P. P. PANAITESCU

Mircea cel Bătrân

CORINT

Redactor: Gelu Diaconu
Coperta: Walter Riess
Tehnoredactor: Lili Gaibăr
Cartograf: Petruţa Şerban

Toate drepturile asupra acestei ediţii
sunt rezervate Editurii CORINT

ISBN: 973-653-070-1

Pe copertă:
Mircea cel Bătrân - pictură murală la Episcopia din Argeş

ISTORIE – OPERE FUNDAMENTALE

P. P. PANAITESCU

MIRCEA CEL BĂTRÂN

Ediţia a II-a

Ediţie îngrijită, note, comentarii şi indice
de Gheorghe Lazăr

CORINT
Bucureşti, 2000

CUVÂNT ÎNAINTE

În şirul de remarcabile personalităţi care au ilustrat dinastia întemeietorilor Ţării Româneşti un loc de frunte îl ocupă Mircea cel Bătrân prin contribuţia sa hotărâtoare la consolidarea internă a statului şi prin apărarea ţării împotriva adversarilor ei din afară. În persoana „marelui voievod şi domn", „autocrat" în titulatura oficială, linia ascendentă a istoriei Ţării Româneşti în prima etapă a existenţei ei a înregistrat apogeul, rezultat al întâlnirii dintre o societate în expansiune, o economie în dezvoltare, o conjunctură internaţională complexă şi o personalitate de prim plan. În persoana şi acţiunea lui Mircea cel Bătrân, opera creatoare de stat începută strălucit de Basarab „Întemeietorul" şi-a găsit cel mai de seamă continuator.

Monografia închinată de istoricul Petre P. Panaitescu marelui domnitor a marcat un moment însemnat în evoluţia istoriografiei române. Operă laborioasă, rezultat al unor ani îndelungaţi de investigaţii documentare şi de reflecţie istorică, monografia *Mircea cel Bătrân* răspunde competent şi temeinic problematicei complexe a temei, realităţilor multiple care au caracterizat şi dominat vremea marelui domnitor.

Operă de maturitate a autorului, monografia este în acelaşi timp şi expresia unei faze de maturizare a ştiinţei istorice româneşti, a asimilării curentelor noi ale istoriografiei europene care au îndrumat hotărât atenţia istoricilor spre cercetarea factorilor de profunzime ai desfăşurărilor istorice: economia, structurile sociale, realităţile demografice, curentele spiritual-bisericeşti etc. De la structură la eveniment şi de la eveniment la structură, acesta a fost demersul „şcolii noi" de istorie – reprezentată de cei mai iluştri elevi ai lui Nicolae Iorga – concepţie care se reflectă în lucrarea de faţă a lui Petre P. Panaitescu. E un demers care asigură cărţii actualitate şi azi, după mai bine de jumătate de secol de la apariţia ei.

Îngrijirea devotată şi competentă a domnului Gheorghe Lazăr, cercetător ştiinţific al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga", a asigurat noii ediţii a monografiei *Mircea cel Bătrân* întregirile bibliografice neapărat necesare. Efortul său oferă cercetătorilor de azi şi de mâine o temelie sigură pentru viitoarele lor investigaţii.

ŞERBAN PAPACOSTEA

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Volumul de faţă reproduce ediţia, singura de altfel, din 1944 a monografiei *Mircea cel Bătrân*. Am considerat că aceasta reprezintă forma definitivă, întrucât nu am beneficiat de un manuscris adăugit, iar exemplarul aflat în posesia noastră, şi care după autograf şi legătura cărţii pare a proveni din biblioteca personală a lui P. P. Panaitescu, nu prezintă adnotări sau îndreptări ale autorului.

Intervenţia noastră asupra textului a constat, în special, în următoarele:

a. Aplicarea normelor actuale de ortografie şi punctuaţie şi îndreptarea tacită a greşelilor datorate evident procesului tipografic, în condiţiile în care, în momentele tulburi ale anului de apariţie al acestei lucrări, probabil autorul nu a putut realiza o colaţionare atentă a manuscrisului;

b. Este recunoscut faptul că în redactarea textelor Panaitescu era mult mai puţin rigid, însă inconsecvenţa, repetiţia şi neglijenţa autorului în elaborarea unor fraze, cu toate că este uneori supărătoare, constituie o „notă" specifică stilului acestuia. În acest sens, pentru că „stilizarea ar echivala cu o mistificare; ea ar crea imaginea unui P. P. Panaitescu care n-a existat ca atare" (Ştefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Notă asupra ediţiei* la P. P. Panaitescu, *Interpretări Româneşti. Studii de istorie economică şi socială*, Bucureşti, 1944, p. 7), intervenţia noastră a constat în adăugarea unor cuvinte omise pentru a reda coerenţa frazei, eliminarea unor pleonasme, îndreptarea unor erori cronologice sau forme grafice corupte;

c. Aceeaşi neglijenţă este evidentă şi în ceea ce priveşte redactarea aparatului critic, inconsecvenţa autorului fiind în acest caz mult mai vizibilă, de la simpla omitere a anului de apariţie a unui periodic până la citarea variată sau trunchiată a aceluiaşi titlu. În consecinţă, micile erori în ceea ce priveşte cronologia şi grafia unor periodice sau lucrări au fost îndreptate fără ca acest fapt să fie în vreun fel semnalat în text, iar în cazul

titlurilor corupte, în măsura posibilităţilor, acestea au fost verificate şi au fost incluse într-o ***listă bibliografică*** unde sunt reproduse în forma lor corectă şi completă;

d. ***Lista de abrevieri*** se referă la periodicele şi lucrările folosite de noi în redactarea notelor şi comentariilor şi nu la cele utilizate de autor, excepţie făcând periodicul *Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice* (AARMSI), variantele în care acesta era redat fiind mult prea numeroase;

e. Am respectat particularităţile de exprimare ale autorului (*aci, cari, cruciată, fundase, fundator, marei, monetă, pasagiu, organizaţie, streini, socoate, trebile, tratări, turburată* etc.), dar am uniformizat şi îndreptat acele forme asupra cărora însuşi autorul nu a dovedit consecvenţă sau au ieşit din uzul limbii actuale (*adaog*/adaug, *adecă*/adică, *datorit*/datorat, *eşirea*/ieşirea, *hipoteză*/ipoteză, *desvoltare*/dezvoltare, *cronice*/cronici, *origină*/origine, *vechiu*/vechi, *pecetia*/pecetea, *atmosferii*/atmosferei etc.)

f. Întrucât majoritatea surselor documentare utilizate de autor beneficiază în prezent de ediţii critice, moderne (de ex.: *DRH, B*, vol. 1, *1247-1500*, Bucureşti, unul dintre autorii acestui volum fiind chiar P. P. Panaitescu; *DRH, D*, vol. 1, *1222-1456*, Bucureşti, 1977; *Călători străini despre ţările române*, vol. 1, Bucureşti, 1968; *Cronici turceşti privind ţările române. Extrase*, vol. 1, *Sec. XV-mijlocul sec. XVII*, Bucureşti, 1966), şi pentru a nu încărca excesiv rubrica de note, nu am considerat necesară verificarea şi adnotarea citatelor sau a trimiterilor documentare;

g. Notele şi comentariile noastre ce însoţesc fiecare capitol au rolul de a oferi cititorului o imagine a ceea ce s-a realizat în plan istoriografic, iar în anumite cazuri să atragă atenţia asupra acelor teze şi opinii asupra cărora încă nu există un consens în rândul specialiştilor sau care au fost infirmate/confirmate de cercetările ulterioare.

Bucureşti, 21 iunie 2000

Mircea cel Batrân cu fiul sau, Mihail (Manastirea Cozia)

INTRODUCERE

Mircea cel Bătrân aparţine tradiţiei vii a neamului nostru: evocat de poeţi, de Grigore Alexandrescu, Bolintineanu şi Mihail Eminescu, acesta din urmă în cea mai minunată pagină epică pe care o are literatura noastră; el este un domnitor medieval creator de datină, de exemplu şi de îmbărbătare. Şi totuşi îl cunoaştem prea puţin; cronici interne din vremea lui nu s-au păstrat, aşa că trebuie să ne mulţumim cu naraţiunile incomplete, uneori nedrepte, ale streinilor. Documentele, hrisoave şi scrisori, unele rău datate, altele netraduse şi greşit publicate, erau risipite în reviste şi publicaţii streine. Am pornit la această cercetare de la publicarea actelor interne ale lui Mircea, în care, pe lângă o ediţie critică a textelor, am izbutit, nădăjduiesc, să fixez o datare a actelor şi o orânduire a lor, care pentru prima oară înlătură confuziile, mai ales în ceea ce priveşte evoluţia titlului domnesc, deci a întinderii teritoriului în diferitele faze ale domniei lui[1].

Dar pe lângă acestea, atâtea alte izvoare, deşi publicate, au rămas necunoscute cercetătorilor noştri: voi aminti aci numai biografia lui Ştefan Lazarevici de Constantin Costenetki, nefolosită până acum în textul original, apoi al doilea privilegiu al lui Mircea către negustorii din Liov din 1409, porunca regelui Sigismund din 1400 către doamna lui Mircea, iar dintre cronicile turceşti, pe a lui Urudj şi a lui Aşik paşa-zade. Ca document inedit se foloseşte pentru prima oară în acest studiu tratatul lui Vladislav Iagello cu Mircea cel Bătrân din 1410. Chiar unele pasagii privitoare la Mircea şi la epoca lui din cronici bine cunoscute au fost până acum trecute cu vederea, de pildă ştirea din cronicarul bizantin Chalkokondyl despre trecerea tătarilor prin Ţara Românească sub Mircea sau ştirea lui Dlugosz despre participarea cavalerilor români la turnirele de la Buda în 1412.

Aceasta este situaţia în privinţa izvoarelor. Istoriografia mai nouă, sârbă, bulgară şi polonă, poate da de asemenea unele sugestii şi explicaţii noi. Nici

[1] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1938.

critica istorică privitoare la fapte nu a ajuns încă la concluzii precise şi de aceea, dacă cercetăm pasagiile privitoare la Mircea ale istoricilor noştri cari s-au ocupat în chip critic cu domnia lui: Xenopol, Onciul, Iorga, I. Minea, aflăm o deosebire aproape totală între ei, nu numai în privinţa amănuntelor mai mici, dar şi asupra faptelor esenţiale. Nu ştim, pe baza acestor scrieri, dacă au fost două bătălii mari ale lui Mircea cu Baiazid pe pământul Ţării Româneşti, sau una singură şi anume în ce loc sau locuri, înainte sau după cruciata de la Nicopole. Nu ştim sigur când şi în ce împrejurări a dobândit Mircea Dobrogea şi Silistra şi când le-a pierdut şi de asemenea când a dobândit Ţara Făgăraşului. Nu ştim, fapt istoric esenţial, când a început să fie închinată Ţara Românească Imperiului Otoman.

Pentru a împlini aceste lipsuri, cu scop de precizare şi de explicare, am scris această carte. Aş fi dorit s-o scriu ca o sinteză, în felul în care am scris mai demult istoria lui Mihai Viteazul, dar situaţia materialului istoric şi a criticii pentru Mircea era de aşa natură, încât a trebuit întâi să reconstituiesc faptele istorice cu analiza atentă a izvoarelor şi o preţuire a lor. De aceea această carte este în primul rând o carte de critică şi de reconstituire şi numai în al doilea rând o lămurire a sensului faptelor, a curentelor mari politice, a caracterelor şi a datinelor.

Totuşi, în această privinţă am introdus două inovaţii. Întâi, înainte de povestirea desfăşurării acţiunii politice a lui Mircea, am introdus o analiză a vieţii interne a Ţării Româneşti în vremea lui. Cred că viaţa politică, legăturile permanente cu vecinii, puterea de ofensivă sau de rezistenţă a unui popor sau a unui stat nu se poate înţelege decât prin cunoaşterea elementelor structurale interne ale societăţii.

Aceste elemente fac parte integrantă din istorie; nu trebuiesc lăsate la urmă, ca anexe desfăcute de viaţa politică. Analiza vieţii sociale şi economice a domniei lui Mircea, care corespunde cu primul veac al vieţii de stat în Ţara Românească, constituie în această lucrare o cercetare nouă, care schimbă multe din concluziile stabilite până acum în istoriografia noastră.

În al doilea rând, am înţeles să studiez pe Mircea în cadrul vremii sale, adică al vecinilor, dând o dezvoltare mai mare istoriei Europei sud-estice, în mijlocul căreia se mişcă figura lui Mircea. Acest cadru politic şi chiar cel geografic, erau puţin cercetate la noi; unii istorici nici nu-şi dau seama bine de harta politică a vremii şi de detalii esenţiale, ca de pildă de faptul că în vremea lui Mircea, Ţara Românească nu era vecină dincolo de Dunăre cu Serbia (Craina era o provincie bulgărească), de unde s-a născut o serie de confuzii.

Adaug că şi în această carte, ca şi în altele, am cutezat să înlătur în numele adevărului, care a fost călăuza mea, unele legende glorioase. Am afirmat de pildă, întemeiat pe dovezi, că românii n-au luat nicidecum parte la lupta de la Kossovo (1389), în care s-a prăbuşit rezistenţa Serbiei, iar aşa-zisa „luptă de la Ialomiţa" între Baiazid şi Mircea la 1397 n-a existat, nici la această dată, nici în altă epocă, fiind rezultatul unei confuzii a istoricilor cu lupta de la Rovine.

În schimb, cred că am dovedit pentru prima oară că Mircea n-a plătit tribut turcilor în tot timpul domniei lui Baiazid şi până la 1417, ducând astfel un război de 30 de ani pentru creştinătate, că a intervenit cu oastea lui în Bulgaria, când această ţară a fost atacată de turci, şi mai ales am definit, pe temei de fapte, două caracteristici puţin cunoscute ale marelui domn: a fost *un adunător al pământului românesc* şi apoi în cele dinăuntru *un mare gospodar al trebilor economice*. Aceste titluri de glorie sunt mai frumoase ca cele false amintite mai sus, întâi pentru că sunt adevărate şi apoi pentru valoarea lor umană şi naţională.

Nădăjduiesc că această cercetare va fi folositoare ca metodă şi ca rezultate ştiinţifice. Şi pe lângă aceasta, dacă un mare chip de ctitor al trecutului nostru îndepărtat va răsări mai clar pentru cultura noastră de azi, îmi voi fi împlinit datoria ca istoric.

Bucureşti, noiembrie 1943

PARTEA I

POLITICA INTERNĂ ŞI ORGANIZAŢIA ŢĂRII

CAPITOLUL I

EUROPA RĂSĂRITEANĂ LA SFÂRŞITUL VEACULUI AL XIV-LEA

Veacul al XIV-lea în răsăritul Europei. În Europa răsăriteană, veacul al XIV-lea fusese o epocă de consolidare, de întărire a popoarelor vechi pe pământul pe care crescuseră cu rădăcini adânci. Această parte a continentului văzuse în sfârşit încetarea migraţiunilor popoarelor nomade venite din Asia. Cu toate luptele pentru tron, răscoalele nobililor anarhici, cuceriri de provincii dincoace şi dincolo de Dunăre, de către suverani ambiţioşi, totuşi, adevăratul tablou al acestui veac, sub neastâmpărul de la suprafaţă, este o consolidare atât în cele economice, cât şi în cele politice. Este clar că avem în acest veac un proces de mare creştere a populaţiei în răsăritul Europei, care până acum era slab populat. Populaţia se îndeseşte şi se stabilizează; epoca marilor colonizări germane la oraşe în sud-est (Polonia, Ungaria, ţările române şi Serbia) se termină acum, întinse regiuni păduroase sunt desţelenite, bogăţiile miniere din Ungaria, Polonia, Peninsula Balcanică şi Muntenia sunt din nou exploatate după veacuri multe de părăsire, legături economice noi se încheie pe drumurile de uscat ale continentului. În acest secol şi în cel precedent apar primele monete polone, sârbeşti şi româneşti. Pe de altă parte, statele se consolidează politiceşte; nu este o simplă coincidenţă faptul că în acest veac avem în răsăritul Europei în acelaşi timp două mari opere legislative la popoarele slave, a lui Cazimir cel Mare în Polonia şi a contemporanului său Ştefan Duşan în Serbia.

Şi tot în acest timp are loc cristalizarea unei vieţi de stat românească în nordul Dunării prin întemeierea celor două Principate Române. Toate aceste fenomene politice nu sunt simple coincidenţe, ci rezultatul creşterii populaţiei, al înfloririi economice şi al creării unei conştiinţe de stat.

Dar în acelaşi timp cu consolidarea, se naşte şi o criză politică primejdioasă, care ameninţă să surpe toate nădejdiile istorice de ridicare. E vorba, mai întâi, de o serie de crize dinastice, aproape concomitente. Statele din răsărit (ca şi cele din restul Europei) se întemeiaseră pe autoritatea unor dinastii naţionale, ridicate din

şefi locali, ce uniseră prin vitejia, stăruinţa şi cumpătenia lor triburile risipite ale neamului sau ale unor neamuri streine supuse. Veacul se deschide însă prin stingerea dinastiei naţionale a Ungariei, dinastia Arpadienilor, cu moartea lui Andrei III la 1301. Dinastia Angevină, care-i urmează, se stinge şi ea la 1382. A venit apoi rândul Poloniei, la 1370, care pierde prin moartea lui Cazimir cel Mare pe ultimul rege din dinastia naţională a Piastilor. Cam în acelaşi timp se stinge şi dinastia Nemania, care fundase statul naţional sârbesc. După moartea lui Ştefan Duşan (1355), fundatorul imperiului sârbesc, fiul său Uroş a domnit mai mult nominal şi a murit la 1371, un an după Cazimir al Poloniei. Cu el se stinge neamul de sfinţi, eroi şi legislatori al Nemanizilor. În Bulgaria, încă din cea de-a doua jumătate a veacului precedent se stinsese familia zisă a Assenizilor, de neam românesc, întemeietoarea celui de-al doilea imperiu.

În urma stingerii familiilor domnitoare în statele catolice, în Polonia şi Ungaria, au fost alese dinastii streine, din cauza aliaţelor de familie: Angevinii, franco-italieni, întâi şi apoi Luxemburgii germani în Ungaria şi Iagellonii litvani în Polonia. La slavii balcanici, dimpotrivă, se ridicară şefi locali în fruntea ţării, care nu aveau însă autoritatea totală a vechilor dinastii. Astfel au fost Şişmanii de la Vidin în Bulgaria sau neamul cneazului Lazăr în Serbia.

Schimbarea dinastiilor a însemnat o criză de autoritate, desfacerea unor şefi locali de sub autoritatea centrală, lupte pentru tron şi războaie civile în toate aceste ţări.

Dar cea mai grea lovitură dată tuturor statelor Europei răsăritene, afară de Polonia mai ferită, a venit, în această perioadă de formaţiune, din afară, prin cucerirea otomană. Cucerirea otomană a întrerupt evoluţia normală politică şi economică a acestei părţi a continentului, a tăiat drumurile de negoţ, a distrus în sudul Dunării nobilimea, adică pe seniorii stăpâni ai marilor exploatări agricole, a făcut, pentru unii, să înceteze viaţa de stat, pentru alţii să-şi încordeze toate puterile într-o supremă sforţare de apărare, care nu mai îngăduia o dezvoltare normală a civilizaţiei materiale şi intelectuale.

Se poate spune că o promiţătoare înflorire a neamurilor din răsăritul Europei a fost oprită, tocmai în clipa când era să dea roadele ei cele mai bune. În această criză dramatică a veacului al XIV-lea şi în cadrul ei trebuie să înţelegem şi istoria românească din acea vreme.

Ungaria. Sigismund de Luxemburg. Ungaria în vremea lui Mircea cel Bătrân ajunge la apogeul întinderii ei teritoriale; ea se întindea aproape cât era Ungaria veche de la 1918, în cadrele fostei monarhii Austro-Ungare. În două

Sud-estul Europei la începutul domniei lui Mircea cel Bătrân (harta P. P. Panaitescu)

direcţii ea depăşise aceste graniţe prin stăpânirea unor provincii mult disputate şi a căror încorporare la coroana maghiară nu trebuia să fie de lungă durată. E vorba de Dalmaţia cucerită de Ludovic cel Mare de la veneţieni (de fapt numai o parte a coastei adriatice între Spalato şi Raguza) şi Galiţia dezlipită de la Polonia şi alipită ca provincie autonomă la coroana Ungariei **[1]**. Bineînţeles că prin Galiţia nu se înţelegea atunci toată Galiţia din fostul imperiu austriac, ci numai partea orientală, locuită de ruteni până la râul San, pe când cea occidentală din jurul Cracoviei făcea parte integrantă din Polonia, sub numele de Polonia Mică. Dar în cursul domniei lui Sigismund atât Galiţia reluată de poloni cât şi Dalmaţia fură pierdute. Nobilii croaţi rebeli cedară Dalmaţia Veneţiei la 1409, aşa că încercarea Ungariei de a-şi croi o ieşire la Marea Adriatică se prăbuşi, după o lungă luptă cu italienii[1].

Încercări de întindere ale Ungariei spre sud, prin ocuparea Banatului Severinului şi chiar pentru un moment a Vidinului (aşa-numitul Banat al Bulgariei), fuseseră fără urmări **[2]**. În schimb, în Serbia de nord-vest, între Sava şi Drina, se întindea Banatul sârbesc de Maćva (ungureşte, Macsó), care cuprindea şi cetatea Belgradului la vărsarea Savei în Dunăre, sub stăpânire ungurească, pentru care luptase regele Carol Robert împotriva sârbilor[2] **[3]**.

Dar Ungaria medievală era în realitate un stat federativ; la început, valul barbarilor de stepă fusese silit din lipsă de principii politice şi forţe organizatoare de stat să păstreze sub conducerea lui pur militară organizaţiile locale ale diferitelor popoare supuse, în toată diversitatea lor. Astfel a rămas Croaţia slavonă cu *banul* ei **[4]**, Transilvania românească cu *voievodul* ei. Mai târziu, nobilimea maghiară sau maghiarizată, întinzându-se prin achiziţii de moşii în toate provinciile, a păstrat sub altă formă acest particularism provincial. Comitatele aveau nobilimea lor particulară, cu oastea lor, cu dietele lor provinciale, cu scaune de judecată. Istoricul ungur Eduard Sayous spune: „La 1301 monarhia ungară înfăţişa un aspect comparabil cu un oraş înconjurat cu mahalale distincte. Deşi Transilvania nu figurează în enumeraţiile ţărilor din titlul regilor, fiind cuprinsă în marele nucleu principal al Ungariei propriu-zise, nu înseamnă că obiceiurile, drepturile şi legislaţia ei erau în

---

[1] O hartă a Ungariei la sfârşitul domniei lui Ludovic cel Mare, la B. Homan şi G. Szekfü, *Magyar történet*, (Istoria Ungariei), Budapest, 1925, III, p. 128.

[2] St. Stanojević, Историја српскога народа (Istoria poporului sârbesc), ed. III, Belgrad, 1926, p. 153, cf. harta Serbiei în vremea lui Lazăr la p. 190 şi harta imperiului lui Ştefan Duşan la Haumont, *La formation de la Yougo-Slavie*, Paris, 1930, p. 63.

vreun fel identice cu ale Ungariei. Dieta Transilvaniei încă din 1291 era o adunare specială divizată, ca şi ţara, în trei naţiuni, ungurii, secuii şi saşii, iar naţiunea valahilor, *deşi era cea mai numeroasă*, n-avea existenţă legală, pentru că ţăranii, care formau aproape totalitatea ei, nu intrau la socoteală, iar cnejii adică principii se confundaseră pe încetul cu nobilimea maghiară"[3] **[5]**. Nobilimea ungară începuse, după chipul celei apusene, să-şi clădească castele de piatră în toată ţara, avea oastea ei proprie şi dietele trebuiau să ia măsuri ca nobilii mai mari să nu bată chiar monetă proprie: „În tot regatul trebuie să fie o singură monetă", spune dieta din 1298[4]. Angevinii, Carol Robert (1308-1342) şi mai ales fiul său, Ludovic cel Mare (1342-1382), începuseră după modelul francez să întărească autoritatea centrală, trecând asupra sfatului regal atribuţiile autonomiilor locale. În acest sfat intrau, pe lângă nobilii cu dregătorii *(veri barones regni)* şi nobili provinciali fără demnităţi chemaţi de rege *(barones solo nomine)*[5] **[6]**. Dar armata era o organizaţie locală, nu centralistă, bazată pe sistemul feudal al banderiilor, adică al cetelor comandate de marii proprietari de moşii, în locul vechiului sistem al cetăţilor regale, în jurul cărora se grupau proprietarii militari, „jobbagiones". Această schimbare de sistem militar, care dădea de fapt ţara în mâna nobilimii, a avut loc pe încetul, tocmai în timpul domniei celor doi regi angevini[6]. Noul sistem era o întărire a forţei armate ungureşti prin puterea cavaleriei nobile, dar prezenta şi o primejdie de anarhie internă, prin decăderea autorităţii centrale[7].

În interior, timp de mai multe secole, regii unguri au dus o politică de colonizări de popoare streine, aduse cu privilegii regale, în dauna populaţiei băştinaşe[8]. Astfel, fusese sprijinită emigraţia germanilor, apoi a cumanilor creştinaţi şi mai ales a evreilor, cari se bucurau de mari privilegii, formând o „universitas Judeorum", autonomă şi sub conducerea directă a regelui

---

[3] E. Sayous, *Histoire générale des Hongrois*, I, Paris, 1876, p. 291-292. Pentru situaţia etnică şi juridică a Transilvaniei la 1300, cf. şi remarcabilul studiu al lui H. Schönebaum, *Der politische und kirchliche Aufbau Siebenbürgens bis zum Ende des Arpadenreiches*, în Leipziger Vierteljahrschrift für Südosteuropa, II, 1938.

[4] E. Sayous, *op. cit.*, p. 293-294.

[5] I. Dabrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego* (Ultimii ani ai lui Ludovic cel Mare), Cracovia, 1918 (ed. Academiei polone), p. 55-56.

[6] *Ibidem*, p. 66-67.

[7] Cf. şi Homan-Szekfü, *op. cit.*, III, p. 137-140.

[8] *Ibidem*, III, p. 128-129.

Ungariei, care era socotit seniorul şi judecătorul evreilor[9] [7]. Legăturile comerciale ce se stabiliseră direct cu Italia prin Dalmaţia aduceau în oraşele ungureşti, în special la Buda, numeroşi negustori italieni din Veneţia cu prăvăliile lor[10]. Toată această politică urmărea o îndesire a populaţiei şi în special formarea unei clase orăşeneşti. Într-un cuvânt, se poate spune că Ungaria sub cei doi angevini ajunsese la culmea puterii sale, atât politice, cât şi economice, prin marea ei întindere teritorială, populaţie deasă, organizarea unei armate în gen occidental, mari şi bogate legături comerciale, dar cuprindea în acelaşi timp germenii decăderii şi anarhiei, mai ales din pricina puterii centrifuge a nobililor din provinciile autonome, fără să mai vorbim de eterogenitatea naţiunilor cu tradiţii şi obiceiuri diferite în acest stat mozaic. Pe atunci Ungaria cuprindea, alături de maghiarii stăpânitori, pe români, pe croaţi şi pe sârbii din Maćva, pe rutenii din Galiţia şi de dincoace de Carpaţi, pe italienii din Dalmaţia, pe germanii şi evreii din oraşe şi pe cumanii colonizaţi la Tisa. Slăbiciunea acestui edificiu s-a văzut cu prilejul stingerii liniei ungureşti a Angevinilor. Atât Carol Robert cât şi Ludovic cel Mare erau bolnăvicioşi, copiii lor s-au stins foarte tineri, nici unul n-a atins vârsta de 25 de ani, cei mai mulţi au murit în copilărie. După datele ce le avem din ştirile vremii, se pare că această familie domnitoare s-a stins de pe urma unei boli ereditare de natură sifilitică, adusă de la Neapole[11].

Ludovic cel Mare întrunise sub sceptrul său domnia Ungariei şi a Poloniei, dar la moartea lui, în 1382, cele două ţări se despărţiră din nou, căci guvernarea sa în Polonia, prin interpuşi şi favoriţi, nemulţumise nobilimea acestei ţări. Ultimul angevin din Ungaria lăsase două fete, Maria, născută la 1371 (moartă la 1395 la 24 de ani), şi Hedviga, născută la 1374 (moartă la 1399, la 25 de ani)[12]. Pentru Maria se făcuseră numeroase planuri de căsătorie şi în cele din urmă fusese făgăduită de soţie, printr-un tratat, lui Sigismund de Luxemburg, fiul împăratului Carol IV[13]. Sigismund de

---

[9] E. Sayous, *op. cit.*, I, p. 360-361.

[10] *Ibidem*, I, p. 371. I. Macurek, *Dějiny Madaru a Uherského statu*, (Istoria maghiarilor şi a statului unguresc), Praga, 1934, p. 85-96.

[11] I. Dabrowski, *op. cit.*, p. 26. Pentru organizarea veche a Ungariei, cf. Homan-Szekfü, *op. cit.*, III, p. 113-164.

[12] I. Dabrowski, *op. cit.*, p. 17-19.

[13] *Ibidem*, p. 359. La 1373, când se încheie tratatul, Maria avea doi ani, iar Sigismund şase. Actul a fost publicat în *Monumenta Hungariae historica, Acta Extera*, III, Nr. 49, cf. şi Huber, *Geschichte Österreichs*, II, Gotha, 1885, p. 324.

Luxemburg era al doilea fiu al împăratului şi fusese numit de tatăl său principe al Brandenburgului, pe care îl cedează însă mai târziu familiei Hohenzollern.

Istoricul ungur Sayous face următorul portret al acestui suveran, aşa de legat prin activitatea sa de istoria românilor: „Figura sa era frumoasă, impozantă, făcută pentru pompa imperială, statura înaltă, sănătatea robustă, cum a dovedit-o viaţa sa lungă şi furtunoasă (Sigismund moare la 9 decembrie 1437, în vârstă de 70 de ani). Avea, ca şi tatăl său Carol IV, gustul cititului şi al culturii, avea un spirit cultivat şi mult gust artistic. Curiozitatea îl făcea să călătorească adesea, pe lângă imboldul dat de interesele sau ambiţiile sale. Înţelegea destul de bine deosebirea dintre popoare şi moravuri, deşi i s-a reproşat lipsa de tact în timpul călătoriei sale la Paris... Toate calităţile lui erau însă paralizate prin variaţiunile voinţei şi lipsa completă de bună credinţă, ca în cazul lui Hus şi al altora. Nu e probabil că era un om rău la suflet, dar fiind înconjurat de duşmani toată viaţa, devenise fricos din cauza caracterului său şovăielnic şi a fost adesea crud... Fusese crescut din tinereţe ca un viitor rege maghiar şi, spre a face plăcere viitorilor săi supuşi, nu numai că învăţase limba ungurească, dar îşi lăsase şi o barbă abundentă, după moda lor de atunci“[14].

Se ştie că toată politica lui a avut un caracter religios-catolic, întâi prin lupta împotriva turcilor ca rege al Ungariei, apoi încercarea lui ca împărat de a face o uniune europeană creştină. De aci călătoriile sale în Franţa şi Anglia, încercarea de a împăca aceste două ţări încleştate în Războiul de 100 de ani, sinodul de la Constanţa pentru împăcarea bisericii ortodoxe cu cea catolică şi stingerea schismei apusene, lupta contra ereticilor din Boemia. Toată politica lui, în aparenţă haotică, se luminează prin această idee a unităţii Europei creştine în lupta împotriva turcilor[15]. Desigur, în această lumină se explică şi politica lui Mircea, de alianţă cu acest suveran al creştinătăţii.

Ludovic cel Mare ar fi dorit să lase fiicei lui mai mari, Maria şi soţului ei moştenirea ambelor regate, Ungaria şi Polonia şi de aceea Sigismund se declară de la început rege al acestor două ţări. Expediţiile sale în Polonia, în anii 1383 şi 1384, n-au nici un succes, iar nobilii poloni chemară la ei pe a doua fiică a regelui Ludovic şi aşteptau ca ea să fie nubilă, ca s-o poată

[14] E. Sayous, *op. cit.*, p. 368 şi 373.

[15] Cf. în această privinţă luminoasa demonstraţie a lui Gustav Beckmann, *Der Kampf Kaiser Sigmunds gegen die werdende Weltmacht der Osmanen*, Gotha, 1902, 118 p.

căsători cu un bărbat după placul lor[16]. După aceea, Sigismund, renunţând la Polonia, se prezintă în Ungaria, la 1385, vrând să se căsătorească cu logodnica lui, dar e foarte rău primit de regina mamă Elisabeta, văduva lui Ludovic, care-l sileşte să plece, cu tot contractul încheiat cu răposatul rege. *„Propter levitatem morum suorum"*, zice cronicarul polon Dlugosz, a fost alungat Sigismund[17]. În realitate, regina mamă înţelegea să guverneze ea ţara cu ajutorul favoritului ei, nobilul Nicolae de Gara, nobil din regiunea Baranya, dintr-o familie ce se distinsese sub Carol Robert[18]. Pe lângă regină erau şi alte neamuri de nobili, ca Lackfi, familie ardeleană, din care Nicolae şi Ştefan fuseseră pe rând voievozi ai Ardealului[19]. Alături de aceşti nobili sprijinitori ai puterii centrale, putem socoti şi o serie de nobili streini stabiliţi în Ungaria, ca Vladislav de Oppeln, silezian, fostul favorit al regelui Ludovic cel Mare, căsătorit cu Elisabeta, fiica lui Nicolae domnul Ţării Româneşti[20].

Mai târziu el deveni guvernator al Galiţiei şi chiar regent al Poloniei; la începutul domniei lui Sigismund, Vladislav de Oppeln se afla încă în Galiţia ca guvernator. Dintre nobilii străini ai Ungariei era şi Herman de Cylli de origine german şi Ştibor de Styborzyć, mai târziu voievod al Ardealului, de origine polon[21]. Dar împotriva lor, a reginei Elisabeta şi mai târziu a lui Sigismund, se ridică nobilimea din provincie. Astfel familia Horvathy din Croaţia, în frunte cu Pavel, episcopul de Zagreb, şi Ioan, fiul său, care ajunge ban al Maćvei[22], grupează în jurul lor pe toţi nemulţumiţii, răsculând la 1383 Dalmaţia şi Croaţia şi chemând pe tronul regal al Ungariei pe Carol zis cel

---

[16] Cf. R. Arndt, *Die Beziehungen König Sigmunds zu Polen bis zum Ofener Schiedesspruch*, Inaugurual Dissertation, Halle, 1897, p. 13-20. Huber, *Geschichte Österreichs*, II, p. 324-326.

[17] I. Skrzypek, *Poludniowo-wschodnia polityka Polski (1386-1399)* (Politica sud-estică a Poloniei), Lwów, 1936, p. 9

[18] I. Dabrowski, *op. cit.*, p. 45-46.

[19] *Ibidem*, p. 47-48.

[20] Despre această căsătorie, care avu loc pe la 1354-1355, la curtea ungară, I. Dabrowski, *op. cit.*, p. 42 şi acelaşi, *Elzbieta Lokietkówna*, în Rozprawy, ale Academiei Polone, seria II-a, tom. LVII, 1914, p. 328: „În statutul capitulului din Oradea, s-a aflat următoarea însemnare: *Altare sancte Elisabete juxta oram minorem beate virginis, instituit et dotavit Ladislaus dux Opulie, olim Palatinus Hungarie, pro anima consortis sue filiae Alexandri vayvode Transalpine, qui ibi sepulta"* (după revista *Turul*, 1911, p. 66). Cf. şi G. Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârşitul veacului XIV*, Bucureşti, 1942, p. 101.

[21] Skrzypek, *op. cit.*, p. 18-19.

[22] I. Dabrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego*, p. 48-49.

Mic, din ramura Angevinilor rămasă în Italia[23]. Amenințate să piardă domnia Ungariei, cele două regine, mama și fiica, se văd nevoite acum să cheme în ajutor pe Sigismund, care sosește în adevăr la Buda în 1385 și încheie căsătoria sa cu fiica lui Ludovic cel Mare. Dar lipsit de bani și de sprijinul nobililor, Sigismund este silit peste puțin timp să se retragă. Carol de Anjou intră în Buda și e proclamat rege al Ungariei, dar peste două luni este asasinat de partizanii reginei mame (24 februarie 1386). Reginele cu Nicolae de Gara pornesc atunci spre Croația împotriva familiei Horvathy, dar sunt învinse la Djacovar și prinse de dușmani. Atunci anarhia e deplină în Ungaria: Nicolae de Gara e ucis, regele Tvrtko al Bosniei trece de partea învingătorilor și ocupă o parte a Dalmației, sârbii fac incursiuni în părțile Belgradului, iar Hedviga din Polonia, recent căsătorită cu Vladislav Iagello, ocupă definitiv Galiția. Abia în toamna anului 1386 se urnește și Sigismund cu o oaste mare, ca să libereze tronul și pe soția sa, ocupă Buda și în primăvara următoare pornește spre Croația. Lupte cu rebelii au loc în același timp și în Banatul Timișoarei. Sigismund izbutește să încheie o alianță cu veneții și mai mult cu ajutorul acestui act diplomatic învinge pe dușmanii săi, atacați pe la spate. Nobilii rebeli sunt siliți să puie în libertate pe regina Maria (iulie 1387), după ce uciseseră însă pe regina mamă Elisabeta. Sârbii sunt învinși de Nicolae de Gara fiul, care se împacă cu cneazul Lazăr și ia pe fiica lui în căsătorie, iar Tvrtko este silit să-și oprească înaintarea; Ioan Horvathy fuge în Serbia, unde va lua parte la lupta de la Kossovo, înainte de a se declara „aliatul"lui Baiazid[24].

Dar războiul nu se termină cu aceasta; mulți ani a avut Sigismund să lupte cu nobilii neastâmpărați. După moartea lui Carol cel Mic, se ridică Vladislav de Anjou, fiul său, ca pretendent la tronul unguresc și încercările sale de a pune mâna pe tronul Ungariei țin până la moartea sa în 1416, iar luptele cu bosniacii pentru Dalmația sudică nu încetează timp de zeci de ani. Consecințele indirecte ale acestor stări de lucruri au fost și ele de mare însemnătate politică pentru sud-estul Europei. Pentru a avea mână liberă, Sigismund este silit să încheie un armistițiu cu Polonia (1388) și în cele din

---

[23] Carol cel Mic era fiul lui Ludovic de Anjou, văr primar al regelui Carol Robert, el era deci văr al doilea cu Ludovic cel Mare al Ungariei (tabla genealogică a Angevinilor, la J. Calmette, *L'élaboration du monde moderne* (Colecția Clio, V), Paris, 1934, p. 233).

[24] Pentru aceste evenimente, Huber, *Geschichte Österreichs*, II, p. 330-346 și articolul aceluiași, *Die Gefangenenhmung der Königinen Elisabeth und Maria von Ungarn*, în Archiv für Österreichische Geschichte, XVI, 1884, p. 528 și urm.

urmă să renunţe fără luptă la Rusia Roşie, cum se mai numea pe atunci Galiţia, fără a fi încercat o recuperare. Interesele lui Sigismund erau de a fi în bune legături cu puternicul vecin, Vladislav Iagello, ca să poată învinge opoziţia nobililor unguri şi a pretendentului napoletan, de aceea pacea cu Polonia nu fu turburată[25] **[8]**.

O altă urmare a slăbirii coroanei ungureşti a fost trecerea Moldovei sub suzeranitatea lui Vladislav Iagello; închinarea de la Liov a lui Petru Muşat în septembrie 1387 este o urmare a izbândei polone în Rusia Roşie, ea se produce o lună abia după căderea cetăţii Haliciului pe Nistru, unde se împotrivise până în august o garnizoană ungurească[26] **[9]**.

În aceste împrejurări critice pentru Ungaria, protectoare, de voie, de nevoie, a Ţării Româneşti şi suzerana ei, se urcase în scaunul de la Argeş Mircea cel Bătrân. Anul 1386 al urcării sale în scaun este tocmai anul cel mai critic, când sosise Carol cel Mic la Buda, unde şi-a găsit moartea, când reginele au fost prinse de rebeli. În aceste condiţiuni este firesc ca Mircea să se fi gândit şi el la o apropiere de Polonia şi în tot timpul domniei lui, cum vom vedea mai jos, a urmat o savantă politică de echilibru, care se sprijinea rând pe rând pe cele două state de la nord, între cari au urmat necontenit certuri alternate cu împăcări. Dar Ungaria, pentru motivele amintite mai sus, era un stat puternic şi bogat, cu care noul domn al Ţării Româneşti nu se putea totuşi pune rău tocmai în preajma înfruntării primejdiei turceşti şi de aceea legăturile lui cu Sigismund de Luxemburg, care au fost permanente, explică în parte măcar politica lui Mircea[27].

---

[25] Cf. R. Arndt, *op. cit.*, p. 25-27. A. Huber, *Geschichte Österreichs,* p. 346 şi acelaşi, *Die Gefangennehmung*, p. 528-530. Skrzypek, *op. cit.*, p. 20-21.

[26] Arndt, *op. cit.*, p. 29.

[27] I. Minea, *Principatele Române şi politica orientală a regelui Sigismund*, Bucureşti, 1919, p. 7, afirmă că a existat o alianţă între Horvathy din Croaţia, Tvrtko din Bosnia, Lazăr din Serbia şi Mircea, împotriva lui Sigismund. De fapt, o alianţă n-a existat propriu-zis nici între cei trei dintâi, Tvrtko a luptat la început împotriva lui Horvathy, apoi atât el cât şi Lazăr s-au folosit de turburările din Ungaria pentru a pune mâna pe ţinuturile de la graniţă, iar participarea lui Mircea nu este dovedită prin nimic. Minea citează un document din 2 august 1388, publicat în Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 309, în care aminteşte armistiţiul semnalat mai sus al Ungariei cu Polonia. Un istoric modern, Somersberg, ale cărui păreri sunt reproduse în colecţia Hurmuzaki, credea că Sigismund a încheiat armistiţiul, „pentru a putea pedepsi pe Mircea şi Petru Muşat, îndemnaţi la defecţiune de Tvrtko al Bosniei". Minea a crezut că e vorba de textul armistiţiului, în realitate e o reflecţie a unui editor modern, care nu constituie o dovadă documentară. În colecţia Hurmuzaki documentul este dat numai în rezumat, textul întreg în *Codex epistolarius saeculi XV*, II, Cracovia, 1876, p. 20, cf. şi Skrzypek, *op. cit.*, p. 21.

Polonia. Vladislav Iagello. Polonia era un stat nou pentru sud-estul Europei, centrul ei de greutate fusese în Evul Mediu spre Baltica şi spre Germania, dar cu legături şi în Boemia. Nici relaţii comerciale nu avea statul de la Vistula cu regiunile balcanice şi ale Mării Negre şi cuibul Vulturului Alb, stema ţării, fusese departe, la Gniezno. Dar cucerirea Rusiei Roşii (Galiţia Orientală) cu Liovul şi Haliciul, asupra principilor ruşi în decadenţă, efectuată de către Cazimir cel Mare la 1340 **[10]**, fusese nu numai o deschidere de drumuri noi pentru negoţ, ci şi deschidere de noi perspective istorice. Polonia aşezată la Nistru şi la Ceremuş începe de atunci, alături cu Ungaria, cu tradiţie mai veche în aceste părţi, să fie un stat sud-est european. Totuşi până la unirea cu Litvania ea nu era prea întinsă. Polonia avea o suprafaţă care nu era mai mare decât cele două Principate Române reunite şi cuprindea la 1382, la moartea lui Ludovic cel Mare, Polonia Mare, regiune cunoscută mai târziu sub numele de Posnania, mai întinsă spre est până la Plock pe Vistula şi la linia Rawa-Radom, dar micşorată la nord, unde Cavalerii Teutoni stăpâneau Thorn şi Culm pe Vistula şi întreg aşa-numitul mai târziu „Coridor" al Danzigului. Varşovia cu tot ţinutul înconjurător nu făcea parte din Polonia, ci era un stat separat, principatul Mazoviei, care se reuni cu Polonia abia în veacul al XVI-lea. La sud se afla Polonia Mică cu capitala Cracovia (Galiţia Occidentală), întinzându-se până la sud de Varşovia şi la vest de Przemišl. La atât se reducea întinderea statului polon, pentru că Rusia Roşie fusese desfăcută de Ludovic de Anjou de la Polonia şi alipită la Ungaria **[11]**.

La nord, accesul Poloniei la Marea Baltică era tăiat de aşezarea Cavalerilor Teutoni în Prusia; la sud, Marea Neagră era departe. Spre răsărit se întindea uriaşul stat litvan **[12]**. Acest mare ducat cu capitala la Vilno era, în afară de Lituania propriu-zisă, cu populaţie păgână, un stat rusesc ortodox, căci cuprindea întinse teritorii locuite de ruşii mici (ucrainieni) şi de ruşii albi. Graniţa nordică se întindea până spre Mitau-Dvinsk, unde ieşirea la Marea Baltică era tăiată de cavalerii ordinului german al Purtătorilor de Spadă din Curlanda (Letonia), apoi spre nord-est se afla statul rusesc al Novgorodului, mai la sud cnezatul Tverului (azi Kalinin) şi încă mai la sud marele cnezat al Moscovei, a cărui întindere pe atunci nu era nici jumătate cât a Litvaniei **[13]**. Stăpânirile litvane spre răsărit se întindeau până nu departe de Moscova şi până la Volga superioară, iar Smolenskul, care era un cnezat autonom, era vasal al marelui cneaz litvan. Mai la sud, Litvania cuprindea întreaga Ucrainâ dincoace şi dincolo de Nipru până la afluentul sudic de pe malul stâng al Niprului, Worskla, care forma graniţa cu tătarii Hanatului din

Crimeea şi din câmpiile de la sud spre Marea Neagră între Nipru şi Nistru. În această din urmă parte nu era o graniţă definită între stăpânirea litvano-rusă şi cea a mongolilor stepei[28].

Din pricină că în Litvania populaţia era mai mult rusească, statul litvan era puternic influenţat de acest popor; actele şi scrisorile se dădeau în limba apuseană şi primii Iagelloni din Polonia scriau mai mult ruseşte. La moartea lui Ludovic cel Mare era cneaz al Litvaniei păgânul Iagaïlo, încă din 1377; el guverna ţara direct sau prin vasalii săi de la Smolensk, Pinsk, Kiev şi din Podolia, unde domneau rudele sale, veri şi unchi, mai toţi de religie creştină ortodoxă, ca şi mama însăşi a lui Iagaïlo, Maria, principesă de Tver. Cu tătarii hanului Mamai se afla în bune legături, datorate alianţei împotriva Moscovei, dar cu Cavalerii Teutoni era în război şi Litvania se afla greu ameninţată de ei, prin tăierea accesului la mare şi prin înaintarea comună a cavalerilor în interior. Această primejdie comună şi pentru Polonia a creat apropierea între acest stat şi Litvania, de altfel aşa de deosebită ca structură naţională, cât şi socială[29] **[14]**. Polonia era, mai ales prin legislaţia lui Cazimir cel Mare, un stat occidental, adică semifeudal. Guvernată de un sfat de demnitari şi de o dietă **[15]**, cu o numeroasă nobilime mică, pe care se întemeia apărarea ţării, în sistemul amintit al banderiilor, Polonia se asemăna ca structură cu Ungaria Angevină. Aceeaşi politică de colonizări orăşeneşti şi agricole, caracteristică pentru tot sfârşitul Evului Mediu oriental, ca şi a regilor unguri, adusese în Polonia pe cetăţenii nemţi în oraşe, cu drept de Magdeburg, mai ales la Cracovia şi la Lwów, apoi şi pe armeni **[16]** şi evrei **[17]** în oraşe, fără să mai vorbim de întinsa colonizare a satelor româneşti din Galiţia, sub munţi, sate privilegiate cu „drept valah". O universitate latină se ridica la Cracovia, încă din zilele lui Cazimir cel Mare **[18]**. Aceleaşi elemente de putere: organizarea armatei călări, populaţie deasă, bunăstare economică şi aceleaşi elemente de slăbiciune: tendinţele anarhice ale nobilimii, le găsim atât în Polonia, cât şi în Ungaria. În schimb, Litvania era un stat orientat spre răsărit, cu imense bălţi şi terenuri pustii de colonizare, cu o nobilime de mari proprietari, supusă

[28] Vezi harta *L'état moscovite et ses voisins au XV-e siècle*, în Miliukov, Seignobos et Eisenmann, *Histoire de Russie*, I, Paris, 1932, p. 138 şi harta, *La Pologne et la Hongrie* (Nr. XVII), în J. Calmette, *Atlas historique*, II, *Le Moyen-Âge*, Paris, 1936. Cf. şi A. Lewicki, *Zarys historji Polski* (Schiţă a istoriei Poloniei), Varşovia, 1923, p. 117-118; W. Sobieski, *Dzieje Polski* (Istoria Poloniei), Varşovia, 1923, p. 34-35; Stanislav Zajaczkowski, *Dzieje Litwy Poganskiei* (Istoria Litvaniei păgâne), Lwów, 1930, p. 58-58 şi 63.

[29] Cf. Zajaczkowski, *op. cit.*, p. 67 şi urm.

autocrației marelui duce. Tocmai existența unor pământuri libere, la dispoziția suveranului, ca mai târziu la Moscova, asigura marelui duce autoritatea asupra nobilimii seniorilor proprietari, cari depindeau prin danii și colonizări noi de dânsul. Litvanii, deși foarte influențați, chiar în familia domnitoare, de ortodoxie, rămaseseră în mare parte păgâni până în această epocă târzie[30]. De aci, expresia de *liftă*, adică litvan, în sens de strein necurat, în limba românească. Totuși, nobilii poloni care încoronaseră pe Hedviga de Anjou ca „rege", la 1384, o siliră să ia în căsătorie pe Iagaïlo păgânul, botezat acum cu numele de Vladislav, în contra voinței ei (era logodită cu Wilhelm de Austria), la 17 februarie 1385[31].

Vladislav Iagello n-a fost un rege mare prin calitățile sale de stăpânitor, care erau mediocre, dar s-a aflat aproape întotdeauna într-o situație favorabilă din cauza marilor mijloace de care dispunea țara lui și prin așezarea ei geografică. Portretul acestui suveran pe care l-a zugrăvit cronicarul polon Ioan Dlugosz este o minunată pagină de plastică verbală: „Era un vânător din copilărie până în ziua morții sale, atât de dedat patimii vânătorești, încât toate gândurile sale erau îndreptate numai într-acolo. Puțin înalt la stat, cu fața lungă și uscată, bărbia strimptă, capul mic, lung și ascuțit, aproape chel... Ochii negri și mici, niciodată stabili, ci mișcându-se mereu. Urechile groase, vocea adâncă, corpul neted și gras, gâtul lung. Era foarte răbdător la oboseli, frig și căldură, la vânt și la fum, se îmbrăca fără nici un lux. Obișnuia să doarmă sau să se odihnească până la prânz și pierdea din această cauză și sfânta liturghie. Era neglijent și nepriceput în conducerea războaielor și lăsa toată grija lor pe seama altora. Mare amator de băi, obișnuia să se îmbăieze zilnic. Nu iubea vărsarea de sânge și adesea cruța chiar și pe cei mai vinovați, era iertător față de supuși și de el însuși, mai ales față de acei cari știau să-l câștige cu plăcerile vânatului. Era un bun cunoscător de oameni, știa să găsească virtuțile și nu era invidios, ci răsplătea faptele alese din timp de război și de pace cu dărnicie. Avea însă un caracter morăcănos și era încet la gândire... Dărnicia și risipa lui i-au făcut mult rău, asemenea și pasiunea exagerată pentru vânătoare; neglijarea treburilor publice vine de aici. Postea vinerea numai cu pâine și apă. Merele îi făceau greață și le ura, dar mânca mereu pere parfumate și dulci... Se purta cu haine simple, nu iubea luxul și vasele prețioase, la vorbă era însă prolix. Făgăduielile, cuvântul dat îl ținea

[30] *Ibidem* și Lewicki, *op. cit.*, p. 99 și 104-105.

[31] Cf. monografiei doamnei Helena Quillus, *Königin Hedwig von Polen*, Leipzig, 1938 (în colecția Slavische Forschungen, editate de Karl Meyer), 127 p.

cu strășnicie și nu schimba hotărârile, decretele și tratatele... Era însă superstițios, mai ales sub influența mamei sale de rit ortodox..."[32].

Căsătoria lui Vladislav Iagello cu Hedviga avu consecințe istorice foarte mari. Polonia legată cu Litvania printr-o uniune personală **[19]** devine statul cel mai mare și cel mai puternic din răsăritul Europei, răsturnând în favoarea ei situația în care predomina până acum Ungaria. De aceea între cele două state începe o rivalitate politică ce urma să ție, chiar sub aparența împăcărilor și alianțelor, un secol și jumătate. Polonia devenea un stat sud-est european, interesată în politica de apărare împotriva tătarilor și mai târziu a turcilor. Ea intră în legături cu Principatele Române, este un factor politic ce apare acum în această parte a continentului nostru. Marile interese comerciale ale Liovului în negoțul spre Marea Neagră și Levant acum se nasc, deschizându-se o nouă arteră comercială a Europei răsăritene, care leagă orașele hanseatice prin intermediul Poloniei cu Caffa în Crimeea, Chilia și Cetatea Albă în țările române. Această apariție de forță nouă se produce tocmai în clipa când Ungaria era turburată de anarhie prin lupta pentru tron și marea răscoală a nobililor. Consecințele se iviră neîntârziat: mai întâi, Hedviga trecu cu oastea polonă sprijinită de litvani în Rusia Roșie, la 1387 și în zadar încercă Vladislav de Oppeln, ginerele lui Alexandru vodă, să organizeze o împotrivire; căzură pe rând Liovul și apoi Haliciul într-o campanie care ținu câteva luni. Cetățile fură încredințate nobililor poloni, iar privilegiile orășenilor ruteni, armeni, jidovi și tătari din Liov fură confirmate; Pocuția fu de asemenea cuprinsă în cucerirea polonă[33]. Peste câțiva ani și Podolia, stat vasal rutean, unde domneau frații Koriatovici, verii primari ai lui Vladislav Iagello, fu alipită la Polonia, iar Fedor Koriatovici a fost obligat să fugă în Ungaria, la Sigismund de Luxemburg[34].

Dar consecința cea mai însemnată a unirii Poloniei cu Litvania, mai ales din punctul de vedere care ne interesează în acest studiu, a fost trecerea Principatelor Române în zona de influență politică polonă, din cea ungurească în care gravitau până acum. În toamna anului 1387, când, în urma expediției Hedvigei în Rusia Roșie, se ivi pentru prima oară în această țară însuși Vladislav Iagello, îndată Petru Mușatin domnul Moldovei porni cu oștenii și boierii lui la Liov și se închină ca vasal puternicului crai de la miazănoapte. Era o nouă orientare a politicii moldovenești, ce trebuia să ție până la

---

[32] I. Dlugosz, *Historia Poloniae*, ed. Leipzig, I-2, 1712, col. 657-658.

[33] Skrzypek, *op. cit.*, p. 26-37.

[34] Multe amănunte despre frații Koriatovici și situația actuală a cercetărilor, *ibidem*, p. 99-104.

supunerea ţării sub turci. Legată de deschiderea drumului comercial spre Marea Neagră, vasalitatea Moldovei sub coroana polonă însemna accesul liber al acesteia spre Marea Neagră[35] **[20]**. Tot atunci, în domnia lui Vladislav Iagello, prin înfrângerea Cavalerilor Teutoni din Prusia, Polonia îşi deschide drum şi spre Marea Baltică. Cum vom vedea mai jos, ascensiunea politică a Poloniei a adus şi apropierea, nu numai cu Moldova, dar şi cu Ţara Românească mai depărtată, prin tratatele încheiate de Mircea cu Vladislav Iagello **[21]**.

Serbia. Cneazul Lazăr. Sârbii, popor de păstori şi ţărani din ţinuturile aspre, neroditoare şi greu accesibile ale Peninsulei Balcanice apusene, se ridicaseră încet sub jupanii lor din văile munţilor. Neamul Nemania unise triburile despărţite, crease o oaste, ridicase mănăstiri şi biserici de piatră, fundase un stat puternic sprijinit pe oraşele comerciale de pe malul Adriaticii. Ştefan Duşan (1331-1355) dusese neamul său la cea mai înaltă putere şi glorie **[22]**; după slăbirea Bizanţului şi înfrângerea bulgarilor la Velbujd, făcuse din ţara oamenilor de la munte un imperiu balcanic. După cucerirea Macedoniei, a Albaniei, urmă la rând Tesalia şi Epirul, până aproape de golful de Corint. Alături de împărat stătea patriarhul sârbilor cel nou, încoronat la Ipek, ţara era guvernată după un codice de legi, stabilit de împărat în două mari adunări generale ale nobililor, oştenilor şi preoţilor, *Zakonicul lui Duşan*, operă de legislaţie care ţinea seamă şi de tradiţia slavă, dar şi de cea bizantină, sub care trăiseră până atunci noii supuşi din Macedonia, Epir şi Tesalia[36].

---

[35] P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne à la Mer Noire au Moyen Âge*, în RIR, III, 1933, p. 172-193 şi C. Racoviţă, *Originele suzeranităţii polone asupra Moldovei*, în idem, X, 1940, p. 303-305.

[36] Zakonicul lui Duşan în cele două părţi ale lui din anii 1349 şi 1354 a fost editat de multe ori: Fr. Miklosić, *Lex Stephani Dušani*, Viena, 1856, 28 p.; St. Novacovici, Законик Стефана Душана, St. Petersburg, 1872, 220-249 p., ediţia aceluiaşi, Belgrad, 1898; I. Peretz, *Zaconicul lui Ştefan Duşan ţarul Serbiei, 1349 şi 1354, comparat cu legiuirile bizantine, slave şi române*, I, (text şi traducere) Bucureşti, 1905; Al. Soloviev, Душанов Законик, *1349 u 1354*, Beograd, 1929, 55 p., ediţie critică, cea mai bună. Studiul critic cel mai complet este al aceluiaşi Al. Soloviev în limba polonă, *Statuty cara Stefana Duszana*, Lwów, 1939 în colecţia *Studja nad historia prawa Polskiego*, XVII–2, 30 p. şi acelaşi, *Le droit byzantin dans la codification d'Étienne Douchan*, Revue d'histoire du droit, Paris, VII, 1928. Pentru domnia lui Ştefan Duşan, C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, I, Gotha, 1911, p. 367-412 şi St. Stanojević, Историа српскога народа, (Istoria poporului sârb), Beograd, 1926, p. 161-169.

Dar înălţarea imperiului sârbesc fusese numai de o clipă. Uroş, fiul lui Duşan, căsătorit cu o româncă, Ana, fiica lui Nicolae Alexandru domnul Ţării Româneşti[37], era un om slab şi fără autoritate. Jupanii, plecaţi sub strălucirea şi puterea marelui ţar Duşan, ridicară acum capul şi se făcură fiecare stăpân pe provincia lor. La moartea în împrejurări obscure a lui Uroş (1371) dinastia se stinse şi ţara era fărâmată. Dar tocmai atunci primejdia turcească era la porţile ţării, ameninţând libertatea poporului sârb. Dintre toţi jupanii şi cnejii s-a ridicat unul, care a fost luptătorul pentru creştinătate şi libertate, cneazul Lazăr, fiul lui Pribaţ, logofătul lui Ştefan Duşan. Lazăr nu era şi n-a fost niciodată *cral*, adică rege, a fost până la sfârşitul său tragic unul din cnejii cei mulţi, care-şi împărţeau imperiul cel vechi ce fusese sfărâmat. De aceea, nici prin situaţia sa, nici prin naştere, nu putea vorbi în numele Serbiei întregi, era un principe local, care nici nu putea aduna aliaţi puternici din vecini în ajutorul său.

Văzut pe hartă, cnezatul lui Lazăr cuprindea la început numai valea Moravei cu regiunile muntoase Novo Brdo şi Rudnic, capitala sa era la Cruşevaţ pe Morava. Numai mai târziu a supus cnezatul lui Nicola Altomanovici spre apus, la Ipek şi pe al lui Radić Brancovici de la Dunăre (1378), în ţinutul Branicevo la est de Morava, ţinut în care vor fi făcute, cum vom vedea mai jos, daniile lui Lazăr pentru stareţul Nicodim de la Tismana. Regiunea Priştina, Prizeren şi Kossova, Serbia de sud, era ocupată de Vuk Brancovici, ginerele lui Lazăr. În Macedonia se formase un stat sârbesc separat sub regele Vukaşin, ucis în lupta cu turcii pe râul Mariţa şi după dânsul sub fiul său, craiul Marco (Marco Cralevici, crăişorul legendelor), care avea reşedinţa la Prilep. Vecinul său spre răsărit era gospodinul Constantin de la Strumiţa şi Velbujd, fiul unei surori a marelui Duşan. Amândoi vecinii, Marco şi Constantin, dinaşti macedoneni, au pierit luptând împotriva lui Mircea cel Bătrân la Rovine. În Albania şi Zeta (Muntenegru) se ridicaseră stăpânitori locali, Gheorghe Balşici şi Carlo Topia; Bosnia se formase ca un regat independent sub regele Ştefan Tvrtko (mai întâi ban)[38].

---

[37] Căsătoria avu loc în iulie 1360, cf. Al. Ivić, Родословне таблице српских династија и властеле (Table genealogice ale dinastiilor şi familiilor boiereşti sârbeşti), Novi Sad, 1928, Tabela II.

[38] Cf. C. Jirecek, *op. cit.*, II, Gotha, 1918, p. 104-105 şi St. Stanojević, *op. cit.*, p. 197-190, harta ţării lui Lazăr, la p.190. Harta imperiului lui Ştefan Duşan, la Haumont, *La formation de la Jugoslavie*, Paris, 1930, p. 68. Pentru Marco Cralevici, Chalanski, Южно-славіанскія сказаніа о кралевиче Маркіе, Varşovia, 1893 şi C. Gröber, *Marco der Königsohn im Serbischen Volksgesang*, Viena, 1883.

Ţinutul stăpânit de Lazăr atingea deci Dunărea de amândouă părţile ale gurilor Moravei şi de aceea în titlul său cneazul îşi zicea şi domn al *Podunaviei*, adică al ţinutului de pe malul Dunării, titlu care fu imitat şi de Mircea cel Bătrân. El nu stăpânea însă Belgradul cu ţinutul Maćva, unde stătea banul unguresc, nici regiunea Crainei cu Cladova. E interesant să urmărim, pentru o mai bună înţelegere a legăturilor politice şi culturale cu românii, graniţa de răsărit a Serbiei lui Lazăr. La răsăritul statului sârbesc se afla pe atunci ţaratul bulgar de la Vidin al lui Straţimir, dezlipit de cel de la Târnova, unde domnea fratele acestuia, Şişman. Graniţa sârbo-bulgară nu urma pe atunci, ca în epoca contemporană, linia Timocului, ci era mult mai la apus, pe linia de înălţimi ce formează cumpăna apelor între Morava şi Timoc, unde sunt înălţimi ce ating până la 1200 de metri, străbătute de pasurile Straja şi Grămada. Graniţa începea între Niş şi Pirot, mergea spre nord atingând Dunărea la cotul de la Milanovaţ. Aşadar, întreaga regiune numită Craina cu Cladova şi Negotinul, cunoscut azi prin aşezările românilor timoceni, făcea parte în Evul Mediu din Bulgaria, nu din Serbia şi abia în secolul al XIX-lea a fost alipită la statul sârbesc[39]. *Rezultă deci că Dunărea în nici un punct al ei nu despărţea Serbia de Ţara Românească, ţări care n-au fost vecine directe în nici un moment al Evului Mediu, până la căderea Serbiei sub turci* [40].

Cneazul Lazăr se născuse pe la 1329 şi era căsătorit cu Miliţa pe la 1353[41]; el avu cu ea un singur băiat, viitorul despot Ştefan Lazarevici (născut la 1369), despre care va fi adesea vorba în această lucrare, şi cinci fete; cea mai mare, Mara, se căsătorise la 1371 cu Vuk Brancovici, a doua, Despina, cu Şişman ţarul de la Târnova, a treia Elena cu Straţimir Balşici din Zeta (căsătorită la 1386), a patra căsătorită cu Nicolae de Gara (la 1388), cea mai mică, Olivera, fu dată sultanului Baiazid după lupta de la Kossovo[42].

---

[39] Graniţa e stabilită după descrierea contemporanului Constantin Costenecki, cf. P. Nikov, История на Видинското княжество (Istoria principatului Vidinului), în Anuarul Universităţii din Sofia, XVIII, 1922, p. 52-53 şi C. Jirecek, Цар Срачимир Видински (Ţarul Straţimir al Vidinului), în Периодическо Списаніе, I, 1882, p. 30-32 şi acelaşi, *Die Heerestrasse von Belgrad nach Constantinopl und die Balkanpässe*, Praga, 1877, p. 107.

[40] Greşesc aşadar istoricii, care, amintind de clădirile religioase româneşti în Craina, le socotesc ca fiind în Serbia, cum face C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, Bucureşti, 1942, p. 428.

[41] V. Ciorovici, în *Narodna Encyklopedia*, Beograd, sub Lazăr.

[42] Despre Lazăr avem monografia critică a lui Ilarion Ruvarac, О кнези лазару (Despre cneazul Lazăr), Novi Sad, 1887, VII–427 p., care stabileşte datele de mai sus (p. 23-29). Viaţa lui Lazăr a mai fost scrisă şi de un panegirist medieval anonim în limba veche sârbă: „Послѣдованіемъ въ паметъ светаго и блаженаго кнеза Лазара, бившаго

„Cneazul Lazăr, scrie *Lauda* închinată stăpânitorului martir, era sârb de neam bun, a slujit cu credinţă la ţarul Ştefan (Duşan), de a ajuns cel dintâi în palatul ţarului. Ţarul i-a dat în căsătorie pe o rudă a sa, fiica unui boier. Iar după moartea ţarului Ştefan şi a lui Uroş, arhiepiscopii au uns pe Lazăr ca autocrat în scaunul sârbesc. A fost un mare făcător de bine, a clădit mănăstirea Ravaniţa, minunată prin frumuseţe şi înălţime, împodobită cu zugrăveli, odăjdii de argint aurit, ceşti, dveriţe şi altele. Şi până acum stă ca o floare nemaivăzută şi se minunează toţi ce vin la ea. E ca o cetate întărită cu şapte turnuri şi chilii pentru călugări, ca un cuib de păsări pentru pacea călugărilor şi a tuturor celor ce vor să se mântuiască"[43].

Cu toată căderea imperiului şi ivirea stăpânirilor particulare, Serbia în ajunul luptei supreme cu turcii era o ţară bogată şi puternică. Ea avea moneta sa proprie de argint[44], oraşe cu negustori italieni şi colonii de saşi ca în Ardeal, legături comerciale pe drumuri interne cu oraşele de la Adriatica şi în special cu Raguza. Vestitele mine de aramă, argint şi alte metale, erau exploatate de cneji şi de mănăstiri. Cnejii ca şi cralii de odinioară aveau la dispoziţia lor averi mari, întinse moşii pline de şerbi, armata sârbească era a cneazului, nu a boierilor, deci era recrutată prin sistemul cetăţilor de adunare şi toţi supuşii, chiar dacă satul lor era scutit de dări, nu erau însă scutiţi de obligaţia de a se înfăţişa la „oastea cea mare" a craiului, în vreme de primejdie[45].

еамодръжца всее сръбскіе землее" (Pomenirea sfântului şi fericitului cneaz Lazăr, fostul autocrat a întregii ţări sârbeşti), publicată de St. Novacovici în Glasnik, Belgrad, XXI, 1867, p. 157-164. Editorul crede că e o operă din secolul al XVII-lea, fiindcă autorul spune că în curând turcii vor fi alungaţi. Argumentul nu e hotărâtor. Faptul că Amurat e numit „ţarul perşilor" (în loc de turcilor) şi limba ne duce la secolul al XV-lea. O altă scriere foarte înrudită ca text cu aceasta este: Похвала кнезу Лазару (Lauda cneazului Lazăr), dintr-un manuscris din secolul al XVI-lea din St. Petersburg, care a fost publicat de L. Stojanović în Spomenik, III, p. 81-90.

[43] *Viaţa lui Lazăr*, în Glasnik, XXI, p. 160-161.

[44] Dante în *Divina Comedie* pomeneşte de craiul sârb, Miliutin, pedepsit pentru că a bătut monetă falsă: „Il quel di Rascia, che male aggiustó il conio di Vinegia" (cel din Serbia, care a falsificat moneta Veneţiei). *Divina Comedie, Paradiso*, XIX, vers 140-141, citat de C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 66, nota 3.

[45] Pentru vechea organizaţie a Serbiei, C. Jirecek, *Staat und Gesellschaft im Mittelalterlischen Serbien*, 1–3, Denkschriften der Wiener Akademie, 56 şi 58, 1912–1914 şi introducerea aceluiaşi la *Geschichte der Serben*, II, Gotha, 1918 şi St. Stanojevici, Из наше прошлости (Din trecutul nostru), Belgrad, 1934, 160, p.; St. Novacovici, Село (Satul), în Глас, XXIV, Academia Sârbească, Belgrad, 1891, 261 p. Pentru armata medievală, St. Novacovici, Стара српска војска (Vechea armată sârbească), Belgrad, 1893, 208 p.

Ca şi Ungaria, Serbia era însă într-un moment de criză politică în clipa cea mare a primejdiei, cu atât mai gravă, cu cât se afla mai aproape de noii năvălitori păgâni ce se abătuseră asupra Europei **[23]**.

Bulgaria. Şişman şi Straţimir. Vechiul imperiu al valahilor şi al bulgarilor de la Târnova **[24]** era în veacul al XIV-lea un stat bulgăresc sub dinastia numită a Şişmanizilor originară din Vidin. Ţarul Ivan Alexandru (1330-1371) fusese la începutul domniei un învingător, care lărgise dincolo de Balcani în dauna grecilor hotarele ţinuturilor sale. Din căsătoria lui cu Teodora, fata lui Basarab domnul Ţării Româneşti se născuse probabil Straţimir, pe care, încă în timpul vieţii sale, Ivan Alexandru îl numise guvernator şi domn al Vidinului. Dar după repudierea ţarinei române, Teodora, trimisă de soţul ei la mănăstire să-şi isprăvească viaţa în rugăciuni, ţarul bulgar căzu în mrejele unei evreice frumoase, de curând botezată tot cu numele primei ţarine, Teodora. Pe aceasta o luă ţarul în căsătorie după despărţirea de fiica domnului român. Despre Teodora, fiica lui Basarab, astfel scrie pomelnicul cel vechi de la Târnova în limba slavă: „Teodora binecredincioasa ţarină a marelui ţar Ivan Alexandru, care a luat chip îngeresc de călugăriţă, numindu-se Theofana, veşnică pomenire“[46].

Din a doua căsătorie a lui Ivan Alexandru se născu un alt fiu, Şişman, şi firește, între fiul româncei şi cel al evreicei începe o mare rivalitate, care în cele din urmă se schimbă în duşmănie pe faţă. Evreica şireată ştiu să convingă pe bătrânul ţar să lase moştenirea împărăţiei feciorului ei, Şişman, care la moartea tatălui său (1371) fu încoronat la Târnova în vechea cetate a lui Petru şi Asan[47] **[25]**. Deşi Şişman a încercat să stăpânească întreg teritorul Bulgariei, cu toată alianţa sa cu cneazul Lazăr, pe a cărui fiică o luă în căsătorie, el

---

[46] Iordan Ivanov, Поменици на български царе и царици (Pomelnicele ţarilor şi ţarinelor bulgare), în Известиия на истор. дружества, IV, p. 227. Pentru cele două Teodore, Nicefor Gregoras, *Hist. Bizant*, în *Corpus*, Bonn, III, p. 553, sub 1355.

[47] Data morţii lui Ivan Alexandru este 17 februarie 1371, cum rezultă din cronica bulgară publicată de I. Bogdan în Archiv für slavische Philologie, XIII. Jirecek în *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1877, p. 334 admite data 1365, înainte de descoperirea cronicii amintite. Azi toţi istoricii admit data de 1371: P. Nikov, Турското завладѣване на България и съдбата на последните Шишмановци (Cucerirea turcească în Bulgaria şi soarta ultimilor Şişmanizi), în Известиия на истор. дружества, VII-VIII, 1928, p. 63 şi Hybl, *Déjiny narodna bulharského* (Istoria poporului bulgar), I, Praga, 1930, p. 231. Aşadar azi se admite că faptele atribuite între 1365–1371 lui Şişman privesc în realitate pe Ioan Alexandru, între altele luptele de la Vidin cu Ludovic cel Mare şi cu Vladislav al Ţării Româneşti. Cf. însă C. C. Giurescu, *op. cit.*, I, p. 407.

căsătorie, el n-a izbutit să înlăture pe fratele său mai mare din Vidin, așa că Bulgaria rămâne împărțită și învrăjbită. Șișman domnea la Târnova până la Balcani, stăpânind între 1378 și 1382 și Sofia, iar dincolo de Balcani se întindeau acum turcii. Stratimir stăpânea la Vidin un ținut întins cuprinzând, cum am văzut, la nord și Craina, iar la sud regiunea Oreahova-Vrața. Istoricii socotesc că acest ținut bogat și bine populat avea pe atunci vreo 600 000 de locuitori, cifră desigur foarte exagerată[48]. Stratimir era aliatul și prietenul domnilor Țării Românești, cu care îl lega o dublă alianță de familie, prin mamă-sa și prin soția sa, Ana, sora lui Vladislav I[49]. El despărțise biserica din Vidin de scaunul mitropolitan de la Târnova și intrase în legături directe cu patriarhia din Bizanț, care numi la 1392 pe Ioasaf mitropolit al Vidinului. Vidinul era atunci un centru comercial important, avea legături comerciale cu Raguza, cu sașii de la Brașov și bătea monete proprii de argint **[26]**; zidurile de piatră ale cetății erau înalte și tari și se oglindeau în apele Dunării[50].

Reținem deocamdată configurația politică a Peninsulei Balcanice la urcarea în scaun a lui Mircea cel Bătrân: Stratimir era ruda domnului român și aliatul său **[27]**, Șișman era dușmanul lor (ucisese pe Dan predecesorul lui Mircea) și era aliat cu Lazăr al Serbiei, socrul său. Deși aliat cu Lazăr, Șișman fiul evreicei nu cutezase însă să dea lupta pe față cu dușmanii crucii și pierduse Sofia la 1382[51] **[28]**, iar pe soră-sa „Kera Tamara țariță" o dăduse încă dinainte în haremul sultanului Murad. Și scrie pomelnicul țarilor bulgari: „A fost dată marelui amira Amurat, pentru neamul cel bulgăresc, și ea, șezând

[48] P. Nikov, История на Видинското княжество (Istoria principatului Vidinului), în Годишникъ (Anuarul Universității din Sofia), XVIII, 1922, p. 52-53.

[49] Dacă această alianță este exactă. Toți istoricii admit că Stratimir era fiul din prima căsătorie a lui Ivan Alexandru, deci al Teodorei, fiica lui Basarab, ceea ce înseamnă că el s-a căsătorit cu nepoata lui de vară. Nu știm dacă aceasta era posibil și îngăduit pe atunci. Este știut că Șișman și Stratimir erau fii din mame deosebite. Nu s-ar putea oare admite că Stratimir era fiu natural, dintr-altă legătură a lui Ivan Alexandru, poate dinainte de prima căsătorie. Aceasta ar explica și repudierea Teodorei române, care rămăsese sterilă și favorizarea lui Șișman fiul legitim în dauna lui Stratimir. În pomelnicul țarilor, Teodora evreica e trecută ca mama lui Șișman, dar în dreptul numelui primei Teodora nu este nici un fiu. Prezentăm aceste considerații ca o ipoteză. Pentru Stratimir este monografia lui C. Jirecek, Български царъ Срацимиръ Видински (Țarul bulgar Stratimir de la Vidin), în Периодическо Списание, I, 1882, p. 30 și urm., pentru legăturile de familie, p. 39. Pomelnicele la Iordan Ivanov, *loc. cit.*

[50] Cf. C. Jirecek, Български царъ Срацимиръ Видински (Țarul bulgar Stratimir de la Vidin), p. 40-41.

[51] H. A. Gibbons, *The foundation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 161 propune data 1385, dar am admis cronologia lui Nikov.

acolo, a păzit credinţa pravoslavnică, a trăit ca o bine cinstitoare şi a mântuit neamul ei, sfârşindu-se cu pace[52]. Atunci, tocmai în anul când se urca în scaunul domnilor de la Argeş Mircea vodă, Şişman încheiase o înţelegere împotriva păgânilor cu socrul său Lazăr şi cu Tvrtko al Bosniei, dar fără fratele duşman, Straţimir de la Vidin. În lupta de la Ploćnik (1387) turcii fură învinşi, însă în anul următor oştile Semilunei cu sultanul Murad sosit din Asia se iviră răzbunătoare. Întâi trebuia lovit Şişman, deşi nu dăduse ajutor efectiv aliaţilor săi; el fu bătut şi se supuse sultanului (1388), apoi în anul următor a fost rândul lui Lazăr, care-şi găsi moartea pe câmpul Mierlelor de la Kossovo[53].

Dar alături de stăpânirile celor doi fraţi rămaşi învrăjbiţi în faţa primejdiei, se dezlipise din vechea Bulgarie a Asăneştilor o a treia ţară, despotatul lui Dobrotici, Dobrogea de mai târziu, de la gurile Dunării până la Silistra şi la Varna. Ţinutul acesta maritim, în care bizantinii păstraseră până târziu mai multe cetăţi, era orientat mai mult spre Bizanţ, decât spre Bulgaria. Dobrotici stătea în cetatea cea veche de la Capul Caliacra. Avea întinse legături comerciale pe mare cu Veneţia şi Genova, cu familia domnitoare bizantină a Paleologilor, care-i dăduse titlul de despot **[29]**, era înrudit, căci fiica stăpânitorului dobrogean se căsătorise cu Mihail Paleolog, fiul împăratului Ioan V. Nu se ştie precis cum s-a format acest stat dobrogean pe la 1350-1360, probabil prin ridicarea unor nobili locali, cari erau prea puţin legaţi de împăratul de la Târnova. La 1385 Dobrotici apare pentru ultima oară şi în anul următor în scaunul său se iveşte fiul său, Ivanco, după a cărui scurtă stăpânire Dobrogea urma să treacă sub sceptrul puternicului domnitor român de peste Dunăre[54] **[30]**.

Deşi împărţită şi lipsită de regiunile de dincolo de Balcani, Bulgaria era şi ea o ţară bogată, prin agricultura din valea Dunării, era o ţară foarte populată, presărată cu oraşe mari, în cari veneau negustori italieni, greci şi raguzani. Prin faţada maritimă de la răsărit, în special prin porturile Mesembria şi

---

[52] P. Nikov, Турското завладѣване, p. 61-65 şi Ivanov, *op. cit.*, p. 227.

[53] P. Nikov, *op. cit.*, p. 66 şi C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 340.

[54] Despre Dobrotici va fi vorba mai pe larg mai jos, când vom studia stăpânirea lui Mircea în Dobrogea. Pentru Dobrotici: N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră, I, Dobrotici* (AARMSI, XXXVI, 1914); C. Moisil, *Dobrotici şi Mircea cel Bătrân*, în volumul *Dobrogea la 50 de ani de stăpânire*, Bucureşti, 1928, p. 305-374; Mărculescu, *Balica şi Dobrotici: doi dinaşti dobrogeni*, Cernăuţi, 1936; Delaville le Roulx, *La France en Orient*, I, p. 152-157; Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, Bucureşti, 1899, p. 53-55.

Anchialos în care comerţul era înfloritor, avea relaţii cu Bizanţul şi cu coloniile italiene de la Marea Neagră. Munţii Balcani sunt străbătuţi de nouă pasuri, din care cel mai important în Evul Mediu era cel de la Calakanak între Şumen şi Carnabad, prin care trecea drumul spre Ţara Românească, apoi pasul Demir Kapu (Poarta de Fier), prin care trecură adesea oştile năvălitoare, iar mai târziu tot pe aici urma să treacă Sinan paşa împotriva lui Mihai Viteazul[55].

Legăturile economice între Bulgaria şi Ţara Românească nu puteau fi decât foarte întinse, căci Dunărea nu putea alcătui o întrerupere a drumurilor pentru negustori, cărăuşi şi păstori de turme. De atunci şi până azi a fost un neîncetat schimb de populaţie pe amândouă malurile fluviului, cu sate bulgăreşti în nord şi cu sate româneşti în sud. Deoarece, cum am arătat mai sus, în nici un punct Dunărea nu despărţea Ţara Românească de Serbia, tot traficul economic spre sud se făcea de la noi numai cu Bulgaria sau prin Bulgaria. Istoricii care studiază legăturile şi influenţele reciproce între românii şi slavii balcanici până la începutul stăpânirii otomane, trebuie să ţie seamă de acest fapt, nelăsându-se înşelaţi de aparenţa înşelătoare provenită din bogăţia izvoarelor istorice privitoare la Serbia şi la sărăcia celor rămase de la bulgari. Nu cunoaştem destul de bine legăturile noastre istorice cu Bulgaria în Evul Mediu, dar ele sunt evident mult mai importante decât cele cu sârbii, atât în domeniul economic, cât şi în cel politic şi apoi în privinţa influenţelor culturale reciproce. De pe acum, înainte de a studia politica lui Mircea cel Bătrân, putem afirma că ea trebuie să fi fost cu mult mai adânc influenţată de evenimentele şi schimbările politice din Bulgaria decât de cele din Serbia, care-i erau mult mai streine **[31]**.

Cucerirea otomană. Răsăritul Europei era, cum am arătat, într-o perioadă de criză, pe care am putea-o numi criză de creştere. Era o epocă de creştere a populaţiei, de formare de state pe baze naţionale, de întărire a organizaţiei politice cu legiuiri noi, precum şi a celei militare. Drumurile de comerţ continentale acum se deschideau în sudul şi în nordul Dunării: drumul polon prin Liov la Marea Neagră, legat de Flandra şi de oraşele hanseatice, drumul interior prin Balcani al raguzanilor în Serbia şi Bulgaria, ridicarea economică a Vidinului, Braşovului şi Silistrei. Dar cum am văzut, căderea vechilor dinastii, Piast, Angevini, Nemania şi ridicarea particularismului nobililor, precum

[55] Sakazov, *Bulgarische Wirtschaftsgeschichte*, Leipzig, 1930. Pentru pasurile Balcanilor, C. Jirecek, *Die Heerestrasse*, p. 148-151.

şi al provinciilor în Ungaria, Serbia şi Bulgaria, au provocat o epocă turbure de lupte interne şi răscoale.

Această situaţia îngăduia o cucerire străină şi atunci au venit turcii otomani. La început, oşteni robi al selgiucizilor, mai târziu mercenari în slujba împăraţilor şi pretendenţilor bizantini, ei fură chemaţi în Europa de către creştini. Ioan Cantacuzino, veneţienii, Ştefan Duşan avură legături cu dânşii, dar data primei lor cuceriri în Europa se socoate a fi luarea, în urma unui cutremur, a cetăţii Gallipoli în 1354[56]. Sub domnia sultanului Murad I (1359-1389) progresele noii puteri fură fulgerătoare; după căderea Adrianopolului, turcii pătrunseră în valea Mariţei şi învinseră la Čirmen (1371) pe principii sârbi macedoneni Vukaşin şi Uglieşa, care fură ucişi. Marco, fiul celui dintâi şi toţi principii sârbi din Macedonia se declarară supuşi ai Semilunei. Garnizoane turceşti fură aşezate la Filipopol, apoi la Sofia şi la Niş. În preajma campaniilor mari care duseră la supunerea bulgarilor şi apoi a Serbiei sub stăpânirea turcească, ţările cuprinse de otomani alcătuiau o fâşie lungă de la Marea de Marmara până la Munţii Balcani, lăsând în urmă Constantinopolul grecesc, la nord Bulgaria, la sud Salonicul. Macedonia era vasală, dar nu ocupată milităreşte de turci, care aveau numai câteva garnizoane înaintate în diferite puncte[57].

Împrejurările expuse mai sus precum şi calitatea de popor asiatic luptător, de călăreţi viteji, care avea să se ciocnească cu popoarele de agricultori ale Europei răsăritene, explică destul de complet izbânzile repezi ale otomanilor. Dar ceea ce e mai greu de explicat este aşezarea lor trainică în această parte a continentului, întemeierea unui imperiu care nu s-a contopit cu europenii şi cu cultura lor ca a maghiarilor de pildă, precum şi durata seculară a acestei forme neeuropene. Desigur că puterea turcească a stat deopotrivă în rasa de cuceritori, mereu împrospătată până în veacul al XVII-lea de noi influxuri asiatice,

---

[56] Data este controversată; la Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, Pesth, 1834, p. 134, este 1357, dar cronologia lui Hammer nu este niciodată sigură. Cf. şi N. Iorga, *Latins et Grecs d'Orient et l'établissement des Turcs en Europe (1342–1362)*, în Byzantinische Zeitschrift, XV, 1904, p. 174-222, data de mai sus la p. 214. Cf şi H. A. Gibbons, *op. cit.*, p. 100 şi urm.

[57] Pentru luptele turcilor cu slavii balcanici sunt două monografii amănunţite, ambele în sârbeşte: St. Novacović, Срби и турци XIV и XV века (Sârbii şi turcii în veacurile XIV şi XV), ed. II, Belgrad, 1933, 397 p. şi I. Radonić, Западна Европа и балкански народи према турцима у првои половини XV века (Europa apuseană şi popoarele balcanice în faţa turcilor în prima jumătate a veacului XV), Novi Sad, 1905. Cea din urmă începe numai de la domnia lui Baiazid I.

cât şi din organizarea ei militară. Imperiul Otoman a fost un stat militar, având o organizaţie autocrată fără nobilime anarhică, întemeiat pe o armată de proprietari colonizaţi pe pământ (timare) **[32]**, formând o cavalerie rapidă. Armata aceasta are în fond un caracter feudal, dar colonizarea putând fi mereu înnoită prin noile cuceriri, ea este la dispoziţia monarhului, care o face numai pentru credincioşii lui. Ca şi în Rusia, istoria puterii otomane este istoria unei colonizări, dar nu de mari mase, ci numai a unei clase militare stăpânitoare. Ienicerii formară apoi infanteria; ei erau un ordin religios monastic, închinat luptei pentru Islam, puterea lor stă în pregătirea lor morală asemănătoare cu a cavalerilor cruciaţi, dar în plus cu o disciplină de fier[58]. În epoca lui Mircea însă cele două corpuri principale ale oştii otomane erau *achingii* călări şi *azabii* pedestri, cei mai aleşi oşteni specialişti.

Se poate spune, fără a cădea în paradox, că izbândele otomane se datoresc unei *supremaţii morale* asupra creştinilor, cel puţin în domeniul solidarităţii de stat, al idealului războinic şi al disciplinei. Căderea Imperiului Otoman va începe când această superioritate va dispare, când şefii locali nu vor mai fi fanatici apărători ai sultanului şi când noi terenuri de colonizat şi de exploatat nu vor mai fi deschise. Căci Imperiul Otoman a fost un stat de exploatare al supuşilor, nu de fructificare economică a bogăţiilor şi a muncii pentru întreaga societate; în această privinţă căderea lui se poate asemăna cu aceea a imperiului spaniol de peste mări, de pildă **[33]**.

Popoarele balcanice şi cele nord dunărene nu erau lipsite de virtuţi războinice şi au dovedit-o în ciocnirea lor cu valul cotropitor otoman. Dar ele erau popoare agricole; nici sârbii, nici bulgarii şi nici românii n-aveau din această pricină spirit ofensiv. Lupta lor, în special aceea a românilor, a fost o apărare a ogoarelor şi a muncii săteşti, plugul împotriva sabiei. Dar la noi românii, fierul plugului a intrat aşa de adânc înfipt în pământ, încât n-a putut fi dezrădăcinat. Meritul cel mare al lui Mircea şi al neamului în epoca sa este acesta: de la el începe rezistenţa care a făcut pe turci să renunţe de a cuceri pământul românesc şi i-a silit să-l lase românilor, pe când al sârbilor, bulgarilor, grecilor şi mai târziu chiar al ungurilor, le-a fost luat de cuceritorii otomani.

Acest fapt istoric, care nu poate fi lămurit prin declamaţii, ci cere explicaţii de fapt, îşi are cheia în domnia lui Mircea cel Bătrân[59].

---

[58] Cf. consideraţii interesante în această privinţă la G. Stadtmüller, *Osmanische Reichsgeschichte und Balkanische Volksgeschichte,* în Leipsiger Vierteljahrschrift für Südosteuropa, III, 1939 şi Gibbons, *op. cit.*, p. 81-84.

[59] O hartă a Peninsulei Balcanice cu stăpânirile turceşti şi creştine pe la 1385–1386 în manualul didactic al lui N. Stanev, Историа на български народъ (Istoria poporului bulgar), Sofia, 1917, p. 134.

Note

[1] Ţărmul dalmat a fost cucerit de Regatul Ungar în 1358, iar Galiţia în urma acţiunii militare condusă de Ludovic de Anjou din vara anului 1377, ca urmare a invaziei lituaniene în teritoriile poloneze în toamna lui 1376. Pentru politica regatului maghiar în această perioadă, v. Şerban Papacostea, *Triumful luptei pentru neatârnare: întemeierea Moldovei şi consolidarea statelor feudale româneşti*, în idem, *Geneza statului în Evul Mediu românesc*, Cluj-Napoca, 1988, p. 33-65; idem, *Relaţiile internaţionale în răsăritul şi sud-estul Europei în secolele XIV-XV*, în *ibidem*, p. 236-258.

[2] Este vorba de acţiunea militară a regelui Ludovic I din primăvara anului 1365 în urma căreia oraşul Vidin este cucerit, iar ţarul Sracimir este luat în captivitate. Însă, ca urmare a violentei răscoale a locuitorilor Vidinului, declanşată la sfârşitul anului 1368 şi de care domnul Ţării Româneşti nu pare a fi străin, şi a insuccesului campaniei militare din vara 1368-1369 ce urmărea şi anihilarea lui Vladislav Vlaicu, Ludovic I este nevoit să ajungă la un compromis, acceptând reinstaurarea lui Sracimir la Vidin şi recunoscând domnului muntean, cu titlul de feudă, stăpânirea asupra Severnului şi Făgăraşului. Detalii asupra acestor evenimente la: Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 53-56; Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy în legătură cu problema Vidinului)*, în idem, *Din cronica relaţiilor româno-ungare în secolele XIII-XIV*, Bucureşti, 1981, p. 155-211; N. Constantinescu, *Vladislav I. 1364-1377*, Bucureşti, 1979, p. 102-125; Vassil Gjuzelev, *La guerre bulgaro-hongroise au printemps de 1365 et les documents nouveaux sur la domination hongroise du royaume de Vidin (1365-1369)*, în BB, VI, 1980, p.153-172.

[3] Constituirea de banate – regiuni cu o organizare preponderent militară – la frontiera regatului reprezintă o caracteristică a politicii Ungariei medievale. Despre această problemă, v. Ilka Petkova, *Nordwestbulgarien in der ungarischen Politik der Balkanhalbinsel im 13. Jahrhundert*, în BHR, 11, 1983, nr. 1, p. 57-65; Viorel Achim, *Despre vechimea şi originea Banatului de Severin*, în RI, s.n., t.V, 1994, nr. 3-4, p. 233-247 (cu bibliografie).

[4] Despre Banatul croat, v. Ch. d'Eszlary, *Histoire des institutions publiques hongroises*, I, Paris, 1959, p. 445-447.

[5] Lucrările Congregației stărilor privilegiate, convocată la Alba Iulia la 1291 și desfășurate în prezența regelui Andrei al III-lea, au o mare însemnătate pentru istoria românilor, deoarece prin hotărârile luate s-a eliminat ultima autonomie românească din Transilvania; pentru contextul politic și importanța actului vezi Ş. Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată și Imperiul mongol*, București, 1993, p. 170-173 (cu bibliografia problemei). Pentru individualitatea politică a Transilvaniei în cadrul Regatului Ungar, v. David Prodan, *Supplex Libellus Valahorum. Din istoria formării națiunii române*, București, 1984, p. 94-101.

[6] Pentru evoluția sistemului politic din Ungaria medievală, vezi Gheorghe Brătianu, *Adunările de Stări și românii din Transilvania*, în idem, *Adunările de Stări în Europa și în țările române în Evul Mediu*, București, 1996, p. 201-264; L. Elekes, *Systeme diétal des Ordres et centralisation dans les états féodaux (Problèmes concernant les recherches ayant trait à l'Europe Orientale et particulièrement à la situation de la Hongrie au 15e siècle)*, în vol. *La Renaissance et la Reformation en Pologne et en Hongrie (1450-1650)*, Budapesta, 1963, p. 331-395.

[7] Colonizarea de noi „popoare" reprezintă un fenomen general european și el nu este specific numai regatului maghiar. Pentru politica de colonizări a acestuia din urmă, v. Kovácsics József (red.), *Magyarország történeti demográfiája. Magyarország népesedése a honfoglalástól 1949 – ig.* (Demografia istorică a Ungariei. Populația Ungariei de la descălecat până la 1949), Budapesta, 1963.

Pentru colonizarea germanilor, în special în zona Transilvaniei, vezi Th. Nägler în vol. *Studii de istorie a naționalităților conlocuitoare din România și a înfrățirii lor cu națiunea română. Naționalitatea germană*, București, 1976, p. 27-114; idem, *Așezarea sașilor în Transilvania. Studii*, București, 1981; idem, *Românii și sașii până la 1848 (Relații economice, sociale și politice)*, Sibiu, 1997; K. Horedt, *Unele aspecte ale colonizării germane în Transilvania în prima jumătate a secolului al XIII-lea*, în vol. *Sub semnul lui Clio. Omagiu acad. prof. Ştefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 279-284; Ş. Papacostea, *Românii în secolul al XIII-lea*, p. 21-36, (problema cumană și instalarea Cavalerilor Teutoni), 149-160 (autonomia sașilor și secuilor).

Referitor la colonizarea și statutul evreilor, vezi Moshe Carmilly-Weinberger, *Istoria evreilor din Transilvania (1623-1944)*, București, 1994.

[8] Pentru lunga domnie a lui Sigismund de Luxemburg, una din figurile cele mai importante ale Europei medievale, vezi Elemer Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn. 1387-1437*, Budapest, 1990; Jorg K. Hoensch, *Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit. 1368-1437*, München, 1996.

[9] Contextul politic ce a dus la depunerea jurământului de vasalitate față de regele Poloniei de către domnul Moldovei Petru I a făcut obiectul a numeroase studii. Dintre acestea amintim: Veniamin Ciobanu, *Țările române și Polonia. Secolele XIV-XVI*, București, 1985, p. 16-18; idem, *Cauze politice și implicații juridice ale stabilirii raporturilor româno-polone la sfârșitul secolului XIV (1387-1396)*, în AIIX, t. XXVII, 1990, p. 103-119; Ş. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV-XVI). Drum și stat*, în idem, *Geneza statului*, p. 181-185; Ştefan Gorovei, *Poziția internațională a Moldovei în a doua jumătate a veacului al XIV-lea*, în AIIAI, t. XVI, 1979, p. 187-219; Constantin Rezachevici, *Mircea cel Bătrân și Moldova*, în RdI, 1986, nr. 8, p. 748 (consideră că actul de omagiu a fost depus la 14 septembrie 1387).

[10] În realitate, acțiunea militară a lui Cazimir cel Mare din 1340 împotriva Haliciului, ca urmare a uciderii cneazului Boleslaw Iurii de către boierii săi, s-a soldat cu semnarea unui acord în virtutea căruia boierii ruși îl recunoșteau pe regele polon ca suzeran, iar acesta se angaja că le va respecta autonomia politică și bisericească. Abia în 1349 regele Cazimir, într-un context politic încă neelucidat pe deplin, reușește să anexeze cnezatul Haliciului și o parte din Volhinia; v. pe larg, P.W. Knoll, *The rise of the Polish monarchy. Piast Poland in East Central Europe. 1320-1370*, Chicago-London, 1972; Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 35-38.

O prezentare succintă a expansiunii teritoriale a Poloniei în vremea lui Cazimir cel Mare în *Histoire de Pologne*, Warszawa, 1972, p. 142-145. Pentru domnia lui Cazimir cel Mare, v. K. Olejnik, *Kazimierz Wielki*, Varșovia, 1975.

[11] Evenimentul a avut loc cel mai probabil înainte de septembrie 1377, moment în care cnejii Alexandru și Boris Koriatovici au primit „ducatul Podoliei", cu titlul de feud, de la regele Ungariei (Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 58-63, cu bibliografia problemei).

[12] Pentru principalele momente în evoluția istorică a Lituaniei până în momentul unirii cu Polonia, v. Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine și neamul românesc în Evul Mediu*, București, 1998, p. 85-88.

[13] În problema formațiunilor politice existente în zona Rusiei medievale se pot consulta: M. Laran, J. Saussay, *La Russie ancienne. IXe-XVIIe siècles*, Paris, 1975; Soloviev Alexandre, *Byzance et la formation de l'Etat russe*, London,

1979; Vodoff Vladimir, *Princes et principates russes, Xe-XVIIe siècles*, Northampton, 1989.

[14] În problema conflictului cu Ordinul Teuton, vezi Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale*, p. 241-244 (cu bibliografia problemei).

[15] La baza sistemului de guvernare al Poloniei se aflau trei structuri: *adunările generale* (conventiones magnae), *adunările provinciale* (conventiones generales) – acestea se desfăşurau separat pentru Polonia Mare şi Polonia Mică – şi *dietinele teritoriale* (conventiones particulares); pentru detalii, vezi *Histoire de Pologne*, p. 159-161.

[16] Comunităţile cele mai numeroase de armeni se aflau în zona Rutheniei, ele bucurându-se de o largă autonomie juridică, fapt legitimat în 1519 de Sigismund I sub forma unui statut special (*ibidem*, p. 172-173).

[17] Prin charta de la Kalisz acordată de Boleslav cel Pios în 1264, ale cărei prevederi vor fi reînnoite succesiv, comunităţilor evreieşti li se recunoştea existenţa unei justiţii interne precum şi dependenţa directă faţă de Tezaurul regal din punct de vedere fiscal (*ibidem*, p. 171-172).

[18] Universitatea din Cracovia, a doua instituţie de acest fel din această parte a Europei, după cea de la Praga, a fost fondată în anul 1364 (*ibidem*, p. 175-176).

[19] În istoriografie, această uniune personală între Polonia şi Lituania, realizată în 1385, este cunoscută sub numele de *uniunea de la Krewo*; acest act a pus bazele „celei mai puternice grupări de forţe în Europa răsăriteană şi a determinat o hotărâtoare restructurare a raporturilor internaţionale în această parte a continentului" (Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale*, p. 241-244). Acest acord va fi reînnoit succesiv, el transformându-se într-o uniune constituţională permanentă o dată cu semnarea tratatului de la Lublin (1569) (Juliusz Bardach, *L'Union de Lublin: ses origines et son rôle historique*, în APH, t. XXI, 1970, p. 69-92).

[20] Vezi *supra*, nota **[9]**.

[21] Pentru diverse aspecte privind istoria Poloniei, tratate de P. P. Panaitescu, vezi *The Cambridge History of Poland*, Cambridge, 1950-1951; Jorzy Topolski, *Historia Polski od czasów najdawniejszych do 1900 roku* (Istoria Poloniei din cele mai vechi timpuri până în anul 1900), Varşovia-Cracovia, 1992; Constantin Rezachevici, *Istoria popoarelor vecine*, p. 53-95.

[22] Ştefan Dušan, a cărui domnie reprezintă momentul de apogeu al Serbiei medievale, şi-a luat titlul imperial şi a fost încoronat în 16 aprilie 1346 la

Skopje ca „împărat al sârbilor şi grecilor" (Georges Ostrogorski, *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1969, p. 521-555).

[23] Pentru istoria Serbiei în perioada analizată de Panaitescu, se mai pot consulta: G. Ostrogorski, *Serska oblast posle Dušanove smrti* (Statul de la Serez după moartea lui Dušan), Belgrad, 1965; Fr. Dvornik, *Les Slaves. Histoire et civilisation de l'antiquité aux debuts de l'époque contemporaine*, Paris, 1970; Dimitri Obolenski, *The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe 500-1453*, London, 1971; Leonidas Mavromatis, *La fondation de l'Empire serbe de Kralj Milutin*, Thessaloniki, 1978; Robert Fossier, *Le Moyen Âge*, vol. 3 (*Les temps des crises*), Paris, 1982, p. 240-247 (la p. 242 harta Serbiei în vremea lui Ştefan Dušan); Alain Ducellier, *Byzance et le monde ortodoxe*, 3e edition, Paris, 1997, p. 337-340 (la p. 338 harta dezmembrării statului sârb după dezastrul de la Čirmen); C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 357-380.

[24] În problema ţaratului vlaho-bulgar al Asăneştilor, şi a rolului vlahilor sud-dunăreni există o bogată literatură de specialiate, dintre care amintim: N. Bănescu, *Vechiul stat bulgar şi ţările române*, Bucureşti, 1947; B. Primov, *Crearea celui de-al doilea ţarat bulgar şi participarea vlahilor*, în vol. *Relaţii româno-bulgare de-a lungul veacurilor (sec. XII-XIX)*, I, Bucureşti, 1971, p. 9-56; I. Barnea, Şt. Ştefănescu, *Din istoria Dobrogei*, III, *Bizantini, români şi bulgari la Dunărea de Jos*, Bucureşti, 1971, p. 339-442; G. Ţankova-Petkova, *Balgarija pri Asenevci*, Sofia, 1978, N.-Ş. Tanaşoca, *Din nou despre geneza şi caracterul statului Asăneştilor*, în RdI, XXXVI, 1981, nr. 7, p. 1297-1312; idem, *De la Valachie des Assénides au second Empire bulgare*, în RESEE, XIX, 1981, nr. 3, p. 581-594; Gheorghe Brătianu, *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti*, ediţie Valeriu Râpeanu, Bucureşti, 1980, p. 49-83; V. Tăpkova-Zaimova, *Restauration de la Bulgarie par les Assénides*, în EB, 1985, nr. 3, p. 27-36; E. Stănescu (coord.), *Răscoala şi statul Asăneştilor (culegere de studii)*, Bucureşti, 1989; S. Brezeanu, *Les „Valaques" dans les sources byzantines concernant les débuts de l'Etat des Asênides. Terminologie ethnique et idéologie politique*, în RESEE, XXV, 1987, nr. 3, p. 203-215; V. Ciocîltan, *Componenta românească a ţaratului Asăneştilor în oglinda izvoarelor orientale*, în RI, s.n., III, 1992, nr. 11-12, p. 1107-1122; C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 298-320.

[25] Informaţia privind căsătoria ţarului Ivan Alexandru cu fiica lui Basarab I o întâlnim şi într-o notiţă din 1330 a unei copii a Zaconicului lui Ştefan Dušan, vezi Gh. Mihăilă, *Contribuţii la istoria culturii şi literaturii române vechi*, Bucureşti, 1972, p. 272-273. Despre politica ţarului Ivan Alexandru, vezi H. Matanov, *Parents serbes et byzantins du tsar Ivan Alexandre (Quelques questions non élucidées des liens dynastiques dans les Balkans au XIVe siecle)*,

în EB, 1980, nr. 4, p. 104-117; Iv. Božilov, *Familiata na Asanevici (1186-1460). Ghenealoghiia i prosopografiia,* Sofia, 1994, p. 149-178 (cu un arbore genealogic); Nikolaj Ovčarov, *Le Tsar bulgare Ivan Alexandre II,* în EB, 1997, nr. 3-4, p. 119-124; *Istoriia na Bălgariia,* III, (*Vtora Bălgarska daržava*) Sofia, 1982, p. 334-351.

[26] Despre emisiunile monetare ale ţaratului de Vidin, vezi I. Băncilă, *Din numismatica lui Ioan Sracimir*, în SCN, II, 1958, p. 345-365; T. Gherasimov, *Monede româneşti şi bulgăreşti din secolul al XIV-lea din necropola de lângă comuna Negonanovti (reg. Vidin)*, în SCIV, 15, 1964, nr. 1, p. 149-152; N. Constantinescu, *O monedă bulgară găsită la Coconi-Ilfov*, în SCIV, 1968, nr. 3, p. 541-543.

[27] Pentru evoluţia ţaratului de la Vidin şi politica sa externă, vezi Iv. Božilov, *Zur Geschichte des Fürstentums Vidin*, în BB, IV, 1973, p. 113-119.

[28] În literatura de specialitate nu există un consens în ceea ce priveşte data ocupării Sofiei de către turci. Pentru datele vehiculate, vezi A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, Bucureşti, 1978, p. 53 (propune anul 1386); Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale*, p. 254 (cca 1383-1385); H. Inalcik, *Imperiul otoman. Epoca clasică 1300-1600*, ediţie Mihai Maxim, Bucureşti, 1996, p. 394 (anul 1385).

[29] Prima menţiune a titlului datează din 9 noiembrie 1366; se consideră că titlul de despot a fost acordat lui Dobrotici de către împăratul Ioan al V-lea Paleologul în contextul călătoriei acestuia la Buda în iarna 1365-1366 în speranţa obţinerii unui ajutor militar împotriva ameninţării otomane; vezi pe larg Fr. Pall, *Encore une fois sur le voyage diplomatique de Jean V Paléologue en 1365/1366*, în RESSE, IX, 1971, nr. 3, p. 535-540; J. Gill, *John V Paleologus at the Court of Louis I of Hungary (1366)*, în BS, XXXVIII, 1977, 1, p. 31-38.

[30] Despre statul condus de Dobrotici dispunem de o literatură bogată, din care amintim: I. Barnea, Şt. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 347-361; M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *La seigneurie de Dobrotici, fief de Byzance*, în *Actes du XIVe*, vol. II, Bucureşti, 1975, p. 13-20; idem, *Formarea despotatului lui Dobrotici*, în „Peuce" (Tulcea), IV, 1973-1975, p. 233-245; M. Balard, *Les Génois dans l'ouest de la mer Noire au XIVe siècle*, în *Actes du XIVe*, vol. II, p. 21-32; idem, *Les Génois et les régions bulgares au XIVe siècle*, BB, VII, 1981, p. 90-93; Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane în Dobrogea*, în vol. *Studii istorice sud-est europene*, I, Bucureşti, 1974, p. 44-50; idem, *Aspecte ale organizării politice în Dobrogea medievală (secolele XIII-XV)*, în RdI, 1981, nr. 10, p. 1879-1882; V. Eskenasy, *Din istoria litoralului vest-pontic: Dobrotici şi*

relaţiile sale cu Genova, în RdI, 1981, nr. 11, p. 2047-2063 (versiunea în lb. franceză în RRH, XXI, 1982, nr. 2, p. 239-256); S. Iosipescu, *Balica, Dobrotiţă, Ioancu*, Bucureşti, 1985; P. Diaconu, *Cumanii şi orginea familiei lui Dobrotiţă*, în RI, s.n., V, 1994, nr. 3-4, p. 283-288; Pentru teritoriul controlat de Dobrotici, vezi precizările lui O. Iliescu, *A stăpânit Dobrotici la gurile Dunării?*, în *Pontica*, IV, 1971, p. 371-377.

[31] Pentru diverse aspecte din istoria Bulgariei în timpul celui de-al doilea ţarat, vezi Iv. Dujčev, *La formation de l'etat bulgare et de la nation bulgare*, în *L'Europe aux IXe-XIe siècles*, Varşovia, 1968; V. N. Zlatarski, *Istoriia na bălgarskata dărjava prez srednite vekov* (Istoria statului bulgar în Evul Mediu), I-II, Sofia, 1969-1972; Iv. Dujčev, V. Velkov, I. Miev, L. Panayotov, *Histoire de la Bulgarie des origines à nos jours*, Roanne, 1977; *Istoriia na Bălgariia*, vol. III, Sofia, 1981; R. Fossier, *op. cit.*, p. 247-252; C. Rezachevici, *op. cit.*, p. 321-343.

[32] Asupra apariţiei şi evoluţiei instituţiei timariote vezi în special N. Beldiceanu, *Le timar dans l' Etat ottoman (début XIVe - début XVIe siècles)* Wiesbaden, 1980.

[33] Pentru pătrunderea şi cuceririle otomane în Peninsula Balcanică în această perioadă, precum şi pentru celelalte aspecte instituţionale ale Imperiului otoman, vezi Georges Ostrogorski. *Histoire de l'Etat byzantin*, Paris, 1969, p. 555-581. D. Anghelov, *Certains aspects de la conquête des peuples balkaniques par les Turcs*, în BS, XVII, 1956, p. 220-275; Iv. Dujčev, *La conquête turque de la péninsule des Balkans de 1371 à 1389*, în EH, VII, 1975, p. 89-100; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman până la 1656*, Bucureşti, 1978, p. 11-70; Ş. Papacostea, *Relaţiile internaţionale*, p. 252-258; idem, *Bizanţul şi cruciata la Dunărea de Jos la sfârşitul secolului XIV*, în „Memoriile Secţiei de Ştiinţe istorice", seria IV, t. XV, 1990, p. 139-154 (versiunea în lb. franceză în RRH, t. XXX, 1991, nr. 1-2, p. 3-21); Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, Bucureşti, 1991, p. 47-101; M. Maxim, *Ţările române şi Înalta Poartă. Cadrul juridic al relaţiilor româno-otomane în Evul Mediu*, Bucureşti, 1993, H. Inalcik, *Imperiul Otoman*, p. 50-67.

CAPITOLUL II

MIRCEA CEL BĂTRÂN. ORIGINEA ŞI FAMILIA LUI

Înaintaşii lui Mircea cel Bătrân. Domnia Ţării Româneşti sau cum i se zicea oficial după titulatura bizantină, a Ungrovlahiei, întemeiată în veacul al XIV-lea, era o ţară mică în comparaţie cu întinderea regatelor sau ţaratelor vecine, dar era bine aşezată ca un zid pentru duşmani, sprijinită pe munţii mari şi pe apele late şi adânci ale Dunării, era însă o poartă pentru negustorii ce schimbau mărfuri între răsăritul şi centrul continentului. De aceea, populaţia ei crescuse şi se îmbogăţise, satele bătrâne de sub munte, de la şes şi de la marginile pădurilor între Olt şi Bărăgan, cât şi cele de la bălţile Dunării se îndeseau şi înfloreau. Domnul aşezat în vechiul scaun de la Argeş, unde stătuseră strămoşii, voievozi locali dinainte de întemeiere, era bogat şi puternic, purta diademă de perle, brâu cu încheietoare de aur şi inele cu pietre scumpe, oastea sa se măsurase adesea cu izbândă cu cele ungureşti, iar stăpânitorii din sudul Dunării, în trebile cărora se amestecase nu o dată, îi căutau prietenia şi se bucurau să se încuscrească cu familia lui.

Familia domnitoare, neamul întemeietor al lui Basarab, cel care învinsese pe angevinul Carol Robert pe cărările munţilor, nu avea un nume de familie, căci aşa ceva nu se obişnuia la noi pe atunci. Mai târziu, când dinastia s-a stins şi boierii, ce încăpuseră fără drept în scaun, voiau să arate o legătură cu neamul cel vechi de stăpânitori, ei şi-au zis Basarabi; aceştia au fost însă Brâncovenii din veacul al XVII-lea, începând cu Matei vodă **[1]**; până atunci n-au existat Basarabi. Numele Basarab era un nume propriu, de botez, pesemne împrumutat de la cumani, ceea ce nu înseamnă că purtătorii lor erau chiar cumani, precum numele slave Vladislav, Mircea, Dan, nu înseamnă că avem a face cu domnitori de neam slavon **[2]**. Este deci o

greşeală să se vorbească astăzi în istoriografia noastră de un Radu Basarab sau de un Mircea Basarab, ei nu erau Basarabi şi în nici un act al lor, nici în povestirile contemporanilor nu sunt numiţi niciodată aşa. Ei erau în realitate din neamul domnesc românesc, neam care nu avea un nume deosebitor.

La 1386 se urcă în scaunul Ţării Româneşti Mircea vodă, al cincilea domn după Basarab Întemeietorul. Cele două fresce de la Cozia, refăcute după cele vechi, îl arată ca un cavaler apusean, un bărbat matur, purtând plete şi o barbă rotundă, ochii adânciţi în cap, nasul drept şi subţire; e îmbrăcat cu haine scumpe occidentale, dar cu câte un vultur bizantin cu două capete încoronate brodaţi, când la genunchi cu fir de aur, când pe hlamida încheiată sus pe umăr. Sabia scurtă atârnă la brâu, legată cu o cingătoare scumpă închisă cu paftale, în cap coroană de aur cu pietre scumpe. Ţine cu evlavie, dar drept şi cu cuget curat în faţa stăpânului său Domnul Hristos ctitoria sa şi a ţării, biserica mănăstirii Cozia, întocmai aşa precum se înfăţişează şi azi evlavios ctitor de ţară în faţa judecăţii istoriei.

Mircea, zis numai mai târziu „cel Bătrân", adică cel vechi, spre a-l deosebi de cel tânăr, adică cel nou, Mircea Ciobanul din veacul al XVI-lea, căci la noi nu se obişnuieşte numărătoarea domnilor cu acelaşi nume, era fiul lui Radu vodă, poreclit Radu Negru, care a fost considerat mult timp ca întemeietorul ţării, într-o vreme când în cronici lipseau ştiri despre domnii cei mai vechi **[3]**. Radu fusese un ctitor de mănăstiri şi de scaune noi de episcopi, chiar şi pentru catolici. A terminat minunata Biserică Domnească Sf. Nicolae de la Argeş, cu picturi pline de viaţă, podoabă a artei neobizantine lângă curţile bolovănite de acolo **[4]**; bătuse monete de argint, pe care e înfăţişat ca un cavaler apusean îmbrăcat în zale, cu coif, pavăză şi lancie. Se încumetase să lupte cu Ludovic cel Mare al Ungariei şi respinsese oştile lui cari năvăliseră asupra ţării sale, apoi se împăcase cu dânsul ca un stăpânitor cuminte ce era[1] **[5]**.

Radu vodă, despre care ştim aşa de puţin, avusese doi fii, pe Dan care a domnit după dânsul şi pe Mircea, care a urmat după fratele său. Dan şi Mircea nu erau fii din aceeaşi căsătorie a tatălui lor. Dovada o fac documentele de mai târziu. Mircea în privilegiile date de dânsul numeşte pe maică-sa „Doamna Calinichia"[2], (мати господства-ми), iar mai târziu, Vlad Dracul, fiul lui

[1] Despre Radu I, I. Minea, *Urmaşii lui Vladislav I şi politica orientală a Ungariei*, în Convorbiri Literare, L, 1916, p. 685-698 şi 851-866 şi Gh. Brătianu, *L'expédition de Louis I-er de Hongrie contre le prince de Valachie Radu I-er Basarab en 1377*, Vălenii de Munte, 1925 (extras din Revue historique du Sud-Est européen, II, 1925), 12 p.

[2] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, I, Bucureşti, 1938, p. 62.

Mircea, întărind dania acestei doamne către mănăstirea Tismana o numeşte „doamna Calinichia bunica domniei mele“(баба господства-ми)[3]. Iar fiul acestuia, Radu cel Frumos, o numeşte „bunica tatălui domniei mele“ (Калиникіа баба родітелю господства-ми)[4]. În documentul lui Dan I pentru mănăstirea Tismana, doamna Calinichia nu e pomenită, dar în privilegiul prin care Dan II, fiul celui dintâi, confirmă dania doamnei, acesta n-o numeşte bunică (баба) ci *lelea* (лелѣ), care înseamnă mătuşă sau soră mare[5]. Calinichia, nu era deci bunica lui Dan II şi astfel nu era mama lui Dan I, fratele lui Mircea şi cum grămăticul nu avea un termen adecvat pentru noţiunea de bunică vitregă, a întrebuinţat pe cel de *lele*, care se dă în româneşte şi unei rude mai bătrâne în general, evitând pe cel de bunică, folosit de descendenţii ei în hrisoavele lor.

Aşadar, Mircea şi Dan nu erau fraţi buni. În pomelnice avem numele primei soţii a lui Radu, Ana, care a fost maica lui Dan vodă, iar Calinichia nu era, cum s-a crezut, numele monastic al Anei la trecerea ei în călugărie, ci era o altă persoană, a doua doamnă a lui Radu. (Ceea ce nu exclude posibilitatea ca ea să fi fost totuşi o călugăriţă după moartea soţului ei, căci numele ei sună monastic)[6].

Fost-au însă Dan şi Mircea fraţi duşmani, aşa cum îi arată o anume tradiţie cronicărească, transmisă până şi în letopiseţul domnilor Ţării Româneşti? Căci zice cronica: „Io Dan voievod... acesta au fost frate cu Mircea vodă Bătrânul şi au domnit împreună amândoi câtăva vreme în pace, apoi se învrăjbiră şi începură a să scula unul asupra altuia“. După aceea, cronicarul povesteşte cum Dan a fost ajutat de împăratul turcesc, iar Mircea de Jicmont (Sigismund), craiul unguresc; „şi biruind creştinii pe păgâni, a rămas domn Mircea“[7]. Ştirea este luată însă din cronica ungurească a lui Thurocz, dintr-un pasaj care priveşte însă o altă luptă, care s-a dat mai târziu între Mircea şi Vlad domnul pus de turci[8].

---

[3] *Ibidem*, p. 187, document din 1439.

[4] *Ibidem*, p. 249, document din 1464.

[5] *Ibidem*, p. 136, document din 1424.

[6] Pomelnicele la V. Drăghiceanu, *Curtea domnească de la Argeş*, Bucureşti, 1923, p. 25.

[7] *Letopiseţul Ţării Româneşti*, publicat de St. Nicolaescu în Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, XI, p. 108.

[8] I. D. Thurocz, *Chronica*, ed. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini*, I, Viena, 1766, p. 290-291. Ştirea e repetată la fel de A. Bonfini, *Historia Panonica*, ed. Colonia, 1690, p. 424. Despre interpretarea acestei ştiri, vezi mai jos, p. 310-311.

Întemeiaţi pe această cronică şi pe un pasaj rău tradus din cronica bizantină a lui Chalkokondyl, unii istorici mai vechi, ca Hasdeu şi Xenopol, au putut crede că Mircea a ucis chiar pe Dan, spre a-i lua domnia, ar fi fost deci unul dintre acei tirani, cari se urcă în scaun crunţi de sângele rudelor, mânaţi de o ambiţie sălbatecă, în faţa căreia sentimentele omeneşti sunt înlăturate. Dar în urmă s-a dovedit în chip lămurit că de aşa ceva nu poate fi vorba[9].

Despre sfârşitul lui Dan predecesorul lui Mircea avem o ştire precisă la cronica bulgară (tradusă, mai târziu şi în cronograful românesc al lui Mihail Moxa): *„Şişman ţarul Bulgariei a ucis pe Dan fratele lui Mircea voievod în anul 6902 (1393), luna septembrie 23“*[10]. Nu ştim cauzele acestui conflict româno-bulgar, a cărui dată din cronică este desigur greşită; el a avut loc probabil la 1386. Mulţi istorici cred că e vorba de un război dat pentru stăpânirea Dobrogei, dar vom arăta mai jos că acesta nu este posibil. Împrejurările istorice de atunci sunt necunoscute, atât în Ţara Românească, cât şi în Bulgaria. Este posibil să fie vorba de un episod al luptei dintre fraţi, Straţimir şi Şişman, în care domnul român şi-ar fi găsit moartea, sărind în ajutorul rudei sale de la Vidin.

Despre luptele lui Dan vodă cu Şişman al Bulgariei a păstrat un ecou şi poezia epică bulgară. Era epoca de creaţie epică a epopeii sud-slave, momentul luptei cu turcii şi al căderii independenţei, pe care nu o vor putea apăra de acum decât barzii ce aminteau la ospeţe despre vremurile aspre ale marei vitejii; este un moment istoric pe care şi l-a ales dintre toate creaţia epică şi s-a oprit asupra lui. De aceea, în cântecele sud-slave, alături de Kossovo şi de necredinciosul Marcu, apar personagii româneşti din acea vreme, Radu, Dan şi mai ales Mircea voievod. „Dan voievodul şi banul care domneşte peste

---

[9] Toată discuţia la C. Litzica, *De cine a fost ucis Dan fratele lui Mircea?*, în *Omagiul lui T. Maiorescu*, p. 54-61. Asupra interpretării greşite, după noi, pe care Litzica o dă pasagiului din cronica lui Thurocz, vezi mai jos, p. 310. Pasajul din Chalkokondyl în noua ediţie critică a lui Darkó, p. 73. Şi W. Miller, în *The Cambridge medieval History*, IV, Cambridge, 1923, p. 567 scrie despre Mircea: „Acest principe îşi câştigase coroana prin uciderea fratelui său mai mare“.

[10] I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în Archiv für slavische Philologie, XIII, p. 530. Cronica lui Moxa nu pune dată, dar aşează faptul în legătură cu lupta de la Kossovo, „pre acea vreme“, Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I, p. 402. În cronica ţării compilată în veacul al XVII-lea de Stoica Ludescu avem: „Şi l-au ucis Şişman vodă domnul sârbilor, când era cursul anilor de la Adam 6964 (1356). *Istoria Ţării Româneşti*, ed. Ioanid, II, Bucureşti, 1859, p. 3.

multe țări, la malurile mării și ale Dunării, peste cetăți, mănăstiri și munți, pe câmpia cea întinsă, peste satele cele dese", spune balada bulgară. Mircea vodă, zic baladele, se certase cu fratele său Radu (confuzie, pesemne, cu Dan) și fusese aruncat în închisoare, dar Șișman țarul de la Târnova cheamă pe Radu (Dan) la dânsul, să-i boteze copilul, însă cu gând ascuns de a-l ucide. Dar la ospăț Radu, care era să fie înjunghiat, scapă și ucide el pe Șișman, arde apoi cetatea țarilor. Desigur, nu e vorba decât de vagi ecouri deformate de imaginațiile succesive ale generațiilor de poeți și cântăreți; se pare însă că au un sâmbure istoric, conflictul lui Dan cu Șișman, care a lăsat o amintire de vitejie, dar și de trădare și sânge, din care istoricului de azi îi vine foarte greu să se descurce. Să credem oare că Dan a fost ucis de Șișman, nu în război, ci la un ospăț, prin surprindere? Dar cine oare poate pune temei sigur pe o legendă[11]? Totuși rămâne un fapt sigur: Dan n-a fost omorât de Mircea, ci a murit în luptă cu bulgarii țarului Șișman de la Târnova **[6]**. Numai după moartea lui a luat scaunul domniei, după obicei, adică prin alegerea făcută de boieri, Mircea, fratele său născut din a doua soție a lui Radu vodă.

Deși am înlăturat confuzia despre uciderea lui Dan de către Mircea, totuși trebuie să admitem că între cei doi frați era o rivalitate. Chiar dacă nu punem prea mult temei pe legenda bulgară amintită, după care Dan ținea pe Mircea în închisoare, să ne amintim că ei erau fii din două mame, ceea ce trebuia să dea naștere la rivalități. Urcarea în scaun a lui Mircea după fratele său Dan a fost o lovitură a boierilor dată împotriva liniei descendenților lui Dan vodă. Dan avea copii, dintre cari pe unii măcar îi aflăm pribegi în streinătăți în timpul domniei lui Mircea, ceea ce înseamnă că ei nu se împăcară cu domnia unchiului lor. Unul dintre dânșii, Ioan, era la Raguza la 1397, iar viitorul Dan II, deși a luptat alături de Mircea în oștile lui, s-a dus mai târziu la Constantinopol și a rămas acolo. Avem motive serioase să credem că și Vlad, domnul uzurpator adus în scaun la 1394-1396 împotriva lui Mircea de oștile lui Baiazid, a fost un fiu al lui Dan I[12] **[7]**. Așadar, Mircea, ajutat desigur de o partidă de boieri, a înlăturat de la domnie pe urmașii predecesorului și fratelui său, alungându-i poate din țară și s-a așezat el însuși în scaunul domnesc.

---

[11] Pentru baladele bulgare pomenind de Dan și Șișman, Al. Iordan, *Les relations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud*, București, 1936. Cf. și Al. Papadopol Calimah, *Legenda sârbă: Radu vodă și Mircea voievod*, în Revista contemporană, II, 1874, p. 130-138.

[12] Pentru acești fii ai lui Dan I, vezi mai jos, p. 66.

Când s-a urcat Mircea în scaun? Data acestei schimbări de domnie, cu alte cuvinte a urcării în scaun a lui Mircea cel Bătrân nu este cunoscută precis, se ştie doar că la 3 octombrie 1385 Dan vodă era în scaun la Argeş şi dădea marele său hrisov de danie pentru mănăstirea Tismana[13]. Dar la 27 iunie 1387 era domn la Argeş Mircea şi întărea din partea sa hrisovul fratelui său, amintind de „sfânt răposatul fratele domniei mele, Io Dan voievod"[14]. Deci între aceste date a avut loc uciderea lui Dan şi urcarea în scaun a fratelui său. În cronica bulgară, care cuprinde multe date contemporane precise, data uciderii lui Dan de către Şişman este 1393, evident greşită, dar greşeala se explică: cronicarul o pune la un loc cu pomenirea căderii Târnovei şi cuprinderii împărăţiei lui Şişman de către turci, amintindu-şi, cu acest prilej, de un fapt istoric mai vechi privitor la acest ţar bulgăresc. Data 1393 este data căderii Târnovei şi a lui Şişman, nu a uciderii lui Dan. Dar avem în cronică şi data zilei, 23 septembrie. Căderea Târnovei are loc la 17 iulie (după analele sârbeşti şi cele ruseşti), moartea în robie a lui Şişman la 3 iunie 1395[15]. Deci data 23 septembrie nu poate fi în legătură cu aceste evenimente, este data uciderii lui Dan, iar în locul anului exact, un copist neglijent a pus data evenimentelor povestite în paragraful precedent. Dan fiind ucis la 23 septembrie, anul nu poate fi nici 1385, căci la 3 octombrie era încă viu, nici 1387, căci la 27 iunie domnea deja Mircea. Rămâne deci posibil numai anul 1386.

Dacă aceste consideraţii, care au toate probabilităţile de exactitate, sunt admise, data morţi lui Dan, deci a urcării în scaun a lui Mircea este *23 septembrie 1386*[16].

---

[13] P. P. Panaitescu, *op.cit.*, I, p. 38-41.

[14] P. P. Panaitescu, *op. cit*, I, p. 41-45.

[15] Pentru aceste date, P. Nikov, Турското заблаждване, p. 76-80.

[16] Această dată pare contrazisă de un document publicat de St. Nicolaescu, *Cel mai vechi hrisov al lui Mircea cel Bătrân cu privire la mănăstirea Cozia, 27 aprilie 1386*, Bucureşti, 1939, 12 p. Hrisovul păstrat într-o condică mai nouă are data *27 aprilie 1386*. În realitate, documentul este o traducere târzie şi textuală a unui hrisov slavon cunoscut al lui Mircea pentru Cozia şi starețul Sofronie, pentru satele Miclăuşevăţ, Curilo şi Gărdanovăţ, publicat de P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 98-101, care în original n-are dată. Data din condică a fost adăugată de traducătorul din secolul al XIX-lea; documentul este însă de la sfârşitul domniei lui Mircea, cum arată menţiunea starețului Sofronie şi a lui Mihai vodă coregent. Cf. şi Recenzia lui D. P. Bogdan la publicaţia de mai sus a lui St. Nicolaescu, în Arhiva românească, III, 1939, p. 289-291.

Calinichia doamna. Cine a fost Calinichia doamna, mama lui Mircea? Unii cronicari mai vechi au văzut în ea pe fiica lui Lazăr al Serbiei, alţi istorici mai noi pe o principesă de neam imperial. Cronica paralelă a Principatelor Române scrisă de Axinte Uricarul spune că Mircea era nepot al lui „dispot Lazăr"[17]. O cronică târzie sârbească spune că a patra fiică a cneazului Lazăr a fost căsătorită cu Radul voievod, deci cu tatăl lui Mircea[18], aşadar eroul de la Câmpul Mierlelor ar fi fost bunicul marelui domn român. După această cronică au urmat atât Hasdeu, care face nişte consideraţii genealogice complicate[19], cât şi alţi istorici români. Dar această ştire se află numai într-o formă târzie şi alterată a cronicii sârbeşti (din secolul al XVII-lea), cronica veche sârbă în toate variantele sale are numele celor cinci gineri ai lui Lazăr, pe care i-am dat mai sus, din care nici unul nu este român[20]. Numai pe această cronică veche ne putem baza ca să tragem o concluzie sigură. În nici un caz Lazăr nu putea fi bunicul lui Mircea: fiul său Ştefan se născuse la 1369[21], cea mai mare dintre fetele lui, Mara, se căsătorise la 1371 cu Vuk Brancovici, iar *a patra* cu Nicolae de Gara, la 1387[22]. Mircea era desigur un om matur la 1386, când l-au ales boierii ca domn, aşa că nu poate fi încă o generaţie între el şi contemporanul său din Serbia.

Iar după N. Iorga, Calinichia a fost o prinţesă bizantină, pentru că numele ei este grecesc şi de la ea a moştenit Mircea titlul său de despot, titlu ce se dădea numai rudelor familiei imperiale de la Bizanţ[23]. Dar numele doamnei este un nume monastic ortodox, femininul prea cunoscutului nume călugăresc Calinic, nu e desigur numele ei de botez. După moartea soţului, ea s-a

---

[17] Ms. Acad. Rom. Nr. 2591, p. 11. Nu e necesar să adăugăm că Lazăr nu era despot.

[18] L. Stojanović, Стари српски родослови и летописи (Vechile genealogii şi letopiseţe sârbe), Belgrad, 1927, p. 212.

[19] B. P. Hasdeu, *Negru vodă*, (Magnum Etymologicum, IV), p. CCXL. şi urm.

[20] Cronicele sârbeşti la L. Stojanović, *op. cit.*

[21] Inscripţia de pe mormântul său la Miklosić, *Monumenta serbica*, Viena, 1858, sub 1427.

[22] I. Ruvarat, О кнезу Лазару (Despre cneazul Lazăr), Novi Sad, 1887, p. 2.

[23] N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 271 şi idem, *La survivance byzantine dans les pays roumains*, Bucureşti, 1913, p. 37. Iorga mai aduce un argument: la Cozia pe portretele lui Mircea este vulturul aurit bizantin cu două capete. Am arătat însă că e vorba de o modă de imitaţie, care apare atât la ţarii bulgari, cât şi la craii sârbi şi chiar la alţi domni români de mai târziu, de pildă la Neagoe Basarab pe fresca de la Snagov, P. P. Panaitescu, *L'aigle byzantine sur les vêtements des princes roumains du Moyen Âge*, în Bulletin de la section historique de l'Académie Roumaine, XVII, 1930.

călugărit şi după rânduiala bisericii ortodoxe şi-a schimbat numele, cel de soţie şi doamnă nu-l cunoaştem, căci, cum am spus, doamna Ana a fost prima soţie a lui Radu. Numele monastic Calinichia era folosit şi cunoscut în ţările noastre, el apare şi în pomelnicul mănăstirii Bistriţa din Moldova, în partea veche, care s-a început în vremea lui Alexandru cel Bun, contemporanul lui Mircea, ca numele uneia din călugăriţele acelei mănăstiri[24].

Despot n-a fost Mircea din naştere şi din familie, îşi zicea aşa în titlul său ca „despot al ţării lui Dobrotici", pentru că stăpânea un despotat şi exclusiv numai în legătură cu Dobrogea. În actele cu titlul mai scurt, în care Dobrogea nu e pomenită, Mircea nu-şi zice niciodată despot. Era despot al Dobrogei, întocmai cum era herţeg sau conte de Făgăraş, pentru că stăpânea un comitat, nu pentru că între înaintaşii lui ar fi fost vreun herţog unguresc. Aşadar, Mircea nu era înrudit, în nici un fel, nici cu Lazăr al Serbiei, nici prin mama lui cu Paleologii de la Bizanţ. Este necesar pentru a înţelege politica şi locul lui în istorie să înlăturăm aceste erori istorice[25].

Cine a fost Calinichia doamna? Fost-a ea o străină de neam mare sau o româncă din neamul boierilor din ţară? Înclinăm, fără a avea dovezi sigure, spre ultima ipoteză. Era o femeie care avea sate şi mori în Oltenia, legată pare-se de viaţă locală; ea donează o moară a ei din Bistriţa olteană mănăstirii Tismana[26], tot ea dărui mai târziu aceleiaşi mănăstiri satul Pesticevo, care este pe românește Peştişani, în judeţul Gorj, tocmai sus în munţi pe plaiul Vâlcani, la răsărit de mănăstire[27]. Aceasta ar fi o indicaţie că doamna Calinichia era poate originară dintr-o familie boierească olteană **[8]**.

Doamna Mara, soţia lui Mircea cel Bătrân. La schitul Brădet, nu departe de scaunul domnesc de la Argeş, se află pe tabloul ctitorilor chipul lui Mircea cu coroană în căp şi al doamnei sale de asemenea încoronată, cu colier de perle mici încolăcit în mai multe rânduri în jurul gâtului, haină lungă tivită şi brodată cu flori mari închipuind bujori şi trandafiri. Numele ei stă zugrăvit:

---

[24] *Pomelnicul mănăstirii Bistriţa*, publicat de D. P. Bogdan, Bucureşti, 1941, p. 59.

[25] Cf. şi ipoteza lui I. Minea, *Urmaşii lui Vladislav I*, Convorbiri Literare, L, 1916, p. 857 că doamna Calinichia era fiica lui Dobrotici şi de aceea „a moştenit" domnul român ţara bunicului său. Vom vedea mai jos că Mircea n-a *moştenit* Dobrogea şi în orice caz nu mai avem nici o altă dovadă pentru această ipoteză.

[26] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 62.

[27] *Ibidem*, p. 189, în confirmarea lui Vlad Dracul din 1439, cf. şi p. 251.

Mara doamna, iar în pomelnicul cel vechi al aceleiaşi biserici citim: Mircea voievod, Mara doamna[28] [9]. Cine a fost Mara doamna? Din ce neam se trăgea? Mara este un nume derivat din Maria, această formă era obişnuită în Serbia; una din fiicele cneazului Lazăr, cea căsătorită cu Vuk Brancovici, se numea aşa[29]. Era doamna lui Mircea o sârboaică? Nu este sigur, pentru că noi cunoaştem prea puţin onomastica vremii, nu ştim dacă numele Mara nu era obişnuit în acea epocă şi în alte ţări. Ştim de pildă că Tamara, sora lui Şişman de la Târnova, se mai numea în cântecele populare şi Mara[30]. Cele ce ştim despre soţia lui Mircea ne îndreaptă însă spre un mediu cu totul diferit de cel balcanic. La moartea lui Mircea, doamna lui se afla sau poate se adăpostise în Ţara Ungurească şi cu bucurie scrie diacul de cancelarie pe hrisovul lui Mihail voievod, fiul şi urmaşul lui Mircea, la 22 iunie 1418, câteva luni după moartea marelui domn: „Am scris la Târgovişte, în vremea când a venit mama domniei tale, doamna, de la ungurii"[31]. Diacul se adresa astfel direct domnului, printr-o ciudată încălcare a protocolului diplomelor.

Pe de altă parte, un document puţin cunoscut aruncă o lumină interesantă asupra personalităţii doamnei lui Mircea. La 2 februarie 1400, regele Sigismund scrie din Praga către „credincioasa, strălucita doamnă, soţia strălucitului bărbat, domnul Mircea, voievod transalpin", arătând că poporul nostru din Kesztel şi împrejurimi s-a plâns împotriva ei că a călcat vechile privilegii ce le are de la regii unguri. Ea cere în chip nedrept dijmă şi vamă de la oamenii care vin să-şi macine grâul sau pentru negoţ în satul Tolmay, proprietatea doamnei. Acest lucru, zice regele Ungariei, este împotriva poruncilor noastre, pe care le-am dat eu însumi în scris. Mai mult, unii oameni au fost închişi de către doamnă, li s-au luat vitele, 24 de vite ale oamenilor le mâncase doamna cu oamenii ei şi le mai luase pe deasupra şi doi cai, fără nici o dreptate. „De aceea ei au ajuns în sărăcia cea mai lucie şi arată pe faţă că trebuie să fugă de pe moşie şi locurile lor." Ca urmare a acestor plângeri, regele dă porunci foarte severe doamnei, ca, de îndată ce va primi scrisoarea lui, să nu mai calce

---

28 V. Drăghiceanu şi P. Demetrescu, *Schitul Brădet Argeş*, în Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, XVII, 1924, p. 68-73. Arhitectura e din veacul al XIV-lea, dar pictura a fost înnoită la 1761. Numele întreg al doamnei nu se citeşte pe fotografie.

29 L. Stojanović, Стари српски родослови и летописи (Vechile genealogii şi letopiseţe sârbeşti), sub indice.

30 C. Jirecek, История на Българите (Istoria bulgarilor), Sofia, 1929, p. 251.

31 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 115.

„drepturile poporului nostru", nici obiceiurile vechi şi privilegiile lor, să nu mai fie năpăstuiţi cu nimic, să nu li se mai ia vamă, ci dimpotrivă să le restituie cele luate şi să repare nedreptăţile făcute de ea sau de oamenii ei. Pentru mai multă siguranţă, regele trimite pe Nicolae de Canişa, comitele de Zala, ca să restabilească dreptatea încălcată; de asemenea porunceşte castelanilor din cetatea Rezi să observe executarea acestor porunci[32].

Scrisoarea aceasta e deosebit de sugestivă. Doamna lui Mircea apare ca o mare proprietară în Ungaria, o nobilă stăpână care nu ţine seamă de privilegiile şi de drepturile celor de jos. Are oameni înarmaţi care arestează în castelul ei, iau biruri, pun pe fugă pe vecini. Comitatul Zala, în care se afla această moşie, este tocmai în partea sud-vestică a Ungariei şi se mărgineşte cu Austria, cu Carintia şi cu lacul Balaton. Oraşul Kesztel, ai cărui locuitori se plânseseră împotriva doamnei lui Mircea, este aşezat pe malul lacului Balaton şi anume la capătul său apusean, iar Tolmay, proprietatea doamnei, este tot pe acel lac, ceva mai la răsărit. Mai la nord de această localitate se află cetatea Rezi, pomenită în documentul nostru. Erau deci părţi foarte depărtate de ţara noastră, probabil locurile de baştină ale doamnei lui Mircea, căci de o danie a regelui Ungariei către vecina lui sau de o cumpărătură făcută din ţară la noi tocmai aşa de departe nu poate fi vorba. De altfel, dacă ar fi fost un feud românesc în acele locuri, regele n-ar fi dat porunci de stăpân al supuşilor, cum e cazul în documentul nostru. Domnii noştri au avut în decursul veacurilor moşii sau feude în Ardeal, dar o stăpânire la marginea opusă a Ungariei nu poate fi aşa ceva, ea arată că doamna lui Mircea era din acele părţi, o nobilă de pe malurile lacului Balaton. Comitatul Zala se mărgineşte cu ţările de limbă croată şi slovenă de la Marburg (Maribor) şi Varajdin; infiltraţii slave nu sunt excluse, deci numele de Mara nu este inexplicabil în aceste părţi. Doamna Mara este mama lui Mihai vodă, urmaşul lui Mircea, şi desigur de întoarcerea ei din Ungaria se bucurase aşa de mult diacul domnesc de la Târgovişte. Despre familia ei nu ştim nimic; din documentele moşiei Tolmay aflăm că la 1380 era proprietar acolo Ştefan Lady, iar la 1398, cu doi ani înainte de doamna lui Mircea, era proprietar Paulus de Noogh[33]. Mai târziu, la 1427, pesemne după moartea doamnei, moşia trece în stăpânirea castelului Rezi, amintit mai sus[34]. Să fi fost nobilii

[32] Nagy Imre, Véghely Dezsó şi Nagy Gyula, *Zala vármegye története, kiadja Zala varmegye közönsége oklevéltar*, II, Budapest, 1890, p. 298-300, vezi harta p. 19.

[33] D. Cszanki, *Magyarország történelmi földrajza*, III, Budapest, 1897, p. 117.

[34] *Ibidem.*

Lady şi Paul de Noogh ascendenţii doamnei, de la care ea a moştenit moşia? Nu ştim, căci se poate tot aşa de bine s-o fi obţinut prin cumpărare. În regiunea Zala se stabilise cu moşii familia de origine germană din Carintia Cylli; Henric de Cylli avea numeroase moşii în comitatul Zala[35]. Dacă doamna Mara era din această familie sau înrudită cu ea, ne-am explica anume afirmaţii despre înrudirea lui Mircea cel Bătrân cu Vladislav Iagello, a cărui soţie de-a doua a fost Ana de Cylli[36] **[10]**.

Mircea şi Vladislav Iagello. Era această doamnă din Ungaria transdanubiană o prinţesă înrudită cu Iagelonii? S-ar părea că da, deoarece Mircea era înrudit cu Vladislav Iagello. Pe temeiul unei scrisori a lui Mircea adresată regelui polon s-ar putea însă trage concluzii greşite. Domnul muntean zice aşa în stil patetic: „Părintelui meu, marelui rege Vladislav... eu sunt al tău şi copiii mei, câţi sunt, sunt nepoţii tăi şi copii ca şi ai mei"[37]. După unii istorici ar rezulta de aici că Mircea ar fi fost ginerele regelui Vladislav, deci doamna lui ar fi fost fiica acestui suveran polon[38]. Genealogia Iagellonilor este însă azi prea bine cunoscută, ca să ne mai putem permite asemenea ipoteze. Alţi istorici, care n-au înţeles textul, văd în Mircea pe vărul primar al lui Vladislav[39]. Credem că termenii din scrisoare nu sunt decât forme de respect şi politeţe şi nu trebuie căutate într-însşii dovezi pentru legături de familie. Totuşi între Mircea şi Vladislav era o rudenie depărtată. În tratatul încheiat de domnul Ţării Româneşti cu regele Poloniei la 17 mai 1411, făgăduindu-i ajutor, spune că o face cu atât mai mult cu cât e dator şi ca rudă (*ymmo magis iam quia consanguinitatis amor hoc facere compellit amicos*[40]). Ce rudenie putea să fie între domnul de la Argeş şi fostul stăpânitor păgân al Litvaniei? O legătură foarte depărtată, desigur. D. Onciul credea că e vorba de o alianţă de familie între domnul Moldovei Alexandru cel Bun şi Iagelloni, iar Mircea ar fi fost rudă (cum?) cu domnul Moldovei[41].

---

35 Revay, *Nagy lexikon*, sub Zala.

36 Vezi paragraful următor.

37 Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 825.

38 St. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, fără dată, p. 46.

39 Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 825, traducerea latină greşită a lui Kaluzniacki, în care ΑΝΕΨΙΟΣ e tradus cu *consobrinus*, văr din mame surori, de unde confuzia.

40 Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 472.

41 D. Onciul, *Curs litografiat de istoria Românilor*, Bucureşti, 1900, p. 334.

În realitate, prin căsătoria fetei lui Nicolae Alexandru voievod cu Straţimir de la Vidin, a urmat apoi o alianţă de familie cu dinastia bosniacă Cotromanici, iar o fiică a lui Ştefan II Cotromanici, Elisabeta, fusese mama celor două regine, Maria a Ungariei şi Hedviga a Poloniei. În acest chip între Mircea şi Vladislav al Poloniei, ca şi între Mircea şi Sigismund de Luxemburg era o depărtată alianţă de familie. Totuşi nu ne îndoim că, oricât de depărtată, această legătură era cunoscută de Mircea, el se mândrea cu ea şi făcea aluzie la dânsa, când scrie în termeni aşa de vagi regelui polon despre înrudirea lor[42].

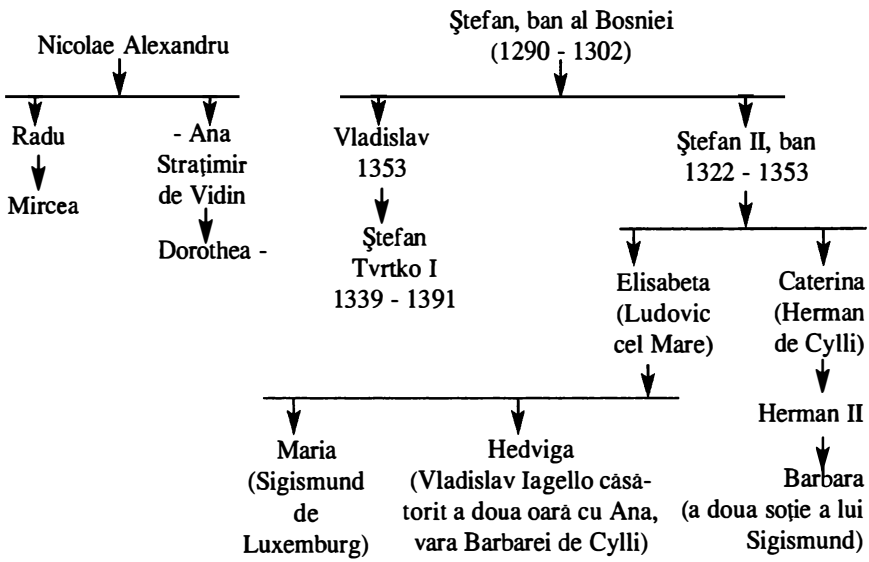

Mai există şi altă înrudire a lui Mircea cu Vladislav Iagello şi cu Sigismund de Luxemburg, adică cu soţiile lor surori, Maria şi Hedviga de Anjou, anume prin căsătoria lui Vladislav de Oppeln cu fiica lui Nicolae Alexandru voievod, Elisabeta, şi apoi prin căsătoria fiicei acesteia cu Iodocus al Moraviei, vărul primar al lui Sigismund[43].

---

[42] Al. Ivić, *op. cit.*, planşa III, cf. şi Homan-Szekfü, *Magyar törtenete*, III, p. 192. Tabla genealogică a lui S. de Zotta, *Familia regală a României şi alte neamuri descendenţi din Basarabi*, în Arhiva genealogică, I, 1912, p. 32 este complet greşită. Crede că Ecaterina, bunica Barbarei de Cylli, soţia de a doua a regelui Sigismund, era fiica Dragodanei (Dorothea) şi a regelui Bosniei Ştefan Tvrtko I. În realitate, ea era fiica lui Ştefan banul. Dragodana era fiica lui Straţimir de Vidin, deci vară primară cu Mircea. Pentru amănunte, vezi tabla genealogică mai jos.

[43] Dabrowski, *Elzbieta Lokietkówna*, p. 324 şi 328.

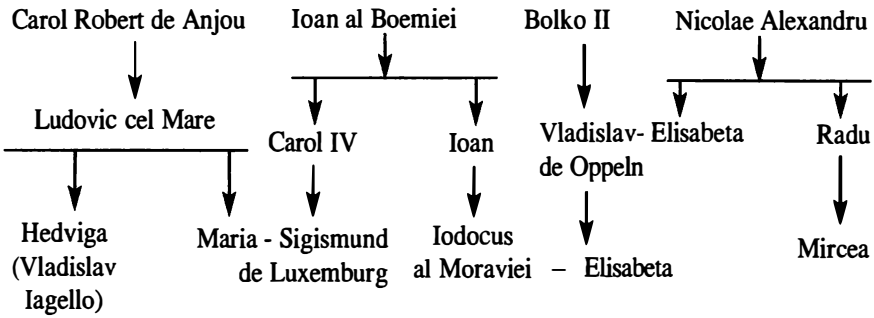

Rămâne însă loc şi pentru o ipoteză care ar explica altfel legătura de rudenie între Mircea şi Vladislav Iagello. Am spus că nu ştim care era familia doamnei Mara a lui Mircea, dar este sigur că ea era o femeie nobilă din comitatul Zala. Moşiile ei erau vecine cu Slavonia, unde domnea cu puteri regeşti familia Cylli. Această familie îşi întindea autoritatea prin înrudiri şi în comitatul Zala[44]. La 1400, după moartea reginei Hedviga, Vladislav Iagello se recăsători cu Ana de Cylli, fiica lui Wilhelm din familia aceasta originară din Carintia. Familia Cylli era înrudită cu multe case regeşti. Sigismund de Luxemburg al Ungariei, după moartea Mariei, se recăsători şi el cu Barbara de Cylli, vară cu Ana (căsătoria aceasta are loc la 1401). Despre Barbara istoricul Bonfinius spune aceste cuvinte puţin amabile pentru onoarea unei femei: „Indomitae libidinis mulierem, quae inter adulteros publice vitam duxit, prostitutoque pudore viros saepius petiit quam petantur"[45] **[11]**. Este posibil să fi existat o rudenie între această familie şi doamna lui Mircea (pentru legăturile familiei Cylli cu Sigismund de Luxemburg şi Vladislav Iagello, vezi tablele genealogice de mai sus). Adaug că Mircea cunoscuse personal pe unul măcar din conţii de Cylli, pe Herman II, tatăl reginei Barbara, cu care luptase alături la Nicopole.

Staico. Fratele lui Mircea. Când Mircea a dat marele său hrisov mănăstirii Snagov de pe insula din Codrii Vlăsiei, el a întărit călugărilor şi egumenului Lazăr satul Ciuliniţa pe valea Buzăului, sat pe care-l dăruise mănăstirii „fratele domniei mele" şi apoi se citeşte în document abia vizibil

[44] Vezi harta Ungariei la 1433 cu zonele de influenţă ale diferitelor familii. Zala e arătată în zona familiei Cylli (Homan-Szekfü, *op. cit.*, III-1, p. 224).

[45] Bonfinius, *Historia Panonica*, Colonia, 1690, p. 503.

„jupan" şi un alt cuvânt este şters de tot[46]. Acum o sută de ani un funcţionar al Arhivelor Statului scria în legătură cu acest document: „Numele, cu toate că este într-adins ras, însă tot se cunoaşte din urmele ca umbră rămasă ale literelor că a fost *Staico*". Numele Staico a fost citit apoi şi de expertul grafic H. Stahl la lumina lămpii de quartz pe o fotografie mărită[47].

Aşadar, Mircea a avut un frate, desigur mai mic, care era jupan, adică în rândul boierilor, cu moşii pe valea Buzăului, un om cucernic care dăruia din avutul său mănăstirii pentru mântuirea sufletului. În pomelnice şi în cronici numele lui nu se iveşte şi mai multe nu putem spune despre dânsul[48] **[12]**.

Mihail voievod coregent. Mircea a avut un fecior Mihail, care apare alături de dânsul pe fresca de la Cozia, atât în biserica principală, cât şi în capela bolniţei, un tânăr subţire de 12-13 ani cu plete lungi. Una din fresce îl înfăţişează cu o haină vişinie închisă sub o mantie lăsată pe umeri şi încheiată la un nasture, pantaloni strâmpţi, costum occidental, o coroană împodobită cu perle mici în cap şi o sabie scurtă atârnată de cingătoarea de la brâu. Mâinile le ţine la piept în semn de rugăciune. În cealaltă frescă e în haine de sărbătoare brodate cu aur, cu flori mari rotunde aurite şi stilizate, coroana mai mare de aur; el susţine cu o mână alături de tatăl său chipul mănăstirii Cozia[49].

Acest tânăr a fost coregent al lui Mircea în sarcina grea de a conduce ţara, apoi pentru scurt timp a domnit singur în scaun, după moartea tatălui său. În hrisoavele lui Mircea de la o vreme apare menţiunea fiului său Mihail, de obicei arătând că dania şi porunca domnească să se ţie: „cât va trăi domnia mea şi cât va trăi fiul domniei mele, Io Mihail voievod". Alteori, cel care va călca porunca domnească era ameninţat cu „pedeapsă şi urgie de la domnia mea, ca călcător şi neascultător al hrisovului domniei mele şi al fiului domniei mele, Mihail voievod"[50]. Nu se poate şti precis în ce an a fost asociat la domnie

---

[46] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 91-93.

[47] St. Nicolaescu, *Vechimea mănăstirii Snagov*, în *Bucureşti*, I, 1935, p. 109-111, citise *Stan.*

[48] H. Stahl, în expertiza grafică asupra documentului Snagovului spune că cele două cuvinte: „jupan Staico" au fost adăugate mai târziu cu altă cerneală mai puţin rezistentă şi de aceea s-au şters. Pe locul unde s-au adăugat ele nu era scris nimic, ci fusese lăsat loc alb. Stahl afirmă că adaosul a fost făcut de aceeaşi mână ca aceea care a scris documentul.

[49] Cf. reproduceri la Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1930, Nr. 7-8. Iorga trece în legendă *Mihăilă* voievod, înţelegând greşit litera cirilică ъ din inscripţie, care la sfârşitul cuvântului nu are valoarea fonetică.

[50] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 97 şi 98.

Mihail voievod. În orice caz este vorba de o asociere, căci pe clopotul de la Cozia stă scris: „În zilele marelui Io Mircea voievod şi ale lui Mihail voievod"[51]. Pe temeiul unor documente greşit publicate şi greşit datate, s-a crezut că încă de la începutul domniei Mircea şi-a luat alături pe fiul său, împărţind cu dânsul puterea[52]. În documentele *datate* ale lui Mircea între anii 1387 şi 1407[53], nu se pomeneşte numele lui Mihai; în schimb, într-un hrisov al lui Mircea din 1409 şi în cele următoare el este amintit. Socotim deci cu aproximaţie că anul asocierii la tron al lui Mihai este 1408, cu zece ani înainte de moartea tatălui său **[13]**. Când s-a urcat singur în scaun era un om matur, avea doi fii, pe Radu şi pe Mihai[54].

În timpul domniei lui Mircea şi a lui Mihai împreună s-au bătut monete de argint în Ţara Românească, care au pe faţă numele lui Mircea, iar pe revers pe al lui Mihai, ca să arate astfel asocierea la domnie[55]. Asocierea la tron era un obicei destul de răspândit în acea vreme şi o găsim atât la Paleologii din Bizanţ, cât şi la Nemanizii din Serbia. Mihail fusese uns ca domn de ierarhii bisericii într-o solemnitate de înscăunare; în hrisovul pe care-l dă el în Târgovişte în calitate de coregent, spune precis: „Eu cel întru Hristos Dumnezeu binecinstitorul şi de Hristos iubitorul şi *de Dumnezeu uns*, Io Mihail voievod, fiul prea dulcelui Io Mircea bine credinciosul şi de Hristos iubitorul şi autocratul mare voievod"[56]. Deci Mihail nu era *autocrator*, ci numai tatăl său avea drept la acest titlu; el dă porunci şi hrisoave

---

51 St. Nicolaescu, *Cercetări arheologice*, Bucureşti, fără dată, p. 6.

52 I. Minea, *Politica orientală a lui Sigismund*, p. 158. Astfel într-o copie a unui document din Argeş, 27 decembrie 6900 (Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 341), data se poate corecta pe baza listei boierilor. Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 85 nota. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 307, pune asocierea încă din 1399, dar documentul citat de dânsul nu e din acel an, ci din 1409.

53 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 41-73.

54 *Ibidem*, p. 114. Unii istorici afirmă că Mihail a trăit la Bizanţ înainte de a fi coregent al tatălui său: Minea, *op. cit.*, p. 158, nota 2 şi N. Iorga, *Geschichte des rumänische Volkes*, I, p. 304. În realitate, fiul lui Mircea pomenit la Bizanţ de cronicarul Ducas, care nu-i dă numele, nu este Mihail, căci cronicarul spune lămurit că prezenţa lui acolo era sub împăratul Ioan VIII Paleolog, adică după 1425, dată la care Mihail nu mai era în viaţă. Ducas, ed. Bonn, p. 201. Cf. D. Russo, *Studii greco-române*, Bucureşti, 1939, II, p. 520.

55 C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti*, în Anuarul Institutului de Istorie Naţională, III, Cluj, 1926, p. 154.

56 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103.

cu pecetea lui, dar „cu voia părintelui domniei mele". Totuşi are drept să ameninţe cu urgie şi pedeapsă pe cei ce nu se vor supune poruncii lui, „ca să se înveţe şi alţii să asculte de cuvânt şi să nu se împotrivească"[57]. Situaţia lui Mihail era deci subordonată tatălui său, nu era un asociat cu drepturi egale. El avea însă rosturi deosebite, pesemne că o parte din oaste era sub conducerea lui şi el avea altă reşedinţă decât tatăl său. Mircea stătea la Argeş în vechea capitală; aproape toate hrisoavele sale sunt date din acest oraş (sunt şi unele hrisoave izolate date de Mircea cu prilejul unor călătorii la mănăstirea Cozia, Tismana, la Giurgiu, la Câmpulung), la Argeş a şi murit probabil marele domn, nu departe peste dealuri de mănăstirea Cozia, locaş de veci al trupului său. Mihail în schimb stătea la Târgovişte, oraşul comercial, care deţinea pe valea Ialomiţei şi a Dâmboviţei negoţul cu Braşovul prin pasul Branului. Hrisovul său ca asociat la domnie e dat din Târgovişte, el face o danie mănăstirii Cozia de zece case de şerbi, „din însăşi casa domniei mele şi din însuşi oraşul domniei mele", îi scuteşte de dări şi prestaţii, „câte se află *în oraşul domniei mele Târgovişte*"[58]. Târgovişte era deci oraşul lui Mihail, acolo stătea el cu curtea lui deosebită. De acolo dă el porunci „slugilor domniei mele de la Cetatea Dâmboviţei şi vameşilor de la Rucăr şi de la Bran", să fie în pace cu negustorii de la Braşov, „ca să nu se mai plângă de voi de-acum înainte părintele domniei mele... căci de voi mai auzi niscaiva vorbe de la părintele domniei mele din pricina vorbelor voastre, domnia mea are să facă mare rău celui ce-l va fi supărat pe nedrept"[59]. Mircea era deci cel ce primea plângerile de peste graniţă, căci în nici unul din actele externe ale lui nu e pomenit fiul asociat la domnie, nici în aliaţele cu Polonia, nici în privilegiile de comerţ ale Braşovului şi Lembergului; domnul cel bătrân singur reprezenta ţara în faţa streinilor. Dar acel care executa pedepsele şi lua măsuri pentru sectorul Dâmboviţei şi al drumului negustorilor braşoveni era Mihail, de aceea el chiar dă o poruncă privitoare la procesul râşnovenilor în timpul vieţii părintelui său[60].

După moartea lui Mircea, Mihail nu s-a mutat la vechile curţi strămoşeşti

---

[57] *Ibidem*, p. 104.

[58] *Ibidem*, p. 103.

[59] I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi Ţara Ungurească*, I, Bucureşti, 1905, p. 6-7.

[60] *Ibidem*, p. 7-8.

de la Argeş, ci a continuat să rămâie la curtea nouă din Târgovişte [61]. După el au rămas acolo, în oraşul mai bogat aşezat pe drumul mare de negoţ şi domnii următori. *Astfel se explică schimbarea capitalei ţării de la Argeş la Târgovişte.* Mircea a stat până la moarte în vechea capitală, iar fiul său stătea ca asociat în Târgovişte; de la urcarea în scaun a acestuia, la 1418, Târgovişte a rămâne definitiv capitala ţării. De altfel călătorul german Schiltberger, care a luat parte la lupta de la Nicopole, spune foarte clar: „Eu am fost şi în Valahia şi *în cele două capitale* din Valahia, care se numesc Agrisch (Argeş) şi Türkoisch (Târgovişte)"[62].

Asocierea la domnie şi împărţirea atribuţiilor stăpânirii se explică în parte prin greutăţile şi primejdiile din acele vremi destul de grele. Dar de obicei asocierea la domnie înseamnă şi o asigurare pentru stabilitatea moştenirii la tron. Ca în toată istoria noastră veche tronul era electiv, ca şi în ţările vecine de altfel. Alegerea o făceau boierii şi clerul între diferiţii membrii ai familiei domnitoare, căci fiul mai mare n-avea un drept de întâietate, dovadă alegerea lui Radu, care a urmat după fratele său Vladislav, şi a lui Mircea însuşi după fratele său Dan, deşi acesta avea mai mulţi fii. Pentru a asigura domnia fiului său, Mircea l-a uns domn, desigur cu asentimentul boierilor, încă în timpul vieţii sale **[14]**.

Alţi fii ai lui Mircea cel Bătrân. Cronicarul bizantin Chalkokondyl vorbind de Mircea spune: „Având adesea legături în afară de căsătorie, a lăsat nu puţini fii nelegitimi în Dacia, cari după moartea lui s-au apucat să se lupte între ei pentru domnie"[63]. Aceeaşi observaţie o face şi alt cronicar bizantin, Ducas, care spune despre Mircea că „ducând o viaţă desfrânată, a avut mulţi copii naturali"[64].

---

[61] Hrisov din acel oraş la 22 iunie 1418, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 114.

[62] H. Schiltberger, *Reisebuch*, ed. Langmantel, Tübingen, 1885, p. 52. Cf. şi Mincu Popescu, *Studii asupra lui Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 1885, p. 54-55, care afirmă că Mircea a fost cel care a mutat capitala la Târgovişte şi la Bucureşti (?).

[63] L. Chalkokondyl, ed. Darkó, Budapest, 1922, p. 73.

[64] Ducas, ed. Bonn, p. 201. O notă comică aduce în legătură cu aceste ştiri D. Bolintineanu: „Marele Mircea era supus unei slăbiciuni ruşinoase pentru bărbaţii ce ursita alege spre a îndrepta lucrurile omeneşti: El iubea femeile cu deosebire"! D. Bolintineanu, *Vlad Ţepeş şi Mircea vodă cel Bătrân*, ed. II, Bucureşti, 1870, p. 96.

Precum se ştie, în ţările române şi fiii nelegitimi aveau drept să fie aleşi domni la fel cu cei născuţi din cununie. Unii dintre fiii lui Mircea au domnit mai târziu în scaunul Ţării Româneşti, astfel Radu zis Prasnaglava, care domneşte de la 1421, fiul „sfânt răposatului părintelui meu, domnul Mircea voievod". Între boierii acestuia şi nu în primul loc, se iveşte un Stan „unchiul voievodului"[65], care este pesemne fratele mamei lui. Apoi Alexandru vodă zis Aldea se intitula şi el fiu al lui Mircea, luând scaunul domniei la 1431[66] **[15]**. Urmaşul său, Vlad Dracul avu o domnie mai lungă (1436-1447) **[16]** şi era şi el fiul lui Mircea[67]. Aşadar, patru fii ai lui Mircea au domnit succesiv în Ţara Românească: Mihail, Radu, Alexandru şi Vlad. Nu ştim afară de Mihai, dacă aceştia erau fii legitimi sau copii din flori. Unul dintre ei, probabil Vlad, este fiul lui Mircea pomenit de cronicarul bizantin că venise la curtea împărătească din Constantinopol încă din anul 1410 şi ceruse ajutor pentru pretendentul otoman Musa[68]. Tot Vlad se afla la curtea împăratului bizantin Ioan VIII Paleolog (1425-1448) ca ofiţer împreună cu alţi tineri valahi destoinici în mânuirea armelor[69]. Un fiu al lui Mircea, al cărui nume nu-l cunoaştem, a fost ostatec la turci, la curtea sultanului Mahomed I în 1417, când, la sfârşitul domniei, marele domn s-a închinat turcilor[70].

Dintre nepoţii lui Mircea, fiii lui Dan I, unul dintre ei, Dan, a stat şi el la Bizanţ şi se afla acolo la moartea unchiului său. El se luptase vitejeşte cu turcii în oastea grecească şi împăratul Manuel Paleolog îl trimise la 1422 cu o corabie a lui la Cetatea Albă, ca să-şi recapete domnia ţării[71]. Un alt fiu al lui Dan I, Ioan, „fiul răposatului Danciul voievod", se afla, desigur fugar, la Raguza, în 1397[72]. Această ramură a familiei lui Mircea era oarecum exilată

---

[65] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 128.

[66] *Ibidem*, p. 165.

[67] *Ibidem*, p. 184. Cronicarul austriac E. Windecke, *Historia vitae imperatoris Sigismundi*, ed. von Hagen, Leipzig, 1886, p. 155, cap. 206, vorbind de Vlad Dracul numit de Sigismund domn al Ţării Româneşti îl numeşte *Merz weyden*, iar pe tatăl său, adică pe Mircea, *Pankratius der Weise* (cel înţelept). Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 421 crede greşit că Pancratius ar fi Radu, tatăl lui Mircea.

[68] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 160-161. Vezi mai jos, cap. ultim.

[69] Ducas, ed. Bonn, p. 201-202 şi D. Russo, *op. cit.*, II, p. 520.

[70] Vezi mai jos, Partea a II-a, capitolul ultim.

[71] Ducas, *loc. cit.* Faptul e pus în legătură cu asediul Constantinopolului în 1422.

[72] N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire de croisades*, II, Bucureşti, 1899, p. 70.

din ţară, deşi Dan II, înainte de plecarea sa la Constantinopol slujise câtva timp în oştile unchiului său. De asemenea, între principii pribegi trebuie să socotim şi pe acel Vlad, pe care îl aduse în scaunul ţării Baiazid şi care a domnit ca uzurpator între 1394-1396. El era foarte probabil tot un fiul al lui Dan[73]. Cu aceasta se încheie lista membrilor cunoscuţi ai familiei lui Mircea[74] **[17]**.

[73] Vezi mai jos, p. 310-311.

[74] D. Onciul, *Negru vodă*, în Convorbiri Literare, XXIV, 1890, p. 1096, nota 1, a presupus existenţa unei legături de rudenie între Mircea şi Paleologii de la Bizanţ. Anume, Maria sora lui Straţimir a fost căsătorită cu împăratul Andronic IV Paleolog (1376-1379). Deoarece Straţimir era fiul Teodorei, fiica lui Basarab Voievod, ar urma, după Onciul, că Radu, tatăl lui Mircea, ar fi fost văr primar cu împărăteasa Bizanţului, Maria. În realitate însă, Maria Paleolog n-avea sânge românesc. O spune lămurit cronicarul bizantin contemporan Nicefor Gregoras, care arată că Maria era fiica din a doua căsătorie a lui Ivan Alexandru, adică nu a românce, ci a Teodorei, evreica botezată (Nicefor Gregoras, ed. Bonn, II, p. 557-558). Spiţa genealogică a acestei înrudiri vitrege a lui Mircea cu Paleologii ar fi deci următoarea:

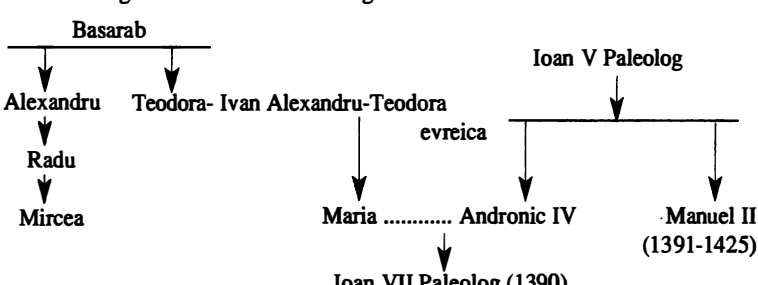

Cf. Averchie Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen*, Speyer, 1938, tabla genealogică.

Note

[1] Domnul căruia i s-a atribuit pentru prima dată numele de Basarab a fost Radu Şerban; vezi C. Rezachevici, *Contribuţie la istoria Cantacuzinilor: testamentul inedit al postelnicului Constantin Cantacuzino*, în SMIM, XV, 1997, p. 199 (cu bibliogafia problemei).

[2] Majoritatea cercetătorilor admit originea cumană a acestui nume, v. A. Decei, *Invazia tătarilor din 1241-1242 în ţinuturile noastre după Djami ot-Tevarikh a lui Făzl ol-lăh Răsid od-Din*, în idem, *Relaţii româno-orientale. Culegere de studii*, Bucureşti, 1978, p. 196; pentru diferite ipoteze privind originea acestui nume; v. N. Stoicescu, *Descălecat sau întemeiere? O veche preocupare a istoriografiei româneşti. Legendă sau adevăr istoric*, în vol. *Constituirea statelor feudale româneşti*, Bucureşti, 1980, p. 160-164. Pentru onomastica domnilor români, vezi şi Paul Henri Stahl, *Les noms des princes roumains*, în RER, XVII-XVIII, Paris-Iaşi, 1993, p. 129-155.

[3] Despre tradiţia lui Negru Vodă, v. Gh. Brătianu, *Tradiţia istorică despre întemeierea statelor româneşti*, p. 85-115; Ş. Papacostea, *Geneza statelor româneşti. Schiţă istoriografică şi istorică*, în idem, *Geneza statului*, p. 8-32 (cu bibliografia problemei).

[4] Detalii la N. Stoicescu, *Bibliografia localităţilor şi monumentelor feudale din România. I. Ţara Românească (Muntenia, Oltenia, Dobrogea)*, vol. 1, 1970, p. 238-242.

[5] O descriere amănunţită a iconografiei monetelor emise de Radu I la Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, 1977, p. 63, 242 (foto) şi Pavel Chihaia, *Efigiile monetare ale voievozilor Radu I şi Mircea cel Bătrân*, în idem, *Artă medievală*, vol. 1, Bucureşti, 1998, p. 95-124. Pentru relaţiile politice ale Ţării Româneşti în vremea acestuia cu regatul angevin, v. Carmen Laura Dumitrescu, *Le Voïvode donateur de la fresque de Saint Nicolae Domnesc (Argeş) et le problème de sa domination sur Vidin au XIVe siècle*, în

RESEE, 1979, nr. 3, p. 541-558; Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 57-65; idem, *Domni români şi regi angevini: înfruntarea finală (1370-1382)*, în *Geneza statului*, p. 113-130.

[6] Dispariţia lui Dan I în urma unui conflict cu ţarul Şişman, relevată încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea de către Gr. Conduratu (*Relaţiile Ţării Româneşti şi Moldovei cu Ungaria până la anul 1526*, Bucureşti, 1898, p. 86-88) este acceptată în totalitate în istoriografia problemei; v. *Istoria României*, vol. II, Bucureşti, 1964, p. 352.

[7] Originea lui Vlad I Uzurpatorul rămâne în continuare o problemă deschisă; în general, se consideră că acesta este fiul lui Radu I (deci frate cu Mircea) sau al lui Dan I (deci nepot). Pentru diversele filiaţii, v. I. Ionaşcu, *Basarabii în tabele genealogice*, în SAI, XVII, 1972, p. 128-132; *Io Mircea mare voievod şi domn*, Rm. Vâlcea, 1986 (arborele genealogic al Basarabilor întocmit de Dan Pleşia); O. Iliescu, *Vlad Ier, voïvode de Valachie: le régne, le sceau et les monnaies*, în RRH, XXVII, 1988, nr. 1-2, p. 96-99; Ilona Czamańska, *Moldawa i Woloszczyzna wobec Polski, wegier i turcji w XIV i XV wieku* (Moldova şi Ţara Românească faţă de poloni, unguri şi turci în secolele XIV şi XV), Poznań, 1996 (Vlad I este considerat fiul lui Vladislav Vlaicu, v. arborele genealogic de la sfârşitul volumului).

[8] Diversele păreri prezentate de P. P. Panaitescu în legătură cu originea doamnei Calinichia continuă şi astăzi a fi acceptate sau respinse de către specialişti. O trecere în revistă a acestor ipoteze la Şt. Andreescu, *Alianţe dinastice ale domnilor Ţării Româneşti (sec. XIV-XVI)*, în vol. *Românii în istoria universală*, III/1, coord. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iaşi, 1987, p. 676.

Recent, problema a fost reluată de Daniel Barbu (*Umbra lui Mircea la Cozia. O ipoteză genealogică*, în AG, I (VI), 1994, nr. 1-2, p. 17-25), autorul susţinând atât originea sârbă a acesteia (era fiica lui Lazăr Hrebeljanović), cât şi identitatea Ana = Calinichia, acesta din urmă fiind numele monahal al soţiei lui Radu I.

[9] N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *Mircea cel Mare (1386-1418). 600 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1987, p. 23, n. 59, avansează cu titlul de ipoteză că s-ar putea citi şi *Dobra*.

[10] Descendenţa Marei din importanta familie de Cylli (pentru această familie, v. Heinz Dopsch, *Die Grafen von Cilli – Ein Forschungsproblem?*, în „Südostdeutsches Archiv", XVII-XVIII, 1974-1975, p. 9-49) este acceptată de majoritatea specialiştilor. În acest sens, vezi Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 675-677; Matei Cazacu, Anca Dumitrescu, *Culte dinastique et images votives en*

Moldavie au XVe siècle. Importance des modéles serbes, în CB, 15, 1990, p. 13-102 (arborele genealogic); I. Pataki, *Ceva despre relaţiile Ţării Româneşti cu Ungaria la sfârşitul veacului al XIV-lea*, în SMIM, II, 1957, consideră pe Mara ca descendentă din familia Tomaj (p. 428).

Despre ipoteza privind o a doua soţie a lui Mircea cel Bătrân, „Doamna Anca", menţionată în pomelnicele de la mănăstirea Tismana şi Arnota, v. N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 19-21 (cu bibliografie).

[11] Despre aceste înrudiri, v. Jiri Louda, Michael Maclogen, *Les dinasties d' Europe*, Paris, 1984.

[12] Pentru lecţiunea *Stan* vezi şi A. Sacerdoţeanu, *Mircea cel Bătrân. O evocare la 550 de ani de la moarte*, în MO, XX, 1968, nr. 1-2, p. 25. În *DRH, B*, I (1247-1500), Bucureşti, 1966, p. 73-74, volum întocmit de P. P. Panaitescu şi Damaschin Mioc, se menţine lecţiunea propusă de autor.

[13] Momentul asocierii la domnie a lui Mihai de către Mircea cel Bătrân este fixat diferit în literatura de specialitate. Astfel, dacă O. Iliescu *Domni asociaţi în ţările române în secolele al XIV-lea şi al XV-lea*, în SCIM, II/1, 1951, p. 43, este mai apropiat de punctul de vedere al lui Panaitescu, considerând că asocierea s-a înfăptuit „începând din 1408, poate şi mai înainte", Emil Vârtosu, *Titulatura domnilor şi asocierea la domnie în Ţara Românească şi Moldova (până în sec. XVI)*, Bucureşti, 1960, plasează asocierea efectivă în anul 1393, consecinţă imediată a pericolului otoman (p. 292).

[14] Despre practica asocierii la domnie în ţările române, în general, şi cea a lui Mihai I, în special, vezi E. Vârtosu, *op. cit.*, p. 233-292.

[15] Studiul fundamental privind domnia lui Alexandru Aldea rămâne până în prezent cel al lui St. Nicolescu, *Domnia lui Alexandru Vodă Aldea, fiul lui Mircea Vodă cel Bătrân, 1431-1435*, în RIAF, XVI, 1922.

[16] În realitate, Vlad Dracul a domnit de două ori: o primă domnie în 1436-1442, iar a doua între 1443-1447. Despre domnia acestuia, pe lângă lucrarea fundamentală datorată lui I. Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, Iaşi, 1928, se mai pot consulta: Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447)*, Bucureşti. 1978; Matei Cazacu, *Precizări privind cronologia domnilor munteni din deceniul 5 al secolului al XV-lea*, în „Studii", 1970, nr. 3, p. 607-608; Damian P. Bogdan, *Un hrisov de la Vlad Dracul*, în RA, 1971, nr. 3, p. 475-478; Virgil Ciocîltan, *Între sultan şi împărat. Vlad Dracul în 1438*, în RdI, 1976, nr. 11, p. 1767-1790; idem, *La campagne ottomane de Transylvanie (1438) dans le contexte politique internationale*, în RRH, 1976, nr. 3, p. 437-445.

[17] În afară de aceşti copii, sursele istorice mai amintesc cel puţin existenţa a două fiice. O primă fiică, care se numea Ana potrivit unei tradiţii athonite, a fost căsătorită înainte de 1406 cu marele celnic Radić, ctitor al mănăstirii Kastamonitu (Muntele Athos) şi comandant al armatei sârbe în timpul despoţilor Ştefan Lazarevici şi Gheorghe Brancovici (detalii la Şt. Andreescu, *op. cit.*, p. 678). A doua fiică, al cărei nume nu se cunoaşte, va deveni soţia sultanului Musa Celebi (A. Decei, *Istoria Imperiului otoman*, p. 73-74); căsătoria va fi blamată în anul 1411 de către patriarhul ecumenic (P. Ş. Năsturel, *A propos d'un document de Kastamonitu et d'une lettre patriarcale inconnu de 1411*, în REB, XL, 1982, p. 213-214).

CAPITOLUL III

POPULAŢIA ŞI CLASELE SOCIALE SUB MIRCEA CEL BĂTRÂN

Populaţia Ţării Româneşti. Este de folos pentru înţelegerea unei epoci să începem prin studiul elementelor structurale ale istoriei, adică acelea care privesc cadrul geografic şi uman, societatea şi instituţiile ei, în care se mişcă viaţa politică şi cea individuală. Desigur, cel mai important element structural al istoriei este cel activ, populaţia, cu numărul şi energia ei.

Întemeierea celor două principate româneşti, Ţara Românească şi Moldova, în veacul al XIV-lea, a avut mai multe cauze şi este rezultatul unui complex de fapte politice şi economice, despre care nu ne putem ocupa aci. Dar un lucru este sigur, pentru ca de la forma de viaţă de triburi să se treacă la o organizare de stat, a trebuit să se producă o mare creştere a populaţiei, adică o îndesire a ei. Evul Mediu în toată Europa a cunoscut, începând cu secolul al XII-lea, o neîntreruptă creştere a populaţiei, care corespunde unei opere de desţelenire a pădurilor şi de colonizare de localităţi noi. Această creştere care revarsă spre răsărit pe coloniştii germani în Ungaria, Ardeal, Polonia şi Rusia, se opreşte pe la 1300 din diferite cauze (în special, marile epidemii, atingerea nivelului maxim al bogăţiilor comerţului mediteraneean)[1].

Dar în răsăritul Europei această perioadă de două veacuri de creştere a populaţiei începe mai târziu, când încetează năvălirile mari, deci la sfârşitul veacului al XIII-lea şi ţine de asemenea până mai târziu, adică la mijlocul veacului al XV-lea. Numai prin existenţa acestei perioade de creştere se explică marile creaţii simultane de energie naţională din această parte a continentului: crearea unui stat polon unitar, refacerea Ungariei după dezastrul suferit de la

[1] Vezi luminoasa expunere a acestui fenomen la H. Pirenne, în *La fin du Moyen Âge*, în colecţia „Peuples et civilisations", Paris, 1931, p. 13-14.

tătari, crearea imperiului sârbesc al lui Ştefan Duşan, întemeierea Ţării Româneşti şi perioadele de mărire ale lui Mircea şi Ştefan. Cucerirea otomană, cu tăierea drumurilor de comerţ, exploatarea supuşilor, războaiele permanente, a pus capăt şi aci acestei propăşiri de origine demografică.

Trebuie să observăm însă că în Moldova, întemeiată mai târziu, creşterea populaţiei a început şi ea mai târziu şi a ţinut mai mult timp. În Moldova putem urmări documentar opera de colonizare de sate „în pustiu", de desţelinare de codri, mai ales în partea de răsărit, şi anume până pe la 1550, pe când în Ţara Românească nu putem găsi în documente nimic asemănător. Aceasta înseamnă că în această ţară mai depărtată de stepele răsăritului, mai în organică legătură cu sudul balcanic şi cu Ardealul, populaţia avea aşezări mult mai vechi, în sensul că desimea populaţiei ajunsese mai devreme foarte mare, în legătură cu posibilităţile economice ale vremii. Este adevărat că un călător burgund, Jean Wawrin, care a fost cu corăbiile cruciate pe Dunăre în sus în anul 1445, socoate populaţia ţării rară, cel puţin în unele părţi: „la Vallaquie... ung grant et spacieux pays, mal peulpé en aulcunes marches"[2]. Fireşte însă că Wawrin judecă în comparaţie cu Burgundia, ţara cea mai înfloritoare pe atunci a Europei, dar trebuie să reţinem observaţia că populaţia era inegal repartizată, desigur din pricina existenţei pădurilor mari şi a stepei Bărăganului.

Datele ne lipsesc aproape cu totul, pe temeiul cărora să putem trage concluzii asupra numărului populaţiei Ţării Româneşti în timpul lui Mircea. Ştim totuşi că oastea era destul de numeroasă. Cifre avem abia pentru vremea lui Vlad Ţepeş, vreo 40 de ani după moartea lui Mircea, deci într-o epocă destul de apropiată. Atât rapoartele veneţiene, cât şi un scriitor, de Thomasiis, socotesc că oastea domnului Ţării Româneşti se ridica atunci la 30 000 de oameni[3]. Fiind vorba de oastea opusă turcilor, la care trebuie să adăugăm şi diferite garnizoane interne şi la alte graniţe, ajungem la un total probabil de 40 000. Din cauza sistemului de recrutare întrebuinţat atunci, „oastea cea mare", adică obligaţia tuturor satelor şi oraşelor să vie la luptă, trebuie să socotim un procent al populaţiei de aproape 10% (deşi drumurile rele, mijloacele de comunicaţie slabe împiedicau sosirea la timp a satelor mai izolate). Aşadar populaţia Ţării Româneşti ar fi de vreo 4-500 000 de oameni pentru vremea lui Vlad Ţepeş, poate ceva mai mare sub Mircea, după care au

[2] Wawrin, *La campagne des croisés sur le Danube*, ed. Iorga, Paris, 1927, p. 89.

[3] I. Bogdan, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1896, p. 28.

fost atâtea războaie şi pustiiri. Firește că această cifră este foarte aproximativă şi nesigură, în starea de azi a cercetărilor [1].

Mai interesante pot fi constatările privitoare la vechimea aşezărilor omeneşti şi la repartiţia lor. În primele documente date de domnii munteni în veacul al XIV-lea, se văd proprietăţi străvechi. Pe la 1369, aflăm între satele întărite de Vladislav vodă mănăstirii Vodiţa, satul lui Costea, Topolniţa, sat care fusese odinioară al unui Costea, apoi al domnului (nu se menţionează o cumpărare), apoi al mănăstirii, şi „seliştele", adică locuinţele vechi, azi părăsite, pe Bahna[4]. La 1388 într-un hrisov al lui Mircea se vorbeşte de „seliştea Stâncişoara pe balta Bistreţul, pe dealul unde a fost *odinioară* satul Bresniţa" [5]. Aşadar în regiunea bălţilor oltene de la Dunăre erau în veacul al XIV-lea sate care în decursul vremurilor avuseseră o lungă viaţă, în care îşi schimbaseră numele. Localitatea Tismana era la 1385 împărţită în două cartiere, al Ligăşeştilor şi al Ruşeştilor, proprietarii de odinioară, de ale căror drepturi nu se pomeneşte nimic în acte, dovadă că erau de mult apuse[6]. Toate arată o viaţă aşezată cu rădăcini străvechi, desigur dinaintea întemeierii ţării.

Repartizarea populaţiei pe regiuni. Vechea noastră istoriografie credea într-o coborâre treptată a populaţiei de la munte spre şesul dunărean, o „descălecare" adică, care ar fi fost şi cauza fundării statului. O asemenea ipoteză asupra mişcării populaţiei româneşti nu are temeiuri documentare. Se poate dimpotrivă dovedi că, în primele decenii după întemeiere, regiunea dunăreană era intens populată, cum vom vedea mai jos. Nu se poate prin nimic urmări o mare mişcare de populaţie de la munte spre şes, nici în sens invers, dealtfel. Aspectul etnografic al Ţării Româneşti, aşa cum reiese din cele mai vechi documente este acela al stabilităţii populaţiei din vechime. Mai slab populate erau desigur regiunea pădurilor mari şi aceea a stepei. Pădurile cuprindeau atunci Teleormanul, al cărui nume cumanic însemna pădure cumplită, apoi regiunea centrală Vlaşca-Ilfov, unde era *codrul Vlăsiei*, adică al valahilor. În veacul al XV-lea Snagovul era un loc retras, lac înconjurat de codri, iar Bolintinul, la S-V de Bucureşti, între Argeş şi Neajlov, e numit în

[4] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 37.

[5] *Ibidem*, p. 44.

[6] *Ibidem*, p. 41.

documente „mănăstirea din *pădurea cea mare*, peste apa Argeşului"[7]. La răsărit de cursul inferior al Dâmboviţei şi la sud de Ialomiţa era stepa Bărăganului, care n-a fost colonizată decât în veacul al XIX-lea. Totuşi aşezări de sate se aflau pe Neajlov şi Teleorman încă din prima jumătate a veacului al XV-lea, poate mai vechi: satul lui Berilă pe Neajlov şi Mirceştii la Teleorman, unde era un boier mare, care nu stătea în pustietăţi, Radu banul[8]. În schimb, din actele de proprietate ale mănăstirilor oltene, aflăm de existenţa, pe vremea lui Mircea, a unui mare număr de sate vechi, din care cele mai multe există şi azi, în regiunea dealurilor din Mehedinţi, Gorj, Vâlcea şi Argeş. Multe proprietăţi de sate mănăstireşti se aflau atunci şi pe vremea primilor urmaşi ai lui Mircea şi în partea centrală şi răsăriteană a ţării, mai multe pe valea Dâmboviţei, mai puţine pe a Prahovei, mai rar folosită pe atunci ca drum de legătură. În valea Teleajenului şi a Slănicului, la Mâneci, Verbilău, Stăneşti şi Dealu Mare erau atunci o serie de boiernaşi privilegiaţi[9]. Am văzut că un frate al lui Mircea avea proprietăţi pe valea Buzăului.

Dar ceea ce este mai interesant este desimea satelor vechi pe valea Dunării şi la bălţile de pe malul fluviului. În părţile Giurgiului era o mănăstire, Strugalea, clădită de un boier Gal; din aceste părţi era şi Baldovin logofătul lui Mircea şi alţi boieri mari, „jupani", care obţin un privilegiu de la domn pentru satul dăruit de ei mănăstirii, Pulcovţi pe Dunăre[10].

Mănăstiri depărtate de Dunăre, Cozia sau Tismana căutau să obţie de la domnie sate şi bălţi în regiunea gurilor Ialomiţei, unde nu le era aproape călugărilor să vie, ceea ce arată bogăţia acestor regiuni foarte populate. Cozia avea o moară la Giurgiu, alta la Cătălui şi toată regiunea de bălţi de la Săpatul până la gura Ialomiţei. Cred că Săpatul era lacul numit azi Călăraşi (după oraşul ce nu exista atunci), pentru că în legătură cu el dă Mircea o poruncă căpeteniilor din Silistra[11]. La bălţile Dunării era venitul vămii de peşte, dar şi de la stupi, amenzi şi duşugubine pentru crime, prestaţii, cari toate aduceau un venit bun, ceea ce arată o populaţie deasă în acele locuri. Privilegiul domnesc vorbeşte pe la 1403-1408 de păstorii de la bălţi, deci de pe atunci erau mocanii care treceau dincolo, în Dobrogea. Tot în acel document e vorba de „oamenii

[7] *Ibidem*, p. 168, 186.

[8] *Ibidem*, p. 197.

[9] *Ibidem*, p. 147.

[10] *Ibidem*, p. 106.

[11] *Ibidem*, p. 83.

boierilor mari şi mici", ce se află la bălţi[12]. Sate aşezate pe marginea bălţii, Vlădenii, Făcăienii şi mai sus pe Ialomiţa ca Frăţileştii, sunt pomenite în documentele din veacul al XV-lea[13]. Sate la Dunăre spre Ialomiţa pe vremea lui Mircea au nume ca Lumineni, Corneni, Cărăreni, care arată o colonizare din alte sate ce se chemau Cărarea, Cornul, dar altele au nume foarte vechi ca Cătălui, Cornul, Orlea[14] **[2]**. Balta Cîbîla a Coziei este şi azi aproape de Dunărea propriu-zisă, spre satul dobrogean Topanul. În mijlocul acestei regiuni bogate se afla Târgul de Floci pomenit în secolul al XV-lea, târgul lânei, al păstorilor care veneau la baltă.

În schimb, Tismana poseda o serie de bălţi oltene, ca Potelul şi Bistriţa, vămile de la Calafat şi Vadul Cumanilor, precum şi oraşul Bistriţa, nu departe de Severin, azi un simplu sat [15].

Pe Dunăre umblau corăbii mici româneşti, pe care cronicarul burgund le numeşte „manocques": „Valahii ne-au adus 40-50 de corăbii numite manocques (monoxile), care sunt dintr-o singură bucată, ca albiile de porci, lungi şi strâmte şi încap în ele, în unele mai mulţi valahi, în altele mai puţini"[16]. Se aflau pe malul românesc al Dunării numeroase vaduri, adică schele cu loc de oprire al corăbiilor şi de trecere, vaduri amintite între Severin şi Brăila în privilegiul lui Mircea pentru lioveni[17].

Aşadar, regiunea malurilor Dunării era din cele mai populate din stăpânirile lui Mircea, desigur prin legăturile de schimb natural ale populaţiei cu malul opus, dobrogean şi bulgăresc **[3]**.

Drumuri şi oraşe. După cronicarul bizantin Chalkokondyl, românii din ţara lui Mircea locuiau mai mult în sate şi se ocupau cu păstoritul[18]. Desigur că pe atunci, mai mult ca acum, Ţara Românească era un ţinut ţărănesc, dar nu cu totul; exista o serie de oraşe, centre comerciale: Argeşul (numit mai târziu Curtea de Argeş), Târgovişteа, Severinul, Bistriţa, Târgul Jiului, Râmnicul (Vâlcii), Câmpulung, Piteşti, Giurgiu, Brăila, Turnu (Măgurele). Abia peste o jumătate de

[12] *Ibidem*, p. 83.

[13] *Ibidem*, p. 266.

[14] *Ibidem*, p. 80.

[15] *Ibidem*, p. 124.

[16] Wawrin, *La campagne des croisés*, p. 53.

[17] Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I-1, p. 3.

[18] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 71.

veac după moartea lui Mircea apar Bucureştii şi Craiova, cari nu erau oraşe pe vremea lui şi încă peste veacuri se ivesc Ploieştii (pe la 1600). Târgşorul, lângă Ploieştii de azi, era pe vremea lui Mircea un oraş nou, întemeiat poate chiar de dânsul. În privilegiul dat braşovenilor la 1413, el menţionează vama de la Târgşor, dar în privilegiul voievodului ardelean Ştibor, care este temelia privilegiului lui Mircea[19], acest oraş este numit *Forum Novum* (târgul nou)[20]. De aci ipoteza noastră că Târgşorul a fost întemeiat de Mircea **[4]**. Oraşele erau legate prin drumuri pentru cărăuşi, negustori şi slugi domneşti. Aşa şoseaua judeţeană de azi Câmpulung – Argeş prin Berivoeşti e foarte veche, la Berivoeşti era moşia boierului lui Mircea, jupân Radul[21]. E interesant de observat că la Argeş, drumul spre Râmnic, peste Argeş, porneşte *din faţa porţii curţilor domneşti*, pe care va fi mers adesea Mircea (îl găsim la Râmnic cu egumenii şi boierii lui la 1389)[22] şi pe acest drum a fost dus în ultima sa călătorie spre locul de veci şi de odihnă de la Cozia. La fel, la Târgovişte, *chiar în faţa porţilor curţilor domneşti* începe drumul, care şi azi urmează pe şleahul cel vechi, spre Câmpulung, din valea Dâmboviţei în a Ialomiţei, drum de negoţ ce păstrează şi azi, pe margini, dovada vechimiii sale, arborii străvechi şi crucile de piatră. Vechea cetate a Târgovişte, înconjurată cu un val şi cu butuci de lemn împletiţi, avea patru porţi, de la care porneau patru drumuri străvechi: poarta Argeşului, poarta Câmpulungului, a Bucureştilor şi a patra spre mănăstirea Dealului[23].

Când oastea lui Sigismund al Ungariei a venit în ţară împotriva turcilor, ea a trecut prin Bran, pe la Câmpulung, pe calea spre Turnu Măgurele, trecând probabil şi prin Târgovişte **[5]**. Dar drumul de negoţ cel mai însemnat era drumul Brăilei, prin Bran, Târgovişte, unde era principalul punct de vamă pentru negustorii braşoveni[24], apoi spre Brăila, trecând prin Târgşor, Gherghiţa, Valea Ialomiţei, Oraşul de Floci şi spre nord la Brăila (cu o variantă de prescurtare prin Buzău)[25]. Acesta era, pe vremea lui Mircea, principalul drum de

---

19 Vezi mai jos, p. 116.

20 Zimmerman, Werner, Müller, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, IV, p. 546.

21 P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 79.

22 *Ibidem*, p. 102-103.

23 V. Drăghiceanu, *Monumentele istorice din jud. Dâmboviţa*, Bucureşti, 1912, p. 11.

24 Zimmerman, *Urkundenbuch*, III, p. 544-545.

25 Pentru stabilirea parcursului acestui drum, Gh. Mihăilescu, *Importanţa economică a Brăilei (1358-1540)*, în Analele Brăilei, VII, 1935, p. 15-18 şi harta la p. 16.

comunicație al țării, care ducea la portul și cetatea Brăilei, așezată în locul cel mai favorabil pe un ieșind înalt de pământ, deasupra locului unde se unesc brațele Dunării, dominând regiunile joase ale luncilor **[6]**.

Orașele erau ale domniei, administrate separat de un vornic domnesc, un pristav pentru iarmaroace, un birar pentru strângerea birurilor, un folnog (administrator) cu titlu unguresc[26]. Mihai voievod fiul lui Mircea dăduse câmpulungenilor un privilegiu, prin care erau scutiți de găleată, darea pe grâne, dovadă că orășenii se ocupau cu agricultura, întocmai ca sătenii, apoi scutirea de slujbă domnească și de vama pârcălabilor de oraș. Orășenii aveau drept de judecată proprie, dar orașul era al domnului cu toate casele și „delnițele" (ogoarele) „la câmp", dovadă că domnul hotărăște ca, după moartea orășanului proprietar, aceste locuri să rămâie orășenilor, boierii și slugile domnești „să nu ceară" de la domnie „loc sau moșie din oraș ori casă ori loc la oraș". Cu alte cuvinte, domnul avea drept să dispuie de moșia și de casele orașului și numai prin acest privilegiu special renunță la acest drept în cazul câmpulungenilor[27] **[7]**.

Populația orașelor era mai mult de agricultori, căci ea plătea dare pe oi și porci, găleți de grâne, stupi, vii, cositul fânului[28]. În orașe erau și morile domnești, la Târgoviște, Râmnic, Târgul Jiului de pildă, unde veneau să macine țăranii din împrejurimi[29] **[8]**. Totuși, cu tot aspectul lor de sate mari, orașele erau în același timp și centre comerciale. Dan II, câțiva ani după moartea lui Mircea, dă un mare privilegiu de negoț târgoviștenilor, din care se vede că mergeau cu mărfuri până la Severin și Brăila, prin toată țara, „cumpărând sau vânzând mărfuri aduse din țări streine", piper, șofran, fier, bumbac, iar dintre cele interne, mai ales ceară de albine[30]. Din acest negoț s-au îmbogățit și unii negustori localnici, ca acel Petriman, care lasă prin testament averea sa mănăstirii Cozia la 1425[31] **[9]**. Populația orașelor, cum era

---

[26] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103-104.

[27] Laurian și Bălcescu, *Magazin istoric pentru Dacia*, V, 1847, p. 331-333. Hrisovul lui Mihai vodă s-a pierdut, îl avem numai în confirmarea lui Radu Mihnea din 1615, care îl menționează cu data 6900 (desigur că cifrele zecimilor și unităților n-au fost citite), precum și pe ale lui Vlad Dracul din 1439 și Vladislav II din 1452, toate pierdute.

[28] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103.

[29] *Ibidem*, p. 104, 147, 211.

[30] *Ibidem*, p. 132.

[31] *Ibidem*, p. 145.

firesc pentru centre comerciale, cuprindea şi elemente streine: la Târgovişte găsim sub Mircea nume greceşti între locuitori, ca Gheorghe Paramali şi Nicola Metaxar[32]. La Râmnic, avem la 1425 nume nemţeşti de saşi: Conţ (Kuntz), Mihal, Hanoş pârgarul[33]. Şi la Câmpulung sunt cunoscute străvechi colonii săseşti, care-şi aveau şi biserica lor de rit roman.

Pe lângă această populaţie orăşenească streină, a mai trecut la noi cu prilejul năvălirilor turceşti şi populaţie slavă de peste Dunăre, care a fost bine primită, căci toţi suveranii medievali au fost mari colonizatori. Wawrin vorbind de Vlad Dracul, fiul lui Mircea, spune: „Creştinii care treceau din Bulgaria... au încărcat în căruţe mari şi mici avutul lor, pe femei şi pe copii, luându-şi şi vitele cu ei şi s-au supus domnului Valahiei... rugându-se în numele lui Dumnezeu să fie primiţi... Sus zişii bulgari s-au dus la domnul Ţării Româneşti şi l-au rugat să le dea voie să treacă Dunărea şi să le dea sau să le lărgească loc în ţara lui". (Adică sau să fundeze cu ei sate noi, sau să „lărgească" pentru dânşii satele mai vechi). „Domnul i-a primit pe creştinii bulgari, căci erau 12 000 de oameni, bărbaţi, femei şi copii, cu mărfuri şi vite. Şi domnul Ţării Româneşti era foarte bucuros că dobândise atâţia oameni, spunând că neamul bulgar este un neam de oameni prea viteji"[34]. Desigur că asemenea scene s-au întâmplat şi înainte, pe vremea lui Mircea, când turcii au supus Bulgaria. Interesant este de subliniat politica favorabilă colonizărilor streine a domnilor Ţării Româneşti **[10]**.

Clasele sociale. Boierii. Clasa nobilă la români era clasa boierilor, seniori proprietari de pământ. Boier se numeşte un proprietar care are drept de moştenire asupra moşiilor sale, moşii pe care nu le lucrează singur, ci prin supuşii lui; iar el este supusul domnului cu obligaţii militare. Boierimea românească era întemeiată pe baze sociale şi economice şi numai mai târziu au venit privilegiile scrise, deci temeiul juridic[35]. Boier mai însemna în trecutul nostru şi dregător, funcţionar al domniei, dar explicaţia acestei duble semnificaţii e uşoară: demnitarii curţii erau aleşi întotdeauna dintre proprietarii de pământ, aşa că s-a făcut o confuzie de denumire, nu pe teren românesc, ci mai înainte

---

[32] *Ibidem*, p. 103.

[33] *Ibidem*, p. 145.

[34] Wawrin, *op. cit.*, ed. Iorga, p. 79-80.

[35] Cf. C. Giurescu, *Despre boieri*, Bucureşti, 1919 şi P. P. Panaitescu, *Die rumänischen Bojaren*, în Zeitschrift für deutsche Geisteswissenschaft, Iena, 1943, p. 210-232.

încă în Imperiul Bulgar[36]. Numele *boier*, ca şi cel de *jupan* **[11]**, care indica în special pe nobilul proprietar (senior teritorial) este de origine slavă şi deşi nu este cazul aci să discutăm originea boierilor, trebuie să spunem că pentru noi originea slavă a acestei clase de proprietari, cari au supus pe ţăranii romani (rumâni) în epoca migraţiunilor, este evidentă[37] **[12]**.

În vremea lui Mircea însă trecuseră multe veacuri de la luarea în posesie a pământului românesc de către slavi; boierimea fără îndoială se romanizase. Dovada cea mai bună este că Schiltberger, contemporanul lui Mircea, distinge limba română de cea bulgară şi subliniază că românii au o limbă deosebită[38]. Acest lucru nu l-ar fi observat, dacă boierimea românească ar fi vorbit aceeaşi limbă cu bulgarii. De altfel ar fi fost imposibil ca o clasă suprapusă streină să nu fie deznaţionalizată şi înlocuită prin elemente ridicate de jos în decurs de şapte veacuri.

Numele boierilor din vremea lui Mircea este instructiv din mai multe puncte de vedere, dar trebuie să ne ferim să considerăm originea numelui ca acoperind o origine etnică similară. De cele mai multe ori arată o influenţă culturală venită prin legături cu vecinii sau prin resturi de vechi tradiţii ale stăpânitorilor de odinioară (un exemplu e numele spaniol Alfonso, de origine vizigotă, pentru că vizigoţii stăpâniseră Spania înainte de cucerirea arabilor). Boierii lui Mircea nu au decât un singur nume, cel de botez sau porecla. Avem astfel în vremea lui Mircea şi în aceea a celor mai apropiaţi predecesori şi urmaşi în scaun o serie de boieri cu nume formate din limba română: Albul, Micul, Tatul, Dude (de la dudă), alţii cu nume din calendarul creştin: Mihail, Ion, Luca, Lazăr, Dimitrie, Nicolae. Un grup interesant este acel al numelor de boieri de origine turcă, ceea ce pentru această epocă, când nu se ivise influenţa otomană la noi, înseamnă origine cumană (poate şi tătară, dar cumanii spre deosebire de tătari au locuit la noi în ţară şi s-au creştinat). Fără a mai vorbi de numele Basarab, a cărui origine cumană este dovedită **[13]**, avem pe boierii Aga, Berindei, Coman, Iarcân, Batea. Precum numele cumane ca un rest al unei vechi influenţe dispar în veacul al XV-lea, tot aşa ca un fenomen special numai pentru epoca începuturilor noastre politice este grupul de nume de influenţă occidentală în boierimea noastră: logofătul lui Mircea, Baldovin se

---

[36] Iurie Trifonov, Към въпроса за старо-българското болѣрство (Despre problema boierimii vechi bulgare), în Списание на българската Академия, XXVI, 1923, p. 43.

[37] Cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*

[38] Schiltberger, *Reisebuch*, ed. Langmantel, p. 57 şi 97.

numeşte ca ducii de Flandra; un nume occidental care s-a perpetuat la noi este Cârstian; apoi Aliman (Alamanus), iar în Moldova întâlnim pe Cârloman şi satul Cârlomăneşti (Carloman). Un Martin şi chiar boierul de la Giurgiu, Gal (Gallus), sunt nume occidentale, pe lângă cele propriu-zis ungureşti ca Hargaş şi Ladislau. Această influenţă occidentală poate să fie de origine unguréască sau prin intermediul unguresc, dar e posibil să fi fost şi mai depărtată, fie de la Adriatica, fie prin elemente italiene din porturile Mării Negre şi ale Dunării.

Unii boieri au porecle ce indică o anume origine etnică: interesant e Groza Moldovanul din sfatul lui Mircea, care arată o trecere de nobili din domnia românească vecină. Sub Mihai, fiul lui Mircea, este un boier Stanco Sârbul şi altul Mezea Tătarul, iar sub Mircea un Stanciul Turcul. Ne întrebăm însă dacă între sfetnicii credincioşilor domni români puteau fi tătari şi turci, sau e vorba de porecle care se raportă la aspectul fizic sau anume călătorii.

Desigur însă că cele mai multe nume din boierimea românească a vremii sunt de origine slavă, sud-slavică, ceea ce se încadrează cu influenţa culturală în limba română datorată slavilor. Aci este însă de făcut o observaţie interesantă: dacă o serie de nume slave ale boierilor români se regăseşte şi în documentele şi pomelnicele sârbeşti şi bulgăreşti ale vremii sau din altă epocă (Radu, Costea, Mircea – nume slav diminutiv din Dimitrie –, Roman, Vlad, Vladislav, Tihomir, Buda, Dragomir, Stanciul, Stanislav etc.[39]), sunt o serie de nume slave foarte curente în strămovechile familii boiereşti române, care se explică prin limba slavă vorbită, dar nu se află în onomastica sud-slavă. Astfel este Dan (cel dăruit), Vranin (corbul), Cazan (de la *cazati*, a porunci), Nan (de la nana, fiul mamei, deci fără tată), Călin (de la calina, sora mai mică a bărbatului), Ghinea (de la *ghinati*, a pierde), Sin (feciorul). Fireşte că studiile de onomastică fiind numai la începutul lor, nu putem trage o concluzie sigură din aceste consideraţii. Credem însă că e vorba de o dezvoltare onomastică, deci şi culturală, a slavilor din Dacia, independentă de a acelora din sudul Dunării. Aceasta constituie o dovadă în plus că românii s-au dezvoltat pe un teritoriu unde trăiau alţi slavi decât cei din sudul Dunării, deşi înrudiţi ca limbă cu aceştia. E vorba bineînţeles de teritoriul Daciei Traiane[40].

---

[39] Vuk Karadzić, Српски Речник, Beograd, 1935; Iordan Ivanov, Българске старине из Македонія (Antichităţi bulgare în Macedonia), Sofia, 1931, p. 419 şi urm. (pomelnicele), F. Miklosić, *Monumenta serbica*, Viena, 1858.

[40] Cf. pentru numele boierilor lui Mircea, hrisoavele lui, în P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*. Un studiu asupra originii numelor de boieri români, E. Fischer,

Boierii români fiind o clasă de seniori proprietari, această clasă prin esența ei era națională, nu formată din favoriții domnului, ce pot veni de peste hotare, ci din oamenii pământului. Chiar dacă un strein ajunge boier prin achiziții de moșii în țară, urmașii lui trebuiau să se românizeze.

Clasa noastră boierească forma un sistem senioral de exploatare a pământului, nu un sistem juridic întemeiat pe înnobilare sau pe jurământul feudal ca în Apus. Tocmai însă pentru că nu era îngrădită de privilegii cari creau pe nobili, nu era o clasă închisă **[14]**. Înnobilarea prin împroprietărire ca răsplată domnească e mai frecventă în Moldova, țară de vaste colonizări, totuși o avem și în Țara Românească: astfel Dan II la 1425 dăruiește boierului Șerban satul Voinigești pentru slujba lui dreaptă „în toate luptele"[41].

Ca orice clasă nobilă, care-și respectă tradițiile, boierimea era anarhică, cultivând adică individualismul, mândria și cultul forței. Foarte caracteristică în această privință este scrisoarea lui Mircea trimisă satelor mănăstirii Tismana cu prilejul morții starețului Nicodim, în care spune sătenilor să nu dea crezare celor care „le-ar minți, boieri sau cnezi, că domnul îi va lua de la mănăstire și-i va da altora în stăpânire... să nu vă credeți nicidecum. Care s-ar ispiti să umble printre voi dintre boierii domniei mele, ca să vă ia ceva sau să vă tragă la alte munci, *oricui să-i dați la cap*"[42]. Aceasta înseamnă că domnul nu avea autoritate deplină și prevedea cazul când boierii, împotriva hotărârii sale, ar pune mâna în chip abuziv pe satele mănăstirești. El autorizează deci pe săteni să se apere singuri, dând la cap boierilor. E o scrisoare care dezvăluie o interesantă pagină a moravurilor sociale și a anarhiei nobiliare.

În lupta pentru independență a Țării Românești împotriva Ungariei, în mai multe rânduri unii boieri trecuseră de partea regelui ungur împotriva domnului lor, dovadă de lipsă de patriotism local și de ambiție personală, care trece înaintea datoriei. La 1374 iulie 6, boierii fugari din Țara Românească, Stoican fiul lui Dragomir, fiul lui Voinea din Loviștea, Danciul ruda lui Vlaicu Vodă, se înfățișează regelui Ludovic cel Mare, învinuind pe domnul lor că s-ar fi aliat cu turcii, dușmanii creștinătății[43]. Încă din domnia lui

---

Über den Ursprung der rumänischen Bojarenfamilien, în Zeitschrift für Ethnologie, III, 1908, p. 343 și urm. și aparte. Autorul cade în eroarea de a crede că originea unui nume acoperă și originea etnică a celui care-l poartă.

41 P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 143-144.

42 P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 73.

43 E. Lukinić, *Documenta Valachorum in Ungariam illustrantia*, Budapest, 1941, p. 251.

Nicolae Alexandru, predecesorul lui Vlaicu, se petrecuse un caz asemănător: boierii Carapat al lui Stanislav, Negrea Vlavic, Nicolae şi Vladislav, fiii lui Vladislav, fiul lui Zarna, pe când Alexandru vodă intrase în conflict cu regele, trec în Ardeal, lăsându-şi moşiile în ţară şi supunându-se lui Ludovic[44] **[15]**.

Dar tot în tradiţia boierimii era *evlavia*. Când Mircea înfiinţează sfântul locaş de la Cozia, o mulţime de boieri fac jertfe din averea lor, pentru a dobândi viaţă veşnică: jupânul Stanciul Turcul lăsase la moartea sa mănăstirii satul Cruşia, Stanciu Bancov îi dă o moşie pe Argeş şi Vlad, fratele lui Stanciu Vranin, îi dă şi el o moşie, apoi Tatul dăruieşte curtea boierească de pe locul Hinăteştilor[45]. Boierii Baldovin, Şerban şi Radu aveau chiar mănăstirea lor, Strugalea lângă Giurgiu[46]. Când cunoaştem setea de pământ de totdeauna a boierilor, aceste danii, şi altele multe care au urmat, au valoarea unui fenomen spiritual al vremii.

Proprietatea pământului. Proprietatea boierească. Am spus că boierii erau o clasă de proprietari, răspândită de altfel pe tot întinsul ţării. Credem că numărul mare de sate cu nume personale la plural (Bucureşti, Călimăneşti, Berislăveşti, Tatomireşti) nu se explică prin numele moşului întemeietor al comunităţii de moşneni, rude între ei, ci prin numele primului senior, stăpân al pământului[47]. Încă din veacul al XV-lea poate şi mai devreme, contrar părerii curente, existau mari proprietari de pământ, adevăraţi latifundiari, atât în Moldova, cât şi în Ţara Românească. La 1480, şase decenii după moartea lui Mircea, boierul Ticuci cu fraţii lui aveau 27 de moşii aşezate în şase judeţe deosebite ale ţării[48]. Oricât de repede am socoti că s-ar fi dezvoltat proprietatea, este totuşi probabil că ea exista la noi în forme latifundiare de la începutul principatelor şi chiar mai înainte **[16]**. Chiar munţii ţării erau în parte ai boierilor: la 1451 boierii Dragomir, Ion şi Bora stăpâneau munţii din actualul judeţ al Prahovei: Stâna Mare, Zănoaga, Prislop, Întreboile, Arsura şi

---

[44] Huber, *Ludwig I von Ungarn und die ungarischen Vassalenländer*, în Archiv für Österreichische Geschichte, LXVI, 1884, p. 9, act din 1359.

[45] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 50, act din 1388.

[46] *Ibidem*, p. 106-107.

[47] Cf. însă N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a românilor*, Bucureşti, 1908, p. 19.

[48] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 310-315.

Bali[49]. Asemenea Loviştea, ţinutul dintre munţi, la nordul judeţului Argeş, era stăpânită de boieri. Într-o scrisoare puţin cunoscută a regelui Ungariei din 1374 el arăta că, între boierii munteni fugiţi de la curtea lui Vlaicu vodă şi adăpostiţi în Ardeal, era şi Stoican, fiul lui Dragomir, fiul lui Voinea de Lovişte. Deci de trei generaţii erau aceşti boieri proprietari în Lovişte, cel puţin din vremea lui Basarab întemeietorul[50].

Moşia boierului, după modelul sud-slav se numea *baştină*, adică cu drept de moştenire, moşia familiei. Era o proprietate colectivă a rudelor şi generaţiilor cari se succed în aceeaşi familie (baştina lui Tatomir şi Voinea şi a lui Radoslav sub Mircea)[51], dar termenul obişnuit era acel de *ocină*, moşie părintească. Din acest sens social al proprietăţii bazate pe familie în sens larg, rezultă existenţa proprietăţii colective chiar la boierii mari, adică a pământului stăpânit în devălmăşie de o familie foarte lărgită cu rude depărtate. Astfel „slugile domneşti", toţi fiii lui Batea, apoi Coman, Nanul, Stanciul, Batu, fiul lui Neagotă aveau împreună pe la 1400 o parte din moşia Mociuriţe, parte din „moşia lui Neagotă"[52]. Iar boiernaşii Vlad cu toţi nepoţii lui, Buia, Sişa şi Stănilă cu fraţii lor stăpâneau la 1415 satul Biala lângă Motru [53]. Proprietatea colectivă a familiei şi lipsa pe atunci a unei proprietăţi individuale explică şi dreptul de protimisis: nu putea cineva să vândă pământul în afara familiei, a rudelor şi megieşilor **[17]**. Ca o încălcare a acestui drept admite Mircea o dată o danie către mănăstirea Cozia: „Şi nimeni din neamul lui Anghel (donatorul) sau din rudeniile lui sau din fraţii lui... să nu cuteze să spuie nici un cuvânt"[54] **[18]**. Tot în legătură cu proprietatea neamului, nu a individului, este şi sistemul înfrăţirii, a declarării unei înrudiri create printr-o ceremonie religioasă a frăţiei de cruce, pentru stăpânirea moşiilor **[19]**. Privilegiile domneşti o confirmă: „Să fie moşiile lui Stanciul, scrie Mircea cel Bătrân, ale lui jupân Vâlcul, nedespărţite de moşiile acestuia şi copiii lui Stanciul să fie fii jupânului Vâlcul, în locul fiilor născuţi asupra tuturor moşiilor şi tuturor

---

[49] *Ibidem*, p. 217.

[50] Lukinić, *op. cit.*, p. 251.

[51] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 77.

[52] *Ibidem*, p. 78-79.

[53] *Ibidem*, p. 119.

[54] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 98. Cf. şi confirmarea lui Mihail Vodă: „Şi nimeni să nu cuteze să ceară socoteală, dintre rudele acelui om, care a dăruit mănăstirilor domniei mele, nici fiul său, nici fratele său, nici nepotul lui.", *ibid.*, p. 115.

vitelor, ca şi fii născuţi. Şi dacă jupân Vâlcul va face copii, copiii lui Stanciul cu ai lui Vâlcul să fie fraţi, unii ca şi alţii peste toate"[55]. În schimb, femeile erau excluse de la comunitatea de avere, cu prilejul căsătoriei. „Iar soţia lui Stanciul, adaugă Mircea în acelaşi hrisov, dacă-i place să ia bărbat (după moartea lui Stanciul), să fie liberă să ia, dar în afară de moşii"[56] **[20]**.

Suntem la începuturile vieţii politice a neamului nostru în nordul Dunării şi constatăm, în această epocă, o clasă numeroasă şi puternică de proprietari legaţi de o tradiţie de stăpânire a pământului pe familie sau ginte. Neştiutori sau rău voitori au vorbit de poporul românesc în Evul Mediu ca de păstori nomazi, noi constatăm dimpotrivă, încă din epoca începuturilor sale politice, o tradiţie a legăturii cu pământul, care nu este aceea a colonistului liber, ci a băştinaşului aşezat cu tot neamul. Boierimea lui Mircea era legată de pământ şi de organizaţia familială, era o boierime militară, aşadar prezenţa ei în ceasul încercării celei mari a ciocnirii cu păgânii explică, prin tăria structurii societăţii, rezistenţa românească din acea epocă.

Cnezi şi şerbi. Alături de boieri apar în documentele lui Mircea şi ale urmaşilor lui *cnezii*, ca o categorie socială: „Fie boier, fie sluga domniei mele, fie cneaz, fie alt om numit sărac", scrie Mircea[57]. Slugile domneşti sunt dregătorii domniei, cnezii nu sunt oameni săraci, deci au proprietate. Ce erau cnezii ca o categorie socială? Nu pot fi altceva decât moşnenii de mai târziu[58], oameni liberi, proprietari. Deosebirea esenţială între boier şi moşnean (sau cneaz) stă în forma de exploatare a pământului: boierul nu lucra pământul, ci alţii o făceau pentru dânsul: boierul era militar sau dregător, dar nu plugar. Moşneanul muncea singur pământul său, era deci plugar. Existenţa unei clase de săteni proprietari la noi, din primele epoci ale vieţii politice, este un fapt destul de caracteristic: în apusul Europei, comunităţile de săteni proprietari dispăruseră cu totul şi întreg pământul fusese ocupat de exploatarea seniorială a nobililor şi mănăstirilor; doar câteva excepţii se pot semnala în Frizia la Marea Nordului şi în Sardinia [59]. Această clasă este iarăşi o forţă socială a istoriei noastre, o clasă de apărători ai pământului, ca izvor de viaţă pentru ei **[21]**.

---

55 *Ibidem*, p. 64.

56 *Ibidem.*

57 *Ibidem*, p. 97.

58 C. Giurescu, *Despre boieri*, p. 43 şi urm.

59 M. Bloch, *La société féodale*, Paris, 1939, I, p. 377 şi 385.

Am spus că pentru boieri alţii lucrau pământul. Se pune deci în legătură cu această constatare problema aşa de mult discutată a originilor şerbiei la noi. După unii istorici, şerbia începe abia în veacul al XVI-lea, după alţii ea este mai veche decât existenţa principatelor. Dacă examinăm documentele din vremea lui Mircea şi a primilor săi urmaşi, constatăm existenţa unei clase de săteni „supuşi" unui proprietar, cu obligaţii de *slujbă* pentru el. Din hrisovul lui Mircea pentru Cozia se vede lămurit că satele mănăstirii, deci sătenii, „să fie ascultătoare de stareţul Sofronie şi de toţi fraţii şi să *lucreze* în mănăstirea domniei mele"[60]. Mihail, fiul lui Mircea, dăruieşte zece case de oameni în oraşul Târgovişte mănăstirii Cozia, arătând pe nume pe fiecare cu copiii lui: „Aceştia să fie de ocină şi de ohabă"(adică stăpâniţi cu drept de moştenire şi scutiţi) [61]. Iar într-alt document pentru aceeaşi mănăstire, Mircea spune: „Încă este un om care s-a închinat stareţului Sofronie, *să fie poslušnic* (supus) mănăstirii, anume Tâmpa, care acesta a dăruit gârla Săpatul"[62]. La 1431-1436 Alexandru vodă Aldea porunceşte sătenilor din Boruşani să fie ascultători de proprietarul lor, jupân Voicul, „pentru că îi sunteţi veche moşie dreaptă"[63].

Existenţa şerbiei pe atunci era un fapt caracteristic şi pentru ţările vecine, ca să nu mai vorbim de Apusul Europei, în care era o regulă. În Bulgaria, foarte asemănătoare cu românii ca structură socială, epoca celui de-al doilea imperiu (Imperiul româno-bulgar) e caracterizată prin formarea marii proprietăţi şi apariţia şerbiei. Ca la bizantini, şerbii bulgari se numeau *paroikoi*, adică *vecini* [64]. În Serbia de asemenea existau şerbi şi numele lor figura în daniile de sate făcute mănăstiriilor de către craii sârbi[65].

Termenul propriu-zis pentru şerb sau *rumân*, cum se vor numi în secolul al XVI-lea ţăranii supuşi la noi, nu se află încă în documentele din veacul al

---

[60] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 101.

[61] *Ibidem*, p. 103.

[62] *Ibidem*, p. 83.

[63] *Ibidem*, p. 172.

[64] Sakâzov, *Bulgarische Wirtschaftgeschichte*, p. 76-80 şi 87-92. Cf. hrisovul lui Ion Asan II pentru mănăstirea Vatopedi, dăruind „satul Semalto, tot satul cu *oamenii* (liudi) şi... cu toate veniturile". I. Ivanov, Български старини из Македония (Antichităţi bulgare din Macedonia), ed. II, Sofia, 1931, p. 576.

[65] A. Soloviev, Забрани споменици српског права (Izvoare alese de drept sârbesc), Belgrad, 1926.

XV-lea. Înseamnă aceasta oare că majoritatea sătenilor erau liberi? Când Mircea fundează la Cărăreni, la gura Ialomiței, o slobozie de colonizare liberă pentru mănăstirea Cozia, el spune: „Oricare va pofti și va iubi din oamenii cari locuiesc prin satele boierești mari și mici, ca să meargă la satul mănăstirii, să fie slobod de toate dăjdiile și să nu îndrăznească nimenea a-l opri"[66] **[22]**.

Prin urmare, supunerea plugarilor sub Mircea nu presupunea legătura de glie, ei erau liberi să schimbe stăpânul, să se mute în alt loc, deci pentru majoritatea țărănimii nu se poate vorbi de șerbie propriu-zisă. Legătura de glie nu constituie însă o caracteristică a șerbiei medievale; caracteristică este numai dependența de proprietar, adică obligația celui ce locuiește pe o moșie de a munci pentru stăpânul ei.

În apusul Europei, unde cunoaștem mult mai bine ca la noi exploatarea domeniilor senioriale în Evul Mediu, sistemul era întemeiat pe așa-numita „tenure", care la noi se numește „dare în parte" sau în dijmă. Plugarul țăran avea o parte din moșia nobilului, pe care o cultiva el, dar produsele le împărțea cu proprietarul, era deci un fel de arendaș, obligat prin faptul șederii pe moșie să împartă roadele muncii sale cu proprietarul. Nu era deci o exploatare în regie a moșiilor, în care oamenii erau scoși la muncă de dregătorii proprietarului pe moșia lui, prin urmare nu un sistem de prestații personale, ci de *dijmă* (zeciuială de produse[67]). Acest sistem se întindea și în Germania, Polonia și Ungaria. Abia la sfârșitul secolului al XV-lea și în cursul celui următor, sistemul dijmei în natură a fost înlocuit pe proprietatea nobiliară cu sistemul corvezii personale țărănești, fapt datorat unor cauze economice generale[68]. Fost-a la fel și la noi? Credem că da, deși n-avem documente precise pentru amănuntele vieții agrare în țara noastră în veacul al XV-lea. Sunt unele indicii însă, din care se poate trage această concluzie: până în veacul al XVI-lea, când se produce în Europa schimbarea de sistem amintită mai sus, în documentele noastre nu se vorbește mai niciodată de șerbi (vecini și rumâni) arătați anume, ceea ce arată că pământul locuit și nu omul cu corvoada lui personală interesează. De altfel, în documentul lui Mircea, în care se vorbește de poslușnicul Tâmpa, care s-a închinat Coziei cu o baltă a lui, se

---

66 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 113.

67 M. Bloch, *op. cit.*, II, p. 10 și 245; H. Pirenne, *Histoire de l'Europe*, Paris, 1936, p. 61-63.

68 I. Rutkowski, *La genèse du dualisme dans l'évolution agraire de l'Europe*, în Rezumatele comunicărilor congresului istoricilor, Oslo, 1928, p. 265 și urm.

arată că *Tâmpa va continua să „ia vama" (de peşte) de la această baltă*, dând partea mănăstirii[69]. Fireşte „supunerea" ţăranilor şerbi în veacul al XV-lea implică anume *servicii* făcute proprietarului, mai ales când moşia era scutită şi deci toate impozitele şi prestaţiiile datorate domniei treceau asupra proprietarului. Dar vrem să subliniem două fapte sociale esenţiale pentru vremea lui Mircea: întâi, *ţărănimea românească nu era legată de glie*, al doilea *ea participa la beneficiile exploatării pământului*, era deci interesată la apărarea lui.

Credem de altfel că, în afara majorităţii de plugari cari aveau *parte* la moşie, era încă de pe atunci un mic număr de şerbi propriu-zişi, de pildă acei oameni din Târgovişte indicaţi pe nume ca supuşi dăruiţi, în privilegiul coregentului Mihail. Clasa muncitorilor agricoli n-a fost unitară nicăieri şi nici la noi nu putea fi[70]: problema dependenţei plugarilor români de pământ este în legătură cu aceea a braţelor de muncă. Desigur că în Evul Mediu braţele de muncă în agricultură erau la noi, ca şi în restul Europei, insuficiente. Dovadă, în tot sud-estul Europei şi la noi, politica de colonizări pe care o făceau domnii şi boierii, atrăgând pe moşii şi în ţară, cu scutiri de impozite, oameni streini. Lipsa braţelor de muncă se explică şi prin mişcarea de desţelinare a pădurilor, de fructificare a pământurilor necultivate. Ea avu ca urmare păstrarea dependenţei plugarilor de proprietari, a cărei origine istorică se trage din epoca năvălirilor slavilor **[23]**.

Proprietatea. Drepturile feudale ale domniei. Boierimea de proprietari era supusă domnului în privinţa stăpânirii pământului şi ca oaste. S-a spus adesea că la noi n-a existat *feudalitate* ca în Apus, dar pe măsură ce cunoaştem mai bine izvoarele istoriei române în veacurile XIV şi XV, această afirmaţie trebuie înlăturată. Exista un *dominium eminens* al domnului asupra proprietăţii boiereşti, adică, pe lângă dreptul de proprietate al boierului, era şi un drept suprapus al domnului, drept real, nu numai teoretic[71]. Domnul, în vremea lui Mircea, avea drept uneori şi în anume împrejurări să dispună de moşia boierului: când boierul Buda dăruieşte Coziei o vie „din voia" (adică cu voinţa, hotărârea) lui Radu vodă, tatăl lui Mircea, înseamnă că domnul a luat iniţiativa daniei făcute de boier[72]. Iar când Mircea însuşi vrea să lărgească hotarul

[69] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 62.

[70] Dinu C. Arion, *Vlahii, clasă socială în voevodatele româneşti*, Bucureşti, 1940.

[71] Idem, *Încercare asupra dominiului eminent*, în *Închinare lui N. Iorga*, Cluj, 1931, p. 21-23.

[72] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 50.

mănăstirii sale, el spune foarte simplu: „*Am luat locul* ce ţine de satul numit Jiblea... şi am dăruit mănăstirii domniei mele... ca să fie moşia bisericii până în veci." Locul era al boierilor Stanciul, Vâlcu, Costea, Albu şi Radomir şi ca despăgubire domnul îi scuteşte de dări pentru restul moşiei lor, deci nu le dă plată efectivă şi nici nu le ceruse învoirea. Dimpotrivă, domnul adaugă: „această scrisoare a domniei mele, nimeni n-are voie s-o schimbe, nici călugării locuitori ai mănăstirii, nici mai sus zişii boieri, cărora *li s-a făcut schimbul*, nici copii lor, nici cei de după dânşii"[73].

Am spus că proprietatea nu era individuală, ci în devălmăşie, înţelegându-se neamul întreg al proprietarului, în decursul generaţiilor. Dar în cazul când se stingea familia în linie masculină, sau când se înstreina moşia prin vânzare sau prin înfrăţire, atunci intervenea dominiul eminent al domnului. Pentru trecerea moşiei la altă familie era nevoie de o confirmare domnească, ce nu era un simplu act de înregistrare, cum se crede adesea, ci o adevărată răscumpărare. În adevăr, în acest caz, boierii dau domnului *un cal* sau *un cal şi o cupă*, cum fac boierii de la Beala pe Motru, la 1415, către Mircea[74]. Nu e vorba de o taxă simbolică de înregistrare, ci de o adevărată răscumpărare, cum se vede dintr-un act din 1487. O moşie, muntele Coarnele şi o parte a satului Lieşti, sunt cumpărate de un oarecare Precopie „pe doi cai buni de 600 de aspri", deci acesta este preţul moşiei. Iar pentru confirmare, „domniei mele au dat un cal bun de 300 de aspri". Aşadar răscumpărarea de la domn ajungea până la jumătate din valoarea moşiei[75]. Darea calului este o dovadă că domnul era proprietarul superior al pământului, era în acelaşi timp un simbol al calităţii de oştean al boierului[76]. De altfel, nu numai boierii, ci şi cnezii datorau acest cal, dovadă menţiunea din hrisovul lui Vlad Călugărul din 1487, în care dăruieşte Snagovului „cai de la *cnezii care mor*... din acel judeţ al Brăilei"[77], ceea ce înseamnă că la moartea cnezilor (poate numai a celor fără fii), se plătea un cal domniei pentru întărirea noului proprietar **[24]**. În legătură cu acest drept al domniei este şi acela de *a relua*, pe seama domniei, moşia, când se stingea linia masculină a proprietarilor. O asemenea moşie reluată se

[73] *Ibidem*, p. 53, act din 1389.

[74] *Ibidem*, p. 111. Cazurile sunt foarte numeroase în tot veacul al XV-lea.

[75] *Ibidem*, p. 359.

[76] Dinu Arion, *l. c.*

[77] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 357.

numea *prădalica*[78], termen încă nelămurit, dar de origine balcanică (el nu apare încă în vremea lui Mircea, ci câteva decenii mai târziu) **[25]**.

Spre deosebire deci de veacul al XVI-lea şi următoarele, când proprietatea boierească era absolută şi neîngrădită, în vremea lui Mircea şi în veacul al XV-lea, proprietarii erau încă în reală subordonare feudală de domn, ceea ce, cu tot caracterul de independenţă manifestat de pe atunci de boierime, o lega mai strâns de domnie.

Proprietatea. Imunitatea. Tot la acest rezultat contribuia şi dreptul domnului de a acorda moşiilor mănăstireşti şi boiereşti *imunitatea*, cum se numeşte în Apus, *ohaba*, cum se numeşte la noi **[26]**. Imunitatea nu este, cum se crede îndeobşte, o simplă scutire, ci, pe lângă scutirea de dări şi prestaţii, cuprinde şi interdicţia dregătorilor domneşti de a-şi exercita dregătoria pe teritoriul acelei moşii imune[79]. Aşadar, o moşie ohabnică era scutită de dări şi prestaţii, dar în acelaşi timp ea devenea domeniul feudal, în care boierul ridica pentru folosul său toate dările cuvenite statului, punea pentru interesele sale pe ţărani la munci: cositul fânului, tăiatul copacilor, lucru la moară, cărăuşie, în măsura în care satele neohabnice aveau această obligaţie faţă de domnie. Apoi, pentru că nici judecătorii domneşti nu aveau voie să calce moşia şi „să supere" pe locuitori, boierul sau stareţul mănăstirii devenea *judecătorul* supuşilor săi, el aplica amenzi, pedepse, avea în mână puterea economică, fiscală, judecătorească, administraţia, într-un cuvânt se substituia statului.

Încă de pe la 1370 Vlaicu vodă dăduse mănăstirii Vodiţa satul Jidovştiţa, „liber de toate dările şi prestaţiile domneşti *şi de oaste* şi de toate ohabnic"[80]. Că scutirea nu era în favoarea sătenilor, ci în a proprietarului, se vede din hrisovul lui Mircea pentru satul Ciuliniţa al Snagovului: „să fie de ohabă acestei mănăstiri... afară de singură oastea cea mare... iar celelalte toate prestaţii să le muncească pentru mănăstirea domniei mele de la Snagov"[81]. Iar în hrisovul lui Mircea pentru Cozia citim: „sau este judecător, sau globnic, sau cineva dintre boierii domniei mele mari şi mici, dintre dregătorii domniei mele, nimeni să nu cuteze să prigonească acele sate cu nici o dajde, ci ele să fie

[78] I. C. Filitti, *Predalica să nu fie*, în Revista istorică română, II, 1932, p. 332-368.

[79] P. Apus, M. Bloch, *op. cit.*, II, p. 122, 125-6. Pentru ohabă, cf. I. Bogdan, *Ohabă, ohabnic*, în Convorbiri Literare, XL, 1906, p. 295-299.

[80] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, I, p. 37.

[81] *Ibidem*, p. 92.

ascultătoare de stareţul Sofronie... şi să lucreze în mănăstirea domniei mele"[82]. Stareţul se substituia deci judecătorilor şi dregătorilor domniei[83].

Caracterul relaţiilor dintre Mircea şi boierime depinde de această întrebare: era imunitatea o regulă sau o excepţie pentru proprietatea boierilor? În primul caz, boierii ar fi aproape independenţi, în al doilea ei depindeau de domnie şi de favoarea ei. Deşi au fost istorici care au crezut în generalizarea imunităţii[84], este uşor de dovedit contrariul. Mai întâi, imunitatea (ohaba) se acorda cu privilegiu scris pe pergament. Oricâte documente s-ar fi pierdut, nu credem că toate satele au primit asemenea privilegii. De altfel, însuşi faptul că pentru fiecare sat ohabnic se cerea un privilegiu scris de la domnie arată că era un drept special ce deriva din acest hrisov domnesc şi nu un drept de la sine înţeles, derivând din însăşi esenţa proprietăţii boiereşti. Dar avem şi dovezi concrete. Când Mircea ia boierilor de la Jiblea moşia lor, pentru a o da Coziei, „în schimb pentru aceasta am eliberat boierilor cărora a fost moşia... restul din Jiblea, ca să le fie acele sate de ohabă"[85]. Deci ca răscumpărare li se acordă ohaba, nu ca un drept de la sine înţeles, de care ei nu se bucurau până atunci. Când, la 1484, boierii Bran, Radul şi Pătru obţin de la Vlad Călugărul scutirea de vinărici, domnul spune: „pentru că au venit jupânul Bran cu fraţii săi, Radul şi Pătru, *de au cumpărat vinăriciul*, cât se cuvine să fie domnesc, de la domnia mea *pe doi cai buni turceşti*. De aceea, domnia mea i-am eliberat, cât va trăi domnia mea, de vinăriciul domnesc de la satele lor, să nu se mai ia"[86]. Bineînţeles, că dacă domnul putea chiar *vinde* dreptul de scutire, acest drept era întru totul la dispoziţia lui.

Fără să putem face o statistică, din lipsă de documente, putem afirma că imunitatea, fiind o excepţie, era rară la început, dar cum era cu drept ereditar de cele mai multe ori, ea s-a îndesit cu vremea pe măsură ce treceau domniile, căci fiecare domn avea favoriţii şi obligaţiile lui **[27]**. La început, în vremea lui Mircea, veniturile domneşti erau mari, mănăstirile şi boierii cu moşii imune fiind puţini. Şi puterea domnului era mare în interior, având la dispoziţie acest instrument de a câştiga şi de a răsplăti credincioşii: acordarea

---

[82] *Ibidem*, p. 101.

[83] Cf. şi C. C. Giurescu, *Organizaţia financiară în vremea lui Mircea cel Bătrân*, AARMSI, VII, 1927. Cf. pentru imunitatea în Bulgaria, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 593-601.

[84] N. Iorga, *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, ed. II, Paris, 1920, p. 115.

[85] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 53.

[86] *Ibidem*, p. 347.

imunității. Când aproape toate familiile boierești au avut imunitate pentru moșiile lor, atunci puterea și autoritatea domnilor a scăzut față de boieri, întocmai ca a regilor din epoca feudală, când n-au mai avut de unde să dea beneficii și feude credincioșilor. Dreptul de a acorda imunitatea și puțina lui răspândire e deci încă unul din elementele de putere ale domniei în epoca lui Mircea **[28]**.

Robii. Țiganii. Am cercetat situația socială a boierilor proprietari, a cnezilor și a sătenilor supuși, la care se adaugă oamenii din orașe (între cari și unii streini, cum am văzut), călugării și fețele bisericești și în sfârșit și robii. Robia exista în toată Europa medievală, mai ales în cea răsăriteană, dar într-o măsură mai redusă ca în Antichitate. La noi, din motive a căror origine istorică nu este bine cunoscută, erau robi țiganii. Țiganii erau robi în primul rând ca servitori și meseriași și numărul lor era foarte mare încă de la începutul principatului muntean. La 1385 Dan vodă întărește mănăstirii Tismana 40 de sălașe, adică de familii de țigani, ceea ce face cel puțin 200 de robi[87], puțin lucru în comparație cu numărul țiganilor confirmat șapte ani mai târziu de Mircea Coziei, 300 de sălașe, peste 1500 de robi ai călugărilor de pe malul Oltului[88]. Când, 50 de ani după Mircea, Ștefan al Moldovei năvăli în Țara Românească și bătu pe Radu cel Frumos, cronica marelui domn spune că învingătorul a adus de acolo „vreo 17 000 de țigani robi"[89]. Socotind după proporțiile de mai sus și pe țiganii celorlalte mănăstiri și ai boierilor, ajungem pentru veacurile XIV-XV la cifre adevărat impresionante.

Numele de *aţigani*, formă grecească, ce li se dă în documentele muntene ale vremii, apoi numărul mare de țigani din Serbia medievală[90], faptul că și țiganii din Ardeal erau ortodocși din vechime[91] arată o migrație a lor din sud, din Imperiul Bizantin spre nord, unde au fost opriți și robiți la o epocă, care

---

87 *Ibidem*, p. 41.

88 *Ibidem*, p. 57.

89 O. Górka, *Cronica epocii lui Ştefan cel Mare*, București, 1937, p. 146.

90 Documentul lui Ștefan Dușan din 1348 arată robia țiganilor în Serbia, Hasdeu, *Arhiva istorică*, III, p. 120 și studiul lui Hasdeu despre țigani, *ibid.*, p. 191-193.

91 L. Toppeltin, *Origines et occasus Transsylvanorum*, Lyon, 1667, p. 65-55, capitol despre țigani: „Apud nos Christianos se esse jactitant, sequunturque Graecorum fere religionem". Despre voievozii lor aleși în anume familii: „Habent in veneratione antiquas familias, quasi ipsi vocant vayvodales. Exinde eligunt duces, quos ingenti voci feratione correcta tribus vicibus, efferunt exaltantque... Penes ridiculos istos vayvodas postestatis in suos parum est".

nu poate fi anterioară veacului al XIV-lea, când ţiganii se lăţesc în Peninsula Balcanică. Limba ţiganilor din România arată şi ea trecerea lor anterioară prin ţări de limbă grecească[92].

Prezenţa acestor robi meseriaşi era o bogăţie pentru ţară şi probabil că încă din vremea lui Mircea erau întrebuinţaţi ca principali muncitori la sforţarea grea a scoaterii sării din ocne. La Ocnele Mari din Vâlcea, atât boierii cât şi mănăstirile aveau parte la ocne, cu ţiganii lor muncitori[93]. Domnia avea asupra acestor ţigani, adică din produsul muncii lor, un anume drept de robot (muncă pentru domnie) şi dajdia[94], iar *cneazul* de ţigani era funcţionarul special al domnului, care ridica dijma şi executa prestaţia acestor robi[95] **[29]**.

---

[92] F. Miklosich, *Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas*, XII, fascicole, Viena, 1872–1880.

[93] A. Veress, *Documente privitoare la Ardeal, Moldova şi Ţara Românească*, IX, p. 232. Actul lui Radu Mihnea din Târgovişte, 13 mai 1621, păstrat în traducere latină. Domnul dă Coziei „taxam Zingarorum sallicidarum in Major Okna existentium... ex omni boeronibus qui Zingaros habebunt, apud Zingaros monasteri, tum in Okna, quam Rimnicii".

[94] Cf. hrisovul lui Dan II din 5 august 1424, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 138.

[95] *Ibidem*, p. 239, act de la Vlad Ţepeş din 1458. Cneazul de ţigani e pomenit la rând cu ceilalţi dregători ai domniei.

Note

[1] În linii generale, cifrele vehiculate de P. P. Panaitescu în ceea ce privește populația Țării Românești sunt acceptate în literatura problemei, cu precizarea că lipsa oricăror date de natură demografică pentru această perioadă face aproape imposibilă, în actuala fază a documentației, orice încercare de stabilire cu exactitate a unor valori; despre acest aspect, v.: Șt. Ștefănescu, *Demografia, dimensiune a istoriei*, Timișoara, 1974 (în special p. 74-91); Lia Lehr, *Factorii determinanți în evoluția demografică a Țării Românești în secolul al XVII-lea*, în SMIM, VII, 1974, p. 161-205 (cu aprecieri valabile și pentru epoca anterioară); Ș. Papacostea, *Populație și fiscalitate în Țara Românească în secolul al XV-lea: un nou izvor*, în RdI, 1980, nr. 9, p. 1779-1786; idem, *Din nou cu privire la demografia Țării Românești în secolul XV*, în *ibidem*, 1984, nr. 6, p. 577-581; L. Roman, *Populația Țării Românești în sec. XIV-XV*, în RdI, 1986, nr. 7, p. 669-684; Paul Cernovodeanu, Paul Binder, *Cavalerii Apocalipsului. Calamitățile naturale din trecutul României (până la 1800)*, București, 1993, p. 61 (datele demografice pentru sec. XVI); Bogdan Murgescu, *Istorie românească. Istorie universală (600-1800)*, București, 1994, p. 14-21 (autorul prezintă unele date privind populația unor țări europene și discută avantajele și dezavantajele diverselor metode folosite pentru determinarea populației în această perioadă).

[2] În istoriografia română lipsește până în prezent o lucrare de referință în ceea ce privește toponimia, analizată atât din perspectivă etimologică cât și evolutivă. În această problemă, vezi: Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963; I. Donat, *Toponimia slavă din Oltenia*, Craiova, 1947; idem, *Quelques aspects géographique de la toponymie de Valachie*, în *Atti e memorie del VII Congresso internazionale di Scienze onomastiche*, vol. IV, Firenze, 1963, p. 53-88; idem, *Considerații istorice asupra toponimiei românești*, LR, 1964, nr. 6, p. 615-621; 1965, nr. 2, p. 271-284; nr. 6, p. 671-675; Tr. Ionescu-Nișcov, C. Velichi, A. Constantinescu, *Toponimia istorică din perioada feudală a Țării Românești (1374-1600)*, în RA, 1972, nr. 1, p. 25-40; Gh. Bolocan, *Structura*

numelor de sate românești, în LR, 1976, nr. 6, p. 593-608; E. Petrovici, *Toponymie et histoire*, în RRH, 1965, nr. 1, p. 3-13; vezi *infra*, n. **[13]**.

[3] În legătură cu aria de răspândire a așezărilor în Țara Românească în sec. XIV-XV, vezi I. Donat, *Așezările omenești din Țara Românească în secolele XIV-XVI*, în „Studii" 1956, nr. 6, p. 75-95 (studiu fundamental); N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1972; idem, *Mircea cel Bătrân*, București, 1981, p. 15-18; P. Panait, *Habitatul rural din Țara Românească în secolele XIII-XVI*, în „Oltenia", III, 1981, p. 61-68.

[4] Detalii în ceea ce privește apariția și evoluția Târgșorului, la George Potra, Nicolae Simache, *Contribuții la istoricul orașelor Ploiești și Târgșor (1632-1857)*, Ploiești, f.a., p. 61-67.

[5] Pentru rețeaua de drumuri, vezi Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV-XVI)*, București, 1965, p. 55-66; Pavel Binder, *Drumurile și plaiurile Țării Bârsei*, în SAI, XIV, 1969, p. 207-218; idem, *Drumurile și plaiurile Carpaților Orientali*, în *ibidem*, XX, 1972, p. 66-74; I. Toderașcu, *Unitatea românească medievală*, vol. 1, București, 1988, p. 98-102.

[6] În problema drumului Brăilei și a importanței acestuia pentru schimbul economic realizat în Țara Românească se mai pot consulta: *Istoria României*, II, București, p. 298; Ș. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale*, p. 151-158; Ionel Cândea, *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea secolului al XVI-lea*, Brăila, 1995, p. 135-141.

[7] Până în prezent în istoriografia română nu dispunem de o lucrare specială pentru statutul orașelor medievale. Pentru diverse aspecte, se pot consulta: P. P. Panaitescu, *Comunele medievale în Principatele Române*, în idem, *Interpretări Românești*, ed. a II-a, îngrijită de Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, București, 1994, p. 237-238 (notele editorilor); idem, *Orașul*, în vol. *Viața feudală*, p. 413-414; Valentin Al. Georgescu, *Le régime de la propriété dans les villes roumaines et leur organisation administrative aux XVIIe-XVIIIe siècle en Valachie et Moldavie*, în SB, 1970, p. 63-81; Gh. I. Cantacuzino, *Probleme ale raportului dintre începuturile așezărilor urbane medievale și curțile domnești din Țara Românească*, în „Studia Valachica", 1970, p. 95-111; S. Goldenberg, *Le pouvoir central et les villes des Pays Roumains aux XVe-XVIIe siècle*, în AIIC, 1980, p. 77-96; M. D. Matei, *Probleme ale genezei și evoluției orașului medieval pe teritoriul României*, în RdI, 1989, nr. 12, p. 1169-1191; I. Donat, *Domeniul domnesc în Țara Românească (sec. XIV-XVI)*, ed. îngrijită de Gheorghe Lazăr, București, 1996, p. 116-123; Traian Valentin

Poncea, *Geneza oraşului medieval românesc în spaţiul extracarpatic (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 1999.

[8] Morăritul reprezenta o sursă importantă de venituri pentru domnie; vezi Valeria Costăchel, *Le monopol de moulin en Moldavie aux XVe et XVIe siècle*, în RHSEE, XXII, 1945, p. 171-183 (cu aspecte valabile şi în Ţara Românească).

[9] Despre acest important personaj, vezi recent Daniel Barbu, *Formarea elitelor din Ţara Românească în secolul XV. Un studiu de caz: Peterman din Câmpulung*, în AG, II, (VII), 1995, nr. 3-4, p. 5-9.

[10] Domnii români încă din momentul apariţiei statelor feudale au manifestat o preocupare în problema suplinirii deficitului demografic printr-o politică de colonizare; detalii la Vlad Matei, *Cauzele colonizării rurale din Ţara Românească şi Moldova în sec. XVII-XVIII*, în SAI, 1969, p. 96-115; idem, *Regimul administrativ al satelor de colonizare din Ţara Românească şi Moldova (sec. XVII)*, în „Studii", 1969, nr. 2, p. 35-47.

[11] În documentele emise de cancelaria Ţării Româneşti, până la mijlocul secolului al XV-lea, termenul de jupan este folosit pentru a desemna pe toţi cei care apar în sfatul domnesc fără dregătorie. Din acest moment, termenul va fi folosit numai în cazul boierilor dregători, ca începând cu sec. XVII termenul să-şi piardă din importanţă, el fiind folosit şi în cazul negustorilor (v. Gh. Lazăr, *Negustorimea în epoca lui Matei Basarab, Strategii de integrare*, în AG, IV (IX), 1997, nr. 3-4, p. 71-85.

Despre termenul de jupan, vezi Gh. Mihăilă, *Împrumuturi sud-slave în limba română*, Bucureşti, 1960, p. 123-133; Dragoljub Dragojlović, *La Zupa chez les Slaves balkaniques au Moyen Âge*, în „Balcanica", II, 1971, p. 85-115; *IFTRD*, p. 260.

[12] Originea sud-dunăreană a clasei boiereşti, susţinută de autor şi cu alte ocazii – pentru prima dată în *„Perioada slavonă" la români şi ruperea de cultura Apusului*, apoi într-un studiu special: *Problema originii clasei boiereşti* (ambele incluse în volumul *Interpretări româneşti*) –, a dat naştere la o puternică reacţie până la nivel academic (vezi, în acest sens, grupajul realizat de editorii volumului *Interpretări româneşti*, p. 225-231).

Începuturile şi originile clasei boiereşti rămân în continuare o problemă deschisă în istoriografia română; în acest sens, amintim cele mai importante puncte de vedere: Constantin C. Giurescu, *Despre boieri*, Bucureşti, 1919; Radu Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova*, Bucureşti, 1907; N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a românilor*, în *Studii şi documente*, XVIII, Bucureşti, 1908; I. I. Nistor, *Clasa boierească din Moldova şi privilegiile ei*, în AARMSI, s. III, t. 26, 1943-1944, p. 511-550; D. Ciurea, *Quelques*

considérations sur le noblesse féodale chez les Roumains, în NEH, IV, 1970, p. 83-90; Ş. Papacostea, *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718-1739)*, ed. a II-a, Bucureşti, 1998, p. 144-148.

[13] Vezi *supra*, n. 2. Pentru toponimia cumană în Ţara Românească, vezi I. Conea, I. Donat, *Contribution à l'étude de la toponymie pétchénègue-comane de la plaine roumaine du Bas-Danube*, în vol. *Contributions onomastiques publiée à l'occasion du VIe Congres international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 Août 1958*, Bucarest, 1958, p. 139-169.

[14] În această problemă, vezi Neagu Djuvara, *Les Grands Boïars ont-ils constitué dans les principautés roumaines une veritable oligarchie institutionnelle et héréditaire?*, în SOF, XLVI, 1987, p. 1-56; P. Cernovodeanu, *Clanuri, familii, autorităţi, puteri (Ţara Românească, secolele XV-XVIII)*, în AG, I (VI), 1994, nr. 1-2, p. 77-86; Cornelius R. Zach, *Elemente de continuitate şi discontinuitate politico-socială la boierimea română*, în *ibidem*, nr. 3-4, p. 157-162.

[15] În nici un caz nu credem că pribegia acestora trebuie pusă în legătură cu lipsa unui „patriotism local", ci mai degrabă pe seama unui conflict de interese între aceste familii de boieri şi acţiunea de întărire a puterii domneşti; vezi Gh. Brătianu, *Sfatul domnesc şi Adunarea Stărilor în Principatele Române*, Bucureşti, 1995, p. 66-67.

[16] La aceeaşi concluzie ajunge şi Dinu C. Arion, *Caractere juridice şi sociale ale proprietăţii rurale în voevodatele româneşti*, în vol. *În amintirea lui C. Giurescu*, Bucureşti, 1944, p. 108-137, precum şi I. Donat atunci când analizează evoluţia domeniului boieresc al Craioveştilor (*Domeniul domnesc*, p. 153-190).

[17] În această problemă, vezi studiul fundamental datorat lui Valentin Al. Georgescu, *Preemţiunea în istoria dreptului românesc. Dreptul de protimisis în Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1965.

[18] În realitate, nu este vorba de o încălcare a acestui drept, deoarece daniile erau exceptate de la protimisis, ci o simplă formulă de cancelarie. Despre statutul juridic al daniilor, vezi Gh. Cronţ, *Dreptul de ctitorie în Ţara Românească. Constituirea şi natura juridică a fundaţiilor în Evul Mediu*, în SMIM, IV, 1960, p. 72-116; Val. Al. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1980, p. 154-179 (Cap. IV: Dania de închinare şi dreptul de ctitorie sau ctitoricesc); *IFTRD*, p. 136-138.

[19] Detalii la Gh. Cronţ, *Instituţiile medievale româneşti. Înfrăţirea de moşie. Jurătorii*, Bucureşti, 1969.

[20] Despre statutul femeii în Evul Mediu raportat la dreptul de proprietate, vezi G. Fotino, *Pagini din istoria dreptului românesc. Antologie*, ediţie Gh. Cronţ şi Stanca Fotino, Bucureşti, 1972, p. 92-131; Anicuţa Popescu, *Instituţia căsătoriei şi condiţia juridică a femeii din Ţara Românească în sec. XVII*, în „Studii", XXIII, 1970, nr. 1, p. 55-80; Al. Gonţa, *Femeia şi drepturile ei de moştenire în Moldova după „obiceiul pământului"*, în AIIAI, XVII, 1980, p. 597-602; C. Rezachevici, *Aservirea femeilor în Ţara Românească în vremea lui Radu Şerban*, în SUB, XXV, 1980, fasc. 2, p. 8-14.

[21] Sensurile şi evoluţia termenului de cneaz au făcut obiectul a numeroase studii, dintre care amintim: A. Cazacu, *Vechile organizări româneşti. O ipoteză asupra originii lor*, Bucureşti, 1974; P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova*, Bucureşti, 1964 (paragraful, *Cnejii ca nobilime prestatală*); H. H. Stahl, *Controverse de istorie socială românească*, Bucureşti, 1969, (cap. IV, *Organizarea pe bază cnezială a celor mai vechi sate*).

Pentru cnezii din Transilvania şi Banat, vezi Maria Holban, *Mărturii asupra rolului cnezilor de pe marile domenii din Banat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, în SMIM, II, 1957, p. 407-420; I. A. Pop, *Mărturii documentare privind adunările cneziale ca instituţii româneşti din Transilvania în veacurile XIV-XV*, în RdI, 1981, nr. 11, p. 2097-2110; idem, *Instituţii medievale româneşti. Adunările cneziale şi nobiliare (boiereşti) din Transilvania în secolele XIV-XVI*, Cluj-Napoca, 1991; Costin Feneşan, *Cnezi şi obercnezi în Banatul imperial. 1716-1778*, Bucureşti, 1996.

[22] Asupra instituţiei rumâniei, vezi Ştefan Ştefănescu, *Consideraţiuni asupra termenului „vlah" şi „român" pe baza documentelor interne ale Ţării Româneşti din veacurile XIV-XVII*, în SMIM, IV, 1960, p. 63-76; idem, *Despre terminologia ţărănimii dependente din Ţara Românească în sec. XIV-XVI*, în „Studii", 1962, nr. 5, p. 1155-1169; Alexandru Mareş, *Rumân, „roman" în vechile texte româneşti*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 1, p. 63-67; Vasile Arvinte, *Le Nom ethnique român et la creation du nom de l'etat national România*, în RRH, XVI, 1977, nr. 3, p. 439-454; Stelian Brezeanu, *La originile unei instituţii sociale medievale: rumân-rumânie. Normalitate sau marginalitate?*, în idem, *Romanitatea orientală în Evul Mediu. De la cetăţenii romani la naţiunea medievală*, Bucureşti, 1999, p. 229-246.

[23] Despre obligaţiile ţărănimii faţă de proprietarii feudali, vezi D. Mioc, H. Chirică, Şt. Ştefănescu, *L'évolution de la rente féodale en Valachie et en Moldavie du XIVe au XVIIIe siècle*, în NEH, II, 1960, p. 221-250; Şt. Ştefănescu, *L'évolution de l'asservissement des paysans de Valahie jusqu'aux réformes de Constantin Mavrocordat*, în RRH, 1969, nr. 3, p. 491-500; idem,

Relaţiile sociale în raport cu proprietatea funciară în ţările române în secolele XII-XVI, în vol. *Stat. Societate. Naţiune. Interpretări istorice*, îngrijit de N. Edroiu, A. Răduţiu, P. Teodor, Cluj-Napoca, 1982, p. 161-172.

[24] În această problemă, vezi H. H. Stahl, *Teoria „pământului gospod" şi problema „dării calului"*, în idem, *Controverse de istorie socială*, p. 124-187; *IFTRD*, p. 142.

[25] Clauza apare prima dată într-un document de la Vlad Ţepeş (20 septembrie 1459, *DRH, B*, I, p. 203, nr. 118). Pentru diversele interpretări, vezi Ovid Sachelarie, *Contribuţii la studiul formulei „prădalica să nu fie"*, în SMIM, VI, 1973, p. 193-206 (cu bibliografia până în momentul apariţiei); *IFTRD*, p. 375-378.

[26] În literatura de specialitate nu există un consens în această problemă, ea fiind înţeleasă fie în sensul de *imunitate* (= proprietate scutită de obligaţii fiscale printr-un act domnesc), fie în cel de *proprietate deplină*, inalienabilă şi nesupusă dărilor şi obligaţiilor fiscale; vezi H. H. Stahl, *Imunităţi feudale şi regimul scutirilor fiscale. Teoria „imunităţilor" de stil apusean*, în idem, *Controverse de istorie socială*, p. 105-123; *IFTRD*, p. 339.

[27] În lipsa unor date sigure, este greu de stabilit, chiar şi cu aproximaţie, procentul pe care-l ocupau moşiile beneficiare de imunitate la nivelul ţării în această perioadă, deşi nu au lipsit asemenea încercări. Este cazul istoricului Dinu C. Giurescu, care luând ca bază de calcul numărul satelor menţionate în documentele interne până la 1625 (vezi datele oferite de I. Donat, *Aşezările omeneşti*, p. 77) a conchis că moşiile ce se bucurau de acest statut ocupau cca. 10% din teritoriul ţării (*Ţara Românească în secolele XIV-XV*, Bucureşti, 1973, p. 308). Vezi şi obiecţiile lui Andrei Busuioceanu, *Imunitatea feudală din Ţara Românească în timpul lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, coord. Ion Pătroiu, Bucureşti, 1987, p. 148.

[28] Caracterul stăpânirii pământului în ţările române în cadrul raporturilor domnie - boierime rămâne în continuare o problemă deschisă în istoriografia noastră. În nici un caz nu putem vorbi de o generalizare a imunităţilor la nivelul întregii proprietăţi boiereşti. Pentru diverse aspecte, vezi Vl. Hanga, *Contribuţii la problema imunităţii feudale pe teritoriul patriei noastre*, în SUB, s. a III-a, 1960, fasc. 2, p. 29-52; Şt. Ştefănescu, *Privire asupra stăpânirii funciare în Ţara Românească în sec. XIV-XV. Imunitatea feudală*, în AO, s.n., 1984, p. 55-69; *IFTRD*, p. 231-232.

[29] Despre ţigani în spaţiul românesc, vezi recent Viorel Achim, *Ţiganii în istoria României*, Bucureşti, 1998 (cu bibliografia problemei).

CAPITOLUL IV

VIAŢA ECONOMICĂ

Moneta şi economia naturală. Deşi, cum vom vedea imediat, în vremea lui Mircea circulau în ţară nu numai monete străine, ci şi cele proprii ale domniei, totuşi, din cauza raritătii lor în satele care nu exportau produsele şi se mulţumeau cu o economie aproape închisă (produse numai pentru nevoile proprii), se obişnuia foarte mult în Ţara Românească *schimbul în natură*. Lucrul se vede din actele de proprietate ale veacului al XV-lea. La 1440, Dorotei ieromonah cumpără şase vii, una pe 600 de vedre de vin, a doua pe acelaşi preţ, a treia cu 900 de vedre, a patra cu 400 de vedre, a cincea numai pe o sută de vedre şi a şasea pe 500 de vedre, deci pământ pe vin, în total 3100 de vedre de vin[1]. Cinci ani mai târziu un grup de moşneni cumpără o funie de moşie pe trei cai[2], iar siliştea Cocoşani e vândută pe 300 de aspri şi un cal la 1473[3], altă moşie e vândută pe doi boi şi 70 de aspri[4], în sfârşit, satul Iaşi din Gorj e dat pe 35 de florini şi „un caftan de îmbrăcăminte"[5]. De altfel, nici nu se cunoaşte până acum vreun act de vânzare de pământ pe bani în Ţara Românească înainte de anul 1451.

Totuşi, existenţa unei economii de bani e incontestabilă în Ţara Românească în acea vreme, dovadă existenţa *birului*, a impozitului în bani, încă din primele timpuri ale formării statului nostru[6]. Primul *birar* cunoscut este

[1] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 193.

[2] *Ibidem*, p. 123.

[3] *Ibidem*, p. 281.

[4] *Ibidem*, p. 319.

[5] *Ibidem*, p. 349.

[6] C. C. Giurescu, *Organizarea financiară*, p. 24-29. Nu este dovedită afirmaţia autorului că birul era „o dare personală pe cap de locuitor" şi nu o dare colectivă pe sate.

încă din vremea lui Mircea cel Bătrân, în actul dat de Mihai vodă coregent[7] **[1]**.

Moneta cea mai veche pomenită în documentele Ţării Româneşti este *perperul*, în privilegiul lui Vlaicu vodă pentru călugării de la Vodiţa[8]. Perperul este o monetă bizantină, care circula şi era imitată şi la sârbi şi bulgari **[2]**. Totuşi, încă din vremea lui Vlaicu s-au bătut monete româneşti, care după sistemul occidental se numeau ducaţi **[3]**. Ducatul era moneta ducelui, a dogelui Veneţiei şi datorită preponderenţei economice a republicii de la Adriatica, prin imitaţie a fost adoptată de alte ţări, de Ungaria şi apoi de Ţara Românească. Termenul ducat apare şi în tariful vamal aşezat de Mircea în privilegiul său pentru negustorii braşoveni. Dar pe când predecesorii lui Mircea au bătut numai ducaţi de argint **[4]**, adică o monetă de valoare mare, Mircea a bătut şi o monetă divizionară, *banul* de aramă, denumit astfel după dinarul banal, emis de banul Sloveniei **[5]**. Apariţia monetei divizionare sub Mircea are o mare importanţă economică, este un semn că schimbul în monetă începe abia atunci să fie introdus, nu numai în tranzacţiile mari cu negustorii streini, dar şi la târguri şi în cumpărături mărunte. Aceasta înseamnă deci o mai mare circulaţie, îndesirea schimbului economic intern şi extern, părăsirea treptată a economiei naturale. Este adevărat că în schimb valoarea ducatului la noi, ca şi în Ungaria, scade în această vreme. Socotim că acest lucru, precum şi introducerea banului de către Mircea, nu înseamnă o decădere a vieţii economice, ci dimpotrivă o înflorire a ei. Dintre toţi domnii munteni din veacurile XIV şi XV, Mircea e acela care a bătut cele mai mari cantităţi de monete, ceea ce se vede după numărul mare de *sigle* diferite ce se află pe monetele lui de aramă şi de argint. Fiecare grup de monete are câte o literă iniţială slavonă, chiar dacă legenda era latină, săpată la margine. Această literă slujea la controlul făcut de visterie, ca să se ştie ce cantitate de argint i s-a dat fiecărui meşter monetar, dacă a adus înapoi aceeaşi cantitate transformată în monetă. Numărul mare de sigle diferite din vremea lui Mircea, poate iniţialele numelui meşterilor, arată că în cursul domniei lui o mulţime de meşteri au fost folosiţi pentru baterea monetei domneşti[9].

---

[7] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 103.

[8] *Ibidem*, p. 36.

[9] Comunicare a d-lui C. Secăşanu şi constatări proprii făcute la muzeul monetar al Băncii Naţionale a României.

Moneta lui Mircea cel Bătrân

După moartea lui Mircea în cursul veacului al XV-lea, se produce o schimbare; la mijlocul veacului, cu Vladislav II († 1456), încetează moneta proprie munteană **[6]**, iar cea curentă, care apare în tranzacţiile interne, este *florinul* unguresc **[7]** şi în acelaşi timp moneta turcească divizionară, *asprul* de argint (de la grecescul *aspros*, alb)[10]. Primul act intern, în care se face o tranzacţie în aspri turceşti, este tocmai de la Vladislav II, în vremea căruia se bat ultimele monete naţionale, o vânzare de moşie din 1451[11] **[8]**. De la această dată asprul inundă atât Principatele Române, cât şi Ardealul **[9]**.

Existenţa unei monete naţionale înseamnă o bunăstare economică şi o producţie bogată, cu posibilităţi de schimb cu streinătatea. Chiar scăderea valorii monetei în vremea lui Mircea este rezultatul nu al sărăciei, ci al intensificării schimbului şi a emisiunii mai mari în circulaţie **[10]**. Vom examina pe scurt aceste produse ale ţării în vremea lui Mircea.

Agricultura. Toată lumea ştie că România este o ţară eminamente agricolă, dar întrebarea este dacă aşa a fost ea de la început. Spaţiul agricol pentru cultivarea cerealelor era mult mai restrâns ca azi în vremile de cari ne ocupăm. Pe lângă faptul că populaţia era mai rară, trebuie să mai ţinem seamă şi de împrejurarea că o mare parte a şesului muntean între Olt şi Dâmboviţa era acoperit de păduri mari, iar Bărăganul era o stepă cu ierburi în mare parte necultivată. Rămânea şesul oltean ca grânar al ţării. Ţara Românească nu era deci pe vremuri marele grânar de cereale, ce a devenit peste câteva secole. Dimpotrivă, oricât s-ar părea de necrezut, ţara *importa adesea grâu şi alte cereale* din Ardeal. La 1470 regele Matias Corvin se vede silit să oprească pe

---

[10] Cf. pentru toate chestiunile monetare, C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*, în Anuarul Institutului de istorie naţională, Cluj, III, p. 107-160. Idem, *Monetele lui Mircea cel Bătrân*, în Convorbiri Literare, XLII, 1908, p. 413-419. Idem, *Istoria monetei în România. Monetele lui Dan I şi Mircea cel Bătrân*, în Cronica numismatică şi arheologică, II, 1921, p. 25-28.

[11] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 227.

românii ardeleni să-şi exporte grâul, meiul, ovăzul şi orzul în Ţara Românească, căci aceasta aducea scumpete prea mare în Ardeal şi chiar foamete[12]. La 1476 Ştefan cel Mare scria braşovenilor, rugându-i, „să nu îngăduiţi să se transporte în Ţara Românească grâu şi alimente, căci ei sunt supuşi ai turcilor"[13]. Aşadar, era vorba de o blocadă comercială împotriva muntenilor, cerută de marele Ştefan, oprindu-se importul grâului în ţara lor, pentru a-i reduce prin foamete. La 1510 Vlad cel Tânăr se plânge sibienilor că s-a oprit aducerea grâului din Ardeal în Muntenia: „oamenii săraci din ţara noastră mi s-au plâns pentru aceasta... Vă rugăm să îngăduiţi şi de acum înainte săracilor noştri, *după obiceiul strămoşesc*, să aibă voie să cumpere ce le este de nevoie"[14]. Mereu aflăm asemenea plângeri domneşti de câte ori se opreşte exportul grânelor din Ardeal. La 1528 protestează vehement Radu de la Afumaţi la Braşov şi Sibiu că negustorii munteni nu sunt lăsaţi să cumpere grâu în Ardeal[15], iar peste câţiva ani, Radu Paisie se plângea sibienilor că au oprit exportul de grâu din Ardeal în Ţara Românească şi anunţă la rândul său că va opri exportul de porci şi boi din ţara sa peste munţi[16]. Sub acelaşi domn avem un alt caz care arată că în Muntenia se importa grâu din Ardeal; domnul cere braşovenilor scutire de vamă pentru 250 de găleţi de grâu, ce le cumpărase în Ardeal, mulţumind pentru scutirile anterioare, „pentru că până acum, câtă pâine am cumpărat de acolo, apoi domnia voastră mi-aţi făcut bine pentru vamă"[17]. Nu era deci un caz ocazional, ci un obicei regulat. Mai târziu, la 1571 Alexandru vodă cere sibienilor să îngăduie trecerea a 500 de găleţi de grâu cumpărate în Ardeal de episcopul Râmnicului, Mihail[18]. Totuşi, la 1564, Petre vodă scria supărat braşovenilor: „Noi din ţara voastră nu cerem nimic, dacă vă închipuiţi că avem nevoie de mazărea voastră, vă înşelaţi,

---

12 Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 75.

13 I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 341.

14 Hurmuzaki, *Documente*, XV, p. 207. Cf. la 1528 export de grâne din regiunea Bistriţa în Moldova, *ibidem*, p. 301.

15 *Ibidem*, p. 303 şi alte două din acelaşi an. A. Veress, *Acta et Epistolae*, I, Budapest, 1914, p. 158-161.

16 Act din anii 1535-45, S. Dragomir, *Documente nouă privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul*, extras din Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj, IV, 1929, p. 53.

17 Gr. Tocilescu, *534 documente slavo-române privitoare la legăturile cu Ardealul*, Bucureşti, 1931, p. 345.

18 P. P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu*, Acad. Rom. Studii şi Cercetări, Bucureşti, 1938, p. 36-37.

putem trăi şi fără mazărea voastră, căci aci în ţara noastră se află şi avem de toate şi de nimic nu avem nevoie de la voi"[19].

Nu credem că în mod obişnuit poporul din Ţara Românească era lipsit de pâinea cea de toate zilele şi se vedea lăsat pe grija cumpărării din streini. În orice caz, în epoca veche a istoriei noastre, grâul nu era marfă de export, abia dacă ajungea pentru hrana ţării, şi destul de des, când era recolta slabă, se mai importa şi din Ardeal. Că lucrurile stau aşa, se vede din privilegiul lui Mircea pentru braşoveni, ce cuprinde tariful vamal, cu toate produsele ce se schimbau între Ţara Românească şi Ardeal. Dar grânele şi cerealele de orice fel nu figurează în acest privilegiu, nici la import, nici la export[20], de asemenea lipsesc în privilegiile domnilor următori şi în cele pentru negustorii din Lemberg[21], cum şi din tariful vamal stabilit de Alexandru cel Bun al Moldovei pentru aceiaşi negustori[22] **[11]**.

Este însă o întrebare, dacă pâinea constituia pe atunci principala hrană a poporului nostru şi dacă *mămăliga* nu era tot aşa de răspândită ca azi. Mult înainte de introducerea porumbului în ţările române, care are loc la sfârşitul veacului al XVII-lea[23], Mihai Viteazul era poreclit de saşi *Mălai vodă*, aluzie la hrana poporului său[24]. Bineînţeles, este vorba de mălaiul şi de mămăliga de *mei*, care poate să fi fost hrana tradiţională a românilor încă din vremea dacilor. În săpăturile aşezărilor dacice din România s-au găsit numeroase vase cu grăunţe, în care predomină cele de mei[25].

Este adevărat că toate satele din ţară erau obligate la plata dijmei (zeciuielii) din grâne, legiuire obişnuită în toată Europa medievală[26]. Dijma se

---

19 Hurmuzaki, *Documente*, XI, p. 581-2.

20 I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, I, p. 3.

21 Hasdeu, *Arhiva istorică*, I/1, p. 3. Vezi pentru aceste privilegii mai jos.

22 Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 630-637.

23 Cf. N. Iorga, *Vechimea culturii porumbului la noi*, Revistă istorică, VI, 1920, p. 170-175 şi G. Pascu, *Cultura păpuşoiului*, în Revista critică, I, 1927, p. 54-60 şi idem, *Nume de plante*, ibidem, VI, 1932, p. 180-201 şi VII, 1933, p. 78-82. De observat că Del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, ed. Iorga, Bucureşti, 1914, p. 31, descriind culturile de cereale din Ţara Românească în vremea lui (scrie la 1718), nu pomeneşte porumbul.

24 N. Iorga, *loc. cit.*, p. 173.

25 Comunicare a d-ului Vladimir Dumitrescu, directorul Muzeului de Antichităţi.

26 M. Bloch, *La société féodale*, I, p. 385. L. Pić, *Die rumänische Gesetze und ihren Nexus mit byzantinischen und slavischen Recht*, în Sitzungberichte der K. Bömische Gesellschaft, Praga, 1887, p. 22-23, crede instituţia de origine bizantină.

plătea în *câble*, adică găleți, pe care le strângeau găletarii și în depozitele sau „casa" domniei existau mari cantități de grâne, astfel Dan I poate dărui 400 de găleți de grâne numai din județul Jaleș, partea cât se cuvenea domniei, mănăstirii Tismana[27]. Mircea dăruiește tot din gălețile domnești mănăstirii Cozia, 300 de găleți[28]. Dar aceasta făcea parte din producția pentru consumul intern și nu se știe ce procent de grâu intra în zeciuiala pe „grâne".

În schimb, de la o vreme, probabil de la sfârșitul veacului al XV-lea, grâul oltean începe să fie exportat în sudul Dunării prin vama de la Calafat, proprietate a mănăstirii Tismana. În cele două tarife vamale ale Calafatului, pe care le cunoaștem, cel din 30 april 1502 al lui Radu cel Mare și din 2 mai 1510 al lui Vlad cel Tânăr, e trecut între produsele de export: *„un sac de grâu, doi aspri"*[29]. În tariful vamal al vămii de la Genune (Câineni) la 1505 e pomenit și grâul și făina, dar nu e clar dacă e vorba de import sau de export[30]. Este desigur o urmare a suzeranității turcești exportul grâului peste Dunăre, căci atunci țara noastră începea să devie grânarul împărăției **[12]**.

Cum am spus, recolta nu era întotdeauna îndestulătoare, și de aceea se obișnuiau rezervele de grâne îngropate în pământ, despre care scrie cronicarul burgund Wawrin: „Unii valachi s-au coborât pe țărm (al Dunării) și au aflat mai multe grânare subpământene. Eu le voi descrie: în această țară obișnuiesc să facă gropi mari ca cisternele, în care aruncă grâu, ovăz și alte grâne și apoi acoperă gropile cu pietre mari; în așa chip încât, chiar dacă plouă, pământul deasupra gropilor nu e udat. În gropi se afla grâu și mazăre"[31] **[12 bis]**.

În legătură cu agricultura stau și morile, răspândite în toată țara, mai ales în orașe. Astfel sub Mircea moara de la Pitești era a Coziei, iar alta, la Râmnic, tot a acelei mănăstiri. Pe Prahova se afla o a treia moară cu metohul mănăstirii Cozia[32]. La Bistrița, lângă Severin, moara doamnei Calinichia fusese dăruită Tismanei[33]. La fel stăpâneau mori în orașe și boierii și negustorii: Petriman

---

[27] P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 40.

[28] *Ibidem*, p. 56. Pentru dijma de grâne *(jitarstvo)*, documentul lui Mircea din 1389, p. 52.

[29] Ambele documente originale inedite, Arhivele Statului, secția ist., serie cronologică. Fragment greșit tradus la I. Minea, *Câteva vămi vechi oltene*, în Arhivele Olteniei, XII, p. 206-207.

[30] Inedit, Acad. Rom., Documente, XI/260.

[31] Wawrin, *op. cit.*, p. 65-66.

[32] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 50, 56, 62.

[33] *Ibidem*, p. 45.

negustor din Râmnic are o moară în acel oraş la 1425, iar la 1456 boierii Cazan logofăt şi Manea Udrişte au două mari mori la Târgovişte, „amândouă în aceiaşi casă"[34]. Şi domnul avea mori şi satele dimprejur erau obligate să păzească aceste mori şi să le dreagă, când se stricau, cum e cazul cu cele patru mori de la Didrich[35].

Nu ştim, în actuala stare a cunoştinţelor, dacă posedarea unor mori constituia, ca în Apusul feudal, un privilegiu, legat bineînţeles de obligaţia locuitorilor de a măcina la moara proprietarului, a mănăstirii sau a domnului. S-ar părea totuşi că aşa era şi în Ţara Românească, de vreme ce Vlad Dracul dă unor boieri din Făgăraş privilegiul „să fie slobozi în apa lor a pescui şi a mai face şi alte mori"[36]. Aşadar, pentru a face mori era necesar un privilegiu domnesc. Existenţa unui mare număr de mori (mori de apă, bineînţeles) pe toată întinderea ţării, dar mai ales la oraşe, în mâna domniei, mănăstirilor şi boierilor mari, punea „industria pâinii" în legătură cu aceste centre şi cu aceşti puternici ai zilei **[13]**.

Alături de agricultură, o deosebită dezvoltare aveau viile; am văzut mai sus cum arhimandritul Dorotei putea plăti 3100 de vedre de vin, cumpărând cu ele pământ bun. Vinul românesc se exporta în secolul al XV-lea în Ardeal[37]. Vii aveau boierii, moşnenii şi bineînţeles şi mănăstirile; butoaiele de vin de la casa domnească erau între daniile obişnuite făcute de domnii drept credincioşi spre bucuria cucernicilor călugări[38] **[14]**. Livezile de nuci şi de alţi copaci roditori sunt adesea pomenite în actele de proprietate ale vremii[39], *coşurile* cu fructe erau o dare cuvenită domniei de la toate satele[40].

Bogăţia animală. Marea bogăţie a ţărilor noastre în Evul Mediu, pentru care erau cunoscute în Europa, erau însă vitele **[15]**. Boii, caii, oile, porcii, pieile de vite, brânzeturile în burduf sau caşcavale se exportau în Ardeal[41], şi

---

[34] *Ibidem*, p. 145 şi 211.

[35] *Ibidem*, p. 258, act din 1464. La 1478 Basarab cel Tânăr schimbă moara domnească de la Râmnic cu morile mănăstirii Cozia din Târgovişte, p. 299.

[36] *Ibidem*, p. 194, act din 1441.

[37] P. P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu*, p. 12.

[38] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 56, act al lui Mircea pentru Cozia, 1392.

[39] *Ibidem*, p. 62-63.

[40] C. C. Giurescu, *Organizarea financiară*, p. 21.

[41] I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 5.

făceau parte din zestrea mănăstirilor[42], ca şi din dările datorate de toate satele domniei.

Dar aci se pune o întrebare: între dările datorate domniei este vama oilor, pomenită întotdeauna întâia în toate privilegiile, apoi a porcilor, niciodată însă a vitelor şi a cailor. Caii şi boii erau numeroşi în ţară şi se puteau exporta, de ce dar nu ridica domnul nici o dijmă asupra lor? Credem că aceasta se datora sistemului fiscal al vremii, care era zeciuiala, dijma *din produse*; se putea lua zeciuială din noua generaţie a animalelor prolifice, ca oi şi porci, nu însă de la cai şi vaci, unde aceasta ar fi fost o apăsare de nesuferit. Poate de asemenea nu era socotit drept să se ia oamenilor instrumentul muncii lor, vita, şi calul cu care mergeau la oaste **[16]**. De altfel sistemul era general, căci şi în privilegiile ţarilor bulgari se vede vama de oi şi cea de porci, nu însă vama cailor şi a boilor[43]. Totuşi în hrisovul lui Mihail coregentul pentru Cozia, o singură dată în vremea lui Mircea, se spune despre nişte oameni din Târgovişte: „nici cal să nu li se ia"[44]. Cum nicăieri nu apare o asemenea dare, suntem în drept să presupunem că era o dare specială a orăşenilor din Târgovişte, sau poate nu era o dare (în nici un caz nu li se putea lua un cal pe an), ci calul ce se obişnuia să se ia la cnezi, când mureau, adică pentru confirmarea proprietăţii; în cazul acesta fiind vorba de casele şi locurile din oraşul domnesc **[17]**.

Creşterea vitelor era una din marile bogăţii ale ţării; am arătat că încă de atunci veneau păstorii mocani la bălţile Dunării şi venitul lăsat de ei nu era de dispreţuit[45]. De altfel primul privilegiu cunoscut dat păstorilor români ardeleni, să vie cu turmele la păscut în ţară, l-a dat chiar Mircea. S-a păstrat numai confirmarea lui Mihail voievod din 5 iunie 1418, dată comunei Cisnădie, în care arată că a întărit porunca „părintelui nostru Mircea voievod". E vorba de drepturile şi libertăţile „străvechi" *(antiquas)*, ce ei (cei din Cisnădie) „şi oamenii lor, adică valahii... cu vitele sau cu oile lor, să pască în munţii noştri... să se folosească slobod de păşunile şi apele noastre... Chiar în caz când noi am avea ceartă şi luptă cu toată ţara Ardealului, noi vrem să păzim pace trainică cu voi şi chiar că vom trimite în timp de război pe un boier al nostru cu o

[42] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 37, 40 şi 69.

[43] I. Ivanov, *op. cit.*, p. 598, hrisovul lui Şişman din 1278, cf. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 20.

[44] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p 108.

[45] Vezi mai sus, p. 76-77.

săgeată, ca să apere oraşul vostru şi să-l ferească de incursiuni războinice"[46]. Acest privilegiu al păstorilor este interesant în multe privinţe; el arată la ce preţ ţineau domnii noştri cei mai vechi pe păstorii ardeleni ce veneau cu oile în ţară; în caz de război cu Ardealul, numai ei erau apăraţi printr-un armistiţiu special şi se trimetea un boier ca să-i apere. Desigur că imensele turme aduceau venit bun domniei şi ţării. De observat că dreptul de folosire liberă „a păşunelor, pădurilor şi apelor ţării" de către păstorii ardeleni e străvechi, de vreme ce în privilegiul lui Mircea e calificat de antic, probabil deci înainte de întemeierea ţării **[18]**.

Pescăria era iar o mare bogăţie a ţării, hrana de temei a ţăranului nostru în vechime. Pe vremuri, iazuri de peşte se aflau pe mai toate moşiile boiereşti şi ale moşnenilor, azi însă secate. Vom vedea cum veneau din Ardeal meşteri pentru heleşteie şi conducte de apă[47]. Mănăstirile din Oltenia în munţi obţinuseră de la Mircea şi chiar de la domnii dinaintea lui, stăpânirea bălţilor şi a pescăriilor de la Dunăre. Astfel, Vodiţa primise de la Vlaicu vodă venitul domnesc de la opt pescării de la Dunăre şi vâltoarea de peşti de la Porţile de Fier[48]. Cozia avea bălţile ei, cum am spus, tocmai la gurile Ialomiţei şi transporta măjile de peşte sărat cu *telegi*, căruţe speciale[49]. La Giurgiu, Mircea avea drept domnesc, „trei zile să vâneze morunii pentru domnia mea"[50]. Sărarea peştilor la bălţile din Oltenia se făcea cu corabia, sau cu maja sau cu carul sau, în sfârşit, cu povara pe cal şi fiecare avea un tarif special la vama din Calafat, fie pentru exportul prin Vidin, fie pentru călătoria cu corabia la alte porturi dunărene[51]: „Cine va cără cu luntrea, de luntre (să plătească) 30 aspri, de maje 15 aspri, de car 4 aspri, de povară pe cal 2 aspri şi la balta de

---

[46] Zimmerman, Gündisch, *Urkundenbuch*, IV, p. 78-79. Ediţia din Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 502 e plină de greşeli. O traducere românească liberă, Hasdeu, *Arhiva istorică*, I-1, p. 118-119. Actul cuprinde monogramul slav (deşi e scris latineşte) al domnului şi pecetea atârnată.

[47] Vezi mai jos, p. 113.

[48] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 37.

[49] *Ibidem*, p. 196.

[50] *Ibidem*, p. 106.

[51] Hrisovul Tismanei pentru vama Calafat, Radu cel Mare, 30 aprilie 1502, inedit, Arhivele Statului, secţia ist., fragment (greşit) la Ştefulescu, *Tismana*, ed. III, p. 206-207 şi I. Minea, *Câteva vămi vechi oltene*, în Arhivele Olteniei, XII, 1933, p. 342-346, citeşte *Romani* în loc de *Comani*. Hrisovul lui Vlad cel Tânăr, 1 mai 1510, inedit, Arhivele Statului, sec. ist.

la Comani din zece peşti unul". Pe drumul Branului treceau carele cu peşte peste munţi în Ardeal: „cei ce trec cu peşte, să dea de la un car un peşte, iar dacă va fi cu vârf, să nu mai dea nimic pe deasupra" zice privilegiul comercial al lui Mircea[52] **[19]**.

Creşterea albinelor avea o dezvoltare foarte mare în ţară, pesemne pentru că mierea îndulcea pe atunci zilele oamenilor în locul zahărului de azi, iar ceara era singurul fabricat pentru lumânări (lumânările de seu s-au inventat în veacul al XIII-lea, dar nu par a fi fost folosite curând în Orient). Vama de stupi era unul din veniturile domniei de la toate satele, iar miedul, alcoolul de miere, era o marfă de export, pomenită şi în privilegiul lui Mircea pentru braşoveni, la un loc cu măjile de ceară[53] **[20]**.

Bogăţiile minerale. Pe lângă bogăţiile agricole şi animale ale ţării, erau exploatate încă din vremea lui Mircea şi cele minerale. Sarea de la ocne a fost o bogăţie de totdeauna a ţării şi în special se exploata la Ocnele Mari în Vâlcea, localitate pomenită încă din vremea lui Mircea[54]. Vlad Dracul, vorbind de cetatea Giurgiului, spunea: „Nici o piatră din acest castel nu e, care să nu fi costat pe tatăl meu (Mircea) o piatră de sare"[55], de unde conchidem că ocnele erau un venit al domniei (nu în exploatare directă, cum n-au fost nici până în veacul al XIX-lea, ci tot prin sistemul concesionării şi al zeciuielii). Sarea se vinde pe bani în streinătate şi astfel Mircea a putut aduna sumele necesare, cu acest singur produs, ca să-şi clădească cetatea de apărare de la Dunăre. Între mărfurile de export ale ţării în Ardeal nu este pomenită sarea, desigur pentru că Ardealul avea ocne proprii, dar pentru ţările de dincolo de Dunăre, sarea românească era o nevoie de mare însemnătate. În tariful vamal de la Calafat, sarea e trecută cu o vamă în natură de 3%, „de la 100 de bolovani de sare, trei bolovani"[56] **[21]**.

Dar o inovaţie în exploatarea minieră a ţării în vremea lui Mircea este aceea a minelor de aramă din părţile Băii de Aramă. În hrisovul lui Mircea pentru Tismana din 1392, citim pentru întâia oară (cel precedent, din 1387, nu

---

[52] I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 1 nu se traduce cuvântul върху

[53] *Ibidem*, p. 5.

[54] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 97 (Anghel de la Ocnă), p. 145, Voico de Ocnă la 1425, p. 190, o ocnă, la Ocna de Sus, era a Coziei la 1421.

[55] Wawrin, *op. cit.*, p. 76.

[56] Actele inedite citate mai sus, din 1502 şi 1510.

cuprinde această menţiune): „venitul care este al domniei mele de la roţile lui Ciop Hanoş, care s-au făcut de curând la Bratilov"[57]. Roţile înseamnă, conform hrisoavelor sârbeşti, roţile de apă de la mină. În al treilea hrisov al lui Mircea pentru Tismana se spune mai lămurit: „Şi de la roţile lui Ciop Hanoş la Bratilov, zeciuială din *aramă*"[58]. Iar în al patrulea hrisov dat de acelaşi domn mănăstirii Tismana, dania sună astfel: „A dăruit domnia mea la mine (băi) de la roţile lui Ciop Hanoş la Bratilov, zeciuială"[59]. Localitatea Bratilov se află în judeţul Mehedinţi pe râul Brebina, la patru km de Baia de Aramă. Exploatarea minelor de aramă era o iniţiativă de civilizare datorată lui Mircea, ele erau de curând înfiinţate la 1392 şi după obiceiul vremii erau concesionate. Numele concesionarului trebuie înţeles ca Csop (Csap) Hanăş, ceea ce arată pe un sas[60]. Întocmai la fel era şi în vestitele mine contemporane din Serbia exploatate de saşi[61]. Zeciuiala domnească de la mine era apoi cedată mănăstirii Tismana, care, ca şi orice mănăstire medievală, făcea comerţ, folosind de altfel arama şi la clopote şi sfeşnice. Exploatarea aramei în ţară se resimte şi la baterea monetelor, care, la sfârşitul domniei lui Mircea, de unde fuseseră până acum de argint curat, sunt bătute dintr-un amestec de argint cu aramă, în care aceasta din urmă predomină[62] **[22]**. Arama munteană se exporta în Ardeal; Vlad Dracul într-o poruncă a sa hotărăşte ca toată arama de export din ţară să se adune pentru „chesar" (împăratul Sigismund), iar celor ce vor voi s-o exporte în altă parte, să li se zălogească arama[63].

Toate aceste bogăţii, la care se poate adăuga şi industria casnică, bogăţiile muncite ale ţării de pe atunci, ne înfăţişează un aspect de rodnicie şi bună stare. Firește că, în lipsa ştirilor precise, nu se pot da cifre, dar trebuie subliniat că, prosperitatea economică a crescut în vremea lui Mircea, ca urmare a iniţiativelor luate de acest domn, care a fost un mare gospodar. Cum am văzut,

---

[57] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 54.

[58] *Ibidem*, p. 74-75.

[59] *Ibidem*, p. 87.

[60] Şi nu un ungur, cum am crezut întâi, P. P. Panaitescu, *Minele de aramă ale lui Mircea cel Bătrân*, în Revista Istorică Română, VII, 1937, p. 262. Cf. Recenzia lui G. Gündisch, în Siebenbürgische Vierteljahrschrift, 1939, p. 289-290.

[61] C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 56.

[62] Toate amănuntele la P. P. Panaitescu, articolul citat în Revista Istorică Română, VII, 1937, p. 258-267.

[63] Gr. Tocilescu, *534 documente slavo-române*, p. 41-42, cf. şi p. 51.

el este acela care a început exploatarea minelor de aramă, aducând în țară meșteri sași, tot el a fost cel dintâi care a bătut moneta divizionară, prin care s-au ușurat tranzacțiile interne mărunte. Vom vedea mai jos că tot Mircea a chemat întâi în țară pe bogații negustori din Lemberg și a fixat în același timp tariful vamal amănunțit pentru negustorii din Ardeal. Nu avem deci a face numai cu respectarea datinei și cu mersul firesc al vieții economice, ci cu inițiativa domnească și în această latură a vieții naționale.

Legăturile comerciale cu Ardealul. Țara Românească era un ținut relativ nou pentru negoțul internațional, abia în veacul al XIV-lea s-au deschis drumurile de tranzit ale sașilor și ale negustorilor din Lemberg spre Dunărea de Jos și Marea Neagră. Piedica ce a izolat pământul românesc de dincoace de munți de Europa Centrală este pragul de la Porțile de Fier, care făcea cu neputință trecerea corăbiilor de pe cursul superior al fluviului și le silea să descarce marfa la Belgrad. E drept că avem o știre din Ulm că încă în veacul al XIV-lea se transportau de acolo mărfuri și vin în Bulgaria, Valahia și Constantinopol, dar, deși acest oraș este pe Dunăre, comerțul se putea face și pe uscat prin intermediul sașilor[64].

Deschiderea drumului pe uscat prin pasurile Carpaților se face pe la 1300, când aflăm o colonie săsească la Câmpulung cu Comesul Laurențiu **[23]**, dar cele două fapte cari au dat negoțului acestuia un mare avânt au fost: privilegiul regelui Ludovic cel Mare dat sibienilor ca să facă negoț cu Praga și Viena, emporiile comerciale ale Europei Centrale (până atunci erau opriți la Buda), și al doilea, crearea marelui bâlci anual de la Brașov[65]. Țara Românească era orientată în privința economică spre Ardeal și mai puțin spre Dunăre în acest veac, dovadă așezarea capitalelor țării în regiunea nordică, pe drumurile ce mergeau spre Ardeal (Argeș, Câmpulung, Târgoviște), apoi existența coloniștilor sași în târgurile mai mari, moda occidentală a îmbrăcămintei la curte și boieri, care va fi înlocuită cu cea orientală abia la sfârșitul veacului al XV-lea.

Aceste legături comerciale cu Ardealul au un caracter european pe de o parte, însă și un caracter local. Marele comerț al postavului de Flandra prin

---

64 Sakâzov, *Bulgarische Wirtschaftsgeschichte*, p. 144.

65 N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, I, Vălenii de Munte, 1915, p. 48-49. Pentru legăturile Ardealului cu Nürnbergul, cf. I. Nistor, *Die Auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau*, Gotha, 1911, p. 79.

Germania se îndrepta spre Orient pe calea Vienei şi a Ardealului şi apoi prin Silezia-Cracovia-Lemberg. Prima cale trecea prin Ţara Românească, pe drumul Bran-Brăila, cealaltă prin Moldova, prin Suceava-Cetatea Albă **[24]**. La Dunăre şi la mare veneau corăbiile italiene, în special genoveze, cu marfă orientală, pe care o transportau cu exclusivitate italienii: spiţeriile (épices), piper, scorţişoară, mirodenii, apoi stofe orientale, vinuri greceşti. Aşadar, ţările noastre erau punctul de întâlnire al comerţului flamand de postavuri, cu cel italian al spiţeriilor. Principatele noastre erau în această privinţă numai o ţară de tranzit, care însă, fiind vorba de un comerţ internaţional, aducea un venit mare vămilor, cărăuşilor şi bâlciurilor **[25]**. Pe de altă parte, comerţul local se făcea între vitele noastre vestite în toată Europa[66], plus ceara şi peştele bălţilor Dunării, şi între *fabricatele* săseşti (arme, instrumente, cuţite, cojoace, cizme, pălării)[67]. Am văzut că în anume împrejurări se aducea în ţară şi grâu din Ardeal. Dar în genere *comerţul local între Ardeal şi Ţara Românească era un schimb între o ţară cu produse rurale şi alta cu produse industriale ale saşilor* **[26]**, cum au fost întotdeauna relaţiile noastre comerciale cu germanii. Astfel, în afară de datele privilegiilor comerciale, reiese din corespondenţa domnilor noştri din veacul al XV-lea şi al XVI-lea cu Sibiul şi Braşovul că se cumpăra de la saşi pentru curtea domnească sau cele boiereşti: care cu coviltir pentru călătorie, obezi de fier pentru ferecarea carelor, hamuri de cai, cuie de şindrilă, săpun în bucăţi[68]. Dar mai ales se cumpărau arme: arcuri, săgeţi, scuturi, tolbe, salitră pentru praf de puşcă şi chiar tunuri[69]. Din Braşov şi Sibiu veneau meşteri arhitecţi şi zidari, meşteri de heleştee şi pentru conducte de apă (sulinare)[70] **[27]**.

Dar spre deosebire de ce se întâmplă adesea în asemenea ocazii, negoţul nu era numai în mâna *industrialilor*, ci aveau şi românii negustorii lor; corespondenţa domnilor din secolul al XV-lea cu Braşovul şi Sibiul e plină de plângeri, recomandaţii şi socoteli ale negustorilor români. În vremea lui Mircea, mănăstirile bogate în tot felul de produse aveau un rol precumpănitor şi direct în comerţul exterior. În privilegiul lui Sigismund, regele Ungariei, pentru

---

[66] Pentru vitele moldoveneşti la Frankfurt şi Colonia, I. Nistor, *op. cit.*, p. 81.

[67] Vezi privilegiul lui Mircea pentru braşoveni, I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 1 şi urm.

[68] Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 143, 183, 199-202.

[69] *Ibidem*, p. 32, 44, 62, 85, 92, 94, 151, 155.

[70] *Ibidem*, p. 208; Radu cel Mare cere un asemenea meşter de la Braşov.

mănăstirile oltene Vodiţa şi Tismana (1419), citim: „Nimeni să n-aibă voie să-i turbure, pe omul lor şi vitele lor şi ce cumpără şi ce vând şi pe uscat şi pe apă. Şi pe unde merg oamenii lor cu vitele lor, nici un loc să nu plătească vamă"[71]. Iar regele Mathias Corvin dădea la 1473 un privilegiu asemănător călugărilor de la Cozia: „Să meargă la părţile regatului nostru ale Ardealului, să fie slobozi, orice vor avea să aducă, lucruri pentru hrana lor, adică bucate şi postavuri şi alte lucruri de ajuns... fără de opreală să poată aduce la locurile lor"[72].

Comerţul internaţional în Evul Mediu era caracterizat prin aşa-numitul drept de depozit, *Stapelrecht*, care îngrădea trecerea negustorilor, obligaţi să-şi lase marfa în depozit în anume oraş sau s-o vândă la iarmarocul oraşului privilegiat, neputând trece mai departe. Cine avea nevoie de marfă, trebuia să vie acolo. Apoi era drumul obligator, negustorii neputând trece decât pe calea fixată de privilegiile de comerţ[73]. Astfel, pe temeiul unui privilegiu de drept de depozit, Lembergul deveni emporiul comerţului oriental al Poloniei, iar Sibiul pentru comerţul oriental al Ardealului şi al Ungariei[74]. Dar în această privinţă, după lungi certuri în faţa tronului, el fu nevoit să împartă privilegiul cu celălalt oraş săsesc din preajma munţilor, Braşovul[75]. În schimb, se pare că în Ţara Românească nu existau asemenea oprelişti şi nu se aplica această instituţie medievală aşa de generală în Europa, negustorii fiind liberi să umble pe la toate târgurile şi iarmarocurile. Vlad Ţepeş scria lămurit braşovenilor că pot să facă negoţ în ţara lui, „fără scală"[76]. Abia sub Neagoe Basarab s-a făcut sfat mare cu boierii şi s-a hotărât ca negustorii braşoveni să nu mai poată vinde în ţară, decât la Târgovişte, Târgşor şi Câmpulung şi numai cu ridicata (en gros), dar domnul îi vesti că va suspenda această măsură, dacă la rândul lor vor îngădui negustorilor munteni să treacă până la Oradea, Cluj şi Timişoara[77] **[28]**.

---

71 P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 125.

72 *Ibidem*, p. 281.

73 Cf. L. Charewiczowa, *Handel średniowiecznego Lwówa* (Comerţul medieval al Liovului), Lwów, 1925, p. 39, St. Lewicki, *Lembergs Stapelrecht*, Lwów, 1906, P. P. Panaitescu, *La route commerciale de la Pologne à la Mer Noire*, Revista Istorică Română, III, p. 176.

74 Privilegiul de depozit al Sibiului pentru comerţul cu Muntenia la 1412, dat de regele Sigismund, Zimmerman, *Urkundenbuch*, III, p. 520.

75 Hotărârea regelui Sigismund în conflictul comercial între Braşov şi Sibiu pentru negoţul cu Ţara Românească la 1395, *ibidem*, p. 142 şi actul anterior din Timişoara, în 1390, *ibidem*, II, p. 641-642.

76 Gr. Tocilescu, *534 documente slavo-române*, p. 96.

77 *Ibidem*, p. 257-258.

Punctul de trecere în Ţara Românească a comerţului sibian era la Genune, vama de la Câineni pe valea Oltului[78], iar punctul de trecere al comerţului braşovean era la Bran, cu punct de vamă la Dâmboviţa (podul sau cetatea Dâmboviţei, dincolo de Câmpulung[79]). Sub Radu cel Mare însă sunt pomenite pentru negoţul braşovean, în afară de calea Dâmboviţei, şi aceea a Teleajenului şi a Prahovei[80].

Cel mai vechi privilegiu al saşilor din Ardeal pentru negoţul cu Ţara Românească este cel dat braşovenilor de către Ludovic cel Mare al Ungariei la 1358, prin care le dă voie să facă negoţ între Buzău şi Prahova, de la locul unde Ialomiţa se varsă în Dunăre, până unde se varsă Siretul[81]. Acest act aşa de discutat **[29]**, din care s-a tras de către unii concluzia că regiunea la răsărit de Prahova nu făcea parte integrantă din Ţara Românească, este un act care decurge din dreptul de suzeran al regelui Ungariei, dovadă că a fost repetat întocmai şi confirmat la 1395, în vremea lui Mircea, de către regele Sigismund[82]. Un lucru nu s-a observat până acum: actul indică *drumul obligatoriu*, în sensul acestui obicei medieval definit mai sus şi dacă la capătul său constatăm porturile dunărene Brăila şi Cetatea de Floci, trecerea din Ardeal în ţară nu se făcea, ca mai târziu, prin Bran, ci pe valea Teleajenului şi a Buzăului. E posibil ca acest drum să fi fost un străvechi obicei, care începea să fie părăsit, căci, zece ani mai târziu, Vladislav vodă stabileşte vama tricesimei la intrarea în ţară la Câmpulung. Negustorii braşoveni treceau peste Dunăre şi la întoarcerea din Orient plăteau vama de intrare la unul din vadurile Dunării, vamă în natură, *tricesima*. Privilegiul lui Vladislav face excepţie cu cei ce mergeau pe drumul Brăilei, cari plăteau o singură tricesimă (din 30 bucăţi una, în natură) la Câmpulung, la întoarcere. Brăila era, deci, ce s-ar numi un *porto-franc* pentru comerţul oriental, negustorii erau scutiţi acolo şi numai acolo de vama de intrare[83].

---

[78] Vama de la Genune fu cedată de către Mircea mănăstirii Cozia la 1415 în Postul Mare, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 107-108.

[79] Privilegiul citat al lui Mircea.

[80] Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 188.

[81] Hurmuzaki, *Documente*, I/2, p. 58.

[82] Zimmerman, *Urkundenbuch*, III, p. 127-128.

[83] Hurmuzaki, *l. c.* Privilegiul din 20 ianuarie 1368.

Se vede că în vremea lui Mircea negoţul cu Ardealul luase un avânt cu totul deosebit faţă de proporţiile ce le avusese în vremea predecesorilor săi. În 1399 era la Braşov „mulţime mare de greci, români, bulgari, armeni şi alţii"[84], încât oraşul ardelean luase înfăţişarea de târg internaţional. Domnul Ţării Româneşti se văzu nevoit să revizuiască, în înţelegere cu Ardealul, formele prea simple ale unicei vămi în natură din privilegiul lui Vlaicu vodă, care trebuia înlocuit cu un tarif amănunţit pentru toate articolele deosebit, în parte în bani, cu specificarea târgurilor de trecere şi de desfacere, în locul unicei taxe la intrare şi la ieşire. Aceasta este reforma comercială din vremea lui Mircea, care a înlocuit forma patriarhală a comerţului anterior, ţinând seamă de nevoile negoţului, dar şi de ale vistieriei. Cu un an înainte ca Mircea să fi dat cele două privilegii ale sale pentru braşoveni, Ştibor voievodul Ardealului stabilise la 1412 printr-un privilegiu al său, în calitate de reprezentant al regelui suzeran, tariful de vamă ce urmau a-l plăti negustorii ardeleni în Ţara Românească la oraşe, pasuri şi la desfacerea mărfurilor[85]. Privilegiile date de Mircea braşovenilor la 1413, în special cel slavon, nu sunt decât o simplă parafrazare, adesea reproducere cuvânt cu cuvânt, a privilegiului voievodului Ştibor[86]. La 6 august 1413, cu învoirea delegaţiilor saşi sosiţi în ţară, Mircea promulgă la Câmpulung privilegiul pentru braşoveni[87]. Se aşează de o parte tariful postavurilor apusene aduse de saşi: postav de Ypres, de Louvain, de Colonia, de Boemia (ceh), care plătesc vamă mare, câte 12 şi chiar 24 ducaţi, „pe drumul Braşovului la Brăila", deci mai ales marfă de tranzit, care urma să fie încărcată la Brăila pe corăbii. A doua categorie de mărfuri o formează cele „de la mare", aduse, cum am spus de italieni: piper, şofran, lână de cămilă, bumbac, numite împreună în privilegiul lui Ştibor: „mărfuri ce se aduc de la sarazini". Aceste mărfuri rămân cu vechiul tarif al tricesimei în natură, pesemne pentru că era nevoie să rămâie în ţară o cantitate din aceste produse. A treia categorie sunt mărfurile româneşti de export, în primul rând vitele: porcii, boii, vacile, caii, oile, apoi pieile de miel, de cerb, burdufuri de brânză, mierea şi ceara. Toate acestea plăteau vamă de export, cea mai mare taxă fiind asupra vacilor (trei ducaţi, pe când pentru un cal se plătea numai un ducat). Un tarif special foarte redus este stabilit pentru

[84] Scrisoare a papei Bonifaciu IX, Zimmerman, *op. cit.*, III, p. 246.

[85] Braşov, 7 septembrie 1413, *ibidem*, III, p. 544-547.

[86] Ştibor dăduse un privilegiu asemănător şi pentru Moldova, *ibidem*, III, p. 529-530, reprodus şi în Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 7-8. Cel pentru Muntenia nu e reprodus.

[87] I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 1 şi urm.

peştele sărat, vamă în natură, un peşte de car la Târgovişte şi Târgşor, iar la Brăila, la încărcarea peştelui, un perper, la vama Dâmboviţei, „atâţia ducaţi câţi cai la căruţă şi un peşte". De grâne, cum am spus, nu este vorba. De asemenea lipsesc în acest privilegiu mărfurile săseşti fabricate, care se aduceau în ţară.

Peste 19 zile, la 25 august, Mircea stabileşte tot la Câmpulung un nou privilegiu, de astă dată în limba latină. Acest exemplar redactat mai târziu menţionează privilegiul lui Ştibor voievodul Ardealului adus de delegaţii saşi. Noul privilegiu nu e o simplă reproducere a celui slavon, ci o completare: e dat nu numai pentru Braşov, ci şi pentru toată Ţara Bârsei, unele monete sunt transformate în paritatea lor din Ardeal (în loc de ducaţi şi bani, fertuni şi dinari). Apoi se adaugă mărfurile săseşti omise în privilegiul slavon: fân, pânză cenuşie, in, săbii, cuţite şi alte lucruri lucrate de mână, arcuri, funii, cojoace, „care se aduc în Valahia". Toate aceste fabricate *nu plătesc vamă*, ceea ce arată motivul pentru care fuseseră omise în privilegiul slavon[88].

[88] Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 8-10. A. A. Vasilescu, *Privilegiul comercial latinesc al lui Mircea cel Bătrân din 25 August 1413 acordat Braşovenilor este fals*, în Revista Istorică Română, 1943, p. 78-96, socoate acest privilegiu un fals alcătuit de saşii din Braşov în vremea lui Dan II (se ştie că el este cunoscut numai în confirmarea lui Dan, care reproduce privilegiul latin al lui Mircea). Argumentele lui Vasilescu sunt: a) este imposibil ca 19 zile după privilegiul slav să se fi făcut altul în latineşte, b) Mircea în textul latin nu are titlul său măreţ cunoscut, ci numai acela de „vojvoda transalpinus", c) taxele vamale diferă, fiind scăzute în privilegiul latin în favoarea saşilor, d) vama de la Bran este trecută la Rucăr, e) se dau scutiri de import pentru mărfuri braşovene, care nu sunt pomenite în exemplarul slav, f) exemplarul latin aminteşte privilegiul lui Ştibor voievod din 1412, care nu avea dreptul să se amestece în trebile fiscului muntean. Argumentele nu rezistă în faţa criticii: a) exemplare duble şi triple ale actelor publice în diplomatica medievală sunt foarte obişnuite (A. de Boüard, *Manuel de diplomatique*, Paris, 1929, p. 161 şi urm.). Tratatul lui Ştefan cel Mare cu regele Cazimir la Colomeia în 1485 există în exemplarele slav şi latin, care nu concordă cu totul ca text, *ba au şi dată deosebită*, cel latin fiind redactat cu o zi înaintea celui slav (I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 370-378). Voi publica cu alt prilej duplicatul latin al actului omagial al lui Ştefan II către Polonia din 1434, dat cu multe zile mai târziu decât actul slav (Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 663-665). Chiar Dan II dă privilegiul comercial pentru braşoveni în două exemplare, unul slav, altul latin (I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 21 şi 24). Deosebirile de formă între cele două privilegii ale lui Mircea se datoresc faptului că actul slav e redactat în cancelaria domnească, iar cel latin e redactat de braşoveni şi acceptat de Mircea. Era un obicei destul de frecvent în diplomatica medievală ca *privilegiile să fie redactate nu de emitent, ci de destinatar* (A. de Boüard, *op. cit.*, p. 118-119). Cazul se întâlneşte şi în diplomatica munteană din vremea lui Mircea (vezi mai jos despre tratatul lui Mircea cu Vladislav Iagello din Giurgiu, 1403, redactat de cancelaria ruteano-polonă, textul slav, Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 824); b) Titlul lui Mircea, „vajvoda transalpinus", într-un

Sistemul era deci acesta: marfa de tranzit occidentală, cât şi cea orientală „de la mare", plătea vamă mare, cea românească de export plătea o mică taxă la ieşire, marfa săsească de import nu plătea nimic. Dacă streinii ne aduc produse de care avem nevoie, ne fac un serviciu, dacă au ei nevoie de ale noastre, urmează să plătească vamă. Actul latin precizează că vama se va plăti numai în târgurile în care se desface marfa şi că depozitele sunt asigurate (adică marfa lăsată în depozit, care nu s-a vândut la iarmaroc). Drumul obligator de comerţ era indicat precis: Bran, Cetatea Dâmboviţa, Rucăr, Câmpulung,

act latinesc nu este o anomalie. Aşa se intitulează el şi în tratatul de alianţă cu Sigismund la 7 martie 1395 (Zimmerman, *Urkundenbuch*, III, p. 135) şi în privilegiul latin pentru Lemberg (mai jos Anexa II) şi de asemenea urmaşul său Mihai vodă într-un act latin din 1418 pentru oraşul Cisnădie (*ibidem*, IV, p. 79), deşi şi acest voievod în actele interne păstrase titlul complet al tatălui său cu toate stăpânirile. De asemenea, Dan II tot *vajvoda transalpinensis* se intitulează în privilegiul său latin pentru braşoveni (I. Bogdan, *loc. cit.*); c) Taxele vamale *nu diferă*, ci sunt transformate în moneta folosită în Ardeal: ducatul din privilegiul slav e tradus prin dinar în cel latin, 24 ducaţi din privilegiul slav fac un fertun în cel latin, iar 18 ducaţi sunt un perper, Vasilescu nu poate dovedi, nici nu încearcă aşa ceva, că valoarea respectivă a monetelor trecute în exemplarul latin este mai mică decât cea a monetelor din textul slav. În orice caz, nu avem nicăieri în textul latin o cifră inferioară *în aceeaşi monetă* pentru vreun articol care făcea obiectul comerţului. E vorba, nu de scăderea taxelor, ci de traducerea lor în altă monetă. C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor*, în Anuarul Institutului de istorie naţională, Cluj, III, 1926, p. 143-145 a studiat comparativ cele două exemplare ale tratatului comercial al lui Mircea cu Braşovul şi a ajuns la încheierea că monetele trecute în textul latin sunt cele folosite atunci în Ardeal, transcriind valoarea exactă a monetelor muntene din textul slav. Studiul lui C. Moisil a rămas din păcate necunoscut lui Vasilescu. Dar o dată ce taxele vamale rămân aceleaşi, singurul motiv al falsului dispare; d) Vama de la Bran e trecută la Rucăr, probabil numai în copia lui Dan II, căci în acea vreme se mutase acolo. În originalul lui Mircea va fi fost Bran; e) În Evul Mediu şi la noi, cele mai multe mărfuri de import nu plăteau vamă, nu exista protecţionism în acest sens, aducerea de produse streine era considerată ca un avantaj pentru o ţară, numai pentru export şi tranzit se plătea vamă. Deci adaosul unor mărfuri săseşti de import pentru Ţara Românească, cu scutire de vamă, nu producea nici un avantaj pentru saşi. Omiterea lor în textul slav se explică tocmai prin aceea că nu figurau în tariful vamal. Nu înţelegem acest argument al lui Vasilescu: dacă ar fi urmat ca pentru aceste articole să se plătească vamă şi printr-un privilegiu fals au fost sustrase de la plată, ar fi trebuit ca ele să figureze cu taxele respective în textul slavon, ceea ce nu este cazul; f) Pomenirea privilegiului lui Ştibor din 1412 (Zimmerman, *Urkundenbuch*, III, p. 544-547) nu e o dovadă de fals, dimpotrivă. Acest privilegiu există în original şi nu e deloc dovedit că voievodul ardelean nu avea dreptul să-l emită. De ce ar fi dat un privilegiu pentru Braşov, păstrat în arhivă, dacă ştia că acest act este ineficient şi inutil? Dovadă că privilegiul lui Ştibor a fost admis de Mircea este faptul că *privilegiul slav*, al acestui domn, deci cel necontestat de Vasilescu, reproduce, după un an, întocmai tariful vamal stabilit de Ştibor al Ardealului. Vasilescu ar fi trebuit să analizeze privilegiul lui Ştibor în comparaţie cu cele două acte ale lui Mircea, nu să-l ignore.

Târgovişte, Târgşor (numit în actul latin Novo Foro, târgul nou), Brăila, apoi peste Dunăre. Din acest privilegiu rezultă de asemenea că vămile muntene erau „cumpărate", am zice azi concesionate, şi anume concesionarii erau boierii ţării, care luau parte şi astfel la viaţa economică şi nu streini sau negustori, căci domnul scrie: „cine va încerca dintre boierii domniei mele, mari şi mici, fie că va fi cumpărat acea vamă, fie că va fi dată cuiva de pomană (adică unei mănăstiri) şi va adăuga şi nu va rămâne pe lângă cele ce le-am întărit şi le-am legiferat în aşezământul de mai sus, unul ca acela va primi mare rău şi urgie de la domnia mea"[89]. La urmă, se arată că nu vor fi urmăriţi negustorii nevinovaţi pentru datoriile neplătite ale compatrioţilor lor, măsură la care face aluzie şi Mihai vodă coregentul, când scrie unor negustori braşoveni în stilul liber al diplomaţiei vremii: „Să-şi bată ochii că n-a dat marfa la om bun, căci de la alţii nu poate lua plata"[90]. Comerţul cu Braşovul pare a fi înflorit şi mai mult după Mircea. La 1431 Dan II scrie rucărenilor, câmpulungenilor, argeşenilor, flocenilor că au dreptul să facă negoţ cu Braşovul şi oricine are voie să aducă acolo orice marfă, „şi să fie cum a fost în zilele unchiului domniei mele, Mircea voievod"[91]. În această înşirare erau menţionate târgurile ce făceau negoţ cu Braşovul, dar cele de la răsărit de Argeş nu sunt pomenite, nici Râmnicul, nici Târgul Jiului, probabil pentru că acolo să facea negoţ cu

---

Adaug că n-a existat un război vamal între Ţara Românească şi Ardeal, aşa cum crede Vasilescu (după St. Meteş). Prohibiţia adusă negustorilor ardeleni şi din Ungaria de a trece dincolo de Braşov are cu totul alt sens; e un privilegiu al braşovenilor, care singuri au monopolul să revândă mărfurile în Ţara Românească, e aşa-numitul drept de depozit *(Stapelrecht)*, care opreşte mărfurile în oraşul lor, drept aşa de frecvent în toată Europa medievală. Scrisoarea logofătului Coico către braşoveni, despre *treaba* ce le-a făcut (I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 247), nu priveşte falsul pe care el l-ar fi executat, cum crede Vasilescu. Numai printr-o solicitare abuzivă a textului se poate înţelege aşa ceva din această scrisoare, care nu spune nimic despre un fals. În scrisoare e vorba probabil de o afacere comercială privată: „mi-au spus că-mi vor aduce tot ce este al meu... ei au venit şi nu mi-au adus nimic". Vasilescu reproduce greşit, „cancelăraşul nostru", când în text este „vostru". Cât despre „revolta generală a ţării" împotriva lui Dan II, pentru privilegiul fals adus de braşoveni, revoltă care a adus alungarea din domnie a acestui domn şi a silit pe *logofătul trădător* să fugă, am aştepta o dovadă dintr-un izvor contemporan, dar aşteptarea ne este zadarnică. Dacă Dan II era vinovat de fals, atunci nu mai este un fals, căci domnul avea tot dreptul să schimbe tariful vamal, fără să mai recurgă la falsuri.

89 I. Bogdan, *op. cit.*, p. 6.

90 *Ibidem*, p. 7-8.

91 *Ibidem*, p. 38-39.

Sibiul iar oraşele de la Dunăre sunt asemenea omise, pentru că singurele porturi dunărene care făceau comerţ cu Braşovul erau Brăila şi Târgul de Floci **[30]**.

În ce priveşte comerţul cu Sibiul nu s-au păstrat privilegii de la Mircea sau de la domnii următori, deoarece o parte a arhivelor sibiene s-au pierdut; e posibil ca asemenea privilegii să fi existat. Tocmai un veac după Mircea, la 29 iunie 1505, avem o confirmare dată de Radu cel Mare, a tarifului vamal al vămii de la Genune, „la vadul Oltului", cedată de Mircea mănăstirii Cozia. Vama se va lua pentru „toate mărfurile turceşti şi ungureşti", şi: „ceară, vite, peşte, grâu, făină, *din toate cumpărăturile* (deci la export, nu la import), din o sută trei... pentru că această vamă este dăruită mai sus-zisei mănăstiri de sfânt răposatul şi marele străbunic al nostru, Io Mircea voievod". Vama o va plăti oricine, „chiar şi burghermeşterul din Sibiu, chiar de va avea carte cu pecetea mare sau mică, sau cu inelul de la mâna domniei mele... Tu, vameşe, să nu ierţi nici un aspru nimănui, că-ţi vom lua seama după catastihul vămii de la Dunăre". E vorba de marfa de tranzit pentru Ardeal care se aducea de peste Dunăre şi se trecea în catastihul vămii la trecerea fluviului, pentru mărfurile *turceşti*, pomenite la începutul hrisovului, ca şi pentru mărfurile *ungureşti*, ce treceau prin ţară dincolo de Dunăre. „Şi lotrenii, continuă hrisovul domnesc, care vor fi negustori şi duc cumpărături din ţara domniei mele sau de la unguri, toţi lotrenii să plătească vama sfintei mănăstiri, pentru că omul care nu va plăti ce se cuvine sfintei mănăstiri, pentru unul ca acela să ştie că-l voi pune în ţeapă la v a d "[92]. Actul fiind o confirmare, credem că reproduce măsurile luate încă de Mircea pentru a asigura vama mănăstirii sale de la Cozia. Interesantă este şi participarea locuitorilor din valea Lotrului la negoţul cu Sibiul **[31]**.

Comerţul cu Liovul şi Polonia. Pe cât de sistematice şi de amănunţite sunt privilegiile lui Mircea pentru negoţul cu Ardealul, pe atât de sumare şi de generale sunt cele pentru negustorii din Liov. Primul privilegiu scris în limba slavă, nedatat, este dat de Mircea liovenilor şi negustorilor „din ţara părintelui şi fratelui domniei mele, Vladislav, şi din ţara fratelui domniei mele marele cneaz Vitold". Privilegiul prevede că negustorii vor veni în ţară cu orice marfă, „chiar de ar fi nenumăratele nenumăratelor şi miile miilor". Vamă vor plăti numai la Târgovişte, la desfacerea lor; domnul va avea voie să cumpere

92 Inedit, copie Acad. Rom. documente, XI/260.

el întâi cele necesare curţii, apoi vor putea umbla oriunde şi la schelele Dunării şi la pasurile munţilor. Nu se specifică felul mărfii, nici drumul obligatoriu. Dar încă un fapt este caracteristic, dacă punem în faţă privilegiul braşovenilor. Nu numai că liovenii sunt scutiţi de vamă (afară de cea din Târgovişte), dar domnul face pentru ei sacrificii băneşti din casa lui: „nicăieri să nu se dea vamă, la nici un târg, la nici un vad, unde va fi vama vândută de domnia mea, *vameşii domniei mele să se socotească cu domnia mea*". Cu alte cuvinte, pentru despăgubirea concesionarilor, să se scadă din venitul domniei de la acea vamă partea ce ar fi fost să se ia liovenilor. „Iar unde nu este vândută vama, acolo nici să se uite la marfă"[93]. Acest privilegiu este dat probabil la 1403, când se reînnoieşte tratatul de alianţă al lui Mircea cu Polonia: după 1401, când Vitold începe să fie mare cneaz, cum îl numeşte privilegiul şi înainte de 1404, când Mircea ia Chilia (vezi mai jos), deoarece se specifică vadurile Dunării numai de la Severin la Brăila[94].

Deosebirea de tratament faţă de negustorii din Polonia în comparaţie cu cei din Ardeal nu poate avea decât o singură pricină: negoţul Ţării Româneşti cu Ardealul era vechi şi constituia un „vad comercial", negoţul cu Lembergul era o iniţiativă nouă din vremea lui Mircea. De aceea Mircea cheamă pe negustorii din Polonia să vie cu oricâte mărfuri în ţară, pe unde or veni, făcându-le condiţii optime şi chiar jertfe pentru ei, despăgubind din casa domnească pe concesionarii vămilor, numai ca să atragă în ţara lui pe negustorii de pe marele drum comercial al Lembergului, care avea o importanţă

---

[93] Publicat de Hasdeu, *Arhiva istorică*, I-1, p. 3-4, cu traducere cu abateri şi de E. Kaluźniacki, *Dokumenta moldawskie i multanskie z archiwum miasta Lwowa* (Documente moldoveneşti şi muntene din arhiva oraşului Liov), Lwów, 1878 (extras din Akta grodzkie i ziemskie VII), p. 8-9, cu facsimil şi descrierea peceţii.

[94] Documentul fiind nedatat, s-au propus diferite date: Kaluźniacki, *l. c.* propune anul 1390, când se încheie primul tratat între Mircea şi Polonia; L. Charewiczowa, *Handel średniowiecznego Lwowa*, Lwów, 1925, p. 63 şi nota 17 la p. 131, propune anul 1391, când solia lui Mircea se afla la Liov. Dar ambii uită că la 1390-1 nu era încă o „ţară a lui Vitold" care era fugar şi abia la 1401 e recunoscut de Vladislav Iagello ca mare cneaz al Litvaniei şi i se dau ţările ruseşti (A. Lewicki, *Zarys historij Polski* (Schiţă de istoria Poloniei), Cracovia, 1923, p. 120-121). Anul 1401 este deci pentru privilegiul lui Mircea un *terminus a quo*. I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau*, Gotha, 1911, p. 222, propune data de 1408 (pe care o declară nesigură), deoarece atunci a sosit o solie munteană la Liov. Dar la această dată privilegiul ar fi trebuit să menţioneze alături *schelele Dunării de la Severin la Brăila* şi Chilia, care a fost ocupată de Mircea la 1404, cum vom arăta mai jos. Deci anul 1404 este un *terminus ante quem*. E probabil anul 1403, când se înnoieşte alianţa cu Polonia.

mult mai mare decât negoţul săsesc din Ardeal. În urma legăturilor prieteneşti cu Moldova şi a alianţei cu Polonia, de care vom vorbi mai jos, ridicarea acestui nou comerţ devenise o perspectivă promiţătoare. Privilegiul de comerţ pentru lioveni este deci o iniţiativă de politică economică a lui Mircea, de pus alături cu deschiderea minelor de aramă şi de baterea monetei divizionare **[32]**.

Se vede că iniţiativa domnului a dat roade, căci Mircea, probabil în urma creşterii comerţului liovean în ţară, se văzu nevoit să dea un nou privilegiu de comerţ negustorilor din Polonia şi Litvania, în anul 1409. Acest al doilea privilegiu al lui Mircea cel Bătrân, publicat demult într-o colecţie de documente polone[95], a rămas până acum cu totul necunoscut tuturor cercetătorilor, cari s-au ocupat cu istoria noastră economică[96]. Spre deosebire de cel dintâi, actul acesta este în limba latină şi e datat din Argeş, anul 1409, fără indicarea lunei şi a zilei. Deşi este o confirmare a privilegiului precedent, el prezintă unele deosebiri faţă de acesta. În privilegiul latin este un preambul în care domnul declară că-l dă pentru mai marea înflorire a ţărilor şi provinciilor şi a hotărât să întărească prietenia şi alianţa dintre cele două ţări. Deci negustorii din Liov, Polonia şi Litvania să vie după obicei (*more solito*) în Ţara Românească, ceea ce arată că drumul de negoţ se deschisese şi era de acum umblat. Condiţia ca mărfurile să fie întâi cercetate de domnie la Târgovişte, pentru a se cumpăra cele necesare curţii, rămâne şi în privilegiul latin, dar acum se precizează că vor fi obligaţi la aceasta atât negustorii care rămân acolo, cât şi cei ce sunt numai în trecere (*pervenerint seu applicuerint*). Cuantumul vămii la Târgovişte, care în primul privilegiu nu era indicat, este aci precizat: obişnuita tricesimă (una din treizeci), deci vamă în natură. În privilegiul din 1409 se arată care era marfa adusă de lioveni, în primul rând postavurile de Flandra, „panni", cum se numeau aceste postavuri (*cum suis pannis et aliis mercimoniis*). În privinţa exportului din Ţara Românească se introduce acum o excepţie importantă, care aruncă o lumină interesantă asupra stării economice a ţării în vremea lui Mircea: *se interzice exportul argintului*. Sensul acestei măsuri este limpede: în ţară argintul era rar, dar era necesar pentru baterea monetei, într-o vreme în care economia în bani lua tot mai mare dezvoltare, înlocuind cu încetul pe cea naturală **[33]**. În noul

---

95 E. Kaluźniacki, *op. cit.*, p. 22-23. V. Anexa II.

96 Nu e cunoscut nici de N. Iorga, *Istoria comerţului românesc*, Văleni, 1915, nici de I. Nistor, *op. cit.*, nici de C. C. Giurescu, *Organizaţia financiară sub Mircea cel Bătrân.*

privilegiu este suprimată fraza privitoare la toate schelele de la Severin la Brăila, dat fiind că acum domnul stăpânea şi Chilia şi Dobrogea toată.

Despre comerţul liovenilor în Ţara Românească în vremea lui Mircea putem afla câteva amănunte şi din privilegiul dat aceloraşi negustori la 1408 de Alexandru cel Bun al Moldovei: liovenii transportau prin Moldova peşte din bălţile Brăilei (şi poate ale Chiliei), precum şi ceară din Muntenia[97].

Mircea făcuse sacrificii ca să atragă comerţul polon în ţara lui, dar de îndată ce s-a stabilit vadul, domnii munteni au retras avantajele de la început. La 1439 Vlad Dracul schimbă privilegiul negustorilor din Polonia; prin noul privilegiu ei sunt siliţi să plătească vamă la Râmnic (Râmnicul Sărat), primul târg spre graniţa Moldovei, anume doi florini ungureşti, vamă în bani, de căruţă încărcată, apoi să mai plătească toate vămile în toate târgurile, „precum plătesc şi oamenii mei", scrie Vlad Dracul. Ei pot „să meargă şi în ţara turcească, dând vama cuvenită"[98]. Se vede bine din aceste schimbări că domnii munteni urmau o politică comercială bine calculată.

Comerţul transdunărean. Am arătat că Ţara Românească era orientată economiceşte spre Ardeal în vremea lui Mircea. Dar trebuie să ţinem seamă şi de negoţul corăbiilor genoveze ce soseau la Brăila cu mărfuri „de la mare", pomenite în privilegiile Braşovului, mărfuri ce veneau adesea cu caravanele din Extremul Orient. Tratate de comerţ ale ţării cu aceşti negustori, dacă au existat, nu s-au păstrat. Dar călătorul german Schiltberger din vremea marelui domn spune că „la Brăila, care este pe Dunăre, vin corăbiile şi galerele la descărcare, cu mărfurile pe care le aduc negustorii din ţinuturile păgâneşti"[99]. Portul dunărean era de atunci punct de descărcare al galerelor italiene, ce aduceau marfă din *Asia*, transportată de caravane (căci Constantinopolul şi porturile mari ale Peninsulei Balcanice erau pe atunci ale creştinilor). Pe de altă parte, în socotelile Caffei (Theodosia în Crimeea), colonie genoveză, vedem că la 1419 s-au cumpărat din Valahia trei clopote, care au fost puse la porţile cetăţii[100], iar, din socotelile genovezilor din Pera, aflăm că la 1392 s-au dat 10 perperi unui curier italian trimis în Valahia

97 M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 635-636.

98 Hasdeu, *op. cit.*, I-1, p. 84-85.

99 Schiltberger, *Reisebuch*, ed. Langmantel, p. 52.

100 Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades*, I-1, p. 20.

pentru datoriile ce le avea acolo bancherul Pietro de Grota. Alte socoteli privesc tot atunci pe un sol trimis din Pera în Valahia şi de acolo la regele Ungariei[101] **[34]**.

Dunărea a fost întotdeauna o stavilă uşor de trecut şi negoţul între maluri se făcea pe toată întinderea ei. În Dobrogea s-au găsit multe monete de ale lui Mircea, care nu sunt numai o urmă a stăpânirii lui acolo, ci şi o dovadă a legăturilor de negoţ[102] **[35]**. Nu ştim dacă sub Mircea se plătea vamă pentru trecerea în Dobrogea, dar mai târziu aflăm lângă Brăila *vama Lopatna*, pe care Basarab cel Tânăr o concedase mănăstirii Snagovului[103]. Lopatna este un ostrov pe Dunăre, imediat la sud de Brăila; pe acolo treceau probabil şi păstorii cu turmele în baltă.

Era şi un al doilea punct de trecere spre Dobrogea, Târgul de Floci, la gura Ialomiţei, târgul lânii. La 1444 cruciaţii învinşi la Varna căutară adăpost în Ţara Românească şi trecură, călăuziţi de românii dobrogeni, care cunoşteau locurile, „ad passem Lafflocze", adică trecătoarea de la Floci[104].

Pe când Cozia şi Tismana se ocupau mai ales cu negoţul în Ardeal, mănăstirea Bolintinul pe Argeşul de jos avea legături cu comerţul sud-dunărean; căci în hrisovul lui Basarab cel Tânăr se prevede scutire de vamă pentru călugării din această mănăstire la toate vămile dunărene şi anume: Brăila, Dârstor (Silistra), Giurgiu, Sviştov (Sişţov), Nicopole şi Ţimbru (Ţibru sau Cibar în Bulgaria, în faţa bălţii oltene Bistreţ)[105]. Toate aceste puncte de trecere ale Dunării (la care trebuie adăugat Calafat-Vidin) erau vămi cu schele pe ambele maluri. Când, prin cucerirea Bulgariei de turci, malul dunărean fu stăpânit de aceştia, comerţul sud-dunărean a luat mai mari proporţii. Vămile de pe malul drept fuseseră arendate de sultan şi sub Mahomed II arendaşii aduseră Porţii 30 000 de statere de aur, dar s-a constatat că veniturile arendaşilor erau mult mai importante[106].

În vremea lui Mircea însă comerţul sud-dunărean însemna comerţ cu sau prin Bulgaria. În acea epocă ţara vecină ajunsese la mare înflorire şi un

---

101 *Ibidem*, p. 54-55.

102 C. Moisil, *Monete vechi româneşti găsite în Dobrogea*, în Convorbiri Literare, XL, 1906, p. 1117-1122.

103 P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 325.

104 Dlugosz, *Chronica*, ed. Leipzig, I-2, col. 809.

105 P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 308, act din 1479.

106 Chalkokondyl, ed. Bonn, p. 505.

cronicar turc contemporan scrie: „Avea această țară (Bulgaria) un foarte mare număr de locuitori; producea miere, unt, vite și alte lucruri necesare vieții, cari se exportau în cantități uriașe la popoarele vecine"[107]. Dar erau tocmai produsele pe cari le aveam și noi pe atunci, așa că un import al lor la români nu este probabil. Dar Bulgaria era și o țară de tranzit. Spre sudul egeean se trecea prin pasurile Balcanilor, în număr de nouă, dintre care cel de la Ceali-Kanak, între Șumen și Karnabad, cu drum spre Rusciuc, era cel mai umblat[108]. Doi călători germani, Peter Sparnau și Ulrich von Tenestädt, care trecură prin Muntenia la 1385, apucară drumul negustoresc: Filipopol, Târnova, Sistov, „apoi, scriu ei, am venit în țara numită Valahia, unde are voievodul un oraș numit Târgoviște, iar de acolo am sosit la Râșnov"[109] **[36]**.

În adevăr, Bulgaria, avea tratate de comerț cu țări depărtate, de unde se aduceau mărfuri de tot felul. În special comerțul raguzan pe căile de uscat ale Peninsulei era înfloritor încă din veacul al XIII-lea și Ioan Assan II dăduse pe la 1230 un privilegiu de comerț raguzanilor, să meargă „la Vidin... Târnova, Preslav sau în ținutul *Carbunska* (Cavarna)"[110]. Așadar, raguzanii ajungeau în punctele de contact ale Bulgariei cu teritoriul viitoarei Țări Românești. Existența comerțului raguzan în Muntenia încă de la întemeiere se vede din tratatul de comerț al lui Ștefan Dușan cu republica raguzană la 1349. Țarul confirmă privilegiile înaintașilor lui și stabilește 22 de articole, în care se cuprind condițiile acestui negoț. La art. 4 citim: „Numai arme să nu transporte, nici în Bulgaria, *nici în Țara lui Basarabă*, nici în Ungaria, nici în Bosnia, nici în Grecia, nici în altă țară, ci numai în țara împărăției mele. Dacă va fi găsit cineva că transportă arme în altă țară, i se vor lua toate armele"[111]. Raguzanii aveau deci drept și probabil și obiceiul de a trece cu mărfuri din Serbia prin Vidin în Țara Românească, încă din vremea lui Basarab I; numai arme nu le era îngăduit să aducă peste stăpânirile țarului Dușan. De altfel,

---

[107] Leunclavius, *Historiae musulmanae*, Frankfurt, 1591, col. 268.

[108] C. Jirecek, *Die Heerestrasse von Belgrad nach Constantinopel*, Praga, 1877, p. 148-151.

[109] N. Iorga, *Acte și fragmente*, III, p. 1-2.

[110] I. Ivanov, Български старини из Македония (Antichități bulgare din Macedonia), p. 678.

[111] A. Soloviev, Одребни споменици српског права (Izvoare alese ale dreptului sârbesc), p. 145 și F. Miklosić, *Monumenta serbica*, Viena, 1858, p. 146. Pasagiul e reprodus identic în privilegiul lui Ștefan Uroș, la 25 aprilie 1357, Miklosić, *op. cit.*, p. 161-162.

monete raguzane din secolul al XIV-lea s-au găsit într-un tezaur la Galiciuica, Dolj[112] **[37]**.

Pe lângă tratatul cu Raguza, Bulgaria încheie un al doilea tratat de negoţ, care are o foarte mare însemnătate pentru viaţa economică a Europei sud-estice, anume cel din anul 1352 al ţarului Ivan Alexandru cu republica Veneţiei. Solii dogelui sosiră pe o corabie la Varna în octombrie 1352, iar ţarul bulgăr scrie din Nicopole dogelui arătându-i dorinţele arzătoare ca negustorii veneţieni să vie să cumpere şi să vândă în Bulgaria, ţară creştină, aflată sub ocrotirea Sfintei Paraschiva din Târnova. Pe o foaie separată este tratatul, cu 11 articole. Din ele aflăm că veneţienii veneau în Bulgaria pe corăbii, deci pe Marea Neagră sau intrând în Dunăre (art. I), vama de import în Bulgaria pentru toate mărfurile era vechea tricessima (una din treizeci) (art. II), pentru export, pentru o povară (de peşte), 4 groşi, pentru *o rază*, adică o măsură de grâu, 3 groşi (art. VI), alte mărfuri, un aspru şi jumătate. Veneţienii capătă învoire să se aşeze în Bulgaria, să ridice o biserică şi o casă de comerţ în această ţară (art. IX). Celelalte articole privesc siguranţa şi drepturile negustorilor în caz de naufragiu, de nevânzare a mărfurilor, de procese[113]. Credem că tratatul de comerţ bulgaro-veneţian de la 1352 *a deschis drumul corăbiilor italiene spre Brăila.* Aceşti veneţieni care veneau cu corăbiile în porturile Mării Negre şi intrau în Dunăre, erau tocmai negustorii pomeniţi la Brăila, cu galerele lor şi cu mărfurile „din ţările păgâne" **[38]**.

Al treilea tratat de comerţ al Bulgariei medievale este cel al lui Straţimir din Vidin cu braşovenii, încheiat la 1369[114], o simplă carte de credinţă, ca negustorii saşi să vină cu încredere la Vidin. Tratatul are mare importanţă pentru români; este clar că negoţul Vidinului cu Braşovul se făcea în tranzit prin Muntenia, prin vama de la Calafat. Încheierea tratatului este aproape contemporană cu primul tratat între Braşov şi Ţara Românească, sub Vladislav vodă,

---

112 Colecţia G. Buzdugan, expusă la Cernăuţi cu prilejul congresului numismatic, 1935.

113 Carlo Antonio Marin, *Storia civile e politica del commercio dei Veneziani*, IV, Venezia, 1800, p. 174-178. Tratatul n-a fost utilizat de nici un istoric român.

114 Descoperit de I. Bogdan, publicat de el, *Eine bulgarische Urkunde des Çaren Ioan Stracimir*, Archiv für Slavische Philologie, XVII, 1895 şi de Gr. Tocilescu, *534 documente slavo-române*, Bucureşti, 1931, p. S, S. Bobcev, Царъ Срацимировото писмо до брашовяни (Scrisoarea ţarului Straţimir către braşoveni), în Известія Историческото Дружество, Sofia, IV, 1915, p. 71-73, cu un comentariu lingvistic şi diplomatic. Pentru stabilirea datei, R. Dragulev, *Scrisoarea ţarului Straţimir din Vidin către negustorii braşoveni*, în Revista Istorică Română, IX, 1939, p. 289-295.

la 1368. Vidinul era un centru important de întâlnire a negustorilor; oraşul era pomenit, cum am văzut, în privilegiul raguzanilor dat de Ioan Assan II. Astfel se explică înflorirea acestui oraş, faptul că Straţimir a putut bate monetă proprie de argint, care s-a găsit în mari cantităţi şi în ţară la noi[115] **[39]**. La 1365 era pomenită o colonie raguzană la Vidin, iar la 1390 nobilul raguzan Nicola Gretić trimite în dar ţarului Straţimir patru butoaie de untdelemn[116]. În lipsa unui contact direct cu Serbia, Vidinul era principalul punct de contact prin ţara noastră al comerţului raguzan de la Adriatica cu cel săsesc, ceea ce explică, în parte cel puţin, ridicarea mai târziu a târgului Craiovei, pe „drumul Diiului"[117]. Vama spre Vidin, la Calafat, era pomenită şi în vremea lui Mircea, dar tariful vamal nu-l cunoaştem decât dintr-un act tocmai din 1502, când multe se schimbaseră[118]. Tariful menţionează exportul de cai (6 aspri vamă), de boi (3 aspri), vaci (2 aspri), oi (un aspru la două), saci de grâu (2 aspri), bolovani de sare (vama în natură, 3%), vin (10 aspri de butoi), apoi peştele (cu vamă în natură), dar nu e pomenită nici o marfă de import, probabil pentru că această marfă era scutită **[40]**.

Pentru a termina cu configuraţia comerţului sud-dunărean al Ţării Româneşti, trebuie amintit şi al patrulea tratat de comerţ, dar de astă dată e vorba de stăpânitorul dobrogean Ivanco, fiul lui Dobrotici, care încheie un tratat cu genovezii la 1387, la 27 mai. Actul e redactat de delegaţii genovezi şi de Costea şi Jolpan, boierii lui Ivanco, cuprinzând 17 articole. Se încheie întâi pace, deoarece între Dobrotici şi Genova fusese un lung război: prizonierii urmau să fie liberaţi, se acordă din nou ocrotire negustorilor. Vama plătită de genovezi pentru mărfuri va fi de 2%, „fie pe mare, fie pe uscat", adică 1% la intrare şi 1% la ieşire, ceea ce înseamnă că prin Dobrogea se făcea tranzit de mărfuri spre Bulgaria şi Ţara Românească. Pentru aur, argint, perle, pietre preţioase (se înţelege aduse de genovezi) nu se plăteşte vamă, asemenea pentru corăbiile înseşi nu se va plăti nimic. Exportul nu va fi oprit din ţara lui Ivanco, decât numai hrana în caz de foamete (ceea ce arată că se exportau grâne). În tratat mai e pomenit şi exportul de sare, care nu putea veni decât din Ţara Românească. Genovezilor li se dă dreptul să aibă în Dobrogea o casă de

---

115 Pentru Turnul Severin, comunicare a d-lui A. Bărcăcilă.

116 Sakâzov, *Bulgarische Wirtchaftsgeschichte*, p. 67.

117 Drumul începea de la piciorul bisericii Sf. Dumitru a Craioveştilor (comunicat de I. Donat).

118 Arhivele Statului, Secţia istorică, 20 aprilie 1502, de la Radu cel Mare, inedit.

comerț *(loggia)* și un consul, șef și judecător al comunităților negustorilor. În clauzele de drept ale tratatului sunt amintiți între negustori: „grecii, bulgarii și alții"[119].

Tratatul lui Ivanco cu genovezii este și el în legătură cu marele comerț de peste mare, aducerea mirodeniilor, monopol pe atunci al capitaliștilor italieni. Comerțul acesta se completează cu al Țării Românești, dovadă pomenirea sării, și cu al sașilor, cari veneau la noi și peste Dunăre să caute mărfurile aduse de corăbierii din țări îndepărtate **[41]**.

Deși mai puțin important decât comerțul cu sașii, negoțul sud-dunărean lega și el Țara Românească de drumurile internaționale. Economicește țara lui Mircea era deschisă influențelor și legăturilor europene. Dar întrebarea, pe care trebuie s-o punem în chip necesar la sfârșitul acestor considerații de istorie economică, este aceasta: era Țara Românească în vremea lui Mircea o țară bogată? Firește că bogăția sau sărăcia sunt noțiuni relative. În comparație cu împrejurările din veacurile următoare, din al XVI-lea până în al XVIII-lea veac, România lui Mircea era desigur mai bogată; țara nu era încă exploatată de Imperiul Otoman, numărul vitelor care fac bogăția plugarului era mai mare decât în veacurile următoare. Să nu uităm că numai până la mijlocul veacului al XV-lea au bătut domnii Țării Românești monetă proprie. Comerțul săsesc și cel din Liov, deci comerțul cu Europa Centrală și Apuseană are acum o mare epocă de înflorire și decade după aceea, apoi se stinge din cauza cuceririi turcești a coastelor Mării Negre și a Ungariei. Putem deci spune că în epoca lui Mircea înflorirea economică a țării a fost cea mai mare (pentru Muntenia) din istoria noastră veche. Se explică deci în fapte mijloacele mari de apărare de care a dispus Mircea și cetățile tari pe cari le-a putut ridica.

Dar, pe de altă parte, această bogăție în comparație cu restul Europei de atunci nu însemna prea mult: nu trebuie să ne înșelăm, dând proporții prea mari prosperității din vremea lui Mircea. În apusul și centrul Europei, în Germania, Franța, Burgundia, Flandra și Italia, era atunci *o civilizație*

---

[119] Tratatul a fost publicat întâi de Silvestre de Sacy în Mémoires de l'Institut royal de France, Academie des inscriptions, VIII, Paris, 1824, p. 292-343, apoi a doua oară de același în *Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque royale de Paris*, XI, 1827, p. 65-71, sub titlul, *Mémoire sur un traité fait entre les Génois de Péra et un prince des Bulgares.* O ediție nouă corectată, cu traducere bulgară, V. Zlatarski și G. Kațarov, Договорътъ на кнѣза Иванко, синъ Добротичевъ съ генуезитъ от 1387 год (Tratatul cneazului Ivanco, fiul lui Dobrotici cu genovezii în anul 1387), Известія на Историческото Дружество, Sofia, III, 1911, p. 17-37.

orășenească, cu populație deasă, cu negustori mulți, cu meșteșugari cari creau artă și manufactură pentru export. La noi era o viață mai mult sătească, cu târguri rare și puțin populate în comparație cu cele apusene: exportul nu era din manufactură, nici măcar din produsele solului lucrat, ci din vite, pește și miere. Țara era în parte acoperită cu păduri și stepe, era dependentă de Ardeal pentru toate fabricatele, chiar săpunul, armele și frânghiile, uneori și pentru grâu. E adevărat că la un moment dat domnul Moldovei de atunci, Petru Mușat, a împrumutat pe regele Poloniei, Vladislav Iagello, cu o mare sumă de bani (Moldova era de altfel mai bogată ca Muntenia din cauza marelui drum comercial de la Lemberg la Cetatea Albă) **[42]**, dar acești suverani răsăriteni, Vladislav Iagello, ca și Sigismund al Ungariei, nu aveau o gospodărie cuminte. În genere, Țara Românească era o țară semipatriarhală, mai mult săracă decât bogată, în comparație cu Europa Centrală și Apuseană, contrast care, ce e drept, se va adânci mai mult, în epocile următoare.

Rezistența eroică a lui Mircea și izbândele sale n-au fost numai sau în primul rând ale unui suveran întemeiat pe mari mijloace materiale, care i-ar fi dat posibilitatea să dureze și să se refacă mereu, ci a fost mai degrabă lupta celui sărac și viteaz, care învinge pentru că forțele lui sunt mai mult sufletești și de solidaritate socială.

Note

[1] Birul reprezenta principala obligaţie fiscală a locuitorilor, impunerea făcându-se prin sistemul cislei, în funcţie de avere. O dată cu domnia lui Mihnea Turcitul, birul va fi plătit de către toţi boierii „mari şi mici", pentru „haraciul cinstitului împărat şi pentru nevoia şi greutatea Ţării Româneşti" (DIR, B, XVI/5, p. 223). În această problemă, vezi: D. Mioc, *Originea şi funcţiile birului în Ţara Românească până la sfârşitul veacului al XV-lea*, în *Studii şi referate privind istoria României*, I, Bucureşti, 1954, p. 641-642; idem, *Despre modul de impunere şi percepere a birului în Ţara Românească până la 1632*, în SMIM, II, 1957, p. 49-119; *Viaţa feudală*, p. 372-389; Al. Constantinescu, *Dările secolelor XIV-XV în ţările române*, în SAI, 23, 1973, p. 110-118; *IFTRD*, p. 42-44; *Istoria dreptului românesc*, vol. 1 (coord. Vladimir Hanga), Bucureşti, 1980, p. 327-336; Nicoară şi Irène Beldiceanu, *Note asupra birului, câtorva dregătorii din Principate şi robilor tătari*, în BBRF, XIII (XVII), 1986, p. 2-4; Cristina Codarcea, *L'Ancien systeme fiscal roumain*, Paris, 1992 (multigrafiat).

[2] Hyperperul a fost o monetă efectivă din aur care a circulat până la reforma monetară a împăratului Andronic IV (1376-1379), când a fost înlocuită cu o monetă de cont (numită tot hyperper) (vezi Octavian Iliescu, *Les hyperperes de Vlaicou Voda*, în RRH, 1985, nr. 3, p. 209-216). Despre circulaţia acestei monete în spaţiul românesc, vezi idem, *L'hyperpere byzantin au Bas-Danube du XIe au XVe siècle*, în RESEE, VII, 1969, nr. 1, p. 109-120; idem, *Le montant du tribut payé par Byzance à l'Empire Ottoman en 1379 et 1424*, în *ibidem*, IX, 1971, nr. 3, p. 427-432 (cu prezentarea echivalenţelor hiperperului cu alte monete).

[3] Cercetările numismatice au arătat că moneta emisă de Vladislav Vlaicu, începând cu anul 1365, purta denumirea de ducat (termenul apare cu această accepţiune exprimată o dată cu domnia lui Mircea cel Bătrân), având ca etalon grosul venetian din 1202. Despre emisiunile monetare ale lui Vladislav Vlaicu, vezi O. Iliescu, *1365-1965. Şase veacuri de la baterea celor dintâi monete româneşti*, în BSNR, 42-66, 1948-1972, p. 83-87; idem, *Moneda în România.*

491-1864, Bucureşti, 1971, p. 13-24; Costin C. Kiriţescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, vol. 1, Bucureşti, 1997, p. 69-71.

[4] În realitate şi domnii anteriori lui Mircea cel Bătrân au emis monete divizionare; astfel, Vladislav Vlaicu, în afara ducatului, a mai emis încă două nominaluri: *dinarul* şi *banul*, sistem monetar ce se menţine până în timpul domniei lui Dan I. Vezi şi *supra*, n. **[3]**.

[5] Cercetările au infirmat ipoteza lui P. P. Panaitescu privind emiterea de către Mircea cel Bătrân a unor monete de aramă; în realitate, acestea reprezentau un tip de ducaţi cu un titlu foarte redus, vezi O. Iliescu, *Monete de aramă de la Mircea cel Bătrân?*, în CNA, 18, 1944, p. 278-283; idem, *Cu privire la monetele lui Mircea cel Bătrân*, în CNA, 19, 1945, p. 25; Constanţa Ştirbu, Paraschiva Stancu, *Date noi privind emisiunile monetare ale lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 97-118; Adina Berciu-Drăghicescu, Dinică Ciobotea, *Viaţa economică a Ţării Româneşti în epoca lui Mircea cel Mare*, în *ibidem*, p. 71-96; Costin C. Kiriţescu susţine că Mircea cel Bătrân a emis totuşi şi monete mărunte de bronz a căror destinaţie o reprezenta despotatul sud-dobrogean intrat în stăpânirea sa (*op. cit.*, p. 73).

[6] În realitate, ultimul domn muntean care a emis monetă în sec. al XV-lea a fost Basarab cel Tânăr (Ţepeluş) (1477-1482); identificarea acestor emisiuni monetare la O. Iliescu, *Ducaţii Ţării Româneşti cu numele lui Basarab voievod*, în SCN, VI, 1975, nr. 6, p. 139-152; idem, *Ducatul de argint emis de Basarab al II-lea*, în *ibidem*, VII, 1980, nr. 7, p. 109-116; idem, *Ducaţi necunoscuţi emişi de doi voievozi ai Ţării Româneşti în secolul al XV-lea*, în BSNR, 77-79, 1983-1985, p. 257-289

[7] Florinul era o monetă de aur emisă de Ungaria începând cu anul 1325, în timpul lui Carol Robert de Anjou, având drept model florinul oraşului Florenţa, vezi Lajos Huszár, *Der Beginn der Goldgulden- und Groschenprägung in Ungarn*, în NSb, 11, 1971-1972, apud O. Iliescu, *Economia monetară a Ţării Româneşti în timpul lui Mihai Viteazul*, în RI, IV, 1993, nr. 5-6, p. 432-433.

[8] Ultimii editori ai documentului îl redatează <1454-1455> (*DRH, B*, I, întocmit de P. P. Panaitescu şi D. Mioc, Bucureşti, 1966, p. 195-196).

[9] Asprul, iniţial numele unei monete de argint emisă în Trebizonda, a fost emis pentru prima dată de sultanul Orkhan (1326-1359); vezi H. Dj. Siruni, *Monetele turceşti în ţările române*, Bucureşti, 1944; A. Decei, *Aloisio Gritti în slujba sultanului Soliman Kanunî, după unele documente turceşti inedite (1533-1534)*, în SMIM, VII, 1974, p. 118; O. Iliescu, *op. cit.*, p. 430; Bogdan Murgescu, *Circulaţia monetară în ţările române în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1996, p. 74-88. Cea dintâi atestare documentară a pătrunderii asprului otoman în Ţara

Românească datează din vremea lui Alexandru Aldea (doc. din 1433, februarie 9, în favoarea mănăstirii Zografu de la Athos; *DRH, B*, vol. I, p. 136-137).

[10] Fără a respinge în totalitate valabilitatea unei asemenea judecăţi, ultimele cercetări au stabilit o legătură directă între devalorizarea monetelor şi efortul financiar la care Mircea cel Bătrân a trebuit să facă faţă în contextul conflictului cu otomanii (Constanţa Ştirbu, Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 98-99).

[11] Teza lui Panaitescu privind dependenţa Ţării Româneşti de grâul produs în Transilvania, susţinută şi cu altă ocazie, nu mai poate fi acceptată în lumina noilor cercetări. În acest sens, vezi Ştefan Andreescu, *Problema exportului de cereale din ţările române către spaţiul pontic în secolul al XV-lea*, în SMIM, XVII, 1999, p. 111-127 (cu discutarea principalelor puncte de vedere în această problemă).

[12] În această problemă, B. Murgescu, *Avatarurile unui concept: monopolul comercial otoman asupra ţărilor române*, în RI, 1990, nr. 9-10, p. 819-845; Mihai Maxim, *Ţările române şi Înalta Poartă*, Bucureşti, 1993, p. 129-133.

[12 bis] Despre această metodă de conservare a grânelor, vezi Corneliu Mateescu, Silviu Comănescu, *Contribuţie la studiul gropilor „de bucate" din epoca lui Mircea cel Bătrân: o groapă descoperită la Vădastra*, în SCIV, 1973, nr. 1, p. 83-92.

[13] Pentru locul important pe care morile îl ocupau în structura domeniului domnesc, vezi Ion Donat, *Domeniul domnesc în Ţara Românească*, p. 120.

[14] Vinăriciul a reprezentat una din principalele dări percepute de domnie încă din momentul apariţiei statelor medievale româneşti. Detalii privind cuantumul şi evoluţia acestei dări la V. Mihordea, *Vinăriciul domnesc şi vădrăritul*, în „Studii", 1969, nr. 6, p. 1077-1101; G. Potra, *Despre vinărici şi vinăriceri în Ţara Românească*, în „Studii şi comunicări de istorie şi etnografie", Goleşti, 1980, p. 237-255.

[15] Pentru acest tip de comerţ şi locul privilegiat ocupat în comerţul european de vite, vezi G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Ţările române şi Italia până la 1600*, Bucureşti, 1972, p. 40-46; Corneliu Tamaş, *Probleme ale economiei agrare în documentele lui Mircea cel Bătrân*, în „Studii Vâlcene", IV, Rm. Vâlcea; Fernand Braudel, *Structurile cotidianului: posibilul şi imposibilul*, vol. 1, Bucureşti, 1984, p. 219, 240.

[16] În realitate, această omisiune este datorată faptului că vitele şi caii făceau obiectul unei alte obligaţii fiscale, aceea a *cărăturilor* sau podvezilor; vezi C.C. Giurescu, *În legătură cu Mircea cel Bătrân*, în RIR, 1945, fasc. IV, p. 417-418;

idem, *Două vechi obligaţii fiscale româneşti: cărăturile pe cai şi podvoadele cu boi*, în *ibidem*, 1947, p. 229-232; *IFTRD*, p. 84-85. Pentru etimologie, vezi I.C. Chiţimia, *Histoire et sémantique des deux termes slaves: povoz et podvoz chez les Slaves et chez les Roumains*, în „Slavic", 1949-1950, p. 349-361.

[17] Pentru această problemă, vezi Vlad Matei, *Impunerea şi perceperea dărilor pe cai în ţările române (până la sfârşitul secolului al XVII-lea)*, în „Studii", 1957, nr. 3. p. 135-152.

[18] Pentru implicaţiile economice ale păstoritului transhumant, trăsătură specifică a modului de viaţă românesc, vezi I. Donat, *Păstoritul românesc şi problemele sale*, în „Studii", 1966, nr. 2, p. 281-304; Corneliu Bucur, *Direcţii ale demografiei istorice româneşti: transhumanţa pastorală*, în RdI, 1978, nr. 12, p. 2285-2305.

[19] Peştele, aşa cum a afirmat P. P. Panaitescu, a reprezentat unul din produsele tradiţionale ale economiei medievale româneşti, constituind în acelaşi timp o sursă principală de venituri, comerţul cu acest produs depăşind graniţele ţărilor române; pentru detalii, vezi Radu Manolescu, *Unele date referitoare la exportul de peşte al Ţării Româneşti în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, în BICP, XIV, 1955, nr. 1, p. 87-94; Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului şi a pisciculturii în România*, Bucureşti, 1964.

[20] Ceara şi mierea au ocupat un loc important în comerţul Ţării Româneşti. Franco Sivori, secretarul italian al domnului Petru Cercel, consemnează faptul că ceara românească se exporta în cantităţi mari, ajungând până la Raguza şi Ancona (*Călători străini despre ţările române*, vol. III, Bucureşti, p. 17). Vezi şi Ion Toderaşcu, *Unitatea românească medievală*, vol. 1, Bucureşti, 1988, p. 117.

[21] În această problemă, vezi Aurora Ilieş, *Ştiri în legătură cu exploatarea sării în Ţara Românească până în veacul al XVII-lea*, în SMIM, I, 1956, p. 155-197; idem, *Drumurile şi transportul sării în Ţara Românească (secolele XV-XIX)*, în *ibidem*, VII, 1974, p. 223-242; O. Iliescu, *Notes sur l'apport roumain au revitaillement de Byzance d'apres une source inédite du XIV-eme siècle*, în NEH, III, 1965, p. 107-108.

[22] Vezi *supra*, n. **[5]**.

[23] Despre acest personaj istoric, vezi Emil Lăzărescu, *Despre piatra de mormânt a comitelui Laurenţiu şi câteva probleme arheologice şi istorice în legătură cu ea*, în SCIA, 1957, nr. 1-2, p. 109-127; Pavel Binder, *Din nou despre „Comes Laurentius de Longo Campo"*, în *ibidem*, seria Artă plastică, 1975, p. 185-188; George Georgescu, *Cronica franciscanilor din 1764, prima istorie a oraşului Câmpulung*, în *Verbum*, V/1994, p. 334-355.

[24] În legătură cu marele comerț al postavului în spațiul românesc, vezi Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul*, p. 147; S. Goldenberg, *Comerțul, producția și consumul de postavuri de lână în țările române (sec. XIV - jumătatea sec. XVII)*, în „Studii", 1971, nr. 5, p. 877-894; Corina Nicolescu, *Istoria costumului de curte în țările române. Secolele XIV-XVIII*, București, 1970, p. 22, 36-38.

[25] Importanța drumurilor comerciale europene pentru spațiul românesc a fost subliniată adeseori în literatura de specialitate. În acest sens, vezi A. Oțelea, *La formation des États féodaux roumains*, în NEH, III, 1965, p. 87-104; Sergiu Iosipescu, *Drumuri comerciale în Europa Centrală și Sud-Estică și însemnătatea lor politică (secolele XIV-XVII)*, în AIIAI, XIX, 1982, p. 265-284; Ş. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale* (studiu fundamental); idem, *La pénétration du commerce génois en Europe centrale: Maurocastrum (Moncastra) et la route moldave*, în „Il Mar Nero", III, 1997-1998, p. 149-158.

[26] Afirmația lui Panaitescu este exagerată în ceea ce privește dependența Țării Românești de „produsele industriale" importate din Transilvania. Pentru produsele meșteșugărești realizate în Țara Românească, care evident nu se ridicau întotdeauna la nivelul calitativ al celor din Transilvania, acestea din urmă căutate de curtea domnească și anumiți mari boieri, vezi Ștefan Olteanu, Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în Evul Mediu*, București, 1969, p. 11-122.

[27] Pentru produsele ce au făcut obiectul schimburilor dintre Țara Românească și Transilvania, vezi I. Toderașcu, *op. cit.*, p. 113-125.

[28] În realitate, așa cum a demonstrat Ş. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale*, p. 172-174, cel care a instituit pentru prima dată regimul depozitului obligatoriu pentru negustorii brașoveni a fost Radu cel Frumos, fratele și succesorul lui Vlad Țepeș.

[29] Actul emis de Ludovic I în favoarea negustorilor brașoveni a fost interpretat în mod diferit de specialiști, fie ca o reflectare a unui control real al regatului maghiar la sud și est de Carpați, fie un simplu act de pretenție ori, cel mult, o expresie a suzeranității maghiare. Contextul politic în care a avut loc emiterea acestui act, precum și prezentarea principalelor opinii în legătură cu această problemă, la Ş. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale*, p. 153-157.

[30] Detalii privind locul privilegiat pe care Brașovul îl ocupa în comerțul extern al Țării Românești la R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul*; Ş. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale*, p. 151-180.

[31] Pentru legăturile comerciale ale Ţării Româneşti cu Sibiul, vezi R. Manolescu, *Relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Sibiul la începutul veacului al XVI-lea*, în AUBI, 1956, nr. 5, p. 207-259; S. Goldenberg, *Rolul oraşelor medievale din Transilvania în dezvoltarea relaţiilor economice cu Moldova şi Ţara Românească*, în vol. *Ştefan Meteş la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 239-242; Aurel Dumitrescu-Jippa, Nicolae Nistor, *Sibiul şi ţinutul în lumina istoriei*, I, Cluj-Napoca, 1976, p. 48, 83.

[32] Istoricul Ş. Papacostea vede în acţiunea domnului muntean, de atragere a negustorilor lioveni, o încercare a acestuia de a realiza o contrapondere la negoţul braşovean, în contextul orientării politice antimaghiare a lui Mircea cel Bătrân, finalizată prin semnarea tratatului cu Polonia (*Începuturile politicii comerciale*, p. 168-170).

[33] În realitate, această măsură trebuie pusă în legătură cu criza argintului de la sfârşitul secolului al XIV-lea; iniţierea unor măsuri restrictive privind exportul de metale preţioase, alături de devalorizarea monetei, au constituit principalele acţiuni de protejare a emisiunilor monetare.

[34] Intensa activitate comercială a genovezilor la Dunărea de Jos a făcut obiectul a numeroase studii. Din această bogată literatură amintim: B.T. Câmpina, *Despre rolul genovezilor la gurile Dunării în secolele XIII-XV*, în idem, *Scrieri istorice*, I, îngrijit de D. Mioc şi E. Stănescu, p. 47-135 (studiul trebuie consultat cu mare atenţie, având în vedere puternica încărcătură ideologică ce a dus la unele concluzii eronate); G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 24-39; O. Iliescu, *Emisiuni monetare ale oraşelor medievale de la Dunărea de Jos*, în „Peuce", 1971, p. 261-266; Ş. Papacostea, *„Quod non iretur ad Tanam" . Un aspect fondamental de la politique génoise dans la mer Noire au XIV-e siècle*, în RESEE, XVII, 1978, nr. 2, p. 201-217; idem, *Genovezii din Marea Neagră şi integrarea Europei Centrale în comerţul internaţional*, în RI, VII, 1996, nr. 7-8, p. 477-482; idem, *Une tournante de la politique génoise en mer Noire au XIV-e siècle: l'ouverture des routes continentales en direction de l'Europe Centrale*, în vol. *Oriente e Occidente tra Medioevo et eta moderna. Studi in onore da Geo Pistarino*, a cura di Laura Baletto, Genova, 1997, p. 935-946; M. Balard, *La Romanie Genoise (XIIe - début du XVe siècle)*, Roma, 1978.

[35] O prezentare a tezaurelor monetare ce conţin piese din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, inclusiv Dobrogea, la: Adina Berciu-Drăghicescu, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 79-89; Constanţa Ştirbu, Paraschiva Stancu, *op. cit.*, p. 108-116.

[36] Pentru comerţul ţărilor române cu Peninsula Balcanică, vezi Dinu C. Giurescu, *Relaţiile economice ale Ţării Româneşti cu ţările Peninsulei Balcanice în*

perioada feudalismului timpuriu (sec. X-XIII) până la mijlocul secolului al XV-lea, (I şi II), în RSL, X, 1964, p. 359-383; XI, 1965, p. 167-201.

[37] Pentru relaţiile cu importantul centru comercial Raguza, vezi şi: Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Relaţiile Ţării Româneşti şi ale Moldovei cu Ragusa (sec. XV-XVIII)*, în „Studii", II, 1949, nr. 4, p. 105-112; S. Goldenberg, *Italienii şi raguzanii în viaţa economică a Transilvaniei în secolul al XVI-lea*, în *ibidem*, XVI, 1963, nr. 3, p. 591-620; Ioana Spissarevska, *Le commerce ragusain envisagé comme un facteur de developpement économique des régions bulgares sous la domination ottomane (XVe-XVIe siècle)*, în „Balcanica" (Belgrad), VI, 1975, p. 99-110; A. Pippidi, *Rapports de Raguse avec les pays roumains*, în idem, *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne*, Bucureşti-Paris, 1980, p. 67-124.

Referitor la tezaurul monetar de la Galiciuica, vezi Catiuşa Pârvan, *Un nou tezaur monetar de la Mircea cel Bătrân descoperit la Galiciuica, j. Dolj*, în CN, IV, 1982, p. 123-132.

[38] Pentru relaţiile economice bulgaro-veneţiene, vezi Freddy Thiriet, *La Romanie venitienne au Moyen Âge. Le développement et l'explotation du domaine colonial vénitien (XIIe-XVe siècle)*, Paris, 1959; V. Gjuzelev, *Les relations bulgaro-venetiennes durant la prémieré moitié du XIVe siècle (Sagramento et patto de messer imperator Alexandro del Zagora)*, în EH, IX, 1979, p. 39-68.

[39] Detalii privind acest aspect la E. Oberländer-Târnoveanu, *Moneda Aşăneştilor în contextul circulaţiei monetare din zona Gurilor Dunării*, în *Răscoala şi statul Aşăneştilor*, p. 114-152. Vezi şi *supra*, n. **[35]**.

[40] Vama de la Calafat apare menţionată pentru prima dată într-un document din 1424, august 5, emis de cancelaria lui Dan al II-lea în favoarea mănăstirii Tismana, căreia i se întăresc nişte danii anterioare (*DRH, B*, I, p. 106). Confirmările ulterioare evidenţiază o neîntreruptă activitate a acestui punct vamal până la jumătatea secolului al XVI-lea. Mai mult, tariful vamal din 1502 este amintit într-un codice din vremea sultanului Mahomed al II-lea (Mustafa Mehmet, *Des certains aspects de la société ottomane à la lumière de la legislation (Kanunnamé) du Sultan Mahomed II*, în SAO, II, 1959, p. 155).

[41] Textul tratatului încheiat de Ivanco cu Genova în *DIR, B*, veacul XIII-XV, p. 34-40; pentru contextul politic în care a fost încheiat, vezi S. Iosipescu, *Balica, Dobrotiţă, Ioancu*, p. 142-145.

[42] Despre valoarea împrumutului acordat regelui polon, vezi O. Iliescu, *Le prêt accordé en 1388 par Pierre Muşat à Ladislas Jagellon*, în RRH, 1973, nr. 1, p. 123-138.

CAPITOLUL V

DOMNUL ŞI CÂRMUIREA ŢĂRII

Titlul şi puterea domnească. „Eu, cel întru Hristos Dumnezeu binecredincios şi binecinstitor şi de Hristos iubitor şi autocrat, Io Mircea mare voievod şi domn din mila lui Dumnezeu şi cu darul lui Dumnezeu, stăpânind şi domnind peste toată Ţara Ungrovlahiei şi a părţilor de peste munţi, încă şi către părţile tătăreşti şi Amlaşului şi Făgăraşului herţeg şi domnitor al Banatului Severinului şi pe amândouă părţile pe toată Podunavia, încă şi până la marea cea mare şi stăpânitor al cetăţii Dârstorului"[1]. Mircea a purtat un titlu măreţ, înfăţişându-se ca un mare stăpânitor ortodox din răsăritul Europei, conştient şi mândru de puterea sa. Vom analiza în alt capitol, atunci când vom ajunge la politica externă a marelui domn, care erau stăpânirile lui Mircea şi cum au ajuns sub sceptrul său. Deocamdată trebuie să lămurim sensul acestui titlu: este un titlu compus din elemente bizantine şi slave sud-dunărene. „ὁ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ" (cel întru Hristos Dumnezeu credincios împărat şi autocrat) era împăratul de la Bizanţ, dar după pilda lui şi ceilalţi stăpânitori ortodocşi de la Târnova, Vidin sau Cruşevaţ purtau acest titlu[2]. *Io* înaintea numelui domnului este Ioan, după modelul „împăraţilor" din al doilea imperiu bulgar, o imitaţie diplomatică fără sens politic. De altfel prescurtarea lui Ioan în Io era obişnuită şi în paleografia

[1] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 82.

[2] Pentru titlul ţarilor bulgari contemporani, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 587, 590, 594, 600 şi Margulies, *Bulgarien und Byzanz*, în Zeitschrift d. Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, neue Folge, V, 1926, p. 183.

şi numismatica bizantină a vremii[3] **[1]**, *Podunavia* din titlul lui Mircea nu era o ţară, ci o imitaţie după titlul stăpânitorilor sârbi; ea apare şi în titlul lui Lazăr al Serbiei, şi înseamnă stăpânire a malurilor Dunării, ceea ce era şi cazul pentru Mircea[4] **[2]**.

Toţi stăpânitorii slavi balcanici ai vremii erau „binecredincioşi" şi „de Hristos iubitori"[5]; de asemenea, toţi aceşti stăpânitori erau „autocraţi", începând cu împăratul bizantin[6] **[3]**.

De ce au imitat domnii români aceste titluri ale stăpânitorilor din sudul Dunării? Din lipsă de originalitate a cancelariei domneşti? Dovedeşte poate aceasta tradiţia unei dependenţe a ţării de Imperiul Bulgar? Credem că nu, de altfel izvoarele istorice nu amintesc de aşa ceva. Singura explicaţie valabilă este credem aceasta: domnii români aveau *o conştiinţă a faptului că sunt stăpânitori ortodocşi*, adică domnitori aleşi de Dumnezeu, unşi de biserica Răsăritului, apărători ai acestei biserici. De aci titlul care arată această calitate religioasă şi identitatea cu acel al celorlalţi stăpânitori ortodocşi. Dintr-un asemenea titlu se putea îndată deosebi un prinţ al ortodoxiei de un catolic. Aceasta este credem sensul titlului lui Mircea.

Dar de aci rezultă un fapt: acest titlu nu cuprinde, afară de enunţarea teritoriilor stăpânite, realităţi politice româneşti. Era Mircea şi urmaşii lui un *autocrat*, ca de pildă sultanul? Desigur că nu. *Un stăpânitor respectat, care în marginile datinei cârmuia ţara cu ajutorul boierilor de sfat, aceasta era un domn român.*

---

[3] Deşi e deplin dovedit că Io este Ioan (I. Bogdan, *Io în titlul domnilor români*, în Convorbiri Literare, XXIII, 1889, p. 721-738), se mai găsesc şi azi cercetători care propun soluţii noi şi fanteziste pentru „misteriosul Io". Că Io este Ioan o ştiau foarte bine grămăticii din vremea lui Mircea şi adesea îl scriau întreg, „Ioan Mircea voievod" (în actele din 1388 şi 1389), P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 49, 51, cf. şi 54: „părintele domniei mele Ioan Radu voievod" (*ibid.*, p. 75: la genitiv: Ioанна) „Nos Ioannes Mircsa" în actele latine (*ibid.*, p. 34), „fiul meu Ioan Mihail" (*ibid.*, p. 99). Ἰῶ Παλαιολογος – poartă monetele împăratului Ioan Paleolog.

[4] La 1380 introduce cneazul Lazăr *Podunavia* în titlul său (Miklosić, *Monumenta serbica*, Viena, 1858, p. 145, 200). Asemenea în titlul lui Vuk Brancovici la 1392 (p. 224) şi al lui Ştefan Lazarevici în 1405 şi 1410 (p. 269 şi 277).

[5] În titlul lui Marco Cralevici, L. Stoianovici, Стари српски записи и надписи (Vechile inscripţii şi însemnări sârbeşti), I, p. 58, în titlul lui Ivan Alexandru al Bulgariei, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 588.

[6] «Самодръжавъіи» în titlul lui Lazăr la Miklosić, *Monumenta serbica*, p. 231 şi în al lui Şişman al Bulgariei, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 600.

Mai întâi, era un principe ales. Nu avem dovezi directe că tronul Ţării Româneşti era electiv, dar multe considerente ne duc la această concluzie. Întâi, aşa era în toate statele vecine, la Bizanţ, Bulgaria şi Serbia, Polonia şi Ungaria; ţara noastră nu putea constitui o excepţie. În al doilea rând, asocierile la domnie, cazul lui Mircea şi Mihai, nu se explică decât prin grija domnului de a asigura fiului moştenirea cu o alegere în timpul vieţii lui, căci altfel ea nu era de la sine înţeleasă. În al treilea rând, succesiunea capricioasă în privinţa legăturilor de familie a domnilor munteni: după Basarab a urmat fiul său, Alexandru, şi apoi fiul acestuia, Vladislav, dar după acesta fratele lui, Radu, şi apoi pe rând cei doi fii ai lui Radu, Dan şi Mircea, ceea ce arată că în marginile casei domnitoare puteau fi aleşi fie fratele, fie fiul domnului. Cei ce făceau alegerea erau fireşte boierii. Adunării elective sunt pomenite mai târziu în izvoare, dar mai ales în Moldova: adunarea de la Direptate, care a proclamat pe Ştefan cel Mare, de pildă. La 1560 boierii moldoveni se plângeau de Alexandru Lăpuşneanu, care „n-a fost primit printr-o alegere legitimă (*nulla legitima electione*)[7]. Şi cronica munteană aminteşte alegerea lui Radu de la Afumaţi la 1522: „S-au adunat boierii toţi şi mari şi mici şi toată curtea şi au ridicat domn pe Radu vodă de la Afumaţi"[8] **[4]**.

Care era în realitate puterea domnului? Era în primul rând apărătorul supuşilor lui, deci comandantul oştilor şi vom vedea că în vremea lui Mircea oastea era a domnului, nu a boierilor. Era în acelaşi timp apărătorul spiritual al ţării în calitate de ctitor al aşezămintelor religioase ce ocroteau ţara prin intervenţia în favoarea ei la Cel de Sus; era apoi şi judecătorul suprem care împărţea dreptatea. Administraţia lui nu era prezentă oriunde, dovadă satele imune (ohabe), cârmuite de mănăstiri şi de boieri chiar în privinţa justiţiei şi a fiscalităţii. Domnul aduna venitul domniei, deci al statului, cu funcţionarii lui, deşi, cum e cazul vămilor, aceste venituri erau adesea concesionate. El avea iniţiative pentru ridicarea ţării (am arătat până acum câteva: moneta măruntă, tratate de comerţ, minele). Înăuntrul ţării toţi proprietarii de pământ

---

[7] Hurmuzaki, *Documente*, II-1, p. 385-386.

[8] Cronica anonimă (Ludescu), ed. Ioanid, *Istoria Ţării Româneşti*, p. 38. De observat că Vasile Lupu fusese ales prima oară domn de boieri la 1632, dar i s-au pus condiţii prealabile pentru dări şi cât va lua de la boieri, un fel de *pacta conventa*, ca în Polonia, şi el n-a primit. Miron Costin, *Opere complete*, ed. V. A. Ureche, I, p. 522: „Striga cu toţii să fie domn Lupul Vasile Vodă, însă îi da şi legături, ce va lua den ţară, ce s-ar lega pentru dări, atuncea la acel ales, mai mult să nu ia den ţară. Ce acele legături, văzând Lupul Vasile Vodă... n-au primit într-acea dată domnia."

depindeau de dânsul prin acel *dominium eminens*, pe care-l avea asupra tuturor moşiilor ţării ca senior feudal asupra boierilor. În afară, reprezenta ţara, dar şi aci alături de boieri, faţă de suveranii streini. Dar toate actele sale erau mărginite întâi de datină, în al doilea rând de sfatul boierilor. În hrisoave şi chiar în tratatele comerciale externe sunt trecute numele boierilor dregători, ca o garanţie şi o dovadă că sfatul a fost consultat[9] **[5]**.

Dregătorii. Sfetnicii domnului cari constituiau consiliul său figurează de obicei în hrisoavele domneşti cu numele lor şi sunt în genere în vremea lui Mircea zece sau unsprezece, numărul cel mai obişnuit[10], o dată numai el se ridică la 16[11], altădată scade la şase[12]. Prin urmare, acest sfat domnesc nu era o adunare prea numeroasă şi variaţia numărului dregătorilor se explică prin aceea că numai cei ce fuseseră de faţă la luarea hotărârii erau trecuţi în hrisoave, dovadă însemnarea din textul latin al privilegiului de negoţ pentru braşoveni după numele boierilor: „Qui cum haec agerentur erant presentes"[13].

În perigrinaţiile sale prin ţară Mircea trece urmat de sfatul său de dregători din târg în târg şi dintr-o mănăstire într-alta. Un hrisov înseamnă: „Această scrisoare a fost în oraşul domniei mele numit Râmnic, în faţa a mulţi martori cari sunt aceştia" (urmează numele a trei egumeni şi lista boierilor[14]). Altă dată, în noiembrie târziu, Mircea soseşte la mănăstirea Tismana, „mergând domnia mea către Severin, să se întâlnească cu craiul, atunci am ajuns la mănăstire... cu toţi egumenii mănăstireşti şi cu toţi boierii domniei mele"[15]. Altă dată sfatul se deplasează la Giurgiu şi de asemenea la Câmpulung[16], iar la 1415 Mircea soseşte în Postul Mare la mănăstirea Cozia,

---

9 Pentru puterea unui suveran medieval, analiza lui M. Bloch, *La société féodale*, II, p. 194-197.

10 P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 65: act din 1386–1392: zece boieri; p. 67: din 1400: zece boieri; p. 87: din 1408–1418: unsprezece boieri; p. 107: din 1414: zece boieri; p. 109: acelaşi an: zece boieri; p. 112: din 1415: unsprezece boieri.

11 *Ibidem*, p. 57 din 1392.

12 *Ibidem*, p. 85.

13 I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 37.

14 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 53.

15 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69.

16 *Ibidem*, p. 107 şi I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 3.

urmat iar de sfatul său călător: „Eu Mihail logofăt am scris când a venit Io Mircea voievod în mănăstirea Cozia în Postul Mare"[17].

Dregătorii erau schimbaţi destul de des, aproape nici unul dintre cei de la începutul domniei lui Mircea nu rămase până la sfârşit; singur Popşor *protovistiernicul* apare la 1392 şi la 1415, adică într-un răstimp de 23 de ani cu aceeaşi funcţie[18]. Radul banul apare de asemenea în primele hrisoave ale lui Mircea[19], apoi devine vornic în 1413[20] şi rămâne în fruntea divanului până la 1421, deci vreo 30 de ani. Vornicul este întotdeauna în fruntea sfatului boierilor în hrisoave, ceea ce arată că el era cel mai înalt dregător al ţării, trecerea lui Radul de la bănie la vornicie a însemnat desigur o înaintare în rang. Din 12 documente ale lui Mircea cu lista sfatului, în 9 vornicul e în frunte, în 3 este banul, dar din două din acestea lipseşte numele vornicului, care era absent şi singurul document în care banul este trecut înaintea vornicului s-a păstrat numai într-o traducere târzie, care poate n-a urmat ordinea boierilor din original[21]. *Vornicul* (*judex* sau *palatinus curiae*) era o demnitate împrumutată din Ungaria, era judecătorul şi şeful curţii. Vornicii lui Mircea au fost: la început Vladislav, apoi Vlad şi la urmă Radul **[6]**.

Banul era banul de Severin, cetate stăpânită de domnii Ţării Româneşti, dar el se afla adesea la curte. Banul nu era seniorul Banatului, căci nu ridica venituri proprii în Oltenia, cum dovedesc documentele mănăstireşti; slugile domneşti de la centru, nu ale banului, strângeau dările. Era probabil mai mult un dregător militar, dar executa şi poruncile administrative ale domnului, având şi drept de judecată locală[22]. Bani existau şi în Ungaria, al Croaţiei şi Slavoniei, dar funcţia pare a fi de origine avară **[7]**. Banii lui Mircea sunt boierii Stănilă, Radul, Dragomir, Drăgan, Aga, în ordine cronologică; funcţie ai cărei titulari se schimbă destul de des.

---

17 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 109.

18 *Ibidem*, p. 57 şi 109.

19 *Ibidem*, p. 65. Act fără dată din anii 1386–1389.

20 I. Bogdan, *op. cit.*, p. 36-37: „Radul Calaca pridem banus noster, nunc autem judex et palatinus curiae nostrae."

21 Privilegiul lui Mircea pentru braşoveni (1413), I. Bogdan, *op. cit.*; dania boierului Aldea la Muntele Athos (1414), Gr. Nandriş, *Documente slavo-române de la Muntele Athos*, Bucureşti, 1936, p. 245. Celelalte zece documente la P. P. Panaitescu, *op. cit.* Documentul în care banul precede pe vornic, la p. 57.

22 C. C. Giurescu, *Contribuţiuni la istoricul marilor dregătorii*, Vălenii de Munte, 1926, p. 67 şi urm.

Logofătul era şeful cancelariei, titlul derivă de la λόγος, adică *ratio, socoteală* (şi nu *oratio*, cum s-a crezut), deci cel ce ţine socotelile[23]. El este totdeauna indicat ultimul dintre sfetnici în hrisoave pentru că pune pecetea şi scrie actul sau indică grămăticilor cum trebuie să scrie. Titlul de origine bizantină a trecut la sârbi şi la bulgari şi probabil de la aceştia din urmă l-am împrumutat noi[24]. Logofeţii lui Mircea au fost în ordine cronologică: Filos, poate grec [8], apoi, de la 1400 până la sfârşitul domniei, Baldovin şi la un moment dat Aldea.

Vistiernicul, numit şi protovistiernic este o funcţie importantă, cel ce îngrijea de veniturile şi cheltuielile domniei. Numele său este bizantin, trecut la noi probabil prin filieră sud-slavă[25]. Vistiernicii cunoscuţi ai lui Mircea sunt Popşor protovistierul, alături de Şerban numit simplu vistier[26]. Apoi Drăgan vistiernicul, probabil acelaşi ca banul de mai târziu[27], Manciul şi, în sfârşit, Micul, în total cinci boieri ocupând pe rând, sau unii ca subalterni, această dregătorie plină de răspundere.

Spătarul e pomenit de două ori sub Mircea: Sin spătarul la începutul domniei şi apoi Vasea la 1415, cu titlul tradus în slavoneşte, mecionoşa, purtătorul de sabie[28]. Este clar că e vorba de o funcţie militară, nu numai cel ce purta sabia înaintea domnului la ceremonii, ci şi ca şef de oaste la război. E o funcţie ce exista la Bizanţ, trecută şi la sârbi şi bulgari, de unde probabil am împrumutat-o[29].

---

[23] V. Bogrea, *Note semantice*, în Daco-România, III, p. 813.

[24] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 98-100 şi M. Lascaris în Recenzia la lucrarea pomenită a lui C. C. Giurescu, în Byzantinoslavica, I, 1929, p. 220-226. Funcţiile logofătului bulgar la C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, sunt în realitate ale logofătului bizantin. Pentru acesta, A. Semenov, *Über die Ursprung und Bedeutung des Amtes der Logofeten in Byzanz*, în *Byzantinische Zeitschrift*, 1910, p. 440 şi urm.; pentru cel sârb, St. Novacovici, Служба логофета или великог логофета у старої држави (Funcţia logofătului sau a marelui logofăt în vechea stăpânire), Beograd, 1886, 13 p.

[25] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 114 şi Lascaris, *loc. cit.*

[26] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 87.

[27] *Ibidem*, p. 85.

[28] *Ibidem*, p. 87.

[29] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 126 şi urm. înclină spre o etimologie românească, de la *spată*, dar ar fi o coincidenţă prea surprinzătoare între titlurile independente ale demnitarilor în ţări vecine. Părerea despre originea românească fusese emisă încă de Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, ed. Acad. Rom., p. 65.

Stolnicul, demnitarul meselor domneşti, purta un titlu slavon şi e pomenit cu această funcţie şi în Bulgaria, nu însă şi în Serbia[30]. Stolnicii lui Mircea au fost patru: Bratei, Berendei, Zorza şi Manea.

Paharnicul de mai târziu este numit la începutul domniei lui Mircea picernic (Costea picernicul)[31], adică cel ce varsă de băut, la 1415 aflăm însă pe Gherghina paharnicul. Primul titlu urmează forma bulgară, celălalt care va rămâne definitiv, pe cea sârbo-croată[32].

În schimb, *comisul* avea grijă de caii domneşti; termenul este de origine bizantină şi a fost împrumutat de noi de la bulgari[33]. Stanciul comis este singurul boier cunoscut din vremea lui Mircea care ocupă această nobilă demnitate[34].

Alţi dregători ai lui Mircea arată aceiaşi grijă de *casa* domniei: Lubaş pivnicerul, Ghinea pitarul[35] şi Iarcân namestnicul[36]. Funcţii importante ca a stratornicului, clucerului şi armaşului nu apar încă în vremea lui Mircea **[9]**.

Mircea, ca şi domnii următori, apare ca un stăpânitor luxos înconjurat de demnitari cari îl ajutau, nu numai în cârmuirea ţării, ci mai ales aveau în grijă persoana domnului: unul turna vin la masă, altul avea grijă de bucatele domneşti, al treilea de pivniţele cu vinuri, al patrulea de pita cea de toate zilele, al cincilea de grajdurile cu cai iuţi şi aleşi. E o întreagă curte de demnitari legaţi de persoana domnului. Aceste funcţii arată, prin numele şi atribuţiile lor, o influenţă preponderentă a Bulgariei vecine, a vechiului Imperiu Româno-Bulgar, pe când Serbia, care nu era vecină cu ţara noastră, n-a putut exercita o influenţă adâncă[37].

---

[30] Lascaris, *op. cit.*, p. 224: „Slav stolnik ţarev".

[31] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 57.

[32] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 133-136 şi Lascaris, *op. cit.*, p. 225. Pe inelele cu nume de boieri bulgari publicate de I. Ivanov, Старобългарски и византийски пръстени – (Inele vechi bulgare şi bizantine), în Известия българ. Археол. Дружества, II-1, 1911, p. 2, citim: „Petre ipichernii, vărul ţarului" şi (p. 3) „Monahul Silvestru fost ipichernii al ţarului Alexandru".

[33] C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 149-151 şi Lascaris, *op. cit.*, p. 223.

[34] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti.*, p. 87.

[35] *Ibidem*, p. 57; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 39, cunoaşte primul pitar abia la 1503.

[36] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 107.

[37] C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, I, p. 126-127 crede într-o influenţă precumpănitoare sârbo-bosniacă asupra formării dregătorilor munteni; cf. însă recenzia amintită a lui M. Lascaris, care arată influenţa mai mare a Bulgariei.

Administrația locală. Sfatul domnesc era alcătuit, cum am văzut, mai mult din demnitari ai curții, decât ai țării. Viața politică și administrativă a țării era cârmuită de organele locale, boieri localnici, dregători mai mici, trimiși ai domniei. Pe lângă domeniile imune cu caracter feudal (ohabele), care erau cârmuite de proprietarii lor, restul țării era cârmuit de domn, fie prin sistemul dregătorilor locali, fie prin trimișii ce veneau periodic de la centru și apoi se întorceau. Această din urmă administrație, tipic medievală și pentru Apusul și pentru Răsăritul Europei, se constată și la noi în țară în veacul al XV-lea.

Administrația locală era întemeiată pe *județe*; în vremea lui Mircea aflăm de existența unor județe azi dispărute: județul Jaleș, în partea de apus a actualului județ Gorj, după numele apei Jaleșului[38], județul Motrului, în partea de răsărit a actualului județ Mehedinți[39], județul de Baltă, în Dolj[40]. Aceasta arată că erau pe atunci mai multe împărțiri administrative, care mai târziu s-au reunit[41].

Despre cârmuirea județelor în vremea lui Mircea, documentele ne lasă să întrevedem prea puține. „Jupân Brata, județul Jiului", din 1406 ar putea fi cârmuitorul orașului Târgu-Jiului, pentru că orașele erau conduse în Țara Românească de un demnitar ales, numit *județ*, care corespunde Richterului din orașele săsești. Totuși, observăm că acest județ al Jiului era un jupân, deci un boier mare, nu un ales al târgoveților, apoi este al Jiului, nu al Târgu-Jiului, ceea ce ar indica județul întreg. În sfârșit, observăm că Brata așează hotarele moșiei mănăstirii Tismana în munți, prin urmare atribuțiile sale întreceau teritoriului târgului[42]. Ar rezulta de aci că pe vremea lui Mircea erau în fruntea județelor boieri mari cu titlul de județ, care aveau și atribuția de a hotărnici moșiile și desigur, după titlu, cu drept de judecată.

În epoca mai târzie conducătorii județelor muntene se numeau *căpitani*[43]. În organizația feudală apuseană, ca și în țările vecine cu noi, Polonia și Ungaria, comandanții cetății și ai unui ținut pe care-l conduceau în

---

[38] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 40. Act al lui Dan I din 1385.

[39] *Ibidem*, p. 111 (1415)

[40] *Ibidem*, p. 77: „satul Salcia, care e *la Baltă*", cred că e vorba de județul Bălții.

[41] C. C. Giurescu, *Județele dispărute din Țara Românească*, în *Omagiul lui D. Gusti*, București, II, 1931.

[42] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 67-68.

[43] Dionisie Fotino, *Istoria Daciei*, trad. G. Sion, III, București, 1859, p. 206, „Reforma lui C. Mavrocordat a ridicat de la căpitani puterea și stăpânirea ce aveau peste județele din țară și în locul loc a rânduit ispravnici." Pentru căpitanul de Loviște, N. Iorga, *Studii și documente*,

numele regelui se numeau întotdeauna *capitaneus*. În Polonia starostele este întotdeauna tradus prin capitaneus în actele latine, în Ungaria capitaneus este egal cu castellanus sau cu porkoláb[44]. Căpitanul de judeţ era deci la noi un împrumut din organizaţia occidentală militară şi feudală, venit probabil prin filieră ungurească.

Încă înainte de Mircea, Vladislav vodă se adresează într-o circulară: „Comitibus (dregători), castellanis (şefii judeţelor), judicibus (judecătorilor)"[45], dar nu ştim cu siguranţă căror termeni româneşti sau slavoni corespund aceşti termeni din actele latine. În vremea aceluiaşi domnitor era un boier Danciul, „fratele răposatului comite Neagul" *(germanus condam comitis Neeg)*[46]. Acest comite era desigur nu un dregător oarecare, ci avea o comandă teritorială, căci e singurul pomenit în acest act cu titlul de comite pe lângă alţi boieri. În Moldova conducătorii judeţelor se numeau întotdeauna *pârcălabi*, dar în Muntenia acest titlu are un sens special: „pârcălabii de oraşe acolo unde sunt târguri"[47], deci un fel de reprezentanţi ai domnului la târguri[48] **[10]**. Oraşele aveau o administraţie deosebită de a judeţului, întâi pentru că se bucurau ca în tot Apusul de autonomie, cu consiliul lor comunal ales, apoi pentru că erau considerate ca fiind *proprietate domnească*. Aceste comunităţi privilegiate cu drept de iarmaroc, conducere proprie şi administraţie deosebită de a judeţului erau proprietatea domniei, „moşia" lor cu satele din jur era moşie domnească, pe care o lucrau orăşenii în schimbul unei dări speciale către domnie. Unele oraşe, de pildă Ploieştii în vremea lui Mihai Viteazul, s-au format prin cumpărarea satului primitiv de la particulari de către domnie şi transformarea lui în târg cu privilegiul domnesc[49]. Mihail coregent numeşte Târgovişteа „oraşul domniei mele" şi dăruieşte mănăstirii

V, p. 129 din 1601, vel căpitan de margine, la 1703, *ibidem*, p. 130 şi căpitanii de Buzău şi Râmnic la 1695, *ibidem*, p. 342. „Sava căpitanul, de când au ţinut judeţul (Buzăului), la 1649". Acad. Rom. *Creştери*, 1907, p. 70.

[44] A. Bartal, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Leipzig, 1901, p. 103.

[45] Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 2.

[46] Lukinić, *op. cit.*, p. 251, act din 6 iulie 1374.

[47] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 261, act din 1465.

[48] La 1695 pârcălabii de Ruşii de Vede iau vama satelor din jurul târgului, „să nu se amestece căpitanul" (judeţului). N. Iorga, *Studii şi documente*, V, p. 339. Pârcălabii de la Floci la 1467, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 269.

[49] C. Zagoriţ, *Târguri şi oraşe între Buzău, Târgovişte şi Bucureşti*, în Anuarul seminarului de geografie, IV, 1915, p. 299.

Cozia o serie de oameni din acel oraş, ca să-i slujească[50]. La 1534 se face hotărnicia oraşului domnesc Gherghiţa[51] ca o moşie oarecare, Bucureştii erau de asemenea moşie domnească şi Şerban Cantacuzino dăruia unui boier 250 de stânjeni din moşia „care a fost domnească în Bucureşti" şi care „merge prin tufele oraşului până ce dă capul moşiei în matca Colentinei"[52]. Reprezentantul domnului în oraşul său era *vornicul*, adică cel ce ţinea curtea domnească din oraş[53], lângă el erau pristavul, folnogul (forma ungurească pentru *villicus*, administrator)[54]. Faptul că oraşele erau considerate proprietate domnească face ca să existe o administraţie dublă la conducerea lor, cea orăşenească şi cea a domnului. Aceasta arată încă o dată că puterea domnului în ţară era destul de mare, toate centrele mari fiind în mâna lui şi nu în ale boierimii sau ale mănăstirilor **[11]**.

Domnul avea drept de judecată **[12]** şi ţinea pe tot întinsul ţării *judecători* şi *globnici* (care încasau amenzi); ei mergeau peste tot, în afară de ohabe, unde nu puteau călca. Interesant de constatat este că aceşti funcţionari ai justiţiei, ca şi cei ai fiscului, nu stăteau în sate, ar fi fost nevoie de prea mulţi, ci veneau de la centru şi treceau prin ţară la anume date. Am avut în Evul Mediu în Ţara Românească o magistratură şi un fisc ambulant. Dovadă este expresia stereotipă din documentele lui Mircea şi ale urmaşilor lui din veacul al XV-lea: „Dintre boierii domniei mele mari şi mici sau dintre funcţionarii (Работники) domniei mele, *trimişi* după milostenii sau după prestaţiile domniei mele"[55]. Alte ori expresia este completată: „Să nu cuteze să-i prigonească nici judecători, nici globnic, nici bircei, nici din celelalte slugi şi funcţionari ai domniei mele *trimişi* după slujbele şi prestaţiile domniei mele"[56]. Mai întâi constatăm că de la centru, sau din anume centre, domnul trimetea boieri şi funcţionari mai mici pentru judecăţi, amenzi, strângerea birului şi a dărilor în natură, punerea oamenilor la muncă pentru prestaţiile domneşti **[13]**. Termenul *milostenii* este neclar, credem că e vorba de dăjdii sau slujbe, după

[50] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103.

[51] Aricescu, *Indice de documente din Arhiva Statului*, Bucureşti, 1874, I, p. 109.

[52] Condica Fundenii Doamnei la Creditul rural, Dosar Nr. 1043/1 din 1683.

[53] Vornic de oraş la Târgovişte, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103 şi 134.

[54] *Ibidem*, p. 103 şi 261.

[55] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 106.

[56] *Ibidem*, p. 163.

cum rezultă din comparaţia textelor de mai sus. De ce dăjdiile se numeau la început milostenii, nu ştim.

Faptul că administraţia domnească era ambulantă se explică uşor: nu exista un aparat administrativ suficient pentru toată ţara şi de altfel nici nu era necesar; satele se administrau autonom şi numai din când în când se iveau reprezentanţii domniei să judece cazurile mai grele şi să ridice dreptul domnesc **[14]** . Era o sănătoasă administraţie patriarhală. De altfel, această organizare exista la fel şi cu folosirea aceloraşi termeni tehnici şi la bulgari. În poruncile ţarilor de la Târnova citim: „Rabotnicii (funcţionarii) împărăţiei mele, *trimişi* în toate timpurile prin sate şi cetăţi..."[57]. „Prahotorii împărăţiei mele trimişi în toate timpurile să adune dările şi să săvârşească prestaţiile împărăţiei mele". „Boierii şi rabotnicii împărăţiei mele mari şi mici" cari sunt trimişi în toate timpurile pentru orice fel de dări şi prestaţii"[58].

Mircea, după ocuparea Dobrogei, a respectat vechea administraţie locală a acestei provincii. La Dârstor, Silistra, erau dregători intitulaţi *chefalia*, cărora Mircea li se adresează dându-le poruncă să nu se atingă de bălţile mănăstirii Cozia[59]. Chefalia, termen grecesc, înseamnă căpetenie şi e o funcţie care apare în epoca târzie a Imperiului Bizantin, un fel de guvernatori de ţinut, aleşi dintre marii proprietari de pământ[60]. De aci funcţia a trecut şi la bulgari, unde înseamnă, numai în al doilea imperiu, şefii oraşelor sau ai iarmaroacelor [61]. Asemenea în Serbia aflăm titlul chefalia în veacul al XIV-lea cu sensul de cârmuitor de oraş[62]. Este limpede că chefalia din Silistra aveau acest sens sud-slavic.

Veniturile domneşti. Ceea ce făcea puterea domnului român în Evul Mediu era venitul său şi ceea ce a constituit decăderea puterii voievodale în veacurile al XVI-lea şi XVII-lea a fost scăderea acestui venit **[15]**. Mărirea numărului ohabelor şi al scutirilor la aproape întreaga proprietate

---

[57] Iordan Ivanov, Български старини из Македония (Antichităţi bulgare din Macedonia), Sofia 1931, p. 586, act al lui Constantin Asan din 1277.

[58] *Ibidem*, p. 576 şi 598.

[59] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 82.

[60] E. Stein, *Untersuchungen zur Spätbyzantinische Verfassungs und Wirtschaftsgeschichte*, în Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte, II, 1923, p. 21-22.

[61] Sakâzov, *Bulgarische Wirtschaftsgeschichte*, p. 122 şi 133.

[62] Al. Soloviev, Одрабани споменици српског права (Izvoare alese ale dreptului sârbesc), Beograd, 1926, p. 176.

mănăstirească şi boierească în această epocă şi scăderea venitului vămilor, prin închiderea drumurilor de negoţ cu Apusul, au adus această situaţie. Dar Mircea cel Bătrân avea un venit solid, mai ales în natură, care se aduna de pe tot întinsul ţării în „casele domneşti", hambare şi depozite. Mai întâi, erau stăpânirile directe ale domnului; am spus că toate oraşele erau proprietate domnească şi domnul strângea de la orăşeni venitul său. Numai mult mai târziu se va ajunge la dăruirea şi vânzarea de către domnii hămesiţi din veacurile de decădere a moşiilor târgurilor[63]. *Morile domneşti* erau, cum am spus, mai toate în târguri şi constituiau un venit serios al domniei. Tocmai pentru că erau ale domniei, în aceste centre erau aşezate morile, unde veneau oamenii de primprejur să-şi macine grânele. Încă din secolul al XIII-lea, în celebra donaţie a lui Bela IV pentru cavalerii Ioaniţi, din 1247, se vorbeşte de *venitul morilor* în voievodatele valahe. Acest venit era concedat cavalerilor Ioaniţi, afară de acela din ţara voievodului Litovoi[64]. Rezultă de aci că din epoci străvechi venitul morilor era o parte din încasările vechilor voievozi.

De asemenea erau *braniştele*; adică pădurile apărate, cu vânătoare rezervată domniei. Vânătoarea în Evul Mediu avea mare importanţă, căci se făceau mari rezerve de carne pentru iarnă şi de aceea braniştea îşi avea rolul ei de seamă[65]. Branişti domneşti foarte întinse au existat în Moldova până în epoca fanarioţilor; nu ştim sigur dacă au fost branişti domneşti şi în Muntenia. E adevărat că Radu cel Frumos dă o poruncă *brăniştarilor*[66], însă e vorba de o poruncă ce privea bălţile de la gura Ialomiţei, la care să nu se amestece brăniştarii. E probabil că *o mare parte a bălţilor Dunării aparţinea domniei* şi acolo vânatul peştelui era oprit, adică rezervat domniei întocmai ca vânatul din pădurile sau braniştele Moldovei. Pe când braniştea domnească a Moldovei e pădurea, cea munteană este la baltă. Acest lucru se vede din uriaşele danii ce le pot face domnii de la începutul principatului muntean dintre bălţile Dunării. Mircea dăruieşte Coziei bălţile de la Săpatul (Călăraşi) până la gura Ialomiţei[67], iar Vladislav vodă, încă mai înainte, dăduse Vodiţei

[63] Cf. hrisovul lui Mihail coregent pentru Câmpulung, analizat mai sus, p. 79.

[64] Hurmuzaki, *Documente*, I-1, p. 250.

[65] Braniştele în organizarea economică feudală, M. Bloch, *La société féodale*, II, p. 32-33. Pentru braniştele în Bulgaria, I. Ivanov, *op. cit.*, p. 592.

[66] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 266, act din 1467.

[67] *Ibidem*, p. 82.

pescăriile de la Porţile de Fier[68], Radu tatăl lui Mircea dăruise Tismanei alte bălţi oltene, Bistreţul, de la Topliţa până la Gârla Repede[69]. Aceste danii se fac fără să se pomenească un schimb sau o cumpărătură, sunt din domeniile domneşti. Credem că atunci când s-a stabilit domnia Ţării Româneşti, domeniile de baltă, rămase fără proprietar din cauza caracterului lor special, au încăput de drept în mâna domniei. Aceasta nu înseamnă că şi particularii nu puteau stăpânii unele bălţi, dimpotrivă cunoaştem bălţi ale particularilor din vremea lui Mircea încă (balta lui Tâmpa, dăruită Coziei)[70]. Dar în cursul secolului al XV-lea bălţile trec din stăpânirea domniei prin donaţii în mâna particularilor şi ale mănăstirilor, aşa că această bogăţie a coroanei se menţine numai în primele vremuri ale principatului muntean **[16]**.

Totuşi trebuie să constatăm că domnul nu era prin calitatea sa un proprietar mare. În afară de oraşe, de care în acea epocă nu putea dispune, poate de „locurile pustii", ce în Muntenia nu prea erau, domnul nu stăpânea direct mai nimic din pământul ţării **[17]**. Când voia să facă o danie de moşie vreunei mănăstiri, ca de pildă Mircea, când a „lărgit" hotarul Coziei, la 1389, el trebuie să cumpere moşia de la boieri[71]. Este o mare deosebire în această privinţă cu craii din sudul Dunării, care aveau la îndemână uriaşe domenii cu zeci de sate, din care puteau dona mănăstirilor şi boierilor. Când Ştefan Uroş înşiră moşiile mănăstirii Deceani, ctitoria lui, cele mai multe dăruite de dânsul (38 de sate şi alte averi), hrisovul cuprinde 142 de foi de pergament[72]. Credem că această deosebire se datoreşte felului cum a fost întemeiată Ţara Românească, nu printr-o descălecare sau cucerire de oameni veniţi de aiurea, ci prin reunirea unor străvechi stăpâniri bine organizate, cu proprietate din vechi aşezată.

Îi rămâneau însă domniei veniturile în bani de la vămi şi ale birului, veniturile în natură, iar în parte de la vămi, ocne, dar mai ales de la dăjdii, precum şi prestaţiile, adică muncile datorate de locuitori.

---

68 *Ibidem*, p. 37.

69 *Ibidem*, p. 41. Bălţile de la Şiştov, „pe tot Călmăţuiul" dăruite de Basarab Laiotă la 1476 mănăstirii Cutlumus de la Athos, Gr. Nandriş, *Documente slavo-române de la Athos*, p. 23-24.

70 *Ibidem*, p. 83.

71 *Ibidem*, p. 51.

72 A. Soloviev, *op. cit.*, p. 112-116 (fragment). Hrisovul lui Uroş I pentru mănăstirea Sf. Petre pe Lin cuprinde dania şi întărirea a peste 40 de sate, L. Stojanović, în Споменик, III, p. 8-11. Hrisovul lui Şişman al Bulgariei pentru domeniul mănăstirii Rila, la I. Ivanov, *op. cit.*, p. 597 şi urm.

Vămile erau de mai multe feluri, „la târguri, la vaduri, la munte"[73], e vorba de vama de la vadurile Dunării şi de la pasurile munţilor, căci o scutire de vamă a mănăstirii Cozia precizează: „să nu dea vamă la toate târgurile, la toate vadurile de la Severin până la Brăila, nici pe drumurile munţilor"[74]. Sistemul era acelaşi ca în Bulgaria medievală, unde erau vămi la „clisure", la cetate, la târguri[75]. Se plătea vamă în special la târguri, la vânzarea mărfurilor; târgul avea vamă de târg тръжиа şi vamă de trecere реходна, când nu se vindea marfa[76]. Vama de târg o plăteau şi sătenii ce veneau la târg cu produsele lor, dovadă scutirea de această vamă acordată satului Ruşi de Vladislav II pentru mărfurile aduse la Târgovişte[77]. Apoi veneau vămile de intrare şi ieşire din ţară, plătite de negustorii streini, vama de la Dunăre şi cea de la munte, pe care un privilegiu al lui Vlad Ţepeş o numeşte „de plai"[78]. Conform tratatelor de comerţ pe care le-am analizat mai sus, vama era şi în bani şi în natură şi vămile erau în mare parte concesionate boierilor sau dăruite mănăstirilor. Boierii singuri garantau cu averea lor plata venitului domnesc şi abia în secolul al XVI-lea se vor ivi ca arendaşi ai vămilor streini, greci, levantini şi raguzani (în Moldova însă mult mai de vreme) **[18]**.

Impozitul principal datorat domniei în bani era *birul*, care exista şi în vremea lui Mircea[79]. În hrisovul lui Mihai coregent, pentru Cozia, pe lângă pomenirea birarilor, se spune despre supuşii mănăstirii aflaţi în Târgovişte: „Şi numai birul şi oastea şi să lucreze la moară, iar alta nimic să nu mai aibă amestec cu oraşul"[80]. Lăsând la o parte lucrul la moară, care e o obligaţie mai specială orăşenească (am văzut că cele mai multe mori domneşti erau concentrate la oraş), se poate spune că birul ca şi oastea (serviciul militar în timp de război) erau obligaţii *de care nu putea fi scutit nimeni*; domnul adică

---

[73] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 226.

[74] *Ibidem*, p. 260-261, act din 1465.

[75] I. Ivanov, *op. cit.*, p. 578.

[76] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 123.

[77] *Ibidem*, p. 220.

[78] Tocilescu, *534 documente slavo-române*, p. 96.

[79] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 103.

[80] *Ibidem.* Cf. pentru bir, C. C. Giurescu, *Organizaţia financiară a Ţării Româneşti sub Mircea cel Bătrân*, p. 129 şi I. Vlădescu, *Despre dări sau impozite. Birul*, Bucureşti, 1926. Cea dintâi menţiune a birului la noi a rămas necunoscută acestor doi autori, deoarece privilegiul lui Mihai coregent era încă inedit la apariţia acestor scrieri.

nu renunța la ele în favoarea proprietarilor ohabnici (imuni). Numai așa se explică de ce în toate celelalte documente de scutire ale vremii birul nu e pomenit în lunga listă de dăjdii și prestați, de care sunt scutite proprietățile privilegiate **[19]**.

Impozitele în natură erau întemeiate în toată Europa medievală pe sistemul decimei, din zece una, din toate produsele noi ale unui an, de unde și numele generic de dijmă dat acestor dări (dijma = dicessima). Înaintea tuturor dijmelor apare în documente *vama oilor* (adică a mieilor nou născuți), apoi urmează *a porcilor, gălețile* de grâne, *vinăriciul* (dijma vinului), dijma din miere și ceară, *coșuri* de fructe. Se mai pomenește dijma din lapte, fân și pește[81]. Tot între dăjdii trebuie socotit venitul domnesc de la ocne și de la minele de aramă, despre care am amintit mai sus.

O serie de dregători specializați adunau aceste dijme: câblari, adică găletari pentru grâu, vinăriceri pentru vin[82] **[20]**. Felul cum se repartizau sarcinele asupra populației în vremea lui Mircea nu ne este cunoscut din izvoarele istorice contemporane, dar în această privință organizația economică nu poate să se fi schimbat esențial până în veacul al XVI-lea. Atunci aflăm că atât dăjdiile cât și birul erau aplicate global asupra satului întreg de către fiscul domnesc și fruntașii satului repartizau sarcinile asupra fiecărei gospodării, scutind pe „siromahi", oameni fără pământ. Dacă un primar scutea în chip abuziv pe cineva care avea „parte" la moșie, aruncând astfel sarcina lui asupra celorlalți săteni, era pedepsit de domn[83]. Interesant este că cel ce aduna impozitul global pe sat se numea *rizatel* (Ризатель), ceea ce în slavonește înseamnă „cel ce crestează", iar stabilirea anuală a impozitului se numea „vremea rizatelului" (a crestatului), pentru că în vechime plata impozitului, cât și impozitul datorat *se crestau pe răboj*[84]. Numai mai târziu, în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea, când administrația cu acte în scris ia locul celei populare pe răboj, termenul *rizatel* este înlocuit cu *cisla* și *cisluitor* (de la slavul *cislo*, număr), care corespunde cu alt stadiu al vieții economice **[21]**.

---

[81] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 40, 56, 73; cf. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 19-27.

[82] Cf. citatele la nota precedentă.

[83] Cf. hrisovul lui Petre cel Tânăr (1559–1568) și al lui Radu Șerban, 7 nov. 1610, la Ștefulescu, *Documente slavo-române din Gorj*, p. 144 și 322-323, în care se vede tot acest mecanism.

[84] Documentele citate. Pentru importanța răbojului în vechea noastră economie, P. N. Panaitescu, *Răbojul în istoria Transilvaniei*, Revista Istorică Română, VIII, 1938, p. 28-47.

Produsele adunate din dăjdiile cuvenite domniei se adunau probabil la oraşe, unde erau *casele domneşti*, imense depozite de produse de tot felul. Numai astfel putea Mircea şi predecesorii lui să facă daruri în natură mănăstirilor în fiece an: *„din casa domniei mele*, 12 burdufe de brânză, 12 caşcavale, o maje de ceară, 12 postavuri de mantale, 12 păturі" (pentru Tismana)[85], „10 butoaie de vin, 12 burdufe de brânză, 12 caşcavale, 12 bucăţi de postav" (pentru Cozia)[86]. Mihai vodă coregent avea o „casă" separată, „din însăşi casa domniei mele", scrie el în hrisovul pentru Cozia[87].

În legătură cu aceste *case* sunt şi *tezaurele* domnilor români, pe care le aveau şi ei ca toţi stăpânitorii medievali, adunând o rezervă de aur, obiecte preţioase, pietre scumpe, monete. Povestirile „ruseşti" despre Vlad Ţepeş, pe cari le cred opera unui boier muntean, spun că acest domnitor crud pusese pe nişte meşteri să-i facă buţi de fier şi aşează în ele aurul său, apoi le îngropă în fundul albiei unui râu, iar pe meşteri i-a tăiat, ca nimeni să nu afle ce au făcut ei[88]. La 1436 regele Poloniei dă lui Ilie vodă al Moldovei cetatea Halciului, „ca să-şi păstreze acolo tezaurele sale"[88bis]. Când Ştefan cel Mare a intrat în Bucureşti, la 1472, a luat „toate comorile lui (ale lui Radu cel Frumos), toate veşmintele şi toate steagurile lui", zice lotopiseţul slavon al Moldovei[89]. Iar mai târziu, când sultanul Soliman Magnificul intră în Suceava (1538), el află acolo comorile lui Petru Rareş, „uriaşul tezaur şi banii, pe care Petru le îngropase în câteva buţi mari de vin în fundul cetăţii Sucevii, precum şi numeroase veşminte de lână şi de mătase cusute cu aur, pe care le află tot acolo"[90]. Iar Alexandru Lăpuşneanu, când se urcă în scaunul din Suceava (1552), „cercetând toate *casele în care se păstra aurul* şi văzându-le pe toate goale şi neavând nimică, voia să împartă norodului mertice". Totuşi, „nu după multă vreme a adunat *comori bogate* din daruri şi venituri"[91]. Credem

---

[85] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 37.

[86] *Ibidem*, p. 56.

[87] *Ibidem*, p. 103.

[88] I. Bogdan, *Vlad Ţepeş*, Bucureşti, 1896, p. 131-132.

[88 bis] Dlugosz, ed. Leipzig, I-2, col. 691.

[89] I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria Românilor*, Bucureşti, 1895, p. 39.

[90] Verancici, *Expeditiio Solimani in Moldaviam*, în Papiu Ilarian, *Tezaur de monumente istorice*, III, p. 171.

[91] I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, AARMSI, 1909, p. 147. Cf. pentru comorile lui Vasile Lupul la Cetatea Neamţului, Miron Costin, *Opere Complete*, ed. Ureche, I, p. 594.

că nu exista la noi în vechime un tezaur al statului, deosebit de al domnului, ci ele se confundau **[22]**.

Alături de dâjdii, hrisoavele domneşti pomenesc şi slujbele sau prestaţiile: *povoz*, cărături, adică transporturi pentru nevoile domniei în căruţele rechiziţionate, *podvod* după sens, călăuză, adică ridicarea oamenilor pentru călăuzirea şi paza convoaielor de căruţe domneşti, *cositul fânului*, tăiatul lemnelor în pădure (*copaci*), pentru trebuinţele curţii, *posada*, termen neclar, în secolul al XVI-lea era o dare în bani, căci în Evanghelia lui Coresi (1560) termenul are acest sens[92] **[23]**. Interesant şi original este dreptul domnesc amintit de Mircea la Giurgiu: „cum este legea, trei zile să vâneze domniei mele morunii"[93]. Tot un venit în natură erau *gloabele*, amenzi şi *duşegubinele* (pierdere de suflet) pentru crime, care se răscumpărau de la domnie cu vite sau pământ[94]. Mai târziu vor apare şi alte slujbe, ce nu erau sub Mircea: cai de olac (pentru curierii domneşti), repararea morilor domneşti[95], înmulţindu-se obligaţiile poporului supus.

Această organizaţie financiară corespunde firește cu situaţia economică a ţării, se potriveşte însă cu sistemul din Imperiul Bulgar. Şi acolo erau boieri şi rabotnici ai domnitorului trimişi după dâjdii şi angarale şi acolo erau vama porcilor, a vinului, a oilor, dijma din grâu, din stupi, adunate de funcţionari speciali, vinari, desectari şi jitari. Engariile (prestaţiile) erau aceleaşi: cositul fânului, podvoade, gloabe adunate de globnici[96]. Impozitul în bani, care la noi are un nume unguresc, birul, exista şi în sudul Dunării sub numele de *perper* şi se aduna de perperaki[97].

Faţă de aceste venituri, aşa cum le-am definit mai sus, cheltuielile curţii domneşti, am zice azi ale statului, nu erau prea mari. Domnul nu plătea un mare număr de funcţionari, am văzut că ei erau ambulanţi, deci puţini. Boierii mari din sfatul domnesc erau moşieri bogaţi şi nu erau plătiţi, cel puţin în epoca lui Mircea şi în veacul al XV-lea **[24]**; ceilalţi rabotnici, funcţionari mici, vor fi avut un venit ca o parte din cel pe care-l adunau. Pentru lucrări

---

92 Coresi, *Tetraevanghelul*, ed. Gherasim Timuş, Bucureşti, 1889, p. 39.

93 *Ibidem*, p. 106.

94 *Ibidem*, p. 73 şi C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 37, 47.

95 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 258.

96 I. Ivanov, *op. cit.*, p. 592-600.

97 *Ibidem*, p. 598.

publice nu se cheltuia pe atunci. Rămânea biserica ce era întreţinută de milostenii domneşti şi oastea, care însă nu era de mercenari şi nu costa scump, mai mult pentru aprovizionare decât pentru leafă. Erau apoi întreţinerea cetăţilor, a curţii domneşti, soliile şi darurile trimise peste graniţă şi cam atât. Organizaţia financiară din vremea lui Mircea arată o ţară, în care, în privinţa venitului, domnul, puterea centrală, era precumpănitoare pe tot teritoriul, peste toate izvoarele de producţie adunate cu funcţionarii săi **[25]**. Organizaţia aceasta însă seamănă mai mult cu exploatarea unei mari moşii, decât cu ceea ce înţelegem azi prin administraţie de stat: economie naturală precumpănitoare, mari depozite domneşti de produse de tot felul, puţine cheltuieli de administraţie, puţini funcţionari. E un aspect semipatriarhal, care corespunde de altfel cu concluziile la care am ajuns mai sus, când am cercetat situaţia economică a ţării.

Note

[1] În ceea ce privește originea și sensul vocabulei Ἰῶ, în istoriografia română s-au conturat mai multe teorii; o prezentare a acestora în *IFTRD*, p. 233-234. Emil Vârtosu, căruia îi datorăm cea mai amplă analiză în această problemă (*Titulatura domnilor și asocierea la domnie*, p. 12-101), consideră că această vocabulă reprezintă un *nomen sacrum*, prescurtare a numelui grecesc Ἰωαννης (= cel dăruit de Dumnezeu, cel ales de Dumnezeu), fiind acordat domnilor români de către Patriarhia din Constantinopol pentru a mări prestigiul acestora.

În această problemă, vezi și: Gr. Nandriș, *L'origine de Io dans le titre des souverains bulgares et romains*, în RES, 1964, p. 159-166; D. Ciurea, *„Io" din intitulația documentelor românești (Noi sublinieri)*, în AIIAI, 1967, p. 187-190; Marin Tadin, *L'origine et la signification de la particule „Ἰῶ" dans le titre honorifique des Princes de Bulgarie, de Serbie (méridionale), de Valachie et Moldovie*, în „Cyrillomethodianum", IV, 1977, p. 172-196; Georgi Bakalov, *Quelques particularités de la titulature des souverains balkaniques du Moyen Âge*, în EB, XIII, 1977, nr. 2, p. 67-86; A. Pippidi, *Tradiția politică bizantină în țările române în secolele XVI-XVIII*, București, 1983, p. 19-20; P. P. Panaitescu, *Io în titlul domnilor români*, în AIIAI, XXIV/2, 1987, p. 63-72 (studiu postum, redactat, după opinia lui Ștefan Gorovei, în anii 1943-1944, în care se regăsesc punctele de vedere exprimate și în această lucrare).

[2] Vezi *infra*, partea a II-a, cap. 1, n. **[3]**.

[3] O analiză a acestor epitete la A. Pippidi, *Tradiția politică bizantină*, p. 19-22.

[4] În lipsa unor reglementări foarte stricte în ceea ce privește succesiunea la tron în spațiul românesc, formal oricine putea emite pretenții la tron dacă își „demonstra" calitatea de „os domnesc". Ca urmare, în condițiile unui *sistem electiv-ereditar*, asentimentul boierilor, într-o primă fază, era indispensabil pentru a ajunge în scaunul domnesc (E. Vârtosu, *op. cit.*, p. 216-222). De asemenea, pentru a se asigura continuitatea dinastică, asocierea la domnie a reprezentat „o formă mascată de transmitere a dreptului de moștenire a domniei" (*ibidem*, p. 233-298).

[5] Atribuţiile domniei şi raporturile acesteia cu celelalte instituţii implicate în exercitarea puterii în stat reprezintă una dintre cele mai sensibile probleme ale istoriografiei române. O prezentare a diverselor teorii în acest sens la Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan, *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova. 1611-1831*, partea I, *Organizarea judecătorească*, vol. 1 (1611-1740), Bucureşti, 1979, p. 35-39. Pentru atribuţiile domniei, vezi şi *Istoria dreptului românesc*, vol. 1, p. 250-257.

[6] În Ţara Românească, *vornicul* este primul dregător amintit în documente (vezi actul din 4 septembrie 1389, *DRH, B*, I, p. 30). Pentru originea şi atribuţiile acestui dregător, vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1968, p. 185-193.

[7] Pentru originea acestui termen, vezi *supra*, cap. 1, n. **[3]**. În ceea ce priveşte atribuţiile acestei dregătorii, vezi N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 156-170.

[8] Acesta s-a călugărit sub numele de Filotei şi este considerat ctitorul mănăstirii Bolintin; pentru detalii, vezi Tit Simedrea, *Filoteiu monahul de la Cozia*, în MO, 1955, nr. 10-12, p. 526-541; N. Stoicescu, *Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova. Sec. XIV-XVII*, Bucureşti, 1971, p. 21.

[9] Despre originea şi atribuţiile tuturor acestor dregătorii, vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, s.v.; *IFTRD*, s.v.; Valentin Al. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, 1980, p. 52-57; *Istoria dreptului românesc*, vol. 1, p. 291-298.

[10] Cercetările în această problemă au confirmat teoria lui Panaitescu în ceea ce priveşte atribuţiile pârcălabului (N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 215-217), infirmând-o pe acea a lui C. C. Giurescu, acesta considerându-l conducătorul judeţelor (*În legătură cu Mircea cel Bătrân*, p. 418).

[11] Problema statutului şi a administraţiei oraşelor în Evul Mediu românesc va fi dezvoltată de autor în studiul *Comunele medievale în Principatele Române*, inclus în culegerea de studii *Interpretări Româneşti*. Pentru diverse aspecte, vezi *Oraşele*, în vol. *Viaţa feudală*, p. 413-437; I. Donat, *Domeniul domnesc*, p. 116-123, precum şi comentariile editorilor celei de a II-a ediţii a *Interpretărilor Româneşti*, Bucureşti, 1994, p. 237-238; vezi şi *supra*, cap. III, n. **[7]**.

[12] Pentru justiţia medievală în spaţiul românesc lucrarea fundamentală este cea elaborată de Valentin Al. Georgescu, Petre Strihan, Ovid Sachelarie, *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova, 1611-1831*, 3 vol., Bucureşti, 1979-1982; vezi şi *Istoria dreptului românesc*, vol. 1, p. 377-382.

[13] Despre toţi aceşti funcţionari de rang inferior, vezi N. Stoicescu, *Curteni şi slujitori. Contribuţii la istoria armatei române*, Bucureşti, 1968; idem, *Despre subalternii marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XV - mijlocul sec. XVIII)*, în SMIM, VI, 1973, p. 61-90; *IFTRD*, s.v.

[14] Până în acest moment, în istoriografia română nu există o lucrare cuprinzătoare în ceea ce priveşte administraţia statelor medievale. În literatura de specialitate s-au conturat două opinii opuse referitoare la această problemă: prima, împărtăşită şi de P. P. Panaitescu, susţine ideea unei administraţii incipiente pentru această epocă; a doua, al cărei promotor a fost Constantin C. Giurescu, acceptă existenţa unei armate „de agenţi fiscali" (*În legătură cu Mircea cel Bătrân*, p. 421), încă din momentul apariţiei statelor. Discutarea celor două opinii la N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 98-103.

[15] În istoriografia română lipseşte încă o lucrare de referinţă în ceea ce priveşte veniturile domniei, problemă a cărei rezolvare va putea oferi şi perspective în elucidarea a numeroase aspecte ale medievisticii româneşti. Pentru unele aspecte, vezi *Veniturile ţării şi ale domniei*, în vol. *Viaţa feudală*, p. 357-392; I. Donat, *Domeniul domnesc*.

[16] Sensurile termenului de braniste sunt multiple, dar în general se consideră că aceasta reprezenta un teritoriu (loc) rezervat domniei, mănăstirilor. În această problemă, vezi şi C. Cihodaru, *Braniştele şi problema apariţiei rezervei seniориale în Moldova*, în AŞUI, 1957, fasc. 1-2, p. 27-51; P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova. Orânduirea feudală*, Bucureşti, 1964, p. 121, 138-139; *IFTRD*, p. 56.

[17] Constatarea lui Panaitescu a fost confirmată de cercetările ulterioare, ce au demonstrat *inexistenţa unui domeniu domnesc permanent*, indiferent de persoana celor ce au ocupat tronul (I. Donat, *Domeniul domnesc*, p. 92-115).

[18] Până în prezent nu există o analiză temeinică a sistemului vamal medieval în Ţara Românească. Deşi nu dispunem de ştiri sigure privind veniturile obţinute din încasarea vămilor, tranzitarea ţărilor româneşti de două importante drumuri comerciale, ce legau Occidentul Europei de Orient, a constituit pentru domnie o importantă sursă de venituri. Astfel, italianul Franco Sivori aminteşte faptul că Petru Cercel (1583-1585) obţinea din taxele vamale un venit anual de 60 000 de scuzi (*Călători străini despre ţările române*, vol. 3, întocmit de Maria Holban şi Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1971, p. 14).

Pentru sistemul vamal, în general, şi principalele puncte vamale din timpul domniei lui Mirca cel Bătrân, vezi *Istoria dreptului românesc*, I, p. 345-347; N. Stoicescu, *Organizarea pazei hotarelor în Ţara Românească în sec. XV-XVII*,

în SMIM, IV, 1960, p. 210-212; Adina Berciu-Drăghicescu, Dinică Ciobotea, *op. cit.*, p. 68-71.

[19] Vezi *supra*, cap. IV, n. **[1]**.

[20] Despre toate aceste dări şi dregători, vezi pe larg *IFTRD*, s.v.

[21] Detalii despre această practică la P. N. Panaitescu, *Răbojul. Studiu de istorie economică şi socială la români*, Bucureşti, 1946; P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească*, p. 206-211.

[22] Despre o delimitare clară între vistieria ţării şi veniturile personale ale domnului (cămara domnească) putem vorbi abia din secolul al XVII-lea (acum apare şi dregătoria de mare cămăraş), deşi nu lipsesc unele indicii anterioare acestui moment. Pentru problema tezaurului domnesc, vezi P. P. Panaitescu, *Tezaurul domnesc. Contribuţie la studiul finanţelor feudale în Ţara Românească şi Moldova*, în „Studii", 1961, nr. 1, p. 49-83. O descriere sumară a unor obiecte din tezaurele unor domni la Corina Nicolescu, *Les insignes du pouvoir. Contribution à l'histoire du cérémonial de cour roumain*, în RESEE, XV, 1977, nr. 2, p. 233-258.

[23] În realitate, posada nu reprezenta o dare în bani, ci obligaţia de a face de pază la hotare. Vezi pe larg: Valeria Costăchel, *Les immunites dans les Principautés Roumains aux XIV-ème siècle*, Bucureşti, 1947, p. 16-21; Constantin Turcu, *Contribuţii la cunoaşterea posadei*, în SCŞI, şt. sociale, V, 1954, nr. 3-4, p. 401-418; N. Stoicescu, *Despre paza hotarelor*, p. 208-209; Ştefan Olteanu, *Lupta pentru libertate şi independenţă a poporului nostru în secolele XIV-XVI oglindit în două instituţii medievale româneşti: posada şi munca la cetate*, în „Carpica", 1977, p. 41-50; *IFTRD*, p. 370.

[24] Într-adevăr, salarizarea dregătorilor va fi introdusă de către Constantin Mavrocordat; până în acest moment retribuirea „pentru dreaptă şi credincioasă slujbă" se făcea prin acordarea de moşii, imunităţi sau a unei cote părţi din dările percepute. Pentru veniturile dregătorilor în această perioadă, vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 131-152.

[25] Despre „momentul" Mircea cel Bătrân în evoluţia instituţiei domniei în Ţara Românească vezi şi aprecierile lui Gheorghe Brătianu, *Sfatul domnesc*, p. 99-104, 108-109.

CAPITOLUL VI

ARMATA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Studiile de istorie militară românească nu au adâncit epoca de la începutul formării principatelor noastre, Moldova şi Ţara Românească, deşi în această perioadă cade domnia războinică a lui Mircea cel Bătrân. Acest domnitor a purtat, lucru rar în istoria noastră, şi războaie ofensive, de aceea studiul armatei lui Mircea este un subiect deosebit de interesant. Lucrările de istorie militară, începând cu *Puterea Armată* a lui Bălcescu, s-au întemeiat pe ştiri mai târzii ale cronicilor şi documentelor, care au fost aplicate şi epocii mai vechi a lui Mircea. E drept că izvoare contemporane de caracter militar sunt rare pentru această epocă, ceea ce îngreuiază cercetările. Totuşi, o cercetare mai atentă a informaţiilor disparate poate duce la concluzii noi şi directe.

Ţara Românească în vremea lui Mircea cel Bătrân avea o organizaţie socială solidă, întemeiată pe proprietatea colectivă a pământului, iar venitul şi puterea domnului erau de asemenea bine întemeiate. Organizaţia oastei porneşte de la aceste realităţi: aveam pe atunci o oaste de ară, adică o oaste naţională şi oastea era a domnului.

În această epocă, la trecerea dintre secolul al XIV-lea şi al XV-lea, se făcea în ţările vecine catolice, Polonia şi Ungaria, o mare reformă a armatei. Sistemul cel vechi medieval al recrutării armatei era întemeiat pe cetăţile regale. Oamenii din toate satele şi târgurile, cu armele ce le puteau avea la îndemână, în frunte cu ofiţerii regali din anume centre întărite, burguri, formau diferitele corpuri de oaste, era deci o oaste de ţară care aparţinea regelui. În epoca de care vorbim vechiul sistem al burgurilor a fost înlocuit treptat cu sistemul *banderiilor*. Oastea banderiilor era o armată feudală, nobilii ridicau de pe moşiile lor oastea sub comanda lor, era o oaste întemeiată pe cavaleria nobilă, mai bine înarmată şi mai bine exercitată decât oastea ţărănească a

regelui, dar toată puterea ei trecea din mâna monarhului în aceea a nobilimii. Această reformă, transformarea oastei regale în oaste nobilă, începută în Polonia sub Cazimir cel Mare (1335-1370), iar în Ungaria sub Carol Robert de Anjou (1309-1342) nu fu terminată decât în decursul veacului al XV-lea[1] **[1].**

În Ţara Românească nu poate fi vorba de o oaste feudală în vremea lui Mircea; cum vom vedea imediat, oastea era a domnului. Dar făcând o comparaţie cu situaţia din ţările vecine, credem că armata românească nu putea avea un sistem propriu şi original de recrutare, ci dimpotrivă intra şi ea în sistemele obişnuite în această parte a continentului. Credem că sistemul cel vechi al cetăţilor, centre militare risipite în ţară, cu ofiţeri domneşti, în jurul cărora se adunau oamenii de pretutindeni, exista şi la noi. Dovezi directe nu avem decât pentru Moldova. Un document al lui Ilie vodă din 1432, Bârlad, întăreşte satul lui Dragoş Urlat, care „să fie atârnător de steagul de la Tutova" (Да держит къ стягу Тутовскомоу)[2].

Oastea ţării era întreaga populaţie în stare să poarte armele. Dlugosz scrie despre oastea Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare: „Nu numai militarii şi boierii, dar şi pe ţărani îi adună sub arme, poruncind tuturora să fie gata pentru apărarea patriei. Dacă vreun ţăran i se înfăţişa fără săgeţi, arc şi spadă, sau nu era gata să alerge în oastea călare, îl pedepsea cu moarte fără milă"[3].

Oastea aceasta se numea *oastea cea mare*, adică ridicarea în masă a ţării. Vladislav I al Ţării Româneşti, în privilegiul său pentru mănăstirea Vodiţa (c. 1370) scuteşte un sat al acestei mănăstiri chiar şi de oaste[4], în schimb, Mircea cel Bătrân, într-o epocă în care era nevoie de mai mulţi ostaşi, nu acordă niciodată o asemenea scutire şi menţionează că privilegiile de imunitate (ohabă) se acordă numai cu exceptarea datoriei militare: proprietarii din Mociuriţe obţin imunitatea pentru moşia lor, „numai singură oastea s-o *facă domniei mele*"[5]. Boiernaşii din Beala şi Prislop (Mehedinţi) obţin de la

---

[1] I. Dabrowski, *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego* (Ultimii ani ai lui Ludovic cel Mare), Cracovia, 1918, p. 66-68. I. Macurek, *Déjiny Madaru a Uherského státu* (Istoria maghiarilor şi a statului unguresc), Praga, 1934, pp. 88-96.

[2] Document inedit din ianuarie 1432, la mănăstirea Xeropotam, la Muntele Athos, comunicat de profesorul M. Laskaris din Salonic.

[3] I. Dlugosz, *Chronica*, Leipzig, 1713, II, col. 417.

[4] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, I, p. 37.

[5] *Ibidem*, p. 80.

Mircea ohaba la 1415, însă „numai la oastea cea mare *să se scoale*, iar alta nimic mai mult"[6]. Chiar satele mănăstireşti aveau această obligaţie, satul Ciuliniţa al mănăstirii Snagovului este declarat ohabnic de către Mircea, „afară de singură oaste cea mare *să se ridice pentru domnia mea*"[7]. Asemenea, satul Pulcovţi al mănăstirii Strugalea, astăzi dispărută, care se afla nu departe de Giurgiu, obţine la 1409 un privilegiu de la Mircea cel Bătrân: „Numai la oastea cea mare *să slujească domniei mele*, iar alta nimic mai mult"[8]. Obligaţia oastei celei mari privea şi pe târgoveţi. Orăşenii şerbi din Târgovişte, o stradă întreagă, dăruiţi de Mihai vodă, fiul şi coregentul lui Mircea, mănăstirii Cozia, sunt scutiţi în favoarea mănăstirii de toate dările şi prestaţiile „şi numai birul şi oastea şi să lucreze la moară, iar altele nimic să nu aibă amestec cu oraşul"[9]. Din pasajele de mai sus, extrase din hrisoavele lui Mircea, se pot trage unele concluzii interesante: oastea cea mare însemna o sculare, o ridicare, cum se exprimă însuşi domnul. Aceasta înseamnă că în clipele de alarmă se producea o ridicare în masă, se ridica ţara în picioare, cu toţi cei în stare de a purta armele. Era o oaste fără deosebire de categorii sociale, din ea făceau parte orăşeni şi săteni, liberi şi şerbi. Oastea cea mare era a domnului, o *slujbă* datorată numai domniei. Nici în satele imune (ohabe) proprietarul nu ridica el oastea sub comanda sa, ca în Ungaria de pildă, ci în privinţa oştii dreptul de ohabă, adică înlocuirea drepturilor domniei cu ale proprietarilor, înceta; ceea ce nu era cazul de pildă cu dreptul de judecată. Sistemul acesta ostăşesc exista şi în sudul Dunării. În Zaconicul (Codicele de legi) al lui Ştefan Duşan citim: „Şi baştinile (care corespund cu ohabele noastre) toate să fie libere de orice prestaţii şi dări către împărăţia mea, numai la oaste să lupte după lege"[10]. Este clar că dacă oastea cea mare era *o exceptare* de la drepturile de scutire, însemna că ea rămâne la dispoziţia şi în slujba domnului, fără amestecul proprietarului. Noi nu aveam deci o oaste feudală. De asemenea expresia privitoare la târgovişteni: „altele nimic să nu aibă amestec cu oraşul", arată că oastea *avea amestec cu oraşul*, oastea cea mare din oraşe se ridica în oraş sub conducerea autorităţilor orăşeneşti.

---

6 *Ibidem*, p. 112.

7 *Ibidem*, p. 92.

8 *Ibidem*, p. 107.

9 *Ibidem*, p. 104.

10 St. Novakovici, Стара српска воіска (Vechea armată sârbească), Beograd, 1893, p. 49.

Dar termenul de oastea cea mare înseamnă că mai exista în chip necesar şi *oastea cea mică*. Ridicarea întregii ţări în arme era un lucru greu de împlinit în practică şi care se făcea desigur încet. În afară de oamenii cei mulţi şi fără pricepere deosebită la oaste, căci serviciul militar, bineînţeles, nu exista pe atunci, domnul trebuie să fi avut la îndemână pentru cazuri de primejdie repede şi pentru luptă mai grea şi un număr de oşteni aleşi. Această oaste aleasă o cunoaştem bine din istoria Moldovei, în special în vremea lui Ştefan cel Mare, e aşa-numita curte. Curtenii erau săteni privilegiaţi în anume sate pe pământ domnesc, sate militare, scutite, obligaţi să fie gata repede cu armele la dispoziţia domnului. Cu curtea lui a câştigat Ştefan al Moldovei toate izbândele sale cele vestite. A existat o curte şi în vremea lui Mircea în Muntenia? E mai mult decât probabil, deşi documentele doveditoare nu le avem. Abia mult mai târziu, în *Învăţăturile* lui Pseudo-Neagoe, în capitolul despre oştire se vorbeşte de *curte* şi de curteni în armata Ţării Româneşti[11]. De altfel şi cunoscuţii plăieşi, păzitori ai graniţelor la munte, erau organizaţi după sistemul curtenilor, plăieşi ce se numeau în vechime în Muntenia *opăcinaşi*, adică cei ce merg pe opcine, pe culmi şi plaiuri[12] **[2]**. Sistemul acesta, necunoscut Apusului Europei în Evul Mediu, este de origine bizantină[13]. Instituţia se numea la Bizanţ *pronoia*, iar cei ce beneficiau de dânsa se numeau *proniari* [14]; ea se află şi în Serbia medievală, unde aflăm în documente categoriile sociale: *boier, voinic* şi *sărac*, al doilea fiind egal cu curteanul nostru[15] **[3]**. Existenţa satelor militare e atestată în Serbia şi de Zaconicul amintit al lui Ştefan Duşan[16]. Deci organizaţia oastei de curteni în Serbia şi în Moldova, iar în Muntenia atestarea ei documentară de mai târziu sunt dovezi suficiente că şi pe vremea lui Mircea exista această instituţie **[4]**.

---

[11] Cf. I. Bogdan, *Documentul Răzenilor şi organizaţia armatei moldovene în sec. XV*, AARMSI, II, XXX, p. 40-41.

[12] Condica Snagovului, la Acad. Rom. Doc. Pachet XX, 1622, Radu Mihnea scuteşte satele Snagovului de *opăcinaşi*.

[13] G. Ostrogorski, *Die Wirtschaftlichen und sozialen Entwicklungsgrundlagen des byzantinischen Reichs*, în Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte, 1929, citat de M. Bloch, *La société féodale*, II, p. 241. M. Bloch caracterizează aceste sate drept „fiefs de paysans".

[14] Novakovici, *op. cit.*, p. 33.

[15] *Ibidem*, p. 60.

[16] *Ibidem*, p. 75.

Este posibil ca, pe lângă oastea cea mare şi curte, să fi existat în această epocă şi un mic număr de mercenari; e drept că nu suntem în epoca de înflorire a oştilor de mercenari, care va începe peste două secole, dar totuşi existenţa lor este pomenită câţiva ani abia după moartea marelui domn. Dan II cerea lui Sigismund de Luxemburg să-i plătească, în interesul luptei comune împotriva turcilor, o oaste de strajă de 600 călări sau pedestrii *români* în leafă. Un călăreţ român cere leafă un perper pe zi, iar trei pedestraşi români se mulţumesc împreună cu un perper[17]. Un lucru este clar: e vorba de *lefegii români*, nu streini, angajaţi cu slujbă permanentă, probabil la casa domnului, ca o gardă personală. Ei erau pesemne aleşi dintre orăşenii sau ţăranii mai săraci, fără pământ, obligaţi să-şi câştige viaţa cu leafă **[5]**.

Şi consideraţiile de mai sus arată că oastea românească era mai mult o masă de oameni de jos, ţărani şi târgoveţi, total deosebită de oastea de cavaleri a Apusului. Numai Apusul feudal a avut o adevărată cavalerie luptătoare cu lancea de pe cal. La noi, o ştim din vremea lui Ştefan cel Mare din Moldova, ostaşii treceau până la câmpul de luptă călări, dar în ceasul luptei *se pedestreau*, calul fiind numai un mijloc de transport. Totuşi această afirmaţie suferă unele excepţii, mai ales în primele epoci ale voievodatului muntean, aşa cum vom vedea imediat.

În vrema lui Mircea, ţara avea cai mulţi şi unul din drepturile domnului era şi „caii de la cnejii care mureau" (probabil fără copii)[18]. Cneazul adică moşneanul era obligat să ţie un cal pentru a veni cu el în slujba domnului; dacă murea, calul revenea domnului, probabil ca răscumpărare a stăpânirii pământului. De asemenea, această obligaţie o aveau anume târgoveţi; în hrisovul pentru orăşenii din Târgovişte dăruiţi ca supuşi mănăstirii Cozia de către Mihail vodă coregent, ei sunt scutiţi în mod excepţional de această obligaţie: „Cal să nu dea"[19]. Această dare a calului la moarte se explică ca un obicei militar **[6]**. Zakonicul lui Ştefan Duşan scrie: „După moartea boierului (vlastelin) calul şi armele lui să se dea ţarului, dar când boierul are un fiu care-l poate înlocui (în slujba militară), să nu se dea"[20]. O veche lege

---

[17] Szabó, *Székely oklevéltár*, III, p. 41, citat de N. Iorga, *Istoria armatei româneşti*, I, Bucureşti, 1918, p. 63.

[18] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 357.

[19] *Ibidem*, p. 103.

[20] St. Novacovici, *op. cit.*, p. 57.

bisericească sârbească spune de asemenea privind pe preoţi: „Când popa moare, calul său şi patrahirul şi crucea se cuvin domnitorului“[21].

Aşadar, cel ce murea fără urmaş militar, cel puţin cnejii, preoţii şi boierii, dădea calul său de oaste domnului. Pe lângă acestea, domnia ţinea pentru oaste cai prin anume sate, pe care-i îngrijeau şi-i hrăneau sătenii: „Nici cal domnesc să nu păzească, nici cal să nu li se ia“, zice un hrisov de scutire al lui Radu cel Mare[22]. Bineînţeles că asemenea scutiri ne arată că alte sate aveau această obligaţie. Wawrin, cronicarul burgund care a descris expediţia cruciată întreprinsă pe Dunăre în 1445 de burgunzi, vorbeşte de cavaleria lui Vlad Dracul, fiul lui Mircea. Această cavalerie se aruncă înot în Dunăre cu caii[23]. Într-un rând caii oştenilor români păşteau pe câmp, pe malul Dunării, când, zice cronicarul, s-a ridicat un strigăt mare şi îngrozitor *(ung grant cry et hideux)*, dar când burgunzii au sărit înspăimântaţi, crezând că aliaţii lor români au fost atacaţi de turci, aceştia liniştiţi le spun: „Nu-i nimic, nu-i nimic“, era un simplu chip de a îndemna caii[24].

Nu trebuie să credem că e vorba numai de oastea ţărănească, care era *transportată* pe cai. Între cavalerii boieri din oastea lui Mircea erau desigur şi unii care cunoşteau obiceiurile ostăşeşti occidentale. Deşi până azi în istoriografia noastră nu s-a vorbit de cavaleri români, totuşi existenţa lor nu este un fapt extraordinar şi de mirare, dată fiind vecinătatea ţărilor noastre cu Polonia şi Ungaria, ţări catolice, în care pătrunseseră obiceiurile din Apus. Să ne gândim că şi costumele lui Mircea şi ale fiului său pe zugrăvelile de la Cozia sunt apusene. Pe un stâlp de la biserica domnească Sf. Nicolae de la Curtea de Argeş, în partea de jos este o pictură cam deteriorată care reprezintă îngenunchiat, probabil rugându-se unui sfânt, un cavaler îmbrăcat în zale de fier după modelul apusean, cu coiful de fier lângă el. Chiar dacă această pictură a fost refăcută, ea reproduce un original din vremea lui Mircea, mai ales că este alături de scena aducerii moaştelor Sf. Filofteia, care a avut loc în vremea acestui domnitor[25].

---

[21] *Ibidem.*

[22] Hrisov inedit din 10 decembrie 1505. Arhivele Statului, sec. ist., serie cronologică.

[23] Wawrin, *Chronique*, ed. Iorga, Paris, p. 80.

[24] *Ibidem*, p. 86.

[25] Reproducere a chipului cavalerului în *Curtea Domnească de la Argeş*, Bucureşti, 1923, p. 112.

De aceea existența unor *cavaleri români* chiar la turnirele (întrecerile între cavaleri) date în acea vreme nu trebuie să ne mire. Un pasaj neobservat din Cronica lui Dlugosz amintește acest fapt interesant. Anume: în anul 1412, după încheierea tratatului de la Lublau între Polonia și Ungaria, regele Poloniei Vladislav Iagello făcu o vizită la Buda lui Sigismund de Luxemburg, noul său aliat, cu prilejul căreia s-au dat strălucite serbări ostășești: „O sută de cavaleri în palestră s-au luptat timp de două zile, de dimineață până seara. La aceste jocuri au participat oșteni din următoarele națiuni: greci, italieni, francezi, poloni, bulgari, *valahi*, sârbi (urmează apoi numele cavalerilor poloni cari au participat la acest turnir)[26]. Cronicarul adaugă că regele Bosniei, Carven (Hrvoie) a fost acela care s-a distins mai mult în acest turnir[27]. Nu este de mirare că la aceste jocuri, la care participau oștiri din toate țările vecine, chiar din cele ortodoxe, să fi participat și românii. Dacă regele Bosniei știa să se lupte ca un caveler apusean, nu este nici un motiv ca aceste obiceiuri să nu fi fost cunoscute și de câțiva tineri boieri români, cari poate slujiseră și învățaseră prin țări streine. Este o pagină puțin cunoscută a oștirii românești medievale, dar confirmată și de alte știri. O cronică italiană arată că Radu, tatăl lui Mircea, în războiul pe care l-a avut cu regele Ludovic cel Mare al Ungariei, în care acesta a fost învins, a avut la îndemână 10 000 de călăreți (cifră probabil exagerată), cari erau îmbrăcați în zale de fier. Armurile cavalerilor români, precizează cronicarul italian, au fost vândute domnului muntean de către Republica Venețiană (*la Signoria donò agli infédeli X m. armadure da cavalli)* [28]. Date fiind legăturile comerciale ale Veneției cu regiunea dunăreană și în special cu Bulgaria, cu care republica de la Adriatica încheiase un tratat comercial, nu este de mirare că au fost aduse de acolo armurile pentru cavaleri, pe corăbii, pe mare și pe Dunăre.

În privința armamentului armatei românești din vremea lui Mircea, știm că armele de foc erau rare în această epocă: arcul și săgeata erau principalele arme pe atunci. Despre lupta de la Rovine a spus un cronicar contemporan că s-a întunecat cerul de mulțimea săgeților[29], a fost deci o bătălie a arcului. Interesant

---

[26] Dlugosz, *op. cit.*, 1-2, col. 327.

[27] *Ibidem,* col. 328.

[28] Gh. I. Brătianu, *L'expédition de Louis I de Hongrie en Valachie,* extras din Revue Historique de sud-est européen, II, 1925, p. 12 (paginația extrasului).

[29] Cronica bulgară la I. Bogdan, *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtschreibung*, în Archiv für slavische Philologie, p. 530.

este însă că săgeţile întrebuinţate de oştenii munteni de pe atunci erau *otrăvite*. Când regele Sigismund a venit în ţară la 1395 împotriva pretendentului Vlad adus de turci, după ce se întorcea prin pasul Branului, a fost atacat în munţi de partizanii lui Vlad, la Posada. Aceştia aruncară asupra lui săgeţi otrăvite, infectate cu venin (*intoxicatis venenoque infectis sagittis*)[30]. Probabil aceste săgeţi erau unse cu o otravă extrasă din plantele ţării şi fixată pe vreo grăsime. Ostaşii purtau *tolbe*, pentru săgeţi, care se fabricau la Braşov[31].

Cronicarul Wawrin, de care am mai amintit, pomeneşte şi de *arcuri cu vârtej*, arbalete, care erau folosite în oastea munteană în vremea lui [32]. Pe de altă parte, s-au frânt, în ciocnirea dintre creştini şi păgâni, lăncii, desigur de lemn, cu care putea să lupte şi o infanterie[33].

Un element interesant al armamentului oştenilor lui Mircea erau *pavezele*, care erau construite într-un chip special. În această privinţă avem o informaţie curioasă datorată cronicarului bizantin Chalkokondyl, care spune: „Tătarii (Sciţii) au scuturi asemenea cu ale românilor (dacilor)"[34]. Nu ştim exact cum erau construite aceste scuturi tătăreşti, se ştie în genere că armamentul tătăresc din acea epocă era de obicei acoperit cu piele[35], ceea ce arată că avem a face cu scuturi de lemn acoperit cu piele, cu cari oştenii români se apărau împotriva săgeţilor duşmane. Dacă această observaţie a cronicarului bizantin, de obicei foarte bine informat asupra tuturor evenimentelor de la Dunăre, este exactă, avem a face cu un element care se deosebea de felul de luptă pe care-l întâlnim în oştile româneşti de mai târziu. Apropierea este foarte interesantă şi credem că românii au adoptat aceste paveze de la tătari în timpul când aceştia stăpâneau regiunile româneşti, înainte de întemeierea Principatelor. Era de aşteptat ca năvălirea tătarilor şi stăpânirea lor în aceste părţi să fi lăsat urme mai ales în domeniul militar, fiind vorba de un popor eminamente războinic.

O confirmare a influenţei tătare asupra armamentului oştirii româneşti avem într-o ştire mai veche, privitoare la armata lui Basarab Întemeietorul, ştire necunoscută istoricilor armatei noastre.

---

[30] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 395.

[31] Tocilescu, *534 documente*, p. 151 (Vlad Călugărul).

[32] Wawrin, *op. cit.*, p. 71.

[33] I. Bogdan, *loc. cit.*

[34] Chalkokondyl, *Cronica*, ed. Darkó, p. 127, ed. Bonn, p. 136.

[35] R. Grousset, *L'empire des steppes*, Paris, 1938, p. 283.

Istoricul bizantin Ioan Cantacuzino (Împăratul Ioan VI: 1341-1355) vorbind de războiul bizantinilor cu bulgarii la 1331 povesteşte cum grecii, năvălind în Bulgaria, se apropiară de oastea ţarului Alexandru, crezând că vor avea de luptat cu bulgarii singuri. Dar, pe neaşteptate izbucneşte sunetul trâmbiţei tătăreşti. Totuşi, împăratul bizantin (Andronic III) socoate că nu ar fi în faţa lui tătari (cu cari aveau alianţă), ci *„geţii (românii) de peste Dunăre, care se folosesc de aceleaşi arme ca tătarii; cei mai mulţi sunt arcaşi"*. Ei ar fi venit în ajutorul bulgarilor, credea împăratul, şi, ca să înspăimânte pe greci, se foloseau de o trâmbiţă tătărească. Abia când începe lupta, grecii îşi dau seama că nu sunt români, ci adevăraţii tătari în faţa lor[36].

Rezultă din această interesantă povestire că de la depărtare românii lui Basarab, călări probabil, puteau fi confundaţi cu tătarii şi că adoptaseră armele lor de luptă, în special arcul şi pavăza tătărească.

În privilegiul bine cunoscut acordat de Mircea negustorilor braşoveni la 1413 în exemplarul latin, care se deosebeşte în mai multe locuri de cel în limba slavonă, se vede, după tariful de vamă, că saşii din Ţara Bârsei aduceau în Ţara Românească între alte mărfuri: *arcuri, săbii, lăncii* [37], prin urmare acestea erau armele obişnuite ale oştirii lui Mircea. După cum se vede, acest armament nu era fabricat în ţară şi domnia munteană era tributară pentru dânsul industriei ardeleneşti.

Totuşi din corespondenţa domnilor noştri cu Braşovul rezultă că se cumpăra de acolo *„fier, ce este pentru arme"*, deci erau şi în ţară *ateliere*, în care se prelucra acest fier[38]. Tot din Ardeal se aducea şi *salitră „ca să facem praf de puşcă"*[39].

În oastea lui Vlad Dracul, trei decenii după moartea lui Mircea, întâlnim şi două *bombarde* mari, piese de artilerie care aruncau pietre şi participau la asediul Giurgiului. Wawrin, care a luat parte la acest asediu, observă că numai jumătate din piatră putea intra pe gura prea strimptă a bombardei[40]. Nu ştim dacă şi Mircea a avut artilerie, se pare de altfel că aceste piese nu serveau decât la asediul cetăţilor. În orice caz, contemporanul lui Mircea din Moldova,

---

[36] I. Cantacuzenus, ed. Bonn, I, p. 465.

[37] Hurmuzaki, *Documente*, XI-1, p. 9. Pentru *lăncii*, privilegiul are cuvântul *bicellis*, pentru al cărui sens, cf. M. Bartal, *Glossarium, sub voce.*

[38] Tocilescu, *534 documente*, p. 155 (Vlad Călugărul).

[39] *Ibidem*, p. 62.

[40] Wawrin, *op. cit.*, p. 73.

Alexandru cel Bun, a avut câteva tunuri, care-i fuseseră procurate de către municipalitatea oraşului polon Liov[41], aşa că în această epocă artileria era introdusă în ţările noastre.

Pentru a completa tabloul mijloacelor de care dispunea oastea munteană a vremii, adăugăm că ea avea la îndemână un mare număr de corăbii de lemn, monoxyle, adică scobite dintr-un singur trunchi de copac, cu care era transportată pe Dunăre[42]. De asemenea, ştim că ea se odihnea pe câmp în *corturi* şi, când se dădea alarma, se bătea din *tobe* şi se suna din *trâmbiţe* [43] **[7]**.

Apărarea ţării era asigurată, ca în toată Europa, prin cetăţi. Cetăţile erau ale domnului, adică ale ţării, şi nu ale boierilor ca în ţările feudale. Un brâu de cetăţi de piatră, aşezate pe locuri înalte, la pasuri şi la vaduri, înconjura Ţara Românească de jur împrejur. Aceste cetăţi nu erau deci aşezate la întâmplare, ele formau un sistem general de apărare. Spre Moldova era cetatea Crăciuna, spre pasurile munţilor, adică spre Ardeal, cetatea *Dâmboviţei*, apoi cetatea de la Căpăţâneni pe partea de sus a Argeşului; la Dunăre erau Brăila, Giurgiu, Turnu (Măgurele) şi Severinul. Despre cetatea Giurgiului ştim că a fost construită din piatră cu mare cheltuială de Mircea însuşi. Aceasta o spune Vlad Dracul cavalerilor burgunzi, cu ajutorul cărora a reluat-o de la turci. „Fiecare piatră din această cetate, spunea Vlad, a costat pe părintele meu câte un bulgăre de sare." E vorba de exploatarea ocnelor de sare, care erau un venit al domniei, din care Mircea a putut cheltui pentru construirea cetăţii. Cetatea Giurgiu, întemeiată aşadar de Mircea, era aşezată pe o insulă pe Dunăre, aproape de malul românesc, unită de ţărm cu un pod de lemn, avea patru turnuri mari masive de piatră, înalte de câte 24 de picioare şi unite între ele cu ziduri[44]. „Este cetatea cea mai tare de pe Dunăre, spune tot Vlad Dracul acelaşi burgunzi, şi poate fi de mare pagubă tuturor creştinilor de dincoace, dacă este în mâna turcilor, căci dacă turcii vor să năvălească în Ţara Românească sau în Transilvania, ei trec cu caii lor din această insulă şi pe podul castelului, care este pe braţul râului ce intră în Valahia, aleargă prin toată ţara şi apoi aduc toată prada acolo... Dacă însă voi putea să reiau cetatea, pe care a făcut-o tatăl

[41] P. P. Panaitescu, *Alexandru cel Bun*, Bucureşti, 1932, p. 37.

[42] Wawrin, *op. cit.*, p. 59.

[43] *Ibidem*, p. 56, 68 şi 86.

[44] Toate ştirile despre Giurgiu la Wawrin, *op. cit.*, p. 71.

meu, chiar femeile romînce, numai cu fusurile, sunt suficiente ca să reia toată Grecia"[45]. Aceste cuvinte arată însemnătatea capitală pe care domnul român o acordă cetății Giurgiului; ea era pentru dânsul condiția libertății. Tot Vlad Dracul scria brașovenilor despre Giurgiu „ea este tăria și a voastră și a tuturor creștinilor"[46].

La Turnu Măgurele, într-un loc destul de depărtat spre apus de actualul oraș, spre Olt, pe un loc înalt azi acoperit cu arbori, se află resturile unui simplu turn (așa-l descria Wawrin)[47], forma lui este hexagonală și e clădit din piatră amestecată cu cărămidă și întărită cu grinzi de lemn[48]. La 1395 s-a dat acolo o luptă între unguri și turci și Sigismund de Luxemburg a cucerit cetatea.

Cetatea Severinului, azi în grădina publică a orașului Turnu Severin, a fost mult timp cunoscută sub numele greșit de „Turnul lui Sever", deși este vădit o ruină de caracter medieval. Această cetate a moștenit-o Mircea de la unguri, care-și aveau acolo sediul Banatului Severinului. În anul 1936 s-au executat de către dr. prof. Bărcăcilă săpături la vechea cetate a Severinului. Ea apare ca o cetate dreptunghiulară cu două ziduri de piatră de râu, neprelucrată și lipită cu mortar. În mijlocul cetății se afla o capelă simplă, clădită în parte cu materiale luate din cetatea romană Drobeta. Capela era înconjurată cu morminte. Tot în interiorul incintei era și o mare vatră-cuptor, care servea de atelier de arme, căci s-au găsit în ea resturi de fier, aramă, pucioasă și drugi. La nord, pe incinta interioară a cetății, era un turn mare cu trei caturi, turn de apărare, dar și de strajă; un alt turn gros se afla la răsărit, la unghiul zidului, și un al treilea la sud, spre Dunăre, pentru a observa corăbiile ce veneau pe fluviu. În zidul cetății se afla și o poartă boltită, iar de jur împrejur se săpase un șanț adânc. Ghiulele de piatră, țeava unui tun de bronz, sunt resturile de arme cari s-au găsit în ruinele cetății[49] **[8]**.

Cetățile țării trebuiau întreținute și, în caz de ruinare, reparate de satele din apropiere. Aceasta constituia una din numeroasele prestații datorate

---

[45] Wawrin, *op. cit.*, p. 76.

[46] Tocilescu, *l. c.*, p. 62.

[47] Wawrin, p. 81.

[48] Gr. Florescu, *Turnul antic de la Turnu Măgurele (cercetări arheologice din 1936)*, extras din *Omagiul lui C. Kiriţescu*, Bucureşti, 1936, 12 p. şi II planşe.

[49] Al. Bărcăcilă, *Cetatea medievală a Severinului*, extras din *Omagiul lui C. Kiriţescu*, Bucureşti, 1937, 23 p. şi XIV planşe; planul cetății la p. 9.

domniei, înscrisă în hrisoavele domneşti sub numele de *„lucru la cetate"*[50], obligaţie care se întâlneşte de altfel întocmai şi în Serbia medievală[51]. Nu ştim sigur dacă acest „lucru" (Работъ), nu era combinat şi cu obligaţia de strajă la cetate, un anume număr de zile pe an, ceea ce ar fi posibil.

Situaţia militară a Ţării Româneşti sub Mircea cel Bătrân se întemeia, cum am văzut, pe oastea domnească, bine întreţinută cu arme importate de peste graniţă, iar apărarea ţării pe cetăţile care păzeau intrările şi locurile de trecere. Dar imediat după domnia lui Mircea situaţia militară se schimbă şi a fost periclitată. Cetăţile de la Dunăre, începând cu Giurgiu, căzură pe rând toate în stăpânirea turcilor, lăsând ţara deschisă şi fără apărare dinspre sud. Această chestiune a cetăţilor este esenţială pentru istoria militară a ţărilor noastre; ea explică în mare parte desfăşurarea evenimentelor politice din trecutul nostru. Cetăţile jucau în Evul Mediu un rol precumpănitor; cine stăpânea cetatea, stăpânea ţara. Pe de altă parte, pe măsură ce armele se perfecţionau, oastea de ţară cu arcuri şi săbii îşi pierdea valoarea, aşa că domnii munteni cari au urmat după Mircea, câţi au încercat să ia arma în mână pentru libertatea ţării, n-au mai putut fi decât nişte răsculaţi fără nădejde; niciunul, nici chiar Mihai Viteazul, nu s-a putut menţine multă vreme în scaun împotriva puterii otomane: le lipseau locurile de refugiu şi paza graniţelor şi de la o vreme şi o armată modernă. Pe când Moldova, cu lanţul ei intact de cetăţi de jur împrejurul graniţelor a cunoscut ceasurile de lungi şi glorioase lupte ale unui Ştefan cel Mare şi Petru Rareş, în schimb, putem spune că singurul mare domn de război al Ţării Româneşti, singurul care s-a putut menţine ani de-a rândul ca duşman al turcilor a fost Mircea. Aceasta se datoreşte cetăţilor şi faptului că el s-a putut întemeia pe toate puterile intacte ale ţării. În aceasta stă importanţa lui unică în istoria noastră.

---

[50] Hrisov inedit al lui Radu cel Mare din 10 decembrie 1505. Acad. Rom., pac. XXXIII/191.

[51] Novakovici, *op. cit.*, p. 56, nota 3.

Note

[1] Pentru evoluţiile de ordin militar înregistate la nivel european, vezi Ferdinand Lot, *L'Art militaire et les armées au Moyen Âge*, 2 vol., Paris, 1946; Philippe Contamine, *La guerre au Moyen Âge*, Paris, 1980; Michael Howard, *Războiul în istoria Europei*, Timişoara, 1997.

[2] În realitate, plăiaşii şi opăcineşii constituiau două structuri cu atribuţii militare diferite. În timp ce plăiaşii aveau obligaţia de a păzi trecerea peste munţi, opăcinaşii aveau obligaţia de a da vâslaşi. Pentru această problemă, vezi N. Stoicescu, *Despre organizarea pazei hotarelor*, p. 191-222.

[3] Despre *pronoia* şi preluarea acestei instituţii de către ţările slave, vezi, Alain Ducellier, *Byzance et le monde ortodoxe*, 3e édition, Paris, 1997, p. 354-358.

[4] Constatările lui P. P. Panaitescu în ceea ce priveşte organizarea militară a Ţării Româneşti în timpul lui Mircea cel Bătrân îşi menţin în cea mai mare parte valabilitatea. Pentru diverse aspecte, în afara lucrărilor deja menţionate, din bogata literatură în această problemă, amintim: gen. Radu Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, Bucureşti, 1947; *Oastea feudală*, în vol. *Viaţa feudală*, p. 395-409; *Istoria României*, vol. II, p. 335-343; N. Stoicescu, *Contribution à l'histoire de l'armée roumaine au Moyen Âge*, în RRH, VI, 1967, nr. 5, p. 731-763; idem, *Curteni şi slujitori;* idem, *Despre subalternii marilor dregători*; idem, *„Oastea cea mare" în Ţara Românească şi Moldova (secolele XIV-XVI)*, în vol. *Oastea cea mare*, Bucureşti, 1972, p. 25-51; idem, *Structura organizatorică a oştilor ţărilor române în secolele XIV-XVIII*, în vol. *Armata şi societatea românească*, Bucureşti, 1980, p. 161-186; Gheorghe Romanescu, *Oastea română de-a lungul veacurilor*, Bucureşti, 1976; Valentin Al. Georgescu, *Instituţiile statelor româneşti de-sine-stătătoare*, în vol. *Constituirea statelor feudale româneşti*, Bucureşti, 1980, p. 231-238; *Istoria dreptului românesc*, vol. 1, 352-365; *Istoria militară a poporului român*, vol. II, Bucureşti, 1986, p. 33-50.

[5] Despre prezența trupelor de mercenari în armata țărilor române, vezi Constantin Rezachevici, *Mercenarii în oștile românești în Evul Mediu*, în RdI, 1981, nr. 1, p. 37-73.

[6] Vezi *supra*, cap. III, n. **[24]**.

[7] Pentru înzestrarea cu armament în această epocă, vezi Cristian Vlădescu, *Contribuții la cunoașterea armamentului folosit de oștile române în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, în RM, 1968, nr. 3, p. 257-262; Cristian Vlădescu, C. König, *Armele oștilor române în prima jumătate a secolului al XV-lea*, în SMMIM, 1971-1972, p. 63-78; Cristian Vlădescu, *Arme albe și armuri folosite de oștile române în secolul al XVI-lea*, în *ibidem*, 1974-1975, p. 151-192; *Istoria militară a poporului român*, vol. II, p. 51-74.

Referitor la pătrunderea armelor de foc în spațiul românesc – cea mai veche mențiune despre folosirea acestora datează din 1372 și privește Transilvania–, se consideră că în prima jumătate a secolului al XV-lea acestea erau utilizate în toate cele trei țări române. Vezi C. König, *Cea mai veche știre privind folosirea armelor de foc în țările române*, în SMMIM, 1978, p. 171-174.

[8] În legătură cu sistemul defensiv al Țării Românești în timpul lui Mircea cel Bătrân se mai pot consulta: P. Chihaia, *Cetățile lui Mircea cel Bătrân, monumente ale independenței și ale luptei de cruciadă*, SCIA, seria Arta plastică, X, 1977, p. 49-69; idem, *Cetățile voievodului Mircea cel Bătrân*, în idem, *Tradiții răsăritene și influențe occidentale în Țara Românească*, München, 1983, p. 18-38; N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 53-59; Gh. I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească. Secolele XIII-XVI*, București, 1981, p. 32-41; Teodor Octavian Gheorghiu, *Arhitectura medievală de apărare din România*, București, 1985, p. 98-106; *Istoria militară a poporului român*, II, p. 85-93; Cristian Moisescu, *Arhitectura epocii lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 469-492.

În ceea ce privește existența unei cetăți la Brăila în timpul lui Mircea cel Bătrân, problema rămâne deschisă, majoritatea specialiștilor considerând că începuturile acesteia datează doar din perioada ocupației otomane (Gh. I. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 36). Opinie contrară la P. S. Năsturel, *La conquête ottomane de Brăila et la creation du siège metropolitain de Proïlavon*, în „Il Mar Nero", III, 1997-1998, p. 191-208.

CAPITOLUL VII

BISERICA SUB MIRCEA CEL BĂTRÂN

Mitropolia Ungro-Vlahiei. Mitropolia Ungro-Vlahiei fusese întemeiată la 1359, la rugămintea evlaviosului domn Nicolae Alexandru voievod, prin strămutarea episcopului Iachint de la Vicina pe Dunăre la scaunul domnesc din Argeş. Patriarhul ecumenic de la Bizanţ îngăduise strămutarea şi întemeierea unui scaun nou, numai cu anume condiţii: biserica Ţării Româneşti va fi supusă patriarhiei (domnul dăduse „asigurare cu jurământ şi înscris că va rămâne... toată Ungro-Vlahia sub Marea Biserică"). Aceasta înseamnă că numai patriarhul va numi la orice vacanţă a scaunului pe noul mitropolit („să se trimită *de aci* ca păstor şi arhiereu legiuit a toată Ţara Românească"). Şi de aceea *toţi mitropoliţii urmau să fie greci* trimişi de la patriarhie, cum au şi fost primii ierarhi ai bisericii muntene: Iachint, Antim Critopol, Hariton fost protos al Muntelui Athos şi Atanasie. Toţi semnează în greceşte în actele cunoscute de la dânşii. De altfel, hirotonia urma s-o primească mitropolitul muntean numai prezentându-se personal la Bizanţ („ei <românii> să nu voiască vreodată a primi vreun arhiereu de aiurea, decât numai hirotonia şi trimiterea prea sfinţitei Mari Biserici"). Tot între condiţiile puse la întemeierea mitropoliei este şi aceea ca mitropolitul de la Argeş „să facă parte din dumnezeescul şi sfântul sinod" (adică al patriarhiei)[1], deci să călătorească regulat la Bizanţ [1].

Aceste condiţiuni, care însemnau o situaţie subalternă a bisericii româneşti faţă de patriarhie, au fost întocmai până în domnia lui Mircea. În

[1] Toate pasagiile reproduse din tomosul patriarhal din 1359, Hurmuzaki, *Documente*, XIV-1, p. 1-4 şi din scrisoarea trimisă de patriarh cu acest prilej domnului Ţării Româneşti, *ibidem*, p. 4-6.

adevăr, când la 1370 s-a împărțit în două mitropolia Ungro-Vlahiei, înființându-se scaunul Severinului, a fost numit mitropolit Antim Critopol de către patriarh [2]. După moartea lui Iachint, în scaunul de la Argeș a fost numit tot de patriarh grecul Hariton protosul de la Athos, iar către 1381, murind acesta, Antim de la Severin a trecut în locul său, iar Atanasie, un alt grec, e numit la Severin. Pe acești doi ierarhi greci îi găsește păstorind Mircea la urcarea lui în scaunul Țării Românești[2]. În toată această vreme mitropoliții Țării Românești, câteodată amândoi împreună, se înfățișează regulat la Constantinopol, iau parte la ședințele sinodului patriarhal, ale cărui hotărâri poartă iscăliturile lor și rămân în capitala Imperiului Bizantin luni, ba chiar ani întregi. Astfel, între 1379-1383, 12 acte sinodale poartă semnătura mitropolitului Antim[3]. La 1389, din februarie până în martie, Antim este la Constantinopol, iar în iulie apare acolo, în locul lui, Atanasie al Severinului. Dacă la 1392, în ianuarie, ambii mitropoliți ai țării, Antim și Atanasie, se înfățișează ca martori în marele hrisov al lui Mircea pentru mănăstirea Cozia[4], Atanasie pornește iar la Constantinopol, unde șade din noiembrie 1396 până în martie 1397 și apoi iar din 1400 până în 1401[5]. Acești ierarhi greci nici nu erau exclusiv ai Țării Românești, ci împlineau și anume funcții în Răsărit. Hariton continua să fie protos la Muntele Athos, iar Antim poartă titlul de „locțiitor al Nicomediei" (în Asia Mică)[6]. Această situație a continuat în prima parte a domniei lui Mircea cel Bătrân. Mitropolitul Antim se făcuse bătrân și bolnav; la 1389 se retrăsese din scaun și îmbrăcase schima de pustnic, însă peste câtva timp, simțind că-i revin puterile, se instalează din nou în scaunul arhipăstoresc al țării. Acest lucru provocase oarecare turburare, căci se călcaseră canoanele patriarhului Fotie, care nu îngăduiau așa ceva. Totuși, patriarhia primi reînscăunarea lui și se pare că Antim a mai trăit până la adânci bătrânețe, până la

[2] Pentru începuturile bisericii Țării Românești, C. Marinescu, *Înființarea mitropoliilor în Țara Românească și Moldova*, AARMSI, s. III, 1924, și A. Sacerdoțeanu, *Ceva despre mitropolitul Hariton al Ungro-Vlahiei*, extras din Biserica Ortodoxă Română, LIV, 1936, N. Dobrescu, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906, idem, *Din istoria bisericii române. Secolul al XV-lea*, București, 1910, N. Iorga, *Istoria bisericii române*, ed. II, 1, 1928, p. 28-59.

[3] Hurmuzaki, *Documente*, XIV-1, p. 11-12.

[4] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 57.

[5] Hurmuzaki, *op. cit.*, XIV-1, p. 12-13 și 24-31. La 1370 Iachint se scuzase către patriarh că n-a putut îndeplini călătoria la Constantinopol, fiind bolnav, *ibid.*, p. 7-8.

[6] *Ibidem*, p. 12.

1401[7] **[3]**. Aşadar, mitropoliţii noştri porneau adesea pe cale lungă cu corabia pe mare până la Bizanţ, stăteau acolo un an, doi şi se întorceau, poate mai învăţaţi.

Dar la un moment dat se produce o schimbare radicală în situaţia bisericii române: mitropoliţii Ungro-Vlahiei nu se mai duc la Constantinopol să ia parte la sinod, nici măcar să fie hirotonisiţi acolo, ci sunt unşi în ţară. Mai mult decât atât: nu mai sunt numiţi de către patriarh, ci de către domn şi de către ceilalţi ierarhi ai ţării şi anume nu dintre greci, ci dintre români. Aceasta este situaţia bisericii române în veacul al XVI-lea până în epoca contemporană. Când şi de către cine s-a făcut *această mare reformă, care înseamnă independenţa scaunului muntean faţă de cel patriarhal şi în acelaşi timp românizarea ierarhiei bisericeşti?* **[4]** După 1401, nu mai avem nici o dovadă despre prezenţa vreunui ierarh român în sinodul din Bizanţ, dar aceasta nu este o dovadă peremptorie că de atunci datează reforma, pentru că actele patriarhiei din secolul al XV-lea, de la 1402 înainte, s-au pierdut, iar istoria bisericii muntene în acel veac e foarte rău cunoscută. Fără a avea izvoare precise, credem totuşi că cel care a făcut această reformă şi a obţinut de la patriarh recunoaşterea ei este Mircea cel Bătrân şi iată pe ce temeiuri:

În iulie 1401 patriarhia recunoaşte aceste drepturi bisericii Moldovei după un lung conflict. Iosif e recunoscut ca mitropolit al Sucevei, deşi era moldovean, ales de ţară şi hirotonisit în afară de autoritatea patriarhului. E probabil că Mircea să fi obţinut cu acest prilej aceleaşi drepturi pentru biserica lui **[5]**.

Tot în acel an patriarhul recunoaşte pentru prima oară mitropolitului Ungro-Vlahiei, un nou titlu, acela de „exarh al plaiurilor", adică al ţinuturilor româneşti de peste munţi, poate chiar peste toţi românii ortodocşi din Ardeal, care nu aveau mitropolie[8]. E posibil ca această înălţare în grad şi acordare de privilegii pentru mitropolia munteană, tocmai în anul când se recunoaşte independenţa celei de la Suceava, să fi corespuns şi cu recunoaşterea reformei amintite **[6]**.

---

[7] N. Dobrescu, *Din istoria bisericii române*, p. 12-13. La 1401 patriarhul scrie mitropolitului Ungro-Vlahiei, fără a-l numi (Hurmuzaki, *Documente*, XIV-1, p. 30-31), e posibil să fie tot Antim, cum argumentează Dobrescu, *op. cit.*, p. 10. Iorga în regestul documentului publicat în colecţia Hurmuzaki a pus chiar numele lui Antim, care nu se află în text, ceea ce a înşelat pe unii cercetători, d.e. C. Marinescu, *op. cit.*, p. 8 (254).

[8] Actul din 1401 al patriarhului, Hurmuzaki, *Documente*, XIV-1, p. 30-31. Cf. A. Bunea, *Ierarhia românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaj, 1904, p. 108-112. Că *exarh al plaiurilor* înseamnă exarh al *părţilor de peste munţi*, dovedeşte vechea traducere slavonă a titlului mitropoliei: Εξρхъ Запланински, Onciul, *Titlul lui Mircea*, în Convorbiri Literare, 1901, p. 1033.

La 1401 sau în jurul acestei date a murit bătrânul mitropolit Antim, care păstorea de la 1370. El este ultimul mitropolit grec cunoscut al țării. După el urmează mitropolitul Teodor, însemnat în pomelnicul mitropoliei. Poate cu ocazia stingerii lui Antim s-a făcut alegerea noului ierarh român[9].

Mircea, luptător pentru credință, stăpânitor cu mare faimă, aliat cu suveranii vecini, a avut mai multă vază și trecere ca să obție de la patriarh recunoașterea independenței bisericii române, așa cum a avut și Alexandru cel Bun în Moldova, decât oricare din palizii lui urmași din veacul al XV-lea, cărora ar trebui să le atribuim, în caz contrar, această reformă capitală.

Dacă aceste deducții sunt îndreptățite, atunci putem să numim pe Mircea întemeietor al ierarhiei bisericii naționale și independente, un nou titlu de glorie, pe lângă cele cunoscute ale marelui domn.

Sfântul Nicodim. Poate gândul de a ridica biserica românească neatârnată a pornit de la sfetnicul lui Mircea întru cele dumnezeești, starețul Nicodim. De mult căpătase el nimb de sfințenie și umblând printre oamenii vremii, ei i se închinau ca unui sfânt. În hrisoavele lui Mircea cei ce cutezau să calce privilegiile mănăstirii Tismana erau amenințați, pe lângă „blestemul Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu, al sfinților și al părinților purtători de Dumnezeu" și cu „blestemul lui Nicodim", care în viață fiind era deci pus la rând cu părinții bisericii din lumea cealaltă[10].

Apariția acestei mari figuri de sfânt, care însoțește pe Mircea în călătoriile sale și chiar la întâlnirea sa cu craiul Sigismund[11], dând sfat și nădejde poporului primejduit de dușmani, luminând cu învățătură și cu îndemn la muncă țara întreagă, este unică în istoria noastră, o icoană de Ev Mediu, care ridică epoca lui Mircea la proporții de legendă.

Din nefericire, viața lui de sfânt scrisă din vechime slavonește după regulile hagiografice și păstrată odinioară în ctitoria lui de la Tismana, s-a pierdut, iar cea românească scrisă de Șerban ieromonahul la începutul veacului trecut

[9] N. Dobrescu, *Din istoria bisericii române*, p. 20-24, socoate pe Teodor, după nume, ca grec. Dar cum e vorba de un nume monahal, nu putem conchide nimic în privința originii sale după nume. N. Iorga, *Istoria bisericii române*, I, p. 117 îl socoate un mitropolit de la începutul secolului al XVI-lea.

[10] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69.

[11] Vezi mai jos, p. 183.

e întemeiată pe tradiţia orală din mănăstire[12]. Dar pe semne că bătrânii călugări, cărora li s-a adresat Ştefan ieromonahul, citiseră viaţa slavonească sau ştiau din ea părţi pe de rost, căci pe lângă unele încurcături cronologice, textul românesc cuprinde fapte autentice şi elemente care derivă direct din textul slavon: despre Ştefan, fiul cneazului Lazăr, „viaţa" scrie: „Feciorul lui *Silnic* Ştefan"[13], ceea ce n-are sens, dacă nu admitem că în textul slav despotul Ştefan Lazarevici a fost poreclit *Silnii*, adică cel tare. *Viaţa* românească spune că sfatul boierilor sârbi se numea în Evul Mediu *sinclit* [7], după modelul bizantin[14], cunoaşte amănunte despre misiunea la Bizanţ a lui Nicodim trimis de cneazul Lazăr şi ştie şi numele exact al conducătorului misiunii, starețul Isaia[15]. De asemenea e pomenit exact numele urmaşului lui Nicodim în scaunul stăreţiei de la Tismana, Agathon[16]. *Viaţa* românească a sfântului Nicodim, cu rezerve bineînţeles, este deci până la un punct un izvor istoric.

Dar Nicodim e cunoscut şi din viaţa lui Isaia (latineşte) şi din aceea a patriarhului sârb Sava II, lucrări scrise în Serbia în secolul al XV-lea[17]. Din aceste lucrări rezultă că Nicodim era un grec după tată, originar din Macedonia, de la Prilep, mamă-sa era sârboaică, educaţia monastică şi literară şi-a făcut-o la Muntele Athos. Viaţa lui Isaia îl numeşte „adânc cunoscător al Sfintei Scripturi şi bun orator". Pe la 1369 trece în Ţara Românească în vremea lui Vladislav vodă şi întemeiază cu un număr de fraţi mănăstirea de piatră de la Vodiţa, la Dunăre, lângă Porţile de Fier, cu o biserică cu plan sârbesc, asemănătoare cu cea de la Cruşevaţ a cneazului

---

[12] Ştefan ieromonahul, *Viaţa Sfântului Nicodim*, Craiova 1935, colecţia Pământ şi Suflet oltenesc, nr. 34-38. Un rezumat în *Cazaniile* de la Bucureşti, 1858, p. 324-325. Viaţa românească pomeneşte de „acea istorie scrisă pe limba slavonească, care a fost scrisă chiar de ucenicii sfântului", p. 17.

[13] Ştefan ieromonahul, *op. cit.*, p. 27.

[14] Ştefan ieromonahul, *op. cit.*, p. 32.

[15] *Ibidem*, p. 29-30.

[16] *Ibidem*, p. 48.

[17] Prima publicată de Ducić, a doua în colecţia arhiepiscopului Danilo, Животи Краљева и архиепископа српских (Vieţile regilor şi arhiepiscopilor sârbi), ed. G. Danicić, Zagreb, 1866, p. 382. Despre Nicodim, Ilarion Ruvarat, *Pop Nikodim der erste Klöstergrunder in der Walachei*, Archiv der Slavische Philologie, XI, 1888, p. 354-363 şi C. Mijatović, Српски образи у Румунске историе (Figuri sârbeşti din istoria românilor), în Летопис матице српске, CLXXXVII, 1896, p. 16-21.

Lazăr[18]. Vladislav vodă îi dărui sate şi mertic de hrană din casa domnească, bucurându-se să vadă această operă evlavioasă pe pământ românesc **[8]**. Dar curând Nicodim se întoarce în Serbia şi e însărcinat să ia parte la misiunea trimisă de cneazul Lazăr la Bizanţ pentru împăcarea bisericii sârbeşti cu patriarhia (1375). În fruntea misiunii se afla stareţul Isaia, iar ca membri, Teofan fost protos la Sfântul Munte cu doi ucenici, Silvestru şi Nifon, şi la urmă e pomenit „şi cu aceştia şi Nicodim ca tălmaci de cuvinte"[19]. Nicodim avea deci un rol secundar în această misiune, fusese luat ca un cunoscător al limbii greceşti. Misiunea călători întâi la Athos şi de acolo cu corabia la Bizanţ, unde fu primită de împăratul Ioan V Paleolog, de fiul său Manuel şi de patriarhul Filotei. Ea avu succes deplin şi blestemul aruncat asupra bisericii sârbeşti a fost ridicat[20].

După întoarcerea sa din Serbia, Nicodim se întoarce din nou în Ţara Românească şi, în anul 1378, întemeiază mănăstirea cea nouă de la Tismana[21]. La acea dată nu mai domnea Vladislav, ci Radu, tatăl lui Mircea, căci în hrisoavele Tismanei se vede că Radu e cel dintâi care a dăruit această mănăstire, pe când Vladislav a dat privilegiu numai pentru Vodiţa. Se zice că în acel loc, unde s-a clădit Tismana, erau mari pustietăţi între păduri şi stânci şi sfântul a fost călăuzit de un vis spre acele locuri. În peşteră era un balaur, zice legenda, care a fost ucis când sfântul i-a înfăţişat crucea cea de plumb ce o ţinea la dânsul. Şi astfel înaintea peşterii celei mari, din care izvorăşte apa, s-a făcut întâi o biserică din lemn de tisă, dintr-un tis mare, din rădăcinile căruia s-a făcut altarul[22]. Motivul pentru care Vodiţa a fost părăsită abia câţiva ani după clădirea ei, iar comunitatea fraţilor se mută în alt loc, este, credem, pierderea Severinului se către domnii munteni. Severinul, cedat de unguri lui Vladislav vodă, a fost pierdut pe la sfârşitul domniei acestuia şi n-a mai

[18] V. Drăghiceanu, *Săpăturile de la Vodiţa*, Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice, XXII, 1929, p. 144-156. Supt biserica lui Nicodim s-au găsit temeliile alteia mai mici, poate opera vreunui voievod anterior întemeierii Ţării Româneşti.

[19] Viaţa patriarhului Sava, la Danilo, *op. cit.*, p. 382.

[20] Danilo, *loc. cit. Viaţa* lui Nicodim de Ştefan ieromonahul îi acordă rolul principal şi afirmă că patriarhul i-a dat rangul de ieromonah, p. 31.

[21] Pentru data întemeierii Tismanei, indorsaţia slavă de pe hrisovul lui Dan II din 5 august 1424 al Tismanei: „S-a sfinţit biserica în anul 6886 (1378) şi a murit sfânt părintele nostru Nicodim în anul 6915 (1406)". P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 139.

[22] Ştefan ieromonahul, *op. cit.*, p. 53-59.

încăput în mâinile domnilor munteni decât în vremea lui Mircea, cum vom vedea mai jos. Mănăstirea Vodiţa se afla lângă Vârciorova, deci pe teritoriul Banatului Severinului. Când Nicodim s-a întors din Serbia, n-a vrut să lase pe fraţii lui sub stăpânirea regatului catolic şi şi-a căutat loc nou de mănăstire[23].

Dar Nicodim păstra legăturile şi cu ţinuturile din sudul Dunării; viaţa lui spune că el a stat câtva timp la „Şaina"[24], localitate care azi nu există, dar numele e amintit de apa *Caşaina*, care se varsă în Dunăre împotriva Vârciorovei. În aceste părţi ale Crainei tradiţia spune că două biserici au fost clădite de Nicodim, una la Vratna, alta la Manastiriţa[25]. O descriere a celei din urmă făcută de un istoric sârb arată că biserica e şi azi în picioare, de piatră, acoperită cu olane. Legenda locală spune că a fost clădită de Nicodim şi de „Radul Beg", al cărui nume se citea cândva pe porţile altarului. Poporul spune că aci s-a refugiat Milena, fiica lui Lazăr cneazul, fugind în faţa turcilor după lupta nenorocită de la Kossovo[26]. Această regiune se afla pe atunci sub stăpânirea ţarului bulgar de la Vidin, Straţimir, aşă că avem o dovadă despre legăturile lui Nicodim şi ale lui Radu cu bulgarii. Cneazul Lazăr nu uitase slujbele sfântului Nicodim şi faima faptelor săvârşite de el în Ţara Românească ajunseseră şi la urechile lui. De aceea, el dădu lui Nicodim şi călugărilor lui un hrisov de danie, în care, pe lângă ajutorul dat pentru clădirea locaşurilor de închinare în Ţara Românească, îi dăruieşte şi zece sate în Serbia. Hrisovul lui Lazăr s-a pierdut, dar la 1406, în vremea lui Mircea, fiul său, Ştefan Lazarevici, confirmă astfel dania tatălui său: „Am aflat şi mănăstirile în Ţara Românească, care au fost zidite cu ajutorul fericitului meu părinte, locaşul Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu de la Tismana şi al lui Andonie cel Mare la Vodiţa. Metoaşele ce le-au avut în ţara împărăţiei mele... sunt acestea: Tri Brodi,

---

[23] În documentul lui Dan I pentru Tismana (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 38-41) şi în primele hrisoave ale lui Mircea pentru aceeaşi mănăstire (*ibidem*, p. 43-45) cei doi domni spun că au „aflat" în ţara lor o mănăstire numită Tismana, de Vodiţa nu mai pomenesc, decât confirmând în parte unele sate din privilegiul lui Vladislav. E foarte interesant de observat că Dan I şi Mircea, în primele lui privilegii, omit din confirmarea daniei lui Vladislav „găleţile de grâu de la satul lui Costea", probabil pentru că, acest sat fiind lângă Severin, găleţile nu mai depindeau de domnul muntean. Dar când Mircea reia Severinul, el confirmă din nou acest venit în hrisovul său posterior din 1392-1408 (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 77).

[24] Ştefan ieromonahul, *op. cit.*, p. 35.

[25] Ilarion Ruvarat, *op. cit.*, p. 361-362.

[26] M. Milcević, Манастириу Србиии (Mănăstiri din Serbia), în Гласнік српског ученог друштва, Belgrad, XXI, 1867, p. 37-38.

Hanovți, Drajevți, Cruşeviţa cu Duhovți, Isvorți, Barici, Bichini, Ponicva, Poporate"[27]. Din aceste zece sate mai sunt cunoscute azi cinci, celelalte au fost pustiite sau şi-au schimbat numele. Cele cinci sate: Tri Brodi, Cruşeviţa, Ponicva, Bichini şi Barici se află în Serbia aproape de Dunăre, la apus de Craina, adică de vechea graniţă cu statul bulgar de la Vidin şi anume între cetatea Golubaţ şi râul Pek, afluent al Dunării. Această regiune purta numele de Branicevo, regiune bogată cu mine, a cărei capitală era cetatea Golubaţului[28]. La 1379 jupanul acestui ţinut, Radić Brancovici, fiul lui Branco Rastislavici este bătut şi învins de cneazul Lazăr şi tot ţinutul Branicevo încape în stăpânirea acestuia[29]. În urma acestei cuceriri Lazăr se intitulează, pentru prima oară, gospodar al sârbilor şi Podunaviei. Atunci, pesemne prin confiscări, Lazăr ajunge să aibă la dispoziţie o serie de moşii în acea regiune, pe care le face danie mănăstirii Ždrelo Branicevska, zisă şi Gorniak, lângă vărsarea Plavei. Între satele pomenite în dania cneazului către această mănăstire la 1 august 1380, este şi Cruşeviţa de pe râul Pek[30], acelaşi sat pe care mai târziu îl dărui Tismanei. De aci rezultă că dania lui Lazăr pentru popa Nicodim s-a făcut după 1380, probabil în urma unui schimb cu mănăstirea Gorniak, dar nu mult timp după această dată, într-o vreme când Lazăr mai avea la îndemână moşiile de curând dobândite şi nu dispusese încă de ele. Pe de altă parte, înfiinţarea Tismanei avusese loc la 1378, cum am spus, şi după sfinţirea bisericii vor fi venit fraţii la cneazul Lazăr după milostenii. Deci marea danie de zece moşii către mănăstirile muntene în Serbia are loc, credem, pe la 1380-1382, sub Radu, tatăl lui Mircea. După lupta nenorocită de la Kossovo, satele Tismanei în Serbia „au fost date uitării şi cu totul pustiite", cum spune Ştefan Lazarevici în hrisovul său, deci el înnoieşte, în vremea lui Mircea, dania cea veche către popa Nicodim şi îngăduie tuturor, „care au fost oameni bisericeşti înainte de pustiire... cine a fugit din ţara împărăţiei mele în ţara ungurească sau în cea bulgărească", să se poată întoarce fără grijă[31].

---

[27] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 71, pentru dată notele la p. 72.

[28] Mijatović, Деспот їурач Бранкович (George Brancovici despotul), Belgrad, 1880, p. 81-82; Jirecek, *Die Heerestrasse von Belgrad nach Constantinopel*, p. 77-85. Acolo era şi vechea cetate romană de la Viminacium (Costolaţ), cu vilele şi necropolele sale, *ibid.*, p. 16.

[29] I. Ruvarać, Кнезу Лазару (Cneazul Lazăr), Belgrad, 1886, p. 196 şi Fr. Rački, *Boj na Kossovu* (Lupta de la Kossovo), în Rad jugoslovenske Akademije, XCVII (26), Zagreb, p. 27.

[30] Rački, *loc. cit.*, şi F. Miklosić, *Monumenta Serbica*, p. 193-195.

[31] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 71.

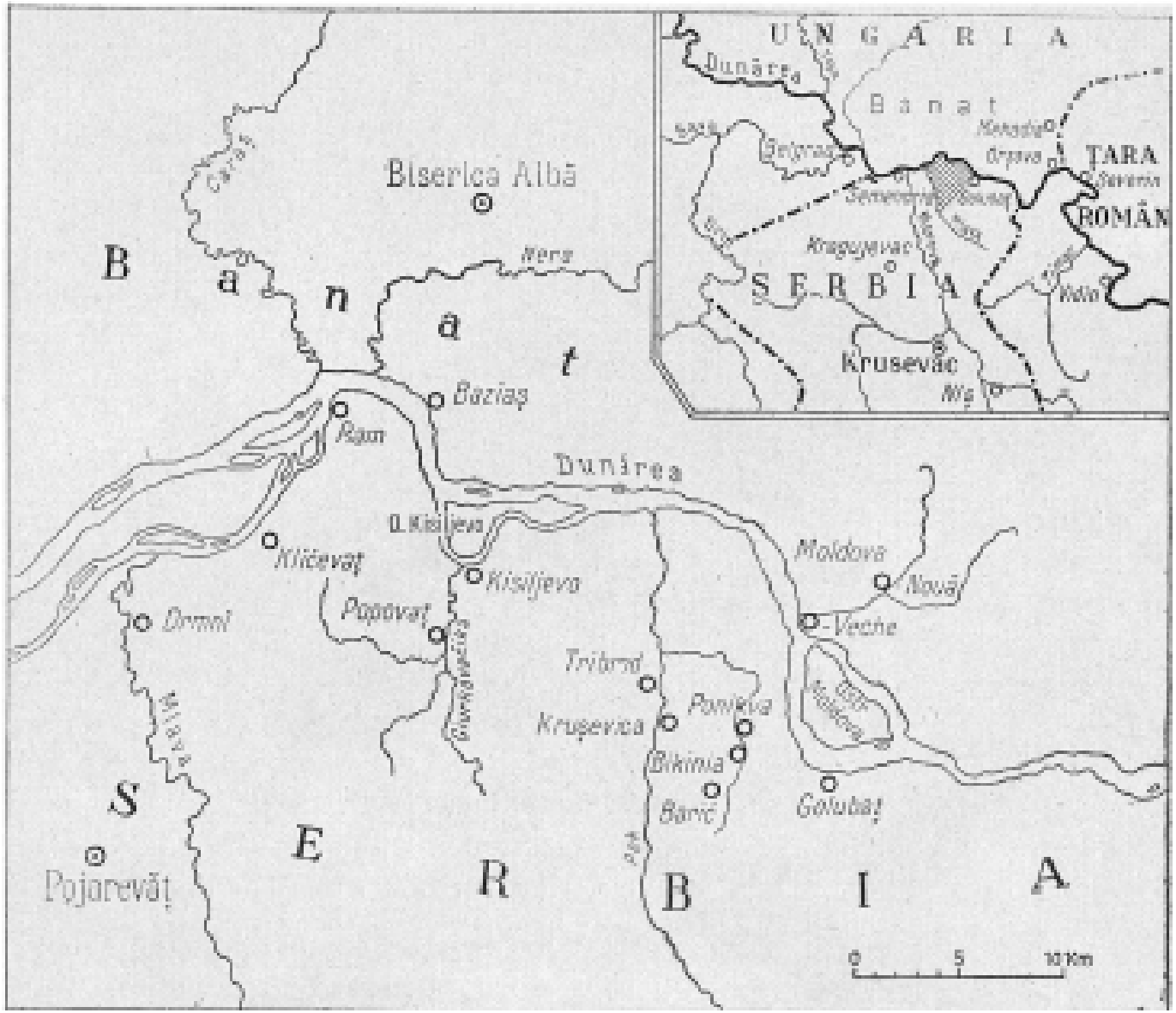

Satele stareţului Nicodim în Serbia

Dar povestea satelor lui Nicodim din Serbia nu se opreşte aci. Douăzeci de ani mai târziu, la 1428, împăratul Sigismund întăreşte din Bratislava popii Agathon, urmaşul lui Nicodim, toate stăpânirile sale: „Şi am aflat adevăr, scrie împăratul, cum că părintele despotului Ştefan, cneazul Lazăr, a dat acelor biserici satele din ţara sârbească... satele numite: târgul Kiselevo cu vama şi viile şi livezile şi cu tot hotarul şi venitul liber, de asemenea şi alte sate, Popovţi şi Mariiani şi Drâmni pe Mlava şi Clicevăţ pe Dunăre şi aceste sate le-a dat cu vii şi mori şi ogoare şi livezi şi cu tot hotarul şi venitul liber"[32]. Dar aceste cinci localităţi nu mai erau cele dăruite de Lazăr, ci cu totul altele. Ele sunt aşezate mult mai la apus de cele dintâi. Kiselevo este la vărsarea râului Giurcavicica în Dunăre şi Popovţi este un sat aşezat mai sus pe acelaşi râu, Clicevăţ pe Dunăre e mai la apus, între Giurcavicica şi Mlava, iar Drâmni este pe Mlava. Mariiani nu se mai pomeneşte azi cu acest nume. Dar cum se explică acest schimb de sate, când împăratul Sigismund afirmă că acestea erau dăruite de cneazul Lazăr? La 1427, un an înainte de emiterea hrisovului amintit al lui Sigismund, murise Ştefan Lazarevici şi conform înţelegerii dintre acest stăpânitor şi regele Ungariei, urmaşul său Gheorghe Brancovici urma să cedeze imediat lui Sigismund Belgradul şi Golubaţul cu ţinuturile înconjurătoare. Dar comandantul Golubaţului, Ieremia, decât să se supuie ungurilor, preferă să deschidă porţile cetăţii de la Dunăre turcilor, cari pun mâna astfel pe tot ţinutul Branicevo. Zadarnic încercă Sigismund să reia Golubaţul, toate încercările sale rămase fără izbândă[33]. Când în toamnă călugării de la Tismana veniră să roage pe rege să le întărească vechile moşii, se constată că regiunea Golubaţ, unde se aflau ele, era acum în mâinile păgânilor. Sigismund care avea o dragoste deosebită pentru amintirea lui Nicodim, îi despăgubi atunci cu alte sate, cinci în loc de zece, situate în regiunea care atunci încăpuse sub stăpânirea lui în nordul Serbiei. Astfel rămaseră aceste sate în stăpânirea călugărilor din Ţara Românească până la supunerea desăvârşită a Serbiei sub turci la 1459.

Legăturile lui Nicodim cu regele Sigismund sunt povestite de legendă, ele au însă o parte reală. La 1406 în noiembrie, Mircea, cum am spus, sosise la Tismana, mergând spre Severin, „să se întâlnească cu craiul... cu toţi

---

[32] *Ibidem*, p. 58. Cf. şi confirmarea lui Ioan Corvin la 1444 la fel (*ibid.*, p. 207).

[33] Mijatović, Деспот Гіурач Бранковић (Despotul Gheorghe Brancovici), p. 138, 143-147.

egumenii mănăstireşti şi cu toţi boierii domniei mele"[34]. Aşadar e sigur că cel mai vestit dintre aceşti egumeni, bătrânul Nicodim, a văzut în faţă pe crai la întâlnirea de la Severin. *Viaţa lui Nicodim* spune însă că Sigismund el însuşi a venit să cerceteze mănăstirea de la Tismana. Împăratul avea o rudă fecioară, „ce se bântuia de duh necurat", pe care nimeni n-o putea tămădui. Aflând de puterile minunate ale lui Nicodim, Sigismund îl chemase la sine, dar trimişii s-au întors „deşerţi", căci stareţul n-a putut merge în ţară streină, din pricina slăbiciunii bătrâneţelor. Atunci regele a luat pe ruda lui cu sine şi a venit însuşi la Tismana, „cu domni, boieri, căpitani şi câţiva ostaşi". Îndată cum au ajuns la mănăstire, duhul cel necurat nu s-a putut apropia de sfântul locaş şi a lăsat pe fata de neam împărătesc, ieşind din corpul ei. Împăratul a petrecut câteva zile la mănăstire şi a vrut să încerce pe sfântul Nicodim: a pus de s-au adus în post purcei fripţi, gătiţi de bucătarul lui, şi i-a acoperit la masă, zicând stareţului: „Blagosloveşte părinte aceste bucate de peşte păstrăv". Iar sfântul a cunoscut cu duhul că nu e peşte, ci carne şi a zis: „Să trăieşti împărate la mulţi ani, după cuvântul împărăţiei tale, facă-se peşte precum ai zis". Şi făcând semnul crucii deasupra bucatelor, care dezvelindu-se, s-au aflat păstrăvi în loc de purcei. Dar cea mai mare minune a fost atunci când sfântul, la cererea împăratului, a trecut prin foc, îmbrăcat în sfintele veşminte, ce şi azi se păstrează la mănăstire şi focul nu s-a atins de dânsul. *Viaţa sfântului Nicodim* spune că însuşi împăratul Sigismund, văzând aceste minuni, a primit botezul în legea Răsăritului[35].

Un lucru rămâne sigur: Nicodim s-a întâlnit în adevăr cu regele Sigismund şi această întâlnire trebuie să fi impresionat adânc pe crai, căci mai târziu, în mai multe rânduri, a acordat privilegii speciale călugărilor de la Vodiţa şi Tismana şi la cererea lor a luat sub scutul său legea ortodoxă din Ţara Românească, cum vom vedea mai jos[36].

Nicodim era aşadar o mare figură a Orientului ortodox, în legătură cu cnezii şi craii din ţările vecine. Mircea îl lua adesea cu dânsul şi a dăruit mănăstirii sale sate şi averi, pe lângă cele ce le adusese înainte şi chiar doamna

---

[34] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69.

[35] Ştefan ieromonahul, *Viaţa Sfântului Nicodim*, p. 72-80.

[36] O cădelniţă de argint de la Tismana este, după cum spune Paul de Alep la 1654, un dar al regelui Sigismund către Nicodim, reprezentând în miniatură cetatea de la Buda (Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, trad. E. Cioran, Bucureşti, 1900, p. 179).

Calinichia, mama domnului, a căutat mântuirea sufletului, dăruind din averea ei lăcaşului sfântului[37].

Totuşi la un moment dat pare să fi izbucnit o ceartă între Nicodim şi Mircea vodă. Pe frumosul Evangheliar slavon scris de mâna sfântului Nicodim, el a însemnat aceste cuvinte: „Această Evanghelie a scris-o Nicodim în Ţara Ungurească, în anul al şaselea al prigonirii lui, 6913 (1405)"[38] **[9]**. La 1405 Nicodim se afla de şase ani, deci din 1399, gonit din ţară şi refugiat în Ţara Ungurească, pesemne în Ardeal. Despre cauzele acestei goniri nu ştim nimic şi nici izvoarele nu amintesc. Un conflict cu Mircea pare evident, dar în ce împrejurări marele domn cuprins de mânie s-a văzut nevoit să alunge peste graniţă pe bătrânul păstor bisericesc, nu ştim. Se va fi amestecat el în cele politice, ca mai târziu Nifon sau Antim Ivireanu? Dar în curând, în 1406, Nicodim se împacă cu domnul Ţării Româneşti şi se întoarce la mănăstirea întemeiată de dânsul. În acel an, Ştefan Lazarevici îi dă hrisovul său de întărire şi Mircea se întâlneşte cu stareţul la Tismana, numindu-l „rugătorul domniei mele, popa Nicodim"[39]. Puţin după aceea moare popa Nicodim la 26 decembrie 1406[40]. Domnul ţării se grăbeşte să scrie satelor mănăstirii: „Precum aţi avut şi aţi cinstit pe popa Nicodim, aşa de acum înainte să cinstiţi şi să ascultaţi pe popa chir Aghaton, ca chipul domniei mele"[41].

„Şi după ce toţi fraţii şi dumnezeeşti călugări, cei din sfintele lui aceste zise mănăstiri, Tismana şi Vodiţa, şi cei de prin pustietăţi s-au adunat şi de sărutarea cea mai de pre urmă prin atingerea buzelor sale, de pre cinstitele şi sfintele moaşte, toţi s-au învrednicit atuncea prin cântări şi laude şi cetiri dumnezeeşti, precum la călugări este orânduit, cu mare cinste, prin tânguire şi plângere duhovnicească s-au îngropat prea cinstitele şi sfintele lui moaşte în amvonul bisericii cei mari, de-adreapta parte, în mormântul ce singur mai înainte şi-l gătise în sfânta şi dumnezeiasca mănăstire a sa, Tismana"[42] **[10]**.

---

[37] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 62.

[38] A. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana*, ed. III, p. 56-57 şi Gr. Tocilescu, *Raporturi asupra câtorva mănăstiri, schituri şi biserici din ţeară*, AARMSI, VIII, 1887, p. 76.

[39] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 68.

[40] I. Ruvarat, *Pop Nikodim*, în Archiv für slavische Philologie, XI, (1888), p. 361.

[41] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 73. Actul e scris de Mircea chiar după moartea lui Nicodim, numele noului stareţ fusese lăsat întâi în alb şi e completat apoi de altă mână, după alegerea lui Agathon.

[42] Ştefan Ieromonahul, *op. cit.*, p. 87.

Nicodim este întemeietorul vieţii mănăstireşti în Ţara Românească şi poate, prin ucenicii lui, şi în Moldova; el are deci un rol mare la începutul culturii noastre medievale, care se trage de la mănăstiri, dar mai ales pentru păstrarea atmosferei de credinţă ortodoxă în care a trăit neamul nostru veacuri de-a rândul **[11]**. În epoca de luptă pentru credinţă a lui Mircea, prezenţa acestui sfânt între cei vii a fost desigur un îndemn, ca o dovadă a mâinii protectoare a lui Dumnezeu întinse asupra ţării.

Mănăstirea Cozia. De la Râmnicul Vâlcea în sus pe Olt drumul ducea odinioară prin păduri, pe valea ce se strimpta mereu. Acolo, pe teritoriul satului Călimăneşti, se ridică mănăstirea Cozia, locaş legat de numele lui Mircea cel Bătrân şi locul mormântului său. Deşi schimbată şi stricată de restauraţii fără gust din zilele fără evlavie, cu zugrăveala refăcută peste trei veacuri, mănăstirea lui Mircea păstrează încă mult din farmecul de mare artă a începuturilor. Farmecul stă întâi în aşezarea locaşului, înconjurat de codri mari de brad ce se ridică pe munţi, privind cu ferestrele chiliilor înalte chiar pe apa Oltului, el se înalţă pe un tăpşan lat de iarbă verde. Frumuseţea exterioară a bisericii lui Mircea stă în efectul ornamentaţiei de cărămidă aparentă alternând cu mortar alb şi minunatele chenare de piatră neagră ale ferestrelor, care de curând au fost scoase la iveală. Aceste chenare cu ornamente în acoladă deasupra ferestrelor (un vultur cu două capete, cele mai multe ornamente geometrice sau florale) sunt o operă unică a vechii noastre sculpturi ornamentale. Biserica de la Cozia cuprinde toate caracterele arhitectonice ale şcolii sârbeşti din valea Moravei, în special ale mănăstirii Cruşevaţ **[12]**, cu naosul în formă de treflă cu o singură turlă şi pronaosul aproape pătrat şi boltit cilindric; (pridvorul pe stâlpi este de la Brâncoveanu[43]). Inscripţiile din vremea lui Mircea nu s-au păstrat până în zilele noastre, afară de cele de pe două clopote, unul sub stareţul Gavril din 1395, altul din 1413, „turnat de Hanoş meşterul în zilele marelui Io Mircea voievod şi a lui Mihai voievod şi a lui Sofronie stareţul"[44] **[13]**. Pisania din 1705 deasupra uşii spune că biserica a fost clădită de Mircea la 1386 (6894); deasupra mormântului lui Mircea este o

[43] N. Ghica-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia*, I, (Buletinul Comisiunii monumentelor istorice), XX, p. 12. Cf. şi p. 15-16 şi I. B. Georgescu, *Mănăstiri oltenești, Cozia*, în Năzuinţa (Craiova), II, 1924, Nr. 4-5, p. 1-34 şi Nr. 6, p. 1-4.

[44] B. P. Hasdeu, *Istoria critică a Românilor*, ed. II, p. 132 şi St. Nicolaescu, *Cercetări arheologice*, Bucureşti, fără dată, p. 6.

însemnare zugrăvită cu acea dată[45]. Se ştie că portretele lui Mircea cu fiul său Mihail (refăcute târziu după cele vechi), în costume apusene, se ivesc atât în bolniţă, cât şi în biserica principală. Doamna lui Mircea nu apare însă nicăieri. Se pomeneşte şi o clădire veche la intrare ce servea de clopotniţă, care era după o descriere fantezistă „un fost templu dacic sau roman" (?), dărâmată de Bibescu vodă[46].

În biserică se află mormântul lui Mircea, care a fost găsit în pământ sub o imensă piatră de mormânt, un sarcofag de piatră săpată în interior cu păstrarea unui spaţiu circular pentru a primi capul. Acest aspect de sarcofag egiptean este unic între toate mormintele boiereşti şi domneşti din ţara noastră, dar e caracteristic pentru forma mormintelor apusene întrebuinţate din veacul al XII-lea până la al XV-lea[47] **[14]**.

În legătură cu fundarea Coziei sunt unele nedumeriri ce trebuiesc risipite. Hasdeu şi după el şi N. Iorga au afirmat că Mircea a clădit două biserici, una la Cozia, alta la Călimăneşti[48]. Adevărat este că la 1388 mai 20, în aceeaşi zi, Mircea dă două hrisoave pentru mănăstirea Sfintei Treimi, pe care într-unul o indică aşa: „La locul numit Nucet pe Olt, adică Cozia"[49], în celălalt: „la locul numit Călimăneşti pe Olt, care a fost mai înainte satul boierului domniei mele Nan Udobă"[50]. E vorba însă de o singură mănăstire, nu numai din pricină că în primul document se vorbeşte de „satul lângă mănăstire numit Călimăneşti", ci şi prin identitatea hramului şi din faptul că satul Hinăteşti ca proprietate a mănăstirii e pomenit în ambele hrisoave. Motivul emiterii celor două hrisoave în aceeaşi zi pare a fi următorul: în primul domnul enumeră daniile făcute de dânsul, în al doilea întăreşte daniile făcute de boieri. De altfel cele două numiri ale mănăstiri continuă să fie întrebuinţate concomitent: la

---

[45] Cf. descrierea lui Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 24-27. Un grafit extern pe latura de nord a bisericii însemnă: „... мет, въ лѣт зкѣ понови са сиіа писание" (În anul 7025 (1517) s-a înnoit această zugrăveală). Bolniţa are o inscripţie slavă din anul 7051 (1543) din vremea lui Petru vodă Paisie.

[46] *Memoriu istoric asupra mănăstirii Cozia din judeţul Vâlcea*, Bucureşti, 1882, p. 4.

[47] V. Drăghiceanu, *Mormântul lui Mircea cel Bătrân*, Buletinul Comisiunii monumentelor istorice, XXIV, p. 20-24.

[48] N. Iorga, *Istoria bisericii române*, ed. II, 1928, I, p. 57-58 şi I. Donat, *Fundaţiile religioase ale Olteniei*, Craiova, 1937, p. 34-37.

[49] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 46.

[50] *Ibidem*, p. 49 -50.

1392 Mircea dăruieşte mănăstirii sale „Sfânta Treime de la Călimăneşti" bălţile de la Săpatul până la gura Ialomiţei, iar în alt hrisov, fără dată, acelaşi domn întăreşte „mănăstirii Sfintei Treimi de la Nucet" (Cozia) tocmai aceleaşi bălţi[51]. De fapt mănăstirea se află aşezată între satul Călimăneşti şi muntele Cozia, de unde această dublă numire a ei în vremea lui Mircea **[15]**.

A doua problemă este aceea a ctitorului: în ambele hrisoave din 20 mai 1388 Mircea spune lămurit: „Am binevoit domnia mea să ridic din temelie o mănăstire în numele Sfintei Treimi"[52]. Cu altă ocazie Mircea scrie: „Sfânta Treime, mănăstire întemeiată de însuşi domnia mea"[53]. Totuşi, chiar Mircea aminteşte în hrisovul său un sat dăruit Coziei, „după voia lui Dan voievod şi moara... pe care a dăruit-o Dan voievod şi via dăruită de jupân Buda, cu voia părintelui domniei mele Radul voievod"[54]. Cum se face că cei doi predecesori ai lui Mircea dăruiau sau întăreau moşii mănăstirii Cozia, când Mircea spune că abia el a zidit-o din temelie? Mihai fiul lui Mircea spune, vorbind de Cozia şi de Cotmeana: „Celor două mănăstiri, care sunt întemeiate de bunicul domniei mele şi de părintele domniei mele"[55]. Pe de altă parte, există şi un clopot la Cozia din anul 1385 cu numele lui Dan vodă[56]. Mircea povesteşte însă astfel întemeierea mănăstirii: „A binevoit domnia mea să ridic din temelie o mănăstire... la locul numit Călimăneşti pe Olt, care a fost mai *înainte* satul boierului domniei mele Nan Udobă, pe care cu dragoste şi cu multă osârdie, după voia domniei mele, l-a închinat mai sus zisei mănăstiri"[57]. Deci Nan Udobă, boierul lui Mircea, stăpânise locul unde s-a ridicat Cozia şi cu voia lui Mircea l-a închinat, ca să se zidească mănăstirea. Credem că explicaţia acestor aparente contraziceri este aceasta: a existat mai înainte de Mircea, probabil din vremea lui Radu, o mănăstire sub muntele Cozia. Această primă clădire a fost părăsită şi pe un loc în apropiere, dăruit de boierul Nan Udobă, a ridicat din temelie Mircea ctitoria lui; călugării şi stareţul s-au mutat în noul locaş şi toate averile şi moşiile comunităţii au rămas bineînţeles mai departe

---

51 *Ibidem*, p. 56-57 şi 82-83, ultimul hrisov trebuie datat între 1402–1408.

52 *Ibidem*, p. 44 şi 49. Şi în actul din 1389 (p. 51) şi în cel din 1392 (p. 56) se repetă aceleaşi expresii.

53 *Ibidem*, p. 101.

54 *Ibidem*, p. 50.

55 *Ibidem*, p. 115.

56 B. P. Hasdeu, *op. cit.*, I, p. 128 şi St. Nicolaescu, *loc. cit.*

57 P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 49-50.

în stăpânirea călugărilor. De aci şi oarecare nestatornicie la început în titulatura mănăstirii, care se numeşte când Cozia sau Nucet, după numele clădirii, când Călimăneşti, după numele moşiei pe care a fost zidită mănăstirea lui Mircea. În adevăr, ruinele vechiului locaş părăsit se văd şi azi ca la un kilometru depărtare de actuala mănăstire Cozia, ruine care în popor poartă numele de *Cozia veche*. Ele sunt aşezate în locul unde se curma valea, chiar la piciorul muntelui Cozia (azi drumul pe valea Oltului continuă, şoseaua fiind deschisă cu dinamita; pe vremuri drumul spre Sibiu nu urma pe acest mal al râului, ci prin Loviştea în Argeş[58]). Biserica veche este o clădire mică lucrată rudimentar din bolovani de râu amestecaţi cu cărămidă; are un pridvor, pronaos, naos şi altar cu planul în formă de treflă, ca la Vodiţa, fără ornamente sculptate. S-a păstrat până azi masa altarului, iar de jur împrejurul bisericii ruinele câtorva chilii. Socotind locul în pantă şi de formă triunghiulară închis între dealuri, spaţiul pentru cele câteva chilii nu era suficient pentru a se putea reclădi aci un locaş de proporţii mai mari şi pentru călugări mai mulţi şi de aceea Mircea a ales pentru ctitoria lui un alt loc în apropiere, pe un tăpşan mai larg[59]. Cu meşteri aduşi din Serbia, Mircea a clădit un monument demn de dânsul şi a hotărât acolo locul său de odihnă veşnică, aducând pe stareţul Gavril cu călugării lui (mai târziu a fost stareţ Vladislav, iar la sfârşitul domniei lui Mircea era Sofronie, care i-a supravieţuit), i-a înzestrat cu daruri bogate, moşii în toată ţara, ştergând astfel în curând amintirea umilului locaş din vremea părintelui său **[16]**.

Mănăstirile Ţării Româneşti. Ţara Românească în vremea lui Mircea începuse să devie un centru al ortodoxiei cu dezvoltarea vieţii monahale din care decurg şi creşterea artei bisericeşti, a literaturii slave şi a culturii religioase. În afară de mănăstirile lui Nicodim: Vodiţa şi Tismana (legenda mai pomeneşte şi Gura Motrului), de mănăstirea Cozia, mai erau şi alte mănăstiri în diferite părţi ale ţării. Mănăstirea Cotmeana în Argeş e pomenită încă din 1388, când Mircea hotărăşte ca ea să fie reunită cu Cozia cu acelaşi stareţ şi cu împreunarea averilor[60]. În genere s-a admis că mănăstirea Cotmeana a fost ridicată de Mircea şi anume la 1389, dată ce se află în pisania pusă cu prilejul reparaţiei de la

[58] I. Conea, *Corectări geografice în istoria românilor*, Bucureşti, 1938, p. 35-51.

[59] Notele după cercetări proprii. Cf. o descriere a Coziei vechi la preotul Dominic Ionescu, *Schituri şi biserici de sat*, Bucureşti, 1931, p. 35-41.

[60] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 50.

Mănăstirea Cozia

1711[61]. În realitate, Cotmeana exista înainte de această dată, de vreme ce cu un an înainte Mircea o unise cu Cozia. Credem că această mănăstire din Argeş nici n-a fost clădită de Mircea, ci este anterioară domniei lui. Din vechile moşii ale ei, dinainte de supunerea sub ocârmuirea Coziei, Mircea cedează ca schimb unor boieri satul Orleşti pe Olt, „care a fost mai înainte la mănăstirea Cotmeana" (1389)[62]. În nici unul din numeroasele hrisoave ale lui Mircea, în care e amintită Cotmeana, nu se spune că acest locaş ar fi ctitoria lui, cum se spune explicit despre Cozia. E adevărat că Mihai fiul lui Mircea, întărind averile Coziei şi ale Cotmenei, spune: „mănăstiri care sunt întemeiate de bunicul domniei mele şi de părintele domniei mele"[63], dar credem că în ce priveşte Cotmeana fraza se raportă numai la bunicul, Radu vodă, iar pentru Cozia la Mircea. Pomelnicul mănăstirii Cotmeana începe cu Vladislav voievod, apoi urmează Radu, Dan şi Mircea, o indicaţie în plus că întemeierea ei este anterioară domniei acestuia[64]. În sfârşit, trebuie să ne referim şi la stilul arhitectonic al bisericii de la Cotmeana; dacă Mircea ar fi zidit-o în primii doi ani ai domniei sale (căci încă la 1388 e amintită în documente), adică tocmai atunci când a ridicat mănăstirea Cozia, ne-am aştepta ca s-o fi lucrat în acelaşi stil, cu aceiaşi meşteri. N. Ghica-Budeşti, care a studiat Cotmeana din punct de vedere arhitectonic, spune însă: „biserica din Cotmeana rămâne izolată, neputând fi clasată în nici una din grupele de monumente din aceeaşi epocă. (Ghica-Budeşti admite pe baza pisaniei noi că a fost clădită sub Mircea). Prin planul ei în formă de treflă ea se apropie de grupa sârbească, prin lipsa turlelor şi bolta simplă în formă cilindrică, ea se deosebeşte însă de această grupă. Prin arhitectura ei şi prin discurile de teracotă de pe faţadă, ea se leagă cu bisericile din Balcani"[65]. Credem deci, după cele spuse mai sus, că mănăstirea Cotmeana era veche, poate din vremea lui Vladislav sau a fratelui său Radu şi Mircea a închinat-o numai ctitoriei sale de la Cozia.

Altă mănăstire pomenită în vremea lui Mircea e Snagovul pe lacul înconjurat de codrul Vlăsiei. Mircea a dat un hrisov Snagovului şi egumenului Lazăr (între 1408-1418), întărind dania făcută mănăstirii de fratele său jupân Staico,

---

[61] Gr. Tocilescu, *Raporturi despre câteva biserici şi mănăstiri*, p. 77. Această dată a fost admisă şi de N. Ghica-Budeşti, *Evoluţia arhitecturii în Muntenia*, p. 17.

[62] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 53.

[63] *Ibidem*, p. 115, hrisov din 1418.

[64] Gr. Tocilescu, *op. cit.*, p. 79.

[65] N. Ghica-Budeşti, *op. cit.*, p. 134.

satul Ciuliniţa[66]. Multă vreme s-a crezut pe temeiul legendei culese de Al. Odobescu, că această mănăstire a fost ridicată de Vlad Ţepeş, care însă nu are amestec la ridicarea ei. Neagoe Basarab aminteşte în hrisovul său de satul mănăstirii, Fringhişeşti, „de la Mircea voievod", ceea ce arată că în afară de dania fratelui lui Mircea, domnul însuşi a înzestrat cu un sat mănăstirea Snagovului[67]. În săpăturile executate de curând la Snagov s-a dovedit că actuala biserică, ridicată, după cum arată tabloul ctitoresc, de Neagoe Basarab, a fost precedată de o altă clădire mai veche dărâmată, ale cărei temelii nu concordă cu planul edificiului actual. În săpături s-au aflat şi monete de-ale lui Mircea cel Bătrân[68]. Nu ştim cine a clădit Snagovul vechi; era poate o ctitorie monastică a unor călugări ce căutau un loc izolat de lume şi nu o ctitorie domnească.

De asemenea la Glavacioc în Teleorman numele lui Mircea e pomenit între donatori: o spun Radu cel Mare şi domnii următori afirmând că satele Călugărenii pe Neajlov şi Călugărenii pe Teleorman „au fost date şi adaose în sfânta mănăstire Glavaciocul de răposatul Mircea voievod cel Bătrân"[69].

Strugalea, mănăstirea de lângă Giurgiu, azi dispărută, era o ctitorie a boierilor Baldovin logofătul, jupân Şerban, Radul al lui Stan şi jupân Gal, cărora domnul le acordă imunitate pentru satul Pulcovţi, dăruit mănăstirii[70] **[17]**. Mai amintim biserica din Brădet (Argeş), unde e pomenit, cum am zis, Mircea cu Mara doamna, iar în Ţara Făgăraşului trebuie să fi fost pe atunci o mănăstire ortodoxă, de vreme ce e pomenit într-un act al lui Mircea „Stanciul egumenul"[71].

Erau deci în vremea lui Mircea multe mănăstiri în diferite părţi ale ţării **[18]**. Această înflorire a vieţii monastice în vremea marelui domn are alt caracter decât cea din veacurile următoare. În vremea lui Mircea nu iniţiativa domnească este hotărâtoare; afară de Cozia, clădită de Mircea pentru o comunitate călugărească ce exista înainte într-alt loc, toate mănăstirile sunt sau opera proprie a călugărilor (Vodiţa, Tismana, Cotmeana, Snagovul, Glavaciocul, mănăstirea din Făgăraş), căci nu se aminteşte ctitorul, sau ale boierilor

---

66 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 92-93.

67 Hrisov inedit din 1512 al lui Neagoe Basarab, Acad. Rom. Condica Snagovului.

68 După observaţii proprii. Cf. şi Dinu V. Rosetti, *Săpăturile arheologice de la Snagov*, Bucureşti, 1933.

69 Preotul Muşeţeanu, *Mănăstirea Glavacioc*, Bucureşti, 1933, p. 9.

70 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 106-107.

71 *Ibidem*, p. 84-85.

(Strugalea). Aceasta arată *existența unui val de misticism în țară în acea vreme*, poate în urma pildei și a atmosferei de sfințenie create de Nicodim. Oameni mulți din toate părțile țării renunțau la viața lumească și se retrăgeau în locuri izolate, trăind în contact cu dumnezeirea. Nu era pe atunci o operă, la care se credeau obligați de datină domnii cei evlavioși, ci *o mare pornire populară*, care corespundea de altfel cu un curent ce domnea pe atunci în ortodoxie: hesiaștii din Bulgaria, cu școala lui Evtimie de la Târnova, renașterea vieții monastice în Serbia cu regii-sfinți, școala lui Ciprian de la Kiev[72]. Pentru caracterizarea epocii de luptă pentru cruce a lui Mircea, alături de figura de sfânt a lui Nicodim, existența acestui curent mistic în poporul românesc pe atunci e deosebit de interesantă **[19]**.

Legăturile cu ortodoxia de peste graniță. Biserica și viața ortodoxă românească n-au fost izolate, ci au trăit în curentul ortodoxiei generale. Încă înainte de cucerirea turcească în sudul Dunării, domnii români s-au făcut ocrotitorii bisericii din acele părți. Nicolae Alexandru, al doilea domn al Țării Românești, a primit în țară pe călugării atoniți de la Cutlumusi, ajutându-i cu bani ca să clădească „turnul cel mare". După dânsul, Vladislav vodă nu s-a mulțumit numai cu darul de 1200 perperi pentru aceeași mănăstire, dar a zidit și trapezăria, chiliile și alte clădiri, trimițând și un număr de călugări români la Sfântul Munte, în frunte cu protopopul Mihail și cu ieromonahul Iacob, ca să învețe carte și să se perfecționeze în virtuțile vieții monahale. Boierul muntean, jupân Ioan Neagoe Viteazul sosi și el la Athos ca reprezentant al domnului de la Argeș[73].

Mircea a urmat și el cu aceste binefaceri pentru mănăstirea Cutlumusi și deși nu s-a păstrat hrisovul său de danie, la 1514 Neagoe Basarab, înnoind daniile vechilor domni către această mănăstire atonită, spune: „Unde și prea cinstitul... străbunul nostru Mircea voievod a înnoit ctitoria, pe care a făcut-o Țara Românească"[74].

Pe vremea lui Mircea trăia un boier, jupân Aldea logofătul, care la 21 noiembrie 1413 a dăruit satul său mănăstirii Cutlumusi de la Athos: „Eu mult

---

[72] Cf. Murko, *Geschichte der älteren sud-slavischen Litteraturen*, Leipzig, 1908, p. 172.

[73] Gh. Cioran, Σχέσεις τῶν Ρουμανικῶν Χωρῶν μετὰ τοῦ Ἄθῳ (Legăturile țărilor române cu Athosul), Athena, 1938, p. 96-99.

[74] Gr. Nandriș, *Documentele slavo-române din mănăstirile Muntelui Athos*, București, 1936.

păcătosul şi cel mai neînsemnat dintre oameni, jupân Aldea... aducându-mi aminte de cei ce au vărsat sângele lor pentru Hristos... din câte mi-au dăruit Dumnezeu şi domnul voievod Io Mircea, pentru slujbele şi pentru credinţa cu care i-am slujit lui... mi-a împlinit dorinţa ca să dau la Sf. Munte, la mănăstirea Sf. Nicolae care este la Cutlumus, la turn, satul numit Cireaşov, ca să fie pomenire în toate duminicile, întâi domnului nostru Io Mircea, apoi şi părinţilor mei şi mie şi rudelor mele. Pentru că este a noastră mănăstire"[75]. Ca un boier al lui Mircea să dăruiască satul său de lângă Slatina unei mănăstiri tocmai de la Athos, trebuie să fi fost pe atunci o conştiinţă a unităţii ortodoxe, a sprijinului datorat locurilor sfinte, ceea ce a constituit un mare merit al neamului nostru: salvarea bisericii ortodoxe prin operă românească **[20]**.

O altă dovadă a legăturilor cu ortodoxia de peste graniţe în vremea lui Mircea este aducerea moaştelor sfintei Filofteia din Bulgaria. Ele sunt cele dintâi moaşte de sfinţi aduse în ţară şi se ştie ce rol de protecţie pentru oraşe şi ţări întregi se acordau moaştelor în Evul Mediu. Moaştele se află şi azi la Curtea de Argeş în biserica episcopală, mai înainte la Biserica Domnească Sf. Nicolae, capela curţii, unde era îngropat Radu, tatăl lui Mircea. Din această cauză, tradiţia locală, transpusă în scris abia la începutul veacului al XIX-lea, atribuie lui Radu Negru aducerea moaştelor în ţară. Lucrurile însă nu stau aşa: Sfânta Filofteia originară din Pamfilia (Asia Mică) dusese acolo viaţă de sfântă şi moaştele ei făcătoare de minuni fuseseră aduse la Târnova de împăratul de neam român Ioniţă (1197-1207). De atunci a fost considerată ca protectoarea Bulgariei, alături de Sf. Paraschiva, ale cărei moaşte se aflau tot acolo. În vremea lui Mircea, căzând Târnova sub turci la 1393, moaştele

---

[75] Publicat după originalul de la Athos de St. Nicolaescu, *Alexandru vodă Aldea*, p. 40, în Revista pentru istorie, arheologie şi filologie, XVI, 1922, p. 239, nota, cu multe greşeli de traducere, apoi de Gr. Nandriş, *op. cit.*, p. 244-245. Două traduceri vechi româneşti la Arhivele Statului Bucureşti, sec. ist., I/8, trad. Nenovici şi tot acolo, Condica Clocociov, Nr. 150, f. 14. Documentul n-are dată, ci numai lună, noiembrie 21 şi indictionul 7. St. Nicolaescu în ediţia sa admite data 1398, dar indictionul 7 corespunde în domnia lui Mircea şi pentru anul 1413, lunile sept.-dec. Acest din urmă an este cel exact, pentru că boierii martori din hrisov apar numai la sfârşitul domniei lui Mircea, precum şi Aldea logofătul el însuşi (cf. pentru Aldea Vlad, Drăgoi ban, Baldovin logofăt şi Aga, documente din anii 1408-1418, la P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 105, 106, 109, 112 şi 116), nici unul nu apare la începutul domniei lui Mircea. Nandriş a pus data 1414, uitând că indicţia bizantină începe la 1 sept. (actul este din nov.); deci data exactă este 1413. În traducerea lui Nandriş, *Cambanarie* nu este un nume propriu, ci grecescul turn.

au fost duse la Vidin, unde stăpânea Straţimir, ruda lui Mircea şi acolo a scris mitropolitul Ioasaf al Vidinului slujba sfintei Filofteia. Însă la 1396 Vidinul căzu şi el sub turci şi de atunci nu ştim precis ce soartă au avut aceste moaşte; abia mai târziu le aflăm la Curtea de Argeş. Cum se vede, aducerea lor în ţară nu a putut fi în timpul lui Radu, căci până la 1396 ele se aflau încă în sudul Dunării. Este probabil că Mircea a fost acela care le-a adus cu prilejul căderii Vidinului sau mai bine zis credincioşii clerici din acel oraş s-au adăpostit, fugind în faţa păgânilor, în Ţara Românească, iar evlaviosul domn a aşezat moaştele la biserica de la curţile domneşti din Argeş. Astfel sfânta protectoare a ortodocşilor bulgari fu mântuită pe pământ românesc, unde şi-a continuat rolul de apărătoare a celor drept credincioşi[76] **[21]**.

În vremea aceea în fruntea bisericii bulgare se afla un ierarh care se bucura de o excepţională vază la toţi ortodocşii, patriarhul Evtimie de Târnova. Îşi făcuse studiile la Muntele Athos şi la Constantinopol şi fusese înălţat în scaunul patriarhal pe la 1375-1378 sub ţarul Şişman, păstorind până la 1393, când a căzut capitala Imperiului Bulgar sub turci. Atunci a fost şi el luat prins şi a murit peste câţiva ani în exil. Evtimie este autorul unui mare număr de scrieri care au circulat în manuscris în Serbia, Muntenia, Moldova şi Rusia. Dintre scrierile sale mai cunoscute sunt: Viaţa Sf. Filofteia, a cuvioasei Paraschiva, a Sf. Ioan de Rila, Lauda împăraţilor Constantin şi Elena, epistolele

---

[76] Viaţa Sf. Filofteia de patriarhul Evtimie e publicată de E. Kaluzniachi, *Werke des Patriarchen Euthymius*, Viena, 1901, p. 78-99. Penerigicul lui Ioasaf tot de Kaluzniachi, *Aus der panegyrischen Litteratur der Südslaven*, Viena, 1901, p. 97 şi urm. V. Iagić, *Ein Beitrag zur serbischen Analistik*, Archiv für slavische Philologie, II, 1878, p. 48, despre vieţile Sf. Filofteia şi existenţa unei forme deosebite în chronografele ruseşti. Cf. şi arhimandritul Leonid, Нову грачи за българску историиу (Noi contribuţii la istoria Bulgariei), în Glasnik (Belgrad), XXXI, 1871, p. 243 şi urm., care publică şi el panegiricul lui Ioasaf. St. Nicolaescu, *Adevărul asupra descoperirilor de la Curtea de Argeş*, Bucureşti, 1923, afirmă că Filofteia de la Argeş nu este aceeaşi cu cea de la Târnova, pentru că amănuntele vieţii româneşti nu corespund cu viaţa Filofteii în textul slav. În realitate, *viaţa* în româneşte a fost alcătuită la începutul veacului al XIX-lea pe baza unei tradiţii deformate. Nicolaescu crede că Filofteia a fost adusă la Argeş de Radu Negru la 1232, când nu exista un asemenea personaj. D. Mazilu, *Sf. Filofteia de la Argeş*, AARMSI , VI, 1932 a lămurit cum s-a alcătuit viaţa românească a sfintei, independent de cea slavă. D-sa citează în sprijinul afirmaţiei că Mircea a adus moaştele în ţară o povestire despre vizita lui Constantin Costenetki la patriarhul Evtimie, în care e pomenită Sf. Filofteia *de la Argeş*, despre care a scris acel patriarh. S-a dovedit însă că acest text nu poate servi la dătarea aducerii moaştelor Sf. Filofteia în Ţara Românească, fiind scris în sec. XVI. Cf. preotul P. Angelescu, *Inscripţia falsă de la mănăstirea Bacicovo şi aducerea moaştelor Sf. Filofteia în*

către Nicodim de la Tismana, Antim al Ungro-Vlahiei, Ciprian viitorul arhiepiscop al Rusiei şi multe altele. A avut mulţi elevi care au continuat opera lui de lămurire a credincioşilor prin scrieri privitoare la vieţile sfinţilor, panegirice şi îndreptarea vechilor manuscrise slave. Între aceştia se numără în primul rând Grigore Ţamblac, cel care a împăcat biserica Moldovei cu patriarhia din Constantinopol, mai târziu arhiepiscop de Kiev şi autorul vieţii lui Evtimie **[22]**, apoi Constantin Costenecki, care s-a refugiat în Serbia şi a scris acolo viaţa despotului Ştefan Lazarevici, cu multe amănunte despre ţara noastră, mitropolitul Ioasaf al Vidinului, care a scris şi el despre Sf. Filofteia şi alţii[77] **[23]**. Legăturile lui Evtimie cu Ţara Românească erau de la sine înţelese, întrucât în această ţară predomina cultura bisericească slavonă. În lauda lui Evtimie scrisă de Grigore Ţamblac, citim că faima patriarhului bulgarilor era „nu numai în neamul bulgarilor, ci râvna sa apostolească s-a întins şi în toate părţile *de la miază-noapte* şi până la ocean, iar în apus până în Iliria"[78]. Constantin Costenecki, celălalt elev al lui Evtimie, spune şi el despre „arta scrierii slave a patriarhului de la Târnova, care s-a întins până în părţile râului Mariţa şi *în părţile scitice şi în cele de peste munţi*"[79]. Dintre elevii lui Evtimie a avut legături cu ţările române, pe lângă Grigore Ţamblac, a cărui

---

ţară, Bucureşti, 1936, extras din Biserica Ortodoxă Română, LIV şi preotul I. Dorobanţu, *Însemnarea din sbornicul Lovcean şi aducerea moaştelor Sf. Filofteia la Argeş*, în Buletinul Institutului Român din Sofia, I, 1941, p. 85-105. Rămâne însă dovedită identitatea Sf. Filofteia din Târnova (originară din Pamfilia) cu cea de la Argeş. Aducerea moaştelor ei de către „Radu Negru" nu mai poate sta în picioare; aducerea lor sub Mircea este probabilă în legătură cu evenimentele istorice din acea vreme.

[77] Operele lui Evtimie publicate de E. Kaluzniacki, *op. cit.* În Introducere multe amănunte despre viaţa şi opera lui. Cf. şi Pypin şi Spasović, *Geschichte der slavischen Litteraturen*, I, Leipzig, 1880, p. 123-124, V. Iagić, *op. cit.*, p. 50 şi urm., Arhimandritul Leonid, *op. cit.*, p. 255-279 şi S. Kisselkov, Патріархъ Евтимій (Patriarhul Evtimie), Sofia, 1938, 320 p. Lauda lui Evtimie de Gr. Ţamblac, care cuprinde amănunte asupra căderii Târnovei publicată de Kaluzniacki, *Aus der panegyrischen Litteratur der Süd-slaven*, Viena, 1901 şi Arhimandrit Leonid, *op. cit.*, p. 258-291. Cf. şi P. Syrku, К исторіи исправленія книг в Болгаріи в XIV век – (Despre istoria corectării cărţilor în Bulgaria în sec. XIV), St. Petersburg, 1890 şi idem, Времіа и жизн патріарха Евтиміа Терновскаго (Vremea şi viaţa patriarhului Evtimie al Târnovei), St. Petersburg, 1898.

[78] Arhimandrit Leonid, *op. cit.*, p. 279.

[79] P. Syrku, Очерки изъ исторіи литературныхъ сношеній болгаръ и сербовъ, XIV-XVII вѣкъ (Cercetări asupra istoriei legăturilor literare între sârbi şi bulgari în secolele XIV–XVII), St. Petersburg, 1901, p. LXXIV.

şedere şi operă în Moldova e binecunoscută, Constantin Costenetki care învăţase şi româneşte. În scrierea sa *Despre ortografie*, vorbind despre sunetele din limbile slave, spune că în greceşte nu este diftongul *ea* (ѣ), „dar în limba valahă se spune corect *bea*, cu ѣ şi nu cu *e*“[80]. Este clar că e vorba de verbul românesc *a bea* şi nu de forma бѣ a verbului slav быти, folosit în textele slave din România, căci autorul bulgar ia aci exemple din limbi neslave, din greceşte, apoi din româneşte. *Este unul din cele mai vechi citate a unui cuvânt românesc de un scriitor străin, din câte cunoaştem.* Dar legăturile lui Evtimie cu Ţara Românească constă în primul rând din corespondenţa sa cu popa Nicodim de la Tismana şi cu Antim mitropolitul Ungro-Vlahiei. S-au păstrat două epistole ale lui Evtimie către Nicodim, cuprinzând întrebări asupra unor puncte de credinţă religioasă puse de Nicodim, cu răspunsurile patriarhului Evtimie (din a doua epistolă s-a păstrat doar un fragment), apoi o singură scrisoare a patriarhului bulgar către mitropolitul Antim, toate scrise în limba medie-bulgară[81]. Se vede din aceste scrisori că patriarhul Evtimie era privit ca o autoritate în chestiuni dogmatice şi liturgice şi biserica română de atunci îl luase ca sfătuitor. În prima epistolă către Nicodim, Evtimie scrie astfel: „Ne-ai dat prilej de veselie spirituală prin scrisoarea ta. Căci ne-am bucurat nu mai puţin, aflând din ea dragostea ta cea dreaptă către Hristos şi înţelepciunea ta drept credincioasă. Căci este semn de virtute a cerceta Scriptura, după glasul dumnezeesc, şi a-şi da silinţă după putere... Astfel văd acum şi sufletul tău cu osârdie şi năzuind foarte către cele dumnezeeşti, nu altfel, ci pentru a afla adevărul.“ Urmează apoi cele şase întrebări ale lui Nicodim şi răspunsurile la fiecare, despre nişte chestiuni destul de abstracte şi subtile: cum trebuie să deosebim creaturile lui Dumnezeu, cele omeneşti şi cele spirituale superioare, adică îngerii; dacă Dumnezeu este prezent în toate, care este rostul să cerem prin rugăciune intervenţia mijlocitoare a sfinţilor; în ce stă puterea demonilor. Evtimie răspunde în chip erudit, cu citate din Sfinţii Părinţi. Fragmentul păstrat din a doua epistolă către Nicodim este mai interesant, cuprinzând o singură întrebare practică: care este educaţia morală ce trebuie dată tinerilor ce se pregătesc pentru preoţie, întrebare care este în legătură cu pregătirea preoţilor din Ţara Românească, de care se ocupa deci şi stareţul

[80] Publicat de G. Danicić în *Starine*, (Zagreb), I, 1869, p. 1-43.

[81] Toate publicate de E. Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen Euthymios*, Viena, 1901, p. 205-224 şi 240-251. Cele două epistole către Nicodim rezumate şi cu extrase traduse în româneşte la Al. Ştefulescu, *Mănăstirea Tismana*, p. 15.

Nicodim. Epistolele acestea erau destinate a fi citite preoţilor şi călugărilor din biserici şi mănăstiri, de vreme ce, la sfârşitul primei epistole către Nicodim, Evtimie scrie: „Acestea le-am scris dragostei tale ca o datorie de dragoste. Să dea Dumnezeu celor cu bună silinţă *şi celor ce citesc*, să primească tot binele..."

Epistola către mitropolitul Antim este deosebit de interesantă (nu este tradusă până acum în românește). Între cei doi ierarhi bisericești era o corespondenţă mai veche: „Să nu se mire sfinţia ta, scrie Evtimie mitropolitului de Argeş, că nu ţi-am scris demult, pentru că neorânduielile vremilor de acum şi cruntele turburări ne-au neliniştit pe noi aci, ca şi pe voi acolo". Este o aluzie la evenimente politice şi nu poate fi vorba decât de prima năvălire a turcilor în Bulgaria la 1388, în legătură cu care au intervenit şi oştile lui Mircea (vezi mai jos). Alte evenimente grave care să fi turburat Bulgaria de la înscăunarea lui Evtimie în 1375 nu cunoaştem, iar la năvala turcilor din 1393 patriarhul a fost luat prins. Aceste consideraţii ar data scrisoarea din anii 1389-1390. „Acum însă, continuă patriarhul, a venit cinstitul între ieromonahi şi întru toate fiu al smereniei noastre, chir Genesie, şi ne-a adus veşti de la tine, dându-ne ştire despre dragostea duhovnicească a sfinţiei tale şi încă mai mult s-a aprins în noi dorinţa şi dragostea către sfinţia ta." Erau deci anume curieri, ca acest Genesie, omul lui Evtimie, care aduceau veşti şi scrisori între Argeş, Tismana şi Târnova. „Cuvintele cu cari m-ai vestit, mi-au fost foarte plăcute... Îţi mulţumesc că ne-ai pomenit de puterea credinţei şi de pravilele sfinte şi dumnezeeşti. Şi noi din tot sufletul şi tot cugetul ne silim să le păzim şi dacă la noi vreo primejdie ameninţă sfintele biserici, să le apărăm până la sfârşit,... pentru că cearta şi invidia fac multă turburare în sfintele biserici şi de la ele se nasc într-însele erezii şi schisme." Nu ştim sigur la ce turburări bisericeşti face aluzie aci patriarhul **[24]**, însă el continuă astfel: „Căci a aflat smerenia mea că acolo (în Ţara Românească) au venit nişte oameni cari seamănă nişte cuvinte, care nu se cuvine să fie crezute şi au turburat şi auzul sfinţiei tale. Ei ne învinuiesc pe noi că nu îngăduim să fie cununaţi cei ce se căsătoresc a doua oară, a treia oară sau de mai multe ori şi de aceea ei trăiesc neblagosloviţi în păcat." E vorba, cum rezultă din cele următoare, de recăsătoria preoţilor, oprită prin pravilele pe care le citează Evtimie: „Acestea toate le scriu către sfinţia ta, nu pentru că nu le ştii, căci cine nu le ştie mai bine ca tine." După multe citate din cărţile sfinţilor părinţi şi pravile, Evtimie termină astfel: „Pentru acestea, rog pe sfinţia ta să răspunzi şi să dojeneşti pe

cei ce vin acolo fără de cale şi vorbesc cum nu se cuvine să fie crezuţi. Domnul nostru Isus Hristos să dea sfinţiei tale cuvenită răsplată, dragoste curată şi adevărată şi întărire." Din această interesantă scrisoare se vede că faţă de bătrânul mitropolit Antim, Evtimie nu avea tonul unui învăţător mai luminat, ca faţă de Nicodim, ci al unui egal, care caută să se justifice. E de observat că legăturile cu biserica bulgară erau destul de strânse, de vreme ce veneau oameni din sudul Dunării, probabil preoţi, şi criticau la Argeş stările din biserica bulgară şi apoi acele critici aveau răsunet la Târnova. Aceste legături bisericeşti, care însemnau în acelaşi timp şi legături culturale, alcătuiesc un capitol important al primei epoci a istoriei noastre bisericeşti, aşa de puţin cunoscut până acum **[25]**.

Biserica catolică sub Mircea cel Bătrân. În oraşele cu populaţie în parte săsească din Ţara Românească existau comunităţi catolice constituite de saşii veniţi din Ardeal. Probabil că la Câmpulung a existat cea mai veche biserică catolică, încă înainte de întemeierea ţării, în care s-a păstrat mormântul cu inscripţie latină al lui *Laurentius comes de Longo Campo*[82] **[26]**, iar Del Chiaro, secretarul lui Brâncoveanu, citise în aceeaşi biserică inscripţia unei pietre de mormânt azi dispărută a paracliserului „bisericii săseşti", Ioan P., răposat la 1373[83]. În vremea lui Vladislav vodă nu era încă o ierarhie catolică în Ţara Românească, bisericile catolice depindeau de episcopia din Ardeal, cum se vede cu prilejul vizitei canonice ce a făcut în ţară sufraganul episcopului Dimitrie al Ardealului[84]. Înfiinţarea unei episcopii catolice în ţară datează din vremea lui Radu, tatăl lui Mircea, fie din motive politice, fie că a fost îndemnat, cum s-a spus, de una din soţiile lui. La 1381 se întemeiază episcopia catolică de la Argeş **[27]** cu primul episcop, dominicanul Nicolae Antonii, un italian[85]. Nu se ştie unde a fost sediul acestei episcopii, căci bisericuţa Sân Nicoară, ce trece drept fostă biserică catolică, este în realitate clădită în stil bizantin. La 1858 A. Pelimon scria în impresiile sale de călătorie că „se găsesc bătrâni cari au apucat acum 70 de ani (deci pe la 1788) ritul ortodox la Sân Nicoară"[86].

---

[82] O reproducere fotografică a inscripţiei, St. Nicolaescu, *De la întemeierea Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1924, p. 5.

[83] Del Chiaro, *Storia delle moderne rivoluzioni di Valachia*, ed. Văleni, 1914, p. 31.

[84] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 31-32, act din 1369.

[85] C. Auner, *Episcopia catolică a Argeşului*, în Revista Catolică, III, 1914, p. 439-441.

[86] A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, Bucureşti, 1858, p. 84.

Totodată, cu înfiinţarea episcopiei catolice de la Argeş, ca o replică pentru existenţa celor două mitropolii ortodoxe din ţară, papa Urban VI numi pe franciscanul Grigore ca episcop catolic la Severin[87]. De la acest Grigore avem un act prin care ridică la rangul de subdiacon pe Ioan, fiul lui Valentin din Köröspatak, prezentat de gardianul bisericii din Câmpulung[88]. Episcopul Grigore se intitulează în acest act „Episcopus Severiny nec non partium Transalpinarum", ceea ce arată că autoritatea lui se întindea asupra ţării întregi, deci episcopul de Argeş nu funcţiona efectiv.

În vremea lui Mircea, atât la scaunul catolic de la Argeş, cât şi la cel de Severin, s-au urmat la intervale foarte scurte mai mulţi episcopi (la Argeş: la 1390, carmelitul Francisc, 1394, George din ordinul Sf. Augustin, la 1396, Andrei, 1399, Francisc, 1402 canonicul George din Peč. Nu ştim cine a fost episcop la Argeş între 1402-1418, când e numit Ioan de Antiquavilla. La Severin, la 1390 e episcop franciscanul Lucas Ianuis, la 1394, Francisc de Minerva tot franciscan, la 1399 Nicolae Demetrii, la 1412 Iacob de Canallis, italian din Vercelli[89]. Aceşti episcopi din vremea lui Mircea nu rezidau în ţară, numirea lor era un simplu titlu onorific, aşa că nici din punct de vedere cultural nu se poate trage nici o concluzie din numirea acestor italieni sau de alte neamuri în scaunele catolice din Muntenia[90].

După tradiţia păstrată într-o cronică latină a catolicilor din Târgovişte, a fost şi acolo o mănăstire catolică, întemeiată sub „Radu Negru", dar, precum zice cronica, în vremea lui Mircea *Senex*, când s-a bătut cu turcii, împăratul turcilor a ars Târgovişte şi mănăstirea catolică. Dar după alungarea duşmanilor, Mircea a reparat stricăciunile şi a reclădit mănăstirea[91]. Nu ştim cât temei putem pune pe această povestire, redactată târziu, care înfăţişează pe Mircea ca ocrotitor al catolicilor, dar existenţa unor comunităţi catolice în vremea lui la Câmpulung, Argeş şi Târgovişte, cu bisericile lor şi chiar cu o mănăstire, e foarte probabilă **[28]**.

---

[87] C. Auner, *Episcopia catolică a Severinului*, în Revista Catolică, II, 1913, p. 53-54.

[88] G. Wenzel, în Columna lui Traian, III, 1872, p. 100-101, act din 1 martie 1382.

[89] C. Auner, *Episcopia catolică a Argeşului*, în Revista Catolică, III, 1914, p. 442-445 şi acelaşi, *Episcopia catolică a Severinului*, ibidem, II, 1913, p. p. 56-57.

[90] Că episcopii n-au stat în ţară a dovedit C. Auner în studiile citate mai sus.

[91] B. P. Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I-2, p. 47. Manuscrisul cronicii este din 1761.

Către sfârşitul domniei lui Mircea s-a făcut în Europa o mare sforţare pentru împăcarea schismei şi reunirea bisericii ortodoxe cu cea catolică, e vorba de celebrul Conciliu de la Constanţa, convocat din îndemnul lui Sigismund, regele Ungariei şi al romanilor. Se ştie că acest sinod fu convocat la 1414 cu un triplu scop: aplanarea schismei papale între cele două sedii de la Roma şi Avignon, înăbuşirea ereziei husite şi unirea bisericii ortodoxe cu cea catolică. Şedinţele începură într-o mare clădire de lemn negru, care se păstrează şi azi în oraşul Constanţa din Germania (Baden), aşezat pe lacul cu acelaşi nume. Chestiunea unirii ortodocşilor s-a pus numai în ultimul an al conciliului, care şi-a prelungit şedinţele până la 1418. În acest an a sosit la Constanţa şi Grigore Ţamblac, elevul lui Evtimie de Târnova, care fusese ales cu trei ani înainte mitropolit al Kievului. Câştigat de marele duce Vitold pentru cauza catolicismului, fusese afurisit de patriarhul de la Constantinopol încă de la alegerea sa, considerată ilegală[92]. S-a spus de către mulţi istorici că Ţamblac ar fi reprezentat la conciliu împreună cu eparhia sa din Kiev şi biserica Moldovei, cu care avusese legături. Ştirea provine din cronica lui Ureche, scrisă, cum se ştie, în secolul al XVII-lea: „De la ţara noastră (Moldova) încă au fost trimis pre Gligorie Ţamblac"[93]. Dar din discursul pe care l-a rostit la conciliu, păstrat în limba latină, nu rezultă aşa ceva; el spune clar că a îndemnat la unire în limba ruteană (din Ucraina) pe enoriaşii lui, amintind şi silinţele în acest sens ale marelui duce Vitold[94]. Aşadar, biserica română n-a fost reprezentată la sinod prin membri ai clerului; totuşi la

---

[92] Cf. *Voscressenskaia Letopis*, în Полное Собраніе Русскихъ Лѣтописеи, VIII, p. 88-90.

[93] Ureche, *Cronica*, ed. C. Giurescu, p. 25.

[94] C. Auner, *Sinodul de la Florenţa*, Revista Catolică, IV, 1915, p. 279, 284; C. Karadja, *Delegaţii din ţara noastră la conciliul de la Constanţa*, AARMSI, VIII, 1927; Al. Iaţimirskii, Григоріи Цамблакъ, St. Petersburg, 1914, p. 192 şi urm. Cf. şi A. Prochaska, *Obedyencya metropolity Kijowekiego Grzegorza Camblaka zlozone Marcinowi V*, în Kwartalnik Historiczny, X, 1896, p. 645-646. Ţamblac sosi la Constanţa la 18 februarie 1418, iar discursul fu rostit la 25 februarie. Ceremonia e deschisă de episcopul Wilhelm Fillastre, discursul fusese tradus în latineşte din ruseşte de Mauriciu de Praga. Totuşi, Prochaska crede că Ţamblac a reprezentat şi Moldova. Cf. şi M. Lascaris, *Recenzie* în limba sârbă a lucrării lui C. Karadja mai sus citată, în revista Прилози за књижевности, язик и фолклор, Belgrad, VII, 1927, p. 312-314 şi H. Finke, *Forschungen und Quellen zur Geschicthe des Konstanzer Konzils*, Padeborn, 1889, p. 128, 234-240 în care reproduce ziarul cardinalului Fillastre, participant al conciliului şi discursul lui Grigore Ţamblac.

Casa în care s-a ținut Conciliul de la Constanța

Constanţa au luat parte şi numeroşi civili, nobili şi comunităţi orăşeneşti. Cronicarul care a descris, într-un chip destul de încurcat de altfel, conciliul, Ulrich von Richenthal, a dat lista participanţilor şi cu stemele lor respective. Din această scriere s-a recunoscut şi celebra stemă cu capete de negri, despre care Hasdeu afirma că este stema Basarabilor, cu un joc de cuvinte asupra terminaţiei numelui (arab)[95]. Totuşi multe din stemele atribuite principilor şi clericilor din cronica lui Richenthal sunt fanteziste. De altfel, stema cu capete de negru ar corespunde în această cronică cu Moldova, nu cu Muntenia[96].

În cartea sa Richenthal spune precis că au venit soli la conciliu din Valahia Mare şi din cea Mică, înşiraţi imediat după acei ai lui Ştefan Lazarevici al Serbiei. Din Valahia Mare, care la Richenthal e Ţara Românească, pomeneşte pe un boier *Thobermur*, adică Dobromir, iar în Moldova pe boierul Giorgius de Samusinis (Gheorghe din Sămuşeni?). Dintre oraşele din Muntenia şi Moldova, cronicarul citează: Kylo (Chilia), Sorscha (Suceava), Mencz (Neamţ), Jessmarkt (Târgul Iaşilor), Molda (Târgul Moldovei, adică Baia), Langnaw (Câmpulung), Ergx (probabil Argeş), Zürm (Severin), Behlo (Târgul Bahluiului, adică Hârlău) şi Burlat (Bârlad) şi alte nume care nu se pot identifica[97]. Oraşele româneşti cunoscute la Conciliul din Constanţa erau desigur amintite din cauza comunităţilor catolice ce existau în ele. Este interesant însă că atât Mircea, cât şi Alexandru cel Bun al Moldovei au fost reprezentaţi prin câte un boier. Românii n-au fost reprezentaţi prin feţe bisericeşti, deci n-au putut adera la unirea cu biserica catolică, dar din pricina relaţiilor ce le aveau amândouă principatele cu Sigismund al Ungariei, cu Vitold şi cu Vladislav Iagello, suverani interesaţi în izbânda conciliului, cei doi domni au făcut act de prezenţă, trimiţând câte un sol. Acest fapt înseamnă de altfel prima participare a românilor la un congres internaţional **[29]**.

---

95 B. P. Hasdeu, *Istoria critică*, I, 1873, p. 97 şi urm.

96 Cf. M. Lascaris, *loc. cit.* (şi stema Serbiei e fantezistă), şi C. Karadja, *op. cit.*, p. 9, cu reproducerea stemelor în anexă.

97 C. Karadja, *op. cit.*, a dat după manuscrisele cronicii lui Richenthal toate pasagiile ce privesc ţara noastră. (Identifică Behlo cu Bacău).

Note

[1] Ultima ediţie a celor două acte patriarhale din 1359 în *FHDR*, IV, volum întocmit de Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae-Şerban Tanaşoca, Tudor Teoteoi, Bucureşti, 1982, p. 196-203.

Înfiinţarea primei mitropolii ortodoxe a Unglovlahiei, prin transferarea lui Iachint de la Vicina, s-a bucurat de o foarte mare atenţie în rândul specialiştilor. Din vasta bibliografie a problemei, reţinem: Vasile Grecu, *Bizanţul şi catolicismul în trecutul nostru îndepărtat. Bizanţul şi înfiinţarea mitropoliei Ţării Româneşti*, în ST, II, 1950, nr. 9-10, p. 556-568; C.C. Giurescu, *Întemeierea mitropoliei Ungrovlahiei*, în BOR, LXXVII, 1959, nr. 7-10, p. 673-697; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. a II-a, vol. 1, Bucureşti, 1991, p. 252-262 (cu bibliografia problemei).

Pentru implicaţiile politice ale actului realizat de domnul Nicolae Alexandru, vezi Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 48-50.

Localizarea Vicinei rămâne în continuare o problemă controversată. Pentru diversele localizări, vezi P. Ş. Năsturel, *Mais où donc localiser Vicina?*, în BF, Band XII, 1987, p. 145-171; C. C. Giurescu, *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, 1977, p. 173-152 (pentru aceeaşi localizare); Petre Diaconu, *Păcuiul lui Soare-Vicina*, în Byzantina, 1976, p. 407-447; idem, *Iarăşi depsre localizarea Vicinei*, în RdI, 1981, nr. 12, p. 2311-2316; Georgi Atanasov, *La Vicina medievale et la forteresse de Nufăru*, în EB, 1994, nr. 1, p. 109-128; O. Iliescu, *Nouvelles contributions à la géographie historique de la mer Noire*, în „Il Mar Nero", I, 1994, p. 231-236.

[2] Despre înfiinţarea celui de al doilea scaun mitropolitan al Ţării Româneşti cu sediul la Severin, vezi M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 263-272 (cu bibliografia problemei).

În ceea ce priveşte cauzele acestei dublări, dincolo de înaintata vârstă a mitropolitului Iachint, „spectaculoasa" creştere a populaţiei ţării, prozelitismul catolic în zonă sau consecinţa asocierii la tron a lui Radu I de către Vladislav Vlaicu (ultima sugerată de P. Ş. Năsturel, *Autour de la partition de la Métropole de Hongrovalachie (1370)*, în BBRF, 1977-1978, p. 293-326), trebuie să avem

în vedere încă cel puţin două aspecte. Primul îl reprezintă îngrijorarea Patriarhiei ecumenice de a nu pierde controlul spiritual în această zonă în faţa ofensivei catolice în condiţiile în care împăratul bizantin Ioan al V-lea Paleologul aderase, în 1369, la unirea cu Roma în speranţa obţinerii unui ajutor în faţa pericolului otoman, iar Vladislav I Vlaicu a recunoscut în acelaşi an liberul exerciţiu al credinţei catolice în Ţara Românească (actul din 25 noiembrie 1369, în *DRH, B*, I, p. 13). Cel de-al doilea motiv decurge din schimbările de ordin politic ce au avut loc în această perioadă: preluarea de către Ludovic I al Ungariei, în 1370, după moartea lui Cazimir cel Mare, a coroanei polone, fapt ce a dus la o manifestare tot mai evidentă din partea regatului ungar a tendinţelor hegemonice în această zonă. În aceste condiţii, este cu atât mai explicabilă dorinţa domnului Ţării Româneşti de a obţine numirea unui mitropolit în zona Severinului, teritoriu revendicat de regalitatea maghiară (Ş. Papacostea, *Geneza statului*, p. 56-60, 113-130).

[3] Succesiunea titularilor scaunului mitropolitan al Ungrovlahiei la sfârşitul sec. al XIV-lea şi începutul celui următor nu este pe deplin lămurită. Una din problemele cele mai dezbătute este aceea a momentului dispariţiei lui Antim Critopol şi a stabilirii succesorului său. În acest sens, vezi M. Păcurariu, *Listele cronologice ale ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, 1975; idem, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, I, p. 263-272 (în ambele studii se regăseşte cronologia stabilită de N. Dobrescu şi acceptată şi de P. P. Panaitescu în lucrarea de faţă). O cronologie diferită la P. Ş. Năsturel (*Autour de la partition*, p. 312-313), care consideră că Antim a încetat în viaţă în jurul anului 1392, scaunul mitropolitan fiind ocupat de un enigmatic Ieremia, cel căruia în 1401 patriarhul Matei I i se adresa cu titlul de „exarh a toată Ungaria şi a plaiurilor".

[4] În condiţiile în care sursele documentare lipsesc, iar acordul formal al Patriarhiei ecumenice în numirea mitropoliţilor Ungrovlahiei, într-adevăr pentru perioade mult mai târzii decât cea în cauză, este atestat documentar, atribuirea acestei „reforme" lui Mircea cel Bătrân rămâne o simplă ipoteză. Amintim de exemplu acordul Patriarhiei de Constantinopol în cazul caterisirii mitropolitului Ştefan I de către Matei Basarab, deci într-o epocă în care Patriarhia ecumenică nu mai avea mijloace de a-şi impune autoritatea. Detalii privind relaţiile dintre puterea laică şi cea religioasă în epoca lui Mircea cel Bătrân la A. Sacerdoţeanu, *Mircea cel Bătrân şi biserica ortodoxă a ţării sale*, în BOR, XCV, 1968, nr. 3-5, p. 100-106.

De asemenea, în legătură cu relaţiile dintre scaunul mitropolitan al Ţării Româneşti şi Constantinopol, credem că termenul adecvat este cel de autonomie şi se explică prin condiţiile grele în care Patriarhia Ortodoxă a supravieţuit după dispariţia Bizanţului (1453).

[5] Recunoaşterea lui Iosif ca mitropolit al Moldovei de către Patriarhie, după o lungă perioadă conflictuală, s-a făcut într-un context politic nefavorabil Bizanţului, tot mai ameninţat de otomani, şi în care împăratul a avut un rol decisiv, în speranţa realizării unui front antiotoman în cadrul căruia cele două state româneşti urmau să aibă un rol important.

În problema apariţiei mitropoliei ortodoxe a Moldovei şi a lungului conflict bizantino-moldovean în jurul canonicităţii lui Iosif I se pot consulta: V. Laurent, *Contributions à l'histoire des relations de l'Eglise byzantine avec l'Eglise roumaine au début du XVe siècle*, în BSHAR, 26, 1945, p. 165-184; idem, *Aux origines des l'Eglise de Moldavie. Le métropolite Jérémie et l'évêque Joseph*, în REB, V, 1947, p. 158-170; Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea*, în vol. colectiv, *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1964, p. 97-179 (cu discutarea tradiţiei privind legăturile lui Alexandru cel Bun cu Bizanţul); Ştefan S. Gorovei, *Aux débuts des rapports moldo-byzantins*, RRH, XXIV, 1985, nr. 3, p. 183-207; idem, *La începutul relaţiilor moldo-bizantine: contextul întemeierii Mitropoliei Moldovei*, în vol. *Românii în istoria universală*, III/1, Iaşi, 1988, p. 853-879; Ciprian Zaharia, *Iosif I Muşat, întâiul mare ierah român*, Bucureşti, 1987 (vezi şi observaţiile lui Ştefan S. Gorovei din AIIAI, XXV/1, 1988, p. 547-560); Ş. Papacostea, *Întemeierea mitropoliei Moldovei: implicaţii central şi est-europene*, în vol. *Românii în istoria universală*, III/1, p. 525-541; idem, *Byzance et la création de la „Métropole de Moldavie"*, în EBPB, II, Bucureşti, 1991, p. 133-150; Răzvan Theodorescu, *Implicaţii balcanice ale începuturilor Mitropoliei Moldovei*, în vol. *Românii în istoria universală*, III/1, p. 543-566; M. Păcurariu, *op. cit.*, p. 273-285; Ştefan Andreescu, *Mitropolia de Halici şi episcopia de Asprokastron. Câteva observaţii*, în vol. *Naţional şi universal în istoria românilor. Studii oferite prof. dr. Şerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, Bucureşti, 1998, p. 125-136.

[6] Despre acest epitet în titulatura mitropoliţilor Ungrovlahiei, vezi N. Şerbănescu, *Titulatura mitropoliţilor, jurisdicţia, hotarele şi reşedinţele mitropoliei Ungrovlahiei*, în BOR, LXXVII, 1959, nr. 9-10, p. 710-711.

Acordarea acestui titlu mitropolitului muntean prin care jurisdicţia îi era extinsă şi asupra ortodocşilor din regatul ungar ce nu aveau o ierarhie proprie (vezi Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia din Constantinopol şi cu celelalte biserici ortodoxe*, în *ibidem*, p. 908), trebuie pusă în legătură cu acordul din 1396 dintre Ungaria şi Patriarhie ce urmărea declanşarea unei vaste acţiuni antiotomane, acord urmat de o „relaxare confesională"; pentru contextul politic ce a dus la încheierea acestui acord, vezi Ş. Papacostea, *Byzance et la croisade au Bas-Danube à la fin du XIVe siècle*, în RRH, XXX, 1991, nr. 1-2, p. 3-21.

[7] Termenul, ce are înţelesul de sfat, adunare, a pătruns şi în ţările române desemnând în documentele din sec. XVI-XVII sfatul domnesc; vezi N. Stoicescu, *Sfatul domnesc*, p. 21.

[8] Dania lui Vladislav Vlaicu pentru mănăstirea Vodiţa datează din 1374 (*DRH, B*, I, p. 17-19). În legătură cu momentul construirii acesteia, se consideră că mănăstirea a fost ridicată pe ruinele unui mai vechi locaş religios de obştea monahală condusă de Nicodim cel mai târziu în cursul anului 1371 (vezi V. Vătăşianu, *Istoria artei feudale în ţările române*, I, Bucureşti, 1959, p. 187-191).

[9] Despre acest *Evangheliar*, vezi P. Ş. Năsturel, *Cuviosul Nicodim cel sfinţit şi odâjdiile mitropolitului Antim Critopol de la Tismana*, în MO, nr. 7-8, p. 419-430.

[10] Despre Nicodim de la Tismana şi rolul său există o foarte bogată literatură de specialitate. Studiul fundamental privind viaţa şi activitatea acestuia este cel al lui Emil Lăzărescu, *Nicodim de la Tismana şi rolul său în cultura veche românească (până la 1385)*, I, în RSL, XI, 1965, p. 237-285. Pentru diverse aspecte ale vieţii lui Nicodim, vezi şi Radu Creţeanu, *Personalitatea cuviosului Nicodim de la Tismana după documentele vremii*, în MO, 1976, nr. 11-12, p. 932-945; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 145-158; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii*, p. 306-313.

[11] Cercetările au evidenţiat existenţa în spaţiul românesc a unei vieţi monastice ale cărei începuturi sunt fixate în sec. IX-X, deşi nu putem vorbi de o unitate de păreri în rândul specialiştilor în această problemă. În consecinţă, Nicodim este considerat „reorganizatorul" vieţii monastice româneşti, cel ce a dat monahismului românesc „orânduială şi pravilă".

Tradiţia atribuie lui Nicodim un rol important în organizarea monahismului atât în Moldova, unde mănăstirea Neamţ ar fi fost întemeiată de trei ucenici ai acestuia (Ştefan Balş, Corina Nicolescu, *Mănăstirea Neamţ*, Bucureşti, 1958, p. 16), cât şi în Transilvania, unde ar fi întemeiat mănăstirea Prislop (vezi *Plângerea sfintei mănăstiri a Silvaşului din eparhiia Haţăgului din Prislop*, în *Cronici şi povestiri româneşti versificate (sec. XVII-XVIII)*, ediţie Dan Simonescu, Bucureşti, 1967, p. 74-79; Episcopul Teoctist, *O ctitorie ardeleană a Sf. Nicodim: mănăstirea Prislop*, în MO, 1970, nr. 5-8, p. 634-638; M. Porumb, *Pictura românească din Transilvania*, I, (*sec. XIV-XVII*), Cluj-Napoca, 1981, p. 19-21; M. Păcurariu *Istoria mănăstirii Prislop*, Arad, 1986; Adrian Andrei Rusu, *Ctitori şi biserici din Ţara Haţegului până la 1700*, Satu Mare, 1997, p. 122-124).

În problema monahismului românesc se mai pot consulta: Tit Simedrea, *Viaţa mănăstirească din Ţara Românească înainte de anul 1370*, în BOR,

LXXX, 1962, nr. 7-8, p. 673-687; Veniamin Micle, *Despre monahismul român, anterior secolului al XIV-lea*, în GB, XXXVII, 1978, nr. 3-4, p. 300-317; Al. Ioniță, *Viața mănăstirească în Dobrogea până în secolul al XII-lea*, în ST, XXIX, 1977, nr. 1-2, p. 81-90; Vasile Iorgulescu, *Mărturii privind monahismul pe pământ românesc înaintea Sfântului Nicodim*, în BOR, 1983, nr. 3-4, p. 253-263; Vasile V. Muntean, *Organizarea mănăstirilor românești în comparație cu cele bizantine (până la 1600)*, în ST, s. a II-a, XXXVI, 1984, nr. 1-2, p. 14-92; nr. 3-4, p. 169-220; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii*, p. 302-313.

[12] Pentru influența sârbă asupra arhitecturii mănăstirii Cozia, vezi în special G. Balș, *Influence du plan serbe sur le plan des églises roumaines*, în *L'art byzantin chez les Slaves. Les Balkans*, Paris, 1930, p. 277-294; G. Millet, *Cozia et les eglises serbes de la Morava*, în vol. *Mélanges offerts à monsieur N. Iorga*, Paris, 1933, p. 827-856; V. Drăguț, *Creația artistică în epoca întemeietorilor de țară*, în vol. *Constituirea statelor*, p. 292-293.

[13] Vezi C. A. Stoide, *Despre clopote și clopotari în țările române. Sec. XIV-XIX*, în GB, XXX, 1971, nr. 7-8, p. 715-716; N. Șerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 166.

[14] Referitor la mormântul lui Mircea cel Bătrân, vezi și Horia Teodoru, *Mormântul lui Mircea cel Bătrân*, în vol. *Omagiu lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 641-643; Constantin Bălan, *La pierre tombale de Mircea l'Ancien (Quelques contributions)*, în RRH, XXV, 1986, nr. 1-2, p. 45-51; Adrian Ioniță, *Observații asupra sarcofagului lui Mircea cel Bătrân*, în AM, II, 1998, p. 125-128.

[15] Despre acest dublu nume al mănăstirii, vezi Constantin C. Giurescu, *Două monumente religioase din veacul al XIV-lea: Nucetul sau Cozia din Vâlcea și Nucetul din Dâmbovița*, în MO, XIII, 1961, nr. 1-4, p. 38-45.

[16] Pentru diverse aspecte privind mănăstirea Cozia, vezi N. Stoicescu, *Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România*, I, *Țara Românească (Muntenia, Oltenia și Dobrogea)*, vol. 1, 1970, p. 205-210; M. Păcurariu, *Istoria Bisericii*, p. 314-316; E. Lăzărescu, *Despre mănăstirea Cozia și varianta de triconc căreia îi aparține biserica ei*, în SCIA, 17, 1970, nr. 2, p. 167-193; Răzvan Theodorescu, *Despre planul triconc în arhitectura medievală timpurie a sud-estului european*, în idem, *Itinerarii medievale*, București, 1979, p. 114-132; Daniel Barbu, *Pictura murală din Țara Românească în secolul al XIV-lea*, București, 1986, p. 56-60, 65-66; Pavel Chihaia, *Etape de construcție la complexul monastic Cozia*, în idem, *Artă medievală*, III, București, 1998, p. 30-94.

[17] Mănăstirea Strugalea încă nu a fost identificată pe teren, criteriul folosit de Panaitescu, stăpânirea unor moșii în zona Dunării, pentru localizarea acesteia în

zona oraşului Giurgiu nu este suficient. De asemenea, amintim că în literatura de specialitate s-au emis mai multe opinii privind identificarea acestui locaş cu mănăsirea Glavacioc (vezi C. C. Giurescu, *Unde a fost mănăstirea Strugalea?*, în idem, *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, 1977, p. 167-169; Ilie G. Diaconescu, *Vatra Mănăstirii Glavacioc în secolele XV-XIV*, în BOR, XCIII, 1980, nr. 9-10, 1047-1077) sau cu mănăstirea Strehaia (A. Sacerdoţeanu, *Mircea cel Bătrân şi Biserica ortodoxă a ţării sale*, în BOR, 1968, nr. 1-2, p. 101).

[18] Despre toate aceste mănăstiri, vezi N. Stoicescu, *Bibliografia*, s.v.

[19] Incontestabil, domnia lui Mircea cel Bătrân reprezintă un moment de referinţă şi în evoluţia bisericii ortodoxe din Ţara Românească, în general, şi a monahismului, în special. Deşi aşezămintele monahale se înmulţesc în această perioadă şi ca urmare a implicării domniei, în lipsa oricăror date cât de sumare în ceea ce priveşte mărimea acestor comunităţi şi bineînţeles luând în calcul şi dimensiunea religioasă a omului medieval, este greu de acceptat ideea existenţei „unui val de misticism în ţară".

[20] Despre daniile domnilor români către mănăstirile de la Muntele Athos şi în special către mănăstirea Kutlumus, vezi P. Ş. Năsturel, *Le Mont Athos et les Roumains. Recherches sur leur relations du milieu du XIVe siècle à 1654*, Roma, 1986 (cu bibliografia până în momentul apariţiei); A. Pippidi, *Au début des relations roumano-athonites*, în RRH, XXVII, 1988, nr. 3, p. 237-244.

Lui Mircea cel Bătrân i se atribuie de către tradiţie şi ctitorirea bisericii ortodoxe de la *Scorei* şi a celei de la *Râşinari* (vezi Nicolae I. Nistor, *Ducatul Amlaşului şi Ţara Făgăraşului, punţi de legătură cu Ţara Românească în Evul Mediu*, în MA, 1978, nr. 7-9, p. 468-475; N. Stoicescu, *Scurte note istorice despre Ţara Făgăraşului şi despre satul Sâmbăta de Sus*, în MA, 1986, nr. 1, p. 77-81).

[21] Detalii la N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 177-180.

[22] Viaţa şi activitatea lui Grigore Ţamblac s-a bucurat de o foarte mare atenţie din partea specialiştilor. Din bogata literatură, amintim: Constantin I. Karadja, *Portretul şi stema lui Grigore Ţamblac şi misiunea sa la Conciliul din Constanţa*, în AARMSI, s. III, XXVI, 1943-1944, p. 141-150; Emil Turdeanu, *Grégoire Camblac. Faux arguments d'une biographie*, în RES, XXII, 1946, p. 46-81; Penjo Rusev, Anghel Davidov, *Grigorii Camblac v Rumăniia i v starata rumănska literatura*, Sofia, 1966; Penjo Rusev, *Grigorii Tzamblak – bălgarskii, serbiskii, rumănskii i russkii pisatel*, în *Actes du premier Congrès international des Études Balkaniques et sud-est européennes, Sofia, 1966*, vol. VII, Sofia, 1971, p. 323-337; P. Ş. Năsturel, *Une prétendue oeuvre de Grégoire Tsamblak:*

«*Le Martyr du Saint Jean le Nouveau*», în *ibidem*, p. 345-358; G. Mihăilă, *Grigore Ţamblac*, în *Literatura română veche, (1402-1647)*, vol. 1, Bucureşti, 1969, p. 21-25; H. Muriel, *The Ecclesiastical Carier of Grigory Camblak*, London, 1979; *Tîrnovska knijovna şcola*, vol. 3, *Grigorii Camblak. Jivot i tvorcestvo*, Sofia, 1984.

[23] Pentru activitatea şi opera patriarhului Evtimie de Târnovo dispunem de o bogată literatură de specialitate. O prezentare succintă a vieţii şi operei acestei importante figuri a Ortodoxiei secolului al XIV-lea în *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, coord. Mathias Bernath şi Felix V. Schroeder, vol. 1, p. 488-484; Iv. Dujčev, *Euthyme de Tirnovo*, în *DHGE*, 16, fasc. 90 (1964), p. 75-77. De asemenea, vezi Epifanie Norocel, *Patriarhia bulgară de Târnovo între anii 1235-1393*, în ST, XVIII, 1966, nr. 3-4, p. 146-159; Chiril Pistrui, *Imperiul vlaho-bulgar şi patriarhia de Târnovo*, în MA, XVII, 1972, nr. 3-4, p. 201-209; Radu Constantinescu, *Euthyme de Târnovo et la réforme liturgique au XIVe siècle*, în EB, 1986, nr. 3, p. 62-78, nr. 4, p. 53-80; *Tîrnovoska Krijovna şcola*, 6 vol., Sofia; *Patriarh Evtimii Tîrnovski i negovoto vreme*, Velico Târnovo, 1998.

[24] Cercetările au demonstrat că tulburările la care patriarhul Evtimie face referire au în vedere răspândirea curentului bogomil la nord de Dunăre (R. Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident*, p. 246-247).

Pentru originile şi dogma acestei secte, vezi D. Obolensky, *The Bogomils. A. Study in Balkan Neo-Manichaeism*, Cambridge, 1948 (studiu fundamental); S. Runciman, *Le manichéisme médiéval*, Paris, 1972; D. Angelov, *Le bogomilism en Bulgarie*, Toulouse, 1972.

În ceea ce priveşte prezenţa adepţilor acestei secte la nord de Dunăre, vezi şi: A. Balotă, *Bogomilismul şi cultura maselor populare din Bulgaria şi ţările române*, în RSL, X, 1964, p. 19-71; G. Cantacuzino, *Les tombes des bogomiles découvertes en Roumanie et leur rapports avec les communautés hérétique byzantines et balkaniques*, în *Actes du XIVe*, vol. II, Bucureşti, 1975, p. 515-528; Ş. Papacostea, *Întregiri la cunoaşterea vieţii bisericeşti a românilor în Evul Mediu (secolul XIV)*, în *Geneza statului*, p. 205-221.

[25] Despre relaţiile patriarhului Evtimie cu spaţiul românesc, vezi E. Turdeanu, *Opera patriarhului Eftimie al Târnovei în literatura slavo-română*, Bucureşti, 1946; idem, *La littérature bulgare au XIVe siècle et sa diffusion dans les Pays roumains*, Paris, 1947; Epifanie Norocel, *Sfântul Eftimie, ultimul patriarh de Târnovo şi legăturile lui cu biserica românească*, în BOR, LXXXIV, 1966, nr. 5-6, p. 552-573; I. D. Lăudat, *Eftimie de Târnovo şi literatura slavo-română*, în MMS, XXIII, 1973, nr. 7-9, p. 421-434; idem, *Nicodim, élève et continuateur*

spirituel d'Euthyme de Târnovo, în *Tîrnovska Knijovna şcola*, vol. 2, Sofia, 1980, p. 169-176; R. Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident*, p. 245-256; V. Dolofan, *Probleme canonice în corespondenţa patriarhului Eftimie al Târnovei cu mitropolitul Antim (Critopulos) al Ungrovlahiei şi cuviosul Nicodim de la Tismana*, în MO, 1981, nr. 7-9, p. 447-455; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 183-195; I.R. Mircea, *Nouvelles données sur l'oeuvre du patriarche Euthyme en Roumanie*, în EB, 1990, nr. 3, p. 91-98.

[26] Vezi *supra*, cap. IV, n. **[23]**.

[27] Contextul politic în care s-a înfiinţat Episcopia catolică a Argeşului, în dependenţă de ierarhia eclesiastică a regatului maghiar, a fost analizat de Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 63-64; P. Chihaia, *Monuments gothiques dans les anciens residences de Valchie*, în RRHA, II, 1965, p. 67-80.

[28] Locaşul exista încă la 1417 şi avea hramul Sf. Maria (pentru detalii, vezi C. Moisescu, *Târgovişte. Momentele istorice şi de artă*, Bucureşti, 1979, p. 90), fiind amintit şi în 1640 de către misionarul Bakšič (*Călători străini despre ţările române*, V, p. 214-215).

În istoriografie s-a avansat şi ideea existenţei unui asemenea locaş şi la Rm. Vâlcea, pe locul unde mai târziu se va ridica biserica ortodoxă Sf. Dumitru (vezi P. Chihaia, *Un vechi monument de arhitectură din Râmnicul Vâlcea, biserica Sfântului Dumitru*, în SCIA, seria Artă plastică, XIV, 1967, nr. 2, p. 175-176; George Georgescu, *Cronica latină a Râmnicului din 1764*, în *Verbum*, III-IV, 1992-1993, p. 247-259).

[29] Despre participarea românilor la lucrările Conciliului de la Constanţa, vezi Dănuţ I. Manu, *Sinodul conciliarist de la Constanţa (1414-1418) şi participarea bisericii ortodoxe din Moldova şi Muntenia*, în ST, XXV, 1973, nr. 5-6, p. 377-386.

Rezerva manifestată de Panaitescu în ceea ce priveşte corectitudinea informaţiilor transmise de Ulrich von Richenthal despre români, în special mult discutata problemă a stemei cu capete de negri, a fost confirmată de istoricul Constantin Rezachevici, care a demonstrat că acest însemn heraldic se referă în realitate la despotatul de Acheloos (Ahelou) şi Anghelocastro, ultimul desprins în 1359-1360 din despotatul Epirului, şi nu la românii nord-dunăreni (*Stema cu „capete de negri": înlăturarea unei legende din heraldica românească nord-dunăreană*, în AIIAI, XXIV/1, 1987, p. 71-98).

CAPITOLUL VIII

CULTURA ÎN VREMEA LUI MIRCEA CEL BĂTRÂN

Cultura. Cultura medievală la români, ca şi în restul Europei, stă în legătură cu viaţa mănăstirească şi a bisericii în genere. Despre cultura în vremea lui Mircea ştim însă prea puţin; spre deosebire de mănăstirile moldoveneşti, cele muntene nu şi-au păstrat zestrea de manuscrise, afară de Bistriţa olteană, ridicată abia la sfârşitul veacului al XV-lea. Nu s-a păstrat nimic din vechile manuscrise ale Coziei, Tismanei, Cotmenei şi Snagovului, care trebuie să fi avut biblioteci bogate. Pentru ca Nicodim şi Antim să fi putut discuta cu patriarhul Evtimie chestiuni subtile de dogmă pe temei de texte ale Sfinţilor Părinţi, ei trebuie să fi avut la îndemână manuscrise cu scrieri bisericeşti. Aceste manuscrise nu s-au păstrat, afară de Evanghelia slavă copiată pe pergament de mâna lui Nicodim, despre care am vorbit.

Pe vremea lui Mircea a fost cel puţin un scriitor în domeniul literaturii religioase. O serie de manuscrise, provenite de la mănăstirea Neamţului, de la Dragomirna şi chiar de la Moscova şi Arhanghelsk în Rusia, cuprind un *Polieleu*, glorificare în versuri şi cântări a Maicii Domnului, care se cântă la 8 septembrie. Lucrarea în slavoneşte se termină astfel: *„Opera lui kir Filotei monahul, fost mare logofăt al lui Mircea voievod"*. Deoarece cel mai vechi manuscris cunoscut al acestei opere este o copie din anul 1493, e clar că nu e vorba de alt domnitor, ci de Mircea cel Bătrân[1]. Între logofeţii lui Mircea cel

[1] Descrierea manuscriselor la Al. Iaţimirski, Из славянских рукописеи (Din manuscrisele slavone), în Ученія записи Имп. Московскаго университета istor, XXIV, Moscova, 1898, p. 58-59 şi acelaşi, Из истории славянскои писеьмоности в Молдавіи и Валахіи *XV-XVII* вв. (Din istoria scrierii slavone în Moldo-Vlahia, secolele XV-XVII), St. Petersburg, 1906, p. LII, în total şase manuscrise cunoscute.

Bătrân se află la începutul domniei *Filos* [2], nume care sună grecește. Ținând seamă de regula monastică, după care cei ce intră în cinul călugăresc iau un nou nume, păstrând însă inițiala numelui de mirean, este evident că Filotei monahul fost logofăt și Filos logofătul sunt aceeași persoană[3]. Filos, care prin slujba sa în fruntea cancelariei domnești trebuia să știe slavonește, s-a călugărit la bătrânețe și a scris aceste cântări de laudă pentru Sfânta Fecioară, care au avut o mare răspândire. Le găsim intercalate în ceasloave, în regulamente bisericești, între canoane și într-o Psaltire; ele au trecut peste granițele țării, fiind copiate și în Moldova și chiar în Rusia **[1]**.

După cum arată și cancelaria domnească și corespondența amintită cu patriarhul Evtimie, cultura literară și bisericească din vremea lui Mircea era în limba slavonă. Chiar atunci când mitropolitul grec Hariton a fost înscăunat la 1373 în scaunul muntean, actul patriarhal, pentru a fi înțeles la noi, a fost scris în slavonește[4]. Se pune întrebarea dacă totuși în acea vreme nu erau și influențe grecești venite din Imperiul Bizantin în Țara Românească. Trebuie să ținem seamă de faptul că mitropoliții țării, cum am văzut, erau greci și călătoreau adesea la Constantinopol ca să ia parte la sinodul patriarhal. Aceste călătorii vor fi însemnat și legături culturale cu imperiul Paleologilor. Pe de altă parte, am spus că un fiu al lui Mircea a stat la curtea imperială de la Bizanț. Cronicarul bizantin spune că el „se exercita cu alți tineri valahi în artele luptei"[5], ceea ce arată că era acolo pentru studii și credem că nu numai pentru studii militare, pentru cari nu ar fi fost nevoie să fie trimis tocmai la Bizanț. Alături de el erau și alți tineri, fii de boieri, care-și făceau acolo educația. E chiar posibil ca anume munteni să fi luat parte la încoronarea împăratului Manuel Paleolog, la 1391. Serbarea încoronării, care a fost o minune de strălucire și înscenare artistică, e descrisă pe larg de diaconul rus Ignatie. El menționează între participanți și unii „unguri", între care socotim că erau români, al căror loc era mai potrivit la încoronarea împăratului pravoslavnic[6].

---

[2] Cf. P. P. Panaitescu, *La littérature slavo-roumaine aux XV-XVII siècles*, extras din Communications au premier congrès des slavistes, Praga, 1928, p. 5.

[3] P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 57, document din 1392.

[4] Publicat de Gr. Nandriș, *Documentele slavo-române de la Muntele Athos*, p. 17-22.

[5] Ducas, *Cronica*, ed. Bonn, p. 201.

[6] Reprodus de Karamzin, История государства Россиискаго (Istoria Imperiului Rusesc), IV, ed. Al. Smirdin, vol. II de note, St. Petersburg, 1852, p. 81. nota 133.

O povestire literară bizantină, *„Călătoria lui Mazaris în iad"*, arată că din motive comerciale anume artişti greci de la Bizanţ ajunseră la curtea munteană; scrierea fiind alcătuită pe la 1415, e vorba deci de curtea lui Mircea cel Bătrân. Cântăreţul bizantin Arghiropol s-a dus în Valahia şi de acolo s-a întors în patrie cu multă avere, scrie povestirea amintită. Văzând aceasta, fiul unui şef de orchestră s-a hotărât şi el să se ducă acolo, ca şă se îmbogăţească, dar pe drum s-a înecat în mare, corabia pe care pornise naufragiind. Povestirea numeşte pe domnul român: „Prea mărinimosul voievod" şi spune că bizantinii au fost primiţi foarte bine[7].

În privinţa culturii artistice, nu avem, ca operă de arhitectură religioasă datând cu siguranţă din vremea lui Mircea, decât biserica cea mare de la Cozia, unde minunata podoabă de piatră sculptată este o operă unică în ţara noastră. Din nefericire, pictura murală a fost refăcută la sfârşitul veacului al XVIII-lea, aşa că nu mai avem nici o urmă a acestei arte din vremea lui Mircea **[2]**. Din zestrea de podoabe a mănăstirii Cozia a rămas un epitaf cu inscripţia slavonă din anul 1396, ţesut pe mătase fină albastră şi brodat cu fir de aur şi argint. Figurile şi mişcările compoziţiei, cari, ca de obicei, reprezintă înmormântarea lui Hristos, sunt foarte vii, amintind mozaicurile veneţiene[8] **[3]**. Tot la Cozia se afla încă în vremea lui Radu cel Mare un vechi policandru sculptat şi când acest domnitor comandă unui meşter sas „un policandru de biserică, să fie cu sfeşnice, să stea lumânările", îi porunci să meargă mai întâi la Cozia, să vadă policandrul de acolo, „ca să-mi facă unul ca acela"[9]. Policandrul lui Mircea de la Cozia deştepta încă admiraţia peste un veac şi slujea de model pentru alte locaşuri sfinte din ţară.

La jumătatea secolului trecut se arăta la Cozia „mantaua lui Mircea cel Bătrân", pe care scriitorul Pelimon o descrie astfel: „Stofa acestei mantale e un ce prea curios şi care merită să fie văzută; este de pluş ce cuprinde nişte flori galbene pe un câmp verde spălăcit, cu ceva fir pe dânsul şi cu oarecare însemnări roşii, cât se poate de solid şi curat... Toată valoarea ei însă... era ca să fie conservată în forma precum a fost şi precum a stat pe umerii lui Mircea

[7] D. Russo, *Studii istorice greco-române*, Bucureşti, 1939, II, p. 521.

[8] S. Cegăneanu. *Obiecte bisericeşti din Muzeul Naţional de Antichităţi*, Bucureşti, 1911, p. 56-57 şi St. Nicolaescu, *Cel mai vechi şi mai frumos epitaf din anul 1396*, în Arhiva Românească, IV, 1940.

[9] P. P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu*, Acad. Rom. Studii şi Cercetări, nr. XXXII, p. 11.

cel Mare, iar nu schimbată şi prefăcută... Mantaua se află prefăcută într-o sfită preoţească"[10]. Azi această manta nu se mai află la Cozia, nici în alt loc cunoscut.

Ca arhitectură civilă a vremii, s-au păstrat curţile domneşti de la Argeş, în care a locuit Mircea. Clădite din piatră de râu, cu mai multe clădiri izolate între ele, curţile cuprindeau şi o clădire principală, cu un singur etaj ridicat deasupra unei pivniţe semiîngropate în pământ. Podoaba de teracote colorate, din care s-au păstrat fragmente, reprezentând cavaleri şi lupte, dădea desigur acestor curţi domneşti un farmec deosebit. Această operă, ca şi terminarea minunatei Biserici Domneşti, Sf. Nicolae, biserica curţii, este anterioară lui Mircea şi se datoreşte, precum se ştie, tatălui său, Radu voievod[11] **[4]**.

Am arătat că, pe când Mircea rezida la curţile cele vechi de la Argeş, fiul său coregent, Mihail, stătea în capitala cea nouă de la Târgovişte, unde a şi rămas, după moartea lui Mircea. Aceasta este o indicaţie că la Târgovişte curţile domneşti au fost începute încă din vremea lui Mircea. În săpăturile întreprinse la curţile domneşti de la Târgovişte de V. Drăghiceanu, care nu au fost încă publicate, s-a aflat că, în afară de biserica domnească ridicată în veacul al XVI-lea de Petre Cercel la dreapta curţilor domneşti, se află şi altă biserică mult mai veche şi părăsită la stânga curţilor, din care au rămas numai temeliile, o biserică masivă în plan de treflă sârbesc, clădită simplu din cărămidă, ceea ce ne duce la începutul veacului al XV-lea. Imensul turn rotund al Chindiei, ce străjuieşte şi azi Târgovişteа, era clopotniţa acestei biserici, aşezată în faţa intrării. Biserica din stânga curţilor domneşti şi turnul Chindiei sunt opere ce datează probabil din vremea lui Mircea cel Bătrân **[5]**.

Cancelaria domnească. Biserica şi cultura literară a ţării erau în limba slavonă şi ca o anexă a lor trebuie socotită şi cancelaria domnească. Cancelaria în vremea lui Mircea totuşi apare ca o organizaţie laică; logofeţii, şefi ai cancelariei, sunt boieri, iar dintre grămăticii care scriau actele slavoneşti

---

[10] A. Pelimon, *Impresiuni de călătorie în România*, Bucureşti, 1858, p. 118. Mincu Popescu, *Studii asupra lui Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 1885, p. 49-50, descrie şi el, după „cursul inedit de Istoria Românilor" de V. A. Ureche, „mantia de pluş" a lui Mircea la Cozia.

[11] Cf. volumul, *Curtea domnească de la Argeş*, (Comisiunea Monumentelor Istorice), Bucureşti, 1923, articolul lui V. Drăghiceanu la p. 58-59 şi figurile la p. 69-73, Cf. şi V. Drăghiceanu, *Les coutumes d'enterrement des princes roumains*, Acad. Rom. Bulletin de la section historique, X, 1924, p. 11 şi urm.

Epitaful de la Cozia din 1396

nu se ivește, nici atunci, nici mai târziu, vreun călugăr sau vreun preot. Dar de vreme ce școli publice nu erau pe atunci, e firesc să ne gândim că scriitorii actelor publice și private au învățat de la fețele bisericești, ce trebuiau să știe carte slavonească, liturghia fiind în acea limbă. Slavi nu erau acești logofeți și grămătici: Filos, logofătul lui Mircea, are nume grecesc, Aldea, celălalt logofăt al vremii, are nume românesc, iar Baldovin logofătul nu poate fi nici el sârb sau bulgar. Dintre scriitorii de acte de sub Mircea cunoaștem pe *Badea*, Mihail și Țabișa[12], iar curând după moartea domnului aflăm pe grămăticii *Gherghina* și *Nicula*[13]. Credem că nu greșim afirmând că cei mai mulți scriitori de acte erau români, care învățaseră slavonește în mănăstiri sau de la preoți. Limba documentelor domnești este cea *medie bulgară*, cu unele amestecuri destul de frecvente de românisme, în special la articularea numelor proprii: Săpatul, Cărarea, Dobroteștii, Tătarul, Crețul, sau chiar cuvinte: cumnat[14].

Hrisoavele domnești se alcătuiau pe temeiul unor brulioane sau a unor formulare, care de fapt erau vechile documente luate ca model și astfel se explică de ce în unele hrisoave slavone din vremea lui Mircea, scrise curent la rând, se află fraze trunchiate, cu lipsuri, datorate neglijenței celui ce copia brulionul sau modelul[15]. Actele acestea domnești se redactau conform unui formular diplomatic complicat, cu elemente de stil tradițional: hrisovul începea cu un protocol, ce cuprindea invocația simbolică (semnul crucii), cea verbală: invocația divinității, apoi titlul emitentului, adică al domnului, adresa (beneficiarului), arenga sau prologul. Partea a doua era textul cu notificarea, narratio și sancțiunea, spirituală de la Dumnezeu și de la sfinți (adică blestemul) și materială de la domn, cu amenințarea violatorului actului. Eschatocolul sau încheierea cuprindea mărturiile, data și pecetea[16]. Această tradiție a formularului diplomatic se născuse la Bizanț încă din vremea lui Leon cel Înțelept (886-912), a trecut apoi cu modificări în Bulgaria și Serbia, dând naștere diplomaticii slave și de acolo în Țara Românească și Moldova (aci cu influențe ruse

[12] P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 87, 107, 116 și Gr. Nandriș, *op. cit.*, p. 245.

[13] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 125 și 137.

[14] D. P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV*, București, 1938, p. 59 și urm.

[15] De pildă în hrisovul Coziei, 1408-1418, P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 98-99.

[16] D. P. Bogdan, *op. cit.*, p. 65.

apusene). În Principatele Române şi în parte şi în Serbia formularul diplomatic bizantin a suferit influenţe şi ale formularului diplomatic latin, din ţările catolice[17]. În vremea lui Mircea, formularul hrisoavelor luase o mare dezvoltare, cu citate întinse din cărţile sfinte. Hrisovul lui Mircea pentru Cozia din 1388 cuprinde citate din Evangheliile lui Ioan şi a lui Matei, din Faptele Apostolilor, din Pildele Vechiului Testament, din epistola lui Pavel către romani[18], iar hrisovul aceluiaşi domn din 1392, tot pentru Cozia, are pe lângă o parte a aceloraşi citate şi unul din Psaltire[19]. Totuşi diplomatica slavo-munteană în formele ei definitive, aşa cum s-a păstrat timp de mai multe veacuri, nu era încă stabilită definitiv în vremea lui Mircea, ci se constată pe atunci oarecari nesiguranţe şi neconsecvenţe în întrebuinţarea formulelor. De pildă, nici măcar datarea hrisoavelor nu era un lucru de la sine înţeles şi o serie de hrisoave solemne ale lui Mircea sunt lipsite de indicarea locului şi a datei, ceea ce nu se mai repetă sub urmaşii lui. De asemenea, se obişnuia sub Mircea ca o mare mănăstire, Cozia sau Tismana, să repete hrisovul domnesc de proprietate la 5-10 ani, pe măsură ce averea ei se mărea, înşirându-se, împreună cu noile proprietăţi, şi cele vechi[20], ceea ce produce adesea confuzii. Urmaşii lui Mircea au renunţat pe drept cuvânt la acest sistem de hrisoave multiple cu repetarea aceloraşi proprietăţi de mai multe ori sub acelaşi domn. Pentru că formularul nu era deplin stabilit, scribii din vremea lui Mircea îşi îngăduie oarecari libertăţi, însemnând fapte istorice la sfârşitul sau chiar în cuprinsul hrisoavelor: „Şi aceasta a fost în anul 1406, mergând domnia mea către Severin ca să se întâlnească cu craiul"[21]. „Am scris când a venit Io Mircea voievod în Postul Mare în mănăstirea Cozia"[22]. „Anul 1415, în vremea când a venit Mustafa Cealapi"[23]. „La Târgovişte, în vremea când a venit mama domniei tale (a lui Mihail vodă), doamna de la unguri"[24].

---

[17] M. Lascaris, *Influences byzantines dans la diplomatique bulgare, serbe et slavo-roumaine*, în Byzantino-slavica (Praga), III, 1931.

[18] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 46 şi 49.

[19] *Ibidem*, p. 57.

[20] Hrisoavele repetate ale Coziei sub Mircea, *ibidem*, p. 45, 47, 54, pentru Tismana, *ibidem*, p. 41, 59, 74, 87.

[21] *Ibidem*, p. 69.

[22] *Ibidem*, p. 109.

[23] *Ibidem*, p. 112.

[24] *Ibidem*, p. 116.

În genere, cu toate împrumuturile din formularele actelor slave şi latine în diplomatica slavo-munteană, care atunci, sub Mircea se alcătuia, această diplomatică poate fi caracterizată ca o operă originală. Din actele bulgare, sârbeşti, latine din Ungaria şi din ţări mai depărtate (ceea ce arată cunoştinţe şi relaţii întinse), s-a alcătuit formularul românesc, o sinteză originală. „Formularele hrisoavelor slavo-române în totalitatea şi armonizarea lor sunt un produs propriu spiritului românesc al epocii, impregnat de mediul slav, elementele componente importate din mediul bizantin prin intermediul sud-slav şi din mediul apusean prin intermediul sârb sau ungaro-latin, modelându-se după nevoile cancelariei muntene"[25]. Această sinteză românească înseamnă mai multă precizie şi simplificare a modelelor. În comparaţie cu un mare hrisov al lui Ştefan Duşan sau bulgăresc al lui Şişman, un hrisov de al lui Mircea este mai scurt, cu mai puţin verbiaj, dar cu mai multe elemente juridice, împrumutate acestea din diplomatica apuseană: indicarea locului unde s-a dat hrisovul (ceea ce lipseşte la bizantini şi slavii de sud), corroboratia, menţionarea persoanei care scrie actul, citarea martorilor (martorii apar în diplomatica slavă numai în actele bosniace)[26].

Mircea ca şi predecesorii săi şi urmaşii lui a avut nevoie şi de scrisori latine pentru legăturile cu ţările catolice, Ungaria şi Polonia, şi de aceea a avut în cancelarie şi oameni ştiutori de limba latină care redactau actele în această limbă, ba chiar pentru aceste acte Mircea avea o pecete deosebită cu inscripţia titlului său în limba latină[27]. E posibil ca pentru anume corespondenţe cu patriarhia sau cu împăratul de la Bizanţ, care nu s-au păstrat, să fi fost în cancelarie şi un scriitor de limbă greacă. Totuşi să nu ne închipuim această cancelarie prea complicată, cu mulţi funcţionari şi arhive. Era dimpotrivă o cancelarie ambulantă, grămăticul urma pe domn în călătoriile şi peregrinaţiile sale. Acelaşi Mihail grămătic scrie la Giurgiu în 1409 hrisovul lui Mircea pentru mănăstirea Strugalea[28], şi era la 1415 la Cozia în mănăstire cu stăpânul său[29], iar peste câteva luni în acelaşi an scrie un act în scaunul domnesc din Argeş[30]. Trei ani

[25] D. P. Bogdan, *op. cit.*, p. 161.

[26] Cf. F. Miklosić, *Monumenta serbica*, p. 20, 190, 220.

[27] Hurmuzaĉ, *Documente*, I-2, p. 322, 335, 473.

[28] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 107.

[29] *Ibidem*, p. 109.

[30] *Ibidem*, p. 112.

mai târziu, în 1418, grămăticul Mihail se afla la Târgoviște pe lângă noul domn Mihai vodă[31]. Așadar nu era nici măcar un birou cu câte un scriitor public în fiecare oraș al țării; rasa scriitorilor era așa de rară, încât domnul e nevoit să aibă după dânsul pe grămăticul său ori de câte ori se deplasează. Să nu uităm însă că e vorba de scriitori în limbă străină și care trebuiau să prezinte garanția cunoașterii formulelor juridice consacrate **[6]**.

*
* *

Istoria internă a domniei lui Mircea, care constituie subiectul din prima parte a acestei cărți, nu este numai temelia pe care s-au putut ridica izbândele sale războinice împotriva turcilor, cucerirea Dobrogei, a Chiliei și părților de peste munți și menținerea unei lungi și glorioase domnii. E adevărat că existența unei boierimi supuse domnului, a unei țărănimi care avea interes la apărarea pământului, a unei stări economice bune, cu bani mulți în țară și a unei armate exclusiv în mâna domniei, așa cum am arătat, explică în mare parte puterea lui Mircea și a țării în vremea lui.

Dar istoria vieții interne a țării prezintă și un interes de sine stătător. Ea este istoria structurală, a elementelor permanente în trecutul nostru. Pentru epoca lui Mircea ea are un dublu interes: ne lasă pe deoparte să pătrundem în înțelegerea fazei de constituire a forțelor țării, câteva decenii numai după întemeiere, și în al doilea rând descoperă pe un alt Mircea decât cel obișnuit înfățișat în istorie, un mare gospodar cu înțelepte măsuri economice, un organizator și în același timp un reformator al bisericii, într-o epocă de criză religioasă. Acest Mircea ne va ajuta să înțelegem mai bine pe celălalt, apărătorul țării și al creștinătății împotriva păgânilor, diplomatul abil și generalul viteaz.

[31] *Ibidem*, p. 116.

Note

[1] *Polieleul* elaborat de Filotei, cel mai probabil după 1393, s-a păstrat numai în copie (până în prezent se cunosc 24 de asemenea copii), dintre care cea mai veche datează din 1437. Textul s-a bucurat de mare apreciere în epocă, dovadă faptul că el este prezent în unele manuscrise nu numai din Rusia, ci şi în Serbia, Bulgaria şi Cehia (vezi Radu Constantinescu, *Manuscrise de origine românească din colecţii străine. Repertoriu*, Bucureşti, 1986). Mai mult, textul va fi imprimat în mai multe locuri, cea mai veche fiind cea realizată la Veneţia în 1547. În Ţara Românească, *Polieleul* va fi imprimat în limba slavonă în 1637 (BRV, I, p. 104-105), iar în traducere românească în *Psaltirea* din 1703 apărută la Buzău.

În această problemă se pot consulta: E. Turdeanu, *Les premiers écrivains religieux en Valachie: l'hégoumène Nicodème de Tismana et de le moine Philothée*, în idem, *Études de littérature roumaine et d'écrits slaves et grecs des Principautés Roumaines*, Brill, Leiden, 1985, p. 15-49, 432-433; S. Teodor (Tit Simedrea), *Filoteiu monahul de la Cozia. Imnograf român*, în MO, VI, 1954, nr. 1-3, p. 20-35; idem, *Pripealele monahului Filotei de la Cozia*, în *ibidem*, nr. 4-6, p. 177-190; idem, *Filoteiu monahul de la Cozia. Data, locul şi limba în care s-au alcătuit Pripealele*, în *ibidem*, VII, 1955, nr. 10-12, p. 526-541; idem, *Les «Pripela» du moine Philothée. Etude. Texte. Traduction*, în RSL, XII, 1970, p. 180-225; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 221-226.

Cercetările specialiştilor au reuşit, până în prezent, să aducă la lumină încă trei manuscrise ce datează din timpul domnei lui Mircea cel Bătrân. Primul este un *Tetraevanghel*, datat 1404-1405, împodobit cu miniaturi de către Nicodim de la Tismana, considerat „cel mai vechi manuscris miniat din Ţara Românească". Valoarea acestui manuscris este pusă şi mai mult în evidenţă de ferecătura sa, realizată în tehnica „au repaussé" şi redând scena *Răstignirii Mântuitorului*. Detalii despre această piesă la: P. Ş. Năsturel, *Cuviosul Nicodim cel sfinţit şi odăjdiile mitropolitului Antim Critopol de la Tismana*, în MO, 1959, nr. 7-8, p. 419-430; Ion-Radu Mircea, *Cel mai vechi manuscris miniat din*

Țara Românească. Tetraevanghelul popii Nicodim (1404-1405), în RSL, XIII, 1966, p. 203-221; Corina Nicolescu, *Miniatura și ornamentul cărții manuscrise din țările române. Sec. XIV-XVIII. Catalog*, București, 1964; idem, *Argintăria laică și religioasă în țările române (sec. XIV-XIX)*, București, 1968, p. 265-268; Elena Lința (coord.), Lucia Djamo-Diaconița, Olga Stoicovici, *Catalogul manuscriselor slavo-române din București*, București, 1981, p. 85-89; N. Șerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 229-235.

Cel de al doilea manuscris, adus probabil de la Muntele Athos, dar a cărui prezență în Țara Românească este dovedită de însemnarea slavonă din 1411 de la pag. 204v, îl reprezintă *Hexaemeronul* lui Ioan Exarhul. Detalii la E. Turdeanu, *Un manuscris religios din timpul lui Mircea cel Bătrân*, în idem, *Oameni și cărți de altădată*, vol. 1, ediție îngrijită de Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, București, 1997, p. 11-23; Radu Constantinescu, *Glose teologice inedite din secolul al XV-lea*, în BOR, XCV, 1977, 7-8, p. 807-813.

Al treilea manuscris, aflat astăzi la universitatea din Bologna (Italia), îl reprezintă o „Evanghelie" din sec. XII în limba greacă ce a aparținut, potrivit unei însemnări autobiografe, mitropolitului Antim Critopol, vezi V. Cândea, *Mărturii românești peste hotare*, vol. II, București, 1998, p. 168, nr. 21, (cu bibliografie).

[2] Vezi *supra*, cap. VII, n. **[16]**.

[3] Epitaful, datat 1395-1396, este considerat una din piesele cele mai valoroase de broderie religioasă din Țara Românească, reprezentativă pentru influența bizantină în spațiul românesc, având „valoarea unei opere unice în arta țărilor române".

În legătură cu acest obiect de cult se mai pot consulta: Ion Badea, *În legătură cu epitaful de la mănăstirea Cozia*, în MO, VII, 1955, nr. 3-4, p. 202-204; E. Lăzărescu, *În jurul a două vechi broderii românești*, în SCIA, V, 1958, nr. 2, p. 169-173; Corina Nicolescu, *Broderiile din Țara Românească în secolele XIV-XVIII*, în vol. *Studii asupra tezaurului restituit de URSS*, I, p. 119, fig. 1; Maria-Ana Musicescu, *Broderia medievală românească*, București, 1969, p. 28-29, fig. 5-6; *Inscripțiile medievale ale României. Orașul București*, vol. 1, *1395-1800*, București, 1965, vol. întocmit de Al. Elian (redactor responsabil), C. Bălan, H. Chircă, O. Diaconescu, p. 696-697, nr. 1031; N. Șerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 239-242.

De asemenea, amintim faptul că din epoca lui Mircea cel Bătrân s-a mai păstrat până în zilele noastre *o nebedernită* ce a aparținut, potrivit inscripției în limba greacă, mitropolitului Antim (Ion-Radu Mircea, *Câteva observații asupra unor broderii românești de la mănăstirea Dionisiu-Athos și Tismana Gorj*, în

MO, XI, 1959, nr. 7-8, p. 434-435; P. Ş. Năsturel, *Cuviosul Nicodim*, în *ibidem*, p. 419-430; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 236-238), precum şi un *epitrahil* (Corina Popa, *Arta creştină în România*, vol. 3, *Secolul al XIV-lea*, Bucureşti, 1983, p. 116-117; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 238-239).

[4] În legătură cu acest aspect se mai pot consulta: N. Constantinescu, *Cronologia monumentelor de la Curtea de Argeş (secolele XII-XIV). Semnificaţia lor istorică*, în RdI, 1981, nr. 4, p. 681-705; idem, *Curtea de Argeş (1200-1400). Asupra începuturilor Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1984.

[5] Despre curtea domnească din Târgovişte în epoca lui Mircea cel Bătrân, vezi şi: N. Constantinescu, *Contribuţii arheologice asupra curţii domneşti din Târgovişte, secolul al XIV-lea – al XVI-lea*, în SCIV, 1964, nr. 2, p. 225-240; N. Constantinescu, C. Moisescu, *Curtea domnească din Târgovişte*, Bucureşti, 1965; C. Moisescu, *Târgovişte. Monumente istorice şi de artă*, Bucureşti, 1979, p. 36-38.

[6] Până în prezent nu dispunem de un studiu temeinic în problema cancelariei domneşti din Ţara Românească. Pentru epoca lui Mircea cel Bătrân, vezi C. Tamaş, *Cancelaria domnească în timpul lui Mircea cel Bătrân*, în „Historica", III, 1974, p. 111-120; D. P. Bogdan, *Cancelaria lui Mircea cel Mare*, în RdI, 1986, nr. 7, p. 659-668; nr. 8, p. 729-745.

În problema cuvintelor româneşti prezente în documentele slavone, vezi D. P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor româneşti în documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946; Lucia Djamo-Diaconiţă, *Limba documentelor slavo-române emise în Ţara Românească în sec. XIV şi XV*, Bucureşti, 1971; *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române. 1374-1600*, Bucureşti, 1981.

Pentru folosirea limbii latine în cancelarie, vezi Sigismund Jakó, Radu Manolescu, *Scrierea latină în Evul Mediu*, Bucureşti, 1971.

O privire generală a culturii muntene în această perioadă la R. Theodorescu, *O epocă de statornicie culturală: Ţara Românească la 1400*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 457-468.

PARTEA a II-a

POLITICA EXTERNĂ A LUI MIRCEA

CAPITOLUL I

PRIVIRE GENERALĂ

Cumplitele vremi. Mircea vodă cel Bătrân s-a urcat în scaun în ţară înconjurată de primejdii; la miazăzi se apropia năvălirea turcească, la nord războiul civil sfâşia Ungaria. Ţara avea nevoie de un om cuminte şi viteaz în acelaşi timp, ca să facă faţă cumplitelor vremi ce erau aproape. Oamenii superstiţioşi, cari citeau soarta neamurilor în semnele cerului, văzuseră chiar din prima zi a anului 1386, anul urcării în scaun a lui Mircea, semne rele. Scrie cronica sârbească: „În anul 6894 (1386) s-a întunecat soarele în luna ianuarie, ziua întâi, la ceasurile patru din zi, de Sf. Vasile, încât se vedeau stelele pe cer strălucind cu lumină neobişnuită, dar ca o vedenie de foc şi de sânge şi arătând semn de durere şi de boală şi de vărsare de sânge, care a fost şi mai înainte şi iarăşi va fi vărsat de turcii cei fără Dumnezeu, prigonitori ai lui Dumnezeu, pentru păcatele noastre, care s-a şi vărsat apoi la Kossovo şi în Ungro-Vlahia şi iarăşi cu ungurii pe malul Dunării la Nicopole. Şi la Kossovo sârbii şi cu cârmuitorul lor, în veci pomenitul şi de Hristos iubitorul şi sfânt cneazul Lazăr, apoi cu ungro-vlahii şi cârmuitorul lor Mircea voievod, iar cu ungurii şi cârmuitorul lor a fost cneazul Jicmont. Şi aceştia toţi au fost cotropiţi de ismailiteni (turci) pentru păcatele noastre"[1]. În adevăr, Mircea n-a avut în lunga sa domnie răgaz de odihnă şi a priveghiat peste tot la primejdia ţării. Dar el n-a fost numai un apărător al ţării, ci a mărit cu pământuri româneşti moştenirea lăsată lui de la părinţi.

[1] L. Stoianović, Старе српске родослови и летописи (Vechile genealogii şi letopiseţe sârbeşti), Belgrad, 1929, p. 214-215.

Titlul lui Mircea şi evoluţia întinderii teritoriale. Mircea n-a fost numai domn al Ţării Româneşti, ci a stăpânit mai multe ţări româneşti reunite sub sceptrul său. El s-a intitulat mare voievod şi domn al întregii Ungro-Vlahii, adică al Ţării Româneşti, adăugând la titlul său o serie de stăpâniri, ţări noi trecute sub oblăduirea sceptrului său: anume, el este herţeg (conte) al Amlaşului şi Făgăraşului, numite generic şi „părţile de peste munţi" **[1]**, şi stăpânitor al Banatului Severinului. Către sud, Mircea este despot **[2]** al ţării lui Dobrotici (Dobrogea) şi, deosebit de aceasta, domn al cetăţii Dârstorului (Silistra), sau cu un termen generic *Podunavia* **[3]**, ţara de la Dunăre. În plus, este stăpânitor „către părţile tătăreşti" (Chilia cu Basarabia de sud) **[4]**. Acest titlu, care arată maximum de întindere teritorială a domniei Ţării Româneşti până la Mihai Viteazul, dovedeşte în vremea lui Mircea o expansiune a vitalităţii muntenesti, cu atât mai interesantă, cu cât ea se face pe teritorii locuite de români, e o adunare de pământ românesc în toate direcţiile. Să nu uităm că pentru refacerea operei lui Mircea în Basarabia, Ardeal şi Dobrogea, va trebui să aşteptăm cinci secole încheiate.

Cei mai mulţi istorici au socotit că încă din primul an al domniei sale Mircea a stăpânit toate aceste teritorii, ba chiar că el le-a moştenit de la înaintaşii lui[2]; el îşi făureşte deci un titlul pompos, din crearea reală a căruia nu are nici un merit. Credem dimpotrivă că *schimbarea titlului domnesc*, cu înşirarea acestor teritorii, se datoreşte nu unei mândrii deşarte, ci tocmai faptului că se produsese o schimbare teritorială nouă, care a necesitat anume în domnia lui Mircea transformarea titlului celui vechi. Confuzia istoricilor noştri se datoreşte existenţei unui hrisov al lui Mircea cu titlul complet cuprinzând toate stăpânirile lui şi care se pare că purta data 1387, deci de la începutul domniei. În realitate, data aceasta a fost adausă de altă mână mai târziu pe margine, documentul e fără dată, scris după criterii interne pe la 1402-1408[3].

Înlăturând această confuzie şi examinând hrisoavele lui Mircea interne şi externe, câte sunt datate, constatăm că titlul lui s-a adăugat cu noi mărgăritare încetul cu încetul în cursul domniei; adică noile teritorii au fost alipite treptat la Ţara Românească. Este o dovadă că opera de „adunare de pământ românesc" este meritul exclusiv al lui Mircea.

---

[2] Cf. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. IV, p. 437-438.

[3] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 81-84.

În primele sale hrisoave din anii 1387 şi mai 1388, Mircea se intitulează, pur şi simplu, domn al Ungro-Vlahiei[4]. În septembrie 1389, pentru prima oară, pe lângă Ungro-Vlahia se ivesc în titlu Podunavia şi părţile de peste munţi[5], deocamdată fără precizare. Teritoriile erau de curând luate în stăpânire şi nu se formase pentru ele un titlu definitiv. Am arătat mai sus că Podunavia era Dobrogea cu Silistra, iar părţile de peste munţi, Amlaşul şi Făgăraşul. La 20 ianuarie 1390, într-un act extern, Mircea se intitulează stăpânitor al Făgăraşului, Amlaşului, Severinului, al ţării lui Dobrotici şi al cetăţii Silistra[6]. Este clar că toate aceste provincii şi cetăţi nu le avea Mircea de la început, ci le-a dobândit între anii 1388-1389. Deocamdată despre regiunea „către părţile tătăreşti" nu se vorbeşte încă. La 1395, încheind alianţă cu Sigismund, Mircea este domn al Ţării Româneşti, Făgăraşului şi Severinului[7]. Silistra şi parte din Dobrogea le pierduse în luptele cu sultanul Baiazid. De asemenea, la 20 iunie 1400, Mircea stăpânea, pe lângă ţara lui de baştină, numai Făgăraşul şi Amlaşul[8]. Dar la 1406 titlul său ia o dezvoltare maximă, pe lângă Făgăraş, Amlaş şi Severin, Dobrogea şi Silistra luate a doua oară, apare *pentru prima oară* şi stăpânirea „către părţile tătăreşti"[9]. Acest titlu complet îl găsim şi în privilegiul de negoţ dat braşovenilor la 1413[10], ca şi într-un hrisov din 1415[11], şi într-o serie de hrisoave fără dată, dar care sunt cu siguranţă de la sfârşitul domniei lui Mircea, din cauza menţionării fiului său, Mihai vodă coregent, şi a stareţului Sofronie de la Cozia, ultimul stareţ al mănăstirii în vremea lui Mircea, care i-a şi supravieţuit[12]. În câteva documente din diferite epoci ale domniei lui Mircea se dă titlul scurt, numai Ungro-Vlahia, ceea ce nu infirmă însă lista cronologică de mai sus.

Deci, ţinând seamă numai de titlu, evoluţia dezvoltării teritoriale a stăpânirilor lui Mircea trece prin următoarele faze: întâi, între 1386-1388,

---

[4] *Ibidem*, p. 41 şi 45.

[5] *Ibidem*, p. 51.

[6] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 322.

[7] *Ibidem*, p. 359-360.

[8] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 66.

[9] *Ibidem*, p. 67.

[10] I. Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Ardealul*, p. 1.

[11] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 111.

[12] Exemple, *ibidem*, p. 81, 84, 87 şi 91.

Mircea este domn numai al Ţării Româneşti. Între 1389 şi 1393 el stăpâneşte atât feudele ungureşti Amlaşul şi Făgăraşul, cât şi Dobrogea şi Silistra. După expediţia de la Rovine (1394), el pierde posesiunile transdanubiene, dar păstrează feudele ardelene. Această fază ţine până pe la 1404-1406, când Mircea recapătă Dobrogea şi Silistra şi în plus pentru prima oară ocupă regiunea „spre părţile tătăreşti", adică cetatea Chiliei cu hinterlandul ei. Aceste provincii, care reprezintă întinderea maximă a Ţării Româneşti, sunt păstrate până către sfârşitul domniei lui Mircea, în orice caz până la 1415.

Vom vedea că aceste concluzii trase din schimbările titlului sunt confirmate de evenimentele istorice, aşa cum reies în capitolele următoare. Era însă necesară această punere la punct preliminară pentru a evita orice confuzie **[5]**.

Note

[1] Vezi *infra*, cap. II.

[2] Implicaţiile şi sensurile prezenţei titlului de *despot* în titulatura lui Mircea cel Bătrân continuă a reprezenta un subiect deschis în istoriografia română. Este de reţinut faptul că acest titlu este folosit numai în cele două tratate pe care domnul muntean le-a încheiat cu Polonia (20 ianuarie 1390 şi 6 iulie 1391) şi că în nici un caz nu a fost preluat „prin formalităţi de cancelarie imperială" (Valentin Al. Georgescu, *Instituţiile statelor româneşti*, p. 209).

În literatura de specialitate s-au conturat mai multe opinii, mergându-se de la a considera că Mircea cel Bătrân era îndreptăţit să poarte acest titlu, ca urmare a preluării controlului asupra Dobrogei, stabilindu-se o legătură directă între acest moment şi reprezentarea acvilelor bicefale în portretul votiv de la mănăstirea Cozia, până la acceptarea parţială sau respingerea în totalitate a acestui punct de vedere, invocându-se existenţa modelului sârb sau fantezia factorilor locali.

Din literatura problemei, amintim: R. Theodorescu, *Autour de la „despoteia" de Mircea l'Ancien*, în *Actes du XIVe*, II, p. 625-635; idem, *În jurul „despoţiei" lui Mircea cel Bătrân sau despre un însemn sculptat şi pictat de la Cozia*, în vol. *Itinerarii medievale*, p. 134-154; S. Iosipescu, *Balica, Dobrotiţă, Ioancu*, p. 164-165; Daniel Barbu, *Faits historiques et fictions historiographiques: la* Δεσποτεια *de Mircea le Grand et le „despotat de Silistra"*, în RESEE, 24, 1986, nr. 4, p. 313-322; A. Pippidi, *Tradiţia politică bizantină*, p. 48-49; C. Rezachevici, *„Despoţia" lui Mircea cel Bătrân – o problemă de titulatură: între realitate şi ficţiune*, în RA, 1986, nr. 1, p. 12-32; Valentin Al. Georgescu, *Bizanţul şi instituţiile româneşti*, p. 21, n. 30; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 94-96.

Pentru titlul de despot în spaţiul bizantin, vezi R. Guilland, *Études pur l'histoire administrative de l'Empire byzantine. Le despote* Δεσπότης, în REB, 1959, p. 52-89; Louis Bréhier, *Le monde byzantin II. Les institutions de*

l'Empire byzantin, Paris, 1970, p. 121-122; A. Failler, *Les insignes et la signature du despote*, în REB, 1982, p. 174-186; I. Biliarsky, *The Despots in Mediaeval Bulgaria*, în BB, IX, 1995, p. 121-163.

[3] În legătură cu realităţile teritoriale pe care le acoperă termenul de *Podunavia* din titlul lui Mircea cel Bătrân, în literatura de specialitate s-au emis mai multe puncte de vedere: reprezintă fie „pământurile lui Dobrotici" (Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 45-46; eadem, *Aspecte ale organizării politice*, p. 1881; S. Iosipescu, *Două chestiuni de geografie istorică*, p. 430-441), colţul de sud-vest al Ţării Româneşti, de-a lungul malului drept al Dunării (A. Pippidi, *Monarhia în Evul Mediu românesc, practică şi ideologie*, în vol. *Naţional şi universal în istoria românilor*, p. 37), fie realităţi teritoriale ce au variat în funcţie de momentul cronologic (R. Constantinescu, *Consideraţii asupra limitelor cronologice*, în RA, 1986, nr. 4, p. 361-371).

Pentru prezenţa acestui termen în titulatura ţarilor sârbi, vezi Tr. Ionescu-Nişcov, *Contacts entre la diplomatique serbe et la chancellaire princière de la Valachie pendant les XIVe et XVe siècles*, în BAIESEE, X, 1972, nr. 2, p. 281-284. Vezi şi *infra*, cap. III.

[4] Vezi *infra*, cap. IX, n. **[6]**.

[5] Pentru o analiză corectă a realităţilor teritoriale pe care titulatura lui Mircea cel Bătrân le-a acoperit în timp, credem că încă îşi menţine valabilitatea observaţia formulată de Anca Ghiaţă: „o cronologie strictă a stăpânirii Ţării Româneşti ţinând seama numai de prezenţa sau absenţa unor formule în titulatura domnitorilor nu poate fi unicul criteriu în desluşirea realităţilor istorico-teritoriale" (*Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 70).

CAPITOLUL II

RELUAREA FEUDELOR ARDELENE

Mircea, „herţeg" de Făgăraş şi Amlaş. Primul act politic al lui Mircea cel Bătrân a fost trecerea munţilor şi aşezarea stăpânirii sale printre românii ardeleni. Alături de Mihai Viteazul, dar într-o măsură mai mică, Mircea a fost un domn unificator de pământ românesc de dincoace şi de dincolo de munţi. Numele lui nu e legat numai de cruciata creştină împotriva Semilunei, ci întocmai ca şi urmaşul său de peste două veacuri, a îmbinat în politica sa lupta pentru Ardeal cu lupta pentru creştinătate. Aceasta nu e o simplă întâmplare: când primejdia se apropie de neamul nostru, pentru a-i putea sta împotrivă ne trebuie cetatea noastră, Ardealul. Putinţa de a îndeplini misiunea noastră de apărători ai Europei împotriva barbariei este legată de stăpânirea romanităţii de peste munţi.

Încă din vremea lui Vladislav vodă, la 1366, Ludovic regele Ungariei, cu prilejul unei lungi călătorii în Ardeal, îi dăduse ca feude regale domnului Ţării Româneşti ţinuturile pe care le ştia locuite de oameni de aceeaşi limbă ca supuşii lui: Severinul, Făgăraşul şi Amlaşul, însă se ferise să-i dea vreun sat locuit de saşi sau de unguri[1] **[1]**. Vladislav a început să se intituleze ban de

[1] Pentru dată, documentul din 10 octombrie 1366, la Zimmermann, *Urkundenbuch*, II, p. 273, pentru delimitarea satelor dinspre Amlaş, proprietatea voievodului muntean. Despre călătoria lui Ludovic în Ardeal mărturisesc privilegiile lui dintre 23 aprilie şi 15 iulie 1366 (cf. Zimmermann, *op. cit.*, II, p. 234-273) din Alba Iulia, Turda, Cluj, Bistriţa, Târgul Secuiesc, iar Alba Iulia, Vinţul. Pentru delimitare, actele din 24 noiembrie 1366, *ibidem*, p. 244-275. Cf. D. Onciul, *Originele principatelor române*, Bucureşti, 1899, p. 55-56, admite data 1366 după delimitarea citată şi din faptul că Vladislav numeşte Făgăraşul „nova plantatio". Mai târziu, Onciul s-a depărtat de la această concluzie de bun simţ, încercând să dovedească stăpânirea domnilor munteni în Făgăraş încă din vremea lui Tugomir, tatăl lui Basarab, Onciul, *Titlul lui Mircea*, Convorbiri Literare, XXXVII, 1902, p. 751 şi după el A. Bunea, *Stăpânii Ţării Oltului*, Acad. Rom., discurs de recepţie, Bucureşti, 1910, p. 7 şi I. Minea, *Relaţiile*

Severin şi duce de Făgăraş sau duce al noii „plantaţii", Făgăraş[2] **[2]**, dar aceasta ţinu până la 1374. La această dată, Vladislav, care continua să domnească[3], nu mai stăpânea Făgărașul[4]. În anii următori Ţara Românească era în război cu Ungaria, ceea ce explică retragerea feudelor ardelene[5]. La 1376, regele Ungariei răsplătea pe nobilii români din părţile Caraş-Severinului, care se distinseseră în luptele „pentru reluarea Severinului", şi confiscă moşiile de lângă Mehadia ale celor care fugiseră la munteni şi „au trecut la duşmanul nostru"[6]. Urmaşul lui Vladislav, Radu a purtat şi el război cu ungurii şi cu însuşi Ludovic cel Mare[7]. Din ultimii ani ai domniei sale, chiar înainte de moartea regelui Ludovic (1382), Radu se împăcase cu ungurii şi probabil că drept răsplată a primit Severinul, dovadă înfiinţarea tocmai atunci a ierarhiei catolice la Argeş şi Severin[8], precum şi redeschiderea comerţului Ţării Româneşti cu Sibiul[9]. Dar Amlaşul şi probabil Făgărașul nu fură restituite

---

dintre Ţara Românească şi Ludovic I, Convorbiri Literare, XLIV, 1910, p. 1128, cf. discuţia la P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească,* AARMSI, t. XX, 1938, p. 8-10. B. P. Hasdeu a închinat mai multe cercetări acestei probleme, ultima lui părere în *Histoire critique des Roumains,* Bucureşti, 1878, p. 53. De remarcat emendaţia propusă de Hasdeu la documentul lui Vladislav din 1382 (al cărui original nu-l văzuse), unde ar fi să se citească „dux novae plantationis *et de* Fogaras", în loc de „dux novae plantationis terrae Fogaras" (*ibid.*, p. 51). O fotografie a originalului, care se află la Budapesta, în posesia noastră, din care se vede însă că emendaţia lui Hasdeu nu e justificată (cf. P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 33-35).

[2] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 31 şi 33.

[3] Cf. N. Iorga, *Săpăturile de la Curtea de Argeş,* în Revista istorică, VI, 1920, p. 180.

[4] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 222-233, act privitor la o moşie din Făgăraş autentificat la Cluj. Cronica ungurească spune precis că Severinul a fost reluat (Thurocz, ed. Schwandtner, Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini, I, Viena, 1766, p. 240).

[5] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 248, act din 1377. Ludovic promite saşilor scutire de vamă, dacă Ţara Românească, cum îi este dorinţa, va încăpea în mâinile lui.

[6] Act latin din 19 iunie 1376, T. Popa, *Iancu Corvin de Hunedioara,* Hunedioara, 1928, p. 178, cu un facsimil, şi Lukinich, *Documenta historiae Valachorum,* p. 265.

[7] Gh. Brătianu, *L'expédition de Louis I de Hongrie en Valachie,* Revue historique du Sud-Est européen, II, 1925.

[8] Vezi mai sus şi Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 276, acte din 1382.

[9] *Ibidem,* I-2, p. 274, 284 şi Zimmermann, *op. cit.*, p. 555 şi 589. Aceste acte au fost greşit înţelese de mai mulţi istorici. St. Meteş, *Relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Ardealul,* Sighişoara, 1921, p. 46 socoate actul regelui o interzicere a comerţului. În realitate sunt opriţi negustorii străini ce vin la Sibiu să treacă mai departe în Valahia, drept rezervat sibienilor. E cunoscuta măsură a dreptului de depozit, *Stapelrecht,* despre care vezi mai sus. Cf. şi Gh. Brătianu, *op. cit.*

domnului muntean, căci cel dintâi dintre ducate fu dăruit episcopiei catolice ardelene[10]. Dan, fratele lui Mircea, în scurta lui domnie a fost în dușmănie cu Ungaria, folosindu-se poate de interregnul din acea țară, ca să încerce reluarea Severinului, căci prădăciuni de-ale lui sunt pomenite în părțile Mehadiei[11], dar cucerirea nu pare a fi izbutit, căci la începutul domniei lui Mircea, în 1387, aflăm în oastea lui Sigismund un ban unguresc de Severin, Ladislau[12]. Deși împrejurările nu sunt destul de bine cunoscute, putem conchide din cele de mai sus că la urcarea sa în scaun Mircea n-a moștenit de la înaintașii lui nici Severinul, nici Făgărașul și Amlașul, care erau pe atunci în stăpânire ungurească. De aceea, în primele sale hrisoave Mircea se intitulează simplu, cum am văzut, „domn a toată țara Ungro-Vlahiei".

Când și în ce împrejurări a pus mâna din nou marele domn pe pământurile românești de peste munți stăpânite odinioară de unchiul său Vladislav, nu știm precis, dar totuși sunt unele indicații ce ne vin în ajutor. Am arătat că pentru prima oară la 2 septembrie 1389 Mircea se intitulează domn al „părților de peste munți", iar la 1390 precizează în titlul său stăpânirea Făgărașului și a Amlașului[13] **[3]**. Pe de altă parte, în noiembrie 1388, într-un privilegiu latin al regelui Sigismund se ivește în sfatul regal unguresc un Nicolae fost voievod (probabil „ban") al Severinului[14]. Este deci probabil că în cursul anului 1388 a avut loc ocuparea de către Mircea a feudelor ardelene. Deoarece însă, de la 1389, pentru prima oară de la Vladislav, un domn român trece în titlul său din nou banatul Severinului, socotim că banii unguri ai Severinului de la această dată până la 1393 rezidau numai în Banatul Timișoarei. Aceasta este de altfel și părerea istoriografiei ungurești. După 1393, adică în preajma luptei de la Rovine, regele Ungariei s-a convins că poate lăsa cu toată încrederea apărarea Dunării în grija lui Mircea și astfel demnitatea banului din Severin e desființată până la 1428[15].

---

[10] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 278 și Zimmermann, *op. cit.*, II, p. 574, 577 și 580 și confirmarea din 8 octombrie 1385, *ibidem*, p. 599-600.

[11] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 331.

[12] *Ibidem*, p. 302-307. Onciul, *Titlul lui Mircea*, Convorbiri Literare, 1903, p. 29 crede că Dan a reluat Severinul, nu Făgărașul și Amlașul.

[13] Vezi mai sus p. 226-227.

[14] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 322.

[15] Lista banilor Severinului, la Pesty Frigyes, *A Szörényi bánsag* (Banatul Severinului), Budapesta, 1876, p. 248 și lista după cercetările mai noi, Homann, Szekfü, *Magyar története*

Cum a luat Mircea aceste părţi ardeleneşti şi cetatea Severinului? S-a folosit desigur de împrejurările din Ungaria. Regele Sigismund se văzuse lipsit de scaunul său de la Buda, apoi chiar de soţia lui Maria, prinsă de duşmanii lui. În cursul anilor 1387 şi 1388 au urmat lupte înverşunate în Croaţia şi Dalmaţia, pe cari le-am amintit mai sus. Sigismund cu toate oştile lui se dusese în persoană să lupte în aceste părţi şi vecinii de la graniţe s-au folosit de prilej ca să smulgă părţi ale regatului; polonii cuceresc atunci aproape fără luptă Galiţia (Rusia Roşie) şi Sigismund e silit să consimtă la această pierdere. Deşi împrejurările de la Carpaţii Sudici sunt mai puţin cunoscute, e uşor de înţeles că şi aci s-au petrecut lucrurile la fel. Mircea a cerut şi a ocupat feudele, pe baza vechiului său drept de moştenire de la Vladislav vodă; rezistenţă şi lupte nu par a fi fost, căci am fi avut un ecou măcar în documentele donative ungureşti ale vremii. Sigismund ocupat cu cumplita anarhie în care se afla regatul său a cedat, considerând pe Mircea ca vasal şi dându-i feudele. Că lucrurile s-au petrecut aşa, dovadă este că negoţul cu saşii ardeleni a urmat nestingherit şi la 14 ianuarie 1390 Sigismund a reînnoit dreptul de depozit al Sibiului, interzicând, la plângerea orăşenilor, ca negustorii streini de Ardeal să treacă, prin Braşov, în „călătorie depărtată" prin Valahia, ca să nu stingherească în acest chip monopolul aşa de rodnic al sibienilor[16].

Se pare că atunci s-a făcut şi o stabilire a graniţei Ţării Româneşti spre Ardeal, căci această graniţă e în legătură cu numele lui Mircea. Hotărnicia munţilor Căpăţânenilor (Argeş), la 26 april 1704, scrie: „pre plaiul pripoarelor şi pe scoatele râului, pe piscul Mircii Voievod în sus până la hotarul unguresc"[17].

Aşadar, Mircea continua să fie în bune legături cu Ungaria după ocuparea Făgăraşului şi a Amlaşului, măcar în aparenţă. Dar el se temea ca Sigismund, a cărui poziţie se întărea după înfrângerea rebelilor din Croaţia şi a pretendentului angevin, să se întoarcă împotriva lui, reluându-i teritoriile pierdute la timp de strâmtorare. Aşa se explică apropierea şi alianţa lui Mircea cu polonii; Vladislav Iagello avea aceleaşi temeri, pentru că profitase şi el, întocmai ca Mircea, de aceleaşi împrejurări, ca să ia în stăpânire Rusia Roşie. Deşi

(Istoria Ungariei), III-1, p. 48 şi 174: la 1376 Trentul Ianos, 1380 Szécsi Ianoś, 1387-1388 Vladislav şi Ştefan de Losoncz, 1388-1390 Kaplai Ianoś, 1390-1391 Mihai Perényi, 1392 Gerbeni Szemere, 1392-1393, Ditrich Bebek, după care, de la 1393, funcţia rămâne vacantă până la 1428. Cf. şi hărţile privitoare la întinderea Banatului, *ibid.*, p. 28 şi 224.

[16] Zimmermann, *op. cit.*, p. 641-642.

[17] Arhivele Statului, *Condica mănăstirii Vieroş*, f. 61v.

Sigismund continua să rămâie în relaţii normale şi cu acest vecin al lui, el se putea pregăti pentru o recuperare mai târziu. Comunitatea de interese cu Mircea a făcut ca ei să încheie un tratat, de care vom vorbi mai jos, prevăzând că în caz de război cu ungurii să se ajute unul pe altul cu toate puterile[18]. Încheierea acestui tratat cu Polonia însemna că Mircea, deşi nu se afla în război cu ungurii, se putea aştepta să fie atacat de ei. Deci el făcuse împotriva lor un pas, de pe urma căruia, întocmai ca şi Polonia, se putea aştepta la o răzbunare. Acest pas nu poate fi altul, decât luarea feudelor ardelene, în timpul războiului civil din Ungaria.

Din cele spuse mai sus putem trage unele concluzii: Mircea a fost un dibaci cârmuitor care a ştiut să folosească împrejurările politice reluând stăpânirile ardelene şi destul de bun cunoscător al politicii generale, ca să ştie de cine trebuie să se apropie spre a-şi conserva cuceririle. De la început ochii lui sunt îndreptaţi asupra Ardealului, primul său act politic a fost de a-şi asigura cetatea de apărare peste munţi, simţind primejdia care se apropia de la sud.

Pentru a stăpâni feudele ardelene, domnul muntean trebuia să se recunoască vasal al regelui Sigismund, deocamdată însă cu neîncredere reciprocă. Abia după lupta de la Rovine, craiul, care ducea o politică de cruciată, a recunoscut în Mircea un element principal al acestei lupte pentru cruce şi s-a apropiat sincer de el, recunoscându-i definitiv stăpânirile ardelene. Mai mult decât atâta, i-a cedat un teritoriu, pe care niciodată un alt domn român nu-l avusese, cetatea de piatră a Branului, clădită de Ludovic cel Mare şi apărată de mercenari englezi, care apăra drumul Braşovului. Ea a fost dăruită lui Mircea probabil nu mult timp după încheierea tratatului de alianţă de la Braşov, în 1395[19]. Branul rămâne al Munteniei până la moartea lui Mircea şi încă şi sub stăpânirea urmaşului său, Mihail **[4]**.

Mircea era deci stăpânitor în Ardeal **[5]**. Pentru aceasta recunoştea, cum am spus, suzeranitatea regelui Sigismund. Înainte de a păşi mai înainte, pentru

---

[18] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 315, 322, 323, 334.

[19] Documentul lui Sigismund, 7 iunie 1419, Gündisch, *Urkundenbuch*, IV p. 102-103, Hasdeu, Columna lui Traian, VI, 1875, p. 154, Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 10, I. Clinciu, *Cum a ajuns Mircea în stăpânirea Branului?*, în Universul, 20 iunie 1939. La 1412 Ştibor voievodul Ardealului scrie braşovenilor că pot lua vamă în oraşul lor de la negustorii din Muntenia, care mai înainte se lua la Bran. „Însă acum acea cetate este în mâini streine" (Zimmermann, *Urkundenbuch*, III, p. 554). În privilegiul comercial dat de Mircea braşovenilor la 1413, Branul apare în stăpânirea lui (I. Bogdan, *Relaţiile*, p. 5), iar Mihai coregent dă poruncă vameşilor din Bran (*ibid.*, p. 7). Pentru clădirea cetăţii, Thürocz, *loc. cit.*

a înţelege situaţia internaţională a lui Mircea, trebuie să analizăm ce însemna de drept şi de fapt această suzeranitate în vremea lui.

Suzeranitatea ungurească. Originele ei. Suzeranitatea regilor Ungariei asupra Ţării Româneşti a fost o realitate istorică şi ar fi necinstit şi neştiinţific să-i negăm evidenţa, aşa cum rezultă din izvoarele istorice. Ea trebuie definită şi înţeleasă în marginele concepţiilor de drept ale epocii de la sfârşitul Evului Mediu.

În actul de alianţă al lui Mircea cu Sigismund din Braşov, la 1395, ea este lămurit amintită, pentru cine ştie să citească[20]. Anume Mircea spune: „De aceea, noi, în chip spontan, din proprie iniţiativă, nesiliţi, nici înşelaţi, *pe credinţa şi jurământul nostru şi ale boierilor noştri, prestate mai înainte de noi, după cum eram datori*, am făgăduit şi făgăduim zisului domn rege...". Actul în speţă nu era un act omagial, un contract feudal, cum sunt cele cunoscute între domnii Moldovei şi Polonia, ci o alianţă militară, dar el aminteşte jurământul de credinţă *prealabil*, prestat cu boierii, *conform datoriei* vasalului. Acest jurământ omagial făcut regelui german al Ungariei era însoţit de anume forme juridice caracteristice. Când domnul murea, boierii trimiteau buzduganul defunctului suzeranului, care trebuia apoi să-l confere noului domn, consfinţind în acest chip alegerea făcută de boieri. La 1430, la moartea lui Dan II, boierii trimit lui Sigismund buzduganul lui, ca să-l dea lui Vlad Dracul, „cum e legea ţării şi obiceiul pământului", zice cronicarul german al lui Sigismund[21].

Pentru a înţelege sensul acestei suzeranităţi, trebuiesc cercetate originele; ele sunt de două feluri: alianţa militară şi interesele economice. Ca totdeauna, ţara noastră a fost loc de apărare înaintată a Europei, regii unguri aveau interes să aibă ca prieteni pe românii ce puteau să primească primele lovituri ale tătarilor la început, ale turcilor mai târziu şi le ofereau în schimb sprijinul unui stat vecin mai puternic. Foarte sugestiv în acest sens este faptul următor: am spus că cedarea feudelor ardelene către Vladislav vodă s-a făcut cu prilejul călătoriei regelui Ludovic în Ardeal la 1366. În timpul acestei călătorii, regele era preocupat în primul rând de primejdia turcească, ce se apropia. La 24 iunie 1366 Ludovic se afla în cetatea Gurghiu în Secuime şi de acolo scrie

[20] Publicat în Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 359-361 cu greşeli şi corect la Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 137.

[21] E. Windecke, *Cronica*, ed. Von Hagen, Leipzig, 1886, p. 228.

veneţienilor să pregătească galerele ca să-l ajute în războiul proiectat împotriva turcilor[22]. Tocmai atunci are loc, cum am spus, cedarea feudelor ardelene către Vladislav, desigur în acelaşi gând de a lega mai mult această poziţie de avangardă, Ţara Românească, de regatul său în ceasul primejdiei.

Motivele economice erau egal de importante: bogăţia Ungariei stătea în comerţul ei oriental, oraşele săseşti din Ardeal deţineau acest negoţ şi drumul negustorilor trecea prin Ţara Românească. Un drum de comerţ trecea, cum am arătat, spre Brăila, unde veneau pe corăbii italiene bogăţiile aduse de caravanele din Asia, altul ducea prin Vadul Cumanilor şi cel de la Calafat spre Vidin, unde veneau negustorii raguzani. Am arătat importanţa tratatului de negoţ al lui Straţimir cu Braşovul şi numărul mare de monete vidinene aflate în Ţara Bârsei. Întocmai precum Polonia a luat Moldova sub protecţia ei, pentru că avea nevoie de debuşeul comerţului său spre Marea Neagră, de asemenea regii unguri au întins asupra Ţării Româneşti suzeranitatea coroanei lor, pentru că aci era zonă de interese comerciale a oraşelor săseşti din sudul Ardealului[23] **[6]**.

Latura economică a suzeranităţii. Din punctul de vedere al regelui Ungariei, suzeranitatea asupra Ţării Româneşti însemna o suprapunere de drepturi, atât în domeniul economic, cât şi politic şi religios, care era lucru greu de înţeles cu ideile noastre juridice de azi, dar firesc în dreptul feudal, în sensul că nu se împuţina independenţa vasalului.

Am vorbit mai sus despre privilegiul comercial al regelui Ludovic cel Mare în 1358, prin care acorda negustorilor braşoveni dreptul să umble cu mărfuri între Buzău şi Prahova până la vărsarea Ialomiţei în Dunăre[24]. Acest act, care ignoră suveranitatea domnului român asupra propriului său teritoriu, nu constituie un caz special de pus în legătură cu evenimente de atunci, căci el a fost repetat întocmai de regele Sigismund la 7 martie 1395, sub Mircea, în aceeaşi zi când se încheia alianţa militară între cei doi vecini[25]. Desigur că un asemenea privilegiu nu priveşte numai o parte a teritoriului Ţării Româneşti, ci situaţia juridică a întregului teritoriu, din punct de vedere

---

[22] Lijubić, *Monumenta Slavorum meridionalium*, IV, p. 86-87.

[23] P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească*, AARMSI, XX, 1938, p. 62-64.

[24] Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 1.

[25] *Ibidem*, I-2, p. 373.

unguresc[26]. Am arătat cum privilegiul binecunoscut al lui Mircea pentru negustorii din Braşov din 1413 a fost precedat de un privilegiu *identic* dat de Ştibor voievodul Ardealului acelorași negustori, în care acesta în numele regelui Ungariei fixează vama ce vor avea a plăti în Ţara Românească[27]. Însemna însă aceasta că regele avea dreptul să dispuie de vămile, drumurile şi funcţionarii din Ţara Românească în favoarea negustorilor săi, fără a consulta pe domnul acelei ţări? Nicidecum, căci dreptul suzeranului era teoretic, al domnului este real; altfel, negustorii saşi n-ar fi avut nevoie să ceară de la domnii munteni, începând cu Vladislav, privilegii de comerţ. Un pasaj caracteristic din privilegiul lui Mircea pentru negustorii braşoveni lămureşte deplin această situaţie. Mircea spune, amintind solia saşilor venită la curtea lui: „Prezentând în faţa noastră scrisorile de privilegii ale magnificilor bărbaţi, domnul Ştibor voievod şi Mihail al lui Solomon de Nadaş, comitele secuilor, înnoite cu deplină autoritate regală, rugându-ne cu rugăminte şi suplicându-ne, ca să binevoim să întărim cele ce privesc drepturile şi obiceiurile străvechi şi fixarea vămilor de ambe părţi, adică a ţării noastre Valahia şi a ţării Bârsei, să le readucem şi să le întărim, aşa precum au fost în starea lor cea veche“[28]. Negustorii braşoveni aduc privilegiul voievodului Ardealului confirmat de rege, de care Mircea ia act în privilegiul său, dar după aceea e nevoie ca negustorii să roage şi să suplice pe voievodul muntean să le întărească privilegiul. El nu era deci legat de privilegiul dat de suzeran şi ar fi putut refuza confirmarea. De fapt, privilegiul regal însemna protecţia dată negustorilor, de care din respect vasalul trebuia să ţie seama, dar dreptul real al apărării efective a drepturilor negustorilor îi aparţine întreg. Chiar stabilirea tarifului vamal, deşi fixată anterior în privilegiul regal, cred că nu s-a făcut fără o înţelegere prealabilă cu domnul român **[7]**.

Tot de domeniul economic al suzeranităţii ţine privilegiul suzeranului de a acorda vasalului dreptul de a bate monete. Se ştie că toţi domnii munteni, începând cu Vladislav I (1364-1377) şi terminând cu Vladislav II (1452-1456), au bătut monetă proprie **[8]**. Aceasta e o dovadă de independenţă economică în fapt, deşi unele steme monetare imită stema angevină, scut cu bare şi flori de crin. S-a observat chiar pe unele monete ale lui Mircea o figură cu barbă

[26] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 64-66.

[27] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 544-547.

[28] Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 8.

şi hlamidă, ţinând în mână o sabie şi un glob; figură care reproduce aproape identic pe a sfântului rege Ladislau de pe monetele ungureşti contemporane[29]. Nu este însă dovedit că imitarea stemelor şi insignelor ungureşti era o urmare a suzeranităţii, precum imitarea titlurilor demnitarilor bulgari (Io) nu indică o suzeranitate a acestei ţări balcanice asupra Ţării Româneşti **[9]**. De altfel, monetele muntene au adesea stema bulgară cu două figuri şi un arbore la mijloc **[10]**; ceea ce arată că e vorba de o imitaţie, o influenţă de civilizaţie.

Dar, pe de altă parte, Dan II scrie că Sigismund „domnul nostru" ne-a făcut graţia ca „în cămara noastră să batem filleri şi bani mărunţi... acei bani mărunţi să umble în ţara noastră, ca şi la Braşov şi în Ungaria"[30]. Iar în actul slavon dat braşovenilor, Dan II precizează: „S-a îndurat domnul meu craiul, ca să mă primească drept slugă credincioasă a lui şi mi-a dăruit monetărie de bani, să fie în ţara domniei mele, cum este şi în ţara lui, astfel să se bată monetă şi în ţara domniei mele"[31]. Rezultă că, pe vremea urmaşilor lui Mircea, Sigismund acorda privilegiu pentru baterea monetei, dar în caz special se făcuse o încercare, ce nu avu urmări, de uniune monetară între Ţara Românească şi Ungaria **[11]**.

Suzeranitatea în domeniul religios. Suzeranitatea coroanei ungare asupra Ţării Româneşti este un caz particular al dreptului feudal: suzeranitatea unui stat catolic asupra unui stat de credinţă ortodoxă. Se ştie că Sigismund a fost fervent catolic, iniţiator al Conciliului de la Constanţa şi luptător împotriva husitismului. Totuşi, faţă de Ţara Românească ortodoxă, luptătoare pentru credinţa creştină, el trebuia să aibă o atitudine de recunoaştere a dreptului „schismaticilor" de a-şi păstra credinţa. Să nu uităm că Sigismund era german şi nu maghiar, pentru el ortodocşii nu erau duşmani. Am vorbit de legăturile lui cu Nicodim; de la aceste legături derivă *actele de toleranţă religioasă* acordate ortodocşilor din Ţara Românească, începând cu cel dat la

[29] C. Moisil, *Efigiile monetare ale domnilor noştri*, în Buletinul soc. numismatice, XII, nr. 25 şi recenzia lui N. Iorga în Revista Istorică, II, 1916, p. 111. Pentru steme, G. Brătianu, *Scutul unguresc în armele Basarabilor*, Revista Istorică, VII, 1921, p. 121-128 şi acelaşi, *Originea stemelor Moldovei şi Ţării Româneşti*, Revista Istorică Română, I, 1931, p. 51-61, A. Veress, *Originea stemelor ţărilor române*, ibid., p. 225-232, G. Brătianu, *În jurul originii stemelor Principatelor Române*, ibid., p. 233-240.

[30] Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 12.

[31] I. Bogdan, *op. cit.*, p. 21.

Hagenau în Alsacia la 14 iulie 1418 şi sfârşind cu al patrulea, din Bratislava, la 28 octombrie 1428[32]. Textul cel mai clar este în al doilea privilegiu din 1419: „Sigismund, din mila lui Dumnezeu..., am dat tuturor celor ce trăiesc în ţara Ungro-Vlahiei, care este Basarabească, la cererea lor, pentru care m-au rugat, prin credinciosul lor popa Agaton, ca mănăstirile lor şi toate bisericile şi călugării şi popii şi toţi oamenii care trăiesc în acea ţară, să-şi ţie legea lor şi să rămâie în credinţa lor, iar nouă să ne slujească cu dreptate... Precum nici eu însumi, nici unul dintre ai noştri să nu aibă voie să-i turbure pentru credinţa lor şi pentru legea lor, ci să fie liberi să rămâie întru aceasta şi cum au fost până acum, aceia să rămâie în veci". Pe privilegiu un contemporan a scris slavoneşte: „Cartea crăiască pentru credinţă... să-şi ţie toată Ţara Românească credinţa şi legea sa".

Regele Sigismund considera Ţara Românească ca un stat vasal, în care admite situaţia de fapt: credinţa ortodoxă şi anume în virtutea unui privilegiu special. Starețul de la Tismana venise special să-l roage pe Sigismund pentru aceasta. Dar şi aci e o pretenţie teoretică a regelui, căci nimeni nu-şi închipuie că pravoslavnicii români ar fi şovăit să-şi păstreze legea şi fără binecuvântarea regală. Dar ea constituia o protecţie bine venită, mai ales pentru călugării ce făceau negoţ în Ardeal. Din punctul de vedere al suzeranului era o reglementare în scris a situaţiei, printr-un act de drept internaţional.

Aceleaşi drepturi şi le aroga regele Ungariei şi în privinţa bisericii catolice în Ţara Românească. Episcopia catolică de la Argeş, întemeiată sub Radu vodă la 1381, a fost creată de papa Urban VI, care o aşează „în cetatea numită Argeş, în Valahia Mare, la cererea lui Ludovic, regele Ungariei"[33]. Papa nu pomeneşte de domnul român, deşi episcopia a fost întemeiată în ţara lui, ci aminteşte numai de cererea regelui Ungariei. Totuşi, nu ne închipuim să nu fie consultat şi domnul de la Argeş, fără consimţământul căruia nu se putea menţine o autoritate eclesiastică, chiar în cetatea lui de scaun. Dar forma cerea ca să fie menţionat suzeranul, nu el **[12]**.

---

[32] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 116, 122, 154: Hagenau, 14 iulie 1418, Oradea, 28 septembrie 1418, Vodiţa, 28 octombrie 1419, Bratislava, 28 octombrie 1428. Datele şi locurile corespund cu *itinerarul* lui Sigismund: Altmann, *Die Urkunden des Kaiser Sigmunds (Regesta Imperii X-XI)*, Innsbruck, 1896, nr. 3314 şi urm., nr. 3922 şi 3933-3935. Cf. şi I. Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigmunds*, Hamburg, 1841, III, p. 468.

[33] Textul latin la Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 250, nota 1.

Precum se vede, „drepturile" suzeranului erau teoretice, ele nu schimbau cu nimic situaţia de fapt. În schimb, avantajele domnilor munteni, derivate din situaţia de vasalitate, erau reale, şi anume stăpânirea feudelor ardelene.

Stăpânirea feudelor ardelene. Care era întinderea în spaţiu a acestor feude? Pe baza celor 12 documente date de domnii români pentru posesiunile din Făgăraş, putem stabili că „ducatul" cuprindea în parte actualul judeţ Făgăraş, dar graniţa sa de nord era râul Oltului: „Domn al ţării Făgăraşului, până la Olt", spune Mircea într-un hrisov[34]. La sud, ducatul se întindea până la munţi, era adică în continuitate teritorială cu ţara; spre apus, cel mai depărtat sat pomenit în acte este Scoreiul[35], dar se poate ca şi Porumbacul, despre care n-avem ştiri, să fi fost în stăpânirea domnului muntean dacă actuala graniţă a judeţului spre apus, care urmează linia culmilor mai înalte, închizând aşa-numita „ţară a Oltului", corespunde cu graniţa veche. Spre răsărit, aflăm trei sate pomenite în hrisoavele domnilor munteni, ce trec dincolo de hotarele actualului judeţ Făgăraş: Cuciulata, Dopca şi Fântâna (Calida Aqua), toate lângă Olt[36]. Presupunem că graniţa a urmat de la cotul Oltului, la nord de Dopca, linia culmilor ce despart Ţara Oltului de Ţara Bârsei, ceea ce explică stăpânirea ieşindului în jud. Târnava Mare, astfel că ducatul muntean al Făgăraşului se întindea adânc în pământul Ardealului. Aşa constituit, ducatul Făgăraşului nu avea legături bune cu Ţara Românească prin pasurile munţilor. Ambele maluri ale Oltului spre pasul Turnu Roşu nu erau cuprinse în teritoriul ducatului, iar drumul de căruţe, din cauza configuraţiei terenului, nu poate fi decât pe malul drept. La răsărit, pasul Branului dă iarăşi în teritoriul voievodului Ardealului. Prin urmare între Ţara Românească şi Făgăraş se afla zidul munţilor lipsiţi de pasuri, prin care nu puteau trece căruţele. Totuşi, sunt unele pasuri prin care se poate trece în Făgăraş cu piciorul sau cu calul de munte, precum şi cu turmele de oi, mai ales pasul Breaza la nord de Câmpulung, la ieşirea căruia în Ţara Făgăraşului este o ruină, numită în popor Cetatea lui Negru Nodă. Câtă vreme a stăpânit Mircea la Bran, avea drum deschis spre Făgăraş prin Tohanul Vechi, dar înainte şi după aceea, acest drum era în mână

[34] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 66.

[35] *Ibidem*, p. 84.

[36] *Ibidem*, p. 32.

streină. E probabil că pentru curieri, mărfuri cu carele, şi chiar pentru oaste, era îngăduită trecerea peste teritoriul ardelenesc, stăpânit de unguri.

Şi mai izolat se afla Amlaşul, la apus de Sibiu. Din delimitarea din 1366 şi dintr-un act din 1383, rezultă că Amlaşul cuprindea „satele româneşti": Sălişte (Grassdorf), Galeş (Galusdorf), Valea (Graplundorf), Sibiel (Budinbach) şi Cacova (Kripzbach), precum şi castelul Amlaş[37]. Era deci o mică enclavă cu cinci sate şi un castel, până la munţi (zice hotarnica citată: „tendit usque ad Alpes"), despărţită de Ţara Românească printr-un masiv de munţi, ce nu făceau parte din posesiunile muntene. Această situaţie nu este excepţională; în Evul Mediu unitatea teritorială era o raritate şi de obicei erau stăpâniri fără graniţă comună în mâna aceluiaşi stăpânitor şi chiar în Ardeal domnii Moldovei au stăpânit Ciceul şi Cetatea de Baltă, departe de graniţele ţării[38].

Stăpânirea feudelor ardelene de către domnii munteni era legată de condiţii juridice feudale. Ele erau *beneficii revocabile*, căci au fost retrase domnilor ce nu se bucurau de favoarea regelui. De aceea, în confirmarea unei donaţii de moşii în Făgăraş, Vladislav vodă scrie: „Rugăm pe serenisimul nostru domn, Ludovic, ilustrul rege al Ungariei, domnul nostru natural, şi pe succesorii lui să întărească cele cuprinse în prezenta noastră scrisoare şi să confirme donaţia noastră"[39]. Dar în vremea lui Mircea nu mai sunt condiţionate de confirmarea suzeranului; Mircea dă hrisoave pentru Făgăraş, întărite de sfatul său de boieri, a căror autoritate se întindea şi asupra acestei ţări. El

[37] Zimmermann, *Urkundenbuch*, II, p. 273 şi 575 şi Lukinich, *op. cit.*, p. 309-315.

[38] D. Onciul, *Titlul lui Mircea*, Convorbiri Literare, XXXVI, 1902, p. 731-732, interpretând greşit hotarnica din 1366 a Amlaşului, crede că ducatul Amlaşului nu cuprindea cetatea cu acest nume, ci numai munţii sălbateci de la sud. Cf. şi I. Moga, *Problema ţării Loviştei şi ducatul Amlaşului*, Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj, VI, 1936, acelaşi, *„Marginea", ducatul Amlaşului şi scaunul Săliştii*, în *Omagiu lui I. Lupaş*, Bucureşti, 1943, p. 569-607 şi Hasdeu, *Histoire critique des Roumains*, p. 44. Nu putem admite un Amlaş fără Amlaş, nici vecinătatea ducatului cu ţara Loviştei, deoarece Loviştea este în Argeş şi nu e în Vâlcea, cum se credea mai demult (I. Conea, *Ţara Loviştei*, Bucureşti, 1931). Într-un act din 1383 se arată lămurit hotarele „domeniului regal Amlaş": muntele Berch, Apoldul de Sus, râul Hepsich zis Virdupatec, râul Amlaş, Firthysdorf (sat dispărut), râul Wecherd, Saporcha (Topârcea), muntele Nykusberg sau Mikloshege, Chirna voda, satul Feketeviz (Săcele), apa Chirvod Olachorum, râul Kisyrval, „semita Olachorum", şanţul boilor zis Tysgrad, râul Budenbach, satul Varalya (Orlat) (Lukinich, *op. cit.*, p. 314-315). Este deci clar că „domeniul Amlaş" nu se întindea până la marginea Ţării Româneşti.

[39] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 32.

HARTA DUCATELOR AMLAŞULUI ŞI FĂGĂRAŞULUI, CU SATELE POMENITE ÎN HRISOAVELE DOMNEŞTI

** Împărţirea administrativă este cea din 1944, anul de apariţie al primei ediţii.*

recunoaşte însă revocabilitatea feudului: „Venind alt domn după moartea mea, din ţară în Ţara Făgăraşului, din neamul meu sau din alt neam *sau de neam din Ţara Ungurească*, dacă va păzi şi va păstra dania mea..."[40]. De observat că regele Sigismund călătorind în Ardeal în vremea lui Mircea, mergând de la Sibiu la Braşov în 1397, s-a oprit la Făgăraş, de unde dă poruncă voievodului Ardealului, fără a indica că se află pe teritoriu strein. Regele ţine la Făgăraş scaun de judecată între nobilii unguri veniţi să ceară dreptate[41] **[13]**.

Cârmuirea Făgăraşului sub Mircea. Legături chiar juridice continuau între stăpânirea domnului muntean şi restul Ardealului. La 1413, o crimă comisă la Merghindeal, unde fuseseră ucise nişte femei, e judecată împreună de judecătorii saşi de la Cincu, dincolo de Olt, şi de judeţul cu bătrâni de la Făgăraş (*jurati consules ac prefatae terrae seniores*), anume Vlad, Costea şi Petre zis Stan. Alături de judele regelui şi de jucătorii saşi, stau cei trei români, cari numai în acest pământ stăpânit de români aveau drept de judecată. Ea se face în comun, pentru că între învinuiţi erau şi români din Făgăraş. Judecata se termină cu o răscumpărare cu bani. Între martori sunt pe lângă trei saşi şi Nicolae cizmar din Făgăraş şi Petre zis Cleyman de acolo[42] **[14]**. Mircea numise deci judecători în scaunul din Făgăraş pe nişte români, care după nume par a fi boieri munteni. Stăpânirea munteană se înrădăcinează treptat şi unificarea cu ţara de peste munţi e tot mai desăvârşită. Dăjdiile şi prestaţiile erau în Făgăraş aceleaşi ca în ţară, adică avem unificarea sistemului impozitelor, care sunt înşirate în aceea ordine în hrisoavele pentru Făgăraş, ca în cele din Muntenia: dijmele de oi, de porci, de stupi, de vin, găleţile de grâne şi dijma din pomete[43]. Dregătorii trimişi după dăjdii erau şi în Făgăraş tot „boieri şi slugi domneşti", bircei, judecători, globnici[44], deci funcţionari trimişi de la centru, din ţară. Domnul specifică, pentru Făgăraş, „dăjdiile şi slujbele, câte vor fi în ţara şi stăpânirea domniei mele"[45], adică o singură stăpânire, cu administraţie unică. O singură dare locală interesantă apare în

[40] *Ibidem*, p. 65.

[41] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 190-191, act din 10 decembrie 1397.

[42] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 577-578, din 30 septembrie 1413.

[43] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 65, 84, 173, 176.

[44] *Ibidem*, p. 173, 294.

[45] *Ibidem*, p. 173.

Ţara Făgăraşului, „dijma oilor peste Olt"[46], vama plătită domnului pentru trecerea oilor în sau din partea Ardealului stăpânit de unguri. De asemenea, e pomenită în Ţara Făgăraşului „vama de târg", la aducerea produselor moşiilor la târg, la Făgăraş sau la Şercaia, care este şi ea un târg[47].

Se constată în Făgăraş anume fapte sociale identice cu cele de dincolo: şi aci satele imune se numesc *ohabe* şi aci robia ţiganilor, care nu există în Ardeal, este legală. Costea, boier din Ţara Făgăraşului, avea sub Mircea, la Viştea şi la Arpaş, 17 ţigani de cort[48], iar boierul Şerban mai târziu avea la Şinca pe ţiganii: Radul, Lalu, Curchea, Mujea şi Costea[49]. Era o boierime română locală în Ţara Făgăraşului, cu acelaşi caracter cu boierimea munteană, cu moşii mari şi ţigani robi. Boierii Ion, Borcea şi Călin aveau sub Mircea trei sate cu munţii ce ţineau de ele[50], boierul Costea avea tot atunci singur două sate şi jumătate[51], iar fraţii Şerban şi Aldea, trei sate cu munţii şi ţigani[52]. Erau şi sate de moşneni, cum sunt Mărginenii, moşie în devălmăşie a unor săteni, Stan sin Tatul, Ursul, Radul sin Bâşa şi Godea[53]. Aceste moşii mai ferite de năvălirea turcilor au atras dorinţele boierilor munteni, legaţi din strămoşi de cultura pământului roditor şi ei se grăbiră să cumpere moşii dincolo de munţi, căci ţara era doar aceeaşi. Boierii Şerban şi Aldea din vremea lui Basarab Laiotă, care cumpără Şinca cu munţii de la un Budea, erau din Muntenia, căci numele lor e neobişnuit în Ardeal, precum şi calitatea lor de *jupani* [54]. Sigur că boierul Stanciul Moenescu, care cu cinci feciori stăpâneşte Voila în Făgăraş, cu drept să abată apa Oltului pentru moară, era de dincolo de munţi. În hrisovul lor, afară de moşiile din Ţara Făgăraşului, sunt amintite „jumătate din Cioruş în Ţara Românească (se face deci deosebirea), a treia parte din Mislea, a treia parte din Plopeni, jumătate Cocorăşti şi *moşia lor de la Moineşti*"[55]. Aceşti latifundiari din secolul al XV-lea erau din judeţul

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem,* p. 193.

[48] *Ibidem,* p. 33.

[49] *Ibidem,* p. 294, cf. şi p. 193.

[50] *Ibidem,* , p. 86.

[51] *Ibidem,* p. 112.

[52] *Ibidem,* p. 294.

[53] *Ibidem,* p. 173.

[54] *Ibidem,* p. 294.

[55] *Ibidem,* p. 193.

Prahova, unde se află satele amintite; ei izbutiseră să descalece peste munţi, stăpânind moşii pe amândouă clinele Carpaţilor. Boierimea munteană căuta astfel să prindă rădăcini în Ardeal, era un fel de unificare socială **[15]**.

Şi biserica din Făgăraş era în legătură cu cea din ţară, mănăstirea catolică de la Cârţa, ce ţinea de stăpânirile muntene, avea un egumen numit de voievodul român: Vlad Dracul aşezase acolo pe un prelat ce-şi dusese viaţa pe lângă scaunul domniei, pe Mihail, preot catolic din Târgovişte[56]. Biserica ortodoxă era supusă mitropoliei Ungro-Vlahiei, căci mitropolitul era doar „exarh al plaiurilor" pentru stăpânirile de peste munţi. O mănăstire ortodoxă era în munţii Făgăraşului şi în fruntea turmei cuvântătoare a lui Hristos se afla, în vremea lui Mircea, Stanciul egumenul, proprietar la Scorei[57] **[16]**.

Independenţa Ţării Româneşti. Nu trebuie lăsat la o parte aspectul negativ al problemei suzeranităţii ungureşti asupra Ţării Româneşti, deoarece am avea o imagine unilaterală a ei. Mircea cel Bătrân şi ceilalţi domni ce recunoşteau suzeranitatea regatului vecin, nu se simţeau micşoraţi în suveranitatea lor. Recunoşteau un protector puternic, dar prin aceasta nu concepeau că au cedat ceva din puterea lor politică. Altfel nu ne-am putea închipui cum Mircea s-ar intitula *autocrator* în actele interne, ca un împărat bizantin. Titlul acesta îi era recunoscut şi în afară. Constantin Costenetchi, contemporan al lui Mircea, în biografia despotului sârb Ştefan Lazarevici, îl numeşte pe domnul muntean „marele şi autocratul voievod Ioan Mircea"[58].

Cea mai bună dovadă a perfectei independenţe a domnilor noştri în această epocă este politica lor externă. În special Mircea, dar şi alţi domni mai mărunţi, au căutat aliaţi şi în afara Ungariei. Mircea a încheiat în mai multe rânduri tratate cu Polonia, despre care vom vorbi mai jos, în care domnul Ţării Româneşti ia garanţii tocmai împotriva suzeranului său din Ungaria. În Moldova, Mircea schimbă pe domn, ridicând în scaun pe Alexandru cel Bun, el intervine în Bulgaria cu oastea sa, în Imperiul Otoman ajută pe sultanul Musa să-şi capete domnia părintească împotriva fratelui său mai mare, iar, după căderea lui Musa, sprijină pe alţi pretendenţi la tronul turcesc[59].

---

[56] *Ibidem*, p. 176.

[57] *Ibidem*, p. 84.

[58] V. Jagić, Константін Философъ и нъегов живот Стефана Лазаревича (Constantin Filosoful şi Viaţa lui Ştefan Lazarevici), în Гласник ученог дружества XLII, 1875, p. 269.

[59] Pentru toate aceste chestiuni, vezi mai jos.

Dar dacă unui domn român îi era îngăduit aceasta, ne întrebăm ce mai însemna suzeranitatea ungurească, pe care el totuşi o recunoştea? Era desigur un sprijin, apoi un cadru de politică medievală, în care el se mişca destul de liber, spre a putea fi autocratorul român şi un factor important în politica Europei de Sud-Est.

Note

[1] Pentru evenimentele din 1366-1369, vezi Maria Holban, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină (Rolul lui Benedict Himfy)*, p. 155-211; Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 54-58.

[2] Vladislav I Vlaicu se intitulează pentru prima dată ban de Severin în privilegiul acordat negustorilor braşoveni din 20 ianuarie 1368 (*DRH, D*, I, p. 86-88); titlul de „duce de Făgăraş" apare în legenda sigiliului privilegiului mai sus amintit. Pentru acest ultim aspect, vezi şi rezervele Mariei Holban, *op. cit.*, p. 171-172, care consideră că prezenţa acestui titlu în pecetea privilegiului *„nu poate înlocui lipsa acestui titlu în textul însuşi al privilegiului"*, autoarea explicând această inadvertenţă prin înlocuirea peceţii iniţiale cu una mai târzie, după compromisul dintre Ludovic I şi Vladislav I din 1369; Lukács Antal, *Ţara Făgăraşului în Evul Mediu (secolele XIII-XVI)*, Bucureşti, 1999, p. 171-176.

[3] În realitate documentul este emis la 4 septembrie 1389 (*DRH, B*, I, p. 28-30). Mircea se intitulează „domn pe veci a toată Ţara Făgăraşului" pentru prima dată într-un document din *27 decembrie 1391* (*DRH, B*, I, p. 36-39) prin care dăruieşte egumenului Stanciul şi fratelui său, Călin, ocina Scorei.

[4] În legătură cu preluarea cetăţii Bran de către Mircea cel Bătrân, deşi majoritatea specialiştilor optează pentru anul 1395, în literatura de specialitate acest moment mai este plasat şi în 1406 (R. Popescu, *Branul în sistemul legăturilor comerciale dintre Braşov şi Ţara Românească în secolele XIV-XVI*, în RM, V, 1968, nr. 1, p. 62; Viorica Pervain, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Ungaria la sfârşitul secolului al XIV-lea*, în AIIAC, VIII, 1975, p. 97; G. Nusbächer, *Contribuţii la istoricul cetăţii Bran şi domeniului ei în secolele XIV-XV*, în „Cumidava", IX/1, 1976, p. 27-28) sau 1412-1413 (Ş. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale*, p. 163-164).

Cetatea Branului va fi retrasă de sub controlul lui Mihai I de către Sigismund de Luxemburg prin porunca din 7 iunie 1419, ca urmare a protestului braşovenilor faţă de abuzurile castelanilor numiţi de domnul muntean. De

asemenea, gestul trebuie înţeles şi în contextul noii politici comerciale a lui Sigismund I în cadrul căreia redeschiderea drumului care lega Europa Centrală cu Marea Neagră ocupa un loc important.

[5] În afara acestor teritorii, Mircea cel Bătrân a mai stăpânit în Ardeal, între 1399 şi 1410, şi cetatea Bologa (Huedin), dăruită acestuia de către Sigismund I, probabil după lupta de la Nicopole sau în cursul evenimentelor din 1398. Singura menţiune documentară despre acest control o avem în actul din 23 ianuarie 1399 prin care voievodul Ştibor cerea conventului de la Cluj-Mănăştur să stabilească hotarele moşiei Izvorul Crişului (I. Pataki, *Ceva despre relaţiile Ţării Româneşti*, p. 421-426; I. Toderaşcu, *Unitatea medievală*, I, p. 138-139; I.A. Pop, *Stăpânirile lui Mircea din Transilvania*, în RdI, 1986, nr. 7, p. 691-692).

[6] În această problemă, vezi şi: Gh. Brătianu, *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines au XIVe siècle*, în BSHAR, XXVIII, 1947, p. 67-105; Maria Holban, *Du caratère du dialogue entre les premiers princes de Valachie et les rois angevins de Hongrie*, în NEH, VI/1, 1980, p. 105-119; Ş. Papacostea, *Desăvârşirea emancipării politice a Ţării Româneşti şi a Moldovei (1330-1392)*, în RI, II, 1991 nr. 9-10, p. 471-494; idem, *Românii în secolul al XIII-lea.*

[7] Pentru componenta economică a relaţiilor dintre Ţara Românească şi Ungaria în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, vezi Ş. Papacostea, *Kilia et politique orientale de Sigismund de Luxembourg*, în RRH, XV, 1976, nr. 3, p. 421-436; idem, *Din nou cu privire la politica orientală a împăratului Sigismund de Luxemburg (1412)*, în vol. *Ştefan Meteş la 85 de ani*, Cluj-Napoca, p. 243-246; idem, *Începuturile politicii comerciale*, p. 151-170.

[8] Vezi *supra*, partea I, cap. IV, n. **[6]**

[9] În problema emisiunilor monetare ale lui Mircea cel Bătrân, cu discutarea diverselor ipoteze privind influenţele externe ce se reflectă în iconografia acestora, vezi O. Iliescu, *L'héritage de l'idée impériale byzantine dans la numismatique et la sigillographie roumaines au Moyen Âge*, în „Byzantina", III, 1971, p. 255-276; Pavel Chihaia, *Efigiile monetare ale voievozilor Radu I şi Mircea cel Bătrân*, în idem, *Arta medievală*, I, Bucureşti, 1998, p. 95-124.

[10] Este vorba de aşa-numita „Nova plantatio" care a dat naştere la numeroase discuţii în istoriografia românească. Pentru semnificaţia şi originea acestui însemn heraldic, vezi E. Vârtosu, *Titulatura domnilor*, p. 233-255; Dan Cernovodeanu, *Ştiinţa şi arta heraldică în România*, Bucureşti, 1977, p. 52-59.

[11] Declaraţia lui Dan al II-lea, cuprinsă în privilegiul comercial pe care acesta îl acordă la 10 noiembrie 1424 negustorilor braşoveni, a fost interpretată, în ultimul

timp, nu ca o pierdere a dreptului de a bate monetă de către domnii Ţării Româneşti ci, aşa cum a intuit P. P. Panaitescu, ca o încercare de realizare a unei uniuni monetare între Ţara Românească şi Ungaria; vezi O. Iliescu, *Ducaţi necunoscuţi emişi de voievozi ai Ţării Româneşti în secolul al XV-lea*, în BSNR, 1983-1985, p. 260-269.

[12] Evident, Panaitescu exagerează atunci când explică politica de toleranţă a lui Sigismund faţă de ortodocşi prin raporturile speciale pe care acesta le-ar fi avut cu Nicodim de la Tismana. În realitate, această atitudine trebuie pusă în legătură cu politica lui Sigismund de Luxemburg de restaurare a unităţii celor două biserici creştine ca principal mijloc de realizare a unităţii europene sub egida imperiului, proiect ce părea a prinde contur în contextul înţelegerilor cu Bizanţul, tot mai ameninţat de otomani. De altfel, cronologic, primul asemenea gest de toleranţă al lui Sigismund îl reprezintă recunoaşterea statutului de stavropighie pe care mănăstirea din Peri, ctitoria voievozilor Balc şi Drag, îl obţine în 1391 din partea Patriarhiei de Constantinopol.

Pentru politica lui Sigismund de Luxemburg faţă de ortodocşi şi consecinţele în plan spiritual, vezi Ş. Papacostea, *Byzance et la croisade au Bas-Danube à la fin du XIVe siècle*, în RRH, XXX, 1991, nr. 1-2, p. 3-21.

[13] Pentru feudele transilvane deţinute de Mircea cel Bătrân, în afara lucrărilor deja amintite, se mai pot consulta: Paul Binder, *Contribuţii la geografia istorică a Banatului de Severin*, în „Studii", XXI, 1968, nr. 1, p. 625-639; Nicolae I. Nistor, *Ducatul Amlaşului şi Ţara Făgăraşului*, p. 468-475; I. A. Pop, *Autoritatea domnească şi întinderea teritorială a Ţării Româneşti în timpul lui Mircea cel Bătrân (1386-1418)*, în SUB, Historia, 2, 1986, p. 3-14; Marieta Chiper, *Mit sau adevăr? Pe marginea unor însemnări din secolul al XVIII-lea referitoare la titlul lui Mircea cel Mare*, în RdI, 1986, nr. 7, p. 699-704; N. Edroiu, *Mircea cel Mare şi Transilvania*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 181-190; idem, *Posesiunile domnilor Ţării Româneşti şi Moldovei în Transilvania (secolele XIV-XVI). Semnificaţii politico-sociale şi cultural-istorice*, în vol. *Istoria României. Pagini transilvane*, coord. D. Berindei, Cluj-Napoca, 1994, p. 45-62.

[14] O rediscutare a acestui document, în contextul instituţiilor din Ţara Făgăraşului, la Lukács Antal, *op. cit.*, p. 177-178.

[15] Pentru aspectele tratate în acest paragraf, vezi David Prodan, *Boieri şi vecini în Ţara Făgăraşului în sec. XVI-XVII*, în idem, *Din istoria Transilvaniei. Studii şi evocări*, Bucureşti, 1991, p. 9-158.

[16] Lukács Antal, *op. cit.*, p. 84-85; vezi şi *supra*, partea I, cap. VII, n. **[20]**.

CAPITOLUL III

CUCERIREA DOBROGEI

Dobrogea şi Dobrotici. Dobrogea este un coridor între Dunăre şi mare, legată prin aşezările de populaţie şi prin viaţa economică şi de una şi de cealaltă, mai mult decât de Bulgaria, faţă de care este aşezată excentric şi despărţită prin păduri mari, „pădurea nebună" sau „marea de arbori" din Evul Mediu. Deşi această ţară a făcut parte din imperiul românesc al Asăneştilor, din motive naturale s-a despărţit mai târziu de Imperiul Bulgar. Porturile de la mare erau pline de negustori greci, pomeniţi în tratatul comercial al lui Ivanco cu genovezii[1], ierarhia bisericească era grecească, dependentă direct de scaunul episcopal de la Constantinopol, dovadă cazul lui Iachint de la Vicina, transferat în scaunul episcopal de la Argeş. Mai directe şi mai uşoare erau legăturile pe mare cu Bizanţul, cât şi ale păstorilor prin balta Dunării cu Muntenia, decât cele de peste pădure cu Bulgaria. De aceea s-a format aci un stat separat.

La 1346, cronica bizantină pomeneşte întâia oară pe stăpânitorul de la Cavarna, Balica, ce trimite o mie de ostaşi în ajutorul împărătesei regente Ana a Bizanţului, ca să lupte cu rivalii ei. În fruntea acelor ostaşi se aflau doi fraţi: Dobrotici şi Theodor[2]. Piatra de pe mormântul lui Theodor, găsită lângă Balcic, arată că ei erau fraţii mai mici ai lui Balica[3]. Numele lui Balica este turcesc, probabil cuman **[1]**, Theodor e grecesc, iar Dobrotici este slav **[2]**, dar

[1] Vezi mai sus, p. 127-128.

[2] I. Cantacuzenus, ed. Bonn, II, p. 584, sub 1384.

[3] O. Mărculescu, *Balica şi Dobrotici*, p. 10.

sub forma Dobrotă e foarte răspândit şi la români[4], aşa că numele celor trei fraţi nu ne poate spune nimic despre originea lor etnică.

Cariera lui Dobrotici îl înfăţişează ca un aventurier îndrăzneţ şi norocos. La început luptă pentru împărăteasa de la Bizanţ, cucereşte mai multe castele şi primeşte în dar ca soţie pe fiica unui înalt demnitar bizantin Apokaukos[5]. Apoi sufere însă o înfrângere la atacul cetăţii Selimbria şi cu oştenii rămaşi în viaţă se duce la Bizanţ, unde este bine primit de familia imperială[6]. Nerecunoscător şi neastâmpărat, se apucă şi pune mâna pe cetatea Midia, la Marea Neagră, de unde cu o bandă de piraţi pradă pe negustori şi pe moşieri. Însuşi împăratul porneşte cu flota împotriva lui şi-l sileşte să se predea. Dar această întâmplare nu-i micşorează vaza, e iertat de împărat şi rămâne la Bizanţ până la moartea lui Balica de la Cavarna, fratele său. Pe la 1354 îl găsim pe Dobrotici stăpân al ţării pe care o avusese fratele său **[3]**. La început, Dobrotici a încercat să se întindă spre sud, cucereşte Varna şi cetăţile până la Mesembria, apoi se îndreaptă spre nord, cuprinzând ţara până la gurile Dunării, ţară care va purta numele său, *Dobrogea* **[4]**. Interesant e faptul că tocmai atunci, la 1359, când Dobrotici cucereşte Dobrogea de nord, episcopul de la Vicina, Iachint, e silit să se mute de la scaunul său, aşezat lângă gurile Dunării, în Ţara Românească. La 1366 se constată că şi cetatea Chilia era în stăpânirea lui Dobrotici **[5]**. Totuşi, în nici un moment Dobrotici n-a stăpânit şi Silistra, care rămase a ţarului de la Târnova.

Faptul cel mai remarcabil al istoriei fundatorului statului dobrogean a fost prinderea împăratului bizantin Ioan V Paleolog şi războiul cu vestitul Conte Verde. Împăratul se întoarce dintr-o călătorie în Ungaria, la curtea regelui Ludovic cel Mare, de la care ceruse ajutor împotriva turcilor, dar la întoarcere fu arestat la Varna din porunca lui Dobrotici[7] **[6]**. Atunci se ridică

---

[4] P. Mutafciev, *Dobrotitza et la Dobrodja*, în Revue des études slaves, 1927, p. 27-41 afirmă că numele trebuie citit *Dobrotiţa*. În cercetările mele în arhivele Raguzei am aflat la anul 1374 pe un *Crancho Dobrotich*, şi pe jupan *Dragchi Dobretich* (Arhive Ragusa, Lettere di Levante, II, f. 84 şi 109 N.), ceea ce arată că, în onomastica vremii, forma cu *ici* e cea obişnuită. Cf. şi N. Iorga, *Dobrotitch, Dobrotici*, în Revue Historique du sud-est européen, V, 1928, p. 133-136 şi P. Mutafciev, *Encore sur Dobrotica*, extras din Annuaire de l'Université de Sofia, XXVII, 1931, 11 p.

[5] I. Cantacuzenus, II, p. 585.

[6] *Ibidem.*

[7] Expunerea acestor împrejurări la O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Rome*, Varşovia, 1930, p. 147-148 este plină de confuzii.

Amedeu conte de Savoia, poreclit Contele Verde, care era nepotul împărătesei Ana, din neamul de Savoia. El vine pe mare şi asediază Varna, dar însoţitorul lui, Anton Visconti cavaler din Milano e prins de Dobrotici şi închis în cetatea Chiliei[8]. În cele din urmă Dobrotici se vede silit să elibereze pe împărat şi contele cruciat ridică asediul Varnei. Este sigur că prinderea împăratului se făcuse în înţelegere cu ţarul Alexandru de la Târnova. Totuşi, o împăcare s-a produs între bizantini şi Dobrotici în scurt timp: fiica lui Dobrotici a luat în căsătorie pe Mihail Paleolog, fiul împăratului bizantin, şi cu acest prilej stăpânitorul Dobrogei a luat titlul de *despot*, ca membru al familiei imperiale. De observat că toţi istoricii care s-au ocupat cu viaţa lui Dobrotici pun această căsătorie înainte de prinderea împăratului la Varna şi anume în timpul când Dobrotici stătea la Constantinopol, ceea ce nu este cu putinţă, căci Mihai Paleolog era al patrulea fiu al împăratului Ioan V şi s-a născut după 1351, iar Dobrotici a părăsit capitala imperiului la 1354[9] **[7]**. La 1376, Dobrotici intervenea la Veneţia pentru ginerele său, ca să fie ajutat cu flota să se înscăuneze pe tronul de la Trebizonda, dar aceste nădejdi nu se împlinirâ. Acest fapt arată însă că legăturile internaţionale ale lui Dobrotici erau destul de importante: avea legături comerciale şi politice cu Veneţia şi cu Genova, era prieten şi cu Vladislav vodă al Ţării Româneşti, căci a garantat împreună cu dânsul faţă de Ludovic al Ungariei pentru libertatea lui Straţimir de la Vidin. Dar cu Genova a purtat mai multe războaie între 1374 şi 1387 (nu cred că a fost un război continuu între aceste date), probabil din pricina prădării negustorilor bogaţi ce veneau la Dunăre şi la Marea Neagră **[8]**.

Ultima ştire ce o avem despre Dobrotici este din 15 februarie 1385, după care probabil a murit curând[10].

Dobrotici crease statul dobrogean pornind de la nucleul stăpânit odinioară de Balica; el întemeiase un stat cu faţadă maritimă, îndreptat prin politica sa

---

[8] Cronica lui Amedeu la Bollati di Saint Pierre, *Spedizione di Amadeo VI*, recenzie de N. Iorga, în Convorbiri Literare, 1901, p. 576-577.

[9] Averchie Papadopol, *Versuch einer Genealogie der Palaïologen*, Speyer, 1938, p. 57.

[10] Pentru Dobrotici: C. Moisil, *Despotatul lui Dobrotici*, Convorbiri Literare, XL, 1906, p. 680-692, tradus în bulgăreşte în revista Минало, Sofia II, p. 140-149, idem, *Dobrotici şi Mircea cel Bătrân*, în volumul *Dobrogea, 50 de ani de stăpânire românească*, Bucureşti, 1928, p. 305-314, Dellaville Le Roulx, *La France en Orient*, I, p. 152-156, P. Mutafciev, *op. cit.*, O. Mărculescu, *Balica şi Dobrotici*, Cernăuţi, 1937, N. Iorga, *Veneţia în Marea Neagră, I. Dobrotici*, AARMSI, t. XXXVI, 1914.

spre Bizanţ şi Italia, cu puţine legături spre sud, unde nu atinsese Silistra. Despre vreo rudenie cu domnii munteni nu avem nici o dovadă şi e sigur că nici n-a avut **[9]**.

Fiul şi urmaşul lui a fost Ivanco, cel ce încheie tratatul amintit mai sus cu Genova la 27 mai 1387. Ivanco se intitula „fiul magnificului senior de fericită memorie Dobrotici". De curând s-au descoperit monete de aramă ale lui, foarte simple şi anume la Rusciuc, Silistra şi în diferite oraşe din Dobrogea. Inscripţia lor sună: [Νόμισμα τοῦ] Δεσπότου Ι'ω[αννου του] Τ[ομπροτιτζα] (Moneta lui Ioan despotul, fiul lui Dobrotici[11]). Din descoperirea aceasta se pot trage concluzii interesante: Ivanco stăpânea un teritoriu relativ important, ca să-şi poată îngădui baterea de monetă proprie. El moştenise titlul de despot al tatălui său şi e de observat că legenda monetelor lui este în limba greacă, nu în slavoneşte. Greaca era limba oficială a despotului dobrogean, caracterul bulgar admis de unii istorici e înlăturat prin această dovadă **[10]**.

După Ivanco apare stăpânitor al Dobrogei Mircea cel Bătrân.

Când au luat românii întâia oară Dobrogea? Dobrogea, fereastra României spre mare, este întâia oară sub sceptrul românesc în vremea lui Mircea. Împrejurările în care această provincie trece sub stăpânirea domnului de la Argeş nu sunt prea bine cunoscute până acum şi de aceea părerile istoricilor diferă asupra acestui fapt. Hasdeu, care în realitate cunoştea aşa de puţin istoria Peninsulei Balcanice, era convins că Radu vodă, poate chiar Vladislav, cuprinsese ţara de dincolo de Dunăre[12]. D. Onciul afirma că în lupta lui Dan vodă cu Şişman, în care cel dintâi a fost ucis, a fost cucerită Dobrogea şi Silistra[13]. Iorga credea că Mircea ar fi moştenit Dobrogea de la Ivanco, cu care s-ar fi înrudit[14]. Părerea lui Hasdeu era întemeiată pe un hrisov în care e

---

[11] T. Gerasimov, Монети на деспотъ Иванко (Monetele despotului Ivanco) în Известя на български Археологически Институтъ, XIII, 1939 (apărut în 1941), p. 288-296.

[12] Hasdeu, *Histoire critique des Roumains*, p. 103.

[13] D. Onciul, *Curs de istoria Românilor* (litografiat). *Perioada lui Mircea*, Bucureşti, 1900, p. 121.

[14] N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 292, autorul credea că Ivanco trăia la 1395, pentru că la acea dată se copia din nou tratatul său de comerţ, ceea ce nu e o dovadă, cf. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, Bucureşti, 1899, p. 62-64. De amintit şi D. N. Jotta, *Mircea vodă cel Mare*, Bucureşti, 1889, care spune că Mircea a luat Dobrogea, neocupată încă de turci, la 1389, după lupta de la Kossovo.

pomenită stăpânirea Dobrogei şi pe care învăţatul filolog îl credea emanat din cancelaria lui Radu I, când în realitate este al lui Mihai, fiul lui Mircea[15]. Părerea că Dobrogea ar fi fost moştenită nu se sprijină pe nici un izvor istoric, am arătat că doamna Calinichia nu era grecoaică, cu atât mai puţin dobrogeană **[11]**. Este apoi cu neputinţă ca Dan să fi cucerit Dobrogea; dacă domnul român a fost ucis de ţarul bulgar (nu ştim dacă a fost vreo luptă), e o indicaţie că nu el a fost învingător.

La 1387, după moartea lui Dobrotici, pe când domnea Mircea în Ţara Românească, în Dobrogea era Ivanco, care încheie atunci tratatul cu Genova. La 1388, Ivanco stăpânea *întreaga Dobroge*, ca şi tatăl său, cum spune lămurit cronica turcească: *„Ivanco, qui Varnae cum regione finitima Dobritze vocata regulus erat"* (Ivanco, care era regişorul Varnei şi al regiunii vecine numite Dobrogea), iar Silistra era a lui Şişman, ţarul de la Târnova[16]. În schimb, dacă examinăm, cum am făcut mai sus, hrisoavele lui Mircea, se vede că până la 1389 regiunea de peste Dunăre nu apare în titlul acestui domn român, căci hrisovul în care dă porunci cârmuitorilor Dristorului nu este, cum greşit s-a crezut, din 1387, ci e posterior anului 1403. Rămâne deci stabilit că Mircea n-a stăpânit Dobrogea înainte de 1388-1389 şi trebuie să căutăm împrejurările politice care au îngăduit atunci trecerea Dobrogei şi a Silistrei între stăpânirile sale.

Cucerirea Dobrogei şi Silistrei. Cronicele turceşti[17] povestesc că în urma înfrângerii turcilor la Pločnik (1387) în faţa oştirilor sârbeşti şi bosniace, sultanul Murad poruncise lui Şişman de la Târnova *şi lui Ivanco fiul lui Dobrotici* să-i vie în ajutor, căci de mai înainte se declaraseră supuşi ai turcilor. Ei însă nu vor, căci se legaseră în taină de sârbi (Şişman era ginerele lui Lazăr) şi nu se înfăţişează cu oştile la chemarea sultanului. Atunci în anul 1388 sultanul porunci marelui vizir Ali paşa, fiul lui Hairedim, să pedepsească pe cei doi suverani creştini necredincioşi. Cronica povesteşte cum Bulgaria se deschide atunci în faţa oştilor turceşti ca un ţinut neînchipuit de bogat cu 30 de cetăţi,

---

15 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 119-126, hrisovul e al lui Mihai din iulie 1419, iar numele lui Radu, care este Radu Prasnaglava, a fost adaos posterior.

16 Leunclavius, *Historiae Musulmanae turcorum, de monumentis ipsorum exscriptae libri XVIII*, Frankfurt, 1591, col. 265 şi 275, 268, 273.

17 *Ibidem*, col. 265-276. Leunclavius traduce două manuscrise de cronici turceşti cu ştiri contemporane. Pentru valoarea lor istorică de mare precizie, P. Wittek, *Zum Quellenproblem des ältesten osmanischen Chroniken*, în Mitteilungen zur osmanischen Geschichte, I, 1921, p. 140-142.

dintre care cea mai însemnată era Silistra. Oastea marelui vizir trecu de la Adrianopol prin pasurile răsăritene ale Balcanilor, pe la Aitos, supuse întâi Provadia şi regiunea Şumla, despărţind astfel pe Şişman de Ivanco[18]. După aceea, oastea turcească porni împotriva celui din urmă, „regişorul Dobrogei" (*Dobritzensis regulus et haeres*), care conform pactelor încheiate fusese dator să dea ajutor sultanului, dar nu o făcuse. Ivanco stăpânea în apropiere un oraş întărit numit Varna şi doi creştini din oraş se înfăţişează vizirului, oferindu-i să-i predea oraşul; ei arată turcilor slăbiciunea întăriturilor, totuşi atacul dă greş şi otomanii sunt respinşi. Atunci turcii se îndreaptă împotriva lui Şişman, care se refugiase la Nicopole. Ţarul bulgar, înspăimântat de primejdia care-l ameninţa, se duce la Iamboli, înfăţişându-se personal sultanului Murad, cerându-i iertare şi oferindu-i cetatea Silistra. „Oraşul acesta, zice Şişman, întrece toate celelalte târguri şi cetăţi ale mele, atât prin mărimea sa, cât şi prin splendoarea clădirilor, mulţimea locuitorilor, precum şi prin întărituri"[19]. Bucuros, sultanul primeşte şi trimite pe Ali paşa marele vizir să ia în primire Silistra, dar când turcii se arătară în faţa cetăţii, ei constată cu mirare să Şişman să răzgândise şi refuză să deschidă porţile. Războiul reîncepe şi Silistra este luată cu asalt, apoi încredinţată lui Iacşi bei cu o garnizoană, după aceea căzură şi Târnova şi la urmă Şiştovul. Populaţia din capitală adusese cheile porţilor marelui vizir. Aci se aşează un episod destul de interesant povestit de cronica turcească: „După ce a fost luat Şiştovul, vizirul a pornit mai departe cu oastea sa împotriva acelor cetăţi şi castele, pe care mai înainte *valahii transalpini le ocupaseră, trecând Dunărea în Bulgaria.* Fără greutate le-a reluat pe toate, iar garnizoanele au fost luate în captivitate"[20]. Între cetăţile supuse e pomenită şi Hârşova („Jurcova" pe Dunăre). Numai Nicopole mai rezistă şi Şişman se adăpostise acolo, dar fiind asediat de turci, e silit să se predea, căzând la picioarele vizirului cu soţia şi copiii. Turcii socotindu-l neprimejdios după înfrângerea suferită, îl iartă, îi redau scaunul de la Târnova, lăsându-l să domnească mai departe ca un supus al lor. Cu aceasta se termină povestirea cronicilor turceşti despre campania din Bulgaria din 1388[21]. O povestire din izvor bulgar, dar târzie şi nesigură ca origine, spune despre aceeaşi campanie că sul-

[18] *Ibidem*, p. 270.

[19] Leunclavius, *loc. cit.*, col. 273.

[20] *Ibidem*, col. 276.

[21] *Ibidem*, col. 276-277. O povestire deosebită la Seadeddin, *Chronica delle'origini e progressi della casa Ottomana*, trad. Bratutri, Viena, 1647, p. 113-140, care are mai puţină

tanul Murat s-a războit cu oaste mare, atât cu Şişman, cât şi cu vlahii. Vlahii sunt cei ce bat pe turci şi-i aruncă în Dunăre, mântuind astfel deocamdată pe bulgari, până în vremea sultanului Baiazid[22]. O altă versiunea a aceleiaşi povestiri aminteşte participarea lui Mircea cu oştile lui la luptele cu turcii în Bulgaria, dar aci Şişman e arătat ca aliat al turcilor[23].

Dacă ne menţinem la povestirea cronicilor turceşti, singura contemporană, constatăm că ea este incompletă. Din faptele ce urmează în aceste cronici rezultă că mai târziu, la 1393, turcii sub sultanul Baiazid au atacat Silistra, pe care deci o pierduseră între timp, în împrejurări despre care cronica tace[24]. De asemenea, e curios că în cronicile turceşti nu aflăm nimic despre soarta celuilalt adversar al lui Ali bei, despotul Ivanco. Pe când despre Şişman se dau ştiri precise, Ivanco dispare cu totul şi nu mai aflăm nimic despre soarta lui.

Ţinând seama însă de naraţiunea cronicilor turceşti şi de faptul că imediat după aceste evenimente Dobrogea şi Silistra încep să se ivească în stăpânirea lui Mircea, e uşor să explicăm cum s-au petrecut lucrurile. Expediţia marelui vizir din 1388 a fost îndreptată împotriva lui Şişman şi a lui Ivanco din Dobrogea; atât Dobrogea, afară de Varna, cât şi Silistra au fost cucerite de turci. Ivanco dispare în aceste împrejurări, e probabil să fi pierit în luptă. Cronica spune precis că oastea lui Mircea a intervenit, a trecut Dunărea şi a ocupat mai multe cetăţi, dar în cele din urmă turcii au alungat garnizoanele româneşti. Întrucât însă, după mărturia cronicilor turceşti, Silistra a fost apoi pierdută de turci, nu rămâne decât o singură explicaţie care e conformă cu povestirea cronicelor bulgare: *Mircea a cucerit Dobrogea de la turci*, începând din 1388, apoi deplin în anul următor. Îndată ce a văzut că Şişman şi Ivanco nu pot rezista, a trimis oştirile româneşti peste Dunăre. Ivanco fiind ucis sau prins de turci, românii au ocupat Dobrogea; la început respinşi, ei se vor fi

valoare istorică pentru acea vreme. Cf. pentru aceste evenimente, C. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, p. 341-342, P. Nikov, Тирското завладване на България (Cucerirea Bulgariei de turci), în Известия на историческото дружество, VII-VIII , 1928, p. 66-67; P. Mutafciev, Сидибата на сръдно-вековиня Дръстръ (Consideraţii asupra Silistrei în Evul Mediu), în Сборникъ Силистра и Доброджа, Sofia, 1922, p. 183-187. Cf. şi Gibbons, *op. cit.*, p. 171-172.

[22] Paisie ieromonahul, История славѣно-болгарскаіа (Istoria slavo-bulgară), ed. I. Ivanov, Sofia, 1914, p. 37.

[23] Cronica bulgară de la măn. Zografi, ed. I. Ivanov, Български старини из Македония (Antichităţi bulgare în Macedonia), ed. Sofia, 1931, p. 171.

[24] Vezi mai jos, p. 295-296.

menţinut pe alocurea, iar după plecarea oştirii marelui vizir, când au rămas numai garnizoane turceşti locale, românii s-au întins peste toată Dobrogea şi au luat şi Silistra, cetatea unde se aşezase Iacşi bey. De aceea constatăm că cu începere din anul următor, 1389, Mircea este stăpânitor al ţării lui Dobrotici, fără Varna, pentru că pe aceasta nu o luaseră turcii, dar cu Silistra, cetatea pe care o dăruise Şişman sultanului. E uşor de explicat de ce a intervenit Mircea peste Dunăre; nu e nevoie să recurgem la cine ştie ce combinaţii genealogice, care ar fi justificat stăpânirea ţării lui Dobrotici de către domnul de la Argeş. Când acesta a văzut căzând pe Ivanco şi a simţit că turcii se aşează la Dunăre până în faţa cetăţii Brăilei, ameninţând negoţul pe fluviu, care constituia bogăţia ţării, a fost o chestie vitală pentru el să intervie şi să ocupe aceste locuri de la mare şi Dunăre, pierdute de creştini. Luarea Dobrogei de la turci a însemnat deci un capitol din lupta pentru creştinătate a lui Mircea; în ceasul primejdiei a intervenit real şi a pus stăpânire pe cetăţile de importanţă esenţială de la cotul Dunării **[12]**. Mircea era un realist, el n-a trimis oştirile lui să lupte zadarnic departe de ţară şi vom vedea că la Kossovo el n-a participat, dar s-a mărginit să ocupe punctele de sprijin din vecinătatea ţării sale.

Consideraţii asupra Dobrogei în vremea lui Mircea. Pentru Mircea Dobrogea era o pavăză a comerţului dunărean al Ţării Româneşti. Provincia transdanubiană era, ca să zicem aşa, familiară românilor din Muntenia prin multiplele legături ce o uneau cu ţara. Păstorii ce veneau la bălţile Dunării, amintiţi documentar în vremea lui Mircea, treceau de pe atunci pe malul celălalt, căci nevoile economice sunt un fapt permanent. Comerţul vechi al Dobrogei era în legătură cu bogăţia oilor şi a peştelui; există o viaţă economică locală în legătură cu Dunărea, întemeiată pe păstorit şi pe pescuit, deosebită de viaţa comercială a mării.

Comerţul Dobrogei era în legătură cu Moldova şi cu Ţara Românească, cum arată marele număr de tezaure monetare cu monete de-ale lui Mircea şi de-ale lui Petru Muşatin aflate la Silistra, la Niculiţel lângă Isaccea, la Eni Sala (jud. Constanţa), la Ecrene[25]. Mircea a aflat în Dobrogea o viaţă locală, pe care a păstrat-o neştirbită, dovadă păstrarea sub domnia lui a funcţionarilor din Silistra cu titlul balcanic de *chefalia* [26].

---

[25] Cf. C. Moisil, *Numismatica Dobrogei*, în Arhivele Dobrogei, I, 1916, p. 151-152 şi O. Mărculescu, *Balica şi Dobrotici*, p. 31.

[26] Pentru sensul acestei funcţiuni, vezi mai sus, p. 147.

O serie de cetăţi de piatră apărau Dobrogea: cea centrală cu ziduri mari la Eni-Sala lângă lacul Babadag[27], dar mai ales cele ce străjuiau ţărmul mării, Caliacra, care fusese capitala lui Dobrotici[28], era o cetate clădită pe un cap ce înaintează în Marea Neagră. Ea are două incinte ce taie intrarea pe cap de la uscat, fiecare cu câte o poartă, flancată cu câte două turnuri. Se vede că zidul interior este mai vechi, de piatră cenuşie bine tăiată: turnul de la dreapta este cel mai mare al cetăţii. Aceasta a fost cetatea lui Dobrotici. Zidul exterior, la vreo sută de metri distanţă de cel interior, e clădit în altă epocă, din piatră roşcată, în blocuri mai mici şi este probabil de origine turcească. E sigur că turcii au păstrat cetatea veche a lui Dobrotici, deoarece se pomeneşte la 1444 luarea ei cu asalt de către unguri, ce mergeau să se bată cu turcii la Varna. „Caliacra, pe malul Mării Negre, în ţara lui Dobrotici", zice cronicarul bizantin[29]. Boierii lui Mircea se grăbiră să cuprindă moşii în Dobrogea. Într-un contract din 1412, încheiat în vremea stăpânirii marelui domn, privitor la o vânzare de cai, de grâu şi vin, produsele ţării vândute în *„iperperi"*, e amintit *„satul lui Baldovin logofătul"*, cunoscutul boier al lui Mircea. Satul era lângă Caliacra, căci între martori este „Constantin de Caliacra", alături de Teodor grămăticul, Gruie Orbul, popa Radomir, Dragotă. Vânzător e protopopul Hariton. Actul e în greceşte, limba oficială a Dobrogei în acea vreme, dovadă şi legenda grecească a monetelor lui Ivanco despotul şi pomenirea negustorilor greci în tratatul lui cu genovezii[30] **[13]**.

Despre situaţia Dobrogei medievale sunt două observaţii de făcut. Vechile cetăţi ale grecilor din nordul Dobrogei, Istros, Tomis etc. în legătură cu comerţul de grâu şi peşte din Dacia şi din sudul Basarabiei, decad în Evul Mediu cu aşezarea popoarelor barbare în Bugeac şi în schimb se ridică mai mult sudul Dobrogei. Centrul politic şi comercial al provinciei era în Evul Mediu regiunea Silistra-Cavarna-Caliacra. Pe de altă parte, e de observat că oraşele antice erau aşezate pe maluri joase, pe lacuri sau pe locurile unde malul se cobora. În Evul Mediu, epocă turburată de tot felul de primejdii, cetăţile erau dimpotrivă pe mari înălţimi, ca să domine marea din depărtare şi

---

[27] S. Lambrino, *Săpături arheologice în ţinutul Dunărea de Jos*, în Revista Istorică Română, IX, 1939, p. 498-502.

[28] Schiltberger, *Reisebuch*, ed. Langmentel, p. 52. Descrierea după observaţii proprii.

[29] Chalkokondyl, ed. Darkó, II, p. 98.

[30] S. Lambros în Νέος Ἑλληνομνήνων, IV, 1907, p. 380-381, act din 28 martie 1412, într-o grecească barbară; originalul în biblioteca din Bassel.

să nu poată fi atacate de piraţi. Astfel era Caliacra şi cetatea cu incintă imensă medievală de pe înălţimile de la sud de Ecrene, căci consideraţiile militare treceau înaintea celor comerciale.

Despre populaţia Dobrogei în vremea lui Mircea, în lipsă de izvoare, nu putem spune multe; existenţa păstorilor români la baltă[31] e o dovadă că nici atunci n-a lipsit o pătură românească de populaţie în Dobrogea. E adevărat că tratatul de comerţ al lui Ivanco cu genovezii pomeneşte într-un articol de procesele pe care le-ar putea avea italienii în ţara sa cu „grecii şi bulgarii sau alţii" (de observat că şi în acest caz grecii sunt puşi înaintea bulgarilor), dar aci e vorba de negustori şi de orăşeni, cu cari puteau avea conflicte genovezii, nu de agricultori şi păstori. S-a atras cu dreptate atenţia asupra pasajului din geografia arabă a lui Abufelda, scrisă pe la 1300, deci încă înainte de Dobrotici, în care se spune că Isaccea se află în „ţara vlahilor" *(Ac Ulac)*, ceea ce nu poate avea alt sens decât că acolo se afla o populaţie românească[32]. Se ştie că vreo 25 de ani după moartea lui Mircea are loc marea luptă de la Varna (1444), în care creştinii fură învinşi de sultanul Murad II. Fugarii unguri şi poloni scăpaţi de la măcel o apucară spre Dunăre, străbătând Dobrogea sudică şi ieşind la Târgul de Floci numai graţie călăuzelor, valahi, care cunoşteau drumurile[33]. E clar deci că măcar o parte importantă a populaţiei Dobrogei în acea vreme era românească.

---

[31] Vezi mai sus, p. 77.

[32] O. Mârculescu, *op. cit.*, p. 13.

[33] Dlugosz, *Historiae polonicae libri XIII*, Leipzig, 1713, II, col. 809-810. Cf. P. P. Panaitescu, *Originea populaţiei în Dobrogea Nouă*, Bucureşti, 1940.

Note

[1] Pentru originea română sau cumană a numelui Balica, vezi S. Iosipescu, *Balica, Dobrotiță, Ioancu*, p. 66-76 (cu prezentarea principalelor puncte de vedere în acest sens).

[2] *Ibidem*, p. 92-93.

[3] În istoriografia română câștigă teren opinia potrivit căreia Dobrotici a preluat conducerea în anul 1348, vezi Ion Barnea, Ştefan Ştefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, p. 349; S. Iosipescu, *op. cit.*, p. 91-92.

[4] Pentru originea denumirii de Dobrogea, vezi Maria M. Alexandrescu-Dersca, *L'origine du nom de la Dobrodja*, în *Contributions onomastiques publiées à l'occasion du VIe Congrès international des sciences onomastiques à Munich du 24 au 28 août 1958*, Bucureşti, 1958, p. 97-114; M. Petrişor, *Originea numelui Dobrogea*, în LR, XIV, 1965, nr. 4, p. 433-437; I. Barnea, Şt. Ştefănescu, *op. cit.*, p. 346-356; A. Decei, *Relații româno-orientale*, Bucureşti, 1978, p. 186-187; H. Eideneier, *Ein früher Beleg für Dobrudscha?*, în *Actes du XIVe*, II, p. 559-561; P. Diaconu, *Originea numelui Dobrogea*, în BBRF, XVII (XXI), 1992-1993, p. 233-239; Valeriu Veliman, *Toponimul „Dobrogea" în documente turcești*, în vol. *Originea tătarilor*, coord. Tahsin Gemil, Bucureşti, 1997, p. 191-197; Gh. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini la cucerirea otomană*, ediție Victor Spinei, vol. II, Bucureşti, 1988, p. 186.

[5] În istoriografia română nu există un consens în ceea ce privește controlul Chiliei de către Dobrotici. Vezi, în acest sens, O. Iliescu, *A stăpânit Dobrotici la gurile Dunării?*, în „Pontica", 4, 1971, p. 371-377, care contestă existența unui asemenea control, considerând că „Castrum Aquile" din cronica expediției conduse de contele Amedeo VI de Savoia este cetatea Anchialos. Pentru întinderea teritoriului controlat de Dobrotici, vezi și A. Kuzev, *Zwei Notizen zur historischen Geographie der Dobrudža. II. Die letzen Grenzen des despotats in Dobrudža*, în SB, 10, 1975; M. Balard, *Notes sur les Ports du Bas-Danube au XIVe siècle*, în SOF, XXXVIII, 1979, p. 9.

[6] În realitate, împăratul Ioan al V-lea Paleologul a fost nu arestat, ci împiedicat să se înapoieze la Constantinopol, şi nu de către Dobrotici, ci de către ţarul de Târnovo, Ivan Şişman; vezi Gh. Brătianu, *Marea Neagră*, II, p. 186; Fr. Pall, *Encore une fois sur le voyage diplomatique de Jean V Paléologue en 1365/1366*, în RESEE, IX, 1971, nr. 3, p. 535-540; Maria Holban, *Autour du voyage de l'empereur Jean V à Bude (printemps 1366) et de ses répercusion sur le Banat*, în *Actes du XIVe*, II, p. 121-125.

[7] Căsătoria fiicei lui Dobrotici cu Mihail Paleologul este consecinţa rolului important pe care despotul dobrogean l-a avut în restabilirea ţarului Ivan Sracimir la Vidin în 1369 după captivitatea ungară. Mai amintim faptul că, prin acordul de la Sozopolis (1367) dintre împăratul Ioan al V-lea Paleologul şi ţarul Ivan Alexandru, ultimului i se recunoaştea stăpânirea ţărmului pontic de la Messembria la Varna în schimbul restaurării autorităţii bulgare la Vidin. Vezi, pe larg, S. Iosipescu, *Balica, Dobrotiţă, Ioancu*, p. 120-124; V. Eskenasy, *Din istoria litoralului vest-pontic*, p. 2053-2055.

[8] Cauzele conflictului dintre Dobrotici şi Genova sunt mult mai adânci. Acordând ajutor grupării ce susţinea pe Ioan al V-lea Paleologul, detronat de fiul său Andronic al IV-lea cu ajutorul genovezilor, aceştia din urmă primind din partea noului împărat drept răsplată controlul asupra insulei Tenedos, punct cheie în traficul din Strâmtori, Dobrotici pune în pericol planul Republicii genoveze. În această problemă, vezi şi: Gh. Brătianu, *Marea Neagră*, II, p. 190-195; Michel Balard, *Les Génois dans l'ouest de la mer Noire au XIVe siècle*, în *Actes du XIVe*, II, p. 21-32; Ş. Papacostea, *„Quod non iretur ad Tanam". Un aspect fondamental de la politique génoise dans la mer Noire au XIVe siècle*, în RESEE, XVII , 1979, nr. 2, p. 201-217; idem, *De la guerre du Bosphore à la guerre de Ténédos: rivalités commerciales et alignements politiques dans le Sud-Est de l'Europe dans le seconde moitie du XIVe siècle*, în vol. colectiv, *Coloniser au Moyen Âge*, Paris, 1995, p. 341-352; Ş. Papacostea, *Genovezii la Caliacra: un document ignorat*, în „Pontica", XXX, 1997, p. 277-283; V. Eskenesy, *Din istoria litoralului vest-pontic*, p. 2077-2083; S. Iosipescu, *op. cit.*, p. 133-140; Anca Ghiaţă, *Formations politiques au Bas-Danube et à la Mer Noire (fin du XIIe-XVe siècle)*, în RESEE, XXIV, 1986, nr. 1, p. 46-48.

[9] Amintim faptul că în literatura de specialitate se vehiculează şi opinia, neîmpărtăşită de către toţi istoricii, potrivit căreia Ana, soţia lui Radu I, domnul Ţării Româneşti, era fiica lui Dobrotici; vezi Carmen Laura Dumitrescu, *Le Voïvode donateur de la fresque de Saint-Nicolae-Domnesc (Argeş) et la problème de sa domination sur Vidin au XIVe siècle*, în RESEE, XVII, 1979,

nr. 3, p. 541-558; Maria Holban, *Peut'il être question d'une seconde occupation roumaine de Vidin, par Radu Ier, suivant de près celle de Vladislav I (Vlaicou) de l'année 1369?*, în *ibidem*, XVIII, 1980, nr. 3, p. 443-457.

[10] În legătură cu Ivanco amintim şi opinia lui P. Diaconu, împărtăşită şi de către alţi specialişti, care, invocând argumente de natură numismatică, stabileşte o identitate între acesta şi un anume Terter, menţionat de sursele bizantine ca fiind fiul aceluiaşi Dobrotici. Răzvrătindu-se împotriva tatălui său, Ioan-Terter va pune bazele unei noi formaţiuni politice cu centrul la Silistra, unde va emite monetă între 1385-1387. Astfel s-ar explica şi menţionarea separată în titlul lui Mircea cel Bătrân a calităţilor sale de „stăpân al Dristrei" şi „despot al pământurilor lui Dobrotici". Detalii în acest sens la: P. Diaconu, *O formaţiune statală la Dunărea de Jos la sfârşitul secolului al XIV-lea necunoscută până în prezent*, în SCIVA, XXIX, 1978, nr. 2, p. 185-200; idem, *Contribuţie la cunoaşterea monedelor lui Ioan Terter, despotul ţării Dristrei*, în CN, III, 1980, p. 73-67; idem, *Câteva probleme privitoare la monedele de aramă din sudul Dobrogei în ultima treime a secolului al XIV-lea*, SCIVA, XXXVIII, 1987, nr. 2, p. 140-158; E. Oberländer-Târnoveanu, *Quelques remarques sur les émissions monétaires médiévales de la Dobrodja méridionale aux XIVe-XVe siècle*, în RRH, XXVI, 1988, nr. 1-2, p. 107-122.

În legătură cu afirmaţia lui Panaitescu privind limba greacă ca limbă oficială a despotatului dobrogean, vezi rezervele lui Al. Elian, *Moldova şi Bizanţul în secolul al XV-lea*, în vol. *Cultura moldovenească în timpul lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1964, p. 156, n. 3.

[11] Vezi *supra*, partea I, cap. 2, n. **[8]**.

[12] Cronologia şi contextul politico-militar al preluării controlului lui Mircea cel Bătrân asupra Dobrogei continuă a reprezenta un subiect de dispută în rândul specialiştilor. Pentru diversele puncte de vedere, vezi: I. Barnea, Şt. Ştefănescu, *Din istoria Dobrogei*, vol. III, p. 363-377; Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 44-50; eadem, *Aspecte ale organizării politice*, p. 1876-1883; eadem, *Mircea cel Mare – apărător al integrităţii teritoriale româneşti şi al independenţei statale*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 230-235; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 53-54; R. Theodorescu, *Bizanţ, Balcani, Occident*, p. 306-307; idem, *În jurul „despoţiei" lui Mircea cel Bătrân*, p. 130-140; S. Iosipescu, *Balica, Dobrotici, Ioancu*, p. 162-163; Tahsin Gemil, *Raporturile româno-otomane în vremea lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 332-335; idem, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 66-67.

[13] Vezi *supra*, n. **[10]**.

CAPITOLUL IV

MIRCEA CEL BĂTRÂN ŞI LUPTA DE LA KOSSOVO

Problema participării românilor la lupta de la Kossovo. În timpul când Mircea îşi consolida domnia în primii ani de la urcarea în scaun, are loc departe în sudul Serbiei, la marginea Macedoniei, drama de la Kossovo, la 15 iunie 1389. Cneazul Lazăr, stăpân peste o parte a Serbiei, este învins de oştile otomane, deşi însuşi sultanul Murad cade ucis în luptă. Lazăr e prins şi ucis la rândul său din porunca noului stăpânitor al otomanilor, Baiazid, cel ce în scurta domnie dobândi porecla de Ilderim. O aureolă de legendă înconjură această mare luptă din câmpia dintre munţii Serbiei; baladele eroice sârbeşti din ciclul zis de la Kossovo au cântat eroismul lui Miloş Obilici, cel care şi-a împlântat pumnalul în inima padişahului şi au plâns pe luptătorii creştini căzuţi în luptă pentru credinţa lor.

Panegiricul cneazului Lazăr scrie: „Ai noştri erau pe lângă ei (turcii) ca un pârâu pe lângă o mare". Iar cneazul a spus atunci către ai săi: „Să mergem fraţilor şi fiilor, să slujim datoriei morţii, să vărsăm sângele nostru, să răscumpărăm viaţa noastră muritoare... Şi aşa de mult sânge s-a vărsat, încât şi urma cailor se cunoştea întipărită cu sânge, până departe pe drumuri"[1].

Privită în perspectiva istoriei, lupta de la Kossvo[2], trebuie s-o recunoaştem, n-a avut însă importanţa pe care i-a lăsat-o legenda. Serbia a

[1] Гласник, XXI, 1867, p. 162-163.

[2] Lucrarea cea mai completă asupra luptei de la Kossovo, cu analiza şi extrase din toate izvoarele, I. Braun, *Kossovo, Die Schlacht auf den Amselfelde*, Leipzig, 1937, cf. F. Rački, *Boj na Kossovu* (Lupta de la Kossovo), în Rad Jugoslavenske Akademije, XCVII (XXVI), Zagreb, 1889, p. 1-89, I. Ruvarat, О Кнезу Лазару (Despre cneazul Lazăr), Novi Sad, 1887, p. 220-335, A. Oleśnicki, *Turski izvori o Kossovskom boju* (Izvoarele turceşti despre lupta de la Kossovo), în Гласник скопског научиои дружства, XIV, p. 59-98 şi idem, *Kad je ubijen car Murad?* (Când a fost ucis ţarul Murad?), în Jugoslovenski istoricki Casopis, IV, 1937, p. 86-94.

continuat să existe ca stat autonom, sub fiul lui Lazăr, Ştefan, care a fost chiar mai puternic şi cu ţară mai mare decât tatăl său. Lupta nu a fost o mare luptă creştină ca la Nicopole, ci privea exclusiv Serbia şi chiar numai o parte a ei, căci nu toţi cnejii au sărit în ajutorul lui Lazăr.

Fost-a Mircea părtaş la această luptă personal cu toată oştirea lui sau măcar printr-un contingent trimis în ajutorul cneazului Lazăr? Aproape toată istoriografia noastră admite participarea oştilor româneşti la lupta pentru creştinătate de la Kossovo. Xenopol scria odinioară: „Amurat revine grabnic în Europa şi bate încă odată şi mai cumplit pe bulgari, uniţi cu bosniacii, sârbii, ungurii şi românii, aceştia din urmă conduşi de Mircea, în marea bătălie de la Kossovo, 1389, în care însuşi ţarul (sic) Serbiei, Lazăr, rămâne mort pe câmpul de luptă. Deşi bătut în această primă întâlnire a lui cu turcii, Mircea era hotărât să nu părăsească duelul încins între el şi urgia turcească"[3]. Fără a admite participarea lui Mircea în persoană, istoricii noştri mai noi socotesc totuşi şi azi un fapt dovedit trimiterea unor oştiri româneşti la Kossovo[4].

Înainte de a analiza izvoarele istorice, trebuie să considerăm împrejurările politice de atunci, pentru a vedea dacă o participare românească la această bătălie a fost cu putinţă. Mircea tocmai pusese stăpânire pe feudele ardelene, fără luptă, e drept, dar se putea aştepta la răzbunarea lui Sigismund. Apoi chiar în anul când s-a dat lupta de la Kossovo, el a cucerit Dobrogea şi Silistra; pentru el primejdia turcească la Dunărea de Jos era mult mai importantă ca cea din Serbia de sud. Mircea era deci prins într-o serie de iniţiative politice şi militare. Pe de altă parte, Lazăr se afla în mare duşmănie cu Sigismund al Ungariei, pentru că ajutase pe răsculaţii din Croaţia. Sigismund trimite o expediţie de pedeapsă împotriva lui în anul 1389, patru luni înainte de Kossovo, în frunte cu banul Nicolae de Gara[5]. Horvathy, şeful nobililor răsculaţi împotriva lui Sigismund, se adăpostise în Serbia şi cu oştenii lui a luptat la Kossovo alături de Lazăr. A ajuta pe Lazăr însemna a provoca pe Sigismund, suzeranul Ţării Româneşti, ceea ce credem că Mircea s-a ferit să facă. De observat că, în ceasul primejdiei, nici Şişman ginerele lui Lazăr,

---

[3] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, ed. III, p. 77.

[4] D. Onciul, *Mircea cel Bătrân*, p. 15; I. Minea, *Politica lui Sigismund*, p. 13-14; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. IV, p. 466, afară de N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 88-89, care se îndoieşte că au fost români la Kossovo, deoarece Mircea ar fi fost mai degrabă de partea turcilor, căci ar fi dobândit Dobrogea cu sprijinul lui Baiazid.

[5] Huber, *Geschichte Österreichs*, II, p. 348.

proaspăt supus al turcilor, nu l-a ajutat şi cu atât mai puţin Straţimir de la Vidin, care era duşmanul lui Şişman, ca şi al lui Lazăr. Să nu uităm că Straţimir era ruda lui Mircea. Şi atunci se pune întrebarea: pe unde a putut trimite Mircea oaste românească în Serbia de sud? Am arătat că Ţara Românească nu avea pe atunci graniţă comună cu Serbia la Dunăre; oastea românească trebuia să treacă sau prin ţaratul lui Straţimir, care era duşmanul lui Lazăr şi n-ar fi îngăduit aceasta, sau prin Ungaria şi peste Dunăre, adică iarăşi printr-o ţară înduşmănită cu Lazăr. Mai mult decât atâta: pe vremea aceea oraşul Niş era în mâinile turcilor şi calea era tăiată vreunei oşti care ar fi venit dinspre nord-vestul Serbiei[6].

Izvoarele despre lupta de la Kossovo. Firește că în ultimă instanţă au cuvântul asupra participării românilor izvoarele istorice contemporane. Izvoarele despre bătălia de la Kossovo sunt numeroase şi de provenienţă diversă. Ne vom adresa întâi celor sârbeşti, care, se înţelege, au mai multă autoritate în cauză: „Letopiseţele vechi", cum le numeşte editorul lor, L. Stoianović[7], dau o povestire destul de lungă şi dramatică a luptei, în care au pierit atât ţarul Amurat, cât şi credinciosul cneaz Lazăr, dar nicăieri ajutorul românesc nu este amintit. Din cele cinci letopiseţe vechi, unul singur, anume cel de la Studeniţa, pomeneşte pe români la Kossovo în felul următor: „El (sultanul) a adunat toate mulţimile turceşti şi pe tătari şi alte limbi de la răsărit şi numiţii caramani şi pe greci şi bulgari şi *Basarabi* şi albanezi, vrând acum să supuie sub dânsul şi pe credinciosul cneaz Lazăr"[8]. Aşadar, românii din Muntenia (Basarabi) se aflau, după părerea acestui cronicar, alături de turci. Letopiseţele „tinere" dau o povestire mult mai scurtă, amintind însă de comandanţii oştilor care au luptat în rândurile sârbilor, dar nu este nici o pomenire despre români între aceştia[9]. Alături de aceste cronici sârbeşti, este şi o întinsă povestire istorică intitulată *Viaţa lui Ştefan Lazarevici*, scrisă de contemporanul Constantin Costenetki, elevul patriarhului Evtimie, care a trăit la curtea fiului cneazului Lazăr. Nici el nu pomeneşte nimic despre ajutorul dat de români, atunci când descrie lupta de

[6] I. Ruvarat, *op. cit.*, p. 334-335.

[7] L. Stoianović, Стари српски родослови и летописи (Vechile genealogii şi cronici sârbeşti), Carloviţ, 1927.

[8] *Ibidem*, p. 91.

[9] *Ibidem*, p. 215-217.

Sultanul Baiazid

la Kossovo[10]. Aşadar, nici un izvor sârbesc nu ştie de ajutorul trimis de Mircea cneazului Lazăr, ba chiar unul din ele învinuieşte pe români că ar fi dat ajutor păgânilor.

Dacă trecem acum la cronicile turceşti[11], constatăm că cea mai veche dintre ele e aceea a lui Ahmed, care este contemporan cu lupta de la Kossovo[12]. El nu ştie să spuie decât despre nenumăratele oşti ale lui Lazăr şi despre felul cum au pierit cei doi comandanţi; despre români nici o vorbă. Cronica lui Urudj, foarte bine informată asupra vremii lui Baiazid, e scrisă la Adrianopol, la mijlocul veacului al XV-lea. El ştie că au venit în ajutorul lui Lazăr şi alţi cnezi sârbi, arnăuţi (albanezi), bosniaci şi ostaşi din Ungaria şi atât[13]. Aşik paşa Zade, care a scris una din cele mai amănunţite istorii ale turcilor, redactată pe la 1484, după o altă scriere mai veche[14], nu pomeneşte nici el pe români la Kossovo. La fel nici cronica anonimă a casei otomane, publicată de curând în traducere germană de savantul Giese[15]. Acestea sunt cronicile turceşti cele mai vechi şi mai apropiate de timpul bătăliei. Lucrurile se schimbă cu cronicile mai noi sau scrise mai departe de teatrul evenimentelor. Cronica persană a lui Sükrüllah (mort la 1460) în pasajele despre istoria turcească vorbeşte de izbânda lui Baiazid împotriva regelui sârbilor, „care a trimis oşti de la valahi, unguri, cehi, sârbi, arnăuţi şi francezi"[16]. Neşri, care scrie la începutul secolului al XVI-lea, spune că în oastea lui Lazăr erau 500 000 de oameni şi anume din Valahia, Ungaria, Boemia, Albania, Bulgaria şi Germania, însă socotind pe semne că această alianţă era prea neînsemnată, mai adaugă în descrierea luptei şi pe veneţieni şi pe francezi. Descrierea ordinei de bătaie a creştinilor la Kossovo e foarte precisă în cronica lui Neşri: la mijloc era Lazăr, la stânga Vuk (Brancovici), la dreapta regele Bosniei (de fapt, un căpitan al său). Ne întrebăm atunci ce rost vor

---

[10] Publicată de V. Jagić, în Гласник, XIII, 1875, 260-261.

[11] Povestirea cronicilor turceşti despre lupta de la Kossovo şi în genere asupra evenimentelor din sud-estul Europei, E. Zawalinski, *Polska w kronikach tureckich XV i XVI w.* (Polonia în cronicile turceşti din veacurile XV şi XVI), Stryj, 1938, cu extrase în limba polonă.

[12] Braun, *op. cit.*, p. 50-52, unde se află textul tradus în limba germană.

[13] Braun, *op. cit.*, p. 53.

[14] *Ibidem*, p. 57-58.

[15] Giese, *Die Altosmanischen anonymen Chroniken*, II, Leipzig, 1925, p. 37.

[16] Braun, *op. cit.*, p. 55-56 şi Th. Seif, *Der Abschnitt über die Osmanen in Sükrüllah's Persischer Universalgeschichte*, în Mitteilungen zur osmanischen Geschichte, II, 1925, p. 93.

mai fi avut toţi ceilalţi[17]. Întocmai ca Neşri, după un izvor comun, povesteşte şi cronica turcească tradusă de Leunclavius ajutoarele venite lui Lazăr din Valahia, Ungaria, Boemia, Croaţia, Bulgaria, Italia şi apoi şi pe veneţieni şi francezi[18]. La fel urmează apoi alţi cronicari mai noi, ca de pildă Sead-Ed Din[19].

Din examinarea cronicilor turceşti rezultă foarte lămurit că cele contemporane nu amintesc de vreun ajutor dat de români sârbilor la Kossovo, dar mai târziu, trecând un secol şi mai bine, s-a creat o legendă care a amplificat izbânda lui Baiazid socotindu-l învingător asupra tuturor creştinilor din Europa. Numai de atunci apar românii la Kossovo şi numai intercalaţi într-o înşirare neserioasă de tot felul de popoare, în care nu lipsesc nici francezii, veneţienii, germanii şi boemii. Întocmai precum turcii, pentru a ridica slava sultanului, aruncă sub picioarele lui toate popoarele, între cari şi românii, la fel un cronicar sârb, care vrea să înalţe meritele învinsului copleşit sub numărul duşmanului, înşiră pe români alături de greci, caramani, bulgari etc. în rândurile oştilor Semilunei. Dar izvoarele serioase şi contemporane de amândouă părţile nu ştiu despre aşa ceva. Numai pe baza unor exagerări târzii şi tendenţioase ale acestor cronici, s-a introdus în istoriografie afirmaţia despre participarea românilor la lupta de la Kossovo.

Alături de cei interesaţi, sârbi şi turci, sunt şi neutri, a căror mărturie într-un conflict e socotită pe drept cuvânt ca mai imparţială. În primul rând, în cazul nostru stau cronicile bizantine, ale lui Chalkokondyl, Ducas, Franţi. Nici unul din aceşti cronicari greci, cari adunau cu grijă informaţiile despre toate evenimentele din sud-estul Europei, nu face nici o menţiune despre români în povestirea lor despre lupta de la Kossovo. Ducas, care are textul cel mai întins (în forma italiană), spune că singurul ajutor extern primit de Lazăr

[17] Behrnauer, *Quellen für serbische Geschichte aus türkischen Urkunden*, I, Viena, 1857, p. 41, 56-75. Cf. C. Moisil, *Spicuiri din cronicarii turci: lupta de la Kossova după cronicarul Neşri*, în Revista societăţii Tinerimea Română, IV, 1926, p. 259-271.

[18] Leunclavius, *op. cit.*, col. 279, 287, 297. Cronicarul urmat aci de Leunclavius este Djemali (Codex Verantianus), care scrie în secolul al XVI-lea, Zawalinski, *op. cit.*, p. 12.

[19] Sead Ed Din, *op. cit.*, I, p. 142. În traducerea Brattuti lipsesc unele pasaje din această cronică privitoare la Kossovo, de pildă pomenirea „popoarelor slovene" şi a „celor şapte popoare", între cei 200 000 de duşmani ce au stat în faţa turcilor. Pasajul complet tradus la Zawalinski, *op. cit.*, p. 20. Solak-Zade (scrie în secolul al XVII-lea), vorbeşte de sârbi, arnăuţi, unguri, leşi, cehi, moldoveni şi munteni adunaţi pe câmpia de la Kossovo, Zawalinski, *loc. cit.*

au fost ostaşii bosniaci ai regelui Tvrtko, în număr de 20 000[20]. Asemenea, cronica bulgară contemporană descoperită de I. Bogdan, care merge până la 1413, nu ştie nimic despre participarea românilor la Kossovo[21]. Cronica raguzană precizează că lupta s-a dat la 15 iunie 1389 la Câmpia Kossovo şi că în tabăra creştină erau trei comandanţi de oaste: Lazăr, cneazul Vuk Brancovici şi Vlatco Vukovici, voievodul trimis de regele Bosniei[22]. E inutil să purcedem mai departe: toate izvoarele care merită acest nume, privitoare la lupta de la Kossovo, omit participarea unei pretinse oştiri de ajutor trimise de Mircea[23].

Bătălia de la Kossovo n-a fost o cruciată, ci o bătălie naţională a sârbilor. Din partea creştină erau numai trei corpuri de oaste, al cneazului Lazăr, al cneazului Vuk Brancovici, pe teritoriul căruia se dădea lupta şi al voievodului bosniac Vukovici. Trimiterea unei oştiri româneşti tocmai în acele locuri

---

[20] Pasajele respective la Braun, *op. cit.*, p. 20, 47-50; Chalkokondyl, ed. Darko, I, p. 49-50. Cf. N. Radojcić, *Die griechischen Quellen zur Schlacht am Kossovo Polje*, în Actes du III-e congrès d' études byzantines, Athena, 1932, p. 315-319 şi H. Grégoire, *L'opinion byzantine et la bataille de Kossovo*, în Byzantion, VI, 1931, p. 277 şi urm.

[21] I. Bogdan, *op. cit.*, în Archiv für slavische Philologie, XIII, p. 493-494.

[22] Braun, *op. cit.*, p. 12.

[23] Braun mai citează următoarele izvoare ale bătăliei de la Kossovo: Scrisoarea regelui Bosniei către oraşul Trau, povestirea spaniolului Clavijo, scrisoarea Signoriei din Florenţa către regele Bosniei, călătoria diaconului rus Ignatie din 1389, cronica ienicerului Constantin de Ostroviţa (*op. cit.*). La acestea se poate adăuga şi cronica evreiască a Imperiului Otoman de rabinul Iosef Ben Iosuha, *The chronicles of rabbi Joseph Ben Josuha Bem Meir*, traducere engleză din ebraică de C. Biloblotzky, I, Londra, 1838, p. 248-251. Nici unul din aceste izvoare nu pomeneşte de o participare românească la Kossovo. Între izvoarele reproduse de Braun este şi pasajul din *Cronica de la St. Denis*, în care, în adevăr, se vorbeşte pe larg de români (Braun, *op. cit.*, p. 15-29), dar este clar că nu priveşte lupta de la Kossovo. M. Dunić, Хроника сен Дениског калугера као извор за боъове на Косову и Ровинама (Cronica călugărului de la St. Denis ca izvor pentru luptele de la Kossovo şi Rovine), în Прилози за књижевност, язик, историју и фолклор, (Belgrad), XVII, 1937 p. 51-66, a arătat că pasajul priveşte în realitate lupta de la Rovine şi, adăugăm noi, mai ales campania lui Sigismund în Muntenia. Într-o convorbire ce am avut la Leipzig cu prof. Braun, autorul cărţii despre Kossovo, D-sa mi-a comunicat că s-a convins că pasajul în chestiune priveşte lupta de la Rovine şi nu cea de la Kossovo, cum crezuse întâi. Vezi despre aceasta mai pe larg în capitolul VI mai jos. Multă vreme au fost considerate ca izvoare asupra luptei de la Kossovo şi cele două scrisori ale lui Baiazid despre această luptă. Dar s-a dovedit deplin că aceste scrisori ca şi întreaga colecţie Feridun bey, în care se află, e o operă târzie, datorată imaginaţiei unui falsificator. F. Rački, *op. cit.*, p. 33-46 şi Braun, *op. cit.*, p. 58-59. Gibbons, *The foundation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 181, le mai foloseşte ca izvoare istorice.

depărtate era cu neputință și era de altfel contrară datinei de realism și luptă defensivă românească de totdeauna. Mircea a contribuit mai mult la întârzierea înaintării otomane în Europa, cucerind Dobrogea și înfruntând pe Baiazid, mai târziu, pe pământ românesc, decât trimițând ostașii lui în țări depărtate. Oricum am privi lucrurile, adevărul primează: toate izvoarele contemporane confirmă faptul că românii nu au luat parte la lupta de la Kossovo [1].

Notă

[1] În problema participării lui Mircea cel Bătrân la lupta de la Kossovo Polje în istoriografia română s-au conturat două curente. Primul, acceptând argumentele lui Panaitescu, neagă orice implicare a domnului Ţării Româneşti în acest conflict (vezi V. Ciobanu, *Ţările române şi Polonia*, p. 19; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 275). În acelaşi sens, vezi Anca Iancu, *Ştiri despre români*, p. 16 care, analizând letopiseţele sârbeşti, constată că *„Nici una din variante, însă, nu aminteşte participarea românilor la Kossovo"*.

Cel de-al doilea curent, ce susţine implicarea lui Mircea de partea creştinilor, fie şi numai prin trimiterea unui contingent militar, este reprezentat în special de turcologi. Vezi, pe larg, A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 54-55; Tahsin Gemil, *Raporturile româno-otomane în vremea lui Mircea cel Mare*, p. 335-336 (autorul introduce un nou element în discuţie, anume un fetihname din 1389, păstrat într-o copie târzie, care menţionează şi pe „banul" Ţării Româneşti în tabăra creştină; ideea va fi reluată în idem, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 68); V. Veliman, *Domnia lui Mircea cel Mare în viziunea istoriografiei otomane (sec. XV-XVII)*, în *Marele Mircea Voievod*, p. 339-404.

CAPITOLUL V

PRIMELE LEGĂTURI ALE LUI MIRCEA CU MOLDOVA ŞI POLONIA

Hotarul dintre Moldova şi Ţara Românească. Deşi lărgise hotarele ţării de la începutul domniei sale, situaţia politică a lui Mircea nu era din cele mai sigure. În Ungaria era anarhie şi atitudinea regelui Sigismund se putea schimba în duşmănie pe faţă; de la sud, în urma celor două expediţii turceşti împotriva Bulgariei şi a Serbiei, primejdia otomană se apropiase, Serbia şi Bulgaria după înfrângerile suferite nu mai erau o piedică în faţa ei. Mai rămânea un singur vecin pe care Mircea se putea sprijini, anume Moldova. E adevărat că această ţară de curând întemeiată nu era un stat puternic, dar prin ea a ajuns Mircea în legătură cu marele stat de la nord, uniunea polono-litvană sub regele Vladislav Iagello. E interesant de văzut cum cele două Principate Române, curând după înfiinţarea lor, duc o politică de sprijin reciproc şi de paşnică înţelegere în faţa primejdiilor ce le înconjurau.

Un fapt trebuie subliniat, graniţa între cele două state de aceeaşi limbă n-a variat din epoca aceasta, deci n-au fost rivalităţi teritoriale între ele, ea a rămas de la început stabilită la Milcov, Putna şi Siret şi aşa a rămas veacuri, până la unirea de la 1859. E un caz rar de stabilitate între două state vecine. Numai cetatea Chiliei de la gurile Dunării a fost câtva timp măr de discordie între cele două ţări, dar numai în epoca ce a urmat după Mircea cel Bătrân[1]. Stabilirea acestui fapt, a hotarului neschimbat între Moldova şi Muntenia din vremea lui Mircea şi probabil şi înainte de el, e o latură interesantă a unei permanenţe a vechii noastre istorii. De aceea trebuie înlăturate părerile, ce şi până azi persistă în istoriografia noastră, după care muntenii ar fi stăpânit sudul Moldovei, pe care aceasta din urmă l-ar fi cucerit mai târziu de la vecina sa.

[1] Despre Chilia, vezi mai jos capitolul IX.

Prima ştire în acest sens o dă cronicarul Ureche care spune: „Vâleatul 6900 (1482) martie 10 au luat Ştefan vodă cetatea Crăciuna cu ţinut cu tot, ce se chiamă ţinutul Putnei şi l-au lipit de Moldova"[2]. Aşadar, în vremea lui Mircea şi până la 1482 ţinutul Putnei ar fi fost al Munteniei. Se ştie însă că Ureche a scris în veacul al XVII-lea, iar în letopiseţele slavone contemporane sub data de mai sus este ştirea luării Crăciunii, dar fără adaosul despre ţinutul Putnei, care deci este o informaţie a compilatorului din secolul al XVII-lea[3]. Această constatare ar fi deajuns ca să respingem ideea că ţinutul Putnei a fost alipit la Moldova abia în vremea lui Ştefan cel Mare. Un interpolator de mai târziu al cronicii lui Ureche a mai adus şi un alt pasaj sub anul 1475, după care atunci a bătut Ştefan pe Radu cel Frumos (care însă nu mai domnea la acea dată), apoi „aducând şi pre ai săi boieri şi oameni de cinste de au vorovit şi au tocmit, de au despărţit din Milcovul cel Mare o parte de pârâu ce vine pre lângă Odobeşti şi trece de dă în apa Putnei şi până astăzi este hotarul ţării Moldovei şi al Ţării Româneşti acel pârâu ce se desparte din Milcovul cel Mare. Iară mai înainte au fost având ţările amândouă pricină, că Ţara Românească vrea să fie hotarul său până în apa Trotuşului, iar moldovenii nu-i lasă, până au vrut Dumnezeu de s-au tocmit aşa"[4]. Dar documentele de proprietate dinainte de Ştefan cel Mare şi de la începutul domniei lui arată că ţinutul Putnei întreg până la Milcov era şi pe atunci al Moldovei. Astfel, la 1423, Alexandru cel Bun întăreşte unui boier trei sate pe Putna, iar la 1435 boierul Petre Hudici stăpâneşte seliştea Lumineni pe Milcov. Numeroase alte documente din aceea epocă arată stăpânirea Moldovei în aceste părţi vrâncene[5], aşa că afirmaţia cronicarului nu rămâne în picioare. Însăşi ocuparea Crăciunei de către Ştefan a fost poate o reluare a unei cetăţi moldoveneşti, încăpute de foarte puţină vreme în mâini muntene, căci la 1473 Ştefan avea staroştii lui la Crăciuna[6].

Altă pricină care a făcut pe mulţi istorici să creadă că sudul Moldovei aparţinea Ţării Româneşti în vremea lui Mircea este privilegiul de negoţ dat de Alexandru cel Bun la 1408 negustorilor din Liov, în care, vorbind de vămi,

---

[2] Gr. Ureche, (Simion Dascălul), *Cronica*, ed. C. Giurescu, Bucureşti, 1916, p. 66.

[3] I. Bogdan, *Cronice moldoveneşti înainte de Ureche*, Bucureşti, 1891, p. 147 şi idem, *Cronice inedite atingătoare de istoria românilor*, Bucureşti, 1895, p. 43.

[4] Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 59.

[5] M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 169-175.

[6] *Ibidem*, p. 174.

spune că negustorii care merg în Ţara Românească o vor plăti „la margine, la Bacău... vama de margine, fie la Bacău, fie la Bârlad"[7]. Aşadar, spunea pe vremuri Hasdeu, care tradusese pe slavicul **краи** nu prin *margine*, ci prin *graniţă*, oraşele Bacău şi Bârlad se aflau pe graniţa dintre Moldova şi Muntenia, lăsând acesteia din urmă nu numai ţinutul Putnei, dar şi ale Tecuciului şi Covârluiului[8]. În realitate, vămile medievale se plăteau mai ales la târguri; Bacăul şi Bârladul erau târguri de margine (nu de graniţă), pentru că pe drumul de negoţ spre Ţara Românească nu mai erau altele până la graniţă. Pe atunci Galaţii nu erau târg. Documentele de proprietate moldoveneşti arată stăpânirea domnului de la Suceava înainte de Ştefan cel Mare şi în aceste părţi covârluiene, întocmai ca şi în Putna; o mulţime de sate din acel ţinut, precum şi „gârla" Brateşului se ivesc în uricul din 1448 al lui Petru vodă[9]. La împărţirea Moldovei între fiii lui Alexandru cel Bun, Ilie şi Ştefan, în 1435, cel din urmă dobândi între altele morile Covârluiului, oraşul Tecuci cu tot ocolul şi Oltenii[10]. În realitate, în vremea lui Ştefan cel Mare nu s-a schimbat graniţa cea veche, ea a rămas întocmai ca în vremea lui Mircea şi pentru aceasta avem o mărturie hotărâtoare, tratatul lui Ştefan cu Matias Corvin al Ungariei din 1475, în care spune: „Graniţele ţării Moldovei cu Ţara Românească după vechile limite şi datine... conform *privilegiilor încheiate de ambe părţi de voievozii Alexandru şi Mircea*" [11]. În vremea lui Ştefan se ştia că graniţele celor două ţări au rămas neschimbate din vremea lui Mircea, adică la Milcov, Putna şi Siret până la vărsarea acestuia în Dunăre, şi aşa cum au rămas până la unirea principatelor[12].

---

[7] *Ibidem*, p. II, p. 631 şi 632.

[8] Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, I, p. 2 şi idem, *Negoţul moldovean sub Alexandru Bunul*, în Foaia de istoria română, I, Iaşi, 1859, p. 34.

[9] M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 323-325, pomeneşte „iezerul Covârluiului cu gârla", movilele de la Covârlui pe Prut, Fântâna Cucului (azi Cuca) şi mai multe sau chiar la malul Siretului. „Se pot aduce sute de dovezi scoase din documente, începând de sub Alexandru cel Bun şi continuând sub domnii următori şi sub Ştefan cel Mare, că Moldova se întindea şi în ţinuturile Tecuciului şi Covârluiului", *ibidem*, II, p. 175.

[10] *Ibidem*, p. 435.

[11] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 334-335.

[12] Pentru graniţa Moldovei cu Muntenia, M. Costăchescu, *loc. cit.*, R. Rosetti, *Hotarele Moldovei de sud sub Ştefan cel Mare*, în Revista istorică, X, 1924, p. 186-190 şi Cristofor Mironescu, *Hotarul între Moldova şi Muntenia*, în Anuarul de Geografie, II, p. 87-123, cu o hartă. Crede că, până la Ştefan, Vrancea era „ţara nimănui"!

De curând s-a afirmat din nou că partea de sud a județului Covârlui a aparținut Munteniei în primele timpuri ale vieții de stat în aceste părți și anume pe baza numelui unei localități azi dispărute, Oltenii, pe Siret, aproape de vărsarea de azi a Bârladului în Siret. Numele localității și al ținutului înconjurător ar veni de la colonizările făcute de domnii munteni pe vremea când stăpâneau această regiune și anume în „epoca expansiunii muntene în partea de miazăzi a Moldovei spre părțile tătărești și la stăpânirea Basarabiei. Se știe (?) într-adevăr că în prima jumătate a veacului al XIV-lea, între 1330 și 1350, Basarab Întemeietorul și-a întins stăpânirea asupra părților răsăritene ale Munteniei, trecând și dincolo de Prut, în ținuturile de la miazănoapte de gurile Dunării, care pe atunci au căpătat numele de Basarabia"[13]. Trebuie să observăm că numele localității Olteni nu este o dovadă de stăpânire politică munteană în aceste părți, ci înseamnă așezarea unor oameni de la Olt, eventual chiar de pe Oltul ardelean, oameni veniți în acele părți întocmai ca locuitorii din numeroase sate de pe teritoriul țării noastre ce poartă nume ca Sârbi, Șchei, Greci, fără ca aceste sate să însemne o veche stăpânire sârbească, bulgărească sau grecească pe teritoriul lor. Este și un sat cu numele Basarabi (Munteni) tocmai lângă Fălticeni, iar în secolul al XV-lea se afla în județul Fălciu un sat Argișani[14], dovadă că s-au făcut colonizări din Muntenia în Moldova cu trecerea graniței, ceea ce nu dovedește nimic din punct de vedere politic. Pe de altă parte, nu este absolut nici o dovadă istorică documentară că Basarab Întemeietorul și-ar fi întins stăpânirea asupra Moldovei de sud și dincolo de Prut în Bugeac. Numele Basarabiei, dat regiunii din sudul provinciei numite azi în întregime cu acest nume, nu vine de la persoana lui Basarab Întemeietorul, ci de la numele Țării Românești, care în secolul al XV-lea se numea Basarabia. Nici un domn muntean înainte de Mircea nu a stăpânit sudul Basarabiei. Numai de la el și de la urmașii lui, cari au stăpânit cu întreruperi Chilia până la 1465, acest ținut poartă numele de Basarabia **[1]**. Înainte de Mircea și până la 1404 Chilia a fost a genovezilor și Cetatea Albă de asemenea până la 1392, deci nu încape loc pentru o stăpânire munteană într-o regiune de stepă ale cărei puncte de sprijin erau în mâini streine. Titlul de stăpânitor „spre părțile tătărești" îl are Mircea și nu predecesorii săi, el nu înseamnă regiunea din Covârlui, ci numai Chilia și hinterlandul ei **[2]**. Am

[13] C. C. Giurescu, *Oltenii și Basarabii*, în Revista Istorică Română, X, 1940, p. 130-139.

[14] M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 415.

arătat că Mircea nu s-a intitulat stăpânitor „spre părţile tătăreşti" de la început, ci mult mai târziu, abia de la 1404 înainte. Dar la 1404 domnea în Moldova Alexandru cel Bun şi am văzut că sub acest domn graniţa cu Moldova era fixată definitiv. Ipoteza stăpânirii muntene în sudul Moldovei trebuie deci definitiv înlăturată **[3]**.

Petru al Muşatei, domnul Moldovei. Când Mircea s-a urcat în scaun, vecinul său din Moldova era Petru al Muşatei, domn cu stăpânire întemeiată încă din 1374. Domnul de la Suceava, după vremurile de nesiguranţă de la început, se întărise cu dinastia sa de origine maramureşeană **[4]**. Mama lui Petru, pe care poporul o poreclise Muşata, era o catolică, Margareta, al cărei nume înseamnă *mărgăritar*, deci *frumoasa*, care este şi sensul cuvântului românesc *„muşat"*. Că Margareta era o streină, nu rămâne îndoială, numele ei e strein, obişnuit în Ungaria, o arată ca şi titlul ce i se dădea: „nobilissima"[15], precum şi legăturile ei directe cu papa[16]. Ea era probabil o prinţesă maghiară, care a întărit printr-o căsătorie legăturile dinastiei moldoveneşti cu coroana ungurească în vremea lui Ludovic cel Mare **[5]**. Socotim că acel Costea voievod pus în pomelnicul de la mănăstirea Bistriţa după Laţcu vodă şi înainte de Petru al Muşatei era soţul ei şi fiul sau fratele lui Laţcu vodă[17] **[6]**. Deşi istoriografia românească admite o stingere a vechii dinastii cu Laţcu vodă şi urcarea alteia cu Petru al Muşatei, a treia dinastie de la Dragoş (!), împărtăşim cu totul teza învăţatului istoric polon O. Górka, a unei dinastii unice de la Dragoş la Ştefan cel Mare şi la urmaşii săi[18] **[7]**. Cei mai mulţi istorici socot însă că Margareta era fiica sau sora lui Laţcu, fără nici o dovadă de altfel. Faptul că în cronica slavonă Petru e numit „al Muşatei"nu e o dovadă că dreptul la domnie îl poseda de la mama sa. Tatăl său, Costea, a murit probabil fără a domni, înainte de Laţcu, iar Margareta, prinţesa streină, a stat pe lângă tronul celor doi fii ai ei, Petru şi Roman, aşa că era figura proeminentă a familiei. La români se dă copiilor numele mamei (al Mariei etc.), fie că ea

[15] Actul din 1 mai 1384, la W. Abraham, *Powstahie organizacyi Kościola lacisnskiego na Rusi* (Începuturile organizaţiei bisericii latine în Rutenia), Lemberg, 1904, p. 385-386 şi M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 4-7, cu o traducere românească.

[16] Grigore XI o numeşte „prinţesă", la 1378, Abraham, *op. cit.*, p. 342.

[17] D. P. Bogdan, *Pomelnicul mănăstirii Bistriţa*, Bucureşti, 1941, p. 50.

[18] O. Górka a susţinut această teză într-o comunicare la Academia Română în noiembrie 1939, care până acum n-a fost publicată.

este mai cunoscută decât tatăl, fie pentru că este văduvă[19] **[8]**. Cronica paralelă a Moldovei şi Ţării Româneşti, compilată de Axinte Uricarul pe bază în parte de hrisoave azi pierdute, scrie: „Acest Petru vodă, precum îl scrie istoria, iaste ficior lui Coste Muşatin vodă, iară acel Muşatin vodă unde ar fi domnit nu scrie"[20]. Margareta era catolică şi ridicase la Siret, unde era episcopia catolică, o biserică pentru dominicani (predicatori), unde-şi alesese loc de îngropare, iar fiul ei, care nu era catolic, dar „doritor de a onora pe mama noastră şi a o consola", primise rugămintea ei şi cedase dominicanilor vama de la Siret[21] **[9]**.

Prezenţa Margaretei în dinastia moldovenească reprezenta legătura de alianţă cu Ungaria, care a caracterizat politica externă a acestei ţări în prima perioadă a istoriei ei. Sunt dovezi, necunoscute istoricilor noştri până acum, că la începutul domniei sale Petru al Muşatei era aliat cu Sigismund de Luxemburg. La 1383, înainte de unirea polono-litvană, Sigismund, ca logodnic al Mariei de Anjou, încercase să puie stăpânire pe Polonia, intrând în Cracovia cu oştile lui. Analele Cracoviei spun: „În anul Domnului 1383 cardinalul Dimitrie de la Strigoniu (din Ungaria) şi Sigismund margraf de Brandenburg au intrat în Cracovia cu multă oaste de unguri, valahi şi iaşi. După ce cardinalul s-a întors în Ungaria, margraful cu oastea amintită a pornit împotriva ducelui Semco (Zemovit al Mazoviei), arzând şi prădând sate şi oraşe"[22]. Sigismund trecuse Carpaţii din Ungaria cu 20 000 de oameni împotriva pretendentului Zemovit, dar după câteva lupte e silit să se întoarcă înapoi[23]. Valahii din oastea lui de la Cracovia nu pot fi decât moldovenii lui Petru vodă, veniţi prin Galiţia, care atunci ţinea încă de Ungaria. Aşadar, Petru Muşatin începe prin a fi aliatul lui Sigismund **[10]**.

---

[19] Al. Graur, *Contributions à l'étude des noms de personne en Roumanie,* în Bulletin linguistique, VII, 1939, p. 108.

[20] *Ms. românesc, nr. 2591 al Academiei Române,* p. 10 (cf. şi p. 13).

[21] Abraham, *op. cit.*, p. 385-386 şi Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 1-5, *Libram seu pensatorium,* tradus de Costăchescu *venitul cântarului*, cred că este însă *pensa telonialia,* vama, iar *libra* în sensul medieval de *monetă,* nu în cel clasic de *balanţă* (Bartal, *Glossarium,* sub voce). Margareta stătea la „curtea" ei de la „Horleganoio", care nu e Hârlăul (cum crede Costăchescu, *l. c.*), căci e vorba de un *sat* (villa), moşia Margaretei, de căutat aproape de Siret, poate Horlăceni la sud de Dorohoi.

[22] Bielowski, *Monumenta Poloniae Historica,* II, p. 931.

[23] Dlugosz, *Historiae Polonicae,* ed. Leipzig, I-2, col. 86 şi 89.

Dar Petru nu era el însuşi catolic şi domnia lui a însemnat o reacţie ortodoxă faţă de domnia predecesorului său Laţcu prin întemeierea mitropoliei Moldovei. El a ridicat în scaunul mitropolitan pe Iosif împotriva voinţei patriarhului de Constantinopol, a înfiinţat ierarhia naţională, punând pe mitropolitul Antonie de Halici să sfinţească pe primul mitropolit al Sucevei[24] **[11]**. Petru era în legătură şi cu principii ortodocşi ruşi. La 1386, Vasile, fiul marelui cneaz al Moscovei Dimitrie Donscoi învingătorul tătarilor, fugise de la hanul tătăresc, unde se afla ostatec, şi, trecând prin Podolia, găseşte adăpost „în Marea Valahie la Petru voievod", cum spune cronica rusească[25]. Fiul stăpânitorului din Moscova stătu puţină vreme în Moldova, căci de acolo se întoarse la timp la scaunul părintesc, ca să poată lua domnia la moartea tatălui său (1389)[26]. Vasile Dimitrievici, fostul oaspete al lui Petru vodă, a domnit apoi 36 ani la Kremlin **[12]**.

Unirea Poloniei cu Litvania sub sceptrul regelui Vladislav Iagello şi cucerirea Rusiei Roşii, prin care acest suveran devenea vecin cu Moldova, iar pe de altă parte războiul civil din Ungaria au răsturnat raportul de forţe din sud-estul Europei. Petru Muşatin, care prin familia mamei sale era situat în sfera de influenţă ungurească, n-a pregetat să se lege de noul vecin, mai sigur şi mai puternic. Chiar în anul 1387, când Polonia ajunsese vecină cu Moldova prin dobândirea Galiţiei şi ca urmare a acestui fapt, el presta omagiu de vasal cu boierii săi la 26 septembrie regelui Vladislav la Lemberg în prezenţa mitropolitului Ciprian de Kiev. Omagiul era pentru ţara Moldovei, „cu poporul şi cetăţile şi moşiile ei"[27]. Abia fuseseră înăbuşite în august ultimele încercări de rezistenţă ale partizanilor Ungariei în Galiţia şi regele Vladislav însoţit de numeroşi nobili porni în luna următoare să cerceteze în persoană noua provincie dobândită, dând şi întărind privilegii oraşelor şi nobililor[28]. Cu acest prilej

---

[24] C. Marinescu, *Înfiinţarea mitropoliilor*, AARMSI, s. II, 1924, p. 17. Data înfiinţării mitropoliei este între 1387, când nu era încă mitropolit în Moldova, căci Petru jură credinţă atunci regelui polon în faţa mitropolitului ortodox de Kiev, Ciprian, şi 1391, data morţii lui Antonie de Halici, care a sfinţit pe mitropolitul Iosif. Sunt de acord cu C. Marinescu că izvoarele (Hurmuzaki, *Documente*, XIV-1, p. 34) nu îngăduie interpretarea că Iosif ar fi fost din casa domnitoare, nici că ar fi păstorit la Cetatea Albă.

[25] Полное собраніе Русскихъ Лѣтописеи VIII, p. 51.

[26] *Ibidem*, p. 56.

[27] Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 599-603, cu data greşită, 8 mai.

[28] Skrzypek, *Po³udniowa wschodna polityka Polski* (Politica sud-estică a Poloniei), Varşovia, 1937, p. 29 şi C. Racoviţă, *Începuturile suzeranităţii polone asupra Moldovei*, în Revista Istorică Română, X, (1940), p. 256-257.

are loc omagiul lui Petru vodă la Liov, pe care-l socotim o inițiativă polonă. Polonia voia să aibă asigurat drumul de negoț spre Marea Neagră și de aceea lua sub protecția ei Moldova, căci aceasta era singurul folos real al vasalității moldovene[29]. Dar această legătură era, fără o indicație scrisă, îndreptată împotriva Ungariei, fosta suzerană a Moldovei. Relațiile polono-moldovenești fură apoi completate printr-un împrumut, făcut de bogatul domn al Moldovei regelui polon, 3 000 ruble frânceşti, trimise prin nobilul Warszawski[30]. Suma era foarte mare pentru acea vreme, în monetă italiană (libra italiană era denumită în Orient „rublă frâncească"). După socoteala făcută de un istoric, rubla de argint corespundea atunci cu 120 de galbeni de aur, deci suma împrumutată de domnul Moldovei, făcea 360 000 de galbeni de aur după cursul aurului din veacul trecut[31] **[13]**. În caz când suma nu ar fi fost restituită în trei ani, regele avea să-i dea domnului Moldovei cetatea Haliciului cu ținutul ei. Cu acest prilej, regele Vladislav numește pe Petru vodă „ginerele și prietenul nostru". *Ginere* nu putea fi însă, căci Vladislav, căsătorit de trei ani, nu avea copii, așa că trebuie să înțelegem că Petru era căsătorit cu una din domnițele din neamul lui Olgierd, dintre care unele erau ortodoxe. În orice caz, constatăm că legăturile polono-moldovene se făceau tot mai strânse; după omagiu urmase înrudirea și împrumutul de bani. Sigismund al Ungariei, încurcat în luptele civile, trebuia să privească neputincios și chiar formal să consimtă la scăderea influenței sale în sud-estul Europei prin pierderea Rusiei Roșii, a feudelor ardelene și trecerea Moldovei în sfera de influență a Poloniei **[14]**.

Alianța lui Mircea cu Polonia. Prin mijlocirea lui Petru al Mușatei, prietenul și ruda lui Vladislav Iagello, se încheie alianța între Mircea și marele stăpânitor de la miazănoapte. Mircea trimite pe boierii săi Manea și Roman[32],

---

[29] P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne à la Mer Noire*, în Revista Istorică Română, III, 1933, p. 180 și urm.

[30] Act din 10 februarie 1388, la Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 603-604. Warszawski e un nume propriu și nu trebuia tradus „pan al Varșoviei". Pe atunci Varșovia nu era a Poloniei, ci în ducatul separat al Mazoviei.

[31] St. Golebiowski, *Dzieje Polski za Wladislawa Iagielly* (Istoria Poloniei sub Vladislav Iagello), Varșovia, 1846, p. 74 nota și I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, I, p. 212.

[32] În actul latin (vezi mai jos), *Magnus* și *Roman Hericzky*, numele probabil deformat. Jupân Manea apare în hrisovul lui Mircea la 1392, iar Bars Roman la 21 septembrie 1389. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 53 și 57.

cari trec prin Moldova în Polonia, însoţiţi de boierul Drăgoi, reprezentantul lui Petru vodă. Ei încheie la Radom în Polonia Mică preliminarele tratatului dintre Ţara Românească şi Polonia, act prin care Mircea şi Vladislav se leagă ca, în cazul unui atac al regelui ungur Sigismund sau al supuşilor lui, să se ajute cu toate puterile lor, iar în cazul unui atac din partea altui duşman, rămâne la bunăvoinţa fiecăruia dintre suverani, dacă vor da sau nu ajutor[33]. Actul era un protocol al concluziilor la care ajunseseră solii şi urma să fie confirmat prin scrisoarea lui Mircea cu pecetea cea mare, ce trebuia trimisă în Moldova, şi de asemenea printr-o scrisoare asemănătoare a regelui Vladislav. Scrisoarea regelui s-a pierdut cu toate vechile arhive româneşti, a lui Mircea fu dată la 20 ianuarie 1390, când solii lui o aduseră la Lublin şi atârnară pecetea cea mare[34]. Ea confirmă hotărârile anterioare ale solilor, arătând că Mircea spre deosebire de Petru vodă al Moldovei, care era vasal, este egal cu regele polon. Pe când în omagiul său Petru vodă nu vorbeşte de ajutor militar contra Ungariei, probabil pentru că socotea că nu are a se teme de o agresiune ungurească, dimpotrivă Mircea, în urma ocupării Amlaşului şi Făgăraşului, se simte ameninţat, întocmai ca şi Polonia, şi de aceea încheie această alianţă îndreptată împotriva Ungariei, dictată de interese comune. Dar menţionarea solului lui Petru vodă arată că şi Moldova era cuprinsă în această alianţă.

Dar, peste două luni, lucrurile încep să se schimbe. Doi soli ai lui Mircea se ivesc la Suceava, Roman şi Radu, şi tratează o modificare a tratatului cu Polonia. Alegerea Sucevei ca loc de întâlnire arată iar participarea Moldovei la alianţă. Prin actul încheiat de soli la Suceava, la 20 martie 1390, se spune că „de ambe părţi ni s-a părut că este mai bine şi mai sănătos (...) aflând unele articole care să întemeieze în chip mai eficace alianţa în condiţiile sale". Aceste condiţiuni noi sunt două: dacă regele Poloniei începe război cu al Ungariei, să n-o facă înainte de a fi dat de ştire lui Mircea voievod şi se înţelege că, în caz contrar, acesta nu mai e obligat să-l ajute. În al doilea rând, dacă Mircea încheie pace sau oarecare tratate cu regele Ungariei, neexcluzând însă pe regele Poloniei din ele, regele le va cerceta şi va fi ţinut să le aprobe[35]. Noile condiţii însemnau o poartă deschisă lăsată lui Mircea de a se împăca cu Sigismund. E drept că în anul următor domnul muntean trimise la Lemberg pe

---

[33] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 315-316.

[34] *Ibidem*, p. 322 şi Zimmermann, *op. cit.*, II, p. 462. Toate actele de alianţă ale lui Mircea cu Polonia se află azi în Arhiva Principală (Archiw Glówny) din Varşovia.

[35] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 323-324.

solii săi, Manea şi Voicu, cu pecetea, care reînnoiră în numele său privilegiul în forma de la început (6 iulie 1391)[36]. Rezerva formulată în „interpretarea" de la Suceava credem că totuşi rămânea în picioare[37]. Este evident însă că aceste legături încheiate împotriva Ungariei deveniseră la sfârşit mai elastice, ceea ce arată că o oarecare apropiere se făcuse între Sigismund şi Mircea **[15]**. Cauza acestei apropieri nu poate fi alta decât iminenţa primejdiei turceşti, comună pentru Ungaria şi Ţara Românească, dar mai depărtată pentru Polonia. După lupta de la Kossovo bande turceşti prădalnice trecuseră Dunărea în Banatul Timişoarei[38], iar peste câţiva ani, în 1391, însăşi Ţara Românească fu lovită pentru întâia oară **[16]**. În faţa acestei situaţii, Sigismund şi Mircea trebuiau să se împace. Sigismund se apropiase de graniţele Ţării Româneşti, el făcuse o primă vizită la Timişoara în primăvara anului 1389, apoi a doua oară din decembrie aceluiaşi an, până în februarie 1390[39]. În septembrie, Sigismund se afla la Oradea Mare şi în primăvara următoare rămâne câteva zile la Cluj[40]. În timpul prezenţei regelui în regiuni apropiate de Ţara Românească se vor fi schimbat solii, cu sfaturi în faţa primejdiei turceşti. Un tratat formal nu avem din această epocă între Mircea şi Sigismund, dar e probabil că o primă apropiere avusese loc, o destindere s-ar zice în limba diplomaţilor de azi.

Roman I, urmaşul lui Petru al Muşatei. Între timp această destindere se transformase tot mai mult într-o orientare a ambelor Principate Române, care duceau de la venirea în scaun a lui Mircea o politică comună, spre Ungaria. Cauza e uşor de înţeles: pe de o parte, consolidarea domniei lui Sigismund, care învinsese pe duşmanii dinăuntru, pe de alta, apropierea primejdiei turceşti, faţă de care Polonia nu era direct interesată ca Ungaria. Faptul se vede lămurit din politica urmaşului lui Petru al Muşatei, Roman, fratele său. Roman fusese asociat la domnie al fratele său şi încă din 1386 dădea porunci în numele lui Petru privitor la patru negustori germani din Cracovia şi

---

[36] *Ibidem*, p. 334-335 şi Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 34-35, Voicu apare ca martor în hrisoavele lui Mircea începând din anul 1392. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 57, 67, 80.

[37] Pentru explicarea alianţei în legătură cu politica polonă, Skrzypek, *op. cit.*, p. 62-68.

[38] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 327.

[39] Ortvay, Tivadar, *Oklevelek Temesvar megye* (Documente privitoare la Timişoara), în Temesvárváros történetéhetz, Bratislava, 1896, p. 173 şi 181-188.

[40] Zimmermann, *op. cit.*, II, p. 650 şi III, p. 25-32.

Lemberg, ce fuseseră prădaţi de nişte armeni în Moldova[41]. În actul pentru suma împrumutată de Petru vodă regelui Vladislav, Roman e numit alături de fratele său[42]. El a urmat în scaun la moartea lui Petru, care s-a întâmplat la începutul anului 1392 şi nu în 1391, cum admit toţi istoricii noştri, căci la 1392 veneau încă în Cracovia curierii lui Petru vodă cu scrisori[43]. La 30 martie 1392 Roman era însă domn şi dă un hrisov din cetatea sa, Romanul, pe care pesemne atunci pusese s-o clădească, dându-i numele său[44] **[17]**. Noul domn al Moldovei îşi schimbase titlul, numindu-se, pentru întâia oară, „stăpânind Ţara Moldovenească de la munte până la mare", ceea ce înseamnă că genovezii de la Cetatea Albă i se închinaseră şi se puseseră sub protecţia lui.

După pilda fratelui său, el înnoi omagiul de vasalitate faţă de regele Poloniei la 5 ianuarie 1393, adăugând condiţii noi ce nu se aflau în omagiul lui Petru: „Să nu aibă pe lângă regele Poloniei şi pe un alt domn (suzeran)", ceea ce înseamnă o garanţie, cerută de Vladislav Iagello, că nu va juca un joc dublu, împăcându-se şi cu ungurii. Omagiul mai conţine clauza ajutorului armat împotriva duşmanilor Poloniei, afară de Litvania, Prusia şi ţinuturile de dincolo de Cracovia, unde, din cauza depărtării, oştenii moldoveni nu vor merge[45]. Totuşi, Roman s-a apropiat curând de Sigismund al Ungariei, ceea ce a adus răsturnarea sa din scaun. Cronica rusească spune sub anul 1393: „Marele cneaz Vitold a pornit cu toate oştile lui asupra Podoliei, iar cneazul Fedor Koriatovici auzind aceasta a fugit în Ungaria, iar cetăţile le-a întărit cu moldoveni şi unguri, ca să-i dea ajutor împotriva lui Vitold"[46]. Fedor Koriatovici în urma fraţilor săi domnea în Podolia ca principe independent. Era în legături bune cu Ungaria şi încă din vremea lui Ludovic cel Mare trăise

---

41 Al. Czolowski, *Pomniki dziejowe Lwowa* (Documentele istorice ale Liovului), I, Lemberg, 1892, p. 56, act din februarie 1386.

42 Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 605.

43 *Najstarsza ksiaźa miasta Krakowa* (Cea mai veche carte a oraşului Cracovia), în *Monumenta Poloniae medii aevi illustrantia*, IV, sub 1392.

44 Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 7-8.

45 *Ibidem*, II, p. 507-608.

46 Полное Собраніе Русскихъ Лѣтописеи (Letopiseţul Suprasalski), XVII, St. Petersburg, 1907, p. 83 şi 454-455, A. Prochaska, *Podole lennem Korony* (Podolia vasală a coroanei), în Rozprawy ale Academiei din Cracovia, sec. ist., XXXII, 1895, crede că regele Vladislav şi nu Vitold a atacat Podolia. Cf. şi G. Moisescu, *Catolicismul în Moldova în secolul XIV*, Bucureşti, 1942, p. 149.

în „Rusia Subcarpatică" şi ridicase biserica ortodoxă din Muncaci. Precum se vede din povestirea letopiseţului rusesc, era aliat cu regele Sigismund şi cu Roman vodă împotriva Poloniei şi de aceea Vitold îl atacă şi cucereşte Cameniţa, Braţlavul şi alte cetăţi, apărate, cum am văzut, şi de garnizoane moldovene trimise în ajutor de Roman vodă. În cele din urmă, Fedor e silit să fugă în Ungaria, trecând foarte probabil prin Moldova[47]. Oşteni de-ai lui Fedor rămaseră şi mai târziu în Moldova, căci la 1397 Ştefan I, dând un salv-conduct palatinului polon Spytko de Melštyn, ca să poată trece prin ţară, îl asigură nu numai faţă de supuşii săi, dar şi de acei ai „ilustrului duce Teodor, cari se află în ţara noastră"[48]. O cronică ruteană aminteşte că voievodul cneazului Fedor, luat prizonier de către Vitold, se numea *Nestysa*, adică Năstase, nume românesc[49]. E clar că influenţa ungară crescuse şi câştigase de partea ei pe Fedor şi pe Roman al Moldovei. Roman, socotit necredincios de poloni, fu înlăturat probabil cu forţa. În socotelile casei Iagellonilor e amintită la 1 iulie 1394 o întâlnire la Chelm în Polonia între Vitold, regele Vladislav şi voievodul Steţco. Voievodul ce urma să fie înscăunat în Moldova primi în dar de la curtea regală o armură de fier sau pieptar aurit şi un coif [50]. E probabil că expediţia împotriva lui Roman a fost condusă de Swidrigailo, fratele regelui, de vreme ce mai târziu fiul lui Roman făgăduieşte că acesta nu se va plânge niciodată de captivitatea lui, nici împotriva lui Swidrigailo[51]. Este clar că polonii înlăturaseră pe domnul ce se îndreptase spre Ungaria şi-l înlocuiseră cu un credincios al lor, noul domn, Ştefan sau Steţco (1394) **[18]**. Prima încercare a Muşatinilor de a se întoarce iar spre Ungaria nu izbutise aşadar, însă intervenţia armată a Poloniei urma să atragă în curând şi pe cea ungurească **[19]**.

---

[47] Skrzypek, *op. cit.*, p. 103-104. Feodor era însoţit de fratele său Vasile şi se stabili cu el în regiunea Muncaci, E. Lukinich, *Documenta Historiam Valachorum illustrantia*, Budapest, 1941, p. 502-503.

[48] M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 616, în text *Chodor*, evident o greşeală de transcriere pentru *Thodor*.

[49] K. Stadnicki, *Synowie Gedymina* (Fii lui Gedymin), ed. II, Liov, 1881, p. 159-160 şi 179.

[50] Al. Przedziecki, *Zycie domowe Wladislawa Iagiella* (Viaţa casnică a lui Vladislav Iagello), în Biblioteka Warszawska, 1854-I, p. 241 şi A. Prochaska, *op. cit.*, p. 7.

[51] Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 617-618. Despre aceste evenimente cf. Al. Czolowski, *Sprawy woloskie w Polsce do r. 1412* (Chestiunile moldoveneşti în Polonia până la 1412), extras din Kwartalnik Historyczny, Lwów, 1891, p. 12

Întrebarea este care a fost atitudinea lui Mircea față de schimbările din țara vecină. Roman pare a fi fost mult influențat de puternicul său vecin de la sud; el îi imită titlul, pune un *Io* înaintea numelui său și-și zice „autocrat", ca Mircea[52]. Mircea fusese prietenul lui Petru, fratele mai mare, și tot el va aduce în scaun mai târziu pe fiul lui Roman, Alexandru cel Bun. E deci probabil că Mircea nu s-a bucurat de schimbarea domnului din țara vecină, dar îi era cu neputință să intervie. Se afla chiar în acel an în lupta supremă cu turcii și ca de atâtea ori în istoria noastră se afla singur, neajutat de creștini.

[52] Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 7 și 13.

Note

[1] Opinia lui P. P. Panaitescu în ceea ce privește controlul zonei de sud a Moldovei – Basarabia – de către Țara Românească încă din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân nu se mai susține în lumina ultimelor cercetări. Vezi în acest sens analiza lui V. Ciocîltan, *Chilia în primul sfert al secolului al XV-lea*, în RdI, 1981, nr. 11, p. 2091-2096.

[2] Vezi *infra*, cap. IX, n. **[5]**.

[3] Problema configurării hotarului dintre Țara Românească și Moldova în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân, în special cea a unei stăpâniri muntene în sudul Moldovei, continuă să reprezinte un subiect de dispută în rândul specialiștilor. Unele dintre argumentele avansate de Panaitescu, cum ar fi: inexistența unui control al Țării Românești asupra ținutului Putna, traducerea eronată de către B. P. Hasdeu a unor contexte din privilegiul acordat de Alexandru cel Bun negustorilor lioveni etc., își mențin actualitatea, ele fiind validate de cercetările din ultimul timp. În schimb, nu mai poate fi acceptat raționamentul autorului în ceea ce privește momentul intrării Chiliei în stăpânirea Țării Românești, în condițiile în care cercetările ulterioare au demonstrat că nu se poate vorbi de o identitate între aceasta și Licostomo. De asemenea, în legătură cu denumirea de Basarabia a teritoriului situat la nord de gurile Dunării, tendința generală este de a accepta o legătură directă între aceasta și stăpânirea lui de către domnii Țării Românești (vezi *supra*, n. **[1]**), diferențele de opinie intervenind în momentul în care se încearcă plasarea cronologică a acestui act.

Pentru diversele aspecte, vezi: Constantin Cihodaru, *Formarea hotarului dintre Moldova și Țara Românească în secolul al XV-lea*, în vol. *Stat. Societate. Națiune. Interpretări istorice*, Cluj-Napoca, 1982, p. 80-92; idem, *Relațiile dintre Țara Românească și Moldova în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 191-211; idem, *Alexandru cel Bun (23 aprilie 1399 - 1 ianuarie 1432)*, Iași, 1984, p. 247-256; I. Constantinescu-Mircești, I. Dragomirescu, *Contribuții cu privire la cunoașterea hotarului dintre Moldova*

şi Ţara Românească de la întemeierea Principatelor şi până la unire, în SAI, VI, 1964, nr. 6, p. 61-91; O. Iliescu, *Localizarea vechiului Licostomo*, în „Studii", XXV, 1972, nr. 3. p. 435-462; idem, *Contribuţii numismatice la localizarea Chiliei bizantine*, în SCIVA, XXIX, 1978, nr. 2, p. 201-207; idem, *Emisiuni monetare ale oraşelor de la Dunărea de Jos*, în „Peuce", II, 1971, p. 261-266; idem, *Nouvelles contributions à la géographie historique*, p. 236-259; Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 52-54; P. Diaconu, *„Kilia et Licostomo", un faux problème de géographie historique*, în „Il Mar Nero", II, 1995-1996, p. 235-263; Virgil Ciocîltan, *Chilia în primul sfert al veacului al XV-lea*, p. 2091-2096; idem, *Competiţia pentru controlul Dunării inferioare (1412-1420)*, în *ibidem*, XXXV, 1982, nr. 10, p. 1093-1100; Ş. Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc*, în *Geneza statului*, p. 103-107; idem, *Kilia et la politique orientale de Sigismund de Luxembourg*, în RRH, XV, 1976, nr. 3, p. 421-436; idem, *De Vicina à Kilia. Byzantins et Génois aux bauches du Danube au XIVe siècle*, în RESEE, XVI, 1978, nr. 1, p. 65-79; idem, *La fin de la domination génoise à Licostomo*, în AIIAI, XXII/1, 1985, p. 37-42; M. Balard, *Les ports du Bas-Danube au XIVe siècle*, în *Le pouvoir central et les villes en Europe de l'Est et du Sud-Est du XVe siècle aux debuts de la révolution industrielle. Les villes portuaires*, Sofia, 1985, p. 151-153; Şt. Andreescu, *Acte medievale din arhive străine*, în RdI, XXXIV, 1981, nr. 9, p. 1732-1746; idem, *Une ville disputée: Kilia pendant la première moitie du XVe siècle*, în RRH, XXIV, 1985, nr. 3, p. 217-230; C. Rezachevici, *Mircea cel Bătrân şi Moldova*, în RdI, XXXVI, 1986, nr. 8, p. 746-763; V. Spinei, *Moldova în sec. XI-XIV*, Bucureşti, 1982, p. 39 (pentru numele de Basarabia); I. Chirtoagă, *Din istoria Moldovei de sud-est şi diferitele semnificaţii teritoriale ale noţiunii Bugeac*, în RI, VI, 1995, nr. 7-8, p. 633-651; Eugen Denize, *Începuturile problemei Basarabiei. Ştefan cel Mare*, în SMIM, XVI, 1998, p. 31-47.

[4] Cronologia primilor domni moldoveni continuă a provoca numeroase discuţii în literatura de specialitate. Începutul domniei lui Petru I este plasat fie în anul 1375, fie în 1377. Pentru această problemă, vezi A. Sacerdoţeanu, *Succesiunea domnilor Moldovei de la Alexandru cel Bun. Pe baza documentelor din secolul al XIV-lea şi a cronicilor din secolul al XV-lea şi al XVI-lea scrise în limba slavonă*, în RSL, XI, Istorie, 1965, p. 219-236; C. Cihodaru, *Tradiţia letopiseţelor şi informaţia documentară despre luptele politice din Moldova în a doua jumătate a secolului al XIV-lea*, în AIIAI, 1968, p. 11-42; Ştefan Gorovei, *L'état roumain de l'est de Carpates: la succession et la chronologie des princes de Moldavie au XIVe siècle*, în RRH, 1979); nr. 3, p. 473-506 (reeditat în idem, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, Iaşi, 1997,

p. 71-103, 278-293 cu discutarea principalelor contribuţii apărute după anul 1979); idem, *Muşatinii*, Bucureşti, 1976; Leon Şimanschi, *Istoriografia româno-slavă din Moldova. I., Lista domnilor din a doua jumătate a secolului XIV*, în AIIAI, 1984, p. 119-134.

[5] În legătură cu originea Margaretei (Muşata) s-au emis mai multe ipoteze, potrivit cărora aceasta ar fi o cneaghină maramureşană (Şt. Gorovei, *Genealogia şi înrudirile familiei domnitoare din Moldova*, în idem, *Întemeierea Moldovei*, p. 118-123, cu bibliografia problemei) sau o cneaghină lituaniană (C. Cihodaru, *Observaţii cu privire la procesul de formare şi de consolidare a statului feudal Moldova în sec. XI-XIV (II)*, în AIIAI, XVII, 1980, p. 135-136).

[6] Literatura istorică în jurul „voievodului Costea" este destul de bogată; el a fost considerat fie ca domnul ce a precedat pe Petru I (domnind între 1373-1375), fie ca asociat al acestuia la domnie, fie ca stăpân al unei formaţiuni teritoriale din zona de sud a Moldovei. În această problemă, vezi Ş. Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc*, p. 97-104; C. Cihodaru, *Formarea hotarului dintre Moldova şi Ţara Românească*, p. 85; Şt. Gorovei, *Genealogia şi înrudirile familiei domnitoare*, p. 111-118.

[7] În această problemă nu putem vorbi de un consens în rândul istoricilor, opiniile fiind împărţite, acceptându-se fie o continuitate dinastică între Bogdan I şi Petru I (Şt. Gorovei, *Observaţii privind ordinea mormintelor voievodale de la Rădăuţi*, în MM, 1970, nr. 9-10, p. 576-577; idem, *Genealogia şi înrudirile familiei domnitoare*, p. 104-130), fie susţinându-se ideea unei înlocuiri de familie domnitoare (Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna, *Mărturii heraldice cu privire la începuturile statului feudal independent Moldova*, în vol. *Constituirea statelor feudale româneşti*, p. 195-208).

[8] Pentru această filiaţie, vezi Şt. Gorovei, *Genealogia şi înrudirile familiei domnitoare*, p. 130.

[9] În legătură cu întemeierea episcopiei catolice de Siret, vezi Gh. Moisescu, *Catolicismul în Moldova până la sfârşitul veacului XIV*, Bucureşti, 1942, p. 67-78; J. Sýkora, *Poziţia internaţională a Moldovei în timpul lui Laţcu: lupta pentru independenţă şi afirmare pe plan extern*, în RdI, XXIX, 1976, nr. 8, p. 1144-1145; Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 57-58. Pentru aşezămintele dominicanilor în Moldova acelei perioade, vezi Şt. Pascu, *Contribuţii documentare la istoria românilor în sec. XIII şi XIV*, Sibiu, 1944, extras din AIINC, X, 1944.

În ceea ce priveşte religia Margaretei (Muşata), edificatoare sunt însemnările lui Ioan de Sultanieh, informaţii puse în circulaţie de Ş. Papacostea, care dovedesc că aceasta a fost *convertită la catolicism* de către călugării dominicani

(*Un călător străin în țările române la începutul veacului la XV-lea*, în „Studii", XVIII, 1965, nr. 1, p. 171-174; idem, *Triumful luptei*, p. 63, n. 96).

[10] Pentru diversele interpretări în problema originii „valahilor" din oastea lui Sigismund de Luxemburg, vezi Şt. Gorovei, *Poziția internațională a Moldovei*, în idem, *Întemeierea Moldovei*, p. 162.

[11] Pentru opțiunile politico-religioase ale lui Lațcu I, vezi J. Sýkora, *op. cit.*, p. 1135-1151. Referitor la conflictul dintre Moldova și Patriarhia de Constantinopol, vezi partea I, cap. VII, n. **[5]**. În nici un caz teza lui Panaitescu potrivit căreia domnia lui Petru I a fost una de „reacție ortodoxă" nu se mai poate susține.

[12] Semnificația politică a acestui gest la Ş. Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc*, p. 111-112.

[13] Pentru contextul politic și implicațiile economice ale omagiului depus de Petru I la Liov în fața regelui Poloniei, vezi pe larg: Şt. Gorovei, *Poziția internațională a Moldovei*, p. 161-172; Ş. Papacostea, *Începuturile politicii comerciale*, p. 181-204; idem, *Întemeierea mitropoliei Moldovei*, p. 525-541; V. Ciobanu, *Țările române și Polonia*, p. 16-18; C. Rezachevici, *Mircea cel Bătrân și Moldova*, p. 748 (autorul, având la bază un izvor inedit, consideră că ceremonia depunerii omagiului ar fi avut loc în ziua de 14 septembrie 1387).

Pentru politica de pendulare a Moldovei între Ungaria și Polonia cu scopul de a eluda tendințele de hegemonie manifestate de aceste două puteri, vezi și: Florentina Căzan, Cătălin Mustață, *Relațiile de vasalitate moldo-polone și implicațiile lor politice până la sfârșitul secolului XV și începutul secolului XVI*, în RdI, X, 1983, nr. 4, p. 363-371; Dennis Deletant, *Moldavia between Hungary and Poland. 1347-1412*, în SEER, vol. 64, 1986, nr. 2, p. 189-211.

Despre valoarea împrumutului acordat regelui polon de către Petru I, vezi O. Iliescu, *Le prêt accordé en 1388 par Pierre Muşat à Ladislas Jagellon*, în RRH, XII, 1973, nr. 1, p. 123-138.

[14] Pentru diversele aspecte legate de gradul de rudenie dintre Petru I și Vladislav Jagello, vezi Şt. Gorovei, *Genealogia și înrudirile familiei domnitoare*, p. 134-135.

[15] Circumstanțele încheierii tratatului de alianță dintre Mircea cel Bătrân și Vladislav Jagello din decembrie 1389 - ianuarie 1390, ce va fi reînnoit ulterior, sunt analizate în: Dinu C. Giurescu, *Politica externă a Țării Românești sub Mircea cel Bătrân*, în vol. *Pagini din trecutul diplomației românești*, vol. îngrijit de V. Cândea, D. C. Giurescu, M. Maliţa, București, 1966, p. 54-76; V. Ciobanu, *Țările române și Polonia*, p. 19-20; Ş. Papacostea, *Desăvârșirea*

emancipării politice a Ţării Româneşti şi a Moldovei (1330-1392), în RI, II, 1991, nr. 9-10, p. 471-494.

Textul tratatului în *DRH, D*, I, p. 122-123, 125-126.

[16] Asupra momentului când a avut loc expediţia otomană condusă de Firuz Bey, „primul akîn (= expediţie de pradă) în nordul Dunării" (A. Decei, *Expediţia lui Mircea cel Bătrân împotriva acîngiilor de la Karînovasi (1393)*, în idem, *Relaţii româno-orientale*, p. 153), istoricii nu au ajuns la un consens. Astfel, ea a fost plasată în 1389, 1390 sau 1391.

Despre acest prim conflict munteano-otoman, vezi şi Tahsin Gemil, *Mircea l'Ancien face à la politique imperiale de Bayazid I-er*, în RRH, 1986, nr. 1-2, p. 5-6; idem, *Raporturile româno-otomane în vremea lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 339; idem, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 70-71.

[17] Cercetările din ultima perioadă tind să acrediteze ideea existenţei acestui oraş înaintea domniei lui Roman I. O prezentare a principalelor opinii în legătură cu întemeierea oraşului Roman, la: M. D. Matei, L. Chiţescu, *Probleme istorice în legătură cu fortificaţia muşatină şi cu aşezarea orăşenească de la Roman*, în SMMIM, 1968, nr. 1, p. 51-62; Const. C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene din secolul al X-lea până la mijlocul secolului al XVI-lea*, ediţia a II-a, Bucureşti, 1997, p. 272-280.

[18] Detalii despre evenimentele legate de începutul şi sfârşitul domniei lui Roman I, vezi V. Ciobanu, *Ţările române şi Polonia*, p. 20-22; idem, *Cauze politice şi implicaţii juridice ale stabilirii raporturilor româno-polone la sfârşitul secolului XIV (1387-1396)*, în AIIX, XXVII, 1990, p. 113; Şt. Gorovei, *Muşatinii*, Bucureşti, 1976, p. 35-36.

[19] P. P. Panaitescu are în vedere expediţia organizată în 1395 de către Sigismund de Luxemburg în scopul înlăturării lui Ştefan I, a cărui orientare antiungară rezultă foarte clar din omagiul de vasalitate depus regelui polon la 6 ianuarie 1395, şi readucerii Moldovei în sfera de influenţă ungară; detalii despre această acţiune eşuată la Radu Manolescu, *Campania lui Sigismund de Luxemburg în Moldova (1395)*, în AUBI, XV, 1966, p. 59-74.

CAPITOLUL VI

ROVINE

Căderea Bulgariei. Cuprinderea Silistrei şi Dobrogei de către Mircea fuseseră acte de provocare ale domnului muntean împotriva turcilor, el avea să se aştepte acum la lovituri din partea oştilor otomane. După lupta de la Kossovo, Baiazid, noul sultan al turcilor, şi-a asigurat stăpânirea regiunii miniere din sudul Serbiei, la Cratova, apoi s-a întors la Adrianopol[1]. În anul 1391, oastea otomană condusă de Firuz bei se îndreaptă împotriva lui Straţimir de la Vidin, ce nu fusese încă lovit de turci. Dar Vidinul se supuse fără luptă şi Straţimir fu lăsat să domnească mai departe. Totuşi locuitorii suferiră mult de pe urma prădăciunilor turceşti[2]. De la Vidin Firuz se încumetă să treacă Dunărea în Ţara Românească; cetele prădalnice pe cai iuţi trecură ca fulgerul prin satele româneşti, luând robi şi averi şi întorcându-se tot aşa de repede cum veniseră. Cronicarul turc Urudj spune: „Firuz s-a înapoiat cu nenumărate prăzi şi bogăţii. Cu aceste averi Baiazid împodobi clădirile de binefacere, spitale, aziluri, şcoli, ce tocmai atunci le ridicase la Brussa"[3]. Despre vreo luptă cu oştile lui Mircea nu pomenesc izvoarele; a fost un iureş trecător al cetelor prădalnice şi atâta tot. Dar expediţia lui Firuz bei la 1391

[1] Giese, *op. cit.*, p. 38, Aşik Paşa Zade, textul turcesc, p. 58, (datorez traducerea pasajelor ce privesc istoria noastră din acest cronicar elevei mele, d-ra Omer Nazmie, licenţiată în litere); Th. Nöldeke, *Auszüge aus Neśri-s Geschichte des Osmanischen Hauses*, în Zeitschrift des Morgenlandischen Gesellschaft, XV, 1861, p. 333.

[2] Leunclavius, *op. cit.*, col. 307 şi izvoarele citate în nota precedentă.

[3] Zawalinski, *op. cit.*, p. 21 şi cele două cronici traduse de Leunclavius, *op. cit.*, col. 308 şi 315, Neśri, *loc. cit.*, Giese, *op. cit.*, p. 39, Aşik Paşa Zade, *op. cit.*, p. 59-60. C. F. Seybold, *Neśri's Notiz über die Eroberung von Vodena, Edessa und Citroz-Kitros Pydna durch Baiazid I Ilderim*, în Zeitschr. des Morgenlandischen Gesellschaft, LXXIV, 1920, p. 289-292.

are însemnătatea ei în perspectiva istoriei; pentru întâia oară turcii puneau piciorul pe pământ românesc dincoace de Dunăre; era începutul unei lungi serii de războaie, suferinţe şi glorie. Numeroşi istorici, în special streini, afirmă chiar că de la 1391 Mircea a început să plătească tribut turcilor. Această eroare provine de la cronologia greşită a lui Hammer[4]; cronicile vechi turceşti nu spun altceva decât că după lupta cunoscută sub numele de Rovine (deci 1394) domnul Ţării Româneşti a început să plătească tribut sultanului. Acel domn însă nu mai era Mircea, ci, cum vom vedea, Vlad Uzurpatorul adus de turci, iar data 1391 este rezultatul unui calcul greşit al anului Hegirei.

Între timp, cetele turceşti se infiltrau tot mai mult în Bulgaria, iar Şişman de la Târnova era silit să privească neputincios cum cetăţile lui cad una după alta. Sub pretext de legături comerciale, turcii se infiltrează ca negustori la Nicopole şi într-o noapte o ceată de otomani, între cari se aflau unii ce cunoşteau limba bulgară, înşelară pe paznici şi-i făcură să deschidă porţile cetăţii. Uniţi cu cei dinăuntru, ei puseră mâna pe oraşul dunărean. Aceeaşi încercare o repetară turcii la Silistra, cetatea lui Mircea, dar aci nu izbutiră; orăşenii şi ostaşii erau de pază şi prinseră pe turcii ce încercau să intre în cetate[5]. Între timp, îngrijorat de progresele turcilor şi probabil chemat în ajutor de Mircea, Sigismund atacă Serbia de nord, bate pe turci şi pe aliatul lor lor, Ştefan Lazarevici al Serbiei, lângă Golubaţ[6]. Această izbândă trecătoare a creştinilor aduse căderea definitivă a Bulgariei. Baiazid spunea favoritului său Ştefan Lazarevici din Serbia: „Tu să nu faci ca stăpânitorii Bulgariei *şi alţii*, să pleci capul la unguri, ci pretutindeni să stai cu mine“[7], ceea ce arată clar că motivul loviturii ce se îndrepta asupra lui Şişman a fost înţelegerea lui cu Sigismund din Ungaria.

Baiazid porni în persoană împotriva Bulgariei la 1393[8] şi se îndreaptă asupra Târnovei, vechea capitală a Asăneştilor. „Ţarul varvarilor, (...) aflând

[4] Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 187.

[5] Leunclavius, *op. cit.*, col. 308-309.

[6] C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, II-1, p. 98-99. Despre acestea vorbesc veştile bune aduse la Pera în iunie 1392 „de la voievodul Valahiei“, Iorga, *Acte şi Fragmente*, III, p. 3.

[7] Constantin Costenecki, *op. cit.*, în Гласник, XLII, 1875, p. 268 şi P. Nikov, *op. cit.*, p. 71.

[8] Urmez în aceasta pe Nikov, *loc. cit.*, care se bazează pe povestirea lui Gr. Ţamblac. Jirecek, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1876, p. 346-347, crede că Baiazid n-a fost personal în Bulgaria.

de oraşul înconjurat cu ziduri, de marea lui bogăţie, de marele număr al populaţiei, de marea slavă, atât prin biserici, cât şi prin curţile împărăteşti, s-a hotărât să-l nimicească"[9]. Atacul turcesc din două părţi a fost cu totul neaşteptat, oraşul căzu după o împotrivire disperată, casele şi bisericile fură prădate, aproape toată populaţia creştină fu luată în robie, însuşi patriarhul Evtimie fu despărţit de poporul său şi dus în părţile sudice[10]. Moaştele sfintelor Filofteia şi Paraschiva fură duse la Vidin, cu voia turcilor, iar ţarul Şişman, după unele izvoare, ar fi încercat zadarnic să lupte în câmp deschis cu turcii, după altele, a fost prins în capitala sa. Fapt este că el căzu prizonier şi fu dus în robie, murind peste doi ani, probabil la Filipopol[11].

Bulgaria fusese transformată în paşalâc, ceea ce turcii nu făcuseră în Serbia şi în Macedonia, unde lăsaseră până atunci pe stăpânitorii creştini ca vasali. Motivul acestei schimbări în politica turcească pare a fi „trădarea" lui Şişman după supunerea sa din 1388, dar şi un motiv strategic: Bulgaria era o ţară mare cu poziţii puternice constituite din pasurile Balcanilor şi cetăţile de la Dunăre şi ar fi rămas o primejdie în coasta otomanilor, în cazul înaintării lor spre Serbia şi Adriatica. Balcanii, poziţie cheie a peninsulei, în mâinile turcilor erau un punct de plecare pentru ofensiva împotriva Ţării Româneşti şi a stăpânirilor ungureşti din Serbia.

Asediul şi căderea Silistrei. Căderea Bulgariei sub turci era o primejdie directă pentru Ţara Românească, dar mai ales pentru stăpânirile ei de peste Dunăre, care erau acum, ca să zicem aşa, în bătaia focului turcesc. În adevăr, îndată după căderea Bulgariei, Baiazid porni în persoană cu toată oastea lui împotriva bătrânei cetăţi a Dârstorului[12]. Cronica turcească nu spune de cine era apărată atunci Silistra, dar este clar din cele spuse mai sus că ea se afla în mâinile românilor. De asemenea, cronica cea mai completă nu precizează data

---

[9] Gr. Ţamblac, *Panegiricul lui Evtimie*, după textul lui B. Anghelov şi M. Genov, Стара българска литература (Literatura veche bulgară), II, Sofia, 1922, p. 513-514.

[10] Nikov, *op. cit.*, p. 74-79. Povestirea lui Ţamblac nu e singurul izvor al acestor evenimente. Cronica rusă *Voskresenkaia*, Полное собрание Русскихъ Лѣтописеи, VIII, p. 63 sub 1393, dă o povestire independentă a căderii Bulgariei, nefolosită de Jirecek, nici de Nikov.

[11] Nikov, *op. cit.*, p. 78-82. Ştirea despre prinderea lui Şişman la Târnova numai în cronica rusă.

[12] Leunclavius, *op. cit.*, col. 310-311.

acestui asediu al lui Baiazid, pe care îl pune înainte de lupta de la Rovine, ceea ce ne dă dreptul să-l socotim ca o continuare a expediţiei turceşti din Bulgaria, mai ales că una din cronicile turceşti dă data exactă, 1393[13].

Oastea turcească înconjură cetatea Silistrei cu un cerc de jur împrejur, tăindu-i legăturile cu Dunărea, aşa că ajutor nu mai putea primi de nicăieri. Atacurile împotriva zidurilor şi punctelor întărite urmau unul după altul, populaţia, care se ridicase în arme să apere cetatea, era tot mai strâmtorată. În cele din urmă, căpeteniile oraşului trimiseră soli, cerând să fie primită predarea Silistrei, dar numai cu condiţiuni şi anume să aibă voie cu toţii să plece cu familiile, averile şi chiar armele lor. Baiazid se văzu nevoit a primi aceste condiţiuni, ceea ce dovedeşte că apărarea fusese foarte dârză şi luarea cu asalt a cetăţii ar fi cerut alte jertfe grele de sânge. Sultanul porunci ca un sandjac cu oşti turceşti să conducă populaţia cu bagajele ei, poruncind s-o păzească, ca să rămâie toţi nevătămaţi până la „marginea locurilor sigure". Deci cetatea a fost predată turcilor, iar populaţia cu arme şi bagaje a ieşit din oraş, călăuzită de sandjac-begul cu 1000 de ostaşi turci. După ce au ajuns „la a zecea piatră de la cetate", au dat acolo de o răspântie de drumuri. Creştinii au dat să apuce pe calea „ce le era lor de folos", dar turcii au spus că acel drum nu este sigur şi nu pot îngădui ca ei s-o ia pe acolo, căci se tem de soarta lor: dacă, Doamne fereşte, vreun creştin ar fi ucis, ei răspund în faţa sultanului. Creştinii au răspuns că nu pot să apuce pe cealaltă cale, care i-ar îndepărta de locurile către care voiesc să meargă. De aci s-a născut ceartă şi s-a ajuns la bătaie; atât creştinii, cât şi turcii au pus mâna pe arme. Creştinii erau mai numeroşi şi mai puternici ca cei 1000 de turci şi erau pe cale să-i înfrângă, dar deodată să ivesc în ajutor o mulţime de achingii, oastea călare a sultanului, şi cumpăna luptei se schimbă. Creştinii, cărora sultanul le făgăduise plecarea liberă şi viaţă asigurată, sunt măcelăriţi şi abia puţini au putut scăpa[14]. Această povestire a cronicii turceşti e foarte instructivă; ea arată că Mircea n-a avut răgaz să vie în ajutorul cetăţii sale, trecerea Dunării fiind tăiată, pesemne şi de corăbii turceşti. Populaţia, în disperare, a luat parte în întregime la luptă şi a silit pe sultan să admită condiţii favorabile la predare, pe cari însă, cu sau fără

[13] P. Mutafciev, *op. cit.*, în Сборникъ Силистра, p. 187-190 crede că Silistra era a lui Mircea, dar că asediul avu loc la 1391. Despre luarea cetăţii pe scurt la Aşik Paşa Zade, *op. cit.*, p. 62 şi *Cronica Anonimă*, la Giese, *op. cit.*, p. 39 care dă anul 795 al Hegirei, ce corespunde cu 1393, ca dată a căderii Silistrei.

[14] Leunclavius, *loc. cit.*

ştirea lui, oastea turcă nu le-a ţinut, astfel încât s-a ajuns la un adevărat măcel. Interesantă este şi amintirea celor două drumuri: neavând corăbii, populaţia a apucat drumul pe uscat, unul din drumuri, cel pe care voiau turcii să-i ducă, era desigur calea spre Bulgaria, adică spre pământul stăpânit de păgâni, celălalt drum nu poate fi decât cel ce duce în Dobrogea de nord. Rezultă de aci că turcii luaseră Silistra, *nu însă şi toată Dobrogea, care măcar în parte continua să rămâie în stăpânirea lui Mircea, domnul Ţării Româneşti* **[1]**.

Bătălia de la Rovine. Războiul pe care l-a purtat împăratul Baiazid cu oştile lui din Europa şi Asia împotriva domnului muntean Mircea a avut un mare răsunet. Pentru întâia oară un sultan trecea Dunărea, iar apărarea românilor a fost aşa de puternică şi de neaşteptată, încât, cu tot succesul turcilor, expediţia lui Baiazid s-a terminat printr-o înfrângere şi Mircea a rămas nu numai stăpân în ţara lui, dar a putut mai târziu să ia ofensiva. Acesta este, privit în mare, rezultatul războiului dintre Mircea şi Baiazid. Războiul a fost descris în diferite feluri în naraţiuni în mai multe limbi, dovadă a răsunetului stârnit în ţările vecine şi chiar în cele mai depărtate.

Expediţia lui Baiazid a fost o urmare a evenimentelor din Bulgaria din anul precedent şi apărarea îndârjită a Silistrei de către români a fost prima fază a luptei.

Dar îndată după plecarea lui Baiazid de la Dunăre, Mircea a trimis oştenii lui peste fluviu în Dobrogea. Cronica recunoaşte că oştile domnului au pustiit ţinutul numit *Carinovasin*, în care trebuie văzut probabil Cavarna, după numele medieval Carvuna, adică partea de sud a Dobrogei **[2]**. Silistra n-a fost reluată, dar un mare număr de musulmani fură ucişi şi alţii luaţi în robie şi transportaţi peste Dunăre în Muntenia. Cronica turcească caracterizează această întâmplare ca un *dezastru* [15]. Atunci porni oastea lui Baiazid în toamna anului 1394; sultanul adunase o imensă armată din Europa, luând cu el şi oştile vasalilor săi: Ştefan Lazarevici al Serbiei, Constantin al lui Dejan, cneazul de la Velbujd (Küstendil), care cu un an înainte devenise socrul împăratului bizantin Manuel Paleolog, vestitul Marco Cralevici din Prilep, fiul craiului Vukaşin[16]. Sultanul îi adună pe toţi la Nicopole şi trecu pe acolo

---

[15] Leunclavius, *op. cit.*, col. 319-320 şi Neşri, trad. Nöldke, *op. cit.*, XV, p. 338-339.

[16] C. Costenecki, *op. cit.*, în Гласник, XLII, 1875, p. 269-270, cf. Averkie Papadopulos, *op. cit.*, p. 55.

Dunărea în Ţara Românească[17]. Cetatea Turnul sau Nicopole Mic, cum i se zicea pe atunci (Turnu-Măgurele), fu luată de turci, cari se îndreptară apoi spre scaunul ţării de la Argeş[18]. În faţa celei mai puternice oştiri a Europei de atunci, Mircea nu a putut face altceva decât să se retragă. El trimise în munţi la loc sigur pe femei şi copii, bineînţeles în primul rând pe ale familiilor de boieri, şi se îndreptă cu oastea lui spre codrii mari de stejar ce acopereau atunci cea mai mare parte a ţării dintre Olt şi Bărăgan. Nu degeaba a fost numit judeţul prin care treceau acum oştile turceşti Teleorman, adică pădurea cea nebună. Lupta de la Rovine a fost o luptă în codru, întocmai ca luptele lui Ştefan cel Mare la Vaslui, Războieni şi Codrii Cosminului; este o caracteristică tradiţională a strategiei defensive româneşti în toate timpurile. În codrii mari, spune cronicarul bizantin, trecerea turcilor era foarte anevoioasă, toate cetele ce se despărţeau de oastea împăratului erau nimicite fără veste de oştenii români ce se iveau pe neaşteptate, ca nălucile din desişuri. Cei ce mergeau să aducă vite de prin sate sau fân pentru cai şi cămile erau de asemenea prinşi în cursă şi nimiciţi[19]. Îmbărbătat de aceste izbânde parţiale, Mircea se încumetă să dea o bătălie mare cu oştile turceşti. Frunza din codri se scuturase şi frigul începuse să se lase peste ţară. La 10 octombrie 1394 se dădu vestita bătălie de la Rovine[20].

---

[17] Leunclavius, *op. cit.*, şi Neşri, *loc. cit.*, contemporanul Urudj în traducerea franceză, în Buchon, *Collection des Chroniques nationales*, XXIII, Paris, 1825, după manuscrisul Bibliotecii Regale. Că e vorba de Urudj, cf. Zawalinski, *op. cit.*, p. 22, şi F. Babinger, *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch*, Hanovra, 1925, N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 297, admite trecerea lui Baiazid la Vidin, contrar izvoarelor.

[18] Neşri şi Leunclavius la *loc. cit.*

[19] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 74, deşi el pune aceste evenimente după lupta de la Nicopole, socotim că privesc lupta de la Rovine. Chalkokondyl nu pomeneşte nimic despre războiul lui Mircea cu Baiazid înainte de Nicopole şi este exclus ca un istoric aşa de bine informat să nu ştie nimic despre marea expediţie a lui Baiazid înainte de cruciata din 1396. Toate izvoarele contemporane: cronicile sârbe, C. Costenecki, Cronica bulgară şi cea turcească a lui Urudj, bizantinul Franţi (pentru care vezi mai jos) ştiu numai de o *singură* expediţie a sultanului *înainte* de Nicopole. Franţi are de altfel o povestire cu unele amănunte identice cu ale lui Chalkokondyl. E deci vorba de *o deplasare cronologică* la Chalkokondyl.

[20] Pentru dată, cronicile sârbe la L. Stojanovici, *op. cit.*, p. 219. Ştirea este în grupul de letopiseţe tinere, grupa a III-a, cum o numeşte editorul. Ele au fost redactate pe la 1460, pe bază de informaţii mai vechi (*ibid.*, introducerea, p. LVI şi LIX-LXI) nu mai puţin de zece variante de cronici sârbeşti dau această dată. G. S. Radojičić, *La chronologie de la bataille de Rovine*, în Revue historique du sud-est européen, V, 1928, p. 136-139 şi acelaşi, Једна глава из

Deşi izvoarele asupra luptei sunt neclare, câteva fapte reies limpezi privitoare la ciocnirea de la Rovine: locul luptei a fost undeva pe drumul care merge de la Nicopole spre Argeş, credem că mai aproape de această din urmă localitate, loc numit „la rovine", adică la *şanţuri*. Nu este sigur că Rovine este un nume propriu. Cronica românească scrisă în secolul al XVII-lea la sfârşit pune lupta lui Mircea cu Baiazid pe Ialomiţa, dar e vorba de o tradiţie

---

живота Стефана Лазаревича од Константина Филозофа (Un capitol din viaţa lui Ştefan Lazarevici de Constantin Filosoful), în Христ̀нски живот, 1927, p. 138 şi urm. şi M. Dunić, Хроника сен Дениског калугера као извор за биове на Косову и Ровинама (Cronica călugărului de la St. Denis ca izvor pentru luptele de la Kossovo şi Rovine), în Прилози за днижевност, истории и фолклор, XVII, 1937, p. 61-66, I. Minea, *Politica lui Sigismund şi ţările române*, p. 58 şi urm. şi G. Ostrogorski, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1940, p. 395 afirmă că lupta de la Rovine a avut loc la 17 mai 1395 în timpul expediţiei regelui Sigismund în Ţara Românească, bazându-se pe un *tipicon* în care moartea lui Constantin Dejanovici, arătată de cronică ca fiind căzut la Rovine, e pusă la 17 mai. Apoi, văduva lui Constantin face o pomană la mănăstirea Petra din Constantinopol, în octombrie 1395, spunând că pomenirea de 40 de zile şi trei luni să se facă imediat, iar cea de şase luni şi de un an, când se va împlini timpul. Deci lupta de la Rovine nu împlinise şase luni în octombrie 1395. Ipoteza lui Radojicić, după care au urmat şi ceilalţi nu are nici măcar meritul noutăţii. O făcuse exact pe acelaşi temei C. Litzica, *Din domnia lui Mircea vodă*, în Convorbiri Literare, XXXV, 1901, p. 336, iar D. Onciul, *Mircea cel Bătrân, cuvântare comemorativă*, Bucureşti, 1918, p. 21 răspunsese foarte convingător arătând că Marco Cralevici şi Constantin, arătaţi ca morţi la Rovine de către contemporanul Constantin Costenecki, trebuie să fi murit amândoi *în acelaşi război*, în Ţara Românească, primul la Rovine, celălalt în primăvara anului 1395, în timpul uneia din expediţiile de recuperare trimise de Sigismund şi au fost numiţi în anale împreună, deşi au căzut în două lupte diferite din aceeaşi expediţie. Asemenea conchide şi N. Iorga, *Cu privire la luptele lui Mircea cu turcii*, în Convorbiri Literare, XXXV, 1901, p. 473-476. Este absolut imposibil ca lupta de la Rovine să fi avut loc în mai 1395, în timpul când trimitea Sigismund expediţiile de recuperare, pentru că *toate* izvoarele bizantine, bulgare şi sârbeşti o definesc ca o luptă între Mircea şi Baiazid. În 1395, când ungurii au venit în Muntenia, Baiazid nu se mai afla acolo, ci lăsase numai garnizoane. Este oare posibil ca toate izvoarele să omită prezenţa în ţară şi în lupta de la Rovine a oştirii ungureşti, care intervine, începând din primăvara anului 1395? Cronica bulgară spune că *după* lupta cu Baiazid, în care au pierit Marco şi Constantin, Mircea „a fugit la unguri", ea a avut loc *înainte de 7 martie* 1395, când Mircea se află deja refugiat la Braşov (I. Bogdan, *Ein Beitrag*, în Archiv für slaviche Philologie, XIII, p. 530). O spune precis însuşi regele Sigismund în privilegiul său pentru banul Ioan de Maroth (5 noiembrie 1403), publicat de curând: întâi, „duşmanul crucii" Baiazid a prădat Ţara Românească (Transalpina) şi a luat de la Mircea voievod cetatea Turnul (Nicopole Mic), „lăsând acolo o garnizoană". „Noi, aflând de aceasta, zice regele, am pornit cu oastea noastră", iar „Baiazid aflând de sosirea noastră, se retrăsese." Expediţia ungară s-a redus deci la luarea cetăţii Turnul, fără o luptă mai mare cu Baiazid (F. Šišic, *Nekoliko isprava iz poćetka XV st.*; Câteva documente de la începutul

târzie şi fără valoare. La fel şi ştirea cronicilor raguzane de la sfârşitul veacului al XVII-lea, care afirmă, contrar izvoarelor contemporane, că lupta s-ar fi dat lângă Craiova. Numele Craiovei e pus de aceşti cronicari în legătură cu numele lui Marco Cralevici, care a pierit în luptă. Lupta nu poate fi căutată decât pe linia ce uneşte Turnu cu Argeş[21]. Era pe semne un loc ales de Mircea cu şanţuri în pădure, ceea ce făcea cu neputinţă desfăşurarea cavaleriei, în care turcii erau foarte puternici. Cronicile bizantine arată că oastea turcească a fost atacată pe neaşteptate de români într-un *loc foarte greu* [22]. Este deci vorba de o regiune deluroasă sau muntoasă, nu în câmpia Dunării. Locul luptei fusese ales înadins de Mircea, care cunoştea bine tot ţinutul şi anume pe *malul unui râu* [23], care nu poate fi altul decât Argeşul **[3]**. Mai întâi, fără trimişi să se ciocnească cu românii auxiliarii sârbi. „Iar aceştia, zice cronicarul sârb, erau cu păgânul, nu de voie, ci de nevoie. Şi fericitul Marco (Cralevici) a spus către Constantin: Eu cutez să spun şi mă rog lui Dumnezeu să fie ajutător creştinilor, iar eu cel dintâi să fiu între morţi în această luptă". Şi în adevăr, Marcu fiul craiului Vukaşin, pe care şi până azi îl plâng cântecele bătrâneşti în Macedonia, a pierit în luptă, murind pentru o cauză

---

veacului al XV-lea, în Starine Jugoslovenske Akademije, XXXIX, 1938, 230-234. O diplomă asemănătoare, dar cu povestirea mai puţin completă, dată de Sigismund aceluiaşi Ioan de Maroth, în 1404, la Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 430-432). Rezultă deci că Mircea singur s-a bătut cu Baiazid, înainte de intervenţia lui Sigismund. În martie 1395, după luptă, Mircea se afla la Braşov refugiat. În aceeaşi primăvară au intervenit oştile ungureşti în ajutorul lui, dar atunci Baiazid plecase din Ţara Românească. După toate izvoarele, lupta de la Rovine a fost însă numai între Mircea şi Baiazid, deci înainte de martie 1395. În consecinţă, cred că trebuie să revenim la data letopiseţelor sârbeşti, 10 octombrie 1394, iar moartea lui Constantin trebuie pusă în timpul luptelor de recuperare din primăvara următoare.

[21] Pentru Ialomiţa, *Cronica Anonimă* (Ludescu), ed. Ioanid, p. 3 şi R. Popescu (Constantin Căpitanul), *Istoriile Ţării Româneşti*, ed. Iorga, p. 12-15. Pentru situarea lângă Craiova, G. P. Luccari, *Copioso ristretto delli annali di Ragusa*, p. 121 şi Mauro Orbino, *Il regno degli Slavi*, Pesaro, 1601, p. 279. Deşi aceste cronici n-au nici o valoare ca izvor pentru lupta de la Rovine, mai toţi istoricii români admit pe temeiul lor că Rovine se afla lângă Craiova. Cf. general T. Nicolau, *Două erori istorice*, Bucureşti, 1934, arată clar că Baiazid, trecând Dunărea la Nicopole, nu putea să se abată în drumul său spre Argeş pe la Craiova, nici la Ialomiţa. Dar „rovine" nu înseamnă loc mlăştinos, el vine de la *rov*, şanţ (Tiktin, *Deutsch-rumänisch Wörterbuch*, sub voce). Deci Rovine nu trebuie căutată neapărat în regiunea mlăştinoasă de la Dunăre, cum crede generalul Nicolau, ci poate fi mai la nord, pe drumul spre Argeş.

[22] Chalkokondyl şi Franţi la locurile citate.

[23] *Cronica bulgară*, la I. Bogdan, *op. cit.*, în Archiv für slavische Philologie, XIII, p. 530.

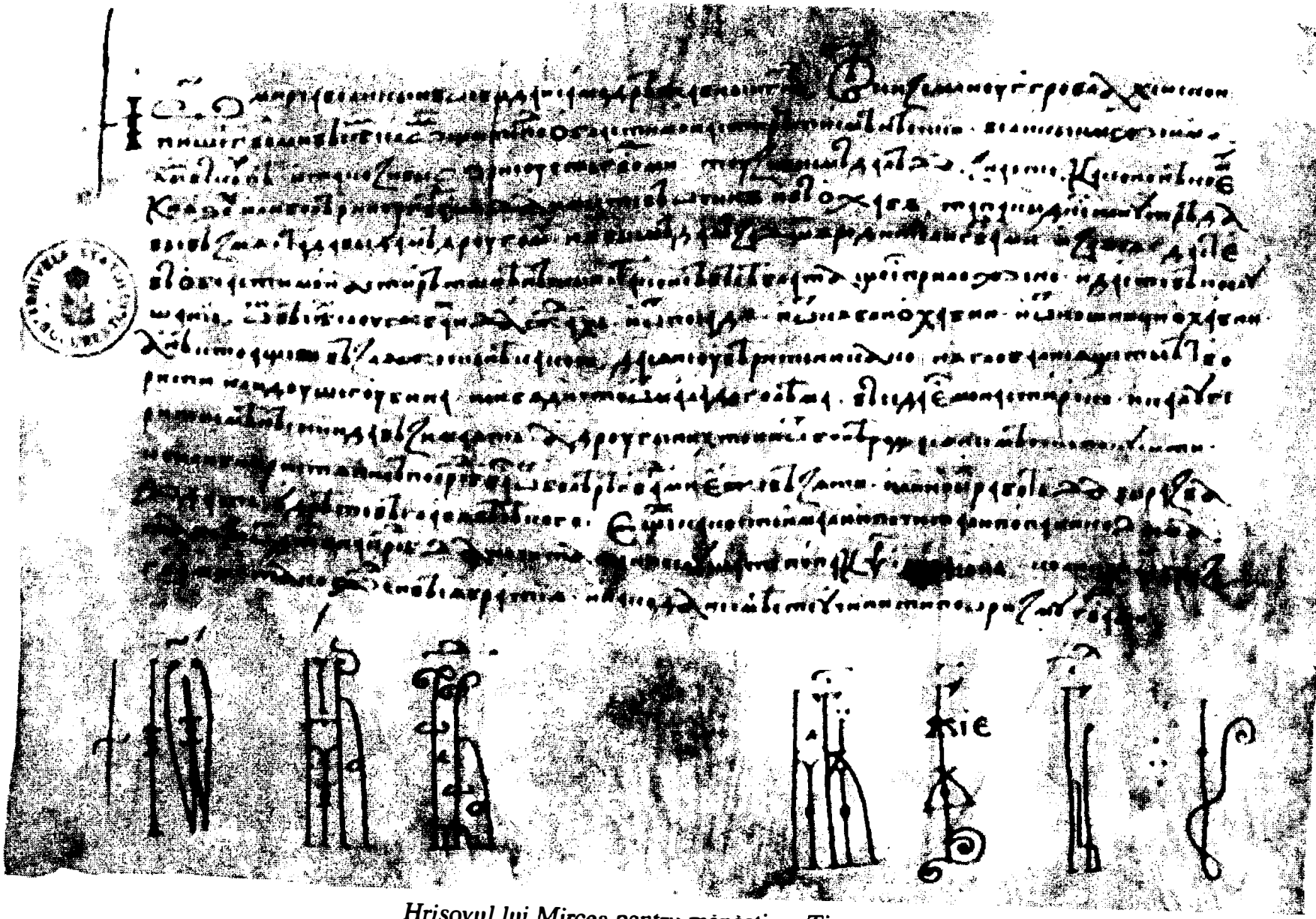

Hrisovul lui Mircea pentru mănăstirea Tismana

nelegiuită[24]. Constantin a căzut şi el în acelaşi război, ceva mai târziu[25]. A fost o luptă corp la corp în lăncii lungi de lemn şi o luptă a cetelor de mai departe cu săgeţile: „Şi lăncii nenumărate s-au frânt atunci şi mulţimea săgeţilor a fost nenumărată, încât văzduhul nu se mai putea vedea de desimea lor"[26]. Se clătinau lovite de pretutindeni cetele din Asia, din Macedonia, Tracia şi Serbia şi sultanul, „văzând nepotrivirea locului", hotărăşte să se retragă[27]. „Baiazid s-a înspăimântat şi a fugit şi râul acela curgea roşu de sângele ce ieşea din mulţimea trupurilor căzute"[28]. Atunci Evrenos bei se apropie de sultan şi-i dădu un sfat, pentru care stăpânul său îi va fi toată viaţa recunoscător: ca în apropiere să facă loc întărit cu şanţuri şi cu trunchiuri de copaci şi să se apere acolo împotriva loviturilor puternice ale românilor. În adevăr, retragerea fu oprită în locul ales de Evrenos bei, clădindu-se, în grabă, o tabără improvizată. Astfel a fost scăpată oastea de nimicire şi de atunci Evrenos bei, ca un mântuitor, s-a bucurat de cea mai mare cinste şi putere[29]. Oastea turcească se refăcuse şi era încă aşa de numeroasă, încât Mircea după izbândă n-a mai cutezat s-o atace în loc puternic întărit. Dar cronicarul contemporan turc Urudj cu fantezie orientală povesteşte lupta într-alt chip. „Cel ce cârmuia acea ţară (Ţara Românească), care se numea Mircio, ieşi în întâmpinarea sultanului Baiazid cu o oastea foarte numeroasă. Lupta care se dădu a fost sângeroasă, iar măcelul a fost deopotrivă de amândouă părţile şi astfel izbânda a rămas nehotărâtă. După o zi de luptă, cele două oştiri s-au retras. Sultanul a chemat în faţa lui pe Ali paşa, fratele lui Hairedin paşa, om viteaz care era atunci mare vizir şi l-a întrebat cum se poate să se fi dat o astfel de luptă, în care noi n-am ieşit învingători? După ce au stat de vorbă împreună multă vreme, Ali paşa a găsit o stratagemă, care a atârnat mult în cumpănă pentru izbânda otomanilor. În timpul nopţii a pus de s-au ridicat corpurile credincioşilor martirizaţi pentru credinţă şi a poruncit de le-au aruncat în Dunăre. Necredincioşii au fost foarte surprinşi când văzură a doua zi că nu era nici un musulman pe câmpul de bătaie, care era însă

[24] Constantin Costenecki, în Гласник, XLII, p. 269-270.

[25] Vezi mai sus, nota 21.

[26] *Cronica bulgară, l.c.*

[27] Franţi, *l. c.*

[28] *Cronica bulgară, l. c.*

[29] Chalkokondyl, *loc. cit.*

presărat cu necredincioşi. Această privelişte i-a înspăimântat aşa de tare, încât ei o luară la fugă"[30].

Lăsând la o parte latura anecdotică, observăm că şi cronicarul turc recunoaşte că lupta a fost nedecisă şi că sultanul s-a întrebat de ce nu s-a câştigat izbânda ca alte ori; cronicarul vorbeşte chiar de retragere. Afirmaţia cronicarului că lupta s-ar fi dat la Dunăre nu concordă cu ştirile despre un lung marş şi atacuri prealabile, despre care vorbesc chiar cronicarii turci, precum şi cei bizantini[31]. Fapt este că victoria rămăsese a lui Mircea, o victorie parţială, datorată surprinderii şi locurilor potrivite, dar marea oaste otomană, întocmai ca mai târziu la Călugăreni, nu fusese distrusă[32]. După refacerea ei, înaintarea a urmat până la Argeş. Mircea avusese pierderi mari, pe cari nu le mai putea înlocui; totuşi el încercă să se împotrivească din nou în târg, dar scaunul ţării căzu în mâinile păgânilor[33]. Atunci s-a aflat un român în slujba turcilor, care să ia scaunul domnesc sub scutul lor, se numea Vlad. Cronica bulgară îl numeşte *vlastelin*, adică boier[34], era însă, credem, din neamul domnesc, căci altfel nu l-ar fi recunoscut nimeni, şi anume, cum vom arăta mai jos, fiul lui Dan I. Baiazid s-a înapoiat tot prin Nicopole, pe unde venise. Dar, înainte de a pleca, a pus de s-au aşezat comandanţi turci cu garnizoane la toate vadurile Dunării în Ţara Românească, adică la Giurgiu, la Turnu şi poate în alte puncte[35]. Dar abia plecase Baiazid şi Mircea se întoarce în ţară. Ţara nu se supusese în întregime turcilor şi voievodului pus de dânşii. Cronicarul turc Urudj povesteşte: „Baiazid după această expediţie trecu Dunărea şi se duse la

---

[30] Urudj, la Buchon, *Collection des chroniques nationales*, XXIII, p. 452.

[31] Chalkokondyl şi Franţi, *loc. cit.*, Leunclavius şi Neşri, *l. c.*

[32] C. Jirecek, *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în Archiv für slavischen Philologie, XIV, 1892, p. 267-268 crede că la Rovine au învins turcii, dar nu cunoaşte pe Urudj, pe temeiul căruia se poate vorbi de o victorie parţială a lui Mircea. Jirecek crede şi el că lupta s-a dat pe Argeş şi că povestirea lui Chalkokondyl se raportă la această luptă. Până şi cronica rusă de la Moscova are un scurt paragraf despre lupta dintre „cumplitul ţar Baiazid" şi „autocratul şi marele voievod al Valahiei, Ivan Mircea", adăugând că „sânge nemăsurat de mult a curs" (Полное Собраніе Лѣтописей, XI, p. 150, sub anul 1392).

[33] Leunclavius, *op. cit.*, col. 319-320 şi Neşri, *op. cit.*, p. 338-339, sub 1391.

[34] *Cronica bulgară*, în Archiv für slavische Philologie, XIII, p. 530.

[35] *Ibidem.* Cronograful lui Moxa scris românește la 1620 este în partea a II-a o traducere a cronicii bulgare, aşa că nu constituie un izvor pentru lupta de la Rovine (Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, I, p. 402). Moxa a suprimat din povestirea izvorului său, din motive patriotice, ştirea că Mircea a fugit în Ungaria şi că Baiazid a lăsat garnizoane în ţară.

Nicopole şi de acolo la Adrianopole. Iar blestematul Mircio, de care am vorbit, s-a întors în ţara lui şi a adunat pe toţi mai marii curţii sale şi a ţinut sfat cu ei, oricât ar fi sfătuit dânşii, să afle mijloace ca să nu fie subjugaţi de sultan, Mircio era de părere că niciodată nu vor putea ţine piept musulmanilor şi luă hotărârea să trimeată un sol la Baiazid, ca să ceară pace în schimbul unui tribut, pe care îl va plăti în fiece an. Baiazid a primit, apoi trecu în Moreea"[36]. Iarna Mircea se va fi menţinut în unele părţi răsăritene ale ţării, iar în martie trecu la Braşov, să se întâlnească cu regele Sigismund. Cât despre tributul de care vorbeşte Urudj, el va fi trimis un sol, ca să-i adoarmă pe duşmani, dar acţiunea lui următoare îl arată că a urmat fără şovăire lupta pentru cauza creştină **[4]**.

Războiul din Moldova. Când Sigismund al Ungariei a aflat că sultanul trecuse Dunărea şi înainta în Ţara Românească, a fost cuprins de grijă. Încă din primăvară agenţii regelui îl vestiseră de pregătirile turcilor împotriva Ţării Româneşti. În aprilie 1394 el convoacă adunarea ţării cu clerul şi nobilimea tuturor provinciilor, în care regele arată ameninţarea păgână ce se apropia şi cere o ridicare în arme a nobilimii şi impozite extraordinare pentru război. Trei mari demnitari sunt numiţi pentru strângerea contribuţiei, iar pacea cu Polonia, în ciuda tuturor litigiilor rămase deschise, este întărită[37]. La 25 octombrie, 15 zile după lupta de la Rovine, Sigismund soseşte la Seghedin pe Tisa, aşteptând veşti, şi rămâne acolo până la 12 noiembrie[38]. De acolo se îndreaptă încet spre Ardeal chemat probabil şi de solii lui Mircea cu cereri de ajutor, ca şi de primejdia în care se afla ţara. La Crăciun era la Turda[39], adunându-şi trupele. Dar în loc să se îndrepte spre Ţara Românească, pe neaşteptate, în toiul iernii, regele porni împotriva domnului Ştefan al Moldovei. La 5 ianuarie 1395 era la Criţ în judeţul Târnava Mică[40] şi imediat după aceea trece munţii.

[36] Urudj, la Buchon, *op. cit.*, p. 452-453.

[37] Homan-Szekfü, *Magyar törtenet* (Istoria Ungariei), III, p. 195-197.

[38] Huber, *Die Gefangenehmung der Königinen Elisabeth und Maria*, în Archiv für Oesterreichische Geschichte, LXVI, 1884, p. 546 şi Fejer, *Codex diplomaticus*, X-2, p. 187-189.

[39] Huber, *loc. cit.* şi Fejer, *op. cit.*, X-3, p. 140.

[40] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 110, „Keresthur" este Criţ sau Deutschkreutz şi nu Crişcior, cum crede I. Minea, *Politica lui Sigismund*, p. 52. Skrzypek, *op. cit.*, p. 22 afirmă că între 1-15 februarie 1395 Sigismund se afla la întâlnirea din Sacz în Polonia cu regele

Ce l-a făcut pe regele Ungariei să pornească cu război împotriva Moldovei, tocmai în clipa când o primejdie aşa de mare se ivise în Ţara Românească şi turcii puteau oricând să fie la marginea Ardealului? Ştefan fusese pus în scaun de poloni în locul lui Roman, domnul ce cutezase să se apropie de Sigismund. Acesta făcea deci un război de recuperare a influenţelor coroanei de la Buda. El se afla cu oastea în Ardeal, pregătindu-se de război cu turcii, dar probabil că nu avea încă forţe suficiente pentru a înfrunta pe duşmanii creştinătăţii, iar vremea de iarnă nu era potrivită pentru o atare expediţie plină de primejdii. Dimpotrivă, lupta cu domnul Moldovei părea mai uşoară şi trebuia să fie o prefaţă scurtă şi lesnicioasă a celuilalt război, amânat până se vor aduna oşti mai multe şi se va îndrepta vremea. În mintea lui Sigismund, problema Principatelor Române era una: trebuiau recâştigate şi Moldova smulsă de poloni şi Muntenia luată de turci. Pe lângă aceasta, este posibil ca între regele Poloniei şi Baiazid să fi fost o înţelegere, altfel nu pricepem de ce peste câteva luni Vlad, domnul pus de turci în Ţara Românească, se declară vasal şi aliat al regelui polon[41]. Dacă în adevăr Polonia era înţeleasă cu sultanul, aşezarea Moldovei vasale în coasta Munteniei era o primejdie pentru oastea ungurească ce ar fi operat în ajutorul lui Mircea în Ţara Românească, iar cuprinderea ei apărea ca o necesitate militară.

În Moldova domnea Ştefan, fiul lui Roman[42]. Aproape toţi boierii tatălui său trecuseră în sfatul său[43]. Ştefan nu era deci socotit ca un uzurpator, ci era

---

Vladislav, după registrele vistieriei polone (*Monumenta Medii-Aevi*, XV, p. 217, 221), deci expediţia în Moldova a fost în 1394, ceea ce e imposibil: la 2 februarie Sigismund dă un hrisov din Neamţ în Moldova (vezi mai jos), nu putea fi în acelaşi timp în Polonia. Dlugosz spune că întâlnirea amintită a fost la 24 iulie 1394, ceea ce pare exact, iar suma din socoteli este pesemne trecută mai târziu sau cu dată greşită. Era normal ca întâlnirea cu Vladislav să aibă loc întâi, pentru ca Sigismund să poată avea mână liberă în răsărit. Cf. şi Homan-Szekfü, *op. cit.*, II, p. 196.

41 Vezi mai jos, Skrzypek, *op. cit.*, p. 82, admite ca probabilă o înţelegere între Vladislav Iagello şi Baiazid împotriva Ungariei.

42 *Cronica paralelă a lui Axinte Uricarul*, Acad. Rom. Ms. nr. 2591, p. 13-14 foloseşte hrisovul lui Ştefan vodă (1398) pentru mănăstirea Probota, în care numeşte fraţi pe Alexandru (cel Bun), Bogdan, Iuga (care a urmat după dânsul), Mihail şi alt Alexandru, toţi fii ai lui Roman. Cf. D. P. Bogdan, *Despre domnii moldoveni Ştefan I şi Iuga*, Revista Istorică Română, IX, 1939, p. 612.

43 Compară hrisovul lui Roman din 18 noiembrie 1393 cu actul omagial al boierilor lui Ştefan din 6 ianuarie 1395. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 14 şi II, p. 169-170.

primit de ţară, care se strângea în jurul său. De îndată ce a simţit că oastea ungurească se apropia de marginile ţării, domnul Moldovei a cerut ajutor de la suzeranul său. În ziua de Bobotează el depune în grabă din Suceava jurământul de vasal cu boierii lui. În acest act Ştefan recunoaşte că regele Poloniei l-a aşezat în scaunul domnesc şi, în faţa primejdiei ce-l ameninţa, primeşte condiţii umilitoare, modificând vechile legături încheiate înaintea lui. Astfel, făgăduieşte că nu va mai pomeni niciodată de Pocuţia, deşi banii împrumutaţi de Petru vodă nu fuseseră înapoiaţi, că oştile moldoveneşti vor fi trimise să lupte în ajutorul Poloniei, chiar în ţări depărtate dincolo de Cracovia, în Prusia cu Cavalerii Teutoni, pe când Roman vodă fusese scutit de asemenea obligaţie. Între duşmanii eventuali, împotriva cărora se obligă să lupte alături de poloni, sunt amintiţi: „craiul Ungariei, turcii, tătarii, Cavalerii Teutoni" şi chiar „voievodul Basarabiei", adică al Ţării Româneşti. Desigur, nu e vorba de Vlad, prietenul Poloniei, ci de Mircea, care se apropiase de unguri. Acest pasaj din omagiu arată clar poziţia lui Ştefan, ostilă atât lui Sigismund, cât şi lui Mircea[44]. În schimbul acestor legăminte, regele polon a încercat să dea ajutor vasalului său. La 8 februarie boierii moldoveni se aflau la curtea polonă şi regele trimitea 100 de grivne ca ajutor, dar despre oaste nu este vorba[45]. La această dată războiul din Moldova era însă pe sfârşite **[5]**.

În oastea regelui Sigismund care intrase în Moldova erau mai ales trupe ardelene şi bănăţene, comitele Timişoarei cu oastea lui, saşii din Braşov, cari se arătară foarte înflăcăraţi pentru regele lor, dar mai ales secuii cu contele lor Ştefan de Kanisa[46]. Cetele secuieşti, cunoscând căile munţilor, le străbătură înaintea regelui ca să-i deschidă calea. Steagul comitelui secuiesc îşi deschise drum probabil pe la Oituz, unde moldovenii pregătiseră prima apărare. Pasurile erau întărite cu baricade de trunchiuri de copaci şi stânci prăvălite. După ce secuii străpunseră prima linie de apărare, ei se întoarseră către grosul armatei

---

[44] Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 611-615 şi actul boierilor, *ibidem,* II, p. 609-610. În actul domnesc, посадил нас, trebuia tradus: „ne-a aşezat" şi nu „am ocupat"(scaunul). Cred că documentul nedatat al boierilor este din aceeaşi zi cu al domnului, ca o completare a lui. Cf. C. Racoviţă, *Începuturile suzeranităţii polone în Moldova,* în Revista Istorică Română, X, 1940, p. 260-261.

[45] Socotelile curţii, A. Przedziecki, *Zycie domowe Wladislawa Iagiella* (Viaţa casnică a lui Vladislav Iagello) în Biblioteca Warszawska, 1854-I, p. 253. Suma se dă prin „Dimitrie mareşalul".

[46] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 118 şi Ortvay, *op. cit.*, p. 250-252.

regale. Dar luptele grele urmară la obstacolele ridicate în cale de moldoveni; oastea de cavaleri a regelui a fost nevoită să descalece şi să lupte pe jos cu lăncile. Marea mulţime de arcaşi a oastei moldoveneşti nu putea strica prea mult cavalerilor îmbrăcaţi în zale, totuşi s-a ajuns de mai multe ori la lupte corp la corp. În cele din urmă, moldovenii s-au retras încet spre Suceava, pe drumul ce trecea prin ţinuturile Bacăului şi Neamţului şi astfel regele cu cavelerii lui au ajuns în faţa cetăţii de scaun a Moldovei[47]. În laudele de triumfală victorie, pe care le găsim în privilegiile lui Sigismund însuşi şi în cronicile maghiare, nu se explică de ce Suceava n-a putut fi luată şi de ce regele s-a întors în grabă cu toată oastea. Sigismund, în privilegiile prin care răsplăteşte pe comitele secuilor, afirmă că Ştefan vodă a cerut pace, făgăduind că de acum va rămâne în slujba regelui şi va plăti tribut[48]. Un cronicar cu fantezie literară dă şi discursul pe care l-ar fi ţinut atunci Ştefan al Moldovei. Domnul ar fi zis: „Avem mai multă încredere în clemenţa ta, Sigismund, decât chiar în urmările izbândei, ce am fi putut dobândi". Amintindu-i de „zeii nemuritori" (!), domnul îl roagă de iertare, spunând că greşala moldovenilor de a se despărţi de coroana Ungariei stă în domnia unei femei (Maria, fiica lui Ludovic cel Mare), căci moldovenii nu sufăr domnia femeilor![49] Firește că acest discurs n-a fost ţinut niciodată, iar Ştefan în realitate a rămas vasalul Poloniei, pe când regele s-a întors repede şi fără izbândă. Ştefan vodă n-a putut fi clintit din scaun şi Suceava n-a fost luată. Credem că, în realitate, Sigismund a atacat Suceava şi n-a putut cuprinde cetatea. Aflând de situaţia din Ţara Românească şi temându-se să nu i se taie retragerea s-a întors, mulţumindu-se cu câteva făgăduieli din partea domnului Moldovei.

Dar pe piatra de mormânt a lui Ştefan vodă în mica biserică din Rădăuţi stă scris simplu, cu mândrie, numai atât: *„Bătrânul Ştefan vodă, care a bătut pe unguri la Hindov"* [50], iar în cronica vechea a Moldovei: „Ştefan voievod. Acesta a învins pe Sigismund craiul unguresc la Hindov"[51]. Rezerva şi scurtimea

---

[47] Expunerea după privilegiile lui Sigismund către contele secuilor şi alţi comandanţi de oaste: F. Šišić, *op. cit.*, p. 147 (din 17 februarie 1401), Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 333 (data greşită), 362-363, 382-383, 412-417, şi cronicile lui Thurocz, ed. Schwandtner, *Scriptores rerum Hungaricarum*, I, p. 268 şi A. Bonfinius, *Historia Panonica*, Colonia, 1690, p. 268.

[48] F. Šišić, *loc. cit.*

[49] A. Bonfinius, *loc. cit.*

[50] Kozak, *Die Inschriften aus der Bukowina*, Viena, 1903, p. 105.

[51] I. Bogdan, *Vechile cronici moldoveneşti până la Ureche*, Bucureşti, 1891, p. 143.

românească nu fac mai puţin demnă de încredere această ştire despre o mare izbândă decât cele anunţate prin laudele bombastice din izvoarele ungureşti. Izbânda moldovenească asupra craiului a fost probabil la calea de întoarcere a acestuia. La 2 februarie, Sigismund se afla lângă cetatea Neamţului, dând de acolo o diplomă[52]. Mai la sud, pe drumul de ţară ce duce de la Târgul Neamţului spre Piatra, drum pe care era nevoit să apuce regele, aceeaşi cale pe care a mers în sens invers la 1476 Mahomed II împotriva lui Ştefan cel Mare prin codrii Neamţului, se află satul Ghindăuani, lângă pădurea cu acelaşi nume (aproape de Bălţăteşti). Satul, care se numea mai de mult Hindăuani, era moşia boierului Şerban Hindău, de unde şi numele luptei în cronică şi pe piatra de mormânt[53]. A fost, ca atâtea ori în istoria noastră, o luptă în codru, cu pieirea a mulţi cavaleri şi oşteni unguri. Dar la 14 februarie regele cu căpeteniile oştirii sosiră teferi la Braşov şi începură să vorbească de victorie şi de triumf, dar trebuiau să amintească şi de cei căzuţi în luptă dintre nobili şi dintre saşi[54].

Tratatul de la Braşov. Mircea aştepta de la sfârşitul toamnei ajutor creştin pentru ţara lui cotropită. Aflând că regele scăpase teafăr din Moldova, domnul Ţării Româneşti sosi în grabă la Braşov, unde avu loc o întrevedere între rege şi voievod. Înţelegerea dintre ei împotriva turcilor a fost desăvârşită şi s-a ajuns la încheierea unui tratat semnat la 7 martie 1395[55]. În acest act Mircea se intitula „voievod Transalpin, duce de Făgăraş, ban de Severin" şi spune că Sigismund i-a fost totdeauna prieten şi sprijinitor, ceea ce arată că între ei nu fusese vreun conflict pe faţă. Tratatul, care aminteşte de jurământul de omagiu prestat înainte „după datorie", e îndreptat numai împotriva turcilor: dacă regele va merge în persoană împotriva lor şi domnul va face la fel, dacă va trimite numai oştile sale, la fel va face şi domnul. În Ţara Românească va fi calea liberă pentru armata ce merge contra turcilor, chiar „în *părţile lui Dobrotici*"[56] sau

---

[52] V. Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrân*, Gherla, 1924, p. 11.

[53] Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 29-30; cf. şi N. Iorga, *Ştiri nouă despre Iuga vodă*, în Revista Istorică, XII, p. 81, care identifică Hindov cu Hârlău, ce nu se afla însă în calea oştilor regale spre Suceava.

[54] Ortvay, *op. cit.*, p. 250 şi Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 118, 133, 161, 175-176.

[55] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 135-137 şi Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 359-361 (această din urmă ediţie cu greşeli şi omisiuni grave).

[56] Lipseşte în ed. Hurmuzaki. În textul din Zimmermann: „partes (Dobro)dicii".

prin alte cetăţi, pasuri şi porturi, cu hrană, plătită însă de unguri. Câtă vreme va sta craiul cu oşti în părţile lui, va sta şi Mircea alături de el, iar dacă oastea regelui va ajunge în „locurile stăpânirii noastre sau supuse nouă dincolo[57] şi aproape de Dunăre", românii vor îngriji de trimiterea proviziilor peste fluviu, pe cheltuiala craiului. Răniţii şi cei rămaşi în urmă vor fi ajutaţi. Toate scrisorile şi legămintele mai vechi între rege şi domn (care s-au pierdut) sunt confirmate. Actul e prevăzut cu pecetea cea mică a lui Mircea, care nu avea cu sine pe cea mare **[6]**.

Acest tratat de alianţă arată fapte şi situaţii interesante. Nu e un act de vasalitate, dar aminteşte de legăturile vechi şi de jurămintele prestate după datorie, cuprinde deci faptul vasalităţii. Alianţa împotriva turcilor era ca în vederea unei cruciate, oştile craiului nu erau destinate numai să alunge pe turci din Ţara Românească, ci să treacă chiar dincolo de Dunăre. Amintirea forţelor româneşti ce vor participa la luptă şi mai ales menţionarea specială a „părţilor lui Dobrotici" este o dovadă că Mircea nu era fugar în Ardeal, ci se ţinea cu oastea în părţile răsăritene şi unele cetăţi din Dobrogea de nord erau încă pe numele lui **[7]**.

Luptele pentru reluarea Ţării Româneşti. Sigismund nutrea gânduri mari, se vedea învingător asupra păgânilor în ţara lor, dar deocamdată şedea şovăielnic în Ardeal. După pierderile suferite în Moldova şi primejdia prin care trecuse, nu mai cuteza să pornească în persoană împotriva turcilor dincolo de munţi. A doua zi după încheierea tratatului cu Mircea, se duce la Codlea, unde rămâne câteva zile, de acolo trece la Sibiu şi în sfârşit se depărtează de graniţă, pornind la Cluj, unde era la 25 martie[58]. Dar între timp Mircea căpătase cu mare întârziere oaste de ajutor şi pornise să-şi recucerească tronul. Cu el erau căpitanii oştirilor ardelene, Ştefan de Lozoncz fost ban de Maćva şi Francisc Bebek cu lăncieri călări, iar pe lângă fiecare lăncier mai erau şi câte doi arcaşi şi aprozi. De lângă Cluj regele trimise înainte pe Grigore Bethlen cu bani, ca să plătească oastea regală ce lupta în Muntenia[59], dar mai târziu se va plânge că a fost nevoit să plătească trei lefi soldaţilor, până s-au adunat cu toţii şi au putut porni[60].

---

[57] Asemenea lipseşte în ed. Hurmuzaki.

[58] Huber, *op. cit.*, p. 546, Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 137-147.

[59] Zimmermann, *op. cit.*, II, p. 149, din 6 aprilie 1395 şi Motogna, *op. cit.*, p. 42.

[60] V. Motogna, *op. cit.*, p. 41.

Despre isprăvile şi soarta acestei oştiri trimise în ajutorul lui Mircea povesteşte o cronică din Franţa de la abaţia St. Denis: „În iulie au sosit ştiri de la Veneţia în Franţa... Mulţimea turcilor a supus Valahia şi Bulgaria şi se lăuda că în scurt timp vor supune toată creştinătatea, ceea ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, nu le-a izbândit. Ilustrul rege al Ungariei a adunat împotriva lor oaste de luptători dintre nobili şi nenobili, clerici şi alţi creştini şi deşi erau puţini faţă de numărul duşmanilor şi-au pus nădejdea în Dumnezeu şi au hotărât să încerce norocul războiului. Regele trimisese în primul rând 400 de bărbaţi aleşi, pe care i-a socotit demni de a fi în frunte în faţa duşmanului, aşa că ei, aflând de chipul cum pot fi atacaţi, să se întoarcă cu ştiri sigure. Dar pe când treceau peste un râu, pe neaşteptate s-au ivit barbarii, cari i-au atacat din toate părţile, înconjurându-i. Deşi surprinderea slăbeşte inimile cele mai tari, totuşi creştinilor nu le-a lipsit vitejia de a se împotrivi. Dar lupta n-a ţinut mult, mulţimea turcilor a copleşit pe creştini, nimicindu-i". Abia după aceea, zice cronica, regele Ungariei a pornit personal cu oastea lui în luptă[61]. Expediţia nenorocită a banului Ştefan de Losoncz e povestită şi de cronica ungurească: „Erau pe atunci în acea ţară (Valahia) doi principi, unul Dan, altul Mircea, ambii din aceeaşi familie, care, uitând înrudirea lor, se luptau între ei pentru domnie. Deoarece Dan se simţea mai slab, a cerut ajutor de la sultanul turcilor şi, obţinându-l, a silit pe celălalt să fugă. Mircea însă, deoarece simţea forţele sale prea slabe ca să alunge pe duşmanul străin, a cerut ajutor de la regele Sigismund. Deci în ajutorul său a fost trimis de către rege Ştefan de Losoncz banul cu multe cete de ostaşi. Dar acesta fiind covârşit de numărul duşmanilor într-o luptă sângeroasă, după mari pierderi de amândouă părţile, şi-a pierdut capul, pierzând lupta o dată cu viaţa. Căci, după moartea acelui comandant, ostaşii lui au fost puşi pe fugă, lăsând duşmanilor o mare pradă şi mulţi prinşi"[62].

---

[61] *Chronique du religieux de St. Denis contenant le régne de Charles VI,* ed. M. L. Bellagnet, în *Collection de documentes inédits sur l' histoire de France,* serie: Histoire politique, II, Paris, 1840, p. 386-387, cf. şi M. Dunić: *op. cit.* La fel, mai pe scurt în cronica lui Jouvenal des Ursins, *Histoire de Charles VI,* Nouvelle collection des mémoires pour servir à l'histoire de France de Michaud et Poujoulat, II, Paris, 1836, p. 403.

[62] Thurocz, ed. Schwandtner, *op. cit.*, I, p. 290-291 şi parafraza la Bonfinius, *op. cit.*, p. 216. Pasajul acesta al lui Thurocz a fost mult discutat. Hasdeu credea că se raportă la o luptă între Dan I şi Mircea, la înscăunarea acestuia (Hasdeu, *Negru vodă,* p. CLIV), dar cronicarul arată pe Mircea ca învins, iar pe atunci turcii nu erau încă la Dunăre şi Sigismund nu ocupase încă tronul Ungariei. C. Litzica, *De cine a fost ucis Dan fratele lui Mircea?,* în *Omagiu lui Titu*

După cum se vede, cronicarul ungur recunoaşte fuga oştirii demoralizate de căderea comandantului ei, pierderea bagajelor şi a multor prizonieri, luaţi de turci şi de valahi. Mormane de trupuri zăceau pe câmpul de luptă şi se zice că glasurile turburate ale creştinilor căzuţi în luptă fără cuminicătură se auzeau când şi când în acel loc, până a venit un popă dintr-un sat din apropiere cu cuminicătura şi s-a rugat pe morminte pentru odihna acelor suflete[63].

De ce numeşte cronicarul ungur pe domnul adus de turci Dan, când adevăratul său nume era Vlad? O singură explicaţie se poate da acestei confuzii: *Vlad era fiul lui Dan I.* Cronicarul spune că „Dan" era rudă de aproape cu Mircea, în povestirea auzită sau citită de el se vorbea de fiul lui Dan, şi el a trecut numai numele acesta. Fiii lui Dan I, fratele mai mare al lui Mircea, înlăturaţi de la moştenire, rătăceau pribegi prin streinătăţi, unul la Raguza, altul la Constantinopol. Vlad a cerut protecţia păgânilor; e primul, dar nu ultimul caz în istoria noastră şi cu ajutorul lor a căpătat domnia[64].

Expediţia celor 400 de lăncieri se terminase deci cu o înfrângere la trecerea unui râu în Ţara Românească. Însuşi Ştefan de Losoncz, comandantul

---

Maiorescu, p. 54-61, socoate că pasajul se aplică la lupta dintre Mihail, fiul lui Mircea, şi Dan II la 1420, interpretare admisă de toţi istoricii români până acum. Cronicarul ungur pune însă toată povestirea în jurul persoanei lui Ştefan de Losoncz, capitolul e intitulat: *„Războiul banului Ştefan de Losoncz în părţile Transalpine"*. Din diplomele regale ştim însă că acest ban de Maćva a căzut în luptă nu la 1420, ci la 1395, în lupta dintre Vlad şi Mircea. Observ că Litzica traduce greşit expresia privitoare la cei doi domni *„ambo eodem sanguine nati"*, prin „amândoi născuţi din aceiaşi părinţi", deci fraţi, când cronicarul spune numai că erau de acelaşi sânge, adică rude. Deci Thurocz n-a confundat pe Mihail cu Mircea, ci pe Vlad cu Dan. Faptul că acest capitol din cronica lui e deplasat după evenimente petrecute la 1415 (executarea lui Hus) nu e un argument contra părerii noastre, căci cronica e plină de inversări cronologice ale faptelor: capitolul întemeierii Moldovei prin Bogdan (p. 245) este pus după cel despre lupta lui Vlaicu vodă cu ungurii (1370), deşi descălecarea lui Bogdan are loc la 1359 (p. 241-242). După povestirea uciderii lui Hus (p. 288), la 1415, urmează expediţia lui Sigismund în Boemia, la 1408 (p. 289), apoi vine expediţia lui Ştefan de Losoncz, de care ne ocupăm, apoi al doilea război din Boemia, la 1415. (Pentru datele războaielor din Bosnia, C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 143 şi 153). Deci în nici un caz cronicarul nu pune lupta dintre Mircea şi „Dan", după moartea lui Mircea, cum credea Litzica. Interesant este faptul că şi o cronică a Ţării Româneşti, care foloseşte pe a lui Thurocz, pune această luptă în domnia lui Mircea: „Deci Jigmon craiul trimise pe Lojonţ Iştfan cu o seamă de oşti în Ţara Muntenească asupra lui Dan vodă şi dacă se loviră oştile, pieri Lojonţ Iştfan la război de munteni". St. Nicolaescu, *Letopiseţul Ţării Româneşti*, în Revista pentru istorie, filologie şi arheologie, XI, p. 110.

[63] Thurocz, *l. cit.* şi Bonfinius, *op. cit.*, p. 286.

[64] N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 295, crede fără temei documentar că Vlad era fiul lui Vladislav I.

oştirii de ajutor, cade ucis în această luptă[65]. „Din cauza întârzierii şi neglijenţei altora (care n-au sosit la timp în ajutor) a trebuit să piară de sabia turcilor banul Ştefan cu oştenii lui", scria amărât regele Sigismund[66]. Regele plecase la Buda[67], dar, aflând de înfrângerea suferită de oştile lui în Ţara Românească, se întoarce în Ardeal cu o oaste însemnată de cavaleri şi cu maşini de război. La 21 iunie se afla în tabără în câmp lângă Braşov, gata să treacă munţii, şi bănuim că şi Mircea cu credincioşii ce-i rămăseseră erau pe lângă dânsul[68]. Regele Ungariei fusese prevenit de curierii greci ai împăratului Manuel Paleolog că grosul armatei turceşti nu se mai afla în Ţara Românească[69]. La 6 iulie, Sigismund trecuse munţii şi se afla „în lagăr, la coborârea din munţi, lângă Câmpulung"[70]. Luptele începură imediat cu turcii şi cu oastea ridicată în ţară de uzurpatorul Vlad; cavaleria în zale a ungurilor se ciocni cu arcaşii pedestri şi-i puse pe fugă. „Şi a fost luptă aspră de o parte şi alta şi sarazinii în prima luptă n-au putut ţine piept vitejiei creştine şi au fost bătuţi", zice cronica franceză[71]. Oştile creştine, după ce restabiliră pe Mircea în scaunul său de la Argeş[72], străbătură câmpia Ţării Româneşti, îndreptându-se

65 Ortvay, *op. cit.*, p. 243-254. La 16 septembrie 1395 banul Ştefan era „condam", răposat.

66 Motogna, *op. cit.*, p. 42 şi p. 14 şi idem, *Luptele lui Sigismund şi Mircea cel Bătrân cu turcii în 1395*, în Revista Istorică, XI, 1925, p. 281-287, crede că expediţia lui Ştefan de Losoncz a fost *după* expediţia regelui din august. Dar actul din *april*, prin care regele trimite solda ostaşilor lui Ştefan de Losoncz în Valahia, e concludent (vezi mai sus, nota 59). Atât cronica franceză, cât şi Thurocz pun lupta aceasta înainte de expediţia regelui. O altă expediţie a lui Ştefan de Losoncz după întoarcerea regelui nu mai încape: regele era în august în Muntenia, iar la 16 septembrie e arătat ca mort de câtva timp. Că într-un document din 1410 (Motogna, *op. cit.*, p. 285) regele spune că nobilul Ioan de Dobca s-a luptat atât la Nicopole Mic, alături de rege, cât şi alături de Ştefan de Losoncz, nu dovedeşte o secvenţă cronologică, expediţia regală e pusă întâi ca mai importantă, cf. şi G. Gündisch, *Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen*, în Jahrbücher f. Geschichte Österuropas, II, 1937, p. 395, nota 8.

67 Huber, *op. cit.*, p. 547.

68 Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 151-153.

69 Zawalinski, *op. cit.*, p. 22.

70 Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 153. Cf. şi C. Jirecek, *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în Archiv f. slavische Philologie, XIV, 1891, p. 270.

71 *Chronique du religieux de St. Denis, loc. cit.* şi Bonfinius, *op. cit.*, p. 268-269.

72 Diploma lui Sigismund din 1 august 1406 pentru fraţii de Gara, F. Sišić, *op. cit.*, p. 281 „*Merche voywodam Transalpinum, per Turkos de suo dominio depositum, suo restituit pristino dominio*".

spre Turnu (Nicopole Mic), unde se întăriseră turcii, locul de trecere al lui Baiazid din anul precedent. Baiazid părăsise ţara şi cetatea era apărată numai de românii lui Vlad, dar în târg se aflau şi turci, care pesemne că erau mai puţini. După ce oastea creştină ajunsese în faţa Turnului, oştenii din cetate şi orăşenii izbucniră în mai multe rânduri în timpul nopţii în tabăra lui Mircea şi a lui Sigismund, pricinuind alarmă şi turburare[73]. Dar regele adusese cu el maşini de război, aruncătoare de pietre şi berbece şi cu ajutorul lor dărâmă zidul cetăţii, care se prăbuşi. Atunci porni atacul general: „De trei ori steagul regelui căzu la pământ şi de trei ori fu iarăşi ridicat, iar regele îndemna mereu pe ai săi să lupte pentru Hristos"[74]. Cetatea fu luată, dar cu sacrificii grele; între răniţi cu răni grele se aflau Ştefan de Canişa, comitele secuilor, Nicolae de Gara, ban al Croaţiei şi Slavoniei, Ioan de Maroth, banul de Maćva, cei mai de seamă nobili ai coroanei ungare[75]. Despre isprăvile lui Mircea şi ale boierilor şi oştenilor lui nu spun nimic cronicile streine, care fac reclamă numai regelui Ungariei. Fapt este că Turnul era luat şi o garnizoană ungurească fu lăsată acolo cu castelani ai regelui Sigismund[76]. Dar regele se grăbi să se întoarcă în ţară, aflând că regina Maria murise la Buda, în urma unei naşteri premature provocate de o căderе de pe cal[77].

Vlad voievodul pus în scaun de păgâni se dăduse în lături, nu fusese învins, ci aştepta ceasul lui. Când oştile regale ce se întorceau spre Ardeal ajunseră la poalele dealului Posada, la intrarea în pasul Branului[78], fură atacate în

---

[73] Thurocz, ed. Schwandtner, *op. cit.*, I, p. 275 şi Bonfinius, *op. cit.*, p. 264.

[74] *Chronique du religieux de St. Denis, loc. cit.*, şi Jouvenal des Ursins, *l. c.*

[75] F. Šišić, *l. cit.* şi Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 384, 395, 431.

[76] F. Šišić, *l. cit.*: *„fideles castellanos in eodem relinquens"*.

[77] Ştirea lui Dlugosz, *Chronica Polonorum*, I-2, p. 147, că regina Maria a murit la 17 mai 1395 şi a lui Thurocz, *l. c.* că vestea a primit-o regele în timpul expediţiei din Ţara Românească a făcut pe cei mai mulţi istorici români să creadă că această expediţie a fost în *mai* şi nu în *iulie-august*, cum a fost în realitate. Dar Karácsonyi, *Maria kiràlinà halàla napja*, în Századok, 1907 (şi Motogna, *op. cit.*, p. 37) a dovedit că Dlugosz a greşit data şi regina a murit în realitate în ultimele zile ale lui iunie sau la începutul lui iulie.

[78] În unele diplome ungureşti e scris *Pazata*, ceea ce a făcut pe unii istorici să creadă că e vorba de muntele *Pasărea* (Mehedinţi). Tocilescu, *Manual de istoria românilor*, Bucureşti, 1889, p. 42, sau chiar de *muntele Basarabă*, N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 179. O diplomă a lui Sigismund publicată de curând, care povesteşte lupta dă forma *Pozata*, ceea ce curmă discuţia (F. Šišić, *op. cit.*, p. 281). Dealul Posada se află la N de Rucăr, de-a curmezişul drumului ce duce la Bran (*Marele dicţionar geografic*, sub voce).

vale de românii lui Vlad. „Când am ajuns pe culmea munţilor, în locul numit Pozada, scrie însuşi regele Sigismund, în trecătoarea strâmtă şi ne-am urcat pe cărarea îngustă, o mulţime de români ne-au atacat, aruncând asupra noastră şi a celor ce ne urmau şi a supuşilor noştri săgeţi otrăvite cu venin şi pari ascuţiţi aducători de moarte, lovindu-ne în chip crud, de la adăpostul pădurii dese. Atunci Nicolae de Gara cu steagul său şi cu însoţitorii s-a năpustit asupra românilor, ca un leu fără teamă de moarte, pentru apărarea persoanei noastre şi salvarea ei. I-a respins cu armele, scăpându-ne pe noi şi pe supuşii noştri de loviturile detestabile ale zişilor români şi de atacurile lor duşmănoase, dar nu fără pieirea multora dintre ai săi"[79]. Graţie energiei banului Croaţiei, regele scăpă teafăr peste munţi, dar Vlad vodă rămâne stăpân în Ţara Românească şi asupra scaunului de la Argeş[80]. Astfel războiul din Ţara Românească se terminase cu o înfrângere, întocmai ca şi cel din Moldova: românii se daseră în lături la trecerea oştilor de cavaleri, dar la întoarcerea oştenilor obosiţi îi prinseseră la loc greu şi-i loviseră nimicitor. Aceasta nu-l împiedică pe regele Ungariei să trimită veşti triumfale de izbândă regilor din Europa. Regele Franţei, aflând aceste veşti, a poruncit de s-au făcut procesiuni în tot regatul său şi s-au cântat rugăciuni de mulţumire lui Dumnezeu în catedrala Nôtre Dame din Paris[81].

Situaţia lui Sigismund era însă gravă: turcii veniţi în ajutorul lui Vlad vodă trecură în Ţara Bârsei cu oamenii voievodului muntean şi ajunseră aproape de Braşov, arzând şi prădând. Populaţia se apără cum putu: preotul Ioan Iacobi înarmat cu lancie şi sabie ridică pe saşi şi respinse pe năvălitori[82]. Garnizoana lăsată la Turnu fusese nimicită, căci Sigismund însuşi scrie: „Atunci Valahia a fost pierdută şi Dunărea a căzut în mâinile duşmanilor"[83]. Credem că de astă dată Mircea s-a refugiat cu totul în Ardeal, urmând pe regele Sigismund.

---

[79] F. Šišić, *op. cit.*, p. 281. Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 398, 460.

[80] Bineînţeles că menţiunea lui Mircea între duşmanii ce atacară pe rege la Posada într-un privilegiu regal (Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 460) e o confuzie în loc de Vlad, căci acesta şi nu Mircea continuă să domnească în ţară. La 1408, în acelaşi an cu diploma amintită, Sigismund dă lui Ioan de Maroth un privilegiu, în care, amintind de Mircea, îl numeşte, *„familiarius noster"*. Šišić, *op. cit.*, p. 301. Şi ultima istorie a Ungariei, Homan-Zsekfü, *Magyar történet*, III, p. 197, admite că Vlad, nu Mircea, a atacat pe regele Sigismund la Posada.

[81] Religieux de St. Denis, *op. cit.*, p. 390.

[82] G. Gündisch, *Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zur Mitte des 15. Jahrhundert*, în Jahrbücher f. Geschichte Osteuropas, II, 1937, p. 393-394.

[83] V. Motogna, *op. cit.*, p. 40-41.

Pe de altă parte, moartea reginei Maria crea noi conflicte; ea era moştenitoarea legitimă a lui Ludovic cel Mare şi Sigismund stăpânea Ungaria numai în virtutea căsătoriei sale, aşa socotea Vladislav Iagello, căsătorit cu Hedviga, cealaltă fiică a regelui Ludovic. Folosindu-se de lipsa regelui Ungariei, aflat cu oştile în Ţara Românească, el năvăli în Ungaria, ca să-şi reclame „moştenirea", dar Ioan de Canişa arhiepiscopul de Strigoniu strânse oaste şi respinse pe poloni în Carpaţi[84]. Războiul lui Sigismund în Muntenia ţinuse până în august şi regele e silit să rămâie mai departe în Ardeal din pricina primejdiei turceşti; între 13 şi 17 septembrie se afla la Sibiu, iar la 26 ale lunii era la Mediaş[85]. În decembrie, regele Ungariei convoacă o nouă adunare a nobilimii, care proclamă ridicarea în arme a ţării[86]. În faţa turcilor, ce se aflau acum în nordul Dunării, a polonilor ostili, Ungaria nu mai putea rămâne singură şi de aceea ideea unei cruciate încolţi în mintea lui Sigismund pe care el o pregătea prin solii trimise în toate părţile Europei.

Vlad, domnul Ţării Româneşti. Între timp, Vlad vodă, protejatul lui Baiazid, domnea la Argeş şi poruncea în ţară. Sigismund, văzând că nu-l poate înlătura, crezu că e posibil să-l câştige de partea lui, sacrificând în acest chip fără scrupule pe Mircea, luptătorul pentru cruce. În adevăr, la 21 martie 1396 sosi la curtea episcopului catolic Maternus al Ardealului solul Ioan Tatar de la curtea regelui, trimis cu „legaţie solemnă" la Vlad voievodul Ţării Româneşti. Aceasta însemna însă recunoaşterea noului domn din partea Ungariei. Episcopul Ardealului se adresă municipalităţii din Sibiu, rugând-o să găsească un bărbat „prudent şi circumspect, *care să cunoască limba română*" *(idiomate Olachali suffultum)*, „care să meargă împreună cu acel Ioan Tatar la Vlad vodă, ... ca să cerceteze în taină şi să afle ce fac turcii şi alte ştiri"[87]. Misiunea solemnă a lui Ioan Tatar, pe care am putea-o numi de trădare, nu avu nici o izbândă; Vlad vodă se arată pe faţă duşmanul lui Sigismund. La 28 mai 1396 el emite din Argeş un act omagial către regele Poloniei Vladislav şi soţia sa Hedviga. Vlad se intitulează domn al Basarabiei (Munteniei) şi al Severinului,

84 Thurocz, *op. cit.*, p. 273, Bonfinius, *op. cit.*, p. 269. Cf. şi Skrzypek, *op. cit.*, p. 89.

85 Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 156-157.

86 Homan-Szekfü, *op. cit.*, III, p. 197.

87 Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 165-166, Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 6. Pentru dată, Gündisch, *op. cit.*, p. 395-396.

care se vede că încăpuse în mâinile lui. Regele Vladislav îi trimisese mai de mult, poate chiar în timpul luptelor din anul precedent cu Sigismund şi Mircea, scrisori în care îl recunoştea ca domn legiuit al Ţării Româneşti şi-i făgăduia că-i va da şi părţile de peste munţi, atunci când va fi de fapt rege şi în Ungaria. În consecinţă, Vlad recunoaşte ca suzerani ai lui pe Vladislav şi pe Hedviga, „singura moştenitoare a marelui Ludovic", moştenitori de drept ai regatului Ungariei. Vlad aflase de încercarea regelui polon de a lua tronul lui Sigismund, după moartea reginei Maria, şi el recunoaşte acest drept al lui, declarând că-l va sprijini împotriva oricărui duşman[88]. Întrebarea care se impune este: cum a ajuns Vlad în legătură cu Polonia? Dacă ne amintim că Mircea încheiase convenţiile cu Vladislav Iagello prin intermediul lui Petru vodă din Moldova şi dacă ţinem seamă că soliile polone şi muntene de atunci trebuiau să treacă prin Moldova, se impune concluzia că Ştefan domnul Moldovei a mijlocit între Vlad vodă şi Vladislav Iagello. Ştefan era şi el vasalul Poloniei şi duşmanul lui Sigismund, cu care se luptase, avea deci interes să depărteze Ţara Românească de Ungaria, apropiind-o de Polonia. Cred deci că nu rămâne orice îndoială că domnul Moldovei a pus în legătură pe Vlad cu suzeranul său, făcând în acelaşi timp un act de duşmănie şi împotriva lui Mircea. Se formase deci o înţelegere între turci, Ţara Românească, Moldova şi Polonia împotriva lui Sigismund al Ungariei.

Atunci porni a treia oaste pentru recucerirea Ţării Româneşti. Ştibor din Sciborzyć, voievodul Ardealului, de neam polon[89], luă cu sine pe Mircea şi trecu din nou peste munţi, tocmai în vremea în care oştile regale împreună cu cruciaţii din Apus se adunau la Timişoara (august 1396). Vlad întâmpină pe Mircea şi pe Ştibor cu oastea lui şi cu turcii pe cari îi ţinea pe lângă dânsul; s-a dat o luptă cu mari pierderi şi vărsare de sânge de ambele părţi şi voievodul Ardealului ieşi din rânduri şi se apucă să lupte personal cu lancea cu Vlad vodă, ca într-un duel de cavaleri. În acest duel Vlad fu învins şi rănit destul de

---

[88] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 374-375 şi observaţiile lui Skrzypek, *op. cit.*, p. 82-83 şi Gündisch, *loc. cit.*. Originalul actului în Arhivul principal din Varşovia, mapa *Basarabia IX*, o fotografie în posesia noastră.

[89] Ştibor fusese numit voievod al Ardealului în 1395. Despre el G. Wenzel, *Ştibor Vajda* (Publicaţiile istorice ale Academiei maghiare, IV), Budapesta, 1874, p. 84 şi A. Prochaska, *Scibor ze Sciborzyć*, în Rocznik towarzystwa naukowe, Torun, IX şi I. Lupaş, *Un nobil polon în scaunul de voievod al Transilvaniei: voievodul Ştibor*, în *Studii şi comunicări istorice*, II, Cluj, 1940, p. 61-66.

rău, iar oştile lui o luară la fugă. Astfel Mircea şi Ştibor străbătură până la Dunăre şi putură lua parte la lupta de la Nicopole, care tocmai atunci începea[90]. Ba mai mult, Mircea avu prilejul să cheme în jurul său pe boieri şi oastea din ţara recâştigată, înfăţişându-se alături de cruciaţi cu o armată românească destul de însemnată. Dar pentru curăţirea ţării de oamenii lui Vlad nu fusese vreme, uzurpatorul se retrăsese din nou în locuri ascunse şi aştepta acolo ajutorul turcesc **[8]**.

[90] Diploma lui Sigismund pentru Ştibor, Timişoara, 6 decembrie 1397, la Wenzel, *op. cit.*, p. 99.

Note

[1] Nu putem vorbi de un consens în rândul specialiştilor în ceea ce priveşte data cuceririi Silistrei de către Bayazid I, acest moment fiind fixat fie în toamna anului 1392, fie în iulie 1393 (după lichidarea ţaratului bulgar de la Târnovo), ca răspuns la campania sud-dunăreană organizată de Sigismund de Luxemburg şi Mircea cel Bătrân. Detalii la Petre Ş. Năsturel, *Une victoire du voïvode Mircea l'Ancien sur les Turcs devant Silistra (c. 1407-1408)*, în SAO, I, 1957, p. 239-247; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 62; Tahsin Gemil, *Mircea l'Ancien face à la politique impériale de Bayezide I-er*, în RRH, XXV, 1986, 1-2, p. 11; idem, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 76-77; A. Pippidi, *Sur une inscription grecque de Silistra*, în RESEE, XXIV, 1986, nr. 4, p. 323-332.

[2] Identificarea *Carinovasin* din sursele otomane cu localitatea *Cavarna* din Dobrogea propusă de Panaitescu nu se mai susţine în lumina ultimelor cercetări; cea mai mare parte a specialiştilor plasează acest puternic centru militar otoman în zona de sud a Munţilor Balcani (actualul oraş *Karnobat*).

Diferenţe de opinie înregistrăm şi în ceea ce priveşte stabilirea datei în care această acţiune militară a domnului muntean s-a desfăşurat. Astfel, ea a fost plasată în 1391 (Nagy Pienaru, *Relaţiile lui Mircea cel Bătrân cu emiratul pontic Canda-rogullari*, în RI, VII, 1996, nr. 7-8, p. 483-510), 1392 (Tahsin Gemil, *Raporturile româno-otomane*, p. 340-343; idem, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 75) sau 1393 (A. Decei, *Expediţia lui Mircea cel Bătrân*, p. 140-155).

[3] În literatura de specialitate nu există un consens în ceea ce priveşte localizarea bătăliei de la „Rovine", ea fiind plasată fie în zona Olteniei, fie în zona Argeşului. Pentru diversele ipoteze avansate, vezi A. A. Bolşacov, *Localizarea bătăliei de la Rovine*, în SMIM, IV, 1960, p. 391-394; Ion Nania, *Contribuţiuni la problema localizării luptei de la Rovine (1394)*, în SAI, V, 1963, p. 431-435; M. Branişte, *Noi contribuţii la localizarea luptei de la Rovine din anul 1394*, în MO, 1963, nr. 7-8, p. 612-618; Constantin C. Giurescu, *Historica – geographica*.

Localizări de oraşe, cetăţi, sate şi locuri de bătălie, în idem, *Probleme controversate în istoriografia română*, Bucureşti, 1974, p. 162-165; N. A. Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 98-99, 102-103; Zaharia Gărău, *Noi argumente privind localizarea bătăliei de la Rovine lângă Craiova. O ipoteză de lucru*, în „Oltenia", 1981, p. 69-87; N. Stoicescu, *Bătălia de la Rovine (17 mai 1395)*, Bucureşti, 1986, p. 52-56; Al. V. Diţă, *17 mai 1395. O dată importantă în istoria universală – victoria românească de la Rovine*, Bucureşti, 1995, p. 46-48; Gh. T. Ionescu, *Unde sunt Rovinele bătăliei din 1394?*, în *Istros*, V, 1987, p. 231-256.

[4] Data şi rezultatul confruntării militare de la Rovine au dat naştere la o îndelungată dezbatere în istoriografia română, uneori ajungându-se la controverse aprinse, în timpul cărora, nu de puţine ori, tonul academic şi diversitatea de opinie au fost înlocuite de retorica agresivă, antiştiinţifică.

În istoriografia problemei s-au conturat trei opinii principale: a) adepţii desfăşurării luptei de la Rovine la 10 octombrie 1394, potrivit cronologiei din analele sârbeşti; b) cei ce susţin ca dată a acestui conflict 17 mai 1395; c) desfăşurarea a două sau mai multe campanii militare ale lui Baiazid I în nordul Dunării.

Pentru prima opinie, vezi R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor*, p. 88, 104-105; A. Decei, *Expediţia lui Mircea cel Bătrân*, p. 153; idem, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 63; *Istoria României*, II, p. 368-369; Şt. Ştefănescu, *Ţara Românească de la Basarab I „Întemeietorul" până la Mihai Viteazul*, Bucureşti, 1970, p. 51; B. Câmpina, *Lupta Ţării Româneşti împotriva expansiunii otomane (1335-1415)*, în idem, *Scrieri istorice*, I, Bucureşti, 1973, p. 257; N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 103; idem, *Puncte de vedere asupra datării bătăliei de la Rovine („17. V. 1395")*, în RI, I, 1990, nr. 7-8, p. 783-802; O. Iliescu, *Vlad I-er, voïvode de Valachie*, p. 73; M. Bărbulescu. D. Deletant, K. Hitchins, Ş. Papacostea, P. Teodor, *Istoria României*, Bucureşti, 1998, p. 185.

În legătură cu datarea bătăliei de la Rovine la 17 mai 1395, vezi: Al. V. Diţă, *Victoria românească de la Rovine (17 mai 1395)*, în „Anale de istorie", XXXII, 1986, 4, p. 26-43; idem, *17 mai 1395*; N. Stoicescu, *Bătălia de la Rovine (17 mai 1395)*, p. 48-52; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 298-302; Anca Ghiaţă, *Mircea cel Mare – apărător al integrităţii*, p. 220; M. Maxim, *Cu privire la înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare*, în *Marele Mircea Voievod*, p. 376; V. Veliman, *Domnia lui Mircea cel Mare în viziunea istoriografiei otomane (sec. XV-XVII)*, în *ibidem*, p. 428-429; Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Bucureşti, 1997, p. 88.

Pentru cea de-a treia opinie, vezi: S. Iosipescu, *De la bătălia de la „Rovine" la istoria polonă a lui Jan Dlugosz*, în AIIAI, XXIII/2, 1986, p. 707-712; idem,

Două chestiuni de geografie istorică: I. în Podunavia sub Marele Mircea Voievod al Ţării Româneşti; II. locul bătăliei de la „Rovine", în *Marele Mircea Voievod*, p. 441; Ş. Papacostea, *Mircea cel Bătrân şi Baiazid. O întregire la cunoaşterea confruntărilor lor armate*, în SMIM, XVI, 1998, p. 19-21.

De asemenea, amintim şi punctul de vedere susţinut de Tahsin Gemil, (*Mircea l'Ancien*, p. 13-18; *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 77-81) potrivit căruia „expediţia lui Baiazid I la nord de Dunăre s-a desfăşurat către sfârşitul verii sau la începutul toamnei anului 1395".

O trecere în revistă a principalelor opinii privind data desfăşurării bătăliei de la Rovine la: Cristian Dineaţă, *Rovine – o ecuaţie cu mai multe necunoscute*, în vol. *Mituri istorice româneşti*, sub direcţia lui Lucian Boia, Bucureşti, 1995, p. 90-102; Marius Diaconescu, *The Relations of Vassalage between Sigismund of Luxemburg, King of Ungary, and Mircea the Old Voivode of Wallachia*, în MT, II, 1998, nr. 2, p. 255-257.

[5] Detalii privind contextul politico-militar şi clauzele tratatului la: V. Ciobanu, *Ţările române şi Polonia*, p. 22-23. Pentru relaţiile dintre Mircea cel Bătrân şi Ştefan I al Moldovei, vezi C. Rezachevici, *Mircea cel Bătrân şi Moldova*, în RdI, 36, 1986, nr. 8, p. 746-762.

[6] Ovidiu Cristea, *Stema cu leu a voievodului Ţării Româneşti. O ipoteză*, în RI, V, 1994, nr. 3-4, p. 303-307.

[7] Pentru această problemă, vezi Pavel Binder, *Unde a încheiat Mircea cel Bătrân tratatul braşovean din 1395? Consideraţii privind localizarea curţii feudale din Braşov*, în „Cumidava", IV, 1970, p. 59-67. În ceea ce priveşte statutul lui Mircea cel Bătrân în momentul semnării tratatului – învins sau învingător – aceasta rămâne în continuare o problemă deschisă. O trecere în revistă a principalelor opinii la Al. V. Diţă, *„Fuga" şi „restaurarea" lui Mircea cel Mare. Între realitate istorică medievală şi ficţiune istoriografică modernă*, Bucureşti, 1995.

[8] Despre Vlad I Uzurpatorul şi cronologia conflictului cu Mircea cel Bătrân, vezi: Gh. Ionescu, *Contribuţiuni la cronologia domniei lui Mircea şi a lui Vlad voievod în Ţara Românească*, în *Materiale ale sesiunii ştiinţifice a Institutului pedagogic Bucureşti pe anul 1956*, Bucureşti, 1956, p. 263-286; B. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, p. 260-274; N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 114-116; V. Ciobanu, *Ţările române şi Polonia*, p. 26; O. Iliescu, *Vlad Ier, voïvode de Valachie*, p. 96-99; vezi şi *supra*, partea I, cap. II, n. **[7]**.

CAPITOLUL VII

NICOPOLE

Pregătirea cruciatei. Turcii deveniseră în foarte scurt timp o primejdie pentru toată Europa; în câteva decenii numai alcătuiseră un imperiu puternic în Peninsula Balcanică, o ameninţare pentru întreaga lume creştină. Atunci se născu ideea unei noi cruciate. Lupta de la Rovine şi trecerea turcilor în nordul Dunării au fost hotărâtoare pentru aceasta[1]. Sigismund de Luxemburg, care întrunea sub sceptrul său mai multe state creştine, rudă cu principii Germaniei şi Boemiei, luă iniţiativa acestei opere ce trebuia să redeştepte timpurile de entuziasm general creştin ale veacului al XI-lea. Solii regelui Ungariei în frunte cu arhiepiscopul Ioan de Canişa, fratele contelui secuilor, sosiră la Paris, la curtea regelui Carol VI şi la Dijon, la ducele Burgundiei[2]. Veneţia, puterea maritimă mai importantă a vremii, era şi ea necesară pentru izbânda unei cruciate şi de aceea regele Sigismund ducea cu ea tratative de împăcare, în urma conflictului pentru stăpânirea Dalmaţiei[3]. Flota veneţiană urma să rupă în două Imperiul Otoman, tăind partea asiatică de cea europeană[4]. În scrisoarea către regele Franţei, Sigismund scria că Baiazid s-a lăudat că va ajunge până la Roma şi va da calului său să mănânce ovăz pe altarul Sfântului Petre[5]. Atunci nobilii credincioşi şi iubitori de aventură din părţile Apusului se ridicară în arme, preoţii predicau de la amvon, poeţii scriau

---

[1] Jouvenal des Ursins, *op. cit.*, p. 408.

[2] *Ibidem* şi Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 383.

[3] Šafarik, *Acta archivi veneti spectantia ad historiam Serborum*, I, Belgrad, 1860, p. 273. Beckman, *Der Kampf Kaiser Sigmunds gegen din werdende Weltmacht der Osmanen*, Gotha, 1902, p. 6-8.

[4] Beckman, *l. c.*

[5] Froissart, *Oeuvres*, ed. Kervyn de Lethenhove, XV, Paris, 1871, p. 216-217.

poeme de înflăcărare. Dar şi prevestiri rele înspăimântau pe cei ce voiau să plece: „În unele părţi din Guyenne, zice o cronică, s-au auzit glasuri şi zgomot de arme şi cai, oameni ce se luptau. Aceste lucruri pricinuiau oamenilor teamă mare şi nu fără dreptate, deoarece acele lucruri s-au petrecut înainte de lupta din Ungaria şi unii spun că a fost o prevestire"[6]. Totuşi oamenii viteji au pornit la luptă spre ţările depărtate. Din Franţa plecase contele Filip de Artois şi de Eu, conţii de la Marche, Jean de Vienne amiral al Franţei, mareşalul Jean de Maingre zis Boucicaut, seniorii de Coucy şi Trimouille. Din Burgundia, contele Jean de Nevers, fiul ducelui Filip cel Viteaz (le Hardi), un tânăr de 22 de ani, care din pricina rangului său fu numit comandantul cruciatei[7]. Cavalerii francezi porniră mulţime; Boucicaut plecase, cum spune cronica faptelor sale, „întâi pentru că dorea mai mult decât orice să lupte cu turcii, apoi pentru mâncarea cea bună ce căpătase şi mai înainte de la regele Ungariei"[8]. În total, cavalerii cu suita lor trebuie să fi fost vreo 2500 [9]. Din Germania au pornit de asemenea cavaleri; între alţii Ruprecht, contele palatin, şi Ioan de Zollern, burgravul din Nürnberg (şi nu Frederic de Zollern, cum greşit s-a spus. Deci strămoşul liniei de azi a Hohenzollernilor din România n-a fost la Nicopole)[10], apoi nobili din Bavaria, Stiria şi alte părţi[11] **[1]**. Din Italia şi Anglia veniră de asemenea un număr de nobili şi un mic număr de poloni, deşi Polonia adoptase o atitudine politică anti-creştină[12]. Din Ungaria erau toţi sfetnicii lui Sigismund, care luaseră parte la expediţia regelui în Ţara Românească din anul precedent. Cifra oastei creştine e greu de stabilit faţă de exagerările cronicarilor vremii. Schiltberger, cel mai sigur martor al luptei de

---

[6] Jouvenal des Ursins, *op. cit.*, p. 402.

[7] Froissard, *op. cit.*, XV, p. 218.

[8] *Le livre des faicts du bon messire Jean le Maigre dit Boucicaut,* în Petitot, *Colection complète des mémoires relatifs à l'histoire de France*, VI, p. 444.

[9] E. Kling, *Die Schlacht bei Nikopolis*, Berlin, 1906, p. 14.

[10] Cf. însă Carol I, *Nicopole,* Analele Academiei Române, 1903-1904 şi nemţeşte, Breslau, 1905. Pentru genealogia familiei şi participarea lui Ioan burgravul la Nicopole, C. Kretschmer, *Historische Geographie von Mitteleuropa,* München, 1904, p. 295; *Die Chroniken der deutschen Städte,* XXII, *Augsburg,* Leipzig, 1892, p. 44 şi *Die Chronik des Kaiser Sigmunds*, aceeaşi colecţie, I, Lepzig, 1862, p. 359.

[11] *Chronicon Salisburgense,* în *Scriptores rerum austriacarum*, ed. Pez, I, Leipzig, 1721, col. 432.

[12] E. Kling, *op. cit.*, p. 19.

la Nicopole, o stabileşte la 16 000[13], cifră încă prea mare pentru o oaste de cavaleri. Este sigur, după listele de ostaşi şi socotelile cheltuielilor, că oastea combatantă n-a trecut de 9 000[14]. Aceasta constituia totuşi o oştire puternică de cavaleri în zale, care lupta cu lancea, dar lipsită de coeziune şi de disciplină.

Drumul străbătut de cruciaţi fu lung şi greu, cavalerii urmaţi de căruţe cu bagaje şi merinde, străbătură prin Alsacia, apoi prin Germania, unde fură prădate satele, trecură apoi Dunărea şi sosiră în Ungaria. Regele Sigismund le trimise atunci vorbă „să nu fie prea înfierbântaţi şi grăbiţi în acest război" şi îi sfătuia să lase pe pedestraşi şi oastea de ţară să înceapă lupta, căci aceştia erau obişnuiţi cu luptele de graniţă cu turcii, iar cavalerii să vie pe urmă. Preoţii din Ungaria socoteau pe francezi oameni desfrânaţi, lacomi la mâncare şi băutură, iubitori de jocuri de noroc cu zarul şi desfrânaţi cu femeile. Ei le arătau primejdia în care se aflau, căci turcii sunt un popor mare şi puternic[15].

La Buda se reuniră trupele venite din diferite părţi şi porniră cu toţii de-a lungul Dunării, ungurii fiind în avangardă. Oştile trecură apoi pe la Timişoara, unde regele Sigismund se ivi în mijlocul taberei cruciate[16]. Vara se sfârşise când oastea creştină trecu Dunărea pe la Orşova[17]. „Era pe Dunăre o aşa mulţime de bărci şi de corăbii, încât nici nu se mai putea vedea apa. Iar regele înainta pe uscat cu multă pompă, cu aur şi pietre preţioase, cu arme şi lanţuri de fier"[18]. Dincolo de Dunăre cruciaţii înaintară de-a lungul fluviului spre răsărit, aşteptând sosirea flotei veneţiene. Mai întâi a fost un popas la Vidin, cetatea lui Straţimir, principe bulgar care ştiuse până acum să se menţie în chip dibaci între turci şi creştini. El deschise porţile cetăţii şi se alătură

---

[13] H. Schiltberger, *Reisebuch*, ed. Langmantel, Tübingen, 1885. Ediţia F. Neumann, München, 1859, după un ms. defectuos, plină de greşeli: numele lui Mircea (Mercer) este deformat în *Werter, Turckisz* în loc de *Türkoisch* (Târgovişte), *Asparseri* pentru *As-pasari* (Iaşi). Totuşi istoricii noştri folosesc această ediţie greşită (I. Lupaş, *Lecturi din isvoarele istoriei românilor*, Bucureşti, 1928, p. 70-72; gen. R. Rosetti, *Battle of Nicopolis*, în The Slavonic Review, XV, 1937, p. 4 (a extrasului); Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 470-471, reproduce traducerea lui Lupaş şi chiar Atyia, *Battle of Nicopolis*, Londra, 1934).

[14] E. Kling, *op. cit.*, p. 22-25, cu consideraţii critice remarcabile.

[15] Jouvenal des Ursins, *op. cit.*, p. 409.

[16] G. Wenzel, *op. cit.*, p. 99.

[17] La 13 august, Ortvay, *op. cit.*, p. 263.

[18] *Cronica bulgară*, ed. citată, p. 530-531.

oştirii cruciate; turcii din Vidin, pe care Straţimir era silit să-i ţie lângă dânsul, fură prinşi şi predaţi cruciaţilor[19]. Totuşi lăcomia cavalerilor se arată şi aci, ei cerură lui Straţimir să se răscumpere cu 20 000 de guldene[20].

Prima ciocnire cu turcii a fost la Rahova, unde păgânii erau întăriţi cu ziduri şi turnuri; a fost nevoie de un asediu în regulă şi corăbiile de pe Dunăre atacară cetăţuia dinspre apa fluviului, izbutind astfel să o ia[21]. De acolo porniră mai departe spre Nicopole, unde trebuia să se decidă soarta cruciatei.

Bătălia de la Nicopole (25 septembrie 1396). Cetatea Nicopole era aşezată pe un platou stâncos la marginea Dunării, refăcută de turci, care o înconjurară cu ziduri şi turnuri. Deşi cruciaţii aduseseră catapulte şi tunuri ce aruncau pietroaie în ziduri, garnizoana turcească se împotrivi cu bărbăţie sub conducerea căpitanului Dogan[22]. Peste tot oştile creştine fuseseră călăuzite de români, cunoscători ai locurilor[23]. Mircea sosise şi el la Nicopole după înfrângerea lui Vlad cu o oaste de 2-3000 de oameni, însoţit de Ştibor voievodul Ardealului. De asemenea sosiră pe Dunăre din Veneţia 30 de corăbii mici, ce ancorară în faţa cetăţii[24]. Pe când cavalerii o duceau în petreceri şi beţii, risipind proviziile ce se aflau încărcate pe corăbii[25], Baiazid se apropia cu o oaste mare. Deşi banul Ioan de Maroth, trimis în recunoaştere cu un corp de călăreţi, adusese ştirea că sultanul sosise la Târnova[26], totuşi ivirea marei armate otomane în faţa Nicopolei a fost o surprindere pentru cruciaţi. Regele Sigismund se sculă pe neaşteptate de la masă, când i se aduse

---

[19] Thurocz, *op. cit.*, p. 279 şi Boucicaut, *op. cit.*, p. 448. La 18 şi 19 august Sigismund dă diplome *„in descensu nostro campestri in regno nostro Bulgariae prope Neograd"*, probabil lângă Vidin, Ortvay, *op. cit.*, p. 267 şi Fejer, *Codex diplomaticus*, X-2, p. 351, 353.

[20] *Die Chroniken der deutschen Städte*, XXII, *Augsburg*, Leipzig, 1892, p. 42.

[21] *Religieux de St. Denis*, ed. citată, p. 493 şi Jouvenal des Ursins, *op. cit.*, p. 408.

[22] Neşri, trad. Nöldke, Zeitschr. d. Morgenland. Gesellschaft, XV, p. 345-346. Religieux de St. Denis, *op. cit.*, p. 494.

[23] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 64-71.

[24] *Cronica bulgară*, în Archiv f. slavische Philologie, XIII, p. 531.

[25] Dlugosz, ed. citată, I-2, col. 145-146 şi Religieux de St. Denis, *op. cit.*, p. 494.

[26] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 431 şi F. Šišić, *Neskoliko isprava iz početka XV st* (Câteva documente de la începutul veacului al XV-lea), în Starine Jugoslovenske Akademije, Zagreb, XXXIX, 1938, p. 230-234, 301, diplomele pentru Ioan de Maroth din 1403 şi 1408.

vestea că vin turcii, iar abia după ce ajunse în câmp se dete de ştire şi francezilor să fie gata de luptă. Cu toţii se ridicară în dezordine de la masă, învinuind pe rege că nu le-a spus lucrul din vreme[27]. Între timp, Mircea ceru să pornească înainte în recunoaştere, „să privească pe duşman", ceea ce regele îi îngădui. „El luă cu sine o mie de oameni din neamul său, scrie Schiltberger, şi a cercetat pe duşman. După aceea s-a întors şi a venit la rege, spunându-i cum au ei douăzeci de steaguri şi sub fiecare steag erau câte zece mii de oameni şi fiecare steag stă deosebit cu oameni săi"[28]. De fapt, oastea turcească nu putea fi aşa de mare cum spun izvoarele creştine, o asemenea oaste nu s-ar fi putut desfăşura toată pe platou, trebuie s-o preţuim ca la 15-20 000 de oameni, între cari şi cei 1500 de sârbi ai lui Ştefan Lazarevici, care au venit mai târziu pe câmpul de luptă[29]. Turcii veniseră dinspre Târnova şi se urcară pe platoul unde se găsea cetatea, lăsând în vale pe creştini. Rezerva armatei turceşti, în care se afla şi sultanul, nu era vizibilă, fiind aşezată sub platou şi acoperită de marginea lui. În aceste condiţiuni izbânda turcească era asigurată, căci creştinii se aflau în faţa unei cetăţi duşmane, iar oastea sultanului superioară ca număr şi ca mobilitate îi domina pe poziţiile lor. Creştinii, lipsiţi de unitate de comandament, nu dădură un atac general al înălţimilor, ce ar fi putut reuşi cavalerilor, ci se risipiră în atacuri izolate[30]. Mircea, care cunoştea oastea turcească, ceru să pornească el primul atac şi Sigismund i-a îngăduit, dar burgunzii nu voiră să lase pe seama altora această glorie[31]. E drept că seniorul de Coucy ştia să aprecieze folosul ce-l aduceau într-un asemenea război românii şi întotdeauna avea grijă să ţie pe lângă dânsul câţiva boieri de ai lui Mircea cu oamenii lor, ca să-l ajute[32], dar, pe când acest nobil francez căuta să convingă pe ceilalţi să primească hotărârea regelui, Guy de la Trimouille îi strigă că este fricos. Atunci Coucy îi răspunse cu mândrie: „Când se va da lupta, voi dovedi că nu mi-e teamă, voi duce coada calului meu, acolo unde dumneata nu vei cuteza să pui nici botul calului dumitale". Dar Filip de Artois întrerupse, apucând steagul de

---

[27] Boucicaut, *op. cit.*, p. 455.

[28] Schiltberger, *op. cit.*, ed. Langmantel, p. 3.

[29] Kling, *op. cit.*, p. 81. Urudj, pe care Kling nu-l cunoaşte, socoate armata turcă la 10-15 000 (Zawalinski, *op. cit.*, p. 23 şi ed. Buchon, *op. cit.*, III, p. 453).

[30] După consideraţiile lui Kling, *op. cit.*, p. 61-63 şi 83-85.

[31] Schiltberger, *op. cit.*, p. 3.

[32] Wawrin, *La campagne des croisés sur le Danube*, ed. Iorga, Paris, 1927, p. 83.

bătaie şi strigând: „Înainte cu steagul, în numele lui Dumnezeu şi al sfântului Ioan; vreau să mă port azi ca un cavaler!" Toţi se luară după el şi năvăliră asupra duşmanilor[33]. Turcii pregătiseră lupta cu îngrijire, bătuseră pari în pământ în faţa linilor lor, ca să oprească galopul cailor cavalerilor. Cavaleria franco-burgundă înaintase în galop, departe de restul trupelor, dar, intrând între parii ascuţiţi de lemn, avântul lor este brusc tăiat, caii cad în genunchi, călăreţii cu zale şi lăncii grele se prăvălesc la pământ, pe când sub deal se iveşte grosul oştirii turceşti care-i înconjură din toate părţile[34]. A fost atunci un cumplit măcel, o mulţime de nobili au pierit sau au căzut prinşi. Zadarnic striga Boucicaut: „Frumoşii mei seniori, ce facem noi aici? Vom lăsa oare să fim ucişi în chip laş? Să ne strângem cu toţii, să străbatem printre arcaşi până la ai noştri"[35]. „Ce milă ne era, scrie un cronicar, să vezi atâţia cavaleri, strălucitori în arme, cum nu pot avea ajutor de nicăieri, căzând în gura de lup a duşmanilor lor!"[36].

Atunci începu a doua fază a luptei; regele Sigismund porni la atac cu oastea ungurească, alături de care se afla şi Mircea cu ai lui. Ienicerii nu izbutesc să risipească oastea regelui, dar nici el nu putu pătrunde până la cavalerii franco-burgunzi înconjuraţi. Lupta ţine mult timp nehotărâtă, până ce lovitura decisivă e dată din flanc de corpul sârbesc al lui Ştefan Lazarevici, sosit tocmai atunci dinspre apus. Atunci creştinii, câţi nu li se tăiase retragerea, se îmbulzesc în dezordine spre Dunăre, să apuce mai repede să se urce pe corăbii[37]. Unele corăbii lovite de turci sau prea încărcate se scufundară atunci, unii oşteni în fugă se prăvălesc în prăpastia adâncă spre Dunăre, alţii se luptau între ei pentru corăbii şi bărci[38]. Totuşi, din oastea ungurească

---

[33] Froissart, *op. cit.*, p. 313-314. Jouvenal des Ursins, *op. cit.*, p. 428.

[34] Goblin Person, *Cosmiodromius*, ed. critică de M. Janson, Münster, 1900, p. 61-62.

[35] Boucicaut, *op. cit.*, p. 457.

[36] *Ibidem*, p. 463.

[37] Schiltberger, *op. cit.*, p. 4. Despre fuga lui Mircea cu ai lui *înainte* de a lui Sigismund, de care pomeneşte istoricul Atiya, *op. cit.*, p. 93 după Hammer, *op. cit.*, p. I, p. 199, nu face menţiune nici un izvor contemporan sau mai nou. E rezultatul unei combinaţii bazate pe ştirea că domnul Ţării Româneşti se supusese turcilor. Acest domn era însă Vlad vodă. Până şi D. Bolintineanu, *Viaţa lui Vlad Ţepeş şi Mircea cel Bătrân*, Bucureşti. 1870, p. 89 acuză pe Mircea de trădare... „fapte nedemne, pe care niciodată istoria nu le va ierta". Cf. consideraţiile critice excelente asupra acestei chestiuni: Fr. Pall, *Les croisades au bas Moyen Âge*, în Revue Hist. du Sud-Est Européen, XIX, 1942, p. 570–581.

[38] Cronica lui Urudj, la Buchon, p. 453.

Schiltberger.

Ein wunderbarliche / vnnd kürtzweylige Hiſtori / wie Schiltberger / einer auß der Statt München in Bayern / von den Türcken gefangen / in die Herdenſchafft gefüret / vnnd wider heymkommen.

Item / was ſich für krieg / vnnd wunderbarlicher thaten / dieweyl er inn der Herdenſchafft geweſen zugetragen / gantz kürtzweylig zu leſen.

Inhalt vnd nutz diſer Hiſtori / findeſtu in dem nechſtfolgenden bericht.

Lupta de la Nicopole
(după Schiltberger, ed. 1540)

au scăpat mai mulţi dintre cavaleri, cari fuseseră nimiciţi aproape cu totul: Jean de Vienne e ucis cu steagul Fecioarei în mână, asemenea seniorului La Trimouille şi Philippe de Bar, pe când Jean de Nevers, fiul ducelui Burgundiei, contele de Artois, seniorul de Coucy, mareşalul Boucicaut fură luaţi prinşi. Şi dintre boierii lui Mircea căzură unii prinşi. Un boier bătrân povestea la 1445 cronicarului burgund Wawrin venit cu cruciaţii în ţară cum a căzut prins la Nicopole şi a fost vândut rob genovezilor, a căror limbă învăţase. Mai târziu, întors în ţară, Vlad Dracul îi încredinţează creşterea fiului său[39]. În schimb, Ştibor voievodul care lupta alături de Mircea, Herman de Cylli, Ioan de Nürnberg şi contele secuilor, Ştefan de Canişa, scăpară, trecând Dunărea pe malul celălalt[40]. „Toţi au fugit ca porcii, cuprinşi de spaimă", conchide elegant cronicarul turc[41]. De altfel turcii urmăriră corăbiile pe Dunăre, scufundând câteva din ele[42].

Dezastrul fusese mare: ungurii şi germanii învinuiră pe francezi că au fost pricina înfrângerii prin îngâmfarea lor şi lipsa de disciplină[43], dimpotrivă francezii învinuiesc pe unguri că au fost laşi şi nu au venit în ajutorul lor când se luptau cu moartea: „La grande mauvaistié, félonie et lascheté des Hongres, dont le reproche sera à eux à toujours"[44]. „Ungurii cei uricioşi au fugit şi au lăsat pe cruciaţi în nevoi, de au suferit până la moarte... au fugit pe capete... şi veşnic va fi aceasta spre ruşinea lor", scrie o cronică germană versificată a vremii[45]. Sigismund cu contele de Cylli şi Ioan de Zollern izbutiseră să puie piciorul pe pământul românesc[46], dar, aflând că Vlad vodă ajutat de bande

---

[39] Wavrin, ed. Iorga, p. 83-84.

[40] Schiltberger, *op. cit.*, p. 6; Froissart, *op. cit.*, XV, p. 326-327; Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 380-381; Religieux de St. Denis, *op. cit.*, p. 512; Jouvenal des Ursins, *op. cit.*, p. 409.

[41] Neşri, ed. citată, p. 348.

[42] *Cronica bulgară*, ed. citată, l. c.

[43] Schiltberger, *op. cit.*, p. 3; Thurocz, *op. cit.*, p. 277 şi urm.

[44] Boucicaut, *op. cit.*, p. 458.

[45] Cronica lui Peter von Rez în R. Liliencron, *Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert*, I, Leipzig, 1865, p. 158.

[46] Că Sigismund a debarcat pe teritoriul român o spune el însuşi, Hurmuzaki, *Documente*, 1-2, p. 377, 381, 388: „versus que partes nostras Transalpinas terga vertende, retroflexus gressus". Afirmaţia lui Atiya, *The Crusade of Nicopolis*, Londra, 1938, p. 93-94, aşa de lipsit de simţ critic, că Sigismund n-a trecut prin Valahia spre Ardeal din cauza „trădării" lui Mircea, cade prin această mărturie. Ţara era ocupată în mare parte de Vlad, contra căruia voievodul Ştibor porni imediat o nouă expediţie, despre care Atiya n-a auzit.

turcești taie drumurile spre Ardeal, așteptară câtva timp sosirea unei galere venețiene, cu care regele porni pe Dunăre spre Chilia și de acolo pe mare la Constantinopol. Sigismund înconjură apoi cu corabia Peninsula Balcanică și după mai multe luni de călătorie debarcă cu însoțitorii lui la Raguza, de unde pornesc pe uscat spre Buda[47]. O parte dintre cavalerii fugari, francezi și germani, se încumetă să străbată prin Țara Românească spre pasurile munților. „Paznicii de la pasuri, din orașe și cetăți, din această țară numită Valahia, lăsară destul de ușor pe creștini să intre și le dădură și locuință, dar înainte de plecare le luau tot ce aveau, afară de o mică sumă de bani, să aibă cu ce trăi"[48]. Iar cronicarul german spune: „Ne-au luat tot ce am avut și ne-au alungat la miez de noapte... Era vânt și ploaie mare, am trecut peste ape mari, prin munți înalți, pe cărări strâmte, peste stânci și pietre; a trebuit să alergăm împreună în păduri mari; am rătăcit, fără pat, nici carne, nici pâine, de mureai de foame și frig". De aci nenorociții de cruciați ajung în țara „în care trăiesc ungurii cu barbă lungă, care mănâncă varză din grădini... Șapte zile ne-au ținut la Turnul cel Roșu și abia ne-au lăsat de am venit la Sibiu"[49]. „Și în toată Ungaria, se plâng francezii, nimeni nu ne-a dat o pâine de pomană, nici gazdă noaptea". Abia de la Viena încep să fie tratați mai bine[50]. Când resturile armatei cruciate sosiră în Franța, o mare jale cuprinse pe toți, regele puse de se făcură rugăciuni pentru sufletele morților la Nôtre Dame din Paris. „Și era mare durere să auzi clopotele sunând în toate bisericile din Paris... și fiecare era cu lăcrămile în ochi și suspină"[51]. „Și doamnele și domnișoarele rămaseră văduve sau nemăritate și copii fără părinți"[52].

Se făcuse dovada prin bătălia de la Nicopole că turcii otomani sunt mai puternici decât organizația militară europeană; lupta era prima lor izbândă mare împotriva oștilor Apusului. Puterea turcească era consacrată, nu mai era vorba să fie alungați din Europa, deveneau o primejdie pentru libertatea și civilizația continentului. Cruciata de la Nicopole încheie o epocă: „Cruciata care s-a terminat cu dezastrul de la Nicopole, scrie un istoric, este unul din

---

47 Buchon, *Collection des chroniques nationales*, XXIII, p. 403. Hurmuzaki, *l. c.*

48 Froissart, *op. cit.*, XV, p. 330-331.

49 Peter von Rez, *op. cit.*, p. 160.

50 Froissart, *op. cit.*, XV, p. 331.

51 Boucicaut, *op. cit.*, p. 470.

52 Jouvenal des Ursins, *op. cit.*, p. 409.

evenimentele cele mai interesante de la sfârşitul Evului Mediu, nu numai pentru importanţa istorică a celor ce au luat parte la ea, dar şi pentru că a fost ultima mare întreprindere internaţională a cavaleriei feudale"[53] **[2]**.

Urmările luptei de la Nicopole. Sfârşitul lui Vlad vodă. După izbânda dobândită la Nicopole, Baiazid trimise oştile lui să pedepsească pe Straţimir de la Vidin. Ţarul bulgar înfricoşat se predă sultanului şi fu trimis ca prins la Brussa, unde-şi sfârşi zilele, iar Vidinul cu tot ţinutul fu anexat la Imperiul Turcesc şi bogăţiile strânse acolo încăpură în vistieria sultanului[54] **[3]**. Un alt detaşament turcesc trecu Dunărea şi reluă cetatea Nicopole Mic (Turnu),

---

[53] Gibbons, *The foundation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 211. Despre bătălia de la Nicopole s-a scris foarte mult, dar cu puţin spirit critic şi cu ignorarea stării de lucruri din SE Europei. Singura lucrare admirabilă, care foloseşte aproape toate izvoarele, scrisă cu pătrundere şi cunoştinţă perfectă a istoriei militare este a lui Kling, *Die Schlacht bei Nicopolis*, Berlin, 1906. Pro memoria mai menţionăm: F. Šišić, *Die Schlacht bei Nicopolis*, în Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Hercegovina, VI, 1899, H. Kiss, *A. Nicopolye ulkozet*, în Magyar Academiei ertestito, 1896, Köhler, *Die Schlachten bei Nikopolis und Warna*, Breslau, 1882, Kupelwieser, *Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mochács*, Leipzig, 1895, Brauner, *Die Schlacht bei Nicopolis*, Breslau, 1876, J. Skrzypek, *Bitwa pod Nikopolis*, în Przeglad Historyczno-Wojskowy (Varşovia), 1936. Azyz Suryal Atiya, *The Crussade of Nicopolis*, Londra, 1934, (cf. recenzia defavorabilă în croată a lui M. I. Dinić, în Jugoslovenski istoriski ćasopis, III, 1937, p. 372-374, observaţiile gen. R. Rosetti, *Notes on the battle of Nicopolis*, în The Slavonic Review, XV, 1937 şi F. Pall. *l. c.*). Dintre lucrările generale care au capitole întinse despre lupta de la Nicopole, Delaville le Roulx, *La France en Orient*, I, p. 230-297 şi observaţiile lui A. D. Xenopol privitoare la rolul lui Mircea, în Arhiva (Iaşi), IV, 1893, p. 200 şi 426-432. Cf. şi Gibbons, *op. cit.*, p. 211-224, destul de corect, dar cu confuzii: confundă Rahova cu Orşova şi crede că o parte din cruciaţi (la ducere) au trecut prin valea Prahovei şi anume pe la Sinaia! (p. 215).

[54] C. Jirecek, Царъ Страцимиръ Видински, în Периодическо Списание, I, 1882, p. 48-52 şi P. Nikov, Турското завладование на България (Cucerirea turcească în Bulgaria), în Известия на ист. Дружества p. 100-101, *Cronica bulgară*, în Arhiv für slavische Philologie, XIII, p. 531, cu data greşită 1398 şi Gr. Ţamblac, *Viaţa Sf. Paraschiva*, în Kaluzniacki, *Werke des Patriarchen Euthimios*, Viena, 1901, p. 433-434. Episcopul Melchisedec, *Viaţa şi scrierile lui Gr. Ţamblac*, AARMSI, ser. II, VI, 1884, p. 36 şi 41, pune pe Mircea în locul lui Straţimir şi crede că el a fost dus la Brussa, ceea ce nu se află în textul lui Ţamblac. Eroarea a trecut şi la istorici străini, de ex. W. Miller, în *The Cambridge Medieval History*, IV, Cambridge, 1923, p. 560. Cronica bulgară a lui Paisie ieromonahul, ed. I. Ivanov, Историн славяно-българска (Istoria slavo-bulgară), p. 57 spune că Straţimir s-a refugiat în Moldo-Vlahia, unde a trăit până la moarte. E poate vorba despre ţarina Ana, soţia lui, fiica lui Nicolae Alexandru vodă.

alungând garnizoana ungurească lăsată acolo de voievodul Ştibor al Ardealului[55] **[4]**. În acest chip, Vlad vodă putea să fie sprijinit şi să-şi întărească domnia cu ajutor turcesc. Dar, după aceea, Baiazid se depărtă cu grosul oştirii de la Dunăre, pregătindu-se de asediul Constantinopolului[56].

În Ungaria situaţia era turbure, regele sosise la Raguza la 20 decembrie 1396, după o călătorie de aproape trei luni[57], nobilii unguri în lipsa lui chemaseră pe Vladislav al Poloniei să ia domnia. Totuşi Ştibor al Ardealului, rănit cu o piatră la Nicopole, izbutise să treacă prin Ţara Românească peste munţi la scaunul său, probabil cu ajutorul lui Mircea. Însoţise pe corabie pe rege până la gurile Dunării şi de acolo se întorsese pe uscat spre Ardeal, ceea ce arată că partea de răsărit a ţării era stăpânită de Mircea. El hotărî să termine definitiv cu Vlad vodă, şi, cu o ceată de nobili şi ostaşi ardeleni, trecu din nou munţii şi lovi pe Vlad la Cetatea Dâmboviţei, în sus de Câmpulung. Uzurpatorul Vlad fiind înconjurat în cetate, nu mai putu scăpa şi, după un asediu care provocă multe pierderi ungurilor, Vlad se văzu nevoit să iasă din cetate cu soţia şi familia, predându-se. Uzurpatorul fu luat prizonier şi dus în Ungaria, unde Ştibor îl înfăţişă regelui Sigismund[58]. Mircea fu astfel scăpat de rivalul său şi rămase stăpân deplin în ţară. Nu ştim exact data acestei răsturnări, dar socotim că expediţia lui Ştibor a fost în decembrie 1396 şi ianuarie următor, deoarece între 6 decembrie şi 24 ianuarie diplomele voievodului ardelean sunt date în lipsa voievodului de către vicevoievod, dar la 31 ianuarie Ştibor se afla la Cluj, dând un privilegiu orăşenilor din Sibiu[59]. Prezentarea voievodului Vlad şi a prinşilor de la Dâmboviţa în faţa regelui trebuie să fi avut loc la sfârşitul anului 1397, când Sigismund sosi din nou în Ardeal[60]. În ianuarie 1397 mitropolitul de Severin se afla din nou la Bizanţ, semn că Mircea cu stăpânirea creştină se întorsese în scaun[61].

---

55 Leunclavius, *op. cit.*, col. 322.

56 Urudj, în Buchon, *op. cit.*, XXIII, p. 453.

57 J. Skrzypek, *Poludniowa wschodna polityka Polski* (Politica polonă în sud-estul Europei), Varşovia, 1923, p. 80 şi 81 şi nota.

58 Toate amănuntele în diploma lui Sigismund pentru Ştibor la 1397, G. Wenzel, *Stibor Vajda*, p. 100-101.

59 Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 168-171 şi 173-174.

60 *Ibidem*, III, p. 186-193.

61 Hurmuzaki, *Documente*, XIV-1, p. 24.

Se făcuseră deci patru expediţii din Ardeal, la scurt interval una de alta, pentru readucerea în scaun a lui Mircea: prima, cu banul Ştefan de Losoncz, terminată prin moartea acestuia, a doua, a lui Sigismund însuşi, terminată prin lupta în munţi la Posadă, a treia, a voievodului Ardealului Ştibor, care aduse pe Mircea la Nicopole, a patra, a aceluiaşi voievod ardelean, când a fost prins în sfârşit Vlad vodă **[5]**. Un fapt merită să fie subliniat, toate aceste expediţii s-au făcut cu oşti ardeleneşti, deci cu oşteni români, care formează de veacuri marea majoritate a populaţiei Transilvaniei. Românii din Ardeal (voievodul lor era un polonez, iar regele un german) au luptat pentru domnul românilor de dincoace de munţi, cu ajutor românesc a învins Mircea pe turci şi pe partizanul lor. Domnul Ţării Româneşti era acum iar cel dintâi în faţa duşmanilor, cunoştea primejdia şi ştia s-o primească în faţă.

Note

[1] Despre prezenţa acestor cavaleri, vezi Jean-Christian Poutiers, *Les Chevaliers de Rhodes à la croisade de Nikopol (1396)*, în EB, 1981, nr. 1, p. 89-123.

[2] În legătură cu bătălia de la Nicopole şi consecinţele pe plan european a victoriei otomane, vezi şi: B. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, p. 273-278; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 64-68; N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 116-126; Ş. Papacostea, *Mircea la Nicopole (1396): o mărturie ignorată*, în RdI, 39, 1986, nr. 7, p. 696-698; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 318-326; Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 83; H. Inalcik, *Imperiul Otoman*, p. 59; O. Cristea, *Bătălia de la Nicopole în viziunea surselor occidentale: mentalitate cavalerească şi mentalitate ecleziastică*, în RI, IX, 1998, nr. 5-6, p. 431-441.

[3] Vezi Al. Kuzev, *Die Beziehungen des Königs von Vidin Ivan Sracimir zu den osmanischen Herrschern*, în EB, III, 1971, p. 121-124.

[4] Vezi şi textul inscripţiei ce a fost pusă cu această ocazie la H. Chircă, C. Bălan, *O inscripţie din 1397-1398 privitoare la stăpânirea turcească de la Turnu*, în SMIM, III, 1959, p. 359-363.

[5] În legătură cu numărul expediţiilor militare organizate în scopul înlăturării lui Vlad Uzurpatorul, vezi şi observaţiile lui Constantin C. Giurescu, *În legătură cu Mircea cel Bătrân*, p. 426-427.

CAPITOLUL VIII

DE LA NICOPOLE LA ANKARA

Primejdia turcească după lupta de la Nicopole. Deşi Baiazid se depărtase de la Dunăre după izbânda lui de la Nicopole, primejdia turcească era aşa de mare, încât toate gândurile politice din Europa sud-estică şi centrală erau dominate de ea. În primul rând s-a produs o împăcare între Sigismund al Ungariei şi Vladislav Iagello, care firește trebuia să aibă înrâurire şi asupra politicii Principatelor Române, care fuseseră silite până acum să se strecoare cu dibăcie între cele două puteri duşmane. Patriarhul ortodox de la Constantinopol luase iniţiativa împăcării şi scrisese regelui polon, arătându-i primejdia turcească şi rugându-l să se împace cu regele Ungariei[1].

În iulie 1397, cei doi regi se întâlniră la Stara Wieś în Zips şi rezultatul a fost încheierea unei păci pe 16 ani, renunţarea din partea lui Vladislav şi a Hedvigei la orice pretenţii asupra tronului ungar, iar din partea lui Sigismund făgăduiala unei intervenţii între regele polon şi Cavalerii Teutoni[2]. Despre problema Principatelor Române nu se ştie dacă s-a discutat, constatăm însă că de atunci Sigismund n-a mai intervenit în Moldova, renunţând deci în favoarea Poloniei la suzeranitatea asupra acestei ţări, iar Polonia a renunţat la pretenţii de suzeranitate în Ţara Românească, ce fuseseră exprimate prin omagiul lui Vlad vodă, recunoscând deci ca domn legitim pe Mircea. Cred că putem conchide că la Stara Wieś a intervenit o împărţire a zonelor de influenţă. Polonia rămânea cu influenţă asupra Moldovei, Ungaria asupra Ţării Româneşti.

După întoarcerea sa în ţară, regele Sigismund deschise dieta Ungariei la Timişoara la 22 septembrie 1397, cu scopul de a se sfătui cu nobilii şi statele

[1] Miklosić, Müller, *Acta patriarchatus*, II, p. 515-516.

[2] Skrzypek, *op. cit.*, p. 92-95.

privilegiate asupra apărării ţării. Măsurile votate privesc numai apărarea Ungariei, fără vreo hotărâre de a se ajuta alte state creştine sau de vreo ofensivă, pe care nimeni n-o mai credea cu putinţă[3]. Cu oastea pe care izbuti s-o mai adune, Sigismund trecu apoi în Ardeal, la 27 noiembrie se afla la Apold, la 4 decembrie la Sibiu şi la 10 decembrie la Făgăraş pe teritoriul lui Mircea. De acolo trecu la Braşov, unde rămase de sărbătorile Crăciunului şi Anului Nou. La 12 ianuarie 1398, Sigismund era din nou pe teritoriul ducatului de Făgăraş şi anume la mănăstirea cistercienilor de la Cârţa[4]. Regele Ungariei fusese chemat la graniţă de către Mircea. Într-o scrisoare din anul următor, Sigismund spune: „Anul trecut se auzise că turcul în persoană (adică Baiazid) era să vie împotriva Valahiei, deci ne-am apropiat personal de acele părţi, ca să dăm valahilor ajutorul cu care eram datori. Dar deşi i-am îndemnat pe toţi ai noştri la luptă, toată lumea ştie că numai prea puţini au urmat pe majestatea noastră. Vă închipuiţi câte rele şi primejdii ar fi fost dacă turcii ar fi venit atunci şi ar fi ajuns până în ţara noastră şi până la persoana noastră"[5]. Rezultă din această scrisoare că turcii n-au venit în Ţara Românească şi că a fost o alarmă neîntemeiată.

Cei mai mulţi istorici români afirmă fără temei că la 1397 a fost o nouă năvălire a lui Baiazid în persoană în Ţara Românească şi că Mircea l-ar fi bătut, alungându-l peste Dunăre[6]. Această bătălie n-a existat, precum se vede din mărturia de mai sus a lui Sigismund însuşi [1]. De altfel o mare înfrângere personală a sultanului n-ar fi rămas necunoscută tuturor cronicilor vremii, în special celor sârbeşti şi bulgare[7]. Azi cunoaştem destul de bine mişcările

---

[3] Beckmann, *op. cit.*, p. 9.

[4] Actele emise de Sigismund din Ardeal în acest timp, la Zimmermann, p. 186-213.

[5] V. Motogna, *Politica externă a lui Mircea cel Bătrân*, Gherla, 1924, p. 41-43.

[6] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, II, p. 85; D. Onciul, *Mircea cel Bătrân*, p. 12; N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 307; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. IV, p. 472.

[7] Povestirea lui Chalkokondyl despre lupta lui Baiazid cu Mircea după Nicopole (vezi mai sus) este o confuzie cronologică, el nu cunoaşte lupta de la Rovine înainte de Nicopole. Că povestirea lui Chalkokondyl poate da loc la confuzii cronologice, cf. un exemplu la G. Ostrogorski, *Geschichte des byzantinischen Staates*, München, 1940, p. 394. Dintre istoricii care resping ca nefondată o a doua luptă a lui Mircea cu Baizid, I. Bogdan, *Luptele românilor cu turcii*, Bucureşti, 1898, p. 15 şi 86-87, I. Minea, *Politica regelui Sigismund*, p. 76-77 şi C. Jirecek, *Zur Würdigung der neuentdeckten bulgarischen Chronik*, în Arhiv für slavische Philologie, XIV, 1891, p. 267-171. Cf. şi C. Litzica, *Din domnia lui Mircea vodă*, Convorbiri Literare, 1901, p. 366-383 şi N. Iorga, *Cu privire la luptele lui Mircea cu turcii*, ibidem, p. 473-476.

sultanului Baiazid în această epocă: după lupta de la Nicopole, urmează asediul Constantinopolului, şi tot în 1397 are loc expediţia sultanului în Epir, Grecia şi Peloponez, iar în iunie Baiazid este în faţa Athenei[8]. De acolo se retrage în Asia şi după mărturia categorică a cronicarului bizantin Ducas „a stat mai mulţi ani la Brussa în pace fără război, petrecând cu sclave şi sclavi din Grecia, Serbia, Valahia, Albania, Ungaria", care fiecare îi cântau cântece în limba lor proprie[9]. Fiii lui Baiazid împreună cu Ştefan Lazarevici întreprinseră la începutul anului 1398 o expediţie împotriva Bosniei, care se termină cu o înfrângere[10].

Totuşi, la 1399, noi veşti despre o primejdie turcească ce se apropia ajunseră la curtea lui Mircea. La 23 martie, Sigismund scrie unui sfetnic al său: „Ieri am primit scrisoarea credinciosului nostru iubit, strălucitul bărbat Mircea voievodul Transalpin, trimisă nouă de la Nicopole Mic (Turnu) acum 16 zile, în care spune că Baiazid stăpânul turcilor cu oaste foarte mare ar fi trecut dincoace de mare în oraşul Adrianopol, de unde poate ajunge uşor în cinci zile la Dunăre. De aceea, Mircea credinciosul nostru, temându-se de furia unei oşti aşa de mari, ne roagă insistent să lăsăm toate grijile şi să venim personal fără întârziere în acele părţi ca să ajutăm slăbiciunea lui, să nu-l părăsim, ca nu cumva din pricina zăbavei noastre să fie copleşit de duşmani. El însuşi cu toate puterile lui se pregăteşte să se ridice împotriva turcilor, întâmpinând puterile lor, îndată ce va afla că şi noi ne apropiem să-i dăm ajutor. Altfel, singur nu crede că ar putea să se împotrivească unei oştiri aşa de mari şi nu-i rămâne decât să cugete la o soluţie potrivită"[11]. Prea interesanta scrisoare a lui Mircea, rezumată de Sigismund, ne arată şi ceva din caracterul legăturilor lui cu regele unguresc: e gata să lupte cu turcii cu toate puterile, dar introduce şi o ameninţare: dacă nu va fi ajutat, s-ar putea să se supuie turcilor. Regele se grăbeşte să se îndrepte spre Oradea şi porunceşte nobililor să se adune, dar spune pe faţă că nu are putinţa să strângă oaste mare în timp scurt[12]. Dar nici atunci primejdia nu se îndreaptă asupra Ţării Româneşti şi asupra domnului ei care priveghea la Dunăre. Sigismund se

[8] Gibbons, *op. cit.*, p. 229-232 şi G. Ostrogorski, *op. cit.*, p. 397.

[9] Ducas, ed. Bonn, p. 56 şi Gibbons, *op. cit.*, p. 239.

[10] C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 136.

[11] V. Motogna, *op. cit.*, p. 41.

[12] *Ibidem.*

îndepărtă de graniţă, îndată ce află că nu e vorba de război în Ţara Românească; la 5 aprilie el se afla la Strigoniu[13]. Se pare că şi Mircea a simţit că lovitura ce o aştepta de la turci nu era aşa de aproape şi de aceea s-a întors spre alte preocupări politice.

Schimbarea domnului din Moldova. Ştefan domnul Moldovei, învingătorul de la Hindov, avu o domnie scurtă. Nu cunoaştem exact împrejurările în care s-a terminat domnia lui, ultimul său hrisov este din 12 martie 1399[14]. În acel an avusese loc un mare război în părţile ruseşti ale Lituaniei şi Vitold, vărul regelui Poloniei, fusese cumplit învins de hanul tătar Timur-Kutlu la Worskla (12 august 1399). La această luptă participase, după mărturia cronicilor ruseşti, şi un contingent de moldoveni[15]. Deoarece după această dată nu mai ştim nimic despre Ştefan vodă, unii istorici ai noştri au socotit că el ar fi pierit în acea luptă[16]. Totuşi, în lista cnezilor şi a fruntaşilor creştini căzuţi în lupta de la Worskla dată de letopiseţele ruseşti nu se iveşte numele domnului Moldovei[17]. Credem mai degrabă că el rămăsese în ţară şi trimisese numai o oaste de ajutor cu boieri şi căpitani, iar după aceea s-a stins în scaunul ţării. Nu cred că Ştefan a murit înainte de Worskla, deschiderea competiţiunilor pentru tron ar fi împiedicat trimiterea oştirii moldovene în Litvania. Deci moartea lui e cel mai devreme în august 1399.

Atunci se urcă în scaunul Moldovei Iuga vodă, fratele lui Ştefan, probabil ales de boieri. După cum însuşi spune într-un hrisov, el era frate cu Alexandru, viitorul domn, şi cu Bogdan, deci fiu al lui Roman vodă[18]. Se pare

---

[13] Fejer, *Codex diplomaticus*, X-2, p. 659.

[14] Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, I, p. 20.

[15] *Voskresenskaia letopis* şi *Tverskaia letopis*, în Полное Собраніе, VIII, p. 72-73 şi XV, 458-459.

[16] I. Minea, *op. cit.*, p. 97 şi G. Moisescu, *Catolicismul în Moldova*, p. 126.

[17] Letopiseţele ruseşti citate la nota anteprecedentă.

[18] Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 23 şi Cronica paralelă a lui Axinte Uricarul, ms. Acad. Rom. Nr. 2591, p. 13-14. Cf. D. P. Bogdan, *Despre domnii moldoveni Ştefan I şi Iuga*, în Revista Istorică Română, IX, p. 169. Mai înainte se credea că Iuga era fiul cneazului Podoliei, Iurg Koriatovici sau chiar că ar fi identic cu dânsul. Cf. D. Onciul, *Iuga vodă*, în Convorbiri Literare, XVIII, 1884, p. 1-9, idem, *Chestiunea lui Iuga vodă, ibidem*, XX, 1886, p. 266-278, A. D. Xenopol, *Iuga şi Mircea după istoria critică a domnului Hasdeu*, ibidem, XVII,

că Iuga era un om bolnăvicios, cronica veche a Moldovei îl numeşte „Ologul", adică reumaticul[19]. Deşi domnia lui a fost scurtă, s-au păstrat de la dânsul hrisoave de orânduieli ale proprietăţii din Moldova, dar singurul hrisov datat este cel din 28 noiembrie 1399[20] **[2]**. „Pe Iuga vodă l-au luat Mircea vodă", înseamnă laconic cronica Moldovei, indicând astfel sfârşitul domniei lui[21]. În locul lui se urcă în scaun Alexandru zis cel Bun, fratele său, care dă primul său hrisov din Suceava la 11 februarie 1400[22]. Aşadar, domnia lui Iuga a ţinut câteva luni abia, între august 1399 şi februarie 1400 **[3]**.

Mircea a intervenit deci în Moldova şi a înlăturat pe Iuga, „luându-l la sine", adică prinzându-l şi ajutând în acest chip pe Alexandru să ia domnia[23]. Ce a provocat această intervenţie a lui Mircea în ţara vecină? Avem puţine indicii ca să ne putem face o idee clară despre acest fapt[24]. Mircea era atunci în relaţii prieteneşti cu Sigismund, în sfera lui de influenţe. Iuga era pe de altă parte vasalul Poloniei, căci Vitold îi trimisese o solie solemnă şi el îi făgăduise că se va supune, făcând omagiul cuvenit. Marele maestru al Cavalerilor Teutoni scria lui Vitold: „Precum ne scrie înălţimea ta despre strălucita solie trimisă la domnul Moldovei din partea înălţimii tale şi despre răspunsul său

---

1883, p. 398-399, idem, *Despre Iuga vodă cu prilejul unui nou document,* în Revista pentru istorie, filologie şi arheologie, IV, 1885, p. 714-717, M. Costăchescu, *Observări cu privire la uricele lui Iuga vodă* (extras din Ion Neculce, V, 1925), R. Rosetti, *Despre succesiunea domnilor Moldovei dintre Laţcu şi Alexandru cel Bun*, Iaşi, 1923, C. Kogălniceanu, *Iuga Ologul Koriatovici*, în Arhiva, XXXVI, 1929, p. 81-87, P. P. Panaitescu, *Jurii Koriatović prince lituanien et la Moldavie*, în Ювилеиниі збірнїк Грушевскаго, Kiev, 1928, p. 462-465.

[19] I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti înainte de Ureche*, p. 143.

[20] Costăchescu, *op. cit.*, p. 20-30, în tot patru hrisoave. Cel din 28 noiembrie 1399 are data de la Facerea Lumii, 6908, ceea ce ar corespunde cu 1400, dar trebuie să admitem că s-a socotit anul de la 1 septembrie, după era bizantină, folosită în Muntenia. La 28 noiembrie 1400 era domn de mai multe luni Alexandru cel Bun. Indictionul 8 al anului 1400 începe după era bizantină tot la 1 septembrie al anului precedent. Cf. G. Popovici, *Anul de la martie în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun*, Bucureşti, 1905, p. 25, nota 1.

[21] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 35.

[22] Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 31-32.

[23] G. Popovici, *op. cit.*, p. 24-25, nota; interpretează pasajul din cronică în sensul că Mircea a primit la sine ca refugiat pe Iuga vodă, dar e clar că e vorba de o iniţiativă a lui Mircea; altfel cronicarul ar fi spus că Iuga a fugit sau s-a adăpostit.

[24] A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, III, p. 124 susţine o ciudată părere că Mircea ar fi scos din scaunul Moldovei pe Iuga vodă din pricina conflictului acestei ţări cu patriarhia din Constantinopol, Mircea „fiind în bune relaţiuni cu capul bisericii creştine din Ţarigrad".

prietenesc şi supusă rugăminte"[25]. Mircea a răsturnat deci pe supusul credincios al Poloniei, pe continuatorul politicii lui Ştefan vodă, domnul care luptase împotriva lui Sigismund, deci a „creştinătăţii", tocmai în clipa cea mai grea pentru Mircea, când îl lovise sultanul Baiazid şi avea mare nevoie de ajutor. Ştefan vodă ajutase foarte probabil pe Vlad vodă cel pus de turci şi mijlocise alianţa lui cu Polonia. De ce însă a intervenit Mircea abia la 1400 şi nu în timpul domniei lui Ştefan, e uşor de înţeles: Iuga era cu domnie nouă, neaşezată, poate era încă contestat de boieri şi de această situaţie s-a folosit Mircea.

La început, Vitold n-a vrut să recunoască faptul împlinit de Mircea şi, deoarece Iuga era prizonier, el ridică pe alt pretendent, Ivaşcu, fiul lui Petru al Muşatei, care se afla la curtea lui. Ivaşcu depune în chip solemn jurământ de vasalitate regelui Vladislav şi lui Vitold la Brest-Litovsk, pe domeniile celui din urmă, la 25 martie 1400, vreo două luni după înscăunarea lui Alexandru cel Bun la Suceava. Ivaşcu se lega între altele să renunţe în favoarea regelui polon la Ţara Sepeniţului, cât şi la banii împrumutaţi odinioară de tatăl său[26]. Dar intervenţia polonă şi litvană ce se anunţa prin actul de la Brest n-a mai avut loc. Polonia nu se putea angaja acum într-un război, regina Hedviga murise de curând (17 iulie 1399) şi dispariţia ei punea în discuţie drepturile la tron ale soţului ei. Luna următoare avusese loc dezastrul de la Worskla, care slăbise puterile Litvaniei şi lăsa ţara deschisă în faţa primejdiei tătăreşti. Vitold se hotărî deci să trateze şi trimise solii lui prin Ardeal la curtea lui

---

[25] Scrisoarea e din ianuarie 1400. *Codex Vitoldi*, în *Monumenta Poloniae historica Medii-Aevi illustrantia*, VI, p. 64. C. Racoviţă, *Începuturile suzeranităţii polone asupra Moldovei*, în Revista Istorică Română, X, 1940, p. 250 şi 277 crede că e vorba de o solie către Alexandru cel Bun. Întrucât însă scrisoarea e trimisă din Marienburg ca răspuns la scrisoarea lui Vitold, în care se menţiona întoarcerea soliei lui din Moldova, trimiterea acestei solii trebuie să fi avut loc cu vreo două-trei luni înainte, deci în octombrie-noiembrie 1399. Însă ştim că în 28 noiembrie 1399 domnea Iuga vodă la Suceava.

[26] Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 619-620. Traducerea românească are unele abateri: Ivaşcu nu se intitulează „domnul ţării Moldovei" ci *moştenitorul* ei (дѣдич), la urmă хочіу холдовати nu înseamnă *vreau să mă supun*, ci *voi depune omagiu*. Celălalt act de garanţie fără dată, dat de Ivaşcu tot la Brest, este o completare a celui dintâi, deci trebuie datat la fel. I. Minea, *op. cit.*, p. 95, crede că actul nu e dat la Brest-Litovsk (ruseşte Berest) ci la Bereşti, judeţul Roman. Dar actul menţionează *„cetatea"* Berest (городъ, Costăchescu traduce greşit *oraşul*). Apoi rezultă din act că Ivaşcu nu era în ţară: „Când Dumnezeu mă va ajuta să fiu domn şi voievod în ocina mea, în ţara Moldovei". Pentru data documentului, G. Popovici, *op. cit.*, p. 23-24, nota 2.

Alexandru cel Bun și doamna Marina
(broderie pe un patrafir)

Mircea. La 23 noiembrie 1400 solii lui Vitold trecuseră în mai multe rânduri prin Ardeal în Ţara Românească şi discutaseră cu boierii munteni Vlad vornicul, Lucaci banul şi Grozea. Nobilii din Oradea scriau comitelui Timişoarei îngrijoraţi că se pune cumva la cale ceva rău pentru regele Ungariei şi poate o trădare[27]. Rezultatul tratărilor nu e cunoscut, dar reiese din cele ce s-au petrecut în urmă: Alexandru rămase în scaun, aşa cum hotărâse Mircea, Ivaşcu a fost sacrificat **[4]**. În schimb, noul domn al Moldovei se obligă să presteze jurământ de vasalitate Poloniei, ceea ce făcu peste doi ani[28]. Totdeodată Mircea încheie un tratat cu Alexandru cel Bun, în care se face şi delimitarea graniţelor între cele două ţări vecine **[5]**, dar care însemna şi o strânsă alianţă între ele[29]. Astfel, Mircea începe să exercite un fel de hegemonie; el hotărăşte soarta principatului român vecin. Om de mare iniţiativă în domeniul politic, Mircea din primii ani ai domniei făcuse cuceriri în Ardeal şi peste Dunăre, el câştigă acum Moldova de partea sa. În definitiv, scopul aducerii lui Alexandru în domnie nu poate fi decât ca să aibă un prieten sigur alături în clipa dezlănţuirii primejdiei turceşti[30].

Războiul cu turcii din anul 1400 [6]. Răzbunarea turcilor împotriva domnului Ţării Româneşti se făcea aşteptată. Ea veni însă în anul 1400, patru ani după lupta de la Nicopole. Mereu stătuse Mircea de veghe cu ostaşii lui la Dunăre, crezând, an după an, că va avea să dea iar ochii cu păgânii. Lupta din 1400 în toamnă a fost o mare izbândă a domnului, a lui singur. De aceea, nu s-a făcut multă veste în Europa, ca pentru luptele ungurilor, şi cronicarii creştini n-au însemnat această izbândă românească. Numai un veneţian, ce fusese cu mărfurile la Salonic în noiembrie 1400, scria acasă că acolo a văzut pe turci ce se întorceau din năvala de pradă ce făcuseră în părţile Ungariei. Şi fuseseră, zice el, 66 000 de turci care au prădat Ungaria şi au luat mare mulţime de robi. Dar la întoarcere au trecut prin Valahia şi acolo a venit oaste

[27] Ortvay, *Temesvar megie*, p. 297-298 şi I. Minea, *op. cit.*, p. 97-98. Minea se întreabă dacă Vitold trata cu Mircea răsturnarea lui Iuga, în realitate Iuga era de mult înlăturat.

[28] Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 621-622. Încă din 1401 Alexandru numea pe Vitold „domnul nostru". P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană*, în Revista Istorică Română, IV, 1934, p. 45.

[29] I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, II, p. 334-335.

[30] Pentru urcarea în scaun a lui Alexandru cel Bun, D. Onciul, *Datele cronicilor moldoveneşti asupra anilor de domnie ai lui Alexandru cel Bun*, AARMSI, ser. II, XXVII, 1905.

mare din Ungaria (?), „cu un oarecare numit Milcio valahul... şi a bătut pe turci aşa de rău, încât unii au fost prinşi, alţii ucişi şi alţii iară înecaţi şi n-au scăpat decât vreo trei mii, care s-au întors singuri în Turcia"[31]. E uşor să descurcăm adevărul din raportul negustorului veneţian, deşi el confundă Ungaria cu Ţara Românească, iar de Mircea nu auzise şi-i stâlceşte numele. Tocmai pentru că era un om neinformat care n-are interes să laude sau să exagereze, informaţia lui e mai preţioasă. Lupta avusese loc aşadar în toamnă; nu fusese o expediţie de cucerire, de supunere a ţării, ci de pradă, deci trecătoare. Sultanul nu a fost personal de faţă, căci informatorul ar fi ştiut acest lucru. De aceea, firește, cifra oştirii turceşti de 66 000, din care ar fi pierit 63 000, este mult exagerată, dar tocmai aceasta arată panica şi groaza ce era la întoarcerea fugarilor. Mircea nu venise bineînţeles din Ungaria, ci lupta s-a dat la Dunăre (amintirea turcilor înecaţi e un indiciu în acest sens), când păgânii încărcaţi cu prăzi se sileau să treacă fluviul înapoi. Mircea i-a lăsat întâi să prade, apoi, strângând oaste, i-a lovit la trecerea Dunării şi i-a nimicit.

Cronica turcească, întotdeauna plină de laude umflate pentru sultan, povesteşte altfel acest război, dar nu are aceeaşi valoare de credinţă ca raportul veneţianului din Salonic. Baiazid, zice cronicarul, era supărat pe domnul Ţării Româneşti pentru loviturile ce i le adusese ca aliat cu regele Ungariei şi a hotărât să pornească cu oaste împotriva lui. De aceea, a trecut din Anatolia în Europa, dar, îndată ce a trecut Dardanelele, a aflat că stăpânitorul Caramaniei a atacat stăpânirile turceşti din Asia. „De aceea, Baiazid, după ce a readus la supunere pe valah printr-o mare izbândă, s-a întors îndată la Brussa, nu fără multă grijă, căci se vedea într-o situaţie plină de primejdii." Urmează apoi în cronică povestirea luptei sultanului împotriva lui Timur-Lenk, în care Baiazid şi-a găsit sfârşitul domniei[32].

E vorba deci de lupta din 1400 cu Mircea şi nu de altă luptă, căci atunci a fost silit Baiazid să se întoarcă în grabă în Asia şi a urmat primul război cu Timur-Lenk, care lovise în vară oraşul Sivas[33]. Povestirea cronicarului turc este extrem de laconică, stăruie mai ales asupra faptului că sultanul a fost silit să plece imediat. Nu rezultă din cele spuse de cronicar nici măcar că Baiazid

---

[31] N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 4-5. Raport din Creta.

[32] Leunclavius, *Historiae Musulmanae Turcorum*, Frankfurt, 1591, col. 332-333. O scurtă menţiune şi la Neşri, trad. Nöldke, XV, p. 240.

[33] Cf. M. Alexandrescu Dersca, *La campagne de Timour en Anatolie (1402)*, p. 41-49. Sivas cade la sfârşitul lui august, Baiazid porneşte spre răsărit în octombrie din Brussa.

a fost personal în fruntea oştilor în nordul Dunării, credem că a trimis numai detaşamente de pradă. Această „izbândă" turcească era aşa de neînsemnată, încât nici unul din marii cronicari contemporani sau mai apropiaţi de această epocă n-o amintesc: nici Urudj, nici Aşik paşa Zade, nici Cronica Anonimă Otomană nu spun nici un cuvânt, parcă ar voi s-o ascundă. De aceea trebuie să socotim că povestea veneţianului este cea exactă. Dar cronicarul turc, care nu face confuzii geografice, spune lămurit că lupta din 1400 a fost în Ţara Românească, nu în Ungaria. Mircea a bătut deci cu mijloace proprii pe turci; Sigismund în acest timp era la Praga[34].

Aceasta a fost ultima luptă a lui Mircea cu turcii lui Baiazid, care urma să se prăbuşească în curând. Domnul Ţării Româneşti rămâne independent şi stăpân în ţara sa, încheind în chip victorios războiul cu puternicul său vecin. Dacă bizantinul Franţi şi cronicarii turci afirmă că domnul Ţării Româneşti a plătit tribut sultanului Baiazid şi i s-a supus după lupta de la Rovine (pusă greşit de cronicile turceşti la 1391), aceasta nu priveşte pe Mircea, ci pe Vlad vodă, domnul înscăunat după acea luptă[35] **[7]**. Din înşirarea faptelor istorice, aşa cum le-am arătat până acum, rezultă clar că de la 1388, înainte de urcarea în scaun a lui Baiazid, până la 1400, când turcii s-au retras învinşi din Ţara Românească, a fost fără încetare în război cu ei, iar în anii când nu au fost lupte, domnul aştepta la Dunăre loviturile duşmane. Deci în toată domnia lui Baiazid nu încape loc pentru o împăcare urmată de plata tributului din partea lui Mircea. Aşa-zisul tratat al lui cu Baiazid, publicat de istoricul grec Dionisie Fotino şi apoi pus la loc de cinste de colecţiile noastre de tratate diplomatice, este un fals grosolan şi târziu[36]. Mircea n-a plătit tribut lui Baiazid şi nu i s-a supus, aceasta este concluzia ce reiese din fapte. De altfel, Baiazid obliga pe toţi tributarii lui creştini să ia parte alături de dânsul cu

---

[34] Vezi mai sus p. 57. D. Onciul, *Curs litografiat de Istoria românilor*, Bucureşti, 1900, p. 269, crede că Mircea a fost ajutat de unguri, căci la 1404 Sigismund laudă izbândele lui Mircea, „căruia eu i-am trimis ajutor însemnat" (Humuzaki, *Documente*, I-1, p. 429). Dar data scrisorii e prea depărtată de aceea a expediţiei din 1400, ea face aluzie la succese mai recente, despre care vezi mai jos. p. 361.

[35] Urudj, ed. Buchon, *op. cit.*, XXXIII, p. 453, Leunclavius, *op. cit.*, col. 320, *ed. citată*, p. 339, Franţi, ed. Bonn, p. 42.

[36] Textul tratatului, D. Fotino, *Istoria Daciei*, trad. Sion, III, p. 216, M. Mitilineu, *Colecţiune de tratatele şi convenţiunile României*, Bucureşti, 1874, p. 67, o menţiune la Tunusli, *Istoria Ţării Româneşti*, trad. Sion, Bucureşti, 1863, p. 66-67. Data musulmană a pretinsului tratat, 805, Rebiul Evel, corespunde cu octombrie 1402, când Baiazid nu mai era în

oştile lor în războaiele sale, aşa a făcut Ştefan Lazarevici la Rovine, Nicopole şi Ankara, aşa Marco Cralevici şi Constantin Dejanovici din Macedonia. Oştile lui Mircea n-au fost niciodată în tabăra lui Baiazid; domnul Ţării Româneşti era deci un principe independent.

Mircea cel Bătrân şi tătarii. Legăturile cele mai vechi ale ţărilor noastre cu tătarii sunt puţin studiate, cele mai multe cercetări asupra lor nu s-au putut dezbăra de impresia greşită că Imperiul Tătăresc nu reprezintă decât o hoardă prădalnică şi anarhică, în legătură cu care nu se poate vorbi de relaţii politice, alianţe şi tratate. Se ştie însă că lucrurile nu stau aşa: tătarii au avut o organizaţie, o diplomaţie, o politică externă[37]. În aceste condiţiuni o cercetare ştiinţifică a relaţiilor dintre tătari şi români este posibilă şi chiar necesară. Nu se cunoaşte încă în ce chip supremaţia tătară asupra ţinutului dintre Carpaţi şi Dunăre, începută cu marea năvălire de la 1241, a luat sfârşit. Noi o socotim, ca în Rusia, o supremaţie militară şi fiscală exercitată asupra unor mici formaţiuni de stat româneşti (diferitele voievodate sunt indicate, precum se ştie, în diploma lui Bela IV pentru Cavalerii Ioaniţi la 1247). E

scaun. (Cf. şi analiza lui I. Minea, *Politica regelui Sigismund*, p. 245-273). Echivalenţa făcută în textul tratatului: 3 000 de bani ai ţării cu 500 de *lei de argint turceşti*, nu corespunde cu moneta vremii. În textul său Fotino scrie că e vorba de 3 000 de *bani roşii*, deci moneta ţării, nu cea turcească, monetă inexistentă în ţară în vremea lui Mircea; termenul de altfel nu se află în tratat (cf. Fotino, *op. cit.*, II, p. 17). Fotino afirmă că textul tratatului l-a obţinut de la Ienăchiţă Văcărescu (*ibid.*, III, p. 218, nota), declaraţie foarte suspectă, căci Văcărescu, *Istoria împăraţilor otomani* (la Papiu, *Tezaur de monumente*, II), p. 255 pune supunerea lui Mircea sub turci nu în vremea lui Baiazid, ci a lui Mahomed I, cu condiţii total deosebite de cele din „tratatul" publicat de Fotino. Chestiunea originii acestui falsificat nu e încă bine lămurită. Ea trebuie studiată paralel cu aceea a celuilalt tratat de supunere a Ţării Româneşti la turci, tratatul lui Laiotă Basarab cu Mahomed II, publicat tot de Fotino, *op. cit.*, p. 217-218 cu aceeaşi indicare a sorgintei ca şi pentru tratatul lui Mircea: Ienăchiţă Văcărescu. Textul grecesc fusese publicat câţiva ani înainte, la 1806, de fraţii Tunusli, dar mai amplificat şi cu articole ce nu se găsesc în textul lui Fotino (Tunusli, *Istoria Ţării Româneşti*, trad. G. Sion, Bucureşti, 1863, p. 68-69). Fotino dădea anul Hegirei 822 pentru acest tratat, ceea ce nu are nici un sens. Iar data de la Hristos este 1460, dată la care nu domnea Laiotă Basarab, ci Vlad Ţepeş. M. Mitilineu, *op. cit.*, p. 18-19, corectează pe Fotino, atribuind actul lui Vlad Ţepeş şi pune data 872 a erei musulmane, care nu se află nici la Tunusli, nici la Fotino. Acest an nu corespunde cu data, 1460, cum crede Mitilineu, ci cu data 1467-1468 (Lietzmann, *Zeitrechnung Göschen*, p. 57), când domnea însă Radu cel Frumos. În acest de-al doilea act de supunere a Ţării Româneşti, capitala ţării este la Tunusli Bucureşti, iar la Fotino şi Mitilineu, Târgovişte. Toate aceste remanieri şi anacronisme, deosebiri între ediţii, arată încă o dată că avem a face cu un fals.

[37] Cf. R. Grousset, *L'Empire des steppes*, Paris, Payot, 1939.

probabil că întemeierea principatului Ţării Româneşti, adică reunirea micilor state într-unul singur, împlinită la o dată şi în împrejurări necunoscute până acum, să se fi întâmplat întocmai ca în Rusia, unde unul dintre cnezi, cel de la Moscova, era reprezentantul celorlalţi faţă de hanul tătar şi astfel el câştigă supremaţia şi izbuti în cele din urmă să unifice Rusia în favoarea sa. Nu cumva aceasta era şi situaţia voievodatului de la Argeş faţă de ceilalţi cnezi şi voievozi de pe Jiu, din Vâlcea şi de aiurea şi astfel el ajunse unificatorul ţării cu ajutorul tătarilor, fiind reprezentantul ţării faţă de ei? Aceasta este deocamdată o ipoteză pe care o vom dezvolta mai pe larg cu altă ocazie **[8]**. E însă de observat că în favoarea ei vin bunele relaţii şi alianţa militară a primului domn unificator al ţării, Basarab, cu tătarii. S-a relevat că, în lupta împotriva regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou, domnul de la Argeş a fost ajutat de „necredincioşi", adică de tătari[38] **[9]**. Dar alte dovezi ale acestei alianţe sunt mai puţin cunoscute. În lupta de la Velbujd (27 iulie 1330) dată între sârbii conduşi de fiul craiului Ştefan Decianski, Ştefan Duşan, viitorul ţar, şi bulgarii sub Mihail şi Alexandru ajutaţi de bizantini şi români, este iarăşi amintită cooperarea româno-tătară. În prefaţa la *Zakonicul* lui Ştefan Duşan, în care e povestită pe larg această luptă, sunt arătaţi astfel duşmanii ce se ridicaseră împotriva sârbilor: „Ţarul grecilor, Mihail, şi fratele său Belaur şi Alexandru ţarul bulgarilor şi Basarab Ivanco, socrul ţarului Alexandru, împreună cu tătarii negri, cei ce trăiesc la graniţă" (se înţelege la graniţa ţării lui Basarab, deci vecinii lui)[39]. Această precizare, că tătarii erau vecinii lui Basarab, arată că ei au venit la Velbujd trecând prin ţara lui şi împreună cu oastea trimisă de domnul Ţării Româneşti **[10]**.

În sfârşit, avem şi o a treia indicaţie asupra legăturilor româno-tătare în vremea lui Basarab. Ţarul Mihail de la Vidin căzuse în lupta de la Velbujd, iar fiul său Şişman nu izbuti să păstreze scaunul părintelui său. În anul următor (1331), Alexandru de la Târnova cucereşte Vidinul, folosindu-se de o răscoală a boierilor din oraş şi unificând astfel pentru câtva timp Bulgaria. Şişman, care nu trebuie confundat cu omonimul său, contemporanul lui Mircea, neputând fugi nici spre Serbia unde domnea Ştefan Duşan, cel ce omorâse în luptă pe tatăl său, nici spre răsărit, unde se întindeau stăpânirile lui Alexandru,

[38] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 14-15 şi G. Brătianu, *Originele stemelor Moldovei şi Ţării Româneşti*, în Revista Istorică Română, I, 1931, p. 59-60.

[39] Душанов Законик, 1354, ed. critică Al. Soloviev, Belgrad, 1929, p. 5-6.

se duce la tătari[40], ceea ce înseamnă deci că a trecut Dunărea în Ţara Românească şi de acolo s-a dus în ţara tătarilor. Această trecere a prinţului bulgar prin ţara lui Basarab la tătari arată de asemenea relaţii bune între domnul Ţării Româneşti şi hanul Chipceacului.

După Basarab Întemeietorul, aceste relaţii încetează şi se constată o orientare a Ţării Româneşti spre Ungaria creştină; ofensiva ungară liberează Moldova de tătari[41] **[11]**. Am arătat mai sus că din epoca influenţei tătare asupra Ţării Româneşti au rămas elemente de împrumut în organizarea armatei[42].

Dar în vremea lui Mircea cel Bătrân constatăm din nou legături bune cu tătarii, precum rezultă dintr-un pasaj al cronicii bizantine a lui Chalkokondyl, care până acum a rămas neobservat de istoricii noştri. Cronicarul spune că în timpul domniei lui Baiazid o mare mulţime de sciţi (tătari) sosise în Ţara Românească şi de acolo a trimis solie sultanului. În solia lor ei cereau soldă şi un ţinut, în care să se poată aşeza, după ce vor trece Dunărea, făgăduind că vor lupta alături de Baiazid în războaiele din Europa. Era deci o ofertă de a se angaja ca mercenari în slujba sultanului. Baiazid, continuă Chalkokondyl, a fost foarte bucuros de propunerea lor, le-a făgăduit mari daruri, dacă vor trece Dunărea, aşa cum spuseseră. Însă mai târziu, după ce în adevăr tătarii trecură Dunărea, sultanul, temându-se ca şefii lor să nu ia în stăpânire regiunile în care se aşezaseră, a adunat toate căpeteniile acelor tătari şi i-a ucis, iar pe tătari i-a colonizat în Macedonia şi în alte locuri[43]. Ştirea aşa de interesantă a lui Chalkokondyl este confirmată şi de cronicarii turci. Vorbind de lupta de la Ankara din 1402 mai mulţi cronicari otomani spun că în această bătălie sultanul a fost ajutat de oşti tătăreşti, „mulţime aproape nesfârşită", venită din regiunea Deşt, *care trecuse prin Moldova* şi de acolo în Romania (Turcia europeană), iar în urmă sultanul i-a dus cu sine în Anatolia[44]. Notez că Deşt sau Deşt-Chipceac înseamnă hanatul Hoardei de Aur din sudul Rusiei[45].

[40] Cantacuzenus, ed. Bonn, II, p. 19, P. Nikov, История на Видинското княжество (Istoria principatului Vidinului), în Годишникъ на Софиискія университетъ, XVIII, Sofia, 1922, p. 92-93. Şişman rămase la tătari până la 1341, când se duce la Constantinopol pe mare.

[41] Cf. G. Brătianu, *loc. cit.*

[42] Vezi mai sus, p. 166.

[43] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 93-94, ed. Bonn, p. 100-101.

[44] Leunclavius, *Annales sultanorum othomanidarum*, Frankfurt, 1596, p. 18, Neşri, trad. Nöldke, XV, p. 362, Giese, *Die Altosmanischen anonymen Chroniken*, p. 53.

[45] A. Antalffy, *Două documente din biblioteca egipteană din Cairo*, Revista istorică, XX, 1934, p. 39, nota 4.

Povestirea lui Chalkokondyl, combinată cu informaţia mai scurtă a cronicilor turceşti, cere unele lămuriri şi provoacă încheieri foarte interesante. Mai întâi, nu era vorba de un număr oarecare de fugari sau de dezertori de-ai hanului, ci de o oaste mare cu şefii ei, „o mulţime nenumărată" spune cronica turcească, şi sultanul se temea chiar ca ei să nu ia în stăpânire regiunile de dincolo de Dunăre şi de aceea a ucis pe şefii lor. A trecut deci prin Ţara Românească în vremea lui Mircea un exod întreg al unui popor tătăresc cu armata şi comandanţii săi. Această trecere a avut loc, după cronicile turceşti, în preajma luptei de la Ankara, deci, ca să precizăm, probabil în anul 1401 (în 1400 a fost război în Moldova cu înlăturarea lui Iuga şi în toamnă năvălirea turcească în Muntenia, iar trecerea tătarilor a avut loc totuşi un an înainte de lupta de la Ankara, căci e vorba de o colonizare prealabilă în Europa).

Trecerea tătarilor prin Ţara Românească n-a fost o cucerire sau o trecere prădalnică, *ea s-a făcut credem cu învoirea lui Mircea.* Nici Chalkokondyl, nici cronicile turceşti nu vorbesc de vreo luptă; şefii tătari se aflau pe teritoriul lui Mircea şi de acolo trimit întâi soli la sultan şi numai după primirea răspunsului favorabil trec Dunărea. Aceste tratări arată o situaţie paşnică: tătarii nu erau nici învinşi de Mircea şi obligaţi cu orice preţ să se refugieze peste Dunăre, nici învingători asupra domnului, căci atunci n-ar fi părăsit cucerirea lor cu scopul de a se supune unui stăpân. De aci rezultă că Mircea era în bune relaţii cu tătarii, cel puţin cu anume tătari, şi i-a lăsat să intre în ţara lui în chip paşnic. Ca să explicăm natura şi cauza acestor relaţii, trebuie să examinăm situaţia din ţările tătăreşti în acea vreme. Mai întâi să stabilim două fapte preliminare: tătarii care au trecut la 1401 în Moldova şi Ţara Românească erau o armată fugară, oameni cărora nu le mai convenea să stea în ţara lor şi căutau un stăpân, în al doilea rând, prin participarea lor la lupta de la Ankara împotriva lui Timur-Lenk, se vede că făceau parte dintr-o fracţiune tătară adversă marelui han al mongolilor. Hanatul Chipceacului, care se întindea în Europa de la Urali până la gurile Nistrului, fusese din nou unificat încă din 1381 sub conducerea lui Toktamiş, fost şef al Hoardei Albe. Toktamiş obţinuse conducerea tătarilor din Rusia sudică cu sprijinul lui Timur-Lenk, dar între cele două căpetenii mongole înţelegerea nu ţinu mult şi războiul izbucni în anul 1387. Toktamiş hanul Chipceacului nu se putea măsura cu puterea hanului mongol din Asia Răsăriteană şi după mai mulţi ani de luptă fu bătut şi înlăturat din scaun, însă, după plecarea

dușmanului, izbuti să-și recapete domnia pentru câtva timp[46]. De pe atunci el era prieten cu Vladislav Iagello regele Poloniei, căruia îi trimite o scrisoare de la Tana, la gurile Donului, povestindu-i nenorocirile sale, răscoala nobililor haini și întoarcerea în scaun. Toktamiș cere regelui polon să-i dea pe fugari și trimite în același timp un privilegiu cu pecete de aur pentru negustorii din Polonia care vor trece în țara lui. În sfârșit, propune regelui o alianță împotriva tuturor dușmanilor[47]. Dar războiul dintre mongoli nu se terminase, de trei ori fu răsturnat Toktamiș din stăpânirea sa, după ce se întorsese cu forțe proaspete, până ce, în 1398, el fu complet învins și se retrase cu oștile lui în Litvania, pe când în fruntea Chipceacului se așezase rivalul său Timur-Kutlu susținut de Timur-Lenk[48]. Toktamiș venise în Litvania cu o oaste foarte mare, cu toți comandanții săi, ceea ce-i îngăduia să făgăduiască lui Vitold că-l va ajuta să cucerească toată Rusia[49]. Vitold se uni cu totul cu Toktamiș și hotărî să intervină în chestiunile tătărești. Cu o oaste mare litvano-tătară, el porni împotriva noului han al Chipceacului, Timur-Kutlu. Lupta decisivă se dete la Worskla, la 12 august 1399, și oștile lui Toktamiș și Vitold fură complet bătute; mai întâi a fugit cu ai lui Toktamiș, apoi Vitold, numai cu un mic număr de oameni, căci detașamentul său fusese înconjurat și un cal fusese ucis sub marele cneaz litvan[50]. Oastea lui Toktamiș nu fusese nimicită la Worskla, cele mai grele pierderi le avuseseră creștinii, iar tătarii fugiseră mai înainte. După retragere, aceștia, cum spun cronicile rusești, „multă pacoste au pricinuit țării litvane"[51].

Din cercetarea împrejurărilor amintite mai sus reiese că trecerea tătarilor prin Moldova și Țara Românească la 1401 a fost o urmare a luptei de

---

[46] Grousset, *op. cit.*, p. 485 și 519-521 și Skrzypek, *op. cit.*, p. 115-122.

[47] История Татаріи в материалах и документах (Istoria tătarilor în materiale și documente), Moscova, 1937, p. 72-73 și în limba polonă, Biblioteka Warszawska, 1853, p. 571-574.

[48] Grousset, *op. cit.*, p. 521-522 și Zdan, *Stosunki litewsko-tatarskie, za czasów Witolda* (Legături litvano-tătare în epoca lui Vitold), în Atheneum Wilenskie, VII, 1930, p. 529-601, Kolankowski, *Dzieje wielkiego ksiestwa Litewskiego* (Istoria marelui ducat litvan), I, Varșovia, 1930, p. 69 și Полное Собраніе Русскихъ Лѣтописеи, XV, p. 65, 71.

[49] *Ibidem*, XV, p. 73 și XXIII, p. 423 și Skrzypek, *op. cit.*, p. 121.

[50] *Ibidem*, VIII, p. 485-495 și p. 72-73.

[51] *Ibidem*, XV, p. 73.

la Worskla; tătarii lui Toktamiş nu mai puteau rămâne multă vreme în Litvania, unde prezenţa lor era o pacoste şi unde ar fi atras năvălirea noului stăpân al hoardei Chipceacului. Baiazid era pe atunci duşmanul lui Timur-Lenk, el era singurul care putea lua sub protecţia lui pe aceşti tătari disidenţi. Trecerea lor din Litvania prin Moldova s-a făcut în chip firesc, căci moldovenii luptaseră la Worskla alături de ei şi-i cunoşteau, Alexandru al Moldovei recunoştea pe Vitold ca suzeranul său, iar Vitold, precum am spus, era aliatul lui Toktamiş. De asemenea, ca urmare a legăturilor cunoscute ale lui Mircea cu Alexandru, oastea lui Toktamiş sau măcar o mare parte a ei obţinu liberă trecere şi prin Ţara Românească. E deci explicabil de ce Mircea a permis oştii lui Toktamiş să intre în ţară. Întrebarea este însă de ce a îngăduit ca ea să treacă în slujba duşmanului său sultanul Baiazid, care cu un an înainte făcuse o expediţie de pradă împotriva Ţării Româneşti? Într-un raport veneţian din Candia, venit din Enos la 11 aprilie 1402 probabil cu oarecare întârziere, se spune că „Mircea Valahul cu unguri *şi tătari* din părţile apusene ale Valahiei a pornit împotriva lui Baiazid. Toate căile din Valahia către ţara lui Baiazid sunt tăiate"[52]. Dacă socotim că ştirea a întârziat câteva luni, adusă de negustori prin Enos în Creta, rezultă că e vorba de aceeaşi oaste de tătari stabilită în Ţara Românească în 1401. Din această informaţie veneţiană reiese că Mircea a vrut să folosească pe tătarii trecuţi în ţara lui împotriva lui Baiazid şi că pornise cu ei şi cu contingente ungureşti să atace stăpânirile turceşti. Aceasta explică mai bine de ce i-a primit domnul Ţării Româneşti: voia adică să facă din tătarii lui Toktamiş mercenari de-ai lui. Ce s-a întâmplat precis, nu ştim; tătarii n-au vrut să lupte împotriva turcilor şi au intrat prin solii lor în legătură cu Baiazid, cum spune cronica bizantină. Mircea n-a putut sau n-a vrut să-i oprească şi astfel ei trec Dunărea în slujba noului lor stăpân, după ce fuseseră scurt timp în slujba domnului român[53].

Acest episod necunoscut din domnia lui Mircea are însemnătatea sa, el arată încă unul din inelele lanţului de legături externe ale acestui domnitor, mare războinic şi diplomat **[12]**.

---

[52] N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV-e siècle*, I, Paris, 1899, p. 116-117.

[53] Cf. însă o altă interpretare a acestui raport veneţian la G. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucureşti. 1935, p. 85, nota 1. Autorii raportului ar fi confundat venirea unei armate aliate cu o năvălire duşmană.

Bătălia de la Ankara (28 iulie 1402) şi urmările ei. Începutul noului veac adusese schimbări mari în raportul de forţe între ţările din SE Europei. În Ungaria, Sigismund, care în ultimul timp jucase un rol politic internaţional, se văzu lovit de o nouă răscoală a nobililor unguri, care îl luară prins şi-l ţinură închis timp de şase luni (aprilie-octombrie 1401). Îndată după eliberarea lui, se ivesc noi turburări ce slăbesc cu totul regatul: o năvălire a bosniacilor în Dalmaţia, urmată de o mare răscoală în Ardeal şi de ivirea pretendentului angevin Ladislau de Neapole în Dalmaţia. Abia la sfârşitul anului 1403 turburările se potoliră, dar de atunci Sigismund, dezgustat, se ocupă mai ales de treburile Boemiei, lipsind cu lunile din Ungaria[54]. În aceste împrejurări, Mircea nu se mai putea bizui pe sprijinul vecinului său de peste Carpaţi şi trebuia să recurgă iar la alte combinaţii politice; Polonia apare din nou ca statul cel mai puternic în SE Europei.

Dar schimbarea cea mai însemnată a fost prăbuşirea sultanului Baiazid şi o dată cu ea o lungă eclipsă a puterii otomane. O ciocnire a sultanului turc cu marele stăpânitor al mongolilor, Timur-Lenk (Tamerlan), era de neînlăturat în urma ostilităţilor ce începuseră la Sivas în 1400. Lupta hotărâtoare între cei doi stăpânitori mahomedani avu loc la Ankara, la 28 iulie 1402. Cu toate minunile de vitejie ale contingentului sârbesc al lui Ştefan Lazarevici, care, ca întotdeauna se afla pe lângă sultan, turcii fură cumplit învinşi, însuşi sultanul Baiazid fu luat prizonier de Timur-Lenk[55] **[13]**. Urmările luptei de la Ankara au fost foarte importante. Nu numai în Asia Mică Timur slăbi puterea otomană, restabilind în scaunele lor dinastiile locale mahomedane răsturnate de Baiazid: a Caramaniei la Conia şi cea din Castamuni din casa Isfendijar oglu (în Paflagonia), dar învingătorul sprijini chiar izbucnirea luptei pentru tron între fiii lui Baiazid, după moartea acestuia în captivitate la Ak Sehir (9 martie 1403)[56]. Lupta se transformă curând într-un război civil, care ţinu cu întreruperi zece ani. De aceste împrejurări ştiu să se folosească spiritul ager al

---

[54] Huber, *Geschichte Österreichs*, II, p. 361-368.

[55] M. Alexandrescu-Dersca, *op. cit.*, şi Gibbons, *op. cit.*, p. 250-254. Giese, *op. cit.*, p. 53, interpretează greşit textul cronicii anonime turceşti, care vorbeşte de participarea unui popor numit *Vlk* la luptă în tabăra turcească, crezând că este vorba de *Valahii* lui Mircea. În realitate *Vlk* este numele generic al *sârbilor* la turci, de la numele propriu *Vulk*, A. Decei, *A participat Mircea cel Bătrân la lupta de la Ankara?*, în Revista Istorică Română, VII, 1937, p. 339-355 **[14]**.

[56] M. Alexandrescu-Dersca, *op. cit.*, p. 91 şi urm. şi R. Grousset, *op. cit.*, p. 531-533.

lui Mircea: nu numai că a izbutit să recapete posesiunile transdanubiene pierdute, dar a şi intervenit în lupta dintre fiii lui Baiazid, susţinând când pe unul, când pe celălalt dintre pretedenţi, întârziind astfel înaintarea turcilor asupra Europei şi slujind creştinătăţii.

Note

[1] În literatura de specialitate nu există un consens în ceea ce privește prezența lui Baiazid în fruntea trupelor otomane ce au pătruns în Țara Românească în 1397. Pentru diverse opinii, vezi B. Câmpina, *Lupta Țării Românești împotriva expansiunii otomane (1335-1415)*, în idem, *Scrieri istorice*, I, p. 280; N. Constantinescu, *Mircea cel Bătrân*, p. 128; Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 85.

[2] Pentru diversele opinii privind sfârșitul domniei lui Ștefan I și începutul celei a lui Iuga „Ologul", vezi C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, p. 52-53; idem, *Tradiția letopisețelor*, p. 37; Ștefan Gorovei, *Mușatinii*, p. 37.

[3] Pentru scurta domnie a lui Iuga, vezi C. Cihodaru, *Tradiția letopisețelor*, p. 24-26; idem, *Din nou despre Iurg Cariatovici și Iuga vodă*, în AMM, I, 1979, p. 146-149; Leon Șimanschi, *Despre domnii moldoveni Ștefan I și Iuga*, în RA, 1974, nr. 1-2, p. 297-305; Ștefan S. Gorovei, *Inscripția lui Iuga vodă din 1399*, în AIIAI, XIX, 1982, p. 657-659.

În legătură cu data începerii domniei lui Alexandru cel Bun, vezi Șt. S. Gorovei, *Începutul domniei lui Alexandru cel Bun*, în RI, V, 1994, nr. 7-8, p. 783-784.

[4] Prezentarea circumstanțelor în care a avut loc acțiunea lui Mircea cel Bătrân în Moldova și succesiunea evenimentelor după dispariția lui Ștefan I la: N. Grigoraș, *Țara Românească a Moldovei de la întemeierea statului până la Ștefan cel Mare (1359-1457)*, Iași, 1978, p. 74-77; C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, p. 64-74; idem, *Relațiile dintre Țara Românească și Moldova*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 208-211; V. Ciobanu, *Țările române și Polonia*, p. 27-28; idem, *Între Ungaria și Polonia: o politică de echilibru (1396-1444)*, în AIIX, XXVIII, 1991, p. 179-181; C. Rezachevici, *Mircea cel Bătrân și Moldova*, p. 754-755.

[5] Vezi *supra*, partea a II-a, cap. V, n. **[3]**.

[6] În rândul specialiştilor nu există un consens în ceea ce priveşte data desfăşurării acestei expediţii a corpului otoman, ea fiind plasată în toamna lui 1400 (A. Pippidi, *Contribuţii la studiul legilor războiului în Evul Mediu*, Bucureşti, 1974, p. 262), în toamna anului 1401 (Tahsin Gemil, *Mircea l'Ancien face à la politique*, p. 21; idem, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 86; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 331) sau în 1401-1402 (*Istoria militară a poporului român*, II, p. 177).

[7] Cercetările din ultima perioadă au confirmat afirmaţia lui Panaitescu potrivit căreia primul tribut către Poarta Otomană l-a plătit Vlad I. În acest sens, vezi: Mihail Guboglu, *Le tribut payé par les principautés roumaines à la Porte jusqu'au début du XVIe siècle d'après les sources turques*, în REI, XXVI, 1969, nr. 1, p. 56-60; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 63-64; M. Maxim, *Din istoria relaţiilor româno-otomane în Evul Mediu – „Capitulaţiile"*, în AI, XXVIII, 1982, nr. 6, p. 47; idem, *Înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Bătrân*, în *Marele Mircea Voievod*, p. 384-389; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 311-314.

[8] Despre hegemonia tătarilor în spaţiul extracarpatic după marea invazie din 1241 şi procesul constituirii statelor româneşti, vezi Ş. Papacostea, *Geneza statului*, p. 26-28, 33-42; idem, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciată şi Imperiul Mongol*, Bucureşti, 1993; V. Ciocîltan, *Mongolii şi Marea Neagră în secolele XIII-XIV. Contribuţia Cinghizhanizilor la transformarea bazinului pontic în placă turnantă a comerţului euro-asiatic*, Bucureşti, 1998, p. 129-259.

O asemenea prezenţă este respinsă de Maria Holban, *Despre raporturile lui Basarab cu Ungaria angevină şi despre reflectarea campaniei din 1330 în diplomele regale şi în „Cronica pictată"*, în idem, *Din cronica relaţiilor*, p. 90-125.

[9] Un asemenea ajutor este amintit într-o diplomă din 1351 a regelui Ludovic de Anjou şi se consideră de către specialişti, având în vedere că în „Cronica pictată" – principala sursă în ceea ce priveşte acest conflict dintre Basarab I şi Carol Robert – nu se aminteşte nimic în acest sens, că avea rolul de a justifica înfrângerea tatălui său în confruntarea cu domnul român. Vezi M. Holban, *op. cit.*, p. 103-105; V. Ciocîltan, *Mongolii şi Marea Neagră*, p. 258.

[10] Colaborarea româno-tătară în timpul luptei de la Velbujd (1330), amintită în cronicile sârbeşti (vezi Anca Iancu, *Ştiri despre români*, p. 15), este respinsă şi acceptată în aceeaşi măsură în literatura de specialitate. Vezi M. Holban, *op. cit.*, p. 103-105; idem, *Contribuţii la studiul raporturilor dintre Ţara Românească şi Ungaria angevină (Problema stăpânirii efective a Severinului şi a suzeranităţii în legătură cu drumul Brăilei)*, în *ibidem*, p. 135-136; V. Ciocîltan, *Mongolii şi Marea Neagră*, p. 256.

[11] Detalii privind această problemă la Ş. Papacostea, *Triumful luptei*, p. 33-65; V. Spinei, *Moldova în secolele XI-XIV*, Chişinău, 1994, p. 307-341; Ştefan S. Gorovei, *„Ţările" şi „descălecatul"*, în idem, *Întemeierea Moldovei*, p. 68-70.

[12] Despre relaţiile lui Mircea cel Bătrân cu tătarii pe care-i lasă să treacă în Imperiul Otoman (C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, plasează acest moment în anul 1395 în urma bătăliei de pe râul Terek), vezi A. Decei, *Etablissement de Aktav de la Horda d' Or dans l' Empire Ottoman au temps de Ylderim Bayezid*, în „A. Zeki Velidi Togan Armagani", Istanbul, 1950-1955, p. 77-92; Marcel D. Popa, *Aspecte ale politicii internaţionale a Ţării Româneşti şi Moldovei în timpul lui Mircea cel Bătrân şi Alexandru cel Bun*, în RdI, 31, 1978, nr. 2, p. 255-260.

[13] Pentru bătălia de la Ankara şi urmările ei pentru statul otoman, vezi şi: M. Maxim, *Captivitatea şi moartea lui Baiazid Fulgerul*, în MI, 1971, nr. 8, p. 47-53; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 68-70; L. Kehren, *Tamerlan*, Paris, 1980, p. 119-138; K. Mastschke, *Die Schlacht bei Ankara und das Schicksal von Byzanz*, Weimar, 1981; Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 86-88.

[14] În acelaşi sens, al negării unei participări a românilor la bătălia de la Ankara, vezi Nicoară Nădejde Beldiceanu, *Les Roumains ont-ils participé à la bataille d'Ankara?*, în „Balcania", VIII, 1945, p. 145-153; idem, *Les Roumains à la bataille d' Ankara. Quelques données sur leur organisation militaire dans la Péninsule Balkanique*, în SOF, 1955, p. 441-449 (reeditat în idem, *Le monde ottoman des Balkans (1402-1566). Institutions, société, économie*, Variorum Reprints, London, 1966, p. 441-449).

CAPITOLUL IX

EPOCA MARII POLITICI A LUI MIRCEA ÎN SUD-ESTUL EUROPEI

Înnoirea tratatului cu Polonia. Vremea lui Mircea sosise, nu mai era nevoie acum de pază cu grija vieţii şi a ţării pe fiece zi. Căzuse duşmanul Crucii lovit de mânia lui Dumnezeu; acum trebuia să se folosească Mircea de prilejul cel bun. El o făcu cu hotărâre, neşovăitor; a lovit repede, deşi era singur.

Mai întâi trebuia să-şi asigure spatele; cumplita anarhie care cuprinsese Ungaria timp de trei ani de zile (1401-1403) răsturna politica de alianţă creştină cu regele Sigismund, silit acum să-şi apere viaţa împotriva duşmanilor dinăuntru. În 1403 focul se apropia de graniţele Ţării Româneşti prin marile răscoale din Ardeal şi se pare că nobilii răsculaţi erau sprijiniţi pe sub mână de regele polon, în ţara căruia aflară în cele din urmă adăpost[1]. Atunci se repetă întocmai împrejurările din 1387-1388; amândouă principatele româneşti se îndreaptă din nou spre Polonia. În aparenţă, relaţiile dintre Ungaria şi Polonia nu erau rele, Vladislav refuzase tronul de la Buda, la care-l chemaseră iar nobilii unguri, ba mai mult, împrumutase lui Sigismund în aceste ceasuri grele suma de 10 000 grivne prin solul Ştibor voievod al Ardealului, sosit anume la Cracovia[2]. Pentru această sumă Sigismund pusese zălog regiunea Neumarck între Danzig şi Pomerania, aparţinând Brandenburgului, dar în acelaşi timp regele Ungariei primise 60 000 de grivne şi de la Cavalerii Teutoni şi le cedase acelaşi ţinut şi lor, ţinut ce putea constitui o bază de operaţii împotriva Poloniei pentru aceşti duşmani ai ei, ceea ce supără

[1] Huber, *Geschichte Österreichs*, II, p. 365-368.

[2] L. Golebiowski, *Panowanie Wladislawa Jagielly* (Domnia lui Vladislav Iagello), Varşovia, 1846, p. 82.

foarte mult pe regele Vladislav[3]. Cel dintâi dintre domnii români care încheie legături trainice cu Polonia în aceste împrejurări este Alexandru cel Bun, care depune omagiu către regele Poloniei la 2 martie 1402[4]. Anul următor, probabil tot prin mijlocirea domnului Moldovei, Mircea înnoieşte vechiul tratat de alianţă cu regele Vladislav şi anume din Giurgiu, la 28 septembrie 1403[5] **[1]**. Domnul se intitulează: „mare voievod al ţării Basarabiei", aşa cum era numită Ţara Românească în Moldova şi Polonia, şi confirmă, jurând pe credinţa sa creştinească, „vechile scrisori şi zapise", făcute „marelui şi mult iubitului nostru prieten regele Vladislav", de a păstra prietenie şi alianţă. Nu se mai precizează de astă dată împotriva cui e îndreptată alianţa, regele Poloniei fiind, în aparenţă, în bune relaţii cu Ungaria. Actul este scris slavoneşte de un diac rutean, cum arată limba, citarea „calendarului rusesc" şi titulatura domnului, probabil după textul propus şi adus din Polonia, diacul fiind poate de la curtea domnului Moldovei, cum dovedesc unele apropieri de formularul diplomatic moldovenesc şi numele Basarabiei dat Ţării Româneşti[6]. Mircea se afla la Giurgiu, la vadul Dunării, când a dat

---

[3] *Ibidem*, p. 83.

[4] Costăchescu, *op. cit.*, p. 621.

[5] *„Duminică după Sf. Matei şi pe rusește, după Înălţarea Sfintei Cruci"*. Sf. Matei catolic e la 21 septembrie, vineri în 1403, Înălţarea Crucii la „ruşi", la 14 septembrie, deci 21 septembrie e a doua duminică după această sărbătoare. I. Minea, *Politica lui Sigismund*, p. 93, pune data de 13 mai, confundând *„Arătarea Crucii"* (7 mai) cu *Înălţarea Crucii*. N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 68, pune data de 16 septembrie, dar aceasta este înainte de Sf. Matei.

[6] Originalul în Arhivul Principal din Varşovia. Publicat de Kaluzniacki, în Hurmuzaki *Documente*, 1-2, p. 824, cu traducere latină, I. Ogienko, Дві грамоті воеводи валашського Івана Мирчі Велнкого (Două diplome ale voievodului român Ioan Mircea cel Mare), în Bizantinoslavica, III-2, 1931, p. 422, cf. şi observaţiile lui D. P. Bogdan, în Rev. Ist. Română, II, 1932, p. 414-417. În legătură cu acest document este o problemă ciudată a istoriografiei noastre. Inventarul manuscris al Arhivelor Coroanei Polone din 1730 (aflat în Arhiva Principală din Varşovia), p. 54-55 şi cel tipărit de Rykaczewski la 1682 (reprodus de Hasdeu, *Arhiva Istorică*, II, p. 52) indică un privilegiu din 1403 dat de *„Ioannes Albi palatinus Bessarabiae"* pentru alianţa cu Polonia. În inventarul citat din 1730 este şi indicaţia locului unde se află acest document: „Mapa IX, Bassarabia, nr. 5 cu data 25 februarie". Mapele şi documentele au păstrat până azi aceeaşi numerotaţie în arhivă. La mapa Basarabia, IX/5 se află privilegiul lui Mircea din 23 septembrie 1403 pentru alianţa cu Polonia. Autorul inventarului, care nu citea bine chirilica, a confundat pe Sf. Matei cu Sf. Matias de la 24 februarie şi duminica următoare era 25. Este deci clar că avem a face cu o lectură greşită a autorului inventarului, care a transformat pe Mircea în *Albi*. Ioannes Albi n-a existat. Unii istorici au crezut totuşi în existenţa unui domn român cu acest nume: N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*,

Hrisov al lui Mircea pentru moşnenii din Mociuriţe

această diplomă de înnoire a alianţei cu regele Poloniei, preocupările lui erau îndreptate spre ţara turcului. Înnoirea alianţei cu Polonia a însemnat numai o asigurare pentru celelalte graniţe, când domnul începea ofensiva peste Dunăre.

O dată cu actul de alianţă din 1403 s-a dat probabil şi primul privilegiu de negoţ al lui Mircea pentru negustorii din Liov şi din ţările regelui Vladislav şi ale marelui cneaz Vitold, prin care se deschidea Ţara Românească negoţului polonez[7] **[2]**.

Reluarea stăpânirilor sud-dunărene. Mircea nu pierduse nădejdea că va putea cândva relua Silistra, puternica cetate de apărare, şi Dobrogea, ţara turnurilor mari. Dobrogea o pierduse probabil după ultimele încercări de a relua tronul în preajma luptei celei mari de la Nicopole. Acum era prilejul binevenit să o ia înapoi.

Îndată după moartea lui Baiazid izbucnise războiul civil între fiii lui. Mahomed, fiul mai mic luă în stăpânire partea asiatică a imperiului, dar avu de purtat un lung război cu fratele său Isa în anii 1403-1404; Soliman Celebi, un alt frate, luase Europa şi încerca să alunge pe fratele său şi din Asia. Războiul dintre Soliman şi Mahomed ţinu fără rezultate apreciabile până la 1406, când Soliman, după ce cucerise câteva provincii în Asia, revine în Europa, lăsând o parte a Asiei Mici în stăpânirea lui Mahomed[8]. De aceste lupte se folosiră *toţi vecinii creştini* ai Imperiului, ca să reia din stăpânirile lor pierdute, provocând un început de dezmembrare a împărăţiei. Mai întâi bizantinii obţinură pe cale paşnică de la Soliman, în schimbul închiderii drumului lui Mahomed spre Europa, restituirea Salonicului şi a porturilor de lângă Marea Neagră cu Mesembria, până aproape de Varna, precum şi a unor oraşe pe Struma[9]. Ştefan Lazarevici declară Serbia independentă de turci şi se făcu vasal al regelui Sigismund al Ungariei, care-i dărui întreg banatul Maćva cu

p. 98. (I. Minea, *op. cit.*, p. 207, n. 2, crede că e confuzie cu Vlad vodă). Un cercetător de genealogii boiereşti din Bucureşti pretinde şi azi cu totul serios că ar fi descendent din Albul voievod.

[7] Vezi mai sus, p. 120-121 pentru datarea acestui privilegiu şi pentru importanţa sa istorică. Pentru al doilea privilegiu de negoţ al lui Mircea dat polonezilor, p. 122.

[8] St. Novacovici, Срби и Турци XIV и XV века (Sârbii şi turcii în veacurile XIV şi XV), Belgrad, 1933, p. 287, 292, 333.

[9] G. Ostrogorski, *op. cit.*, II, p. 401 şi Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 140.

cetatea Belgradului[10]. Constantin, fiul lui Straţimir, şi Frujin, fiul lui Şişman, provocară o răscoală în Bulgaria, pentru a o libera de jugul turcesc, dar încercarea lor rămase fără izbândă[11] **[3]**. Împreună cu aceste recuperări creştine avu loc şi izbânda lui Mircea peste Dunăre. La 1404, când Sigismund era mai liber şi învinsese pe duşmanii lui dinăuntru, îi trimise un contingent de oaste în ajutor. Mircea trecu Dunărea şi câştigă în scurt timp Dobrogea şi Silistra, iar în hrisoavele sale din anii următori se intitulează din nou „despot al ţării lui Dobrotici şi stăpânitor al cetăţii Dârstorului"[12]. Despre această izbândă avem puţine ştiri, numai o scrisoare a regelui Sigismund din acel an, 1404, aminteşte, o dată cu omagiul despotului Serbiei şi înaintarea stăpânirilor bizantine, „frumoasele izbânde dobândite de voievodul Valahiei împotriva turcilor, cu ajutor trimis din partea regelui"[13] **[4]**.

Dobândirea cetăţii Chilia. Dar o dată cu dobândirea Dobrogei şi a Silistrei, Mircea îşi întinse stăpânirea şi la nordul Dunării, cuprinzând şi cetatea Chilia, vechiul Licostomo, port dunărean de mare însemnătate strategică şi economică. Ocuparea Chiliei are loc la 1404, o dată sau, mai bine zis, ca o urmare a recuperării Dobrogei **[5]**. De la 1406 (din anii 1404 şi 1405 nu avem acte de-ale lui Mircea) pentru *prima oară* Mircea adăugă o nouă floare la titlul său: *„Stăpânitor către părţile tătăreşti"*[14] **[6]**. Unde se aflau aceste părţi, nu e greu de spus: părţile vecine cu tătarii nu puteau fi decât în sudul Basarabiei de azi, deoarece tătarii începeau cu locuinţele lor în stepele de dincolo de Nistru. Nu trebuie să facem o confuzie: Mircea n-a stăpânit *părţile tătăreşti*, adică o regiune cucerită din fostele stăpâniri ale acestui popor, ci o regiune *învecinată* cu ei, căci, în actele unde se iveşte acest titlu, stă scris: *„către* părţile tătăreşti", ceea ce e cu totul altceva, iar într-un document latin se spune precis: „usque ad confinia Tartariae"[15]. Aşadar, stăpânirea „către părţile tătăreşti" era în sudul Basarabiei de azi, regiune ce a purtat numele de

---

[10] C. Jirecek, *op. cit.*, II, p. 140.

[11] *Ibidem.*

[12] Vezi mai sus, p. 227.

[13] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 429.

[14] P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 68.

[15] *Ibidem*, p. 84. N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 275 spune că „părţile tătăreşti" sunt o amintire a tătarilor de la Cetatea Albă, dar în alt loc din aceeaşi carte (p. 291) spune că „părţile tătăreşti" în titlul lui Mircea sunt „desigur... o dovadă de pretenţie asupra Moldovei

Basarabia ca urmare a acestei stăpâniri muntene. Muntenii au dobândit acest ţinut la 1404, iar după ce moldovenii l-au luat, după multe lupte, în 1465 sub Ştefan cel Mare, l-au numit Basarabia, adică ţara care a fost a Basarabilor. Basarabii erau muntenii în genere, numiţi astfel după numele întemeietorului statului lor, aşa cel puţin îi numeau moldovenii, uneori şi polonii[16]. Abia în veacul al XIX-lea, la 1812, ruşii, răpind toată Moldova dintre Prut şi Nistru, au extins numele Basarabiei asupra întregului ţinut cuprins atunci de dânsul **[7]**. Un fapt reiese clar şi credem că e stabilit acum pentru întâia oară: *numele Basarabiei purcede de la Mircea cel Bătrân* şi nu cumva de la alţi domni dinaintea lui **[8]**. Desigur, alături de Chilia, Mircea a stăpânit şi stepa din jur cu bălţile bogate în peşte, alcătuind hinterlandul cetăţii, „campi deserti", cum se numeau pe atunci[17].

Stăpânirea Chiliei şi a „Basarabiei" de către Mircea începe, cum am spus, la 1404, pentru că atunci are loc expediţia domnului împotriva turcilor cu reluarea Dobrogei, de atunci începând se numeşte el stăpânitor al părţilor tătăreşti. Aşadar Chilia şi Basarabia au fost supuse de Mircea prin Dobrogea şi în legătură cu Dobrogea. Oştile muntene au trecut Dunărea dinspre sud. O dovadă în plus că în aceste împrejurări a fost luată Chilia se poate trage din lista guvernatorilor italieni ai Chiliei. Chilia sau Licostomo a fost o colonie genoveză şi ni s-a păstrat în documentele Genovei lista guvernatorilor ei: cel dintâi este Conrado Donato în 1381, iar ultimul Iacoppo Bontempo din vara anului 1403[18] **[9]**. Deci ultima dovadă a stăpânirii genoveze la Chilia este din anul 1403, în anul următor ea nu mai e pomenită, ceea ce corespunde cu data expediţiei lui Mircea pentru reluarea stăpânirilor sud-dunărene şi cu adaosul „spre părţile tătăreşti" din titlul său.

Înainte de a arăta de ce şi în ce împrejurări a trecut această cetate genoveză în stăpânirea lui Mircea, trebuie să lămurim încă o problemă şi anume aceea a locului unde era cetatea Chilia în Evul Mediu. Azi se află pe Dunăre două localităţi cu numele Chilia: Chilia Veche, aşezată pe malul drept al braţului dunărean cu acelaşi nume, adică în Deltă pe pământ dobrogean,

---

întregi, odinioară tătărească", pentru ca într-un al treilea pasaj, tot în aceeaşi carte (p. 322), să afirme că „fiul lui Baiazid... îi dăduse (lui Mircea) şi părţile tătăreşti".

[16] De exemplu, în tratatul de comerţ din 1408 al lui Alexandru cel Bun cu liovenii, numeşte Muntenia Ţara Basarabească, Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 430 şi 437.

[17] În tratatul din Lublau la 1412, Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 483-487.

[18] N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 274.

Mircea cel Bătrân, pictură murală la Episcopia din Argeș

Mircea și fiul său Mihail la bolnița de la Cozia

într-o insulă înconjurată de braţele Dunării, Chilia şi Sulina, şi de Marea Neagră. Cealaltă, ceva mai în susul fluviului, este Chilia Nouă, pe malul stâng al Dunării, pe pământ basarabean. Toţi istoricii noştri au afirmat că Licostomo al genovezilor, Chilia lui Mircea, a fost Chilia Veche; s-a zis adică, după cum îi arată numele, aceasta este Chilia cea veche, cealaltă, fiind mai recentă, a fost clădită de moldoveni sub Ştefan cel Mare[19]. Aşa ceva însă este imposibil. Mai întâi, dacă Mircea ar fi stăpânit o cetate în Deltă, adică pe pământ dobrogean, nu s-ar fi numit ţărmul *de dincolo* Basarabia. Basarabia este hinterlandul Chiliei Noi, nu al celei Vechi. În al doilea rând, cine a văzut locurile poate uşor observa că cetatea Chiliei Noi, ale cărei ruine se văd încă foarte bine, este aşezată pe locul care domină braţul dunărean, în singurul loc unde numeroasele braţe secundare se reunesc, pentru a se despărţi din nou mai spre vărsare. Este deci singurul punct strategic de unde se poate supraveghea Dunărea, care formează aci un cot. În schimb, de la Chilia Veche acest lucru este imposibil. În al treilea rând, Chilia Nouă e aşezată pe singurul loc de pe malul Basarabiei pe Dunăre care e mai înalt, pe un bot de deal, care înaintează în Dunăre ca un cap, pe vârful căruia se află şi ruinele cetăţii cu ziduri groase de piatră în formă de trapez, azi acoperite cu pământ. La Chilia Veche, malul întreg este jos şi inundabil, nu este posibilă clădirea unei cetăţi, ce n-ar folosi de altfel la nimic în acest loc. *Este sigur că nici o urmă de cetate nu se vede nicăieri la Chilia Veche.*

Dar mai importante decât consideraţiile strategice sunt cele comerciale: Chilia sau Licostomo era un vestit oraş comercial; acolo veneau corăbiile genoveze şi descărcau *marfa de peste mare*, piper şi mirodenii, stofe aduse de caravanele din Extremul Orient până la coastele Mediteranei şi tot la Chilia se încărcau mărfuri venite pe uscat din Ungaria, Polonia, Ţara Românească şi Moldova. Era oare posibil aceasta la Chilia Veche? Nicidecum. Acolo nu se puteau descărca mărfuri din corăbii, pentru că de la Chilia Veche nu porneşte nici un drum pe uscat, în spatele localităţii încep mlaştini şi mai la sud este braţul Sulinei. Orice marfă debarcată la Chilia Veche trebuia reîmbarcată, deoarece oraşul se afla într-o insulă. De asemenea, acolo nu puteau veni mărfuri pe uscat de nicăieri: e un port fără debuşeu, un centru pescăresc şi atâta tot. Niciodată nu s-a putut face comerţ la Chilia Veche, negustorii n-aveau interes să stea într-un loc unde nu se putea face negoţ. Dimpotrivă,

[19] N. Iorga, *op. cit.*, p. 31, 53-54 şi 152.

Chilia Nouă este legată pe uscat de toate drumurile care duc spre Polonia, spre Moldova şi spre „părţile tătăreşti" din sudul Rusiei, dar mai ales spre Ungaria, prin sudul Moldovei. Desigur, sunt şi au fost două Chilii, cea veche, a pescarilor localnici, cealaltă, cetatea şi târgul negustorilor străini. Acolo la Chilia Nouă era Licostomo şi acolo au stăpânit întâi genovezii, apoi Mircea şi în urmă Ştefan cel Mare. Marele domn al Moldovei a reparat cetatea cea veche n-a clădit una nouă în alt loc. În această privinţă, cu mult bun simţ scrie un vechi cronicar al Moldovei aşa: „În anul 6986 (1478), scrie Ureche vornicul (după cronica veche slavonă) că într-acest an au început Ştefan vodă a zidi cetatea Chiliei şi o au săvârşit-o într-acelaşi an, iulie 16. Care lucru nu se poate crede, într-un an să o isprăvească. Ce, sau au adaos vreo cetăţuie mai mică către cetatea cea mare, cum am înţales de la o samă de boiari de ţară, ales den Panaiote ce au fost vel postelnic, sau au dires şi au mai întărit cetatea Chiliei, simţind Ştefan vodă de cugetul păgânilor asupra acelor cetăţi, trăgându-i şi altă pânză... sau niscai turnuri adăugând către dânsele, pânzele, baştele, şanţuri, întărindu-le"[20].

Portulanele şi hărţile vechi din secolele al XV-lea şi al XVI-lea nu cunosc decât *o singură* Chilie sau Licostomo, aşezată în hărţi *la nordul braţului Chilia* [21]. Abia în secolul al XVII-lea, începe să apară în hărţi şi Chilia Veche, deosebită de Chilia Nouă[22]. Nici autorii cronicilor slave din Moldova, nici Dlugosz cronicarul polon din veacul al XV-lea, când vorbesc de Chilia, nu cunosc decât o singură cetate cu acest nume[23]. Aşadar această unică cetate şi port comercial a stăpânit-o Mircea **[10]**.

Împotriva ipotezei noastre ar fi numai ştirea italiană din cronica lui Francesco Longo, care spune că, după luarea Licostomului, la 1484, Baiazid II a pus pe locuitori „să refacă Licostomul vechi, aşezat pe un ostrov al Dunării"[24]. E posibil ca sultanul să fi încercat să facă o întăritură şi la Chilia

---

20 Axinte Uricar, *Cronica paralelă a Moldovei şi Ţării Româneşti*, Acad. Rom., ms. Nr. 2591, p. 173.

21 Cf. harta lui Marino Sanudo din 1320 reprodusă de N. Grămadă în Ephemeris Dacoromana, IV, p. 256, planşa I, harta lui Fra Mauro la 1459, la M. Popescu Spineni, *România în istoria cartografiei până la 1600*, II, Bucureşti, 1938, harta 34 şi hărţile de la Nr. 37, 38 şi 43 (ultima hartă a lui Reichesdorfer din 1541).

22 M. Popescu Spineni, *op. cit.*, harta Nr. 54 din 1607.

23 Dlugosz, *op. cit.*, II, col. 344-345.

24 N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 85, cf. idem, *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 101.

Veche, pentru a asigura vadul şi de astă parte, dar aceasta nu schimbă situaţia[25]. Mircea a luat la 1404 Chilia Nouă, în Basarabia, de la genovezi, acesta este rezultatul la care am ajuns prin cercetarea de faţă. Cum s-a făcut însă această schimbare de stăpânire?

Am arătat că cetatea Chiliei ţinuse odinioară de stăpânirile despotului Dobrotici; la 1366 castelul Chilia e arătat ca fiind în stăpânirea lui[26] **[11]**, era, ca şi în vremea lui Mircea, o prelungire geografică a Dobrogei. Dar curând izbucni un lung război între despotul dobrogean şi republica Genovei, care avea coloniile şi corăbiile ei de război în Marea Neagră. La 1381 constatăm pentru prima oară că cetatea şi portul Chilia (Licostomo) sunt o colonie genoveză cu un guvernator genovez[27]. Este probabil că această colonie creată în timpul războiului înseamnă o cucerire asupra duşmanului, adică a lui Dobrotici; genovezii au luat cetatea din mâna despotului de la Caliacra. Ei aşezară acolo şi o garnizoană de ostaşi[28] **[12]**. În tratatul de pace încheiat între Ivanco, fiul lui Dobrotici, şi genovezi la 1387 nu e pomenită Chilia. Se arată numai că genovezii vor avea dreptul să aibă un teritoriu cedat de Ivanco în ţara lui, pe care vor clădi o loggia, o biserică şi în care vor putea locui[29]. Genovezii stăpâniră Chilia un timp relativ scurt, vreo 22-23 ani, apoi ea trece la Mircea. Nu credem că această trecere s-a făcut prin cucerire; un asediu al cetăţii şi un război între Mircea şi genovezi ar fi lăsat urme în actele din

---

[25] La 1927 N. Iorga vizita din nou cele două Chilii şi afirma că la Chilia Veche nu se putea găsi nici un fel de urmă istorică. Descriind ruinele cetăţii la Chilia Nouă adaugă această interesantă observaţie: „Învăţătorul Dogaru spunea că vechea Chilie e *Noua Chilie Veche*; preotul venerabil care a fost aci şi pe vremea stăpânirii turceşti încheiate la 1878 şi care, ca şi învăţătorul şi directorul liceului, se interesează de trecut, crede că aci, după cetate, era un canal, aşa încât o parte din aşezarea actuală de pe malul stâng era insulă" (deci *aci* la Chilia Nouă ar fi fost şi cetatea lucrată de Baiazid II). „Mărturiile documentare, adaugă N. Iorga, se opun acestei ipoteze, ispititoare la prima vedere" (?). N. Iorga, *Cele două Chilii*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, XXII, p. 188-191.

[26] Vezi mai sus pag. 253.

[27] N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 52.

[28] G. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, Bucureşti, 1935, p. 82 şi nota.

[29] Zlatarski şi Kaţarov, Договорът на княза Иванко син Добротичев с Генуецитѣ (Tratatul cneazului Ivanco fiul lui Dobrotici cu genovezii), în Известия на историческото дружество, III, p. 213-237. Cf. însă O. Mărculescu, *Balica şi Dobrotici*, Cernăuţi, 1937, p. 29, care spune, fără a fi citit tratatul: „Prin tratat se hotărăşte uitarea trecutului... Genovezii rămâneau stăpâni pe Chilia-Licostomo, ... care era o cetate insulară şi nu un oraş."

Genova, ca şi în anume cronici, dar despre aşa ceva nu s-a aflat nimic. Mai degrabă am admite o supunere de bunăvoie: negustorii genovezi din Chilia au chemat pe Mircea ca pe un protector, i-au încredinţat cetatea, asigurând astfel liniştea negoţului lor. În adevăr, situaţia genovezilor în Marea Neagră era grea. Timur-Lenk prin războaiele sale împotriva Kipceacului ruinase comerţul italian în aceste părţi, dărâmase Tana, colonia veneţiană de la gurile Donului, dusese în robie pe negustori (1395) şi închisese chiar drumurile negoţului pe uscat ale caravanelor din Asia[30]. Genovezii de la Chilia se aflau între două focuri; de o parte la Nistru tătarii, iar la sudul Dunării se aşezaseră turcii. Tot atunci, în anii 1403–1404, adică tocmai când a luat Mircea în stăpânire Chilia, izbucnise un nou război între Genova şi Veneţia. Corăbiile de război genoveze intraseră în Marea Neagră cu scopul de a lovi flota veneţiană de negoţ ce venea de la Tana, din Marea de Azov. Flota veneţiană izbuti totuşi să străbată la Constantinopol la începutul anului 1404. Într-o mare luptă navală lângă Modon, flota genoveză fu distrusă de veneţieni[31]. Genovezii aveau deci destule griji şi de aceea când văzură că un principe creştin interesat în dezvoltarea comerţului dunărean, Mircea al Ţării Româneşti, lua în stăpânire Dobrogea şi Delta, ei se grăbiră să treacă sub protecţia lui. În acest chip credem că au trecut stăpânirile spre părţile tătăreşti sub sceptrul lui Mircea. Comerţul Chiliei se făcea mai ales cu Ungaria, nu atât cu Polonia, care-şi trimitea mărfurile la Cetatea Albă. Chilia, după expresia lui Baiazid II, este numai „poarta Ungariei", iar Cetatea Albă este „poarta Poloniei"[32]. De aceea, genovezii din Chilia s-au supus lui Mircea, prin ţara căruia venea drumul din Ungaria şi nu lui Alexandru cel Bun.

De observat aci o interesantă repetare a istoriei, datorată cauzelor geografice. Sudul Basarabiei, stepa cu bălţi, e în legătură cu Dobrogea şi cu Dunărea şi mai puţin cu regiunea de dealuri împădurite de la nord. De aceea, şi în vremea romanilor, „ad Moesiam", sudul Basarabiei, ţinea de provincia Moesia, care cuprindea Dobrogea, iar în vremea lui Mircea, el stăpânea Chilia şi ţinutul dimprejur, ca o continuare firească a Dobrogei.

---

[30] R. Grousset, *L'empire des steppes*, p. 521-522.

[31] Despre aceste împrejurări scrie solul spaniol trimis atunci la curtea lui Timur-Lenk, Clavijo, *Embassy to Tamerlane, 1403-1406*, trad. engleză de G. de Strange, London, 1928, p. 96 şi 102-103. Cf. şi S. Romanin, *Storia documentata di Venezia*, IV, Venezia, 1913, p. 8-11.

[32] Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 158, O. Górka, *Bia'ogród i Kilja a wyprawa r. 1497* (Cetatea Albă şi Chilia şi expediţia din anul 1497), Varşovia, 1937, p. 3.

Întâlnirea lui Mircea cu craiul Sigismund şi noile planuri de cruciată. La 23 noiembrie 1406, Mircea sosea la mănăstirea Tismana, „mergând domnia mea către Severin, să se întâlnească cu craiul; atunci am ajuns la mănăstire... cu toţi egumenii mănăstireşti şi cu toţi boierii domniei mele"[33]. Ce rost avea această întâlnire de la Severin între cei doi vecini? Era o întâlnire solemnă; Mircea venea însoţit de o strălucită suită de boieri şi egumeni, Sigismund urma să calce o dată mai mult pe pământ românesc, făcea deci el o vizită domnului Ţării Româneşti. La 19 octombrie regele Ungariei se afla la Oradea Mare[34] şi se cobora încet spre Severin. Era desigur o întrevedere diplomatică, nu o expediţie războinică, deoarece se aflau la începutul iernii, când nu se trimit oştile în ţări depărtate. Nici un act oficial sau vreo povestire de martori nu ne lasă să întrevedem cele ce s-au discutat în această întâlnire, care trebuie să fi avut o însemnătate deosebită. Totuşi, cercetând împrejurările politice de atunci, ne putem face o părere asupra problemelor mai însemnate ce se puneau între stăpânitorii vecini **[13]**.

Ungaria ieşise din criza grea care o zguduise timp de trei ani; Sigismund era din nou stăpân în ţara lui şi gata să înceapă lupte şi cuceriri în afară[35]. Imperiul turcesc era slăbit şi se dovedise că noul stăpânitor al părţii europene, Soliman, nu poate menţine întregi cuceririle lui Baiazid. Este deci foarte probabil că întâlnirea lui Mircea cu Sigismund avea drept scop punerea la cale a unor lovituri împotriva turcilor. Pentru această luptă în comun a creştinilor vecini împotriva turcilor trebuiau luate înţelegeri prealabile şi cea dintâi a fost împăcarea lui Mircea cu Ştefan Lazarevici. Fiul cneazului Lazăr fusese duşmanul domnului Ţării Româneşti şi prietenul lui Baiazid; luptase pe pământ românesc împotriva lui Mircea la Rovine şi apoi iar se întâlniseră în tabere duşmane la Nicopole. Dar după moartea lui Baiazid se produsese o schimbare în politica stăpânitorului sârbilor; Ştefan Lazarevici se făcuse vasalul regelui Sigismund, se căsătorise cu Elena

---

[33] Hrisovul lui Mircea pentru Tismana, P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 68.

[34] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 416 şi Fejer, *Codex diplomaticus*, X-4, p. 525.

[35] N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 322 afirmă că, atunci când a avut loc întâlnirea, Mircea „se înţelesese cu turcii", era prieten cu sultanul, care-i dăduse Dobrogea şi părţile tătăreşti, ca unui vasal. În aceste condiţiuni, întâlnirea cu Sigismund n-ar mai fi avut rost. Dar nici un izvor, nici măcar cele turceşti, nu afirmă că Mircea ar fi fost prietenul lui Soliman, iar Dobrogea, cum am văzut, a fost cucerită, nu cedată.

Gattilusio, sora Eugeniei Paleolog (soţia regentului Ioan) şi căpătase titlul de despot[36]. În războiul lui Ştefan Lazarevici cu sultanul Soliman el a fost ajutat şi de contingente ungureşti trimise de regele Sigismund[37]. Chiar în acel an, 1406, al întâlnirii de la Severin, se arată şi primul semn al împăcării dintre Ştefan Lazarevici şi Mircea. Despotul sârb dă un hrisov mănăstirii Tismana, prin care-i restituie moşiile şi satele din Serbia dăruite odinioară de tatăl său stareţului Nicodim: „Am fost asuprit cu multe greutăţi de către limbile străine mici şi mari, împreună cu mănăstirile şi călugării, scrie Ştefan Lazarevici în acest hrisov, am fost cu toţii cuprinşi de supărări ca şi eu însumi, până când a binevoit bunul Dumnezeu să cerceteze pe oamenii lui, pe care i-a scos din strâmtoare la loc larg şi de la neputinţă la putere şi de la supărare la veselie şi m-a dus şi pe mine, după bunătatea Lui, de la supunere la libertate şi de la un scaun mai mic la cel mai înalt. Atunci şi eu am dat libertate mănăstirilor şi fiecăreia averea ei"[38] **[14]**. Este o aluzie clară la schimbarea situaţiei după eliberarea Serbiei de sub jugul turcesc; despotul se arată ca desfăcut de sultan şi de robie.

Împăcarea între Mircea şi Ştefan Lazarevici şi întâlnirea domnului Ţării Româneşti cu regele Ungariei în acelaşi an nu credem să fi fost o simplă coincidenţă; e foarte probabil că Sigismund, care acum era suzeranul şi prietenul despotului, a mijlocit această apropiere între cei doi principi creştini, pe care voia să-i vadă luptând alături împotriva turcilor. În cursul anului, Sigismund trimisese oştirea sa în Bosnia împotriva lui Ştefan Tvrtko II candidatul turcilor şi fusese ajutat şi de despotul Ştefan[39]. Pe de altă parte, împăratul bizantin stricase pacea cu sultanul Soliman şi cerea ajutor principilor creştini[40]. Regele Ungariei luase întinse măsuri în vederea unui război cu turcii; poruncise întărirea oraşelor din Ardeal şi dăduse banatul Timişoarei pe seama unui comandant italian, florentinul Filippo Scolari, poreclit în aceste locuri Pippo

---

[36] V. Ćorović, *Ştefan Lazarević*, în *Narodna Enciklopedjia*, II, p. 621-622 şi Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 138-139.

[37] Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigsmunds*, I, p. 233-234.

[38] P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69-72.

[39] I. Radonić, Западна Европа и Балкански народи (Europa Apuseană şi popoarele balcanice), Novisad, 1905, p. 16-17 şi acelaşi, *Der Grossvojevod von Bosnien Sandalj Hranic-Kosača*, în Arhiv für slavische Philologie, XIX, 1897, p. 406 şi Huber, *op. cit.*, II, p. 369-370.

[40] I. Radonić, *op. cit.*, p. 17-18.

Spano[41]. Pippo Spano a fost un luptător viteaz, care, alături de Mircea ca vecin, a fost un apărător al Dunării împotriva turcilor. În calitate de comite al Timişoarei a pus de s-au ridicat în Banat pe malul Dunării o cetate de piatră şi două cetăţi de lemn, „aşa încât nu mai era cu putinţă să treci fluviul, fără pierderi foarte grele". Orşova fu puternic întărită cu un castel pe mal şi lucrătorii erau siliţi să lucreze şi noaptea la lumina torţelor, ca să termine mai repede cetatea. După biografia sa, scrisă la Florenţa, Pippo Spano învăţase şi româneşte şi ştia limbile străine „aşa de bine, încât le vorbea cu accent propriu, încât fiecare părea că este limba sa maternă"[42] **[15]**. Întâlnirea între Sigismund şi Mircea trebuie să fi fost în legătură şi cu instalarea comitelui florentin în Banat şi întărirea Orşovei la marginea Ţării Româneşti.

Cu toată trista experienţă suferită la Nicopole, Sigismund nu părăsise gândul unei cruciate generale a creştinilor împotriva turcilor şi socotea că acum era prilejul potrivit. De aceea, trimitea solii noi la Veneţia şi papei Grigore XII. În solia trimisă la 1408 prin Guilielmo de Prato la Veneţia, regele Ungariei cerea republicii „să-l ajute cu corăbii mari, care să îmbarce la Licostomo pe oştenii săi, ca de acolo să poată fi duşi împotriva cetăţii Gallipoli". El cere şi altor creştini ajutor ca să poată împlini gândul său asupra cetăţii Gallipoli[43]. Textul acestor solii este foarte important, căci dacă oastea cruciată, ce urma să taie la Gallipoli legătura între Europa şi Asia peste Dardanele, trebuia să treacă pe la Chilia (Licostomo), care aparţinea lui Mircea, aceasta înseamnă că la acea dată Mircea era câştigat pentru cruciată. Era gata ca întotdeauna să puie ţara şi oastea sa la dispoziţia creştinătăţii. Dar cruciata era condiţionată de ajutorul flotei veneţiene şi de aceea nu izbuti. Republica de la Adriatica răspunse foarte vag la solia regelui Ungariei, că-şi va face datoria la timpul potrivit pentru nimicirea

---

41 N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 321-322.

42 *Vita di Filippo Scolari volgarmente chiamato Pippo Spano*, scritta da Domenico Mellini, Florenţa, apresso Giorgio Marescotti, 1570, in 12, p. 33, 66-67, 69. La 1426 Pippo Spano a luptat contra turcilor în Ţara Românească; moare la Lipova puţin după aceea. Cf. şi F. Polidori, *Due vite di Filippo Scolari detto Pippo Spano con documenti e note*, în Archivio storico italiano, IV-1, Firenze, 1843, p. 116-232, pasajul despre Orşova la p. 178. Cf. şi monografia lui Stanoje Stanojević, *Pippo Spano*, Прилог српскоу историiи почетком XV века (Contribuţia la istoria sârbă la începutul veacului al XV-lea), Belgrad, 1901.

43 S. Liubić, *Acta Ragusae*, în *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, V, Zagreb, 1875, p. 136-138. Cf. pentru această solie şi încercările de cruciată ale lui Sigismund în anii 1407-1410, Beckman, *op. cit.*, p. 9-12.

necredincioşilor[44] **[16]**. Curând Sigismund se depărtă de preocupările de cruciată, fiind ales rege al Germaniei şi al Boemiei. E adevărat că alegerea regelui Ungariei la tronul german a fost motivată „ca să lupte împotriva turcilor cu toată creştinătatea" (1419)[45]. În solia trimisă chiar atunci de Sigismund papei Ioan XXIII prin Pippo Spano, el îi cerea să proclame îndată cruciata creştinătăţii întregi[46], dar în realitate regele Ungariei nu mai întreprinde de atunci nimic serios împotriva turcilor şi preocupările sale se îndreaptă în alte direcţii. Mircea simţi îndată această schimbare de atitudine şi luă măsurile sale pentru a nu rămâne iar singur în faţa duşmanului.

Sultanul Musa Celebi, aliatul lui Mircea cel Bătrân. Până acum Mircea ştiuse să se folosească de luptele dintre fiii lui Baiazid pentru a relua Dobrogea şi Silistra, dar după aceea a trecut la un plan mai îndrăzneţ: să slăbească într-atâta Imperiul Semilunei, încât să-l facă inofensiv pentru creştinătate, să puie el pe un partizan al său în scaunul sultanilor, aşa încât să aibă toată Împărăţia la dispoziţia lui. Niciodată alt domn român nu a încercat aşa ceva şi izbânda, e drept temporară, a planului lui Mircea a însemnat punctul culminant al acţiunii sale politice.

Între fiii lui Baiazid se mai afla unul, care nu avusese până acum un rol prea însemnat, Musa, i se zicea Celebi. Împărtăşise soarta tatălui său, adică fusese luat prizonier de către Timur-Lenk în lupta de la Ankara, apoi, după moartea lui Baiazid, fusese dat în paza emirului Caramaniei, Mahomed II, fiul lui Ala Ed Din[47]. Caramania era un ţinut întins şi muntos aşezat în sud-estul Asiei Mici. Sultanul Soliman trimisese soli emirului, rugându-l să nu cumva să libereze pe Musa, căci numai aşa îl va avea pe el ca prieten[48]. Toate izvoarele, şi cele creştine şi cele turceşti, sunt de acord că Mircea aflase că în aceste părţi depărtate din Asia se găsea un principe din casa lui Baiazid şi că a trimis soli la dânsul, să-l cheme, făgăduindu-i că-i va da tronul împărătesc. Nu Musa a cerut ajutor de la Mircea, ci întreaga lui întreprindere politică a pornit din iniţiativa domnului Ţării Româneşti. Unul din cronicarii turci spune

[44] Liubić, *op. cit.*

[45] Beckman, *op. cit.*, p. 13.

[46] *Ibidem*, p. 14 şi urm.

[47] Grousset, *op. cit.*, p. 538, Gibbons, *op. cit.*, p. 289-290, Hammer, *op. cit.*, p. 269.

[48] Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 72.

că Mircea era mereu turburat de năvălirile prădalnice ale achingiilor, care atacau satele şi drumurile din Ţara Românească, ceea ce arată că războiul cu turcii nu încetase nici o clipă. Ca să scape de această pacoste, domnul român trimise un sol la Isfendijar, să-l cheme pe Musa[49] **[17]**. Isfendijar era un principe musulman independent, care dispunea de porturile Sinope şi Castemuni pe coasta Mării Negre. Era în mare duşmănie cu sultanul Soliman şi încă de la 1404 se afla în război cu dânsul[50]. Prin Chilia se vor fi stabilit legături pe mare cu acel ţinut. Solul lui Mircea, sosit pe o corabie la Sinope, a fost trimis prin grija lui Isfendijar în Caramania, unde se afla Musa. Isfendijar dăduse solului muntean o scrisoare, făcându-i cunoscută dorinţa domnitorului român, care făgăduise fiului lui Baiazid domnia în împărăţia tatălui său şi pe fiica lui de soţie. Musa Celebi a fost cuprins de o mare fericire la auzul acestor ştiri şi a părăsit Caramania, trecând în emiratul de Castemuni[51]. Alţi cronicari turci afirmă dimpotrivă că solul român nu avu să-l caute pe Musa până în Caramania, căci el fugise mai înainte de acolo la Isfendijar, de frica fratelui său Soliman, care se apropiase cu oaste, şi că acela care l-a îndemnat pe Isfendijar să trimită pe Musa în Ţara Românească a fost Ali paşa fostul mare vizir al lui Baiazid, cuceritorul de odinioară al Bulgariei. Toate izvoarele sunt însă de acord că Mircea l-a chemat pe Musa cu mari făgăduieli[52]. Sosirea sultanului prieten în Ţara Românească împreună cu solul muntean avu loc la sfârşitul anului 1409 sau la începutul anului următor[53]. Sosind pe o corabie pe Marea Neagră, pretendentul la tronul otoman trecu pesemne pe la Chilia şi ajunse în sfârşit la curtea lui Mircea. „Bucuros de venirea lui, domnul Ţării Româneşti i-a ieşit înainte, l-a primit cu deosebită cinste şi veneraţie, ca pe un împărat, tratându-l cu mâncăruri şi băuturi alese,

---

[49] Leunclavius, *Historiae*, col. 432-433.

[50] Clavijo, *op. cit.*, p. 107-108 cu descrierea portului Sinope la 1404; Gibbons, *op. cit.*, p. 291-292; Grousset, *op. cit.*, p. 532 şi harta la p. 466.

[51] Leunclavius, *loc. cit.*, şi Sead ed Din, trad. Brattuti, *op. cit.*, p. 301.

[52] Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 72, Leunclavius, *Historiae*, col. 418 şi acelaşi, *Annales*, p. 20, Giese, *op. cit.*, p. 68, Urudj, apud Zawalinski, *Polska w Kronikach tureckich* (Polonia în cronicile turceşti), p. 25, Constantin Costenetchi, în Гласник, XLII, p. 292, Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 160-161, Ducas, ed. Bonn, p. 68 şi cronografele ruseşti menţionează şi ele ajutorul dat de Mircea lui Musa, A. N. Popov, Обзоръ хронографовъ Русскои редакціи (Analiza cronografelor de redacţie rusă), I, p. 205 şi 208.

[53] Novacović, *op. cit.*, p. 333 şi Jirecek, *Geschichte der Serben*, II, p. 147, amândoi după Constantin Costenetchi, admit data 1410, în primăvara acestui an începură luptele pentru tron.

oferindu-i din belşug daruri diferite"[54]. „Mircea, zice cu acest prilej un alt cronicar turc, era un principe necredincios, un mare erou necredincios"[55]. Este o laudă preţioasă care vine de la duşman şi e caracteristic că e pusă în acest loc în cronicile turceşti: atunci când Mircea era pe cale să dispuie de tronul sultanilor; în ea este un amestec de teamă şi de admiraţie.

În convorbirile dintre ei, Musa, care se vedea de pe acum împărat, făgăduia domnului român răsplată strălucită, când va ajunge în scaunul părintesc, nu numai daruri, ci şi ţinuturi întinse din împărăţia sa[56]. Pentru a-l lega mai mult de dânsul, zice cronica turcească, Mircea îi dădu pe fiica sa de soţie, aşa cum îi făgăduise prin solul trimis în Asia[57]. Această ştire a cronicarului turc o socotim adevărată, căci nu era un lucru neobişnuit şi scandalos ca o principesă creştină să intre în haremul împăratului musulman. Dimpotrivă, primii sultani au avut toţi soţiile lor favorite dintre fiicele suveranilor creştini ortodocşi din Peninsula Balcanică. Sultanul Urkhan, primul dintre stăpânitorii turci în Europa, avu de soţie pe Theodora, fiica împăratului bizantin Ioan VI Cantacuzino (1341-1355)[58]. Sultanul Murad a avut de soţie pe fiica ţarului Ivan Alexandru de la Târnova, soră cu Şişman şi cu Straţimir de la Vidin. Baiazid a avut de soţie favorită pe Olivera, fiica lui Lazăr al sârbilor, sora lui Ştefan Lazarevici şi marea trecere şi prietenie de care s-a bucurat aceasta din urmă pe lângă sultan îşi găseşte explicaţia în această legătură. În sfârşit, o fiică a lui Teodor Paleolog, despotul Moreii, fratele împăratului Manuel II, a fost soţia lui Suleiman, fratele şi predecesorul lui Musa[59].

Mircea era desigur un luptător pentru creştinătate, aceasta a fost de la început până la sfârşit. Lucrarea de faţă este o mărturie pentru aceasta, pe când până acum nu a fost istoric care să nu admită, pe temeiul ştirilor ce privesc pe

---

Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, p. 273 dă anul 1406, dar cronologia lui Hammer este greşită. După Hammer dă aceeaşi dată C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, p. 473.

[54] Leunclavius, *Historiae*, col. 433.

[55] Giese, *op. cit.*, p. 65. Acest pasaj e tradus de Leunclavius, *op. cit.*, col. 418: „Vir inter Christianos fortissimus et accerrimus".

[56] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 160-161.

[57] Leunclavius, *op. cit.*, col. 433.

[58] Gibbons, *op. cit.*, p. 52-53 şi Charles Diehl, *Histoire de l'Empire Byzantin*, Paris, 1924, p. 204.

[59] A. Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen*, Speyer, 1938, p. 57 şi tabla genealogică. Pentru felul cum erau cinstite femeile în prima epocă a cuceririi otomane, când se purtau cu faţa descoperită şi nu erau închise în harem, Gibbons, *op. cit.*, p. 157.

Vlad vodă, că Mircea a plătit tribut de la început turcilor. Dar căile luptei sale erau ascunse, câştigarea lui Musa era una din aceste căi întoarse. De aceea Mircea nu s-a dat înlături de la nici o jertfă; trecerea fiicei sale în haremul sultanului a fost pentru un creştin o jertfă pentru ţară, oricâtă cinste, bogăţii şi strălucire va fi avut ea de câştigat de pe urma acestei însoţiri. Ştirea cronicarului turc, de obicei bine informat, ar putea totuşi fi pusă la îndoială. Dar există o confirmare hotărâtoare; e vorba de o scrisoare a patriarhului ecumenic de la Constantinopol din 1411, în care se adresează unui principe rus, amintind cu dojană fapta lui Mircea, domnul ortodox al Ungrovlahiei, care şi-a dat fiica necredinciosului sultan Musa[60] **[18]**. Dojana patriarhului nu era însă izvorâtă numai din spirit curat creştin, patronul său, împăratul Manuel II, dăduse şi el o nepoată a lui în haremul sultanului, dar se înrudise cu rivalul lui Musa, Soliman sultanul în scaun. Aşa că era un motiv politic în nemulţumirea bizantinilor împotriva lui Mircea; ei erau aliaţii lui Soliman, iar domnul Ţării Româneşti era sprijinitorul lui Musa.

Mircea pregăti cu mână de maestru întreprinderea lui Musa pe tărâm diplomatic şi militar. Mai întâi, căută să câştige alianţe: pe fiul său, probabil pe Vlad Dracul, îl trimise la împăratul bizantin, ca să-l câştige pentru Musa. Bizantinii se arătară la început încântaţi de o nouă turburare în imperiul păgân şi făgăduiră chiar că vor da fiului lui Mircea împărăţia lui Soliman întreagă, dacă acesta va cădea răpus, dar faţă de Musa nu se legară în nici un fel[61]. Acest plan, oricât de utopic, este interesant, căci arată dorinţa de a pune pe tronul împărăţiei otomane creştinizate pe fiul unui domn român. În realitate, în clipa hotărâtoare, împăratul bizantin ajută pe „ruda sa", sultanul Soliman.

Mai mult succes avu Mircea cu noul său prieten, Ştefan Lazarevici al sârbilor, care se afla în război cu Soliman. Una din cronicile sârbeşti spune că Musa „a chemat pe Ştefan Lazarevici şi pe fratele său Vuk", adică în Ţara Românească, unde se afla[62]. Aceasta s-a făcut desigur, adăugăm noi, după sfatul lui Mircea. „Despotului Ştefan, Musa i-a trimis cuvinte puternice ca din

---

[60] O copie a acestei scrisori se afla la regretatul istoric sârb St. Stanojević, care mi-a rezumat-o cu prilejul vizitei ce i-am făcut la Belgrad în 1934. Stanojević dorea s-o publice cu un comentariu, dar moartea l-a răpit prea timpuriu. Scrisoarea patriarhului, îmi afirmase Stanojević, fusese tipărită într-o veche revistă provincială rusească consacrată literaturii. Nu am putut regăsi acea revistă, despre care nu am nici o precizare.

[61] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 160-161.

[62] *Hronograf Jitomişlenki*, ed. Ducić, în Гласник, Belgrad, XXXIII, 1871, p. 273.

Scriptură, ca în nume de frate (Musa era feciorul Oliverei, sora lui Ştefan), să-i ajute şi astfel să se răzbune de cele ce i-a făcut Soliman". După aceea, a trimis vorbe la fel lui Vuk şi altor principi sârbi[63]. Dar tronul turcesc nu se cucereşte numai cu oaste creştină. Atunci, poate spre mirarea boierilor şi a preoţilor pravoslavnici de la curtea lui Mircea, se iviră în taină tot felul de demnitari musulmani: timarioţi feudali din Balcani, ba chiar şi paşale, în special solii lui Saragea-paşa de la Iamboli în sudul Balcanilor. Oşteni creştini din Bulgaria, cari nădăjduiau libertate, se înrolau în armata pretendentului[64]. Dar ajutorul principal îl dădu Mircea însuşi cu oastea sa, o oaste mare în frunte cu Dan voievod, nepotul domnului[65]. Mircea în persoană însoţi oastea până la graniţă, anume în cetatea Silistrei, de unde porni Musa spre cucerirea imperiului. Paşalele din părţile Dunării trec atunci de partea lui Musa, nemulţumiţi de purtarea nerăzboinică şi de viaţa desfrânată dusă de Soliman[66]. Urcan, fiul lui Soliman, pornind cu oastea spre Ţara Românească, căutase să taie calea pretendentului, dar fu oprit şi apoi prins de căpeteniile turceşti din Bulgaria[67]. Se zice că, aflând de năvălirea lui Musa cu oaste românească, Soliman, care se afla în Asia, ar fi exclamat: „De ce veniţi să-mi turburaţi petrecerea cu asemenea veşti?"[68]. După ce stătu câtva timp la Iamboli la Saragea paşa, Musa se uni cu oastea lui Ştefan Lazarevici, ce venise în persoană din Serbia în ajutorul său şi apoi îşi continuă calea triumfală prin Turcia europeană; la Adrianopol e proclamat împărat[69], de acolo porneşte spre Asia, să întâmpine pe fratele său, ce venea cu oaste mare împotriva lui. Sub zidurile bătrânului Bizanţ cele două oşti se ciocniră la *Cosmedion* pe Cornul de Aur, la 15 iunie 1410. În oastea lui Musa, pe lângă contingentele date de paşalele din Europa, se aflau în primul rând românii sub Dan şi sârbii sub Ştefan Lazarevici. Dar oştenii sălbatici din Asia într-un iureş puternic înfrânseră cetele europene;

---

63 Constantin Costenetchi, *ibidem,* XLII, p. 293.

64 Giese, *op. cit.*, p. 65, Constantin Costenetchi, *loc. cit.*, *Cronica bulgară*, în Archiv für slavische Philologie, XIII, p. 535.

65 Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 161. Cred că e vorba de Dan II, fiul lui Dan I; el rămâne mai târziu la Constantinopol.

66 Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 72, Giese, *op. cit.*, p. 65, Ducas, ed. Bonn, p. 88-89.

67 Sead ed Din, trad. Brattuti, *op. cit.*, p. 335.

68 Aşik paşa Zade, *loc. cit.*, J. Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Pesth, 1834, I, p. 274.

69 Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 161.

Musa învins o luase la fugă, despotul Ştefan călare alergă în jurul braţului de mare şi sosi la Galata[70].

Despotul sârb obţinu de la împăratul Bizanţului o corabie, cu care trecu pe Marea Neagră la Chilia şi astfel sosi fugar şi învins la curtea lui Mircea, însoţit de „chesarul" Uglieşa, un stăpânitor sârb din Macedonia. „S-au urcat amândoi pe o corabie şi au pornit spre Valahia", scrie Constantin Costeneţchi, biograful lui Ştefan Lazarevici. „Acolo era stăpânitorul Valahiei, binecunoscutul şi prea vestitul şi marele voievod Mircea. Acesta i-a întâmpinat cu mare dragoste şi cinste şi-l primeşte pe el (pe Ştefan) cu cei ce erau cu dânsul. Nu se sătura să privească la faţa lui cu o dorinţă nemărginită, fără încetare. Deci îl primi cu multă cinste, îi dădu de toate, cât avea nevoie, cai şi de toate, câte se sfârşiseră în calea lui cea lungă. Şi astfel l-a călăuzit prin ţara sa, făcându-l să treacă prin ea, ca şi cum ar fi fost în ţara lui, apoi a trecut prin Ungaria şi a sosit la cetatea sa Golubaţ"[71]. Despotul trecu deci prin Banat, căci, cum am spus, Serbia nu atingea pe atunci regiunea Crainei, stăpânită de turci, după cucerirea statului de la Vidin. Întâlnirea dintre domnul Ţării Româneşti şi Ştefan Lazarevici, povestită atât de patetic de cronicarul contemporan, e un episod interesant al legăturilor ce existau între cei doi principi ortodocşi, odinioară duşmani, apoi împrieteniţi în numele luptei comune[72]. Ei se vedeau acum pentru întâia oară. Lazarevici era „un om înalt, frumos,

---

[70] *Ibidem*, p. 162, Constantin Costeneţchi, ed. citată, p. 296, *Cronica bulgară*, ed. cit., p. 535.

[71] Constantin Costeneţchi, ed. cit., p. 296.

[72] Melchisedec, *Grigore Ţamblac*, AARMSI, s. II, VI, 1884, p. 31-32 pomeneşte această vizită, dar indus în eroare de istoricul rus Muraviev, confundă pe Ştefan Larazerivici cu Ştefan Deceanski şi pe biograful celui dintâi, Constantin Costeneţchi, cu biograful celui de-al doilea, Grigore Ţamblac. În cronografele ruseşti s-a păstrat o versiune a scrierii lui C. Costeneţchi într-o formă prescurtată şi neautentică (V. Jigić, *Ein Beitrag zur Serbischen Annalistik*, Archiv für slavische Philologie, II, 1878, p. 42). Pe aceasta a cunoscut-o Melchisedec şi după el alţi istorici români. C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, ed. IV, p. 492, confundă lupta de la Cosmedion (1410) cu cea de la Ankara (1402) şi crede că după această luptă a avut loc întâlnirea între Mircea şi despotul Ştefan. Numirea de „domnul Sauromaţiei" dată lui Mircea (Giurescu, *loc. cit.*) nu este în povestirea originală, ci numai în prelucrarea din secolul al XVII-lea (cf. N. Iorga, *Studii şi documente*, III, p. 3). Despre călătoria despotului în Valahia aminteşte şi o scrisoare din Raguza din august 1410: „Dominus despota, qui victi parti foverat,... tandemque coacta victoris potentia in Constantinopolitanam urbem fugam rapuit, quem illustrissimum civitatis imperatorem cum galeis suis versus Vlachiae partes remigare fecisse fertur". Novaković, *op. cit.*, p. 335, nota 1.

sincer, iubitor de pace şi de dreptate", cum îl caracterizează cronicarul Windecke[73], Mircea era acum pe pragul bătrâneţii, un om vestit în lumea înconjurătoare, temut de turci, care-l numeau erou al necredincioşilor, admirat de sârbi şi de ceilalţi creştini.

Între timp Musa se retrăgea; la 11 iulie avu loc o nouă luptă între cei doi fraţi la Adrianopol şi oraşul fu cucerit de către Soliman[74]. Toate ostenelile lui Mircea se prăbuşiseră, dar domnul român era un om tenace şi răbdător şi despre el se poate zice că ştia să se ridice deasupra înfrângerii şi a loviturilor soartei.

Nefericitul Musa căută din nou adăpost spre Ţara Românească. Sosit la malul Dunării, el avu o nouă întâlnire cu Mircea şi cu Dan[75]. Acesta din urmă, comandantul oştirii româneşti de ajutor, scăpase cu viaţă din cele două înfrângeri şi urmase pe Musa în retragerea sa. Mircea încurajă pe feciorul lui Baiazid, îi dădu noi subsidii, cu ajutorul cărora în timpul iernii Musa se putu menţine în Serbia şi mai ales în Munţii Balcani, unde întreţinea legături cu toţi supuşii nemulţumiţi ai sultanului Soliman[76]. În primăvara anului 1411 războiul începe din nou, dar de astă dată fu scurt; begii şi paşalele din Europa, pregătiţi dinainte, trecură de partea lui Musa; el pătrunde în Adrianopol şi înfrânge pe Soliman, care apoi, în timpul fugii spre Constantinopol, e ucis într-un sat (martie 1411)[77].

Astfel, Mircea îşi atinsese ţinta, la începutul anului 1411 domnea în Turcia un sultan devotat, care-i datora domnia şi care pesemne îi asculta şi sfaturile. Musa, probabil după sfatul lui Mircea, se împăcase cu creştinii; cu Veneţia încheie un tratat de alianţă solemnă la 3 septembrie 1411[78]. O cronică veneţiană spune: „Acest Musa se înţelegea mai bine (decât alţi sultani) cu creştinii şi cu veneţienii, care obişnuiau să vie în părţile lui"[79]. E posibil ca

---

[73] E. Windecke, *Das Leben König Sigmund's*, ed. von Hagen, Leipzig, 1886, p. 19.

[74] Chalkokondyl, *op. cit.*, p. 163, pentru dată, Novaković, *op. cit.*, p. 341.

[75] Aşa înţeleg pasajul obscur din Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 161: Μύρξεῳ Δάνω τῶ Δακίας ἡγεμόνι. In ed. Bonn este Μύρδαν (p. 174).

[76] Chalkokondyl, *l. c.* şi Novaković, *op. cit.*, p. 341.

[77] Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 72-73, Giese, *op. cit.*, p. 67. Ducas, *l. c.* P. dată, Novaković, *op. cit.*, p. 342, care corectează data anului dată de Zinkeisen, dar data 5 iunie din cronicile sârbeşti e inexactă; la 17 aprilie senatul veneţian aflase de la bailul din Bizanţ de moartea lui Soliman şi trimitea felicitări lui Musa (Iorga, *Notes et extraits*, I-1, p. 194).

[78] Iorga, *op. cit.*, I-1, p. 200-202.

[79] *Ibidem*, p. 218-219.

legăturile sultanului cu Veneţia să fi fost mijlocite de Mircea; în mai 1410, în preajma luptei nefericite de la Cosmedion, solul domnului Ţării Româneşti se afla la Valona, mergând la Veneţia, primul ambasador român pomenit în istorie în cetatea dogilor; probabil trimis pentru a susţine interesele lui Musa[80]. Mircea apare ca un diplomat cu vederi depărtate, solii săi sunt la Castemuni, ca şi în Caramania, la Bizanţ şi la Veneţia.

În interior, Musa schimbă pe cei mai însemnaţi demnitari ai imperiului, numind între alţii cadiascher, adică judecător al oştirii, pe Bedr Ed Din, un reformator religios vestit pe atunci, despre care vom mai avea prilejul să vorbim[81]. Pe turcii din Europa nu-i iubea, căci trădaseră pe fratele său, dar pe slugile sale le răsplătea darnic, umplând vase de argint şi fesurile ienicerilor cu aspri şi florini[82].

Dar această situaţie nu ţinu mult; mai puţin desigur decât va fi nădăjduit Mircea. Fratele celălalt, Mahomed, care după căderea lui Soliman rămăsese singur stăpân în Asia, hotărî să unească în folosul său cele două frânturi ale moştenirii marelui Baiazid; cu ajutorul bizantinilor el trecu în Europa, dar în prima ciocnire suferi o gravă înfrângere şi fu respins[83]. Dar şi situaţia lui Musa se înrăutăţea: mai întâi s-a produs o mare răscoală în Bulgaria, la Vidin şi apoi la Provadia, care fu deocamdată înăbuşită[84]. Curând după aceea, prietenia cu Ştefan Lazarevici se strică; despotul dorea stăpâniri întinse în Macedonia şi la Pirot, făgăduite de Musa, care nu se ţinuse de cuvânt. Sultanul sprijinise pe cneazul Gheorghe Brancovici din sud în dauna lui Ştefan. În curând se ajunse la un război pe faţă între sârbi şi sultanul Musa[85]. În acelaşi timp se ivi un pretendent la tronul padişahului, Urcan fiul lui Soliman, refugiat la Salonic sub stăpânire bizantină; Musa începe asediul Salonicului în 1412, dar curând îl ajunse lovitura definitivă din partea fratelui său Mahomed. Chemat prin solii de Ştefan Lazarevici[86], Mahomed sosi din nou în Europa în 1413. Deşi învins întâi

---

[80] *Monumenta Slavorum meridionalium*, VI, p. 105 şi I. Minea, *op. cit.*, p. 121-122.

[81] Giese, *op. cit.*, p. 67 şi Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 121-122.

[82] Giese, *op. cit.*, p. 68-69.

[83] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 167-169 şi Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 74.

[84] Chalkokondyl, p. 168, Aşik paşa Zade, p. 73, Giese, *op. cit.*, p. 69, Leunclavius, *Annales*, p. 21.

[85] Chalkokondyl, p. 169, Novaković, *op. cit.*, p. 344 şi 351-357.

[86] Constantin Costenetchi, *op. cit.*, în Гласник, XLII, p. 307 şi Novacović, *op. cit.*, p. 353.

de Musa în lupta de la Verbiţa în Bulgaria[87], el îşi refăcu oastea cu contingente sârbeşti şi greceşti şi războ definitiv pe fratele său în bătălia de la Samokov[88]. Musa încercă să fugă spre Ţara Românească, unde credea că va găsi un adăpost, dar fu prins înainte de a ajunge la Dunăre, pe malurile Iskerului, într-un loc mlăştinos (5 iulie 1413)[89]. Fu dus în faţa fratelui său apoi „noaptea făcură ceea ce trebuia", spune cronicarul turc, încheind cu aceste cuvinte povestea vieţii nefericitului Musa[90]. Fiul lui Azeb Bey comandantul azapilor izbuti singur dintre fruntaşii armatei lui Musa să ajungă la curtea lui Mircea[91], pe când învăţatul Bedr Ed Din fu prins şi trimis la Nikeia în Asia[92]. Astfel fu sfârşitul lui Musa, protejatul lui Mircea, după o domnie de doi ani şi câteva luni.

Dar oare Mircea l-a sprijinit până la urmă? Care a fost atitudinea domnului Ţării Româneşti faţă de sultanul Musa, în timpul conflictului lui cu Ştefan Lazarevici şi apoi cu ceilalţi creştini? E drept, cum am văzut, că Musa a căutat după înfrângere un ultim adăpost în Ţara Românească şi şeful azapilor îl află chiar în stăpânirile lui Mircea. Dar, pe de altă parte, în ultimele lupte ale lui Mahomed cu Musa cronicile nu mai pomenesc de contingentele valahe în oastea celui din urmă. Un fapt este foarte caracteristic în aceste împrejurări: când Ştefan Lazarevici, strâmtorat de atacurile lui Musa, a trimis un sol la Mahomed, chemându-l din nou în Europa şi făgăduindu-i sprijinul său, aflăm că *solul a trecut prin Ţara Românească*: „Despotul Ştefan a trimis prin Ţara Vlahiei către sultanul Răsăritului (Mahomed) să vie şi să nu întârzie: să te uneşti cu oastea mea, să-l lovim împreună (pe Musa)"[93]. Solul care chemase pe duşmanul lui Musa era deci trimis cu ştirea lui Mircea, care a mijlocit trecerea lui spre Asia, probabil prin Chilia.

---

[87] N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades*, I-1, p. 218-219 şi Novacović, *op. cit.*, p. 358, cu data iunie 1413.

[88] Novacović, *op. cit.*, p. 364, Chalkokondyl, p. 171, I. Radonić, Дубровачка акта и повеле (Acte şi porunci din Dubrovnic), I, p. 226, Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 74, Giese, *op. cit.*, p. 70, Leunclavius, *Historiae*, col. 445, Th. Seif, *Der Abschnitt über die Osmanen des Sükrülach*, în Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte, II, 1923, p. 103-104.

[89] Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 172 şi Cronica sârbă la L. Stojanović, Стари српски родословие и летописи (Vechile genealogii şi cronici sârbeşti), Belgrad, 1927, p. 224.

[90] Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 74.

[91] *Ibidem* şi Geise, *op. cit.* şi Leunclavius, *Historiae*, col. 445.

[92] Giese, *loc. cit.*

[93] Constantin Costanetchi, ed. cit., p. 307.

Pe de altă parte, după izbânda sa asupra lui Musa, Mahomed dădu o mare masă, ca de încoronare, la care între alţi soli luară parte lângă învingători şi cei veniţi din Ţara Românească, desigur pentru felicitări şi urări de domnie lungă[94]. De la început, poate chiar înainte de victorie, solii lui Mircea se aflau lângă Mahomed şi acesta îi primeşte prieteneşte. Era deci o legătură între ei. Rezultă deci din aceste fapte că Mircea nu l-a sprijinit pe „sultanul său" până la sfârşit. Deşi nu a luat pe faţă partea duşmanilor lui, ceea ce a îngăduit lui Musa să năzuiască în ultima clipă către dânsul, totuşi a mijlocit pe ascuns căderea lui. Care să fie cauza acestei schimbări de atitudini? Bănuim că ruptura şi războiul între Musa şi Ştefan Lazarevici a fost cauza îndepărtării lui Mircea de dânsul. Domnul Ţării Româneşti vede că noul sultan începe să reia politica de cuceriri a tatălui său împotriva creştinilor, deci nu a mai putut avea încredere într-însul şi a trecut de partea duşmanului său. Căderea lui Musa n-a fost deci o înfrângere politică pentru Mircea, el a pregătit-o, cel puţin la început, a înlăturat urmările rele ce putea aduce asupra lui **[19]**.

A treia alianţă a lui Mircea cu Polonia. În timpul luptei militare şi diplomatice a lui Mircea în Imperiul Otoman, el a fost nevoit să ţie seamă în fiece clipă şi de împrejurările şi raportul de forţe din Ungaria şi Polonia. Mircea era diplomat abil ca şi alţi domni ai ţărilor noastre, în special marele Ştefan al Moldovei. Aceste ţări mici erau nevoite să ştie să se strecoare între poftele hrăpăreţe ale marilor vecini şi, sprijinindu-se când pe unul, când pe altul, după raportul de forţe ce se schimba mereu, izbuteau să înlăture loviturile. Sub Mircea se pot urmări fazele acestei politici voievodale, care corespund cu schimbările situaţiei interne din Polonia şi Ungaria. Prima fază, la începutul domniei, când Ungaria era în război civil pentru tron şi o răscoală a nobililor; atunci s-a încheiat prima alianţă a lui Mircea cu Vladislav Iagello, care tocmai reunise sub sceptrul său Polonia şi Litvania (1389-1391). După ce însă Sigismund al Ungariei izbuti să fie stăpân în ţară, iar turcii ameninţau Ţara Românească şi polonii erau prietenii lor, Mircea semnează tratatul de la Braşov cu regele Ungariei la 1395. În timpul celui de-al doilea război civil din Ungaria (1401-1403), Mircea se îndreaptă iar spre Polonia şi încheie a doua alianţă cu regele Vladislav la 1403. Când însă craiul de la Buda supune din nou pe rebeli şi pregăteşte o nouă cruciată, îndată are loc întâlnirea de la

[94] Ducas, ed. Bonn, p. 97.

Severin (1406) şi alipirea lui Mircea de cruciata ce se pregătea. În anii 1410-1411 se produce în sfârşit a treia alianţă a lui Mircea cu Polonia. Observăm că înnoirea actelor de alianţă în scris, la intervale aşa de scurte, în aceeaşi domnie, nu se explică decât prin faptul că între timp se produseseră din partea domnului Ţării Româneşti acţiuni politice contrare. E uşor de înţeles ce a provocat această ultimă schimbare în politica lui Mircea: trei fapte de politică generală au contribuit la aceasta. Musa domnea atunci în Imperiul Otoman şi acţiunea de ajutor a lui Mircea nu constituia o părăsire a cauzei creştine de către dânsul, dimpotrivă era singura acţiune reală întreprinsă atunci în interesul acestei cauze, pe lângă atâtea îndemnuri şi strigăte zadarnice ce umpleau Europa în vederea unei cruciate ce nu pornea niciodată. Dar Sigismund n-a înţeles jocul politic al lui Mircea; chiar în timpul domniei lui Musa, el a continuat să ceară papei şi principilor creştini să pornească cu oaste împotriva păgânului. La 1411 Pippo Spano fusese trimis la papă să ceară proclamarea cruciatei şi tot atunci Sigismund scria împăratului Manuel Paleolog că va începe războiul cu turcii în vara anului următor, ceea ce de altfel n-a putut împlini[95]. Dar în acest război Mircea era aliatul turcului, adică al lui Musa, deci duşmanul lui Sigismund. Aceasta a fost firește una din pricinile noii alianţe cu Polonia a domnului de la Argeş. Dar mai era o altă consideraţie care-l apropia de regele Vladislav Iagello. Acesta câştigase o faimă europeană cu izbânda sa hotărâtoare împotriva Cavalerilor Teutoni la Tannenberg sau Grünwald, la 15 iulie 1410 **[20]**. Marele maestru al ordinului fu ucis în luptă, cavaleria teutonă nimicită şi regele polon apare ca un mare şef militar, pe când Sigismund promitea mereu expediţii şi nu împlinea nimic.

Sigismund de Luxemburg e ales tocmai atunci rege al Germaniei (septembrie 1410), apoi al romanilor în anului următor, luase în stăpânire din nou Brandenburgul şi tindea la tronul Boemiei. Se depărtase deci de sud-estul Europei şi nimeni nu se mai putea întemeia în aceste părţi pe sprijinul lui. Acestea au fost temeiurile celei de-a treia alianţe. Dar alegerea cea nouă între Polonia şi Ungaria, pe care era silit s-o facă acum Mircea, se arată primejdioasă în împrejurări deosebit de grele. Între cele două ţări vecine izbucnise războiul. Polonii erau învinuiţi că sprijiniseră răscoalele nobililor din Ungaria, Sigismund la rândul său ajutase pe Cavalerii Teutoni. La 20 iunie 1410, la cererea stăruitoare a marelui maestru al cavalerilor, Sigismund declarase

[95] Beckmann, *op. cit.*, p. 37 şi 59.

războiul polonilor, dar nu interveni la timp ca să poată împiedica înfrângerea cavalerilor la Tannenberg. Abia după dezastru, Ştibor voievodul Ardealului, vechiul prieten al lui Mircea, atacă Polonia prin Carpaţi şi pătrunde în Galiţia; e însă respins şi silit să se retragă. Între timp, cavalerii din Prusia, înfrânţi, cer pace şi o încheie la Thorn (1 februarie 1411). Sigismund declară însă că nu recunoaşte pacea şi va continua războiul, dar în martie 1411 se încheie totuşi armistiţiul polono-maghiar prin Ştibor, deşi la sfârşitul anului lucrurile se strică din nou între cei doi vecini. Abia la 15 martie 1412 are loc la Lublau împăcarea definitivă între Sigismund şi Vladislav[96].

Tocmai în această epocă de criză cade înnoirea alianţei lui Mircea, ea are deci o deosebită semnificaţie. Apropierea lui Mircea de Polonia s-a putut face, ca şi alte dăţi, cu mijlocirea Moldovei. Alexandru cel Bun era prieten cu Vladislav şi cu Vitold al Litvaniei. În 1406, când Vitold era în război cu cneazul rus Alexandru de Starodub şi cu Vasile al Moscovei, informaţii aduse în Prusia arată că în oastea ducelui litvan erau foarte mulţi moldoveni[97]. Această ştire, neobservată până acum, *este prima dovadă a unei lupte a românilor cu ruşii moscoviţi acum cinci sute şi ceva de ani.*

La 25 mai 1411, în timpul războiului polono-ungar, Alexandru dădea din Roman o confirmare a omagiului de vasal, în care se adăuga precis, în legătură cu evenimentele contemporane: „Dacă cumva craiul unguresc ar porni împotriva domnului nostru, craiul Poloniei, Dumnezeu să nu dea aceasta, atunci noi avem să pornim împotriva ţării sale, a ţării craiului unguresc". Bineînţeles că actul conţine şi îndatorirea reciprocă a regelui Poloniei faţă de domnul Moldovei. Cu o lună înainte, la 12 aprilie, Vladislav, care avea nevoie de vasalul său, se obligase să restituie domnului de la Suceava datoria rămasă neplătită de la Petru al Muşatei[98]. Dar alianţa lui Mircea a precedat aceste legături ale Moldovei cu polonii. Încă din 1409 domnul muntean înnoise vechiul tratat de negoţ al negustorilor din Liov, modificând întrucâtva

---

[96] Pentru aceste împrejurări R. Arndt, *Die Beziehungen König Sigmunds zu Polen*, Halle, 1897, p. 64-66, Huber, *Geschichte Österreichs*, II, p. 522, Beckmann, *op. cit.*, p. 64-66, Aschbach, *op. cit.*, I, p. 310 şi urm.

[97] *Codex Vitoldi*, în *Monumenta Medii Aevi historica res gestas Poloniae illustrantia*, VI, p. 136, din 13 octombrie 1406.

[98] Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, II, p. 637-638 şi 640. Cf. C. Racoviţă, *Începuturile suzeranităţii polone asupra Moldovei*, în Revista Istorică Română, X, 1940, p. 263.

condiţiunile celui din 1403[99]. A urmat un an mai târziu tratatul de alianţă politică; tratat compus din două diplome, una dată de Vladislav Iagello, cealaltă de Mircea. *Prima este până acum necunoscută istoricilor noştri şi a rămas inedită.* La 6 februarie 1410, din Jedlinia, regele Poloniei Vladislav dă o scrisoare în limba latină „magnificului domn Mircea voievodul Basarabiei, amicul nostru sincer şi ales", prin care arată că „celelalte acte (de alianţă) date de noi până acum vrem să le ţinem tare şi inviolabil şi le întărim în chip definitiv. Iar Mircea voievodul, prietenul nostru ales, de asemenea are să ţie în schimb inviolabil şi nestricat cele făgăduite în scrisorile sale date măriei noastre"[100]. Acest act al regelui confirmând alianţa arată că iniţiativa reluării prieteniei vine din partea regelui polon, care a solicitat alianţa domnului român, deoarece el întâi confirmă vechile acte şi cere ca Mircea să facă la fel. Prezenţa acestui document într-o arhivă polonă şi nu la noi în ţară este probabil explicabilă prin aceea că actul n-a fost trimis şi a rămas în arhive până la încheierea definitivă a tratativelor în anul viitor, când şi Mircea a trimis exemplarul său al alianţei. Atunci Vladislav Iagello a trimis poate un act modificat[101]. La 17 mai 1411, cu opt zile înaintea tratatului lui Alexandru, Mircea dă din Giurgiu o confirmare a alianţei cu Vladislav Iagello, care este de astă dată o alianţă defensivă împotriva Ungariei. Mircea se obligă ca, atunci când regele Vladislav îi va cere ajutor împotriva Ungariei, să-l ajute cu toată puterea lui. Dacă regele Ungariei ar ataca stăpânirile Poloniei, „făgăduim, zice Mircea, să lovim puternic hotarele regatului unguresc cu oştirile noastre, prădând cu incendiul şi cu toate relele". La fel se lega şi regele Vladislav faţă de Mircea. Toate vechile legături se întăresc din nou, dar împotriva altor duşmani va rămâne la buna plăcere a părţilor să se ajute, „după cum obişnuiesc să facă prietenii şi fratele faţă de frate". Ca rude[102], îşi vor da toate informaţile asupra duşmanilor şi le vor împiedica relele intenţii. Actul este cel mai cuprinzător şi mai prietenesc dintre toate cele încheiate între Mircea şi

[99] Vezi mai sus p. 122.

[100] Originalul în Biblioteca Czartoryski, Cracovia, *Peceţi*, nr. 283, cf. anexa III.

[101] Jedlinia, unde s-a încheiat tratatul, e la răsărit de Radom. Regele Vladislav se afla acolo în cursul călătoriei în care pregătea oastea împotriva Cavalerilor Teutoni. La Jedlinia se iveşte atunci şi Herman de Cylli, vărul reginei Ana cu propuneri din Ungaria (W. Golebiowski, *Panowania Wladislawa Jagelly* (Domnia lui Vladislav Iagello), I, Varşovia, 1846, p. 129). Am spus că există indicii că Herman de Cylli ar fi fost rudă cu Mircea.

[102] Pentru această rudenie, vezi mai sus, p. 59-61.

Vladislav Iagello şi este datat la 17 mai 1411 din Giurgiu[103]. Acest tratat era o alianţă făţişă îndreptată împotriva Ungariei în timpul războiului polono-ungar şi întocmai ca şi tratatul lui Alexandru cel Bun dat câteva zile mai târziu. Am arătat mai sus de ce Mircea era nevoit de împrejurările politice să ia partea Poloniei. Domnul muntean se simţea tare, având asigurată prietenia sultanului Musa, care domnea atunci, şi de aceea a cutezat să se alieze în chip aşa de făţiş împotriva regelui Sigismund **[21]**.

Regele Ungariei se apropiase personal în cursul anului 1411 de graniţele Ţării Româneşti, la 4 mai era la Oradea Mare, la 4 iunie la Timişoara şi la 13 şi 14 ale lunii la Sân Imbru pe Timiş[104]. Această călătorie avea ceva ameninţător pentru Mircea sau însemna o pregătire a apărării graniţelor în vederea unui eventual atac românesc.

Dar duşmănia dintre Sigismund al Ungariei şi Vladislav al Poloniei nu ţinu mult timp. La 15 martie 1412 la Lublau în Zips se încheie un tratat între cei doi regi, în care toate problemele controversate sunt aplanate. Tratatul era îndreptat împotriva turcilor şi cuprinde o clauză privitoare la Moldova: Alexandru cel Bun e recunoscut de Sigismund ca vasal al Poloniei, dar va fi obligat să ajute şi pe regele Ungariei în cruciata ce va întreprinde contra turcilor. Dacă domnul Moldovei nu va trimite oastea sa împotriva turcilor o dată cu a lui Sigismund, ţara lui va fi supusă şi împărţită între Polonia şi Ungaria, după o linie de demarcaţie ce începe în Carpaţii Bucovinei, trece pe lângă Siret şi prin care Iaşii rămân Poloniei, Bârladul Ungariei; linia trece apoi Prutul prin păduri, prin stepă *(campi deserti)* până la mare, lăsând Cetatea Albă Poloniei şi Chilia Ungariei[105]. Bănuiala la adresa lui Alexandru al Moldovei că nu ar fi alături de creştini şi n-ar vrea să le dea ajutor împotriva turcilor, în care caz ţara lui urma să fie împărţită, se explică într-un singur fel. Alexandru era prietenul lui Mircea, care-l pusese în scaun, iar Mircea era aliatul sultanului Musa care domnea atunci. *Deci influenţat de Mircea Alexandru ar putea să refuze participarea la războiul împotriva păgânilor*, adică a sultanului Musa **[22]**.

---

[103] Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 472-473, citeşte locul de unde emană diploma *Imoiow*, dar în facsimilul de la tabla III, la sfârşitul volumului citesc *Giorgiow*. Actul are pecetea mare a lui Mircea, cea mică şi nouă sigilii ale boierilor munteni.

[104] W. Altmann, *Die Urkunden Kaiser Sigmunds, (Regesta Imperii*, X–XI), Innsbruck, 1896, I, Nr. 34-38.

[105] Actul e redactat în trei exemplare cu mici deosebiri. Exemplarul lui Sigismund în Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 483-487, al lui Vladislav în Fejér, X, p. 272-282, al lui Vitold, *Codex Vitoldi (Monumenta Medii Aevi Poloniae, VI)*, p. 228-238, cf. Dlugosz, *op. cit.*, I-2,

Este clar că împăcarea între cei doi regi se făcuse în vederea războiului ce-l anunța mereu Sigismund împotriva turcilor. Regele Ungariei se grăbise să trimită scrisori tuturor principilor creștini, dându-le veste că a făcut pace cu Polonia și că s-a aliat cu regele Vladislav pentru a combate pe necredincioși[106]. Mircea, prietenul lui Musa, nu putea privi cu ochi buni o asemenea înțelegere, dar își luase din vreme asigurări. Încă de la 10 martie, două zile înainte de încheierea tratatului, „oaspeții din Țara Românească", adică solii lui Mircea, poposiră la Sacz, localitate din Carpați, la 50 km de Lublau. Regele Vladislav se afla în acea zi acolo și sta să plece în întâmpinarea regelui Ungariei. Socotelile curții polone înseamnă că s-a dat o masă în cinstea solilor lui Mircea, iar seara regele a plecat spre Lublau[107]. Deci, chiar în preziua întâlnirii cu regele ungur, Vladislav Iagello avusese o consfătuire cu solii munteni. Acești soli rămaseră la Sacz, adică în imediata apropiere a locului conferinței, în tot timpul tratărilor. La 31 martie, când regina Ana a Poloniei (din familia Cylli) se întoarse de la Lublau, unde însoțise pe soțul ei, ea primi din nou la masă pe solii domnului de la Argeș, „iar după masă Basarabii (muntenii) au plecat", înseamnă economul curții polone[108]. Credem că astfel Mircea a trimis „observatori" în preajma conferinței celor doi regi, cari n-au plecat până nu vor fi primit asigurări că Țara Românească nu se află în primejdie de pe urma tratatului încheiat. Această părere se

col. 321-326 (exemplarul lui Sigismund). O analiză a actului și a ediției, O. Górka, *Zagadnienie Czarnomorskie w polityce Polski* (Problema Mării Negre în politica Poloniei), în Przeglad Historyczny, X, p. 364-366. În ediția Przedziecki a lui Dlugosz, *Opera Omnia*, IV, p. 137, așa-zisă ediție critică, e sărit un rând din textul tratatului, ceea ce a făcut pe N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes*, I, Halle, 1905, p. 300 să înțeleagă că Cetatea Albă intra în zona ungurească și Chilia în cea polonă, pe când în realitate e invers. Pomenirea Chiliei în împărțirea Moldovei a făcut pe unii istorici să creadă că acest port fusese atunci cucerit de Alexandru cel Bun de la Mircea (Iorga, *Chilia și Cetatea Albă*, p. 76, crede că erau două Chilii, una munteană, alta moldoveană). Deoarece Chilia, cu regiunea „spre părțile tătărești" a fost a lui Mircea până la moartea lui, singura explicație este că ungurii voiau să ia în lotul lor această cetate munteană, Mircea fiind bănuit cu drept cuvânt că nu se va alipi nici el la cruciata proiectată contra lui Musa. În tratatul de la Lublau nu se precizează de altfel că cetatea Chiliei ar fi a domnului Moldovei. Așa înțelege lucrurile și I. Bogdan, *Inscripțiile de la Cetatea Albă*, AARMSI, XXX, 1908, p. 31 (341).

106 Beckmann, *op. cit.*, p. 67.

107 Przedziecki, *Zycie domowe Wladislawa Jagello* (Viața casnică a lui Vladislav Iagello), Biblioteka Warszawska, 1854, II, p. 537.

108 *Ibidem*, p. 538.

confirmă prin împrejurările ce au urmat. După încheierea tratatului de la Lublau, regele Vladislav trimise pe regină acasă, iar el urmă pe Sigismund la Buda, mai ales pentru a asista la petrecerile strălucite ce le oferea regele Ungariei. Acolo, în capitala Ungariei, se ivi şi Ştefan Lazarevici în persoană, să ceară ajutor împotriva lui Musa, cu care acum era duşman. În acelaşi timp sosiră solii împăratului tătar al Chipceacului, Bolad, oferind celor doi regi o alianţă şi daruri, anume trei cămile acoperite cu catifea[109]. Dar în timpul festivităţilor şi conferinţelor de la Buda, solii lui Mircea se aflau şi ei de faţă, după cum ne arată un raport despre întâlnirile din capitala regelui Ungariei[110]. Cavalerii români luară de asemenea parte la întrecerile şi turnirele ce se dădură atunci la Buda[111]. Mircea era deci prezent la toate aceste tratări diplomatice; pe de o parte, voia să se asigure că nici o măsură nu se va lua împotriva lui, pe de alta, cum am spus, el începea să unelteaască împotriva fostului său protejat, Musa, de când acesta stricase prietenia cu Ştefan Lazarevici.

De altfel, cruciata contra turcilor a fost din nou amânată, ca de obicei. Sigismund a început să se preocupe de un conciliu pentru împăcarea schismei bisericeşti, de războiul cu Veneţia pentru Dalmaţia, război în care, câteva luni după întrevederea de la Buda, suferi o înfrângere hotărâtoare[112]. De la 1414 până la 1419 regele Sigismund nici n-a călcat în Ungaria[113], iar regele Poloniei, care nu era ameninţat direct nu a făcut nici o mişcare împotriva turcilor. Bătrânul diplomat şi războinic, om practic şi cu experienţă, Mircea va fi privit cu destulă ironie marile planuri şi declaraţiile pompoase ale crailor creştini, cari însă nu se apucau de nimic.

Împăcarea Poloniei cu Ungaria fusese pentru el un prilej binevenit să se împace şi dânsul cu Sigismund: în 1413 Mircea confirmă prin tratatul dat la Câmpulung tariful vamal al negustorilor braşoveni ce veneau în Ţara Româ-

---

109 Beckmann, *op. cit.*, p. 70-71, Dlugosz, *op. cit.*, I-2, col. 328 (numeşte pe sultan Zeledin. Pentru numele exact, cf. Grousset, *op. cit.*, p. 548).

110 Publicat de Aschbach, *op. cit.*, în anexă, p. 441-442, din Buda, 22 mai 1412.

111 Dlugosz, *op. cit.*, I-2, col. 327-328, cf. şi mai sus, p. 165. Ortvay, *op. cit.*, p. 471 publică o listă contemporană a participanţilor adunării de la Buda, în care figurează: *„Der Mürryanus mit M (o mie) Pferden"*. Să fie o formă coruptă pentru numele lui Mircea?

112 Bătălia de la Motta, 24 august 1412, cf. Beckmann, *op. cit.*, p. 82.

113 Itinerariul lui Sigismund în aceşti ani la Aschbach, *Geschichte Kaiser Sigmunds*, II, p. 460-483.

nească[114]. Dar în acelaşi timp Mircea păstrase legăturile prieteneşti şi cu Polonia; chiar o rudă de aproape a regelui Vladislav, nepotul său de frate Sigismund-Korybut, fiul lui Swidrigailo, a făcut o călătorie în Ţara Românească şi l-a vizitat pe Mircea la curtea lui în 1414[115]. Desigur că această vizită princiară a avut un scop politic, pe care nu-l cunoaştem mai de aproape.

Tocmai în acel an se deschisese la 15 noiembrie Conciliul de la Constanţa, la care adunare internaţională a bisericii Mircea a fost iarăşi prezent prin solul său boierul Dragomir[116] **[23]**. În timpul conciliului regele Sigismund declară într-o cuvântare părinţilor şi solilor adunaţi că gândul său este de a libera Sf. Mormânt şi de a scoate pe creştinii schismatici de sub jugul turcilor[117]. Pesemne spre a dovedi seriozitatea intenţiei sale, el porni îndată după aceea într-o călătorie la Paris şi la Londra, cu scopul de a aplana Războiul de 100 de ani între Franţa şi Anglia[118] **[24]**. În lipsa lui Sigismund, plecat pe tărâmuri depărtate, Conciliul din Constanţa încredinţează protecţia regatului Ungariei regelui Vladislav Iagello al Poloniei şi vărului său Vitold, ca să ia în mână apărarea acestei ţări împotriva turcilor[119]. În aceste condiţiuni politice, apropierea lui Mircea de Polonia era un fapt de la sine înţeles. Regele Poloniei primi atunci un nou omagiu din partea lui Alexandru cel Bun la Sniatyn, unde se întâlniră cei doi vecini[120], iar în acelaşi timp cu domnul Moldovei se iviră în orăşelul din Pocuţia şi solii patriarhului de la Constantinopol şi ai împăratului bizantin cu scrisori, cerând ca, în urma strâmtorării din partea turcilor, să li se trimeată grâne pentru aprovizionarea populaţiei din Bizanţ. Regele le trimise în adevăr cele cerute cu corăbiile sale pe Marea Neagră, pornite din

---

[114] Zimmermann, *op. cit.*, III, p. 544-548 (actul lui Ştibor pentru tariful vamal din 1412). Bogdan, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul*, p. 3-6, Hurmuzaki, *Documente*, XV-1, p. 8-10. Pentru aceste tratate comerciale, vezi mai sus, p. 116-117.

[115] Iorga, *Studii şi documente*, XXIII, p. 293, D. D. Zubrycki, *Kronika miasta Lwowa* (Cronica oraşului Lemberg), Lemberg, 1844, p. 80 şi A. Lewicki, *Zarys historji Polski* (Prescurtare din istoria Poloniei), Cracovia, 1923, p. 158. Sigismund Korybut fu ales mai târziu de către husiţi rege al Boemiei, dar el nu primi (1424), L. Golebiowski, *op. cit.*, I, p. 449.

[116] Vezi mai sus, p. 202.

[117] Beckmann, *op. cit.*, p. 89, 13 iulie 1415.

[118] *Ibidem*, p. 90.

[119] Golebiowski, *op. cit.*, I, p. 242. Încheierea conciliului la Dogiel, *Codex diplomaticus regni Poloniae et magni ducati Lithuaniae*, Wilna, 1758, I, sub 6 august 1415.

[120] Dlugosz, *op. cit.*, I-2, p. 367.

portul Cociubei (azi Odessa)[121]. E posibil ca la venire solii bizantini să nu fi apucat aceeaşi cale, destul de rară, ci să fi venit la Sniatyn o dată cu drept credinciosul domn al Moldovei, străbătând prin ţara lui de la Cetatea Albă. Dar în afară de acest ajutor dat grecilor, Vladislav Iagello nu luă prea în serios misiunea ce i-o încredinţa Conciliul de la Constanţa, adică apărarea împotriva turcilor.

În legătură cu apropierea între Mircea şi Vladislav Iagello, în această epocă, când regele Ungariei era absent, iar grija creştinătăţii de la Dunăre o avea regele Poloniei, este o scrisoare a lui Mircea către Vladislav, una din cele mai frumoase şi interesante ale marelui domn. Mircea, care se intitulează „domn autocrat a toată ţara Basarabească, al părţilor de peste munţi şi domn al multor cetăţi turceşti", scrie „părintelui meu, marelui rege Vladislav,... credincioasă prietenie şi închinăciune iubitoare". „Ai scris, spune Mircea, scrisoarea ta către mine cu dojană şi multe jeluieşti asupra mea, că eu am spus boierilor şi domnilor unguri în scrisorile mele şi ei au spus regelui unguresc că tu ai trimis scrisorile tale şi solii ca să te uneşti cu turcii în prietenie, să ridicaţi război spre paguba tuturor creştinilor şi a regelui ungur. De aceste cuvinte ale mele, părintele meu, eşti liber: eu sunt adevăratul tău prieten şi de la început şi acum şi de aceste vorbe nu ştiu nimic; eu al tău sunt şi copiii mei, câţi sunt, sunt nepoţii tăi şi copiii tăi, ca şi ai mei. Ci solii tăi, care au umblat mai de mult prin mijlocul ungurilor, de la dânşii ce ar fi vorbit, căci de la mine nu este nici un cuvânt către unguri, nici o scrisoare n-am trimis. Dacă nu crezi că e aşa cum îţi spun, tu întreabă pe unguri, dacă am trimis scrisori de-ale mele, ei îţi vor spune dacă nu e aşa şi tu te vei convinge". Această scrisoare, un exemplar al stilului diplomatic al domnului român, un stil cam popular, dar dârz, al unui om care ştie să-şi apere dreptatea, este una din prea rarele expansiuni ale lui Mircea, care ne îngăduie să-l cunoaştem mai de aproape. Scrisoarea e dată din Giurgiu la 10 august, fără data anului, dar noi socotim că este din 1415; dacă o punem în legătură cu anume fapte binecunoscute, la care se raportă aluziile lui Mircea[122].

---

[121] *Ibidem.*

[122] Scrisoarea a fost publicată de mai multe ori: N. Murazkievič, în Записки Одесскаго Общества, IV, 1860, p. 322-323, V. A. Ulianiţkii, Матеріалъі для исторіи взаимнихъ отношеній Россіи, Полъшии, Молдавіи, Валахіи и Турціи (Materiale despre legăturile dintre Rusia, Polonia, Moldova, Valahia şi Turcia), Moscova, 1887, p. 14-15, Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 825-826, L. Miletič, Дако-ромъінитъ и тъхната

Anume la sfârşitul anului 1414 sau la începutul anului următor, când Sigismund se afla încă la Constanţa, trecură nişte soli turci prin Ţara Românească şi Moldova şi ajunseră la graniţele Poloniei, de unde propuseră regelui polon încheierea unui tratat de alianţă cu sultanul. Regele Vladislav se grăbi să scrie lui Sigismund la Constanţa, întrebându-l ce trebuie să facă şi dacă e cazul să-l cuprindă şi pe el cu regatul Ungariei în tratat. Sigismund răspunde încântat că s-ar putea face pace cu turcii, încredinţând interesele sale regelui Poloniei şi rugându-l să obţie o pace perpetuă, iar dacă nu se poate, să încheie în numele său măcar un armistiţiu pe cinci ani[123]. „Regele Poloniei

---

славянска писемность (Daco-românii şi literatura lor slavonă), în Сборникъ за народни умотворении, IX, 1893, p. 298, I. Ogienko, Двї грамоті воеводі валашського Ивана Мирчі великого (Două diplome ale voievodului muntean Ioan Mircea cel Mare), în Bizantinoslavica, III/2, 1931, p. 419-420, St. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrân*, p. 44-46. Originalul în Arhivul Principal din Varşovia, mapa IX/2, o fotografie în posesia noastră. Pentru datare sunt tot felul de ipoteze: Onciul, *Mircea cel Bătrân*, Bucureşti, 1918, p. 22 pune scrisoarea în legătură cu înnoirea alianţei din 1403, N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 323-324 o datează din 1409, şi idem, *În jurul pomenirei lui Alexandru cel Bun*, AARMSI, XIII, 1933, p. 178: „pe la 1399". I. Minea, *Politica regelui Sigismund*, p. 123, o pune în legătură cu înnoirea tratatului cu Polonia din 1411, la fel şi Xenopol, *Istoria românilor*, III, p. 89. Istoricul polon Skrzypek, *Poludniowawschodna polityka Polski* (Politica Poloniei în SE Europei), Varşovia, 1936, p. 85-88, scrie patru pagini ca să dovedească că scrisoarea e din 1394 şi că Mircea cu Vladislav Iagello complotau cu turcii distrugerea creştinătăţii (în preajma luptei de la Rovine!) regele polon era tare supărat că Mircea dăduse la iveală această taină a lor, de aci dezvinovăţirea lui Mircea. Alt istoric polon, B. Stachon, *Polityka Polski wobec Turcij w XV wieku* (Politica Poloniei faţă de Turcia în veacul al XV-lea), Lwow, 1930, p. 28, nota 2, propune cu dreptate data 1415-1416, fără a aduce însă argumentele ce le vom examina mai jos. Alte datări mai largi dau Kaluzniacki (în Hurmuzaki, I-2, p. 825): 1383-1419; Ogienko: 1390-1411; St. Nicolaescu: 1402-1416, în ediţiile citate mai sus. De observat că actul, după limbă, este scris de un diac rutean (scrie *Ivan* Mircea) care a modificat titlul domnului: în loc de Ungro-Vlahia, scrie *Ţara Basarabească*, cum se spunea în Polonia. De aceea nu trebuie pus temei pe titlul domnesc pentru rezolvarea problemei datării. Când în această scrisoare Mircea se intitulează „domn al mai multor cetăţi turceşti", aceasta înseamnă pur şi simplu *Dobrogea şi Dârstorul* din actele interne, locuri dobândite de la turci cu război şi nicidecum *alte* cetăţi în plus faţă de acestea, pe cari i le-ar fi dăruit cumva turcii. Dacă ar fi aşa, nu am înţelege de ce Silistra şi Dobrogea au fost omise din titlu; e clar că expresia „mai multe cetăţi turceşti" se acoperă cu Dobrogea şi Silistra, absente din titlu. De aceea, e greşită părerea celor ce datează scrisoarea neapărat în timpul domniei sultanului Musa (1410-1413), care ca prieten i-ar fi putu dărui cetăţi lui Mircea.

[123] *Monumenta Medii Aevi Poloniae illustrantia, II, Codex epistolarius saeculi XV*, p. 42, scrisoare fără dată, editorul propune anul 1417, dar Dlugosz face aluzie la ea sub anul 1414, vezi mai jos.

Vladislav... solicitat de scrisoarea regelui Sigismund al Ungariei şi al romanilor, trimisă de la sinodul din Constanţa", scrie cronica lui Dlugosz sub anul 1414, făcând aluzie la scrisoarea de mai sus, „dorind să îndepărteze primejdii mai rele asupra Ungariei din partea turcilor, a trimis la împăratul turcilor Cristen (sic) pe doi ostaşi ai săi, anume: Skarbko de Gori şi Grigore Armeanul". Cronicarul polonez povesteşte apoi cum solii regelui Vladislav au cerut sultanului să se împace cu regele Ungariei şi să încheie cu el un armistiţiu pe şase ani. Sultanul a primit foarte bine pe soli, le-a dat banchete şi a făgăduit că va încheia armistiţiul solicitat. De aceea, pe când unul din soli, Skarbko de Gori, a luat drumul drept la întoarcere *prin Valahia*, celălalt sol, Grigore Armeanul, s-a dus prin Ungaria cu un sol turc, care, neavând salvconduct, s-a oprit la graniţă. Însă când solul polon a ajuns la Pippo Spano guvernatorul Timişoarei, acest italian în serviciul Ungariei l-a aruncat la închisoare, l-a dezbrăcat de toate hainele, „ca nu cumva să fi avut o scrisoare de la turci sau în favoarea lor". Solul turc, aflând de maltratarea celui polon, a plecat înapoi şi abia după protestul energic al lui Vladislav Iagello, solul său Grigore Armeanul, căruia nu i s-a aflat nici o vină, a fost liberat[124].

Solia regelui polon trimisă la turci era deci bănuită a fi în realitate îndreptată împotriva creştinilor şi a Ungariei, de aceea solul său fusese prins şi percheziţionat din ordinul „boierilor şi domnilor" unguri. Desigur că la acest fapt făcea aluzie Vladislav Iagello în scrisoarea, la care Mircea a răspuns aşa de energic. Mircea ştia despre această solie şi de conţinutul ei, de vreme ce unul dintre soli trecuse prin ţara lui, ceea ce arată de asemenea că pe atunci drumul de la turci pe la munteni era deschis şi relaţiile erau bune. De aceea Mircea a fost primul bănuit că ar fi răspândit vorbă la nobilii unguri despre solia polonă şi a cauzat astfel arestarea şi percheziţionarea solului din partea acelora. Am văzut că Mircea a protestat vehement, spunând că nu de la dânsul au pornit acele zvonuri. Astfel şi în legătură cu acest incident diplomatic credem că trebuie înţeleasă scrisoarea lui Mircea către Vladislav Iagello[125] a cărei dată este, deci, *10 august 1415.*

---

[124] Dlugosz, *op. cit.*, I-2, col. 361-362.

[125] Dlugosz, *l. c.* pune aceste fapte sub anul 1414 în legătură cu Conciliul de la Constanţa, care se deschide la 15 noiembrie. Dar după scrisoarea lui Sigismund către Vladislav din Constanţa, a urmat trimiterea soliei polone în Turcia, apoi întoarcerea ei, arestarea solului, dojana lui Vladislav către Mircea şi răspunsul acestuia. Toate acestea au cerut timp de mai multe luni, astfel ajungem la data scrisorii lui Mircea de la 10 august, al cărei an este 1415.

La această dată, când răspundea învinuirilor regelui polon, Mircea se afla la Giurgiu, la marginea ţării turceşti, şi pregătea o nouă lovitură împotriva păgânilor, căci lupta lui cu Semiluna încetase numai pentru o clipă de odihnă.

Sultanii Urcan şi Mustafa Celebi. Mircea căpătase în lumea musulmană faima unui „făcător de sultani", după izbânda lui Musa. De aceea, după căderea acestuia, alţi pretendenţi îşi îndreptară nădejdile către dânsul. Cel dintâi, despre care istoricii noştri n-au pomenit, a fost Urcan, fiul sultanului Soliman, adică tocmai al sultanului răsturnat cu ajutorul lui Mircea. Urcan, un om încă tânăr, rămăsese la Bizanţ, unde găsise adăpost în timpul domniei lui Musa şi al luptelor acestuia cu Mahomed. Dar lupta între fraţi nu era complet terminată, suntem în anul 1413, şi Urcan evadează din Constantinopol, de unde împăratul nu voia să-l lase să plece, şi hotărăşte să străbată pe uscat prin Bulgaria, spre Ţara Românească. Unde se putea duce el aiurea, spre a căpăta ajutor pentru domnie, decât la vestitul Mircea, singurul ghiaur care schimbase un padişah? Dar Urcan nu ajunse niciodată la ţinta călătoriei sale; pe drum oştenii akingii îl opresc şi-i făgăduiesc sprijin împotriva lui Mahomed, unchiul său. În fruntea oastei răsculate Urcan porneşte înapoi, dar, la prima ciocnire cu forţele rivalului său, toţi partizanii lui o iau la fugă. În cele din urmă, pretendentul e trădat şi predat lui Mahomed, care-l tratâ însă bine şi-l trimise la Brussa, dându-i cinste şi averi[126] **[25]**.

Nu este sigur că Mircea ar fi sprijinit îndată pe Urcan, dacă el ar fi izbutit să ajungă până la dânsul. Am arătat că domnul Ţării Româneşti era în bune legături cu sultanul Mahomed în primii ani ai domniei acestuia. Dar Mircea era desigur un om politic cu vederi largi; reunirea celor două părţi ale Imperiului Otoman, cea europeană şi cea asiatică, în mâna unui singur stăpânitor, ca pe vremea lui Baiazid, era o mare primejdie; ofensiva împotriva creştinilor era să înceapă iar. În adevăr, Mahomed sprijină în 1415 pe bosniaci împotriva Ungariei **[26]** şi în acelaşi an începe şi războiul cu Veneţia. Dar tocmai atunci sultanul era în mari încurcături: în Asia, emirul Caramaniei îl atacase şi ajunge până la Brussa, pe care o asediază[127]. De aceste împrejurări de politică generală se folosi Mircea, ca să ridice un nou sultan, să repete adică întreprinderea

---

[126] Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 76. Leunclavius, *op. cit.*, col. 470-471, Sead ed Din, *op. cit.*, p. 375.

[127] Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 75. Pentru continuarea războiului şi înfrângerea emirului, *ibidem*, p. 77-78.

din 1410 a lui Musa. Domnul Ţării Româneşti, stăpânitorul unei ţări mici, se încumeta a doua oară să schimbe pe padişah. Dintre fiii lui Baiazid, în număr de şase, unul dispăruse, în lupta de la Ankara, probabil fusese ucis şi corpul lui nu s-a mai găsit. Dar iată că într-o zi, în timpul domniei lui Mahomed, fratele dispărut, numele său era Mustafa, reapare şi anume, ce întâmplare!, tocmai în mijlocul duşmanilor sultanului, care l-ar fi putut folosi. Mustafa susţine cu tărie că este fiul adevărat al marelui Baiazid, dar cei mai mulţi îl socoteau un înşelător[128]. Anume, el se iveşte întâi la Isnik (Nicheia) şi de acolo la Sinope, la emirul Isfendijar din Castemuni, tocmai acolo unde se sculase câţiva ani în urmă şi Musa[129]. Alături de „sultanul" Mustafa se afla şi fostul guvernator al Smirnei, Djuneid, care luptase împotriva sultanului Soliman; el este probabil cel care a „descoperit", dacă n-a inventat, pe noul sultan[130]. Mai întâi, Mustafa, adică protectorii lui, se adresară republicii veneţiene. În ianuarie 1415 solii pretendentului se înfăţişau senatului Veneţiei, cerând ajutor împotriva sultanului domnitor, dar prudenţii sfetnici ai dogelui se arătară neîncrezători în izbânda lui Mustafa şi refuzară. Atunci solii declarară că doresc să se ducă în Valahia, adică la Mircea, să ceară ajutorul lui şi pentru aceasta le trebuia o recomandaţie către comandanţii cetăţii ungureşti, pe unde voiau să treacă, pentru a ajunge în Ţara Românească. Dar şi această cerere le-a fost respinsă; Veneţia nu era în bune legături cu ungurii şi nu putea da asemenea recomandaţii. Cel mult, de dragul lui Mustafa, le poate da o corabie, să se întoarcă în Asia Mică[131]. Dar Isfendijar aflase între timp chip de a intra iar în legături cu Mircea pe cale maritimă. Solii trimişi la curtea Ţării Româneşti se întoarseră cu veste îmbucurătoare că marele voievod al Ungro-Vlahiei făgăduise că va fi prieten sultanului Mustafa[132]. Cu învoirea domnului român, emirul de Castemuni trimite pe Mustafa în Ţara Românească pe o corabie pe Marea Neagră, împreună cu 300 de ostaşi musulmani, ceea ce dădea pretendentului o înfăţişare mai imperială[133]. Mircea îl primi bucuros, întocmai ca odinioară pe Musa, şi grămăticul curţii domneşti înseamnă la sfârşitul unui hrisov domnesc dat în Argeş, la 10 iunie 1415; „În vremea când

---

128 Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 72. Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 190.

129 Chalkokondyl, *l. c.*

130 Fr. Babinger, *Schejch Bedr Ed Din der Sohn des Richters von Simaw*, Berlin, 1821, p. 40.

131 N. Iorga, *Acte şi fragmente*, III, p. 6-7.

132 Chalkokondyl, *l. c.*

133 Leunclavius, *Annales*, p. 23.

Sultanul Mahomed I (după Dimitrie Cantemir)

a venit Mustafa Cealapi"[134]. Aşadar, sultanul sosit pe corabia din Asia a stat ascuns la Argeş, în cetatea domnească, în care răsunau sub dealuri clopotele bisericilor creştine. Mircea nu l-a folosit imediat pentru planurile sale politice: „mult timp a stat el acolo în Ţara Românească", scrie cronicarul bizantin, vorbind de pretendentul Mustafa[135]. La 10 august, două luni după sosirea pretendentului, Mircea se afla la Giurgiu şi pândea de acolo împrejurările de peste Dunăre[136]. În adevăr, faima sosirii noului sultan în Ţara Românească se răspândise dincolo de fluviu şi adeziuni tainice începeau să vie: Zineith, fiul carasubaşului, o rudă a sultanului Mahomed, care-l ajutase în luptele sale şi fusese numit guvernator al cetăţii Nicopole, aflase că stăpânul său îl bănuieşte şi vrea să-l piardă. El trecu Dunărea în Ţara Românească şi-şi puse iataganul la dispoziţia lui Mustafa Celebi. Două zile după fuga guvernatorului, sosiseră la Nicopole şi trimişii sultanului, veniţi dinadins din Asia ca să-i taie capul[137]. Apoi un alt mare comandant turc, dintre foştii credincioşi ai lui Mahomed, trecu şi el Dunărea, închinându-se noului stăpân. Cu oştile adunate de ei, începură să prade în Bulgaria[138]. Dar pregătirile nu erau gata şi Mircea reţine nerăbdarea sultanului şi a partizanilor săi până la anul următor. Oştile române şi turceşti ale partizanilor lui Mustafa se pregăteau la Dunăre în martie 1416 şi republica Raguzei hotărâse să trimită un sol către aceste oşti, ca să se convingă de puterea şi de intenţiile lor[139]. Dogele Veneţiei la rândul său dădea solului său Delfino Venier instrucţiuni să se ducă la sultanul Mahomed pentru a pune la cale pacea, „dacă însă nu izbuteşte, să se informeze cu grijă, cum ar putea fi lovit pe apă cât şi pe uscat, şi primejduit sultanul *şi mai ales din partea Caramanului, a lui Mustafa şi a Valahului* (adică a lui Mircea) şi dacă e potrivit ca noi să trimitem soli tainici la dânşii, ca să-i îndemnăm să atace pe sultan"[140]. Sultanul Mahomed se gândea să atace el întâi pe Mustafa rebelul şi pe Mircea, să treacă

---

[134] I. Bogdan, *Un hrisov al lui Mircea cel Bătrân din 1415*, AARMSI, XXVI, 1904, p. 109-115 şi P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti*, p. 110-112.

[135] Chalkokondyl, *l. c.*

[136] Vezi mai sus p. 291.

[137] Ducas, ed. Bonn, p. 111.

[138] L. Gelcich, *Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae*, Budapest, 1887, p. 251. Cf. I. Minea, *op. cit.*, p. 140.

[139] Pucić, *Spomeniki Srpski*, Belgrad, 1859, apud Minea, *op. cit.*, p. 142.

[140] Šafarik, *Acta archivi veneti spectantia ad historiam Serborum*, I, Belgrad, 1860, p. 324-326 şi Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 500-501.

pe Marea Neagră, să intre pe Dunăre în sus, ca să pedepsească pe pretendent şi pe protectorul său[141]. Dar la 29 mai 1416 avu loc marea bătălie navală de la Galliopoli, în care amiralul veneţian Loredano nimici flota otomană[142], aşa că o expediţie navală a sultanului împotriva Ţării Româneşti devenea imposibilă. Atunci Mircea dădu drumul ostaşilor peste Dunăre. Mustafa cu Zeneith de la Nicopole şi alţi partizani trec Dunărea şi înaintează spre Balcani. Cu ei era iarăşi o oaste românească ce pătrunsese adânc în inima Imperiului Otoman[143]. Cu Musa ostaşii români luptaseră sub zidurile Bizanţului, acum ei ajung până la Salonic. Se aflase la Raguza că Mustafa cu turcii şi cu oastea românească a voievodului Mircea devastează şi distrug Bulgaria[144]. Dar în întâmpinarea lor ieşi oastea turcească a lui Murad, fiul sultanului Mahomed (viitorul sultan Murad II); în ciocnirea cu dânsul, Mustafa, cu ajutorul românesc, fu învins. Pretendentul se îndreptă spre Salonic cu resturile trupelor sale, nădăjduind în ajutorul lui Demetrios Lascaris, guvernatorul bizantin al oraşului. Sultanul Mahomed sosi însă în persoană în faţa Salonicului şi începu asediul acestui mare port[145]. Dar guvernatorul bizantin, de teama sultanului arestează pe pretendent şi-l aruncă în închisoare, ostaşii lui avură aceeaşi soartă[146]. Astfel asediul fu ridicat, iar Mustafa rămase în paza grecilor, dar urma să mai turbure domnia lui Mahomed şi chiar a urmaşului său[147]. A doua încercare a lui Mircea de a schimba pe sultan nu izbutise şi el trebuia să se aştepte la urmări grele **[27]**.

---

141 N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă*, p. 70.

142 N. Iorga, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, I, p. 372, S. Romanin, *Storia documentata di Venezia*, IV, Veneţia, 1913, p. 71-74.

143 Ducas, ed. Bonn, p. 117. În legătură cu aceste împrejurări, I. Minea, *op. cit.*, p. 142 vorbeşte de o izbândă a lui Mircea la Giurgiu asupra turcilor la 11 iunie 1416, pe temeiul unei inscripţii publicate de Gr. Musceleanu, *Monumentele strămbunilor*, Bucureşti, 1873, p. 74-75. Inscripţia e falsă, e vorba de *pisania bisericii lui Bucur*, pisanie dispărută (!) în care Mircea arată că a zidit biserica şi a îngropat în ea pe cei căzuţi la Giurgiu, aduşi tocmai de acolo la Bucureşti. Inscripţia în româneşte (!) a fost inventată de preotul Musceleanu. *Biserica lui Bucur* datează din veacul al XVIII-lea. Cf. G. D. Florescu, *Adevărul asupra bisericii zise a lui Bucur*, în Universul, 4 decembrie 1938.

144 Gelcić, *op. cit.*, I, p. 261 din 12 octombrie 1416.

145 Ducas, ed. Bonn, p. 117-118, Leunclavius, *Annales*, p. 23, Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 191. Gelcić, *op. cit.*, I, p. 265 din 25 decembrie 1416.

146 Ducas, p. 118, Chalkokondyl, p. 191.

147 Giese, *op. cit.*, p. 75.

Şeicul Bedr Ed Din, fiul judecătorului din Simaw. Dar nu numai sultanii pribegi, care voiau să-şi capete tronul, se îndreptau spre domnul Ţării Româneşti, ci şi alţi agitatori, comandanţi nemulţumiţi, demnitari căzuţi în dizgraţie, căutau sprijin la curtea lui Mircea, care-i primea pe toţi cu gândul de a slăbi pe dinăuntru puterea ofensivă a Islamismului. Cel mai interesant din aceşti protejaţi ai voievodului român a fost desigur şeicul Bedr Ed Din, fiul judecătorului din Simaw, un filosof şi reformator religios, care trecea drept profet şi pe care Mircea l-a ridicat, tocmai când a simţit că acţiunea sultanului Mustafa se prăbuşeşte. Acţiunea şi idelile acestui profet revoluţionar sunt azi bine cunoscute, în urma monografiei ce i-a consacrat orientalistul Fr. Babinger[148]. Faptul că Mircea a luat sub apărarea lui un asemenea personagiu este caracteristic. Desigur că domnul român se interesa prea puţin de filosofia şi mistica mahomedană. El era însă un fin om politic şi ştia că revoluţiile le fac nu numai împăraţii doritori de a înlocui pe rivalii lor la tron, ci şi inspiraţii şi fanaticii religioşi. Şi Mircea aceasta urmărea din toate puterile: o revoluţie în Imperiul Otoman. Răscoala lui Bedr Ed Din în Bulgaria, ajutat de Mircea, avu loc în toamna anului 1416, pe când sultanul Mahomed era la Serres şi pornea la asediul Salonicului, unde se afla refugiat presupusul său frate Mustafa, după înfrângerea lui[149].

Apariţia lui Bedr Ed Din în lumea turcească e rezultatul frământării sectelor musulmane din Asia Mică şi întrucâtva şi din Europa. Din contactul cu creştinismul, ca urmare a cuceririlor otomane, se născuse între musulmani tendinţa spre ascetism, spre o înfrăţire a tuturor, o morală superioară. Aceste tendinţe duseră, bineînţeles, la conflicte cu religia oficială, dar mai ales la conflicte sociale. O mare răscoală a dervişilor din Caramania e pomenită în 1410, alte secte religioase provoacă turburări în oraşele din Asia Mică, unde dervişii aţâţau masele populare. Cel mai însemnat reprezentant al acestor curente sociale religioase a fost şeicul Bedr Ed Din. Era de neam împărătesc, tatăl său, Ismail, era nepotul de frate al sultanului Ala Ed Din III, ultimul Selgiucid (†1307), din vestita dinastie ce precedase pe cea Otomană în fruntea

---

148 F. Babinger, *Schejch Bedr Ed Din der Sohn des Richters von Simaw. Ein Beitrag zur Geschichte des Sektenwesens in Altosmanischen Reich,* Sonderabdruck aus „Der Islam", XI, Berlin und Leipzig, 1921, 106 p. Cf. şi M. Alexandrescu Dersca, *op. cit.*, p. 98 şi urm.

149 Leunclavius, *Annales*, p. 23. Babinger, *op. cit.*, p. 60. I. Minea, *op. cit.*, p. 143, crede totuşi că nu Mircea, ci urmaşul său Mihail (1418-1420) a fost domnul român care a sprijinit pe Bedr Ed Din, ceea ce e rezultatul unei greşite combinaţii cronologice.

turcilor. Tatăl său fusese judecător, cadiu, la Simaw, lângă Kutahia, în Asia Mică. Bedr Ed Din făcuse studii în Universitatea arabă din Cairo şi fusese elevul vestitului teolog musulman Ali ben Mahomed Giurgiaci; studiase medicina şi legile, călătorise la Mecca, în Siria, la Alep şi în insula Chios. Sub influenţa misticului armean musulman Seid Huseim, intră în ordinul religios al Suffiţilor, răspândit în tot Imperiul Otoman, asupra cărora capătă o mare influenţă. Bedr Ed Din a scris 38 de studii mistice în limba arabă, cel mai important fiind cel despre doctrina suffită[150]. Temelia învăţăturii lui Bedr Ed Din este mântuirea sufletelor prin lepădare de bunurile acestei vieţi, ceea ce constituia o idee nouă între musulmani. Adepţii lui trebuiau să ducă o viaţă simplă, umblând desculţi şi cu capul descoperit şi ajungeau până la comunismul averilor, aşa că Bedr Ed Din e socotit azi în Rusia Sovietică drept unul din precursorii comunismului[151]. Toate urmau să fie comune între sectanţi, afară de femei, dar totuşi ei erau învinuiţi că ar fi adoptat doctrina creştină. Aceasta constituia, ca să zicem aşa, partea exterioară a învăţăturii sale, partea interioară era întemeiată pe contemplaţie mistică. Bedr Ed Din el însuşi a stat ascuns sub pământ şi numai după aceea s-a arătat ca profet în Ţara Românească, adunând în scurt timp în jurul său 3 000 de tineri[152]. Dar înainte de a fi profet jucase un rol politic: Bedr Ed Din a fost unul din aderenţii sultanului Musa, cel ridicat în scaun de Mircea, probabil din cauza prieteniei ce arăta acest suveran creştinilor. Am văzut că Musa îl numise *kadi-ascher*, judecător militar al Europei. La căderea lui Musa, sultanul Mahomed îl cruţă, „pentru că el era un mare doctor în legile politice şi ecle-siastice"[153]. Îl exilează deci la Nikeia, dându-i o pensie, dar influenţa învăţăturii lui creştea în Asia Mică. Firește că o asemenea doctrină urma să dea naştere la conflicte cu stăpânirea. Mai întâi, un elev al lui Bedr Ed Din, Mustafa Börklödzi, s-a răsculat în părţile Asiei Mici. Intrase în legătură cu veneţienii din Chios şi spunea că musulmanii trebuie să se înfrăţească cu creştinii. A fost însă prins şi ucis din porunca guvernatorului turc din acele părţi, care nu era altul decât un fiu turcit al fostului împărat bulgar de la

---

150 „Dăduse la iveală opere prea frumoase, care sunt mărturii suficiente despre excelenţa şi adâncimea învăţăturii sale". Sead Ed Din, *op. cit.*, trad. Brattuti, p. 353.

151 Comunicare a d-lui F. Babinger: toată ediţia monografiei D-sale despre Bedr Ed Din a fost cumpărată în 1922 de guvernul sovietic.

152 Pentru toate amănuntele despre viaţa şi opera lui Bedr Ed Din, cf. Babinger, *op. cit.*

153 Sead Ed Din, trad. Brattuti, *op. cit.*, p. 353.

Târnova, Şişman[154]. O altă mişcare a elevilor lui Bedr Ed Din avusese loc la Manissa, cu dervişii din secta Torlak. Bedr Ed Din el însuşi, văzând că secta lui este prigonită, s-a refugiat la Sinope, la acelaşi Isfendijar, care adăpostise rând pe rând pe sultanii Musa şi Mustafa. Din Sinope, pe coasta Mării Negre, Bedr Ed Din nu avu nimic mai grăbit de făcut, decât să plece într-o noapte pe o corabie în Ţara Românească. Înţelegând cu cine are de a face şi socotind că va putea turbura cu ajutorul lui Imperiul Otoman, Mircea îl primi şi pe el, cum primise şi pe ceilalţi fugari ce se adăpostesc în ţara lui[155]. Sosit în Ţara Românească, profetul musulman trece întâi la Silistra şi se aşează în Dobrogea de sud, probabil după sfatul lui Mircea. Cronicile turceşti spun că Bedr Ed Din s-a aşezat într-o pădure mare, pe care locuitorii o numesc „marea de copaci" sau Agatch Denizi, cu alt nume însă Deliorman, precizând că era o pădure din Valahia[156]. E vorba deci de pădurile din Dobrogea de sud, ce se numesc până azi Deliorman şi care erau pe atunci în stăpânirea domnului Ţării Româneşti. Acolo a stat câtva timp singur ca un pustnic, dar faima despre dânsul s-a răspândit repede. În special religioşii musulmani din secta Suffiţilor au alergat către el, „căci se aflau mulţi din aceştia în ţara Zagorei" (Bulgaria). Partizanii lui se răspândesc apoi în ţările europene ale Imperiului Otoman, dând veste prin sate şi oraşe că din Ţara Românească vine profetul, alesul lui Allah, califul tuturor mahomedanilor, regele cel adevărat. În sfârşit, în toamna anului 1416, Bedr Ed Din, precedat de această faimă, iese din umbra pădurii; avea în jurul său 3 000 de tineri musulmani fanatici, apoi pe toţi Suffiţii şi pe lângă această adunare de oameni, strânşi din motive religioase, se adăugau şi nemulţumiţii cu domnia lui Mahomed, mai ales foştii partizani ai sultanului Musa, ce-şi pierduseră slujba, precum şi foştii supuşi ai lui Bedr Ed Din, pe când fusese kadi-ascher. Bănuim că şi Mircea, care-l ţinuse la el cu un anume scop politic, îi dăduse oşteni în ajutor. Profetul trece în Bulgaria cu toţi ai lui şi îndată se produce o răscoală acolo împotriva sultanului. Peste tot el striga: „De acum mie mi se cuvine stăpânirea, numiţi-mă *regemadhi* (profet). Eu voi desfăşura steagul şi mă voi înălţa". Dar oştenii şi foştii sfetnici ai sultanului cari se strânseseră în jurul lui, oameni practici, nu înţelegeau să ducă o luptă pe temei de misticism; ei

---

154 Leunclavius, *Historiae*, col. 464-465 şi Babinger, *op. cit.*, p. 52-56.

155 Sead Ed Din, *op. cit.*, p. 54 şi Giese, *op. cit.*, p. 73, Leunclavius, *op. cit.*, p. 464, Babinger, p. 28-31, după Aşik paşa Zade, Idris şi Neşri.

156 Leunclavius, *Historiae*, p. 465-466, 477-478, Babinger, *op. cit.*, p. 31.

văd că „Bedr Ed Din nu e bun de nimic", cum zice cronica turcă şi-l predau sultanului. Sultanul Mahomed se afla la Serres în decembrie 1416, pregătindu-se de asediul Salonicului, unde se adăpostise pretendentul Mustafa, când i se aduse în faţă profetul prizonier. Padişahul şovăi să-l piardă, „pentru că era un mare doctor, un preot vestit, un ilustru jurist", şi de aceea încredinţă cazul său unor jurişti ai religiei musulmane. Aceştia spuseră că tocmai de aceea merită moartea, pentru că un doctor şi preot al credinţei musulmane, care a compus şi a dat la iveală atâtea volume de legi canonice şi civile, nu se cuvine să se amestece în acţiuni politice şi rebeliuni. Atunci sultanul îl condamnă şi Bedr Ed Din fu spânzurat la Serres[157]. Dar partizanii lui îl îngropară lângă Serres şi consideră mormântul său ca un locaş sfânt. În scurt timp, se ridică acolo o mănăstire musulmană (Tekke) clădită de lemn în jurul mormântului profetului şi „de acolo dervişii răspândeau credinţa lui", scrie un muftiu arab din veacul al XVI-lea[158] **[28]**.

Precum se vede, Mircea ducea o politică consecventă şi care-i era particulară numai lui dintre toţi principii creştini. Prindea anume orice prilej să surpe dinăuntru puterea otomană prin lupte pentru tron şi răscoale, socotind pesemne că turcii sunt prea puternici ca să fie distruşi prin luptă făţişă, iar principii creştini prea dezbinaţi ca să mai pornească o cruciată. Din nefericire, Mircea n-a fost ajutat de nimeni în această acţiune a lui şi în cele din urmă a căzut victima urmărilor ei.

Războiul sultanului Mahomed împotriva lui Mircea cel Bătrân (1417). Am arătat că legăturile lui Mircea cu sultanul Mahomed I au fost bune la început, domnul român sprijinise pe sub mână urcarea lui în scaun, solii lui se aflau în tabăra sultanului în clipa triumfului. De aceea, părerea după care războiul care a izbucnit între Mahomed şi Mircea ar fi o urmare a sprijinului acordat odinioară de voievodul român sultanului Musa e greşită, deşi unii cronicari turci sau bizantini fac această legătură[159] **[29]**. În realitate, cum bine spune cronicarul grec Ducas, sultanul a pornit cu război împotriva românilor în urma şi din cauza încercării pretendentului Mustafa, adică numai după 1416[160]. În 1415, doi ani după urcarea în scaun a lui Mahomed, am văzut că

[157] Babinger, *loc. cit.*, Leunclavius, *Historiae*, col. 466, Giese, *op. cit.*, p. 73-74.

[158] Apud Babinger, *op. cit.*, p. 76-78.

[159] Leunclavius, *Annales*, p. 21-22. Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 172.

[160] Ducas, ed. Bonn, p. 181.

solii treceau şi se întorceau liberi din Turcia în Polonia, trecând prin Ţara Românească, iar domnul român era deplin stăpân asupra Dobrogei şi Silistrei[161]. Aceasta înseamnă că atunci între vecinii de la Dunăre era pace; o pace cumpărată poate pe daruri, căci cronicarul turc Sead Ed Din afirmă că, la urcarea sa în scaun, Mahomed pornise cu oaste împotriva Ţării Româneşti, dar la depărtare de o zi de graniţele ţării îi ieşise Mircea înainte cu daruri, aşa că sultanul, mulţumit de supunerea lui, s-a întors[162]. Cum însă această ştire nu se află la ceilalţi cronicari turci, iar Sead Ed Din scrie abia în veacul al XVI-lea şi cronica lui cuprinde multe inexactităţi, informaţia aceasta poate fi supusă bănuielii[163]. Cronicile turceşti pun expediţia sultanului împotriva Ţării Româneşti în anul Hegirei 819, care corespunde cu perioada de la 1 martie 1416 până la 18 februarie 1417[164]. Cum însă războiul a fost o urmare a încercării lui Mustafa de a lua tronul şi a răscoalei lui Bedr Ed Din şi în decembrie 1416 sultanul Mahomed se afla încă în faţa Salonicului, unde se refugiase pretendentul, socotim că oastea lui împotriva Ţării Româneşti a pornit la începutul anului 1417, în ianuarie sau februarie[165].

---

161 Greşeşte N. Iorga afirmând că „după căderea lui Musa, cetăţile de peste Dunăre fură reluate de turci sau părăsite de Mircea însuşi, care nu mai avea, după pierderea *fratelui* său păgân, calitatea de a le stăpâni" (N. Iorga, *Istoria românilor*, III, p. 335). Mircea nu stăpânea Silistra în calitate de frate al lui Musa, o avusese dinainte şi a păstrat-o şi după domnia lui.

162 Sead Ed Din, *op. cit.*, p. 327.

163 În nici un caz n-au fost între 1413-1418 mai multe războaie între Mircea şi Mahomed; toate cronicile turceşti şi cele bizantine vorbesc de un singur război ofensiv purtat de sultan în această epocă pe pământul românesc. Unii istorici luând fiecare ştire a diverşilor cronicari în parte, admit trei războaie. Onciul, *Istoria românilor. Perioada de la Mircea cel Bătrân până la 1526*, curs litografiat, Bucureşti, 1900, p. 374-377 (cu toată discuţia), crede că au fost două războaie. În adevăr, a fost o a doua expediţie a lui Mahomed în Muntenia, „în preajma morţii sale", adică la 1421, dar atunci Mircea nu mai trăia (cf. Chalkokondyl, ed. Darkó, p. 283-284, Cronicile sârbeşti la L. Stojanović, *op. cit.*, p. 225). Ştirea dată de N. Iorga, *Studii şi documente*, III, p. 2 priveşte expediţia din 1421. N. Iorga, *Istoria Românilor*, III, p. 337 şi nota, confundă cele două expediţii.

164 Leunclavius, *Historiae*, col. 473, Sead Ed Din, *op. cit.*, p. 343. Cf. H. Lietzmann, *Zeitrechnung* (Göschen, Nr. 1085), p. 56.

165 Cf. Gündisch, *op. cit.*, p. 396. G. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, p. 86, pune această expediţie în 1419, după moartea lui Mircea. Dar unele cronici turceşti (Giese, *op. cit.*, p. 72, Sead Ed Din, *op. cit.*, p. 343) o pun chiar înainte de răscoala lui Bedr Ed Din şi de a lui Mustafa. Ţinând însă seama de afirmaţia lui Ducas, că încercarea lui Mustafa a fost cauza expediţiei sultanului şi de data Hegirei amintită mai sus, trebuie să primim data 1417 la început pentru expediţia sultanului.

Războiul sultanului Mahomed împotriva lui Mircea la 1417 este astfel a doua năvălire a marei oştiri otomane conduse personal de sultan împotriva Ţării Româneşti, după cea de la Rovine. Mircea s-a aflat singur în faţa furtunii dezlănţuite de duşmanii Europei, căci principii creştini, cu toate alianţele încheiate, nu i-au dat ajutor. Să ne amintim un lucru: *niciodată până în veacul al XVII-lea nici o oaste europeană n-a izbutit să învingă această oaste mare a sultanului.* (O excepţia ar fi apărarea Belgradului de Ioan Corvin în 1456, împotriva lui Mahomed II, dar e vorba de apărarea unei cetăţi, nu de distrugerea oştirilor turceşti).

Mircea urma acum să plătească pentru îndrăzneala sa de a se fi amestecat în trebile interne ale Imperiului Otoman. Sultanul ridicase marile oştiri sălbatice din Asia, silise pe emirul Caramaniei şi pe Isfendijar din Castemuni să-l ajute cu toate puterile lor, ca să-şi dovedească credinţa faţă de sultan. Isfendijar, cel care uneltise cu Mircea şi-i trimisese peste mare rând pe rând pe sultanii Musa şi Mustafa şi pe profetul Bedr Ed Din, fu silit acum să pornească oştile lui în frunte cu fiul său Cassim împotriva veţhiului său prieten[166]. „*Întreaga oştire* a pornit", subliniază un cronicar turc[167]. Sultanul se îndreaptă întâi împotriva Dobrogei, stăpânirea sud dunăreană a domnului Ţării Româneşti. Două cetăţi se împotrivirâ turcilor, cetăţi clădite sau înnoite de Mircea: Ieni Sala, ale cărei ziduri înalte să văd şi azi pe dealul care străjuieşte trecerea strâmtă dintre lacurile Babadag şi Razelm, apoi Isaccea pe Dunăre. Dar garnizoanele româneşti neajutate fură nimicite; Dobrogea întreagă cu Silistra căzu în mâinile turcilor în acel an 1417 şi rămase în stăpânirea lor 360 de ani, până la 1877, când românii o reluară tot de la turci. Cetatea Chiliei la nordul Dunării rămase însă muntenilor, căci turcii nu trecură fluviul pe acolo şi rămânea legătura cu corăbiile pe apă.

Dar expediţia în Dobrogea fusese prima parte a războiului; sultanul se întoarse în Bulgaria, ca să nu se depărteze de temeiul aprovizionării şi rezervelor şi trecu apoi Dunărea lângă Giurgiu, începând îndată asediul acestei cetăţi de piatră zidite de Mircea. Cetatea căzu în mâinile turcilor după un lung asediu[168]. Între timp, akingii se răspândeau în cete prădalnice prin Muntenia, adunând pradă din oraşe şi sate, prinzând robi şi roabe pentru slujba sultanului

---

166 Aşik paşa Zade, *op. cit.*, p. 79, Giese, *op. cit.*, p. 72, Leunclavius, *Annales*, p. 22.

167 Aşik paşa Zade, *l. c.*

168 Giese, *op. cit.*, p. 72. Editorul observă că termenul turcesc ce înseamnă *a asedia*, a fost greşit tradus de Leunclavius, *Historiae*, col. 473, prin *a clădi*.

şi a paşalelor. O altă oaste turcească trecuse pe la Severin şi izbutise să pună mâna şi pe această cetate[169]. Dar în interiorul tainic al ţării, pe căile pădurilor şi ale munţilor, nu cuteza sultanul să pătrundă, îşi amintea poate cu grijă de cele întâmplate părintelui său la Rovine. Domnul român fusese greu lovit prin pierderea Dobrogei şi a cetăţilor de la Dunăre, dar oastea lui nu fusese nimicită, ci stătea ca odinioară ameninţătoare în locurile de apărare din lăuntrul ţării. Atunci s-a făcut pace şi e foarte interesant că cel ce a mijlocit-o a fost încă unul din demnitarii otomani fugari, care găsiseră adăpost la curtea lui Mircea, anume Iset beg, „un fost demnitar al lui Musa, care de mult fugise în Ţara Românească"[170]. El aduse tributul şi darurile lui Mircea, care făgădui că de acum va plăti regulat haraciul, va da un fiu al său ostatec la curtea sultanului, împreună cu alţi feciori din casa domnitoare şi va ajuta, în sfârşit, pe turci cu oaste în războaiele lor[171]. Interesant este că una din cronicile turceşti spune că au încheiat pace cu sultanul „domnii" din Valahia, plural care arată că pacea s-a făcut în numele ambilor domni asociaţi, Mircea şi fiul său Mihail[172]. Numai atunci sultanul se retrase peste Dunăre cu oştile sale. Zadarnic ceruse Mircea ajutor de la creştini; la 13 martie 1417, tocmai în toiul acestor tragice întâmplări din istoria Ţării Româneşti, la curtea polonă se afla un sol, „dominus Vlodco de Valachia"[173], venit probabil ca să ceară ajutor.

Părăsirea în care fu lăsat Mircea la bătrâneţele sale, după 30 de ani de lupte pentru creştinătate, în interesul creştinătăţii întregi, îi va fi amărât sufletul

---

169 La 1424 Severinul, care nu fusese păstrat de turci, ci distrus, fu refăcut prin grija ungurilor. Hurmuzaki, *Documente*, I-2, p. 531.

170 Sead Ed Din, trad. Brattuti, p. 344. E poate acelaşi cu şeful azapilor care scăpase peste Dunăre în 1413, când Musa fusese omorât. Vezi mai sus, p. 379.

171 Izvoarele pentru acest război: Sükrülach, trad. T. Seif, în Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte, II, p. 111-113, cf. trad. G. Brătianu, *op. cit.*, p. 122, nota 2, care spune că trei feciori de domn au fost trimişi ostateci, ceilalţi cronicari turci vorbesc la plural de feciori de domn: Sead Ed Din, *op. cit.*, p. 343-344 adaugă că s-a plătit tributul pe trei ani, alte cronici nu spun aşa ceva (să nu fie o confuzie a traducătorului cu cei trei feciori?). Leunclavius, *Historiae*, col. 463-464 şi 473 (după două cronici diferite), idem, *Annales*, p. 22, vorbeşte de un singur fiu. Cf. rezumatului cronicilor turceşti la Zawalinski, *op. cit.*, p. 25, care confundă însă Giurgiul cu Golubaţul. Cronicile bizantine, Ducas, p. 121 şi Chalkokondyl, p. 172 amintesc de prada turcească şi de împăcarea sultanului cu făgăduiala tributului.

172 Giese, *loc. cit.*

173 Socotelile curţii la Przedziecki, *op. cit.*, în Biblioteka Warszawska, 1854-II, p. 546. (S-ar putea însă să fie un sol din Moldova!).

drept-credincios. Cetățile de la Dunăre și Dobrogea erau pierdute, țara, deși întreagă, era deschisă de acum turcilor. Mircea și-a plecat capul înălbit de ani și de griji și s-a supus păgânului. Domnia lui de luptă îndărătnică pentru pământ românesc se termină în acest chip. Sunt în istoria noastră drame, care-i dau adesea un sens amar, aceasta e una din cele mai nedrepte și mai cumplite **[30]**.

Sfârșitul. Puține luni după aceea s-a stins Mircea. „Anul 6926 (1418) s-a pristăvit marele voievod al Ungro-Vlahiei, Io Mircea, ianuarie 31", zice cronica sârbească[174] **[31]**. „Murit-au Mircea vodă în domnie și l-au îngropat la mănăstirea sa la Cozia", scrie cronica lui Axinte Uricarul[175]. Chiar doamna sa plecase în Ungaria, probabil la moșiile ei de pe lacul Balaton, când năvăliseră turcii în țară și s-a întors abia în iunie, când pe Mircea nu l-a mai găsit între cei vii[176]. Domnul s-a stins la Argeș, de unde drumul peste dealuri, până la locașul de veci ce și-l pregătise la Cozia, nu era prea lung, dus cu carele, cu alaiul de jale al preoților, boierilor, oștenilor și poporului. Piatra cea grea și masivă a sarcofagului medieval ce amintește pe cele egiptene s-a închis asupra lui acolo lângă Olt.

Poate că această moarte așa de curând venită după războiul cu turcii, câteva luni abia, să nu fi fost fără legătură cu acea ultimă luptă pentru creștinătate, să fi fost rănit bătrânul erou în război, dându-și astfel viața pentru credința lui, sau poate va fi murit de amărăciune. Oricum ar fi, el are dreptul la nimbul de martir pentru țara lui.

---

174 L. Stojanović, Стари српски родослови и лѣтописи (Vechile genealogii și cronici sârbești), Belgrad, 1927, p. 224-225. Cele mai vechi variante, 14 la număr, dau această dată. Altele cinci, de la sfârșitul secolului al XVII-lea și din secolul al XVIII-lea, dau data 4 februarie, în sfârșit, două din secolul XVIII dau respectiv datele 1 ianuarie și 31 noiembrie (sic). Putem face abstracție de copiile târzii, care reprezintă date greșite de copiști, așa că ipoteza lui Onciul, *Mircea cel Bătrân, cuvântare comemorativă*, p. 25, cum că data 4 februarie ar fi aceea a înmormântării, nu-și are locul.

175 Ms. Acad. Rom., nr. 2591, f. 11-12.

176 Actul lui Mihai vodă, 22 iunie 1418. P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 114-116: „când a venit doamna, mama măriei tale, de la unguri".

Note

[1] Detalii despre această nouă alianţă la V. Ciobanu, *Ţările române şi Polonia*, p. 28-29.

[2] Vezi *supra*, partea I, cap. IV, n. **[32]**.

[3] În legătură cu criza Imperiului Otoman după dezastrul de la Ankara, vezi şi: M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Les relations du prince de Valachie Mircea le Vieux avec les émirs Seldjoukides d'Anatolie et leur candidat Musa au trône ottoman*, în „Tarih Araştirmalari Dergisi", 1968, p. 113-125; B. Câmpina, *Scrieri istorice*, p. 282-361; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 70-76; V. Ciocîltan, *Competiţia pentru controlul Dunării inferioare (1412-1420)*, nr. 10, p. 1090-1100; nr. 11, p. 1191-1203; Ş. Papacostea, *La Valachie et la crise de structure de l'Empire Ottoman (1402-1413)*, în RRH, XXV, 1986, nr. 1-2, p. 23-33; Nagy Pienaru, *Relaţiile lui Mircea cel Mare (1386-1418) cu Mehmed I Çelebi (1413-1421)*, în RdI, 39, 1986, nr. 8, p. 774-794; Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 86-88; Halil Inalcik, *Imperiul Otoman*, p. 61-63.

[4] În literatura de specialitate s-au conturat mai multe puncte de vedere în ceea ce priveşte momentul pierderii şi recuperării Dobrogei de către Mircea cel Bătrân. Prezentarea principalelor opinii la Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 48-51, 64-70. În aceeaşi problemă, vezi şi C. Cihodaru, *Alexandru cel Bun*, p. 294; A. Pippidi, *Sur une inscription grecque de Silistra*, în RESEE, XXIV, 1986, nr. 4, p. 323-332. Vezi *supra*, partea a II-a, cap. III, n. **[12]**.

[5] Problema stăpânirii Chiliei în primele decenii ale secolului al XV-lea rămâne în continuare o problemă deschisă. Opinia potrivit căreia Mircea cel Bătrân ar fi preluat şi controlul asupra acestui important centru comercial este combătută de C. Cihodaru, *op. cit.*, p. 234; V. Ciocîltan, *Chilia în primul sfert al veacului al XV-lea*, p. 2091-2096. Vezi şi O. Iliescu, *Emisiuni monetare ale oraşelor medievale de la Dunărea de Jos*, în „Pontica", 1971, p. 261-266; Ş. Papacostea,

Kilia et la politique, p. 421-436; Şt. Andreescu, *Une ville disputée: Kilia*, în RRH, XXIV, 1985, nr. 3, p. 217-222.

[6] Localizarea şi momentul stăpânirii teritoriilor „către părţile tătăreşti" de Mircea cel Bătrân continuă a reprezenta un aspect controversat în istoriografia română. Amintim faptul că această formulă apare în titlul lui Mircea cu mult înainte de anul 1406 (vezi în acest sens, *DRH, B*, vol. 1, Bucureşti, 1966, doc. nr. 12, 15, 30, 32, 34 şi 38; *DRH, D*, I, p. 127).

În ceea ce priveşte plasarea geografică a acestor teritorii, în literatura de specialitate s-au avansat mai multe ipoteze: litoralul basarabean cuprins între gurile Dunării şi limanul Nistrului, sudul Moldovei şi Chilia, zona de la hotarul moldo-muntean de pe cursul inferior al Siretului etc. Pentru aceste opinii, vezi: Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 47-48; idem, *Aspecte ale organizării politice*, p. 1882; Radu Constantinescu, *Consideraţii asupra limitelor cronologice şi teritoriale ale stăpânirii lui Mircea cel Bătrân (I)*, în RA, 1986, nr. 3, p. 283; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 91; V. Ciocîltan, *„Către părţile tătăreşti" din titlul voievodal al lui Mircea cel Bătrân*, în AIIAI, XXIV/2, 1987, p. 349-355; idem, *Chilia în primul sfert al secolului al XV-lea*, p. 2095-2096; Ş. Papacostea, *La începuturile statului moldovenesc*, p. 107-110.

[7] În legătură cu războiul ruso-turc din 1806-1812 în urma căruia Rusia ţaristă a anexat teritoriul moldav dintre Prut şi Nistru, vezi Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în contextul politic internaţional (1806-1920)*, Bucureşti, 1993 (cu bibliografia problemei).

[8] Vezi *supra*, partea a II-a, cap. V, n. **[1]**.

[9] În realitate, această listă este aceea a guvernatorilor din Licostomo care, în lumina ultimelor cercetări, nu mai poate fi identificată cu Chilia. Vezi *supra*, partea a II-a, cap. V, n. **[3]**.

[10] Pentru localizarea celor două Chilii, vezi Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 53-54; S. Baraschi, *Die Donauufersiedlungen aus der Dobroudscha in den schriftlichen Quellen des XI. bis XIV. Jahrhunderts*, în „Dacoromania. Jahrbuch für östliche Latinität", 4, 1977-1978, p. 34-58; O. Iliescu, *Contribuţii numismatice la localizarea Chiliei bizantine*, în SCIVA, 29, 1978, nr. 2, p. 201-207; I. Ionescu, *Localizarea Chiliei bizantine şi împrejurările în care s-a înfiinţat Mitropolia Ţării Româneşti*, în GB, 1978, nr.9-12, p. 1056-1059.

[11] Vezi *supra*, partea a II-a, cap. III, n. **[5]**.

[12] Pentru conflictul dintre Dobrotici şi genovezi, vezi V. Eskenasy, *Din istoria litoralului vest-pontic*, p. 2047-2063; El. Todorova, *Le relazioni di Dobrotiza con*

i Genovesi, în vol. *Genova e la Bulgaria nel Medioevo*, Genova, 1984, p. 235-247; Antal Lukacs, *O campanie angevină necunoscută din anul 1382*, în AIIX, XXVIII, 1991, p. 173-178; Ş. Papacostea. *Genovezii la Caliacra*, p. 277-283.

[13] Asupra celor discutate cu ocazia acestei întâlniri, vezi şi opinia lui Barbu Câmpina, *Scrieri istorice*, p. 332.

[14] Vezi Ljubomir Kotarćić, *Povelja despota Ştefana Lazarevića manastirima Tismani vodiţi iz 1406 godine*, în „Arheografski prilozi", (Beograd), IX, 1987, p. 117-124.

[15] Despre acest important personaj, vezi: G. Lăzărescu, N. Stoicescu, *Ţările române şi Italia*, p. 61-66; Ioan Haţegan, *Pippo Spano şi lupta antiotomană în Banat în primele decenii ale secolului al XV-lea*, în „Studii şi Comunicări", Caransebeş, 1977, p. 389-402; idem, *Banatul şi începuturile luptei antiotomane (1389-1426). Rolul lui Filippo Scolari*, în RdI, 31, 1978, nr. 6. p. 1025-1039; idem, *Filippo Scolari. Un condotier italian pe meleaguri dunărene*, Timişoara, 1997.

[16] În legătură cu planurile proiectate cu ocazia întâlnirii de la Severin dintre Sigismund de Luxemburg şi Mircea cel Bătrân, precum şi încercările regelui Ungariei de a le pune în aplicare, vezi Ş. Papacostea, *La Valachie et la crise*, p. 27-33 (cu bibliografia problemei).

[17] Opinie contrară la A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 72-73 şi Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 89-90, care susţin faptul că Musa a fost trimis în Ţara Românească de către fratele său Mehmed Çelebi şi Mehmed al II-lea, beiul de Karaman, în speranţa provocării de tulburări în Peninsula Balcanică pentru a opri ofensiva lui Süleyman, începută în 1406 sau 1407, în Anatolia.

[18] Vezi *supra*, partea I, cap. II, n. **[17]**.

[19] În legătură cu acţiunea lui Musa Çelebi de a prelua conducerea imperiului, vezi şi: M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Les relations du prince de Valachie Mircea le Vieux avec les émirs Seldjoukides d'Anatolie et leur candidat Musa au trône ottoman*, p. 113-125; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 72-76; B. Câmpina, *Scrieri istorice*, p. 331-355; Tahsin Gemil, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 89-96; N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 339-345; Nagy Pienaru, *Relaţiile lui Mircea cel Mare (1386-1418) cu Mehmed I Çelebi*, p. 774-794.

[20] În literatura de specialitate încă nu există un consens în ceea ce priveşte o posibilă participare la această bătălie a unor detaşamente moldovene, alături de cele

polone. Această participare a fost contestată de P. P. Panaitescu, *Lupta comună a Moldovei și Poloniei împotriva Cavalerilor Teutoni*, în RSL, IV, 1960, p. 225-238), dar admisă de Ștefan Ștefănescu *(Participarea românilor la lupta de la Grünwald) (15 iulie 1410)*, în „Studii", 14, 1961, nr. 1, p. 5-22); V. Ciobanu (*Une nouvelle contribution concernant le combat de Grünwald*, în RRH, 1973, nr. 4, p. 757-761; idem, *Țările române și Polonia*, p. 30), C. Cihodaru (*Alexandru cel Bun*, p. 244-246) și alții.

[21] Detalii la V. Ciobanu, *Țările române și Polonia*, p. 30-31.

[22] Despre tratatul de la Lublau și contextul politic în care a fost încheiat, vezi: Fl. Constantiniu, Ş. Papacostea, *Tratatul de la Lublau (15 martie 1412) și situația internațională a Moldovei la începutul veacului al XV-lea*, în „Studii", 17, 1964, nr. 5, p. 1129-1140; Ş. Papacostea, *Kilia et la politique orientale*, p. 421-427; idem, *Din nou cu privire la politica orientală a lui Sigismund de Luxemburg (1412)*, în vol. omagial *Ştefan Meteș la 85 de ani*, Cluj-Napoca, 1977, p. 243-246; V. Ciocîltan, *Competiția pentru controlul Dunării inferioare*, nr. 10, p. 1092-1095; V. Ciobanu, *Țările române și Polonia*, p. 31-32.

[23] Vezi *supra*, partea I, cap. VIII, n. **[29]**.

[24] Deplasarea lui Sigismund I în Franța și Anglia trebuie pusă în legătură cu credința existentă în epocă potrivit căreia orice acțiune cruciată poate avea succes numai dacă este precedată de o înțelegere între cele două state. O analiză a originii și evoluției acestei concepții la Ovidiu Cristea, *Războiul de 100 de ani și Cruciada*, în vol. *Național și universal în istoria românilor*, p. 329-342.

[25] În legătură cu acest episod, vezi Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 96.

[26] În acest an trupele otomane au atacat ținuturile sudice ale regatului ungar, ajungând până la Veszprem; detalii despre această acțiune militară la V. Ciocîltan, *Competiția pentru controlul Dunării inferioare*, nr. 11, p. 1192-1193; I. Hațeganu, *O controversă istorică legată de incursiunea otomană în Banat în anul 1415*, în AMN, 1980, p. 531-536.

[27] Detalii privind tentativa eșuată a lui Mustafa de a prelua conducerea imperiului la A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 78-79; Tahsin Gemil, *Românii și otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 96-98.

[28] Despre Bedr-Ed-Din și încercarea lui de a-l răsturna pe Mehmed Çelebi, vezi: M. Guboglu, Mehmet Mustafa, *Răscoalele țărănești din Imperiul otoman (1418-1420) și bedreddinismul*, în „Studii", 1957, nr. 2, p. 137-158; Mustafa Mehmet,

Sur la pensée philosophique et sociale dans l'Empire ottoman au XIVe-XVe siècle, în BAIESEE, VI, 1968, nr. 1-2, p. 76-102; Gh. I. Constantin, *Un înalt dregător turc la curtea lui Mircea cel Bătrân: şeicul Bedr-ed-Din*, în „Arhiva Valachica", 1976, p. 211-218; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 82-83.

[29] În această problemă, vezi Nagy Pienaru, *Relaţiile lui Mircea cel Mare (1386-1418) cu Mehmed I Çelebi*, p. 774-794.

[30] Dacă în privinţa rezultatelor acestei campanii militare otomane: acceptarea de către Ţara Românească să plătească tribut Porţii Otomane şi pierderea unor însemnate teritorii (Dobrogea, cetăţile Giurgiu şi Turnu), există un consens în rândul specialiştilor, nu acelaşi lucru îl putem spune în ceea ce priveşte plasarea cronologică a expediţiei lui Mehmet I Çelebi la nord de Dunăre. Astfel, s-au avansat mai multe ipoteze în acest sens, expediţia fiind datată în 1413, 1414, 1415, 1416-1417 sau s-a acceptat existenţa mai multor campanii sultanale în intervalul 1413-1420. De asemenea, amintim şi ipoteza potrivit căreia acţiunea lui Mehmet I a avut loc în 1419-1420, deci atunci când Mircea nu mai era în viaţă, înfruntarea având loc în timpul fiului şi urmaşului său în scaunul Ţării Româneşti, Mihail I (1418-1420).

În legătură cu aceste opinii, fără a avea pretenţia unei prezentări exhaustive, vezi: B. Câmpina, *Scrieri istorice*, I, p. 356-357; Viorica Pervain, *Lupta antiotomană a ţărilor române în anii 1419-1420*, în AIIAC, XIX, 1976, p. 55-73; A. Decei, *Istoria Imperiului Otoman*, p. 80-81, V. Ciocîltan, *Competiţia pentru controlul Dunării inferioare*, nr. 11, p. 1197-1198; M. Maxim, *L'autonomie des Principautés Roumaines envers la Porte Ottomane (XVIe-XVIIe siècles)*, în RPH, 1982, nr. 4, p. 46-53; idem, *Cu privire la înţelegerile de pace româno-otomane din timpul domniei lui Mircea cel Mare*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 365-396; idem, *Ţările române şi Înalta Poartă. Cadrul juridic al relaţiilor româno-otomane în Evul Mediu*, Bucureşti, 1993 (în special p. 206-225); N. Pienaru, *op. cit.*, p. 776-784; Radu-Ştefan Ciobanu, *A fost pierdută Dobrogea de Mircea cel Bătrân?*, în *ibidem*, p. 769; idem, *Lupta domnilor Ţării Româneşti – de la Mihail până la Vlad Ţepeş – pentru apărarea unităţii cu Dobrogea*, în „Muzeul Naţional de Istorie, Bucureşti", IV, 1978, p. 87-90; Tahsin Gemil, *Raporturile româno-otomane în vremea lui Mircea cel Mare*, p. 330-364; idem, *Românii şi otomanii în secolele XIV-XVI*, p. 99-103; Gh. Brătianu, *Marea Neagră*, II, Bucureşti, 1988, p. 238; O. Iliescu, *Monedele Ţării Româneşti şi ale Moldovei la Marea Neagră (secolele XIV-XV)*, în RI, 1990, nr. 6, p. 650.

De asemenea, amintim faptul că unii cercetători sunt de părere că ocuparea Dobrogei de către otomani s-a realizat în mai multe etape. Vezi pe larg:

M. M. Alexandrescu-Dersca Bulgaru, *Aspecte ale vieţii economice din târgurile şi oraşele Dobrogei sub stăpânirea otomană (sec. XV-XVII)*, în „Studii", 26, 1973, nr. 1, p. 33-36; Anca Ghiaţă, *Condiţiile instaurării dominaţiei otomane*, p. 87-123; eadem, *Mircea cel Mare – apărător al integrităţii teritoriale româneşti şi al independenţei statale*, în vol. *Marele Mircea Voievod*, p. 212-253; P. Ş. Năsturel, *Phases et alternatives de la conquête ottomane de la Dobroudja au XV siècle*, în *Actes du IIe Congrès international des etudes du sud-est européen (Athènes, 7-13 mai 1970), III, Histoire*, Athena, 1978, p. 49-58.

[31] În general, data de 31 ianuarie 1418, consemnată de cronicile sârbeşti (vezi Anca Iancu, *op. cit.*, p. 18), este acceptată ca moment al morţii lui Mircea cel Bătrân; vezi şi Ivan Djurici, *Le crépuscule de Byzance*, Paris, 1996, p. 193, pentru data de 31 ianuarie 1419.

MIRCEA CEL BĂTRÂN ÎN ISTORIA ROMÂNILOR

Dacă am încerca, în aceste rânduri de încheiere, să scoatem din faptele numeroase şi încurcate, ca vremile aşa de repede schimbătoare în care a trăit, o înţelegere unitară a domniei şi a figurii lui Mircea, ne dăm seama îndată cât este de anevoios acest lucru. A trăit la încrucişare de vremi; vine în scaun în mijlocul unei lumi balcanice creştine, cu state în plină dezvoltare, când turcii erau departe de graniţele noastre şi sfârşeşte în toiul luptei cu păgânii. A trebuit în politica sa să ţie seamă de schimbări repezi şi neaşteptate, ridicarea Poloniei unită cu Litvania, care până la dânsul nici nu era vecină cu ţările române, apoi perioadele repezi de ridicare şi de decădere din Ungaria şi mai ales de schimbările din împărăţia păgână: triumful lui Baiazid şi prăbuşirea lui, luptele pentru tron şi, în sfârşit, refacerea imperiului. Alţi domni de mai târziu se aflau în faţa unor situaţii politice aproape permanente: turcul era păgânul cel tare, leahul şi ungurul erau vecinii creştini şi puterea lor bine cântărită, pe când Mircea a trebuit să se adapteze la o lume ce se schimba mereu şi de care depindea adesea viaţa şi libertatea ţării sale. Mircea stă la început, la începutul apărării seculare împotriva turcilor, la începutul politicii de rivalitate pentru ţările noastre între puternicii vecini creştini. De la el începând se fixează politica noastră externă în cadrele ei.

Despre Mircea însuşi ştim prea puţin; cunoaştem faptele sale, adică rezultatele personalităţii sale, dar pe omul dinăuntru îl cunoaştem prea puţin. Ce departe suntem de dăruirea dinamică, aproape lirică a lui Mihai Viteazul în scrisorile sale; de la Mircea nu avem nici măcar proclamaţii şi scrisori politice ponderate de om de stat creştin, ca ale lui Ştefan cel Mare. Numai două scrisori ne-au rămas de la Mircea, în afară de tratate şi hrisoave oficiale scrise după tipicul îndătinat: scrisoarea rezumată de Sigismund, prin care-i cerea ajutor acestuia împotriva turcilor, şi scrisoarea de dezvinovăţire adresată

regelui Vladislav al Poloniei. E foarte puţin; în ele vedem un om energic şi credincios, cu încredere în fapta lui, cu limbaj cam popular, familiar cu împăraţii şi cu regii, un om al pământului său.

Din fapta lui reies mai mult contraste. Am putea spune că în istoria noastră Mircea este pe de o parte un rezumat al marilor tradiţii istorice româneşti, care acum se deschid, şi în acelaşi timp un dărâmător de datini. În adevăr, în lupta lui Mircea aflăm cele trei caracteristici de temelie, pe cari le regăsim la toţi marii conducători ai neamului nostru de atunci înainte: e întâi *luptătorul pentru creştinătate*, cel ce se află de sentinelă în postul cel mai înaintat al Europei. Ca şi Ştefan, Ioan Corvin şi Mihai, el apără creştinătatea întreagă, e alături de comunitatea ei politică şi spirituală, primeşte loviturile cele mai grele în faţă. E apoi *un adunător de pământ românesc*, în Făgăraş şi Amlaş, în Dobrogea, în câmpiile Chiliei; un protector pentru Moldova şi Ardeal cum va fi mai târziu Ştefan din Moldova şi mai ales Mihai. E în sfârşit un *diplomat*: conducător al unei ţări mici, trebuie să ştie să se strecoare între ambiţiile hrăpăreţe ale vecinilor mai mari şi mai puternici; e un fel de şiretenie ţărănească, amestecată cu niţel dispreţ, care-l face să cunoască, el realistul, fumurile ambiţiilor deşarte ale marilor regi creştini şi să se joace cu ele. În aceasta este mai ales un predecesor al lui Ştefan.

Dar pe lângă aceste note fundamentale, le-am numi caracterele româneşti, este ceva la Mircea, care nu mai apare la urmaşi: o îndrăzneală de inovator, de sfărâmare a datinelor. Fireşte aceasta ţine de caracterul acestui stăpânitor, dar totodată şi de împrejurările istorice. Mircea este la început, n-are experienţa dureroasă a apăsării vremilor ce sfărâmă iniţiativele mândriei omeneşti. Sub urmaşii lui ţara a suferit mai multe, ei se pleacă sub vremi. Un fel de umilinţă credincioasă şi cuminte cu încredere în voia Celui de Sus reiese din toată istoria noastră. La Mircea însă, o aflăm încă; în politică este un cuceritor, cu sabia lărgeşte hotarele, cucereşte ţări care nu fuseseră nicicând ale strămoşilor lui din scaunul domnesc, trece hotarul de ape al Dunării şi se aşează cu temei dincolo. Cutează să gândească, el cel mic, la stăpânirea împărăţiei turceşti, înlătură un sultan, ridică pe altul, apoi pe al treilea. Oştile lui luptă pe Cornul de Aur lângă Bizanţ şi la Salonic. O asemenea politică n-a mai făcut nimeni, n-a mai gândit-o nici un domn român.

Şi înăuntru a fost un inovator; schimbă sistemul vămilor din economie naturală în cea în bani, vrea să schimbe căile negoţului, aducând cu jertfe pe negustorii din Polonia, creează industria minelor de aramă, introduce moneta

măruntă în ţară şi înfiinţează târguri noi (Târgşorul) şi probabil tot el e acela care a schimbat fundamental aşezămintele bisericii noastre în legătură cu Patriarhia, creând o biserică naţională. Prin aşezarea fiului său la Târgovişte, pune începuturile mutării capitalei de la Argeş. Căci Mircea n-a fost numai un luptător: rămâne pentru istorie unul din marii meşteri organizatori, i-am spune *un bun gospodar român*, nu numai un adunător de pământ românesc, dar şi un chibzuit orânduitor al acestui pământ. Asemenea oameni în trecutul nostru se numeau *ctitori* şi, precum Biserica are părinţii ei, cari i-au aşezat temeliile, şi ţările au pe ai lor, fără de cari n-ar fi fost temelia tare a începuturilor **[1]**.

SFÂRŞIT

Notă

[1] Pentru această problemă, vezi pe larg N. Şerbănescu, N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 31-41, 357-389; Cristian Dineaţă, *Mircea cel Bătrân de la comemorări religioase la mari adunări populare*, în vol. *Mituri istorice româneşti*, coord. Lucian Boia, Bucureşti, 1995, p. 72-89.

ANEXE

I

Praga, 2 februarie 1400 **[1]**. Sigismund regele Ungariei porunceşte doamnei lui Mircea cel Bătrân să nu mai prigonească pe târgoveţii din Keztel, comitatul Zala, care vin pe moşia ei de la Tolmay, să nu le ia tribut, să nu le confişte vitele, nici să-i arunce în închisoare, ci să repare cele făptuite pe nedrept.

Sigismundus Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie, etc., marchioque Brandenburgensis etc., fideli sue, magnifice domine consorti viri magnifici domini Merche voivode Transalpini, salutem et graciam. In personis fidelium hospitum ea populorum nostrorum in Keztel et eius pertinenciis commorancium, nostre datur intelligi maiestati gravi cum querela, quomodo vos ipsos contra eorum libertates privilegiatas et consuetudines antiquas, ipsis per divos reges Hungarie nostros scilicet predecessores et per consequens nostram maiestatem concessas, indebite et minus iuste impediretis et molestaretis, diversos et superfluos census et collectas contra alias consuetas super ipsos exigi facientes, insuper dum iidem aut aliquis ex ipsis per locum tributi in villa Tolmay exigi consueti ad molendinum causa molandi fruges eorum et ad alia loca pro exercendis eorum agendis et nogociis proficiscerentur, tunc vos contra literatoria nostra mandata, vobis uti recolimus dudum in hac parte iniuncta, super ipsos tributum inconsuetum exigi faceretis, nonnullosque ex ipsis captivare ac pecoribus et pecudibus ac aliis eorum rebus et bonis privari, nec non viginti quator ex pecoribus predictis permactari, ac duos equos ab ipsis et quo vestre placuisset voluntati exponi fecissetis indebite et minus juste, per quod ipsi iam ad maxime paupertatis inopiam

devenissent, ipsosque de facie dicte possessionis et suarum pertinenciarum opporteret recedere fugitivos. Verum cum nos prefatos populos nostros contra predictas eorum libertates et signanter contra ipsa nostra literatoria mandata, vobis uti permisimus in favorem ipsorum iniuncta, per fidelitatem vestram in nullo velimus perturbari, fidelitati igitur vestre firmissime precipimus et districte mandamus omni modo volentes, quatenus habita presencium noticia, a modoque in antea prefatos populos nostros contra privilegiatas eorum libertates et consuetudines antiquas prefatos, penitus in nullo sitis ausi modo aliquali molestare, super ipsosque dum iidem ad predictum molendinum causa molandi fruges et ad alia loca pro exercendis eorum agendis et factis per locum pretacti tributi vestri in dicta Tolmay exigi consueti proficiscerentur, extunc ab ipsis et eorum quolibet contra modum et formam predictarum aliarum literarum nostrarum vobis super hac materia directarum, nullum tributum nullamque tributarium exaccionem exigere aut exigi facere debeatis nec sitis ausi modo aliquali, sed pocius eosdem et quemlibet ipsorum in eorum libertatibus et consuetudinibus ut premittitur antiquis, indemnes et illesos temporibus semper successivis efficaciter conservetis, nihilominus eciam super premissis eorum damnis per vos ut predicitur aut per vestras eisdem et cuilibet eorumdem illatis, omnimodam satisfaccionem impendere studeatis et exibere, prefatos homines per vos aut vestros veluti asseritur indebite mancipatos a vestris vinculis liberos remittendo cum restitucione ablatorum, qui si feceritis benequidem, alioquin commisimus et per alios literas nostras ac presencium serie commitimus fideli nostro viro magnifico Nicolao de Canissa pridem thavarnicorum nostrorum magistro munque inter ceteros honores comiti nostro Zaladiensi, ut ipse prefatos populos nostros in eorum libertatibus prenotatis contra quoslibet debeat nostre maiestatis in persona protegere et conservare equitate exposcente, secus igitur facere non ausuri in permissis. Presentes eciam post earum lecturam reddi edicimus presentanti.

Datum Prage, secundo die festi Visitacionis Verginis gloriose, anno Domini millesimo CCCC-c. Et premissa omnia fidelibus nostris castellanis castri nostri Rezi nunc constitutis et in futurum constituendis iniungimus et firmiter committimus inviolabiliter observare. Datum ut supra.

Nagy Imre, Véghey Dezsö és Nagy Gyula, *Zala vármegye története kiadja varmegye közönsége oklevéltár*, II, (1364-1498), Budapest, 1890, p. 298-300. În timpul tipăririi prezentei lucrări acest document a fost reprodus şi de Şt. Meteş în *Revista Arhivelor*, V, p. 12-13, cu multe greşeli.

II

Argeş, 1409. Mircea voievod întăreşte negustorilor din Liov şi din toate ţările regelui Vladislav şi ale marelui duce Vitold privilegiul de a veni în ţara lui cu postavuri şi alte mărfuri, plătind numai tricessima la Târgovişte. Ei vor avea voie să exporte din Ţara Românească orice fel de mărfuri, afară de argint.

Nos Mirche voivoda Transalpinus, dux de Fugarus et Omlas, iudicibus iuratis ac universis mercatoribus civitatis Leonburgensis, praesentibus et futuris, salutem et omnis boni continuum incrementum. Quoniam propter uberiorem statum regnorum et provinciarum ac mercatorum decrevimus federa amicicie augmentare ac roborari (sic) perpetuis temporibus valituris, quantinus vestri mercatores ac domini regis Polonie ducisque Vytoldi, serenissimorum principum fratrum nostrorum, nostram terram cum suis mercimoniis frequentari (sic) ac more solito visitare possint et valeant, salvis ipsorum rebus et personis, coditione autem ista, ut, dum vestri mercatores Lemphurgenses aut alii supradicti mercatores principum pretactorum, fratrum nostrorum, cum suis pannis ac aliis mercimoniis ad oppidum nostrum Trigowisc pervenerint seu applicuerint, ex tunc nobis aut nostro homini, suorum (sic) rerum, pannorum aut aliorum mercimoniorum, tricesimum persolvere debeant et teneantur semel. Et post hoc per universam nostram terram suos pannos seu alia ipsorum mercimonia vendere possint et valeant, theolonio nullo exigente, emere autem vel comparare omnes res in terra nostra omnibus ipsis merctoribus, excepto argento, liberam concedimus facultatem, volumus autem omnino, ut quicumque vobis et vestratibus tenerentur aut in debitis essent obligati de nostris, statim et indilate vobis omnibus et vestris dumtaxat omnis iuris faciemus (sic) complementum insuper dum ad propria remeare (sic) voluerint, ex tunc nullo tributo exigente salvis vestris rebus et personis ac sine omni impedimento vos abire permittimus et promittimus bona fide mediante.

In cuius rei testimonium presentes fieri duximus nostroque sigillo maiori commisimus appendendum. Actum et factum in Argies, anno Domini millesimo quadringentesimo nono.

Original, pergament cu pecete atârnată în Arhivele Municipale din Lemberg, publicat de E. Kaluzniacki, *Dokumenta moldawskie i multanskie z archiwum miasta Lwowa*, extras din *Akta grodzkie i ziemskie*, VII, Lwów, 1878, p. 22-23.

III

Jedlinia, 6 februarie 1410. Vladislav Iagello regele Poloniei întăreşte vechile tratate de alianţă cu Mircea voievod, făgăduind că le va ţine în chip inalterat, iar Mircea, la rândul său se va obliga să le ţie la fel din partea lui, trimiţând exemplarul său regelui.

Wladislaus Dei gracia rex Polonie Lithwanieque princeps supremus et heres Russye etc., Significamus tenore presencium universis quod literas nostras magnifico domino Myrcze woyewode Bessarabie, amico nostro sincere nobis dilecto, alias per nos datas tenere volumus firmiter et inviolabiliter decernentes eos optinere robur indissolubilis firmitatis. Ipse quoque Myrcza woyewoda amicus noster dilectus literas suas celsitudini nostre vice versa datas similiter tenere debet inviolabiliter et inconcusse. Harum quibus (sic) sigillum nostrum appensum est testimonio literarum. Datum Jedlna, ipso die Sancte Dorothee virginis et martiris gloriose, presentibus reverendo in Christo patre domino Nicolae sancte Gnesensis ecclesie archiepiscopo, necnon validis et strenuis Christino pallatino Sandomirien[se], Michaele Lublinensi, Nicolae Woyniciensi, Johanne Zanichostensi castellanis et Johanne judice Cracoviensi militibus nostris fidelibus dilectis. Anno Domini M CCCC decimo.

Original pergament, Biblioteca Czartoryski, Cracovia, *peceţi, nr. 283.*

Notă

[1] În realitate, documentul datează din 3 iulie 1400 (vezi I. Pataki, *Ceva despre relaţiile Ţării Româneşti*, p. 425-426).

ADDENDA

În timpul tipăririi acestei lucrări au apărut câteva studii în legătură cu subiectul ei, dintre care credem să este necesar să semnalăm următoarele:

Fr. Babinger, *Beginn der Türkensteuer in den Donaufürstentümern*, în Südost Forschungen, München, VII, 1943, p. 1-35. Autorul prezintă traducerea textului cronicarului turc Urudj despre lupta de la Rovine, după o versiune deosebită de cea reprodusă de noi, mai sus la p. 302. În această versiune e pomenită lupta la *Oghras* care este firește Argeș și expediția în Muntenia e pusă ca urmare a luării Silistrei de către sultan. Suntem de acord cu savantul orientalist asupra datei primului tribut plătit de Țara Românească sultanului (1394), dar nu Mircea, ci uzurpatorul Vlad, pe care cronicele turcești nu-l pomenesc, s-a angajat la plata lui. În schimb, data 1393 din unele cronici turcești pentru expediția lui Baiazid în Țara Românească este imposibilă, o contrazice nu numai Constantin Costenețki, dar tot complexul de fapte cunoscute ca urmare a acestui război, între care și tratatul de la Brașov, semnat de Mircea retras în Ardeal, la 5 martie 1395.

Al. Al. Vasilescu, *Diplomele lui Sigismund I, regele Ungariei, și Ioan Huniade, voievodul Transilvaniei, de la mănăstirea Tismana sunt false*, în Revista Istorică Română, XIII, 1943, fascicolul IV, p. 1-114. Folosind aceeași metodă ca și în articolul analizat mai sus (p. 117, nota 88), prin care încerca să arunce bănuieli de fals asupra versiunii latine a privilegiului de comerț dat de Mircea brașovenilor, d. Vasilescu spune că cele cinci diplome concedate Tismanei între 1418 și 1444 de regele Sigismund și de Ioan Huniade ar fi false și anume redactate de un călugăr oltean după 1731 când stăpânirea austriacă în Oltenia amenința autonomia bisericii ortodoxe din acea provincie.

Nu putem analiza în această scurtă notă toate argumentele autorului; o vom face într-o recenzie ce urmează să apară în *Revue historique du Sud-Est européen*. Deocamdată atragem atenția asupra faptelor următoare: unul din documentele incriminate, cel din 28 octombrie 1419 (P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, p. 125) este însoțit de o traducere veche românească

verificată de Damaschin episcop de Râmnic (1708-1725), deci *înainte* de împrejurările ce ar fi provocat falsul, după d. Vasilescu. La 1654, Paul de Alep vizitând mănăstirea Tismana, amintind şi de dania cneazului Lazăr, spune că „regele Ungariei" a dăruit mănăstirii lui Nicodim „daruri preţioase, între care treizeci de sate şi mari ajutoare" (Paul de Alep, *Călătoriile patriarhului Macarie*, trad. E. Cioran, p. 179), aluzie vădită la privilegiile lui Sigismund ce se păstrau în mănăstire.

Ceea ce dovedeşte în chip sigur autenticitatea actelor este coincidenţa cu *itinerariul* regelui Sigismund. Metoda cercetării itinerariilor este esenţială în critica autenticităţii. Faptul că la 14 iulie 1418 Sigismund se afla în realitate la Hagenau în Alsacia, de unde e datată diploma, iar la 28 septembrie 1419 la Oradea Mare, la 28 octombrie 1419 la Vodiţa, la 28 octombrie 1428 la Pojun (Bratislava), de unde sunt datate celelalte diplome, constituie o dovadă irecuzabilă de autencitate, căci călugării din veacul al XVIII-lea nu aveau nici un mijloc pe atunci, oricât de eruditi istorici i-am presupune, de a şti aşa ceva. Faptul că pentru cele patru acte cu data lunii după 1 septembrie s-a socotit anul de la Christos de la 1 septembrie, oricât de neobişnuit ar fi, nu infirmă metoda itinerariilor. Dacă n-am admite acest fel de datare, ar fi o coincidenţă stranie şi extraordinară ca toate patru actele să se potrivească exact cu diversele reşedinţe ale regelui la aceleaşi date în anii imediat precedenţi. În privinţa actului lui Ioan Huniade e adevărat că luna octombrie 1444 nu se potriveşte cu itinerariul său (Orşova), dar *octombrie nu se află în document*, unde luna lipseşte (e o întregire a istoricului sârb Mijatović, cf. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 207, ultimul rând).

Actele sunt scrise toate de dieci sârbi, în limba sârbă cu elemente bisericeşti (deci vechi bulgare) nu în limba veacului al XVIII-lea, după cum rezultă din comparaţia cu actele raguzane din veacul al XV-lea. În anii 1418-1444 o parte din Serbia de nord era în stăpânirea Ungariei, ceea ce explică provenienţa scriitorilor. Formularele reproduc cu stângăcie, dar nu inexact, pe cele ale actelor latine ale regelui Ungariei (pentru comparaţie cu aceste acte ungureşti d. Vasilescu cunoaşte numai colecţia Hurmuzaki). De aceea era inutil ca autorul să scrie zeci de pagini ca să dovedească că actele date de regele ungur nu corespund cu limba şi cu formulele cancelariei muntene. Expresia вѣчныи царъ, din actele lui Sigismund corespunde exact cu titlul său latin *semper augustus*, titlul pe care îl avea ca rege al romanilor, înainte de încoronarea ca împărat. D. Vasilescu, care ştie mai puţină latinească

decât diacul sârb din veacul al XV-lea, traduce pe *semper augustus* prin „pururea sfinţit" (p. 66), conchizând că titlul de *ţar* e o dovadă de fals.

Am arătat mai sus că dreptul de suzeran al lui Sigismund exercitat prin aceste acte se încadrează într-o serie de alte acte asemănătoare: înfiinţarea unei episcopii catolice, acordarea dreptului de a bate monetă, fixarea tarifului vamal în Ţara Românească (mai sus, p. 237-239). Acte date de suverani străini mănăstirilor noastre mai cunoaştem: privilegiul lui Ştefan Lazarevici pentru Tismana (P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 69), şi al lui Matei Corvin pentru Cozia (*ibidem*, p. 280). Aceste acte, pe care din fericire d. Vasilescu nu le-a declarat încă false, sunt date fără a pomeni pe domnul Ţării Româneşti şi nici nu sunt confirmate în hrisoavele ulterioare ale domnilor munteni, aşa că faptul nu e anormal nici pentru actele lui Sigismund şi Ioan Huniade.

Schimbarea satelor din Serbia donate de Lazăr cu satele aşezate mai la apus e încă o dovadă de autenticitate, căci călugării din veacul al XVIII-lea nu puteau şti că în 1427 regiunea Maćva fusese ocupată de Sigismund, pe când regiunea Golubaţ, unde se aflau satele mănăstirii, fusese cuprinsă în acelaşi an de turci (vezi mai sus, p. 182-183). Pentru discuţia altor argumente trimitem la recenzia anunţată.

INDICE*

A

Abufelda, geograf arab 260.
Ac Ulac (ţara vlahilor) 260.
Adrianopol 39, 256, 269, 293, 304, 337, 375, 377.
Aga, ban 81, 141.
Agatch Denizi v. *Deliorman*.
Agathon v. *Agaton*.
Agaton (Agathon), egumen 177, 182, 184, 240.
Agrisch v. *Argeş*.
Ahmed, cronica lui ~ 269.
Aitos, pas în Balcani 256.
Ak Sehir 351.
Ala Ed Din, sultan 371.
Alamanus v. *Aliman*.
Albania 31, 32, 269,337.
Albul, boier 81, 90.
Aldea, logofăt 192, 193, 216, 245.
Alep, cetate 397.
Alexandrescu, Grigore 11.
Alexandru al II-lea Mircea, domn al Ţării Româneşti 104.
Alexandru Aldea, domn al Ţării Româneşti 66, 87.
Alexandru cel Bun, domn al Moldovei 56, 59, 105, 123, 168, 176, 202, 246, 276, 277, 279, 287, 338-340, 342, 350, 358, 367, 382-384, 387.
Alexandru de Starodub, cneaz rus 382.
Alexandru Lăpuşneanu, domn al Moldovei 139, 152.
Alfonso 81.
Ali paşa, mare vizir 255-257, 302, 372.
Aliman (Alamanus) 82.
Ali ben Mohamed Giurgiaci 397.
Alsacia 240, 323.
Amedeu, conte de Savoia (Contele Verde) 252, 253.
Amlaş 137, 226-228, 231-234, 242, 283, 412.
Amurat, sultan 36, 266, 267; v. şi *Murad*.
Ana, împărăteasă 251, 253.
Ana, fiica lui Nicolae Alexandru 32, 36, 60.
Ana, soţia lui Radu I 51, 56.
Ana de Cylli, regină a Poloniei 59-61, 385.
Anatolia 343, 347.
Anchialos, port 38.
Andrei, episcop catolic de Argeş 199.
Andrei al III-lea, rege al Ungariei 18.
Andronic al III-lea, împărat 167.
Angevini, dinastie 18, 21, 22, 25, 38.
Anghel, boier 85.
Anglia 23, 322, 387.
Ankara, bătălia de la ~ 345, 347, 348, 351, 371, 392.
Antim Critopol, mitropolit al Ţării Româneşti 173, 174, 176, 195-198, 211.
Antim Ivireanu, mitropolit al Ţării Româneşti 184.
Antonie de Halici, mitropolit 281.
Apokaukos, demnitar bizantin 252.
Apold, localitate 336.
Ardeal (Transilvania) 20, 21, 24, 34, 58, 73, 74, 84, 85, 93, 103-105, 107-117, 120-124, 129, 167, 168, 175, 184, 198, 226, 231, 234-238, 240-242, 245, 246, 304, 305, 309, 312-316, 324, 329, 331, 332, 336, 340, 342, 351, 357, 369, 382, 412.

* În indice nu au fost incluse numele de persoane şi locuri din notele de subsol, addenda şi anexele datorate autorului, ca şi cele din notele editorului.

Argeş (Agrisch, Ergx) râu 75, 76, 84, 124; 168, 300; ~ judeţ 76, 85, 190, 191; ~ episcopie, mitropolie, scaun domnesc 26, 37, 49, 54, 56, 64, 65, 77, 78, 112, 119, 122, 173, 174, 188, 192, 197-199, 202, 214, 218, 232, 234, 240, 251, 254, 258, 298-300, 303, 312, 314, 315, 346, 381, 385, 392, 394, 403, 413; v. şi *Curtea de Argeş.*
Arghiropol 213.
Argişani 278.
Arhanghelsk, port 211.
Armeanul, Grigore 390.
Arpadieni, dinastie 18.
Arpaş, localitate 245.
Arsura, munte 84.
Artois, de ~ nobil 328.
Asan, ţar bulgar 35.
Asăneşti (Assenizi), dinastie 18, 37, 294.
Asia (~ Mică) 37, 123, 174, 193, 237, 297, 302, 337, 343, 348, 351, 360, 367, 370, 371, 373, 375, 378, 379, 391, 392, 394, 396, 397, 401.
Assenizi v. *Asăneşti.*
Aşik paşa Zade, cronicar 11, 269, 344.
Atanasie, mitropolit al Ţării Româneşti 173, 174.
Athena 337.
Athos, Muntele ~ 173, 174, 177, 192-194.
Austria 58.
Austro-Ungaria 18.
Avignon 200.
Axinte Uricariul 55, 280, 403.
Azeb Bey 379.

B

Babadag 259, 401.
Babinger, Fr. 396.
Bacău 277, 307.
Badea, scrie documente 216.
Baden 200.
Bahna, râu 75.
Baia (Molda, Târgu Moldovei) 202; ~ *de Aramă* 110, 111.
Baiazid Ilderim, sultan 12, 13, 25, 33, 53, 67, 227, 257, 265, 269, 270, 272, 293-297, 299, 302, 304, 305, 313, 315, 321, 324, 330, 331, 335-337, 340, 343-345, 347, 350-352, 360, 368, 371-373, 377, 378, 391, 392, 411.
Baiazid al II-lea, sultan 365, 367.
Balaton, lac 58, 403.
Balcani (munţi, zona) 35-39, 125, 190, 256, 295, 375, 377, 395.
Balcic, localitate 251.
Baldovin, logofăt 76, 81, 84, 142, 191, 216, 259.
Bali, munte 85.
Balica, conducător dobrogean 251-253.
Baltă, judeţul de ~ 144.
Bancov Stanciu, boier 84.
Baranya, regiune 24.
Barbara de Cylli 60, 61.
Barici 180.
Basarab, nume cuman 81.
Basarab I (Întemeietorul), voievod al Ţării Româneşti 35, 49, 50, 85, 125, 139, 166, 167, 278, 346, 347.
Basarab, Laiotă, domn al Ţării Româneşti 245.
Basarab cel Tânăr, domn al Ţării Româneşti 124.
Basarabi, dinastie 49, 50, 362; ~ stema 202.
Basarabi, sat 278.
Basarabia 226, 259, 278, 306, 315, 358, 361, 362, 364, 366, 367, 383.
Batea, boier 81, 85.
Batu, fiul lui Neagotă 85.
Bavaria 322.
Bălcescu, Nicolae 159.
Bălţăteşti, localitate 308.
Bărăgan 49, 76, 103, 298.
Bârcăcilă, Alexandru 169.
Bârlad (Burlat) 160, 202, 277, 278, 384.
Bâşa v. *Radul sin.*
Beala, sat 90, 160.
Bebek, Francisc, căpitan 309.
Bedr Ed Din 378, 379, 396-401.
Behlo v. *Hârlău.*

Bela al IV-lea, rege al Ungariei 148, 345.
Belaur 346.
Belgrad 20, 25, 33, 112, 182, 361, 401.
Bethlen Grigore 309.
Berendei v. *Berindei.*
Berilă 76.
Berindei (Berendei) 81, 143.
Berislăveşti, sat 84.
Berivoieşti, sat 78.
Biala, sat 85.
Bibescu, Gheorghe 186.
Bichini, sat în Serbia 180.
Bistreţ, baltă 124, 149.
Bistriţa, oraş 77; mănăstire 56, 106, 279; baltă 77.
Bizanţ (Imperiul bizantin) 31, 37, 38, 55, 56, 63, 66, 93, 137, 139, 142, 147, 162, 173-175, 177, 178, 212, 213, 216, 218, 251, 252, 254, 331, 375, 376, 378, 387, 391, 395, 413; v. şi *Constantinopol.*
Boemia (postav de -) 23, 27, 37, 116, 269, 270, 321, 351, 371, 381.
Bogdan, voievod 338.
Bogdan, Ioan 271.
Bolad, han tătar 386.
Bolintin, mănăstire 75, 124.
Bolintineanu, Dimitrie 11.
Bolko II 61.
Bonfinius, cronicar 61.
Bontempo, Iacoppo, guvernator la Licostomo 362.
Bora, boier 84.
Borcea, boier 245.
Börklödzi, Mustafa 397.
Boruşani, sat 87.
Bosnia 25, 32, 125, 165, 269, 271, 337, 369.
Boucicaut v. *Jean de Maingre.*
Bran (cetate, pas muntos) 64, 78, 110, 113, 115, 118, 166, 235, 241, 313.
Bran, boier 92.
Branco Rastislavici 180.
Brancovici, Gheorghe, cneaz 182, 378.
Brancovici, Radić, cneaz 32, 180.
Brancovici, Vuk, cneaz 32, 33, 55, 57, 269, 271.
Brandenburg 23, 280, 357, 381.
Branicevo, regiune 180, 182.
Braşov (oraş, tratatul de la -) 36, 38, 64, 104, 112-114, 116, 117, 119, 120, 123, 126, 166, 167, 234-239, 244, 304, 306, 308, 312, 314, 336, 380.
Brata, dregător 144.
Bratei, stolnic 143.
Brateş, gârlă 277.
Bratilov 111.
Bratislava 182, 240.
Braţlavul 286.
Brădet, mănăstire 56, 191.
Brăila (cetate, vamă) 77, 79, 113, 115-117, 119-121, 123, 124, 126, 150, 168, 237, 258; judeţ 90.
Brâncoveanu, Constantin, domn al Ţării Româneşti 185, 198.
Brâncoveni, familie 49.
Breaza localitate 241.
Brebina, râu 111.
Bresniţa, sat 75.
Brest-Litovsk 340.
Brussa 293, 330, 337, 343, 391.
Bucureşti 75, 78, 84, 146, 152.
Buda, nume slav 82.
Buda, boier 89, 187.
Buda, oraş 11, 22, 25, 26, 165, 234, 305, 312, 313, 323, 329, 357, 380, 386.
Budea 245.
Budinbach v. *Sibiel.*
Bugeac, regiune 259, 278.
Buia, boier 85.
Bulgaria (Banatul -, Imperiul Bulgar, Zagora) 13, 18, 20, 33, 35-39, 52, 80, 81, 87, 112, 124-127, 138, 139, 143, 150, 153, 165, 167, 192-194, 197, 216, 246, 251, 255-257, 269, 270, 275, 293-297, 310, 346, 361, 372, 375, 378, 379, 391, 394-396, 398, 401; v. şi *Târnovo, Vidin.*
Burgundia 74, 128, 321, 322, 328.
Burlat v. *Bârlad.*
Buzău 61, 62, 76, 78, 115, 237.

C

Cacova (Kripzbach), localitate 242.
Caffa (Theodosia), colonie 30, 123.
Cairo 397.
Calafat (vama de la ~) 77, 106, 109, 110, 124, 126, 127, 237.
Calakanak, pas muntos 38.
Caliacra 37, 259, 260, 366.
Calida Aqua v. *Fântâna.*
Calinic, nume monastic 55.
Calinichia, nume monastic 56.
Calinichia, doamna 50, 51, 55, 106, 184, 255.
Cameniţa, cetate 286.
Candia 350.
Cantacuzino Şerban, domn al Ţării Româneşti 146.
Caramani, munţi 267.
Caramania, emirat 343, 351, 371, 372, 378, 391, 396, 401.
Carapat al lui Stanislav, boier 84.
Caraş Severin 232.
Carbunska, ţinut 125; v. şi *Cavarna.*
Carinovasin, ţinut 297.
Carintia, regiune 58, 59, 61.
Carloman v. *Cârlomăneşti.*
Carnabad 38.
Carven v. *Hrvoie.*
Carvuna v. *Cavarna.*
Carol IV, împărat 22, 23, 61.
Carol VI, rege al Franţei 321.
Carol cel Mic (de Anjou), pretendent al tronului Ungariei 24-26.
Carol Robert de Anjou, rege al Ungariei 20-22, 24, 49, 61, 160, 346.
Carpaţi 22, 112, 234, 246, 280, 315, 345, 351, 382, 384, 385.
Cassim, fiul lui Isfendijar 401.
Castemuni, emirat 351, 372, 378, 392, 401.
Caşaina, râu 179.
Caterina, soţia lui Herman de Cylli 60.
Cavarna (Carbunska, Carvuna) 125, 251, 252, 259, 297.
Cazan, nume 82.
Cazan, logofăt 107.
Cazimir cel Mare, rege al Poloniei 17, 18, 27, 28, 180.
Câbâla, baltă 77.
Călăraşi (Săpatul) 76, 87, 148, 187, 216.
Călimăneşti, mănăstirea de la ~ 186-188; sat 84.
Călin, nume 82.
Călin, boier 245.
Călugăreni, sat 191, 303.
Căpâtâneni 168, 234.
Cărarea, nume 216.
Cărăreni, sat 77, 88.
Cârloman, nume 82.
Cătălui, sat 76, 77.
Câineni v. *Genune.*
Câmpul Mierlelor v. *Kossovo.*
Câmpulung (Langnaw) 64, 77, 78, 80, 112, 114-118, 140, 198, 199, 202, 241, 312, 331; tratatul de la ~ 386.
Cârlomăneşti (Carloman), sat 82.
Cârţa, mănăstire 246, 336.
Ceali-Kanas, pas muntos 125.
Ceremuş 27.
Cetatea Albă 30, 66, 113, 129, 278, 285, 367, 384, 388.
Cetatea de Baltă 242.
Cetatea de Floci v. *Târgul de Floci.*
Chalkokondyl, Laonic, cronicar bizantin 11, 52, 65, 77, 166, 270, 347, 348.
Chelm 286.
Chilia (Kylo) 30, 121, 123, 202, 219, 226, 228, 252, 253, 275, 278, 329, 361, 362, 364-367, 370, 372, 376, 379, 384, 401, 412; ~ *Nouă* 364-366; ~ *Veche* 362, 365, 366; v. şi *Licostomo.*
Chindiei, turnul ~ 214.
Chios 397.
Chipceaculuí v. *Hoarda de Aur.*
Cibar v. *Ţimbru.*
Ciceu, localitate 242.
Cincu, localitate 244.
Ciop Hanoş (Csop Hanăş) 111.
Cioruş, sat 245.

Ciprian, arhiepiscop 192, 195, 281.
Cireaşov, sat 193.
Čirmen, lupta de la ~ 39.
Cisnădie 108.
Ciulinița, sat 61, 91, 161, 191.
Cladova 33.
Cleyman v. *Petre.*
Clicevaț (Klicevaț), sat în Serbia 182.
Cluj 114, 284, 309, 331.
Coarnele, munte 90.
Cociubei v. *Odessa.*
Cocorăşti, sat 245.
Cocoşani, silişte 101.
Codlea, localitate 309.
Codrul Cosminului 298.
Codrul Vlăsiei 61.
Colentina, râu 146.
Colonia, postav de ~ 116.
Coman, boier 81, 85.
Comani, sat 110.
Conia, localitate 351.
Constant, patriarh 335.
Constantin de Caliacra, martor 259.
Constantin, fiul lui Straţimir 361.
Constantin Dejanovici, cneaz 297, 300, 302, 345.
Constanța, Conciliul de la ~ 23, 200, 202, 387-390; judeţ 258.
Conț (Kuntz), nume 80.
Constantinopol (patriarhia de ~, oraş) 39, 53, 66, 67, 112, 123, 174, 175, 194, 195, 200, 212, 251, 253, 281, 311, 329, 331, 337, 367, 374, 377, 387, 391; v. şi *Bizanț.*
Contele Verde v. *Amedeu, conte de Savoia.*
Coresi, diacon 153.
Corint 31.
Corneni, sat 77.
Cornul, sat 77.
Cornul de Aur 375, 413.
Cosmedion, bătălia de la ~ 375, 378.
Constantin de la Strumița, cneaz macedonean 32.
Costea, nume 82.
Costea, boier 90, 127, 244, 245.
Costea, paharnic (picernic) 143.
Costea, satul lui ~ 75.
Costea, ţigan 245.
Costea (Muşatin), voievod 279, 280.
Costenețchi, Constantin 11, 195, 196, 246, 267, 376.
Cotmeana, mănăstire 187-191, 211.
Cotromanici, dinastie 60.
Coucy, de ~, nobil francez 322, 325, 328.
Covârlui, judeţ 277, 278.
Cozia, mănăstire 50, 62-64, 76-79, 84, 85, 87-89, 91-93, 106, 108, 109, 114, 120, 124, 140, 141, 146-151, 161, 163, 164, 174, 185-188, 190, 191, 211, 213, 214, 217, 218, 227, 403; munte 187, 188.
Cracovia 20, 27, 28, 113, 280, 284, 285, 306, 357.
Craina, regiune 13, 33, 36, 179, 180, 376.
Craiova 78, 127, 300.
Cratova 293.
Crăciuna, cetate 168, 276.
Creta, insulă 350.
Creţul, nume 216.
Crimeea (hanatul ~) 28, 30, 123; v. şi *Hoarda de Aur.*
Cristen, împăratul turcilor 390.
Criț, localitate 304.
Croaţia (ban al ~) 20, 24, 25, 141, 234, 266, 270, 313, 314.
Cruşevaț, mănăstire 32, 137, 177, 185.
Cruşeviţa 180.
Cruşia, sat 84.
Csop Hanăş v. *Ciop Hanoş.*
Culm, localitate 27.
Cuciulata, sat 241.
Cumanilor, Vadul ~, vamă 77, 237.
Curchea, ţigan 245.
Curlanda v. *Letonia.*
Curtea de Argeş 164, 193, 194; v. şi *Argeş.*
Cutlumusi, mănăstire 192, 193.
Cylli, familie 59, 61.

D

Dacia (~ Traiană) 82, 259.
Dalmaţia 20, 22, 24, 25, 234, 321, 351, 386.
Dan, nume 49, 82.
Dan I, domn al Ţării Româneşti 36, 50, 51-54, 65-67, 93, 106, 139, 187, 190, 233, 254, 255, 303, 311.
Dan al II-lea, domn al Ţării Româneşti 51, 53, 66, 67, 79, 83, 119, 163, 236, 239, 375, 377.
Danciul, boier 83, 145.
Danciul, voievod 66.
Danzig 27, 357.
Dardanele 343, 370.
Dâmboviţa (cetate, vamă) 64, 115, 117, 118, 168, 331; râu 76, 78, 103.
Dârstor (Dristor, Silistra) (cetate, vamă) 12, 37, 38, 76, 124, 137, 147, 226-228, 252, 254-259, 266, 294, 295-297, 360, 361, 371, 375, 398, 400, 401.
Dealu, mănăstire 78.
Dealu Mare 76.
Deceani, mănăstire 149.
Del Chiaro 198.
Deliorman (Agatch Denizi), pădure 398.
Demir Kapu (Poarta de Fier) 38.
Despina, ţarină 33.
Deşt, regiune 347.
Deşt-Chipceac v. *Hoarda de Aur.*
Didrich, mori la ~ 107.
Diiu v. *Vidin.*
Dijon 321.
Dimitrie, boier 81.
Dimitrie, cardinal 280.
Dimitrie, episcop 198.
Dimitrie, nume v. *Mircea.*
Dimitrie Donscoi, cneaz 281.
Direptate 139.
Djacovar, bătălia de la ~ 25.
Djuneid, guvernator al Smirnei 392.
Dlugosz Ioan 11, 24, 29, 160, 165, 365, 390.
Dobrogea 12, 37, 52, 56, 76, 123, 124, 127, 147, 219, 226-228, 251-260, 266, 272, 297, 309, 360-362, 366, 367, 371, 398, 400, 401, 403, 412.
Dobromir (Thobermur), boier 202.
Dobrotă, nume 252.
Dobroteşti, sat 216.
Dobrotici, despot dobrogean 37, 56, 127, 226, 227, 251-255, 258-260, 308, 309, 361, 366.
Dogan, căpitan 324.
Dolj, judeţ 126, 144.
Don 349, 367.
Donato, Conrado, guvernator 362.
Dopca, sat 241.
Dorotea, fiica lui Straţimir 60.
Dorotei, ieromonah, arhimandrit 101, 107.
Dragomir, ban 141.
Dragomir, boier 84, 387.
Dragomir, fiul lui Voinea de Loviştе 85.
Dragomir, nume 82.
Dragomir, tatăl lui Stoican 83.
Dragomirna, mănăstire 211.
Dragotă, martor 259.
Dragoş, voievod al Moldovei 279.
Drajevţi, sat în Serbia 180.
Drăgan, dregător 141, 142.
Drăghiceanu, V. 214.
Drăgoi, boier 283.
Drâmni, sat în Serbia 182.
Drina, râu 20.
Dristor v. *Dârstor.*
Drobeta, cetate romană 169.
Ducas, cronicar 65, 270, 337, 399.
Dude, boier 81.
Duhovţi, sat în Serbia 180.
Dunărea 13, 17, 18, 20, 32, 33, 36-38, 49, 53, 74-77, 79, 80, 82, 86, 106, 108-110, 112, 113, 115, 119-121, 123, 124, 126, 128, 138, 148-150, 153, 161, 164, 166-170, 173, 177, 179, 180, 182, 192, 194, 198, 225, 226, 233, 237, 251, 252-258, 260, 266, 267, 275, 277, 278, 284, 293-298, 300, 302-304, 309, 314, 315, 317, 321, 323, 324, 326, 328-331, 335-337, 342-

345, 347, 348, 350, 360-362, 364, 365, 367, 370, 375, 377-379, 388, 394, 395, 400, 401, 403; *Delta* ~ 362, 364, 367.

E

Ecrene 258, 260.
Elena, fiica cneazului Lazăr 33.
Elisabeta, fiica lui Nicolae Alexandru 24, 60, 61.
Elisabeta, fiica lui Vladislav de Oppeln 61.
Elisabeta, regină a Ungariei 24, 25, 60.
Eminescu, Mihai 11.
Enisala (Eni Sala, Ieni Sala), cetate 258, 259, 401.
Enos, localitate 350.
Epir 31, 337.
Ergx v. *Argeş*
Eugenia Paleolog 369.
Europa (Răsăriteană, sud-estică, Centrală) 12, 17, 18, 23, 25, 27, 30, 35, 38, 39, 73, 74, 86-89, 93, 105, 107, 112, 114, 126, 128, 129, 137, 144, 151, 162, 168, 200, 211, 236, 247, 266, 270, 272, 281, 282, 297, 298, 314, 315, 321, 329, 335, 342, 343, 347, 348, 351, 352, 358, 360, 370, 373, 375, 377, 379, 381, 396, 397, 401, 412.
Evtimie de Târnova, patriarh (viaţa lui ~) 192, 194-198, 200, 211, 212, 267, 295, 302.

F

Făcăieni, sat 77.
Făgăraş (Ţara ~, Ţara Oltului), conte, herţeg de ~ 12, 56, 107, 137, 191, 226-228, 231-234, 241, 242, 245, 246, 283, 308, 336, 412.
Fălciu, judeţ 278.
Fălticeni 278.
Fântâna (Calida Aqua), sat 241.
Filip cel Viteaz (le Hardi) 322.
Filip de Artois şi de Eu, conte 322, 325.
Filipopol, cetate 39, 125, 295.
Filippo Scolari v. *Pippo Spano.*
Filos (Filotei monahul), logofăt 142, 211, 212, 216.
Filotei, monahul v. *Filos.*
Filotei, patriarh 178.
Firuz bei, expediţia condusă de ~ 293.
Flandra (oraş, ducii de ~) 38, 82, 112, 128.
Florenţa 370.
Fotie, patriarh 174.
Fotino, Dionisie 344.
Forum Novum v. *Târgşor.*
Francisc, episcop catolic de Argeş 199.
Francisc, episcop catolic de Argeş 199.
Francisc de Minerva, episcop catolic de Argeş 199.
Franţa 23, 128, 310, 314, 321, 322, 329, 387.
Franţi, cronicar v. *Sphrantzes.*
Frăţileşti, sat 77.
Frederic de Zollern 322.
Fringhişeşti, sat 191.
Frizia 86.
Frujin, fiul lui Şişman 361.

G

Gal (Gallus), boier 76, 82, 191.
Galata, cetate 376.
Galaţi 277.
Galeş (Galusdorf) 242.
Galiciuica, tezaurul de la ~ 126.
Galiţia (Rusia Roşie, Galiţia Orientală) 20, 22, 24-28, 30, 234, 280-282, 286, 382.
Gallipoli (bătălia de la ~, cetate) 39, 370, 395.
Gallus v. *Gal.*
Galusdorf v. *Galeş.*
Gattilusio, Elena, soţia lui Ştefan Lazarevici 368, 369.
Gavril, stareţ 185, 188.
Gârla Repede 149.
Genesie, ieromonah 197.
Genova 37, 127, 253-255, 366, 367.
Genune (Câineni), vamă 106, 115, 120.

George, episcop catolic de Argeş 199.
George din Peč, episcop catolic de Argeş 199.
Germania 27, 88, 113, 128, 200, 269, 321-323, 371, 381.
Gheorghe Balşici, cneaz albanez 32.
Gherghina, grămătic 216.
Gherghina, paharnic 143.
Gherghiţa, oraş 78, 146.
Ghica-Budeşti, N. 190.
Ghindăuani (Hindăuani), lupta de la ~ 308.
Ghinea, nume 82.
Ghinea, pitar 143.
Gheorghe din Sămuşeni v. *Giorgius de Samusinis.*
Giese 269.
Giorgius de Samusinis (Gheorghe din Sămuşeni) 202.
Giurcavicica, râu 182.
Giurgiu (cetate, vamă) 64, 76, 77, 82, 84, 109, 110, 124, 140, 153, 161, 167-170, 218, 303, 358, 383, 384, 388, 391, 394, 401.
Glavacioc, mănăstire 191.
Gniezno, localitate 27.
Godea, sătean 245.
Golubaţ, cetate 180, 182, 294, 376.
Gorj, judeţ 56, 76, 101, 144.
Górka O. 279.
Gorniac v. *Ždrelo Branicevska.*
Graplundorf v. *Valea.*
Grassdorf v. *Sălişte.*
Grămadă, pas muntos 33.
Greci, sat 278.
Grecia 125, 169, 337.
Gretić, Nicola, nobil 127.
Grigore, episcop catolic de Severin 199.
Grigore XII, papă 370.
Grozea, boier 342.
Grünwald v. *Tannenberg.*
Guilielmo de Prato, sol 370.
Gura Motrului 188.
Gurghiu, cetate 236.
Guy de la Trimouille, nobil 322, 325, 328.
Guyenne 322.

H

Hagenau 240.
Hairedim, paşă 255, 302.
Halici, cetate 26, 27, 30, 152, 281, 282.
Hammer 294.
Hanoş, meşter 185.
Hanoş, pârgar 80.
Hanovţi, sat în Serbia 180.
Hargaş, nume 82.
Hariton, mitropolit al Ţării Româneşti 173, 174, 212; protopop 259.
Hasdeu B. P. 52, 55, 186, 202, 254, 277.
Hârlău, (Behlo, Târgul Bahlui) 202.
Hârşova (Jurcova) 256.
Hedviga, regină a Poloniei 22, 25, 29, 30, 60, 61, 315, 316, 335, 340.
Henric de Cylli 59.
Herman de Cylli 24, 60, 61, 328.
Hinăteşti, sat 84, 186.
Hindău, Şerban, boier 308.
Hindăuani v. *Ghindăuani.*
Hindov 307, 308.
Hoarda Albă 348.
Hoarda de Aur (Imperiul Tătăresc, Deşt-Chipceac, Hanatul Chipceacului, Kipceac) 345, 347, 348, 350, 367, 386; v. şi *Crimeea.*
Hohenzollern, familie 23, 322.
Horvathy, familie 24, 25, 266.
Horvathy, Ioan 25.
Hrvoie (Carven), rege al Bosniei 165.
Hudici, Petre, boier 276.
Hus, Jan 23.

I

Iachint de Vicina, mitropolit al Ţării Româneşti 173, 174, 251, 252.
Iacob, ieromonah 192.
Iacob de Canallis, episcop catolic de Severin 199.
Iacobi, Ioan, preot 314.
Iacşi bei 256, 258.

Iagelloni (Jagelloni), dinastie 18, 28, 59, 286.
Ialomița 13, 64, 76-78, 88, 115, 124, 148, 187, 237, 299.
Iamboli 256, 375.
Iarcân, boier 81, 143.
Iași (Jessmarkt, Târgul Iașilor) 101, 202, 384.
Ieni Sala v. *Enisala*.
Ieremia, comandantul Golubațului 182.
Ignatie, diacon 212.
Ilfov, județ 75.
Ilie vodă v. *Iliaș*.
Iliaș (Ilie) vodă, domn al Moldovei 152, 160, 277.
Imperiul Bulgar v. *Bulgaria*.
Imperiul Bizantin v. *Bizanț*.
Imperiul Otoman (Romania, Semiluna, Turcia) 12, 37, 39, 40, 124, 128, 231, 246, 270, 321, 330, 343, 347, 368, 371, 375, 377, 380, 381, 391, 395-398, 400, 401.
Întreboile, munte 84.
Ioasaf, mitropolit al Vidinului 36, 194, 195.
Ioan al Boemiei 61.
Ioan, ban de Maćva 24.
Ioan, subdiacon 199.
Ioan de Antiquevilla, episcop de Argeș 199.
Ioan de Canișa, arhiepiscop 315, 321.
Ioan de Maroth, ban 313, 324.
Ioan de Nürenberg 328.
Ioan de Zollern, burgrav de Nürnberg 322, 328.
Ioan, fiul lui Dan I 53, 66.
Ioan, fiul lui Ioan al Boemiei 61.
Ioan XXIII, papă 371.
Ioan Asan II, țar 125, 127.
Ioan Corvin 401, 412.
Ioan Neagoe Viteazul 192.
Ioan P. 198.
Ioan VI Cantacuzino, împărat 39, 167, 373.
Ioan V Paleologul, împărat 37, 178, 252, 253.
Ioan VIII Paleologul, împărat 66, 369.
Iodocus al Moraviei 60, 61.
Ion, boier 81, 84, 245.
Ioniță Asan (Caloian), țar 193.
Iorga, Nicolae 12, 55, 186, 254.
Iosif, mitropolit al Moldovei 175, 281.
Ipek 31, 32.
Isa, fiul lui Baiazid 360.
Isaccea 258, 260, 401.
Isaia, stareț 177, 178.
Iset beg 402.
Isfendijar, emir al Caramaniei 372, 392, 398, 401.
Isfendijar ogłu, dinastie 351.
Isker, apă 379.
Ismail, tatăl lui Bedr Ed Din 396.
Isnik v. *Nikeia*.
Istros 259.
Isvorți, sat în Serbia 180.
Italia 22, 25, 128, 254, 270, 322.
Ivan Alexandru, țar bulgar 35, 126, 167, 253, 346, 373.
Ivanco, despot al Dobrogei 37, 127, 128, 251, 254-260, 366.
Ivașcu, pretendent 340, 342.
Iuga („Ologul"), voievod al Moldovei 338-340, 348.

J

Jagailo, cneaz al Lituaniei 28.
Jaleș, județ 106, 144.
Jean de Maingre (Boucicaut), mareșal 322, 326, 328.
Jean de Nevers, conte 322, 328.
Jean de Vienne, amiral al Franței 322, 328.
Jedlinia, localitate 383.
Jessmarkt v. *Iași*.
Jiblea, sat 92.
Jicmont v. *Sigismund*.
Jidovștița, sat 91.
Jiu v. *Târgu Jiu*.
Jolpan, boier 127.
Jurcova v. *Hârșova*.

K

Kalinin v. *Tver*.
Karnabad 125.
Kesztel, cetate 57, 58.

Kiev 28, 192, 195, 200, 281.
Kipceac v. *Hoarda de Aur.*
Kiselevo (Kisiljevo), târg 182.
Kisiljevo v. *Kiselevo.*
Klicevaţ v. *Clicevâţ.*
Koriatovici, fraţii ~ 30.
Koriatovici, Fedor, cneaz 30, 285, 286.
Körospatak, localitate 199.
Kossovo (Câmpul Mierlelor), lupta de la ~ 13, 25, 32, 33, 37, 52, 55, 179, 180, 225, 258, 265-267, 269-272, 284, 293.
Kremlin 281.
Kripzbach v. *Cacova.*
Kuntz v. *Conţ.*
Küstendil v. *Velbujd.*
Kutahia, localitate în Asia Mică 397.
Kylo v. *Chilia.*

L

Lackfi, familie 24.
Lackfi, Nicolae, voievod al Ardealului 24.
Lackfi, Ştefan, voievod al Ardealului 24.
Ladislau, nume 82.
Ladislau, ban de Severin 233.
Ladislau de Neapole 351.
Ladislau, rege al Ungariei 239.
Lafflocze v. *Târgul de Floci.*
Lalu, ţigan 245.
Langnaw v. *Câmpulung.*
Lascaris, Demetrios, guvernator al Salonicului 395.
Laţcu I, voievod al Moldovei 279, 281.
Laurenţiu, comis (comes) 112, 198.
Lazăr, boier 81.
Lazăr, cneaz al Serbiei 18, 25, 31-37, 55-57, 138, 177-180, 182, 225, 255, 265-267, 269-271, 368, 373.
Lazăr, egumen 61, 190.
Lemberg v. *Liov.*
Leon cel Înţelept, împărat bizantin 216.
Letonia (Curlanda) 27.
Leunclavius, cronicar 270.
Levant 30.
Licostomo, cetate 361, 362, 364-366, 370; v. şi *Chilia.*
Lieşti, sat 90.
Ligăşeşti, parte a satului Tismana 75.
Liov (Lemberg, Lwów) 26-28, 30, 38, 64, 105, 112-114, 120-122, 128, 129, 168, 276, 281-283, 285, 360, 382.
Litovoi, voievod 148.
Lituania (Litvania) 27, 28, 30, 59, 122, 281, 285, 338, 340, 349, 350, 380, 382, 411.
Litvania v. *Lituania.*
Londra 387.
Longo, Francesco, cronicar 365.
Lopatna, vamă 124.
Loredano, amiral 395.
Lotru, valea ~, râu 120.
Louvain, postav de ~ 116.
Loviştea 83, 85, 188.
Lubaş, pivnicer 143.
Lublau, tratatul de la ~ 165, 382, 384-386.
Lublin 283.
Luca, boier 81.
Lucaci, ban 342.
Lucas Ianuis, episcop catolic de Severin 199.
Ludovic de Anjou (Ludovic cel Mare), rege al Ungariei 20-25, 27, 28, 50, 61, 83, 84, 112, 115, 165, 231, 232, 235-237, 240, 242, 252, 253, 279, 285, 307, 315, 316.
Lumineni, sat, seliştе 77, 276.
Luxemburg, familie 18.
Lwów v. *Liov.*

M

Macedonia 31, 32, 39, 177, 265, 295, 300, 302, 345, 347, 376, 378.
Maćva (Macsó), Banatul de ~ 20, 22, 33, 309, 313, 360.
Macsó v. Maćva.
Magdeburg, dreptul de ~ 28.
Mahomed I, sultan 66, 360, 378-380, 391, 392, 394-401.

Mahomed II, sultan 124, 308, 401.
Mahomed II, emir al Caramaniei 371.
Mamai, han tătar 28.
Manastiriţa, mănăstire în Craina 179.
Manciul, vistier 142.
Manea, boier, sol, stolnic 143, 282, 284.
Manissa, localitate 398.
Manuel II Paleologul, împărat 66, 178, 212, 297, 312, 373, 374, 381.
Mara, nume 58.
Mara, doamna, soţia lui Mircea cel Bătrân 56-59, 61, 191.
Mara, soţia lui Vuk Brankovici 33, 55.
Marburg (Maribor), comitat 58.
Marche, de la -, conte 322.
Marco Cralevici, rege al Macedoniei 32, 39, 52, 297, 300, 345.
Marea Adriatică 20, 31, 34, 82, 102, 127, 165, 295, 370.
Marea Baltică 27, 31.
Marea Mediterană 364.
Marea Neagră 27, 28, 30, 31, 38, 82, 112, 126, 128, 237, 252, 253, 259, 282, 360, 364, 366, 367, 372, 376, 387, 392, 394, 398.
Marea Nordului 86.
Marea de Azov 367.
Marea de Marmara 39.
Margareta (Muşata) 279, 280.
Maria, nume 279.
Maria, principesă de Tver 28.
Maria de Anjou, regină a Ungariei 22, 23, 25, 60, 61, 234, 280, 307, 313, 315, 316.
Mariani, sat 182.
Maribor v. *Marburg*.
Mariţa, râu 32, 39, 195.
Martin, boier 82.
Matei Basarab, domn al Ţării Româneşti 49.
Maternus, episcop 315.
Matias (Mathias) Corvin, rege al Ungariei 103, 114, 277.
Mazaris („Călătoria lui - în iad") 213.
Mazovia, principat 27.
Mecca 397.
Mediaş 315.
Mehadia 232, 233.
Mehedinţi, judeţ 76, 111, 144, 160.
Mencz v. *Neamţ*.
Merghindeal, localitate 244.
Mesembria, port 37, 252, 360.
Micul, boier 81, 142.
Midia, cetate 252.
Mihai (Mihail) I, domn al Ţării Româneşti 57, 58, 62-64, 66, 79, 82, 87, 89, 102, 108, 119, 139, 145, 150, 152, 161, 163, 185-187, 190, 214, 217, 219, 227, 235, 255, 402.
Mihai Viteazul (Mălai vodă), domn 12, 38, 105, 145, 170, 226, 231, 412.
Mihai, fiul lui Mihai voievod 63.
Mihail al lui Solomon de Nadaş, comite al secuilor 238.
Mihail, episcop al Râmnicului 104.
Mihail, grămătic 216, 218, 219.
Mihail, logofăt 81, 141.
Mihail, preot (protopop) 192, 246.
Mihail Şişman, ţar bulgar 346.
Mihail Paleologul, împărat 37, 253.
Mihal, nume 80.
Milano 253.
Milanovaţ, localitate 33.
Milcov, râu 275-277.
Milena, fiica cneazului Lazăr 179.
Miliţa, soţia cneazului Lazăr 33.
Miloş Obilici, cneaz sârb 265.
Minea, I. 12.
Mircea (Dimitrie), nume slav 49, 82.
Mircea Basarab, nume 50.
Mircea cel Bătrân passim.
Mircea Ciobanul, domn al Ţării Româneşti 50.
Mircești, sat 76.
Mislea, sat 245.
Mitau-Dvinsk 27.
Mălai vodă v. *Mihai Viteazul*.
Mărgineni, sat 245.
Măneci(u), sat 76.
Mlava, râu 182.
Mociuriţe, sat 85, 160.

Modon, bătălie navală la ~ 367.
Moenescul, Stanciul, boier 245.
Moesia, provincie romană 367.
Moineşti, sat 245.
Molda v. *Baia*.
Moldova 30, 31, 56, 59, 73, 74, 82, 84, 93, 105, 113, 122, 123, 129, 139, 145, 148, 150, 152, 159, 160, 162, 163, 167, 168, 170, 175, 176, 185, 194-196, 200, 202, 212, 216, 236, 237, 242, 246, 258, 275-283, 285, 286, 304-309, 314, 316, 335, 338, 349, 342, 347-350, 358, 362, 364, 365, 380, 382, 384, 387-389, 412.
Moldovanul, Groza, boier 82.
Morava, râu 32, 33, 185.
Moreea 304, 373.
Moscova 28, 29, 211, 281, 346, 382.
Motru, judeţ 85, 90, 144.
Moxa, Mihail, cronicar 52.
Mujea, ţigan 245.
Muntenegru v. *Zeta*.
Muntenia, passim.
Murad I (Amurat), sultan 36, 37, 39, 255, 256, 265, 373.
Murad II, sultan 260, 395.
Musa Çelebi, sultan 66, 246, 371-381, 384-386, 391, 392, 395, 397-399, 401, 402.
Mustafa Çelebi („Cealapi"), sultan 217, 392, 394-396, 398-401.
Muşatini, dinastie 286.

N

Nan, nume 82.
Nan Udobă, boier 186, 187.
Nanul, slugă domnească 85.
Nâstase (Nestysa), nume 286.
Neagoe Basarab, domn al Ţării Româneşti 114, 162, 191, 192.
Neagul, comite 145.
Neajlov, râu 75, 76, 191.
Neamţ (Mencz), cetate 202, 308; mănăstire 211; ţinut 307.
Neapole 22.
Negotin, localitate 33.
Negrea Vlavic, boier 84.
Negru Vodă, cetatea lui ~ 241.
Nemania (Nemanizi), dinastie 18, 31, 38, 63.
Nemanizi v. *Nemania*.
Nestysa v. *Nâstase*.
Neşri, cronicar otoman 269, 270.
Neumark, regiune 357.
Nicheia v. *Nikeia*.
Nicodim de la Tismana 32, 83, 176-179, 180, 182-185, 188, 192, 195-198, 211, 239, 369.
Nicola Altomanovici, cneaz sârb 32.
Nicola Metaxar, orăşean din Târgovişte 80.
Nicolae, boier 81.
Nicolae, cizmar 244.
Nicolae, fiul lui Vladislav 84.
Nicolae, (fost) voievod al Severinului 233.
Nicolae Alexandru, domn al Ţării Româneşti 24, 30, 32, 60, 61, 84, 139, 173, 192.
Nicolae Antonii, episcop catolic de Argeş 198.
Nicolae de Canişa, comite de Zala 58.
Nicolae Demetrii, episcop catolic de Severin 199.
Nicolae de Gara, ban 24, 25, 33, 55, 266, 313, 314.
Nicomedia 174.
Nicopole, cetate 12, 61, 65, 124, 126, 225, 256, 266, 294, 297, 299, 303, 304, 317, 322-324, 328-332, 335, 337, 342, 345, 360, 368, 370, 394, 395.
Nicopole Mic v. *Turnu*.
Nicula, grămătic 216.
Niculiţel, localitate 258.
Nifon, mitropolit 178, 184.
Nikeia (Nicheia, Isnik) 379, 392, 397.
Nipru, fluviu 27, 28.
Nistru, fluviu 26-28, 348, 361, 362, 367.
Niş, cetate 33, 39, 267.
Nôtre Dame din Paris 314, 329.
Novgorod, statul ~ 27.
Novo Brdo, localitate 32.
Nucet, mănăstire 186-188.

Nürnberg 322.

O

Ocnele Mari 94, 110.
Odessa (Cociubei), port 388.
Odobescu, Alexandru 191.
Odobeşti, localitate 276.
Oituz, localitate 306.
Olgierd, neamul lui ~ 288.
Olivera, soţia lui Baiazid 33, 373, 375.
Olt, apă 49, 93, 103, 115, 120, 169, 185, 186, 188, 190, 241, 245, 278, 298, 403.
Oltenia, regiune 56, 109, 141.
Olteni, localitate 277, 278.
Onciul, Dimitre 12, 59, 254.
Oradea (~ Mare), cetate 114, 284, 337, 342, 368, 384.
Oraşul de Floci v. *Târgul de Floci.*
Oreahova-Vraţa, regiune 36.
Orbul, Gruie, boier 259.
Orlea, sat 77.
Orleşti, sat 190.
Orşova, localitate 323, 370.

P

Paflagonia 351.
Paleologi, dinastie 37, 56, 63, 212.
Pamfilia, localitate 193.
Panaiote, boier 365.
Paramali, Gheorghe, orăşean din Târgovişte 80.
Paris 23, 314, 321, 329, 387.
Paulus de Noogh, nobil 58, 59.
Pavel, episcop de Zagreb 24.
Pătru, boier 92.
Pelimon, A. 198, 213.
Peloponez 337.
Pek, râu 180.
Peninsula Balcanică 17, 31, 36, 94, 123, 254, 321, 329, 373.
Pera, 123, 124.
Pesticevo v. *Peştişani.*
Peştişani (Pesticevo), sat 56.
Petre (Cleyman), judecător în Făgăraş 244.
Petre (zis Stan), judecător în Făgăraş 244.
Petre vodă v. *Petru cel Tânăr.*
Petre (Petru) Cercel, domn al Ţării Româneşti 214.
Petriman, negustor 79, 106, 107.
Petru vodă v. *Petru al II-lea.*
Petru (Asan), ţar bulgar 35.
Petru al II-lea (Petru vodă), domn al Moldovei 277.
Petru cel Tânăr (Petre vodă), domn al Ţării Româneşti 104.
Petru I Muşat (al Muşatei), domn al Moldovei 26, 30, 129, 258, 279-285, 287, 306, 316, 340, 382.
Petru Rareş, domn al Moldovei 152, 170.
Philippe de Bar, nobil 328.
Piast, dinastie 18, 38.
Piatra Neamţ 308; v. şi *Neamţ.*
Pietro de Grota, bancher 124.
Pinsk, localitate 28.
Pippo Spano (Filippo Scolari), comite al Timişoarei 369-371, 381, 390.
Pirot 33, 378.
Piteşti 77, 106.
Plava, râu 180.
Plock, localitate 27.
Ploćnik, lupta de la ~ 37, 255.
Ploieşti 78, 145.
Plopeni, sat 245.
Poarta de Fier v. *Demir Kapu.*
Poarta Otomană v. *Imperiul Otoman.*
Pocuţia 30, 306, 387.
Podolia 28, 30, 281, 285.
Podunavia 33, 137, 138, 180, 226, 227.
Polonia 17, 18, 20, 22-28, 30, 31, 59, 60, 64, 73, 88, 114, 120-123, 129, 139, 144, 152, 159, 160, 164, 165, 202, 218, 235-237, 280-286, 304-307, 315, 316, 322, 331, 335, 338-340, 342, 349, 351, 357, 358, 360, 364, 365, 367, 380-389, 400, 411-413; ~ *Mare* (Posnania) 27; ~ *Mică* 20, 27, 283.
Pomerania 357.

Ponicva, sat în Serbia 180.
Poporate, sat în Serbia 180.
Popovți, sat în Serbia 182.
Popșor, vistier 141, 142.
Porțile de Fier 109, 112, 149, 177.
Porumbacul, sat 241.
Posada (Pozada) 166, 313, 314, 332.
Posnania v. *Polonia Mare*.
Potelul, baltă 77.
Pozada v. *Posada*.
Praga 57, 112, 344.
Prahova (râu, județ) 76, 84, 106, 115, 237, 246.
Precopie 90.
Preslav, cetate 125.
Pribaț, logofăt 32.
Prilep 32, 177, 297.
Prislop, munte 84; sat 160.
Principatele Române 17, 27, 30, 55, 103, 217, 275, 284, 305, 335.
Priștina, regiune 32.
Prizeren, regiune 32.
Provadia 256, 378.
Prusia 27, 31, 285, 306, 382.
Prut, râu 278, 362, 384.
Przemišl, localitate 27.
Pulcovți, sat 76, 161, 191.
Putna (râu, ținut) 275-277.

R

Radom, tratatul de la ~ 283.
Radomir, boier 90.
Radomir, popă 259.
Rodoslav, boier 85.
Radu(l) al lui Stan 191.
Radu(l), ban 76, 141.
Radu beg 179.
Radu, boier 78, 84, 92.
Radu, sân (fiul) lui Bâșa 245.
Radu, fiul lui Mihail I voievod 63.
Radu, nume 82.
Radu, sol 283.
Radu, țigan 245.
Radu(l), vornicul 141.
Radu I, domn al Țării Românești 50-53, 55, 60, 61, 65, 89, 139, 149, 165, 178, 180, 187, 190, 193, 194, 198, 214, 232, 240, 254, 255; v. și *Radu Negru*.
Radu Basarab, nume 50.
Radu cel Frumos, domn al Țării Românești 51, 93, 148, 152, 276.
Radu cel Mare, domn al Țării Românești 106, 115, 120, 164, 191, 213.
Radu de la Afumați, domn al Țării Românești 104, 139.
Radu Negru 50, 193, 199.
Radu Paisie, domn al Țării Românești 104.
Radu Prasnaglava, domn al Țării Românești 66.
Raguza 20, 34, 36, 53, 66, 126, 311, 329, 331, 394, 395.
Rahova 324.
Ravanița, mănăstire 34.
Rawa-Radom, linie de demarcație 27.
Razelm, lac 401.
Rădăuți 307.
Războieni, bătălia de la ~ 298.
Râmnicu Sărat 123.
Râmnicu (Vâlcea) (oraș, episcopie) 77-79, 104, 106, 107, 119, 140, 185; v. și *Vâlcea*.
Râșnov, cetate 125.
Rezi, cetate 58, 59.
Rila, mănăstire 194.
Roma 200, 321.
Roman, boier 282.
Roman, cetate 285, 382.
Roman, nume 82.
Roman, sol 283.
Roman I, domn al Moldovei 279, 284-287, 305, 306, 338.
Romania v. *Imperiul Otoman*.
România 94, 103, 105, 128, 196, 322.
Rovine, lupta de la ~ 13, 32, 165, 228, 233, 235, 294, 296-299, 304, 321, 344, 345, 368, 401.
Rucăr, vamă 64, 118.

Rudnic, regiune muntoasă 32.
Ruprecht, conte 322.
Rusciuc, cetate 125, 254.
Rusia 40, 73, 194, 195, 211, 212, 286, 345-349, 365, 397.
Rusia Roşie v. *Galiţia*.
Ruşesti, parte de sat 75.
Ruşi, sat 150.

S

Sacz, localitate 385.
Salonic 39, 342, 343, 360, 378, 395, 396, 399, 400, 413.
Samokov, bătălia de la ~ 379.
San, râu 20.
Saragea-paşa 375.
Sardinia 86.
Sava II, patriarh sârb 177.
Sava, râu 20.
Sayous, Eduard 20, 23.
Săliste (Grassdorf), sat 242.
Săpatul, baltă v. *Călăraşi*.
Sân Imbru, localitate 384.
Sârbi, sat 278.
Sârbul, Stanciul, boier 82.
Scarbko de Gori, sol 390.
Schiltberger, cronicar 65, 81, 123, 322, 325.
Scorei, sat 241, 246.
Sead Ed Din, cronica lui ~ 270, 400.
Seghedin 304.
Seid Huseim, mistic 397.
Selgiucizi, dinastie 396.
Selimbria, cetate 252.
Semco v. *Zemovit*.
Semiluna v. *Imperiul Otoman*.
Sepeniţ, Ţara ~ 340.
Serbia 13, 17, 18, 20, 25, 31-36, 38, 39, 55-57, 63, 87, 93, 111, 125, 127, 138, 139, 143, 147, 162, 170, 177-180, 182, 188, 192, 194, 195, 202, 216, 217, 265-267, 275, 293-295, 297, 302, 337, 346, 360, 361, 369, 375-377.
Serres, localitate 396, 399.
Severin (Zürm) (Banatul de ~, cetate, episcopie, mitropolie) 20, 77, 79, 106, 121, 123, 137, 140, 141, 150, 168, 169, 174, 178, 179, 182, 183, 199, 202, 217, 226, 227, 231-234, 308, 316, 331, 368-370, 376, 381, 402.
Sfântul Munte v. *Athos*.
Sfântul Nicolae de la Argeş 50, 164, 214.
Sibiel (Budinbach), sat 242.
Sibiu, oraş 104, 113, 114, 120, 188, 232, 234, 242, 244, 309, 315, 329, 331, 336.
Sigismund de Luxemburg (Jicmont), rege, împărat 11, 18, 20, 22-26, 30, 51, 57, 60, 61, 78, 111, 113, 115, 129, 163, 165, 166, 169, 176, 182, 183, 200, 202, 225, 227, 233-237, 239, 240, 244, 266, 275, 280, 282-286, 294, 304-310, 312-316, 321-326, 328, 329, 331, 332, 335-337, 339, 340, 344, 351, 357, 360, 361, 368-371, 380-382, 384-387, 389, 390, 412, 417.
Sigismund, margraf de Brandenburg 280.
Sigismund-Korybut, nepotul regelui Vladislav Iagello 387.
Silezia 113.
Silistra v. *Dârstor*.
Silnic Ştefan v. *Ştefan Lazarevici*.
Silvestru, călugăr 178.
Simaw, localitate 396, 397.
Sin, nume 82.
Sin, spătar 142.
Sinan paşa 38.
Sinope, port 372, 392, 398.
Siret (râu, oraş) 115, 275, 277, 278, 280, 384.
Siria 397.
Sivas, oraş 343, 351.
Slatina, localitate 193.
Slavonia 61, 141, 313.
Slănic, râu 76.
Slovenia 102.
Smirna, cetate 392.
Smolensk, cnezat 27, 28.
Snagov, mănăstire 61, 75, 91, 124, 161, 190, 191, 211.

Sniatyn, omagiul de la ~ 387, 388.
Sofia 36, 39.
Sofronie, stareț 87, 92, 185, 188, 227.
Soliman Çelebi, fiul lui Baiazid 360, 368, 369, 371-373, 374, 375, 377, 378, 391, 392.
Soliman Magnificul, sultan 152.
Sorscha v. *Suceava*.
Spalato, localitate 20.
Spania 81.
Sparnan, Peter 125.
Sphrantzes Georgias (Franți), cronicar 270, 344.
Spytko de Melštyn, palatin 286.
St. Dennis, abație 310.
Staico, jupân, fratele lui Mircea cel Bătrân 61, 62, 190, 191.
Stahl, H. 62.
Stan, boier 66.
Stan, fiul lui Tatul 245.
Stanciul, boier 85, 86, 90.
Stanciul, comis 143.
Stanciul, egumen 191, 246.
Stanciul, nume 82.
Stanislav, nume 82.
Stara Wieś, localitate 335.
Stâncișoara, seliște 75.
Stănești 76.
Stănilă, dregător 85, 141.
Stâna Mare, munte 84.
Steţco, voievod 286.
Stiria 322.
Stoianovici, L. 267.
Stoican, boier fugar 83, 85.
Straja, pas muntos 33.
Straţimir, țar bulgar 33, 35-37, 52, 60, 126, 127, 179, 194, 237, 253, 267, 293, 323, 324, 330, 361, 376.
Straţimir Balșici, comandant din Zeta 33.
Strigoniu, arhiepiscop de ~ 280, 315, 338.
Strugalea, mănăstire 76, 84, 161, 191, 192, 218.
Struma, râu 360.
Strumița 32.
Studeniţa, mănăstire 267.
Suceava (Sorscha), cetate 113, 152, 175, 202, 277, 279, 281, 283, 284, 306, 307, 339, 340, 382.
Sulina, braț al Dunării 364.
Sükrüllah, cronicar 269.
Sviștov v. *Şiștov*.
Swidrigailo, fratele regelui Vladislav Jagello 286, 387.

Ş

Şaina, localitate 179.
Şchei, localitate 278.
Şerban, boier 83, 84, 142, 191, 245.
Şerban, ieromonah 176, 177.
Şercaia, localitate 245.
Şinca, sat 245.
Şişa, boier 85.
Şişman, țar bulgar 33, 35-37, 52-54, 57, 194, 218, 254-258, 266, 267, 294, 295, 361, 373, 398.
Şişmanizi, dinastie 18, 35.
Şiștov (Sviștov), vamă 124, 125, 256.
Ştefan I, domn al Moldovei 286, 304-307, 316, 338, 340.
Ştefan al II-lea, domn al Moldovei 277.
Ştefan II Cotromanici, rege al Bosniei 60.
Ştefan Decianski, cral sârb 346.
Ştefan Duşan (Zakonicul lui ~), țar sârb 17, 18, 31, 32, 34, 39, 74, 125, 161-163, 218, 346.
Ştefan Lady, nobil 58, 59.
Ştefan Lazarevici (Silnic Ştefan), despot 11, 55, 177, 179, 180, 184, 195, 202, 246, 266, 267, 294, 297, 325, 326, 337, 345, 351, 360, 368, 369, 373-376, 378-380, 386.
Ştefan Tvrtko I, ban, rege al Bosniei 25, 32, 37, 60, 271.
Ştefan Tvrtko II, rege al Bosniei 369.
Ştefan Uroş V, țar sârb 18, 32, 34, 149.
Ştefan cel Mare, domn al Moldovei 74, 93, 104, 139, 152, 160, 162, 163, 170, 276, 277, 279, 298, 308, 362, 364, 365, 380.

Ştefan de Canişa (Kanisa), conte 306, 313, 328.
Ştefan de Losoncz, ban (fost) de Macva 309-312, 332.
Ştibor de Stiboricz (Sciborzić, Styborzyć), voievod al Ardealului 24, 78, 116, 117, 238, 316, 317, 324, 328, 331, 332, 357, 382.
Şumen, localitate 38, 125.
Şumla, regiune 256.

T

Tamara, sora lui Şişman 36, 57.
Tamerlan v. *Timur-Lenk*.
Tana, colonie 349, 367.
Tannenberg (Grünwald) 381, 382.
Tatar, Ioan, sol 315.
Tatomir, boier 85.
Tatomireşti, sat 84.
Tatul, boier 81, 84.
Tatul, tatăl lui Stan 245.
Tătarul, nume 216.
Tătarul, Mezea, boier 82.
Tâmpa, baltă 149.
Tâmpa, poslușnic 87-89.
Târgovişte (Türkoisch) 57, 58, 63-65, 77-80, 87, 89, 107, 108, 112, 114, 117, 119-122, 125, 145, 150, 161, 163, 199, 214, 217, 219, 246, 413.
Târgşor (Forum Novum) 78, 114, 117, 119, 413.
Târgu Bahlui v. *Hârlău*.
Târgu de Floci (Cetatea de Floci, Oraşul de Floci) 77, 78, 115, 120, 124, 260.
Târgu Jiu 77, 79, 119, 144, 346.
Târgul Iaşilor v. *Iaşi*.
Târgul Moldovei v. *Baia*.
Târgu Neamţ v. *Neamţ*.
Târnava Mare, judeţ 241; ~ *Mică*, judeţ 304.
Târnova v. *Târnovo*.
Târnovo (Târnova), ţaratul bulgar de la ~ 33, 35-37, 53, 55, 57, 125, 126, 137, 147, 192-194, 197, 198, 200, 252, 253, 255, 256, 294, 324, 325, 346, 373, 398; v. şi *Bulgaria*.
Tecuci 277.
Teleajen, râu 76, 115.
Teleorman, judeţ 75, 76, 191, 298.
Teodor, duce 286.
Teodor, grămătic 259.
Teodor, mitropolit 176.
Teodor Paleologul, împărat 373.
Teodora (Theofana), ţarină, fiica lui Basarab I 35.
Teodora, ţarină 35.
Teofan, protos (fost) la Athos 178.
Tesalia 31.
Theodor, nume 251.
Theodora, fiica lui Ioan VI Cantacuzino 373.
Theodosia v. *Caffa*.
Theofana v. *Teodora*.
Thobermur v. *Dobromir*.
Thomasiis, de ~ 74.
Thorn, pacea de la ~ 27, 382.
Thurocz, cronicar 51.
Ticuci, boier 84.
Tihomir, nume 82.
Timiş, râu 384.
Timişoara (cetate, Banatul de ~) 25, 114, 233, 284, 306, 316, 323, 335, 342, 369, 370, 384, 390.
Timoc 33.
Timur-Kutlu, han tătar 338, 349.
Timur-Lenk (Tamerlan) 343, 348-351, 367, 371.
Tisa, râu 22, 304.
Tismana, mănăstire 32, 51, 54, 56, 64, 76, 77, 83, 93, 106, 110, 111, 114, 124, 140, 144, 149, 152, 176-180, 182-184, 188, 191, 195-197, 211, 217, 240, 368, 369; sat 75.
Tohanul Vechi 241.
Toktamiş, han 348-350.
Tolmay, sat 57, 58.
Tomis, cetate 259; v. şi *Constanţa*.
Topanul, sat 77.
Topia, Carlo 32.

Topliţa, baltă 149.
Topolniţa, sat 75.
Torlak, sectă 398.
Tracia, provincie 302.
Transilvania v. *Ardeal.*
Trebizonda 253.
Tri Brodi, sat în Serbia 179, 180.
Trimouille, nobil 322.
Trotuş, râu 276.
Turcia v. *Imperiul Otoman.*
Turcul, Stanciul, boier 82, 84.
Turda, cetate 304.
Turnu (~ Măgurele) (Nicopole Mic), cetate 77, 78, 168, 169, 298, 300, 303, 313, 314, 330, 337.
Turnu Roşu 241, 329.
Turnu Severin 169.
Tutova 160.
Türkoisch v. *Târgovişte.*
Tver (Kalinin), cnezat 27, 28.

Ţ

Ţabişa, scrie documente 216.
Ţamblac, Grigore, arhiepiscop de Kiev 195, 200.
Ţara Bârsei 117, 167, 237, 238, 241, 314.
Ţara Făgăraşului v. *Făgăraş.*
Ţara Oltului v. *Făgăraş.*
Ţara Românească, passim.
Ţibru v. *Ţimbru.*
Ţimbru (Cibar, Ţibru), vamă 124.

U

Ucraina 27, 200.
Udrişte, Manea, boier 107.
Ugliesa, cneaz sârb 39, 376.
Ulm, localitate 112.
Ulrich von Richenthal, cronica lui ~ 202.
Ulrich von Tenestädt 125.
Ungaria (~Angevină), regat 17, 18, 20-28, 30, 35, 39, 50, 57-60, 73, 78, 83, 85, 88, 102, 113-115, 124, 125, 128, 129, 139, 141, 144, 159-161, 164, 165, 182, 184, 200, 202, 218, 225, 231-233, 235-240, 242, 244, 246, 252, 253, 266, 267, 269, 270, 275, 277, 279-286, 294, 304-307, 310, 312-316, 321-323, 329, 331, 335-337, 342-344, 346, 347, 351, 357, 358, 360, 364, 365, 367-371, 376, 380, 381, 383-391, 403, 411, 417.
Ungrovlahia 49, 173, 175.
Urali, munţi 348.
Urban VI, papă 199, 240.
Urcan (Urkhan), sultan 373, 375, 378, 391.
Ureche, Grigore 200, 276, 365.
Urkhan v. *Urcan.*
Urlat, Dragoş, boier 160.
Uroş v. *Ştefan Uroş.*
Ursul, sătean 245.
Urudj, cronicar 11, 269, 293, 302-304, 344.

V

Valahia (~ Mare) 112, 123-125, 168, 202, 213, 240, 270, 402.
Valahia Mică 202.
Valea (Graplundorf), sat 242.
Valentin din Köröşpatak 199.
Valona 378.
Varna (bătălia de la ~) 37, 124, 126, 252, 253, 255-260, 360.
Varajdin, comitat 58.
Varşovia 27.
Vasea, spătar 142.
Vasile Dimitrievici, cneaz al Moscovei 281, 382.
Vaslui, lupta de la ~ 298.
Vâlcea, judeţ 76, 94, 110, 346; v. şi *Râmnicu ~.*
Vâlcan, plai 56.
Vâlcu, boier 85, 86, 90.
Vârciorova, sat 179.
Velbujd (Küstendil), bătălia de la ~ 31, 32, 297, 346.
Veneţia 20, 22, 37, 102, 126, 165, 253, 310, 321, 324, 367, 370, 378, 386, 391, 392, 394.

Venier, Delfino, sol 394.
Verbilău, sat 76.
Verbița, lupta de la ~ 379.
Vercelli, localitate 199.
Vicina (cetate, mitropolie) 173, 251, 252.
Vidin (Diiu) (Țaratul de ~) 18, 20, 33, 35-38, 52, 60, 109, 124-127, 137, 179, 180, 194, 195, 237, 253, 267, 293, 295, 323, 324, 330, 346, 373, 376, 378; v. și *Bulgaria*.
Viena 112, 113, 329.
Vilno, localitate 27.
Visconti, Anton, nobil 253.
Vistula 27.
Vișlea, sat 245.
Vitold, mare cneaz al Lituaniei 120, 121, 200, 285, 286, 338-340, 342, 349, 350, 360, 382, 387.
Vlad, judecător din Făgăraș 244.
Vlad, boier 84, 85.
Vlad, nume 82.
Vlad, vornic 141, 342.
Vlad Călugărul, domn al Țării Românești 90, 92.
Vlad Dracul, domn al Țării Românești 50, 66, 80, 107, 110, 111, 123, 164, 167-169, 236, 246, 328, 374.
Vlad cel Tânăr, domn al Țării Românești 104, 106.
Vlad Țepeș, domn al Țării Românești 74, 114, 150, 152, 191.
Vlad Uzurpatorul (Dan), domn al Țării Românești 51, 53, 67, 166, 294, 303, 305, 306, 310-317, 324, 328, 331, 332, 335, 340, 344, 374.
Vladislav I (Vlaicu), domn al Țării Românești 36, 65, 75, 83-85, 91, 102, 109, 115, 116, 126, 139, 145, 148, 160, 177, 178, 190, 192, 198, 231-234, 236-238, 242, 253, 254.
Vladislav al II-lea, domn al Țării Românești 103, 150, 248.
Vladislav de Anjou 25.
Vladislav, fiul lui Vladislav 84.
Vladislav, nume 49, 82.
Vladislav, stareț 188.
Vladislav, tatăl lui Nicolae și al lui Vladislav 84.
Vladislav, vornic 141.
Vladislav Cotromanici 60.
Vladislav Jagello, rege al Poloniei 11, 25-27, 29-31, 59-61, 120, 129, 165, 202, 234, 275, 281-283, 285, 286, 315, 316, 331, 335, 340, 349, 357, 358, 360, 380-390, 412.
Vladislav de Oppeln 24, 30, 60, 61.
Vlașca, județ 75.
Vlatko Vukovici, cneaz bosniac 271.
Vlădeni, sat 77.
Vlăsiei, codrul ~ 75, 190.
Vlodco de Valachia, sol 402.
Vodița, mănăstire 75, 91, 102, 109, 114, 148, 160, 177-179, 183, 184, 188, 191.
Voicu, sol 284.
Voicul, boier 87.
Voila, sat 245.
Voinea, boier 85.
Voinea din Loviște, boier 83, 85.
Voinigești, sat 83.
Volga, fluviu 27.
Vranin, nume 82.
Vranin, Stanciu, boier 84.
Vratna, localitate 179.
Vuk, fratele lui Ștefan Lazarevici 374, 375.
Vukașin, rege al Macedoniei 32, 39, 297, 300.
Vulturul Alb v. *Polonia*.

W

Warzawski, nobil polon 282.
Wawrin, Jean, cronicar 74, 80, 106, 164, 166, 167, 169, 328.
Wilhelm de Austria 29.
Wilhelm de Cylli 61.
Windecke, cronica lui ~ 377.
Worskla, bătălia de la ~ 27, 338, 340, 349, 350.

X

Xenopol, A. D. 12, 52, 266.

Y

Ypres, postav de - 116.

Z

Zagora, ţara - v. *Bulgaria.*
Zagreb 24.
Zala, comitat 59, 61.
Zarna, tatăl lui Vladislav 84.
Zănoaga, munte 84.
Zdrelo Branicevska (Gorniak), mănăstire 180.
Zemovit (Semco) *al Mazoviei* 280.
Zeta (Muntenegru) 32, 33.
Zineith, rudă a sultanului Mahomed 394, 395.
Zips 335, 384.
Zorza, stolnic 143.
Zürm v. *Severin.*

ABREVIERI

AARMSI - Analele Academiei Române. Memoriile Secţiunii Istorice
AG - Arhiva Genealogică
AI - Anale de Istorie
AIIAC - Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie, Cluj
AIIAI - Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi
AIINC - Anuarul Institutului de Istorie Naţională, Cluj
AIIX - Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol", Iaşi
AM - Arheologia Medievală
AMM - Acta Moldaviae Meridionalis (Vaslui)
AMN - Acta Musei Napocensis
AO - Arhivele Olteniei
APH - Acta Poloniae Historica
AR - Arhiva Românească
AŞUI - Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza", Iaşi, Ştiinţe Sociale
AUBI - Analele Universităţii Bucureşti. Seria Istorie
BAIESEE - Bulletin de l'Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen
BB - Bizantinobulgarica
BBRF - Buletinul Bibliotecii Române din Freiburg
BCMI - Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice
BF - Byzantinische Forschungen
BHR - Bulgarian Historical Review
BICP - Buletinul Institutului de Cercetări Piscicole
BOR - Biserica Ortodoxă Română
BS - Bizantinoslavica
BSHAR - Académie Roumain. Bulletin de la Section Historique
BSNR - Buletinul Societăţii Numismatice Române
CB - Cahiers Balkaniques
CL - Convorbiri Literare
CN - Cercetări Numismatice
CNA - Cronica Numismatică şi Arheologică
EB - Études Balkaniques (Sofia)
EBPB - Études byzantines et post-byzantines
EH - Études Historiques
FHDR - Fontes Historiae Dacoromanae

LR - Limba Română
MA - Mitropolia Ardealului
MM (S) - Mitropolia Moldovei (şi Sucevei)
MO - Mitropolia Olteniei
MT - Mediaevalia Transilvanica
NEH - Nouvelles Études d'Histoire
NSb - Numismaticky Sbornic (Praga)
RA - Revista Arhivelor
RC - Revista Catolică
REB - Revue des Études Byzantines
REI - Revue des Études Islamiques
RER - Revue des Études Roumaines
RES - Revue des Études Slaves
RESEE - Revue des Études Sud-Est Européennes
RHSEE - Revue Historique du Sud-Est Européen
RI - Revista Istorică
RdI - Revista de Istorie
RIAF - Revista pentru Istorie, Arheologie şi Filologie
RIR - Revista Istorică Română
RM - Revista Muzeelor
RPH - Roumaine. Pages d'Histoire
RRH - Revue Roumaine d'Histoire
RRHA - Revue Roumaine d'Histoire de l'Art
RSL - Romanoslavica
SAO - Studia et Acta Orientalia
SB - Studia Balcanica
SCIA - Studii şi Cercetări de Istoria Artei
SCIM - Studii şi Cercetări de Istorie Medie
SCIV(A) - Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie)
SCN - Studii şi Cercetări de Numismatică
SCŞI - Studii şi Cercetări Ştiinţifice, Iaşi
SEER - The Slavonic and East European Review
SMIM - Studii şi Materiale de Istorie Medie
SMMIM - Studii şi Materiale de Muzeografie şi Istorie Militară
SOF - Süd-Ost Forschungen
ST - Studii Teologice
Studii - Studii. Revistă de Istorie
SUB - Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca

Actes du XIVe - *Actes du XIVe Congrès international des études byzantines, Bucarest, 6-12 septembre 1971* (Coord. M. Berza şi E. Stănescu), vol. II, Bucureşti, 1975.

BRV - Bibliografia Română Veche, vol.1, întocmit de Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, Bucureşti, 1903

DHGE - Dictionnaire d'histoire et de géographie ecclesiastiques

DRH - Documenta Romaniae Historica. Seria *B.* Ţara Românească; Seria *D.* Relaţii între ţările române.

IFTRD - *Instituţii feudale din ţările române. Dicţionar,* coord. Ovid Sachelarie, Nicolae Stoicescu, Bucureşti, 1988.

Viaţa feudală - V. Costăchel, P. P. Panaitescu, A. Cazacu, *Viaţa feudală în Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII)*, Bucureşti, 1957.

LISTĂ BIBLIOGRAFICĂ

A. Antalffy, *Două documente din Biblioteca Egipteană de la Cairo despre cucerirea Chiliei şi Cetăţii Albe în 1484*, în RI, XX, 1934, nr. 1-3

Dinu C. Arion, *Încercare asupra dominiului eminens din principatele Munteniei şi Moldovei în sec. XIV şi XV*, în vol. *Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj, 1931

C. Auner, *Moldova la Soborul din Florenţa*, în RC, IV, 1915

Fr. Babinger, *Beginn der Türkensteuer in den Donaufürstentümern (1394 bzw. 1450)*, în SOF, VIII, 1942

Al. Bărcăcilă, *Cetatea medievală a Severinului. Început de cercetări arheologice*, în vol. *Omagiu lui Constantin Kiriţescu*, Bucureşti, 1937

Marc Bloch, *La société féodale. Les classes et le gouvernement des hommes*, Paris, 1939

I. Bogdan, *Documentul râzenilor din 1484 şi organizarea armatei moldoveneşti în sec. XV*, Bucureşti, 1908 (AARMSI, s. a II-a, t. XXX)

I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti până la Ureche*, Bucureşti, 1891

I. Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, vol. 1 *(1413-1508)*, Bucureşti, 1905

I. Bogdan, *Vlad Ţepeş şi naraţiunile germane şi ruseşti asupra lui. Studiu critic*, Bucureşti, 1896

V. Bogrea, *Studii de semantică*, în „Dacoromania", III, p. 406-460

Gh. Brătianu, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă. Contributions à l'histoire de la domination byzantine et tatare et du commerce génois sur le littoral roumain de la mer Noire*, Bucureşti, 1935

S. Cegăneanu, *Obiecte bisericeşti studiate şi descrise din Muzeul Naţional de Antichităţi*, Bucureşti, 1911

I. Conea, *Ţara Loviştei. Geografie istorică*, Bucureşti, 1935

I. Donat, *Fundaţiunile religioase ale Olteniei*, p. I, *Mănăstiri şi schituri. Cu o hartă*, Craiova, 1937 (extras din A.O.)

S. Dragomir, *Documente noi privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Sibiul în secolii XV-XVI*, în AIINC, IV, 1926-1927

V. Drăghiceanu, *Curtea domnească din Argeş. Note istorice şi arheologice*, Bucureşti, 1923 (extras din BCMI, X-XVI, 1917-1923)

V. Drăghiceanu, *Săpăturile de la Vodița. Bisericile Sf. Nicodim și a lui Litovoiu-Vodă*, în BCMI, XXII, 1929.

Fejer Georgii, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, Buda, 1834.

C. C. Giurescu, *Contribuțiuni la studiul marilor dregători din sec. XIV-XV*, Vălenii de Munte, 1926

C. C. Giurescu, *Județe dispărute din Țara Românească*, în *Omagiu profesorului D. Gusti*, București, 1937

C. C. Giurescu, *Oltenii și Basarabia. Colonizări muntene în sudul Moldovei în veacurile XIV și XV*, în RIR, X, 1940

C. C. Giurescu, *Organizarea financiară a Țării Românești în epoca lui Mircea cel Bătrân*, în AARMSI, s. a III-a, VII, 1927

L. Gołebiowski, *Dzieje Polski za Władysława Jagiełły i Władysława III*, t. I, Warszawa, 1846.

R. Grousset, *L'Empire des steppes. Attila, Gengis khan, Tamerlan*, Paris, 1939

G. Gündisch, *Die Türkeneinfälle in Siebenbürgen bis zur Mitte des 15. Jahrhundert*, în „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas", II, 1937

O. Halecki, *Un empereur de Byzance à Roma. Vingt ans de travail pour l'Union des églises et pour la défense de l'Empire d'Orient (1355–1375)*, Warszawa, 1930

B. P. Hasdeu, *Negru Vodă. Un secol și jumătate din începuturile statului Țării Românești (1230–1380)*, în *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane*, București, 1886

A. Huber, *Die Gefangennenhmung der Königinnen Elisabeth und Maria von Ungarn und die Kämpfe König Sigismunds gegen die neapolitanische Partei und die übrige Reichsfeinde in den Jahren 1386-1395*, în „Arhiv für österreichische Geschichte", XVI, 1884

Al. Iordan, *Les relations culturelles entre les Roumains et les Slaves du Sud. Traces des voévodes roumains dans de folklore balkanique*, București, 1936

N. Iorga, *Dobrotitsch (Dobrotić, Dobrotici). Quelques observations*, în RHSEE, V, 1928

N. Iorga, *Istoria bisericii române și a vieții religioase a românilor*, ediția a II-a, București, 1929-1930

N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire de croisades au XV siècle*, II, București, 1899

N. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899

Al. Jacimirski, Из славянских рукописеи. Тексты и заметки, în Учєныє записки Московского университєта, Moscova, 1899

E. Kałuzniaki, *Werke des Patriarchen von Bulgarien Euthymius (1375-1393)*, Wien, 1901

Constantin Karadja, *Delegaţii din ţara noastră la Conciliul de la Constanţa în 1415*, în AARMSI, s. III, t. VII, 1927

Lukinich Emeric (ed.), *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia usque ad annum 1400 p. Christum*, Budapest, 1941

Episcopul Melchisedec, *Viaţa şi scrierile lui Grigore Ţamblac*, în Analele Academiei Române, s. II, t. IV, 1883-1884, secţiunea a II-a, Bucureşti, 1885.

Şt. Meteş, *Relaţiile comerciale ale Ţării Româneşti cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea*, Sighişoara, 1921

Gh. Mihăilescu, *Importanţa comercială a Brăilei de la întemeiere până la căderea sub turci şi relaţiile ei cu Braşovul. Epoca 1358-1540*, în „Analele Brăilei", VII, 1935

I. Minea, *Principatele Române şi politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice*, Bucureşti, 1919

I. Minea, *Relaţiile dintre Ţara Românească şi Ungaria pe timpul lui Ludovic I*, în CL, XLIV, 1910, nr. 2

M. Mitilineu, *Colecţiune de tratatele şi convenţiunile României cu puterile străine de la anul 1368 până în zilele noastre*, Bucureşti, 1874

C. Moisil, *Dobrotici şi Mircea cel Bătrân*, în vol. *1878-1929, Dobrogea. Cincizeci de ani de viaţă românească*, Bucureşti, 1928

C. Moisil, *Efigiile monetare ale domnilor români*, în BSNR, XII, 1925

C. Moisil, *Istoria monetei în România. Expunere sumară. 7. Monetele lui Dan I şi Mircea cel Bătrân*, în CNA, II, 1921

C. Moisil, *Monetăria Ţării Româneşti în timpul dinastiei Basarabilor. Studiu istoric şi numismatic*, în AIINC, III, 1924-1925.

C. Moisil, *Monete vechi româneşti găsite în Dobrogea. Tezaurul de la Bădila*, în CL, XL, 1906

V. Motogna, *Luptele lui Sigismund* şi *Mircea cel Bătrân cu turcii în 1395. Un document inedit*, în RI, XI, 1925, octombrie-decembrie

pr. I. Muşeţeanu, *Mănăstirea Glavacioc. Monografie istorică*, I, Bucureşti, 1933

P. Mutafčiev, *Dobrotic-Dobrotica et la Dobroudza*, în RES, VII, 1927, fasc. 1-2

Gr. Nandriş, *Documente româneşti în limba slavă din mănăstirile Muntelui Athos. 1372-1658*, Bucureşti, 1937

St. Nicolaescu, *Cel mai vechi şi mai frumos epitaf din anul 1396 al mănăstirii Cozia*, în AR, IV, 1940

St. Nicolaescu, *De la întemeierea Ţării Româneşti. Inscripţia de pe mormântul lui „Comes Laurencius de Longo Campo": 1300. Privilegiul comercial al lui Vladislav voevod din 20 ianuarie 1368*, Bucureşti, 1924

St. Nicolaescu, *Documente inedite de la Mircea cel Bătrân. 1386-1418*, în „Bucureşti", I, 1935, nr. 2

St. Nicolaescu, *Cercetări arheologice: strävechile clopote ale mănăstirilor Codmeana şi Cozia în timpul lui Dan voevod şi Mircea voevod*, Bucureşti, f.a.

P. Nikov, История на Видинското княжество до 1323 годиια, în Софийскія Университет, Исторически-Филологически Факултет, XVIII, 1922

I. Nistor, *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV., XVI. Jahrhundert*, Gotha, 1911

D. Onciul, *Iuga vodă domn al Moldovei*, în CL, XVIII, 1884

D. Onciul, *În chestiunea lui Iuga vodă*, în CL, XX, 1886

D. Onciul, *Negru Vodă şi originile principatului Ţării Româneşti*, în CL, XXIV, 1891

D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrân şi posesiunile lui*, în CL, XXXVII, 1902

Fr. Pall, *Les croissades en Orient au bas Moyen Âge. Observations critiques sur l'ouvrage de M. Atiya*, în RHSEE, XIX, 1942, nr. 2

P. P. Panaitescu, *Alexandru cel Bun la cinci sute de ani de la moartea lui*, Bucureşti, 1932

P. P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu. 1470–1653*, Bucureşti, 1938

P. P. Panaitescu, *Documentele Ţării Româneşti. I. Documente interne (1369-1490)*, Bucureşti, 1938

P. P. Panaitescu, *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava (30 iulie 1401)*, în RIR, IV, 1934

P. P. Panaitescu, *La littérature slavo-roumaine (XVe-XVIIe siècle) et son importance pour l'histoire des littératures slaves*, Praha, 1931 (extras)

A. Th. Papadopulos, *Versuch einer Genealogie der Palaiologen 1259-1453*, München, 1938

Mincu Popescu, *Studiu asupra lui Mircea Vodă cel Bătrân (1386-1418)*, Bucureşti, 1885

Al. Przedziecki, *Zycie domowe Jadwigi i Jagielly. Z regestrów sharbowych z lat 1388-1417 przedstawione przez*, t. I, 1854

C. Racoviţă, *Începuturile suzeranităţii polone asupra Moldovei. 1387-1432*, în RIR, X, 1940

D. Russo, *Studii istorice greco-române*, ediţie îngrijită de Constantin C. Giurescu, Adriana Camariano şi Nestor Camariano, vol. II, Bucureşti, 1939

Jósef Scrzypek, *Poludniowo-wschodnia polityka Polski od Koronaczi Jagielly do śmierci Jadwigi i bitwy nad Worskla (1386-1399)*, Lwów, 1936

A. Soloviev, Одабрани спомєници српског права (од XII до краја XV вєка), Belgrad, 1926

P. Syrku, Очєрки изъ исторїи литєратурныхъ сношєнїи болгаръ и сєрбовъ въ XIV-XVII вьковъ. Житїє Св. Никалає новаго Софииского по єлинствєнной рукописи XVI в., S. Petersburg, 1901

Al. Ştefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj (1406-1665)*, Tg. Jiului, 1908

Gr. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346-1603. Din arhivele oraşelor Braşov şi Bistriţa*, Bucureşti, 1931

A. Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia. I. 1468-1540*, Budapest, 1914

A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, IX, Bucureşti, 1937

LISTA HĂRŢILOR ŞI A ILUSTRAŢIILOR

p. 9 – Mircea cel Bătrân cu fiul său, Mihail (Mănăstirea Cozia)
p. 19 – Sud-estul Europei la începutul domniei lui Mircea cel Bătrân
p. 103 – Moneta lui Mircea cel Bătrân
p. 181 – Satele stareţului Nicodim în Serbia
p. 189 – Mănăstirea Cozia
p. 201 – Casa în care s-a ţinut Conciliul de la Constanţa
p. 215 – Epitaful de la Cozia din 1396
p. 243 – Mircea cel Bătrân şi suzeranitatea ungurească
p. 268 – Sultanul Baiazid
p. 301 – Hrisovul lui Mircea pentru mănăstirea Tismana
p. 327 – Lupta de la Nicopole
p. 341 – Alexandru cel Bun şi doamna Marina (broderie pe un patrafir)
p. 359 – Hrisov al lui Mircea pentru moşnenii din Mociuriţe
p. 363 – Mircea cel Bătrân, pictură murală la Episcopia din Argeş
p. 363 – Mircea şi fiul său Mihail la bolniţa de la Cozia.
p. 393 – Sultanul Mahomed I (după Dimitrie Cantemir)

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE / 5
NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI / 7
INTRODUCERE / 11

PARTEA I. POLITICA INTERNĂ ŞI ORGANIZAŢIA ŢĂRII / 15

Capitolul I. *Europa răsăriteană la sfârşitul veacului al XIV-lea*, 17. Veacul al XIV-lea în răsăritul Europei, 17. Ungaria. Sigismund de Luxemburg, 18. Polonia. Vladislav Iagello, 27. Serbia. Cneazul Lazăr, 31. Bulgaria. Şişman şi Straţimir, 35. Cucerirea otomană, 38.

Capitolul II. *Mircea cel Bătrân. Originea şi familia lui*, 49. Înaintaşii lui Mircea cel Bătrân, 49. Când s-a urcat Mircea în scaun? 54. Calinichia doamna, 55. Doamna Mara, soţia lui Mircea cel Bătrân, 56. Mircea şi Vladislav Iagello, 59. Staico, fratele lui Mircea, 61. Mihail voievod coregent, 62. Alţi fii ai lui Mircea cel Bătrân, 65.

Capitolul III. *Populaţia şi clasele sociale sub Mircea cel Bătrân*, 73. Populaţia Ţării Româneşti, 73. Repartizarea populaţiei pe regiuni, 75. Drumuri şi oraşe, 77. Clasele sociale. Boierii, 80. Proprietatea pământului. Proprietatea boierească, 84. Cnezi şi şerbi, 86. Proprietatea. Drepturile feudale ale domniei, 89. Proprietatea. Imunitatea, 91. Robii. Ţiganii, 93.

Capitolul IV. *Viaţa economică*, 101. Moneta şi economia naturală, 101. Agricultura, 103. Bogăţia animală, 107. Bogăţiile minerale, 110. Legăturile comerciale cu Ardealul, 112. Comerţul cu Liovul şi Polonia, 120. Comerţul transdunărean, 123.

Capitolul V. *Domnul şi cârmuirea ţării*, 137. Titlul şi puterea domnească, 137. Dregătorii, 140. Administraţia locală, 144. Veniturile domneşti, 147.

Capitolul VI. *Armata lui Mircea cel Bătrân*, 159.

Capitolul VII. *Biserica sub Mircea cel Bătrân*, 173. Mitropolia Ungro-Vlahiei, 173. Sfântul Nicodim, 176. Mănăstirea Cozia, 185. Mănăstirile Ţării Româneşti, 188. Legăturile cu ortodoxia de peste graniţă, 192. Biserica catolică sub Mircea cel Bătrân, 198.

Capitolul VIII. *Cultura în vremea lui Mircea cel Bătrân*, 211. Cultura, 211. Cancelaria domnească, 214.

PARTEA a II-a. POLITICA EXTERNĂ A LUI MIRCEA / 223

Capitolul I. *Privire generală*, 225. Cumplitele vremi, 225. Titlul lui Mircea şi evoluţia întinderii teritoriale, 226.

Capitolul II. *Reluarea feudelor ardelene*, 231. Mircea, herţeg de Făgăraş şi Amlaş, 231. Suzeranitatea ungurească. Originile ei, 236. Latura economică a suzeranităţii, 237. Suzeranitatea în domeniul religios, 239. Stăpânirea feudelor ardelene, 241. Cârmuirea Făgăraşului sub Mircea, 244. Independenţa Ţării Româneşti, 246.

Capitolul III. *Cucerirea Dobrogei*, 251. Dobrogea şi Dobrotici, 251. Când au luat românii întâia oară Dobrogea? 254. Cucerirea Dobrogei şi Silistrei, 255. Consideraţii asupra Dobrogei în vremea lui Mircea, 258.

Capitolul IV. *Mircea cel Bătrân şi lupta de la Kossovo*, 265. Problema participării românilor la lupta de la Kossovo, 265. Izvoarele despre lupta de la Kossovo, 267.

Capitolul V. *Primele legături ale lui Mircea cu Moldova şi Polonia*, 275. Hotarul dintre Moldova şi Ţara Românească, 275. Petru al Muşatei, domnul Moldovei, 279. Alianţa lui Mircea cu Polonia, 282. Roman I, urmaşul lui Petru al Muşatei, 284.

Capitolul VI. *Rovine*, 293. Căderea Bulgariei, 293. Asediul şi căderea Silistrei, 295. Bătălia de la Rovine, 297. Războiul din Moldova, 304. Tratatul de la Braşov, 308. Luptele pentru reluarea Ţării Româneşti, 309. Vlad, domnul Ţării Româneşti, 315.

Capitolul VII. *Nicopole*, 321. Pregătirea cruciatei, 321. Bătălia de la Nicopole. 25 septembrie 1396, 324. Urmările luptei de la Nicopole. Sfârşitul lui Vlad vodă, 330.

Capitolul VIII. *De la Nicopole la Ankara*, 335. Primejdia turcească după lupta de la Nicopole, 335. Schimbarea domnului din Moldova, 338. Războiul cu turcii din anul 1400, 342. Mircea cel Bătrân şi tătarii, 345. Bătălia de la Ankara (28 iulie 1402) şi urmările ei, 351.

Capitolul IX. *Epoca marii politicii a lui Mircea în sud-estul Europei*, 357. Înnoirea tratatului cu Polonia, 357. Reluarea stăpânirilor sud-dunărene, 360. Dobândirea cetății Chilia, 361. Întâlnirea lui Mircea cu craiul Sigismund și noile planuri de cruciată, 368. Sultanul Musa Celebi, aliatul lui Mircea cel Bătrân, 371. A treia alianță a lui Mircea cu Polonia, 380. Sultanii Urcan și Musfata Celebi, 391. Șeicul Bedr Ed Din, fiul judecătorului din Simaw, 396. Războiul sultanului Mahomed împotriva lui Mircea cel Bătrân (1417), 399. Sfârșitul, 403.

MIRCEA CEL BĂTRÂN ÎN ISTORIA ROMÂNILOR / 411

ANEXE / 415

ADDENDA/ 421

INDICE / 425

ABREVIERI / 445

LISTĂ BIBLIOGRAFICĂ / 448

LISTA HĂRȚILOR ȘI A ILUSTRAȚIILOR / 453

Mircea n-a fost numai un luptător: rămâne pentru istorie unul din marii meşteri organizatori, i-am spune *un bun gospodar român*, nu numai un adunător de pământ românesc, dar şi un chibzuit orânduitor al acestui pământ.

Asemenea oameni în trecutul nostru se numeau *ctitori* şi, precum Biserica are părinţii ei, cari i-au aşezat temeliile, şi ţările au pe ai lor, fără de cari n-ar fi fost temelia tare a începuturilor.

P. P. Panaitescu

În curs de apariţie:

- ***Monarhia absolută în Europa din secolul V până în zilele noastre***
  de Roland Mousnier
- ***Tradiţia politică bizantină în ţările române în secolele XVI-XVIII***
  de Andrei Pippidi

ISBN: 973-653-070-1